

GAZDASÁGI JOGI és ADÓJOGI TANULMÁNYOK

2020

Szerkesztette:
dr. Bodzási Balázs

Budapesti Corvinus Egyetem
Corvinus University of Budapest

Gazdasági jogi és adójogi tanulmányok 2020

Budapesti Corvinus Egyetem
Corvinus University of Budapest

Szerkesztette: dr. Bodzási Balázs

ISBN 978-963-503-845-9

Kiadó: Budapesti Corvinus Egyetem

Budapest, 2020

Nyomdai előkészítés, kivitelezés: CC Printing Kft.

Tartalom

Előszó	5
Bán Dániel	
Az információhiány, mint szerződési kockázat - a tévedés megítélése az angol jogban	8
Bodzási Balázs	
A hitelezést könnyítő legújabb zálogjogi módosításokról	29
Balázs Bodzási	
Regelung des Veräußerungs- und Belastungsverbots im ungarischen Bürgerlichen Gesetzbuch und Rechtsfolgen des Verstoßes gegen das Verbot. . . .	41
Czoboly Gergely	
Hibrid struktúrák a nemzetközi adótervezésben	61
Csöndes Mónika	
A bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igény érvényesítésének és elévülésének egyes kérdései	75
Dudás Gábor – Zavodnyik József	
A személyes adat mint ellenszolgáltatás a digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződésekben	99
Dzsula Marianna	
Az üzletág apportálás egyes kérdései	115
Erdős Gabriella	
2019 – az adóikérvülés elleni közös európai fellépés éve	126
Fabók Zoltán	
Észrevételek a Szerkezetátalakítási Irányelv átültetésének kérdéséhez	149
Gál Judit	
A Ptk. társasági jogi szabályainak felülvizsgálata	161
Lajer Zsolt	
A választottbíró jogviszonyainak néhány kérdéséről a Vbt. 57. § alapján	175
Metzinger Péter	
Az ingatlan-nyilvántartási rangsor.	200
Nemessányi Zoltán	
A hágai Ítélet-egyezmény szerkezete és hatálya	214
Pomeisl András	
Az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződési kikötés tisztességtelensége esetén alkalmazandó jogkövetkezmény.	250

Sárközy Szabolcs	
Társasági részesedés a társaság tulajdonában (az ún. saját részvény, illetve saját tiszletrész jogintézménye)	263
Csády-Nagy Írisz – Vecsey Marc	
A fizetéseptelenségi jog Ausztriában.	276
Vecsey Marc	
Anfechtungstatbestände wegen inäquivalenter Geschäfte (Gläubigeranfechtung).	318

Előszó

A Budapesti Corvinus Egyetem Pénzügy, Számvitel és Gazdasági Jogi Intézetén belül működő Gazdasági Jogi Tanszék immár negyedik alkalommal teszi közzé – Bodzási Balázs szerkesztésében – a tanszéki munkatársak által folytatott, valamint a tanszékhez kapcsolódó kutatómunka eredményeit összefogó közös tanulmánykötetét. Mindez azt igazolja, hogy a Corvinus Egyetemen nemcsak magas színvonalú gazdasági jogi és adójogi oktatás folyik (melyet a hallgatói vélemények is évről-évre visszatükröznek), de emellett kollégáink komoly tudományos kutatómunkát is végeznek.

Ennek az újabb kötetnek a tartalma – követve a szerzők szerteágazó érdeklődését – meglehetősen színes. Számos tanulmány más területekhez, így például a számvitelhez és a vállalati pénzügyekhez is szorosan kapcsolódik.

Ennek fényében érdemes kiemelni az adójoggal kapcsolatos írásokat, melyek – Czoboly Gergelynek a hibrid struktúrák adótervezésben betöltött szerepéről írt munkája, valamint Erdős Gabriellának az adókikerülés elleni közös európai fellépéséről szóló tanulmánya – jogászok és nem jogászok számára is rendkívül hasznosnak lehetnek.

A szerződési jog alapkérdéseit (az információhiány megítélése és a tévedés lehetősége) mutatja be Bán Dániel tanulmánya, mégpedig a kontinentális európai (így a magyar) jogászok számára mindig is kurióznak számított angol jog szempontjából. Aktuális társasági jogi kérdéseket vizsgál Gál Judit tanulmánya, amelyben a szerző a jogalkotó számára is jól hasznosító javaslatokat fogalmaz meg. Ugyancsak a társasági joghoz kapcsolódik Sárközy Szabolcs írása is: a szerző a társasági részesedésnek (a saját részvénynek, valamint a saját üzletrésznek) a társaság tulajdonába kerülése során felmerülő jogi kérdéseket járja körbe.

Lajer Zsolt tanulmányában a választottbírói jogviszony kérdéseit elemzi, amely tekintettel a 2017. évi új választottbírói törvényre és a kereskedelmi választottbíráskodás szervezetének teljes megújítására, a mindennapi üzleti és választottbírói gyakorlatban is jól hasznosítható munka. Ezzel kapcsolatban fontosnak tartom kiemelni, hogy a kereskedelmi választottbírói népszerűsítése nemcsak a jogász kollégák számára fontos, hiszen ez a hazai és a külföldi befektetők számára egyaránt egy vonzó, az állami bíróságokhoz képest alternatív lehetőséget kínáló jogérvényesítési fórum.

Metzinger Péter – nyugodtan mondhatjuk, hogy a tőle megszokott módon – egy elméletibb jellegű témát választott: az ingatlan-nyilvántartáshoz kapcsolódóan vizsgálja a rangsor kérdését. Ez valamennyi ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jog esetén felvetődik, a szerző pedig világos logikával vezet végig az olvasót ennek a meglehetősen összetett kérdéskörnek az útvesztőiben. Írása különösen érdekes abból a szempontból is, hogy ezeket a kérdéseket jogalkotási oldalról is érdemes elemezni az új ingatlan-nyilvántartási törvény megalkotása során.

Csöndes Mónika tanulmánya a kártérítési jog egy speciális, de nagy jelentőséggel bíró szegmensét mutatja be: a bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kárhoz, illetve vagyoni sérelemhez kapcsolódó kérdések alapos elemzését végzi el a szerző. Nemessányi Zoltán pedig a nemzetközi magánjogot érintő egyik legújabb fejleményeként a 2019. július 2-án elfogadott, a polgári és kereskedelmi ügyekben a külföldi ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló egyezményt mutatja be.

Örvendetes, hogy a tanszéki munkatársak mellett elismert szakemberek írásai is megjelenhetnek ebben az új kötetben. Rendkívül érdekes Dzsula Mariann bírónőnek az üzletág apportálásáról szóló áttekintő írása. Az ebben felvetett kérdések a következő években valószínűleg még további bírósági döntésekben fognak visszaköszönni. A tanulmány és abban felvetett kérdések pedig számviteli szempontból is rendkívül fontosak.

Fabók Zoltán ügyvédként a fizetéseképtelenségi jog elismert szakértője, az ún. Szerkezetátalakítási Irányelv hazai átültetéséről írt tanulmánya pedig a jogalkotók számára is hasznos lehet. Ez a tanulmány azért is érdekes, mert erre a területre általában akkor irányul nagyobb figyelem, amikor a gazdasági növekedés lassul, vagy pedig gazdasági visszaesésre kerül sor. Mindez általában felveti a hazai fizetéseképtelenségi jog újra alapokra helyezésének a szükségességét is, melyet a csőd- és felszámolási eljárások során észlelt anomáliák is erősítenek.

Pomeisl András kúriai főtanácsadóként testközelből kísérte végig a Kúriának a devizahiteles szerződések kapcsán kialakult és folyamatosan fejlődő gyakorlatát. Az elmúlt évek döntéseiből kiemelkednek azok, amelyek az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződési kikötések tisztességtelenségével foglalkoztak. A szerző, aki a közeljövőben ebben a témában védi meg doktori disszertációját, a legújabb devizahiteles ítéleteket tekinti át, miközben javaslatait is megosztja az olvasókkal. Ezek az észrevételek az Európai Bíróság újabb ítéletei fényében még inkább relevánsak.

Vecsey Márk, aki ügyvédként Bécsben és Budapesten is tevékenykedik, valamint választottbíróként is eljár, már számos magyar és német nyelvű tanulmány szerzője. Ebben a kötetben két írása jelenik meg. Egy magyar nyelvű összefoglalást kollégájával, Csády-Nagy Írisszel közösen készítettek, melyben az osztrák fizetéseképtelenségi jogot mutatják be a magyar olvasók számára. A másik, német nyelvű tanulmány pedig hitelezőket megillető megtámadás lehetőségét járja körül, mely a magyar fizetéseképtelenségi jog újraszabályozásának is meghatározó jelentőségű kérdése. Mindkét tanulmány a hazai szakmai közönség számára is rendkívül hasznos és a már jelzett igényt, a hazai fizetéseképtelenségi jog megújításának a szükségességét erősíti, ahhoz nyújt külföldi mintákat.

Nagy örömmre szolgál, hogy az Olvasók figyelmébe ajánlhatom ezt az újabb tanulmánykötetet, amely jól mutatja, hogy nemcsak a hazai jogi karokon folyhat komoly és a gyakorlat számára is jól hasznosítható jogi (gazdasági jogi) kutatómunka.

Végül szeretném megköszönni Bodzási Balázsnak, a kötet szerkesztőjének a több éves munkáját, aki még tavasszal kért fel arra, hogy írjak egy beharangozó, olvasói érdeklődést felkeltő előszót a nyár végén megjelenő, negyedik tanszéki tanulmány-

kötetükhöz. Kérését akkor a munkáltatói felettesének tett apró gesztusként fogadtam, és köszönettel elfogadtam. Időközben azonban történt némi változás: Bodzási Baláznak ugyanis július 1-jével lejárt a tanszékvezetői megbízatása, melyet nem kívánt újra meghosszabbítani. Pályája más irányt vett és úgy érezte, hogy egyéb tevékenysége mellett az átalakuló egyetemen a tanszékvezetői teendőket már nem tudja felelősen ellátni.

Kedves Balázs!

Hálásan köszönöm az oktatói, kutatói és a vezetői ténykedésedet egyetemünkön. Köszönöm, hogy megtiszteltél a barátságoddal. Hiányozni fogsz a hallgatóknak, a kollégáidnak és nekem is. További munkádhoz sok sikert kívánok!

Budapest, 2020. szeptember 3.

Prof. Dr. Lukács János
egyetemi tanár
a Budapesti Corvinus Egyetem
Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági
Jogi Intézetének vezetője

dr. Bán Dániel
adjunktus, ügyvéd
tanszékvezető
Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdasági Jogi Tanszék

Az információhiány, mint szerződési kockázat – a tévedés megítélése az angol jogban

1. Az angol jogszemlélet elvi kiindulópontja: *caveat emptor!*

Az angol jogi gondolkodás hagyományosan vonakodik a szerződéskötésre irányuló tárgyalások során a feleket terhelő *általános* együttműködési és tájékoztatási kötelezettség (*duty to disclose*) elismerésétől.¹ Ahogy Lord Cockburn a *Smith v Hughes* ügyben² fogalmaz: a vevő kizárólag magának tehet szemrehányást akkor, ha a megvenni szándékozott dolog minőségéről nem győződött meg, és alapos ok nélkül úgy hitte, hogy számára az eladó megfelelő minőségű dolgot ad el. Ha ugyanis az eladó nem állította, hogy az eladni szándékozott dolog megfelelő tulajdonságokkal rendelkezik, úgy még akkor sem köteles a vevőt a dolog valós minőségéről tájékoztatni, ha egyébként tudja, hogy a vevő a vétel tárgyának valamely lényeges tulajdonságával kapcsolatban tévedésben van.³ Miként Cockburn kiemeli, nem az a kérdés ugyanis, hogy ilyen körülmények között mit tenne egy végtelkéig erkölcsös és tisztességes ember,⁴ mivel az eladót jogi értelemben semmiféle tájékoztatási kötelezettség nem terheli a tévedésben lévő vevővel szemben, ha tévedését nem az eladó magatartása okozta.⁵ Ha tehát a vevőt semmi nem akadályozta abban, hogy a vétel tárgyát tüzetesen megvizsgálja, akkor: *caveat emptor!*⁶

Az általános együttműködési és tájékoztatási kötelezettség elutasítása ugyanakkor nem jelenti azt, hogy az angol jog soha semmilyen ehhez hasonló kötelezettséget nem róna a felekre. Esetenként elismer bizonyos *partikuláris* együttműködési és tájékoztatási kötelezettségeket, amelyek általában a megkötendő szerződés jellegéhez, vagy a felek között egyébként fennálló bizalmi viszonyhoz kapcsolódnak.⁷

¹ Beatson, Jack – Burrows, Andrew – Cartwright, John: *Anson's Law of Contract*. (29th Edition) Oxford University Press, Oxford, 2010. 332-333.

² *Smith v Hughes* (1871) LR 6 QB 597.

³ *Smith v Hughes* (1871) LR 6 QB 597, 603.

⁴ „The question is not what a man of scrupulous morality or nice honour would do under such circumstances.”

Lásd: *Smith v Hughes* (1871) LR 6 QB 597, 603.

⁵ „(...) there is no legal obligation on the vendor to inform the purchaser that he is under mistake, not induced by the act of the vendor.” *Smith v Hughes* (1871) LR 6 QB 597, 607.

⁶ *Smith v Hughes* (1871) LR 6 QB 597, 603.

⁷ Az angol jogfelfogás az előbbi körbe az úgynevezett *uberrimae fidei* (különös együttműködést követelő) szerződéseket (például: biztosítási szerződés, kezesség, társasági szerződés), az utóbbiba pedig a fiduciárius ügyleteket (pl. bizalmi vagyonkezelés – trust) sorolja. Lásd: Beatson–Burrows–Cartwright: i.m. 334.

Erről árulkodik a Hedley Byrne & Co Ltd. v Heller & Partners Ltd. ügyben⁸ kifejtett jogtétel. Eszerint az egyik felet a másikkal szemben csak akkor terhelheti *különös* tájékoztatási kötelezettség, ha tudnia kell, hogy nyilatkozata a partnerében ésszerű és nyilvánvaló bizalmat ébreszt.⁹ Fontos azonban mindjárt hozzátenni, hogy – noha elméletileg alkalmasnak tűnhet egy általánosodási tendencia megalapozására – még az ebben az ügyben hozott ítélet sem vált az általános együttműködési és tájékoztatási kötelezettség elismerésének alapjává. A common law ugyanis a Hedley Byrne tételt meglehetősen szűken értelmezi, és csak akkor tekinti alkalmazhatónak, ha a károsult az eset körülményei alapján valóban *anélkül* bízhatott a kapott információban, hogy azt ésszerű lett volna ellenőriznie.¹⁰ Így tehát a szerződéskötési tárgyalásba bocsátkozó feleket csak olyan körülmények tekintetében terhelheti tájékoztatási kötelezettség, amelyeket a másik fél ésszerűen nem ellenőrizhetett.¹¹

Mindez azt jelenti, hogy az angol jog általában *kölcsönös bizalmatlanságot* vár el a tárgyaló felektől, hiszen tudniuk kell, hogy a másik fél magatartásának fő motívuma a saját alkupozíciójának erősítése.

2. A releváns tévedés fogalmi kereteinek kidolgozása a common law-ban

A *caveat emptor* bebetonozódását látva aligha meglepő, hogy az egyébként is jobbára üzleti szemléletű common law a tévedésben is inkább az *információhiány kockázatának* szerződésen alapuló elosztását látja, mintsem a szabad akarat valamiféle morális beágyazottságú jogi védelmét.¹² Legalábbis erről árulkodik a common law tévedési doktrínájának alapjául szolgáló Bell v Lever ügyben hozott ítélet.

Az afrikai kakaó-kereskedelemmel kapcsolatos Bell v Lever ügy tényállása szerint a Niger Company Ltd.-ben tulajdonosi jogokat gyakorló Lever Brothers Ltd. 1923-ban megállapodást kötött Mr. Bell-lel és Mr. Snellinggel: Mr. Bell a Niger Company igazgatótanácsának elnöke, Mr. Snelling pedig elnökhelyettese lett. A megállapodást követően az addig meglehetősen rossz gazdasági mutatókkal rendelkező Niger Company egyre jobb üzleti eredményeket ért el, amelynek következtében 1926-ban a felek a korábbi szerződéseket megszüntették, és helyettük újakat kötöttek. Ezek értelmében

⁸ Hedley Byrne & Co Ltd. v Heller & Partners Ltd [1964] AC 465 (HL)

⁹ Hedley Byrne & Co Ltd. v Heller & Partners Ltd [1964] AC 465 (HL), különösen: 486. és 514.

¹⁰ Cartwright, John: Contract Law. An Introduction to the English Law of Contract for the Civil Lawyer. Hart Publishing, Oxford, 2007, 75.

¹¹ Ezek körét a common law rendkívül leszűkíti. Gyakorlatilag csak az az eset tartozik ide, ha az egyik fél saját speciális szaktudása körében tesz valamilyen nyilatkozatot, amelyben a másik ügy kénytelen megbízni, hogy szaktudás híján nem ellenőrizheti azt. Ez volt a helyzet például az Esso Petroleum Co Ltd. v Mardon ügyben: az Esso bérbe adott egy benzinkutat Philip Lionel Mardonnak, aki a kút várható jövedelmezősége vonatkozásában az Esso-tól kapott pontatlan értékbecslésben alappal bízott, s nem volt elvárható tőle az értékbecslés ellenőrzése. Lásd: Esso Petroleum Co Ltd. v Mardon [1976] QB 801 (CA)

¹² Ettől függetlenül természetesen a kontinentális jogi gondolkodás is szoros összefüggést lát információhiány és tévedés között. Lásd különösen: Menyhárd Attila: A szerződés akaratihibák miatti érvénytelensége. A Szladits Szeminárium kiadványai 1., ELTE ÁJK, Budapest, 2000. 16.

mind Mr. Bell, mind Mr. Snelling fizetését megemelték, és elnöki illetve elnökhelyettesi kinevezésüket további öt éves határozott időre meghosszabbították. Miután a Niger Company továbbra is szárnyalt, 1929-ben a tulajdonosok az egyik fő versenytársal való fúziót határozták el. A Niger Company és versenytársa, az African and Eastern Trade Corporation egybeolvadása azonban azzal a következménnyel járt, hogy Mr. Bell és Mr. Snelling pozíciója megszűnt. Erre tekintettel a Lever Brothers Ltd.-vel az 1926-ban kötött szerződést 1929-ben közös megegyezéssel megszüntették és megállapodtak abban, hogy a Lever Brothers Ltd. – a határozott idejű szerződés idő előtti megszüntetését ellentételező kompenzáció gyanánt – Mr. Bell részére 30.000,-, Mr. Snelling részére pedig 20.000,- fontot megfizet. A kompenzáció kifizetése után azonban a Lever Brothers Ltd. tudomására jutott, hogy a volt elnök és helyettese még hivatali idejük alatt az általuk képviselt Niger Company gazdasági érdekeit sértő módon magán-személyként maguk is részt vettek a kakaó-üzletben, méghozzá komoly haszonhoz jutva. Erre tekintettel a Lever Brothers Ltd. az 1929. évi szerződés érvénytelenségére hivatkozva keresetet nyújtott be Mr. Bell és Mr. Snelling ellen a kifizetett kompenzáció visszatérítése iránt.¹³

A felperesi érvelés lényegében kétirányú volt: az érvénytelenséget egyfelől tévedésre, másfelől az alpereseket terhelő tájékoztatási kötelezettség megszegésére alapítva kérte megállapítani. A felperes szerint a tévedés abban állt, hogy a perbeli (1929. évi) szerződéssel a felek valójában egy olyan szerződést szüntettek meg, amelyet a felperes – az alperesek szerződésszegő magatartása miatt – egyoldalúan is megszüntethetett volna.¹⁴ Vagyis a felperes egy olyan szerződés megszüntetéséért fizetett kompenzációt az alpereseknek, amely szerződést a felperes – ha tudott volna az alperesek magatartásáról – minden további nélkül egyoldalú nyilatkozattal is megszüntethetett volna. A felperes tehát tévedésben volt a perbeli szerződés tárgya (vagyis a korábban kötött és megszüntetni tervezett szerződés) egy számára fontos tulajdonsága vonatkozásában: annak „értékét” mindösszesen 50.000,- fontra tartotta, amiből 30.000,- fontot Mr. Bellnek, 20.000,- fontot pedig Mr. Snellingnek fizetett. Pedig – ha tudott volna az alperesek saját számlás ügyleteiről – a szerződésből ingyen is szabadulhatott volna.¹⁵ Az alperesek a saját számlás ügyletekből származó haszon kiadására irányuló kötelezettségüket elismerték, a támadott szerződés érvénytelenségét, s így a kapott kompenzáció visszafizetésére irányuló kötelezettség fennálltát viszont vitatták.¹⁶

A House of Lords – Lord Atkin, Lord Blanesburgh és Lord Thankerton többségi véleményével – az alpereseknek adott igazat: kimondta, hogy a perbeli szerződések érvényesek, és a felperesnek a kifizetett kompenzáció visszatérítésére irányuló keresetét elutasította.

¹³ Bell v Lever [1932] A.C. 161, 210-213.

¹⁴ Beale, Hugh (ed.): Chitty on Contracts. (30th Ed.) Vol. 1. Sweet & Maxwell, London, 2012. 5-028. szízlámszám

¹⁵ Peel, Edwin (ed.): Treitel Law of Contract. (13th Edition) Sweet & Maxwell, London, 2011. 320.

¹⁶ Beale, Hugh – Bishop, William – Furmston, Michael: Contract. Cases & Materials (5th Edition) Oxford University Press, Oxford, 2008. 504.

Lord Atkin a többségi álláspont alapjául szolgáló ítéletében elsősorban azt vizsgálta, hogy a peres felek közötti – a korábbi, határozott idejű szerződést megszüntető – szerződés tévedés miatt semmis-e. Ezzel összefüggésben abból indult ki, hogy a tévedés a felek konszenzusára kétféle hatással lehet: esetenként kizárhatja az akaratosságát, némelykor pedig semmissé teheti a megállapodást.¹⁷ Az előbbi esetben ténylegesen *nincs is konszenzus*, mert a felek akarata a tévedés folytán nem ugyanarra a szerződés megkötésére irányul.¹⁸ Ilyenkor a tévedés valójában a szerződésnek nem az érvényességét, hanem a *létrejövetelét* akadályozza meg. Ehhez képest más a helyzet akkor, ha a felek akarata formálisan ugyanakkor a szerződésnek a megkötésére irányul, de a felek, vagy legalább *az egyik fél akarata hibás*. Ilyen esetben – minthogy az ajánlat és az elfogadás formálisan összeegyeztethető – a szerződés létrejön, ám az akarathiba bizonyos körülmények között alázza a formális konszenzust.

Hogy a tévedéshez kapcsolódik-e, s ha igen, milyen jogkövetkezmény, elsősorban attól függ, hogy a *tévedés pontosan mire irányul*. Lord Atkin véleménye szerint a másik szerződő fél személyére irányuló tévedés kizárja a konszenzust (mert ilyenkor az egyik szerződő fél nem azzal köt szerződést, mint akivel valójában akart volna), a szerződés tárgyának szerződéskötés kori létezésére, illetve a szerződés tárgyának valamely tulajdonságára irányuló tévedés pedig esetenként érvénytelenségre vezethet.¹⁹

A Sale of Goods Act 6. §-ára utalva Lord Atkin rögzíti, hogy a meghatározott dolog adásvételére irányuló szerződés érvénytelen, ha a vétel tárgya az eladó tudtán kívül a szerződéskötést megelőzően elpusztult.²⁰ Ebből következően a vétel tárgyának nem létezése esetében a felek közös, és az eladó egyoldalú tévedése egyaránt érvénytelenségre vezet. Mivel azonban a Sale of Goods Act megköveteli az eladó nem tudását, ha az eladó a dolog megsemmisüléséről tudva adja el azt, a vevő a nem teljesítésből eredő kárát követelheti, míg az eladónak nem lehet követelése a vevővel szemben.²¹ Ha tehát az eladó rosszhiszeműen nem létező dolgot ad el, a szerződés érvényes, és a vevő szerződéses alapon követelhet kártérítést.

Lord Atkin szerint a nem létező egyedi dolog adásvételéhez hasonlóan kell tekinteni a jogcímben való tévedés (mistake as to title) esetét is, amely tulajdonképpen a jogi lehetetlenség egyik esete. Erről van szó akkor, ha a vevő a felek tudtán kívül a saját tulajdonában lévő dolgot kívánja megvenni. Ilyenkor a tulajdonjog átruházása lehetetlen (ezért a megállapodás – így Lord Atkin – már eleve is „naturali ratione inutilis”), ám a szerződés ebben az esetben is a felek lényeges közös tévedése miatt semmis.²² Nem a

¹⁷ „If mistake operates at all it operates so as to negative or in some cases to nullify consent.” Bell v Lever [1932] A.C. 161, 217.

¹⁸ Ez volt a helyzet például a Raffles v Wichelhaus ügyben: a perbeli adásvételi szerződés tárgya a Bombay-ből Liverpoolba tartó Peerless nevű hajó gyapotrakománya volt. Két Peerless nevű hajó is közlekedett azonban a Bombay – Liverpool útvonalon. A vevő az októberben, az eladó viszont a decemberben Liverpoolba érkező hajóra gondolt. A felek közötti konszenzus létrejötté nem volt megállapítható. Lásd: Raffles v Wichelhaus (1864) 2 H & C, 906.

¹⁹ Bell v Lever [1932] A.C. 161, 217.

²⁰ Bell v Lever [1932] A.C. 161, 217.

²¹ Bell v Lever [1932] A.C. 161, 217.

²² Bell v Lever [1932] A.C. 161, 218.

lehetetlenség tehát az érvénytelenség oka, hanem az, hogy a szerződő felek *együttesen és tévesen tételezték* a teljesítést lehetségesnek.

Bonyolultabb a helyzet akkor, ha a tévedés a szolgáltatás valamely tulajdonságára vonatkozik. Lord Atkin véleménye szerint ilyen esetekben a tévedés nem automatikusan vezet érvénytelenségre, hanem csak akkor, *ha a tévedés alapvető*. A tévedés pedig akkor alapvető, ha a felek közösen tételezték a szolgáltatás valamely tulajdonságát *lényegesen másnak*, mint amilyen az valójában volt.²³ Ezt Lord Thankerton azzal egészíti ki, hogy a tévedés alapvető jellegéhez az is szükséges, hogy a tévedéssel érintett tulajdonságot a felek kölcsönösen a szolgáltatás lényeges elemének tekintsék.²⁴ Kizárólag ebben az esetben lehet szó ugyanis arról, hogy a felek közös tévedésük folytán ténylegesen más szolgáltatás teljesítésére nézve kötnek szerződést, mint amilyenre a szerződési szándékuk valójában irányult. Ebben a megközelítésben tehát a tévedés alapja az, hogy a szerződés *más*, mint amit a felek kötni akartak.

Mindezek előrebocsátása után Lord Atkin arra a következtetésre jutott, hogy a perbeli kompenzációs szerződés megkötésekor a felek nem voltak olyan lényeges közös tévedésben, amely a szerződés érvényességét érinthetné. Álláspontja szerint a szerződés tárgyának tulajdonságával kapcsolatos egyoldalú tévedésről van szó, ami nagyon ritkán és csak közvetett módon vezethet a szerződés érvénytelenségére. A perbeli esetben ugyanis csak a felperes volt tévedésben: azt hitte, hogy a perben támadott szerződés kizárólag közös megegyezéssel szüntethető meg, holott azt az alperesek szerződésszegő magatartása miatt valójában egyoldalú nyilatkozattal, kompenzáció fizetése nélkül is felmondhatta volna. Ez a tévedés azonban semmi esetre sem tekinthető alapvetőnek, mert – mint Lord Atkin rámutat – az érvényesség szempontjából semmilyen különbség nincs egy megszegett szerződést, és egy meg nem szegett szerződést megszüntető kontraktus között.²⁵ Álláspontja szerint helytelen lenne egy korábbi megállapodást megszüntető szerződést pusztán azon az alapon érvénytelennek tekinteni, mert utóbb kiderült, hogy a megszüntetni kívánt szerződést – annak korábbi megszegése miatt – más módon is meg lehetett volna szüntetni.²⁶ Ez ugyanis nem változtat azon a tényen, hogy a megszüntető szerződés – akár megszegett, akár meg nem szegett szerződést szüntet meg – mindkét esetben ugyanarra irányul, s a kompenzációt fizető fél mindkét esetben pontosan ugyanazt kapja a pénzéért: a szerződéses kötelem felszámolását.²⁷ A perbeli szerződés tehát lényegét tekintve *nem más*, mint amit a felek kötni akartak.²⁸

²³ Bell v Lever [1932] A.C. 161, 218.

²⁴ Bell v Lever [1932] A.C. 161, 235.

²⁵ Bell v Lever [1932] A.C. 161, 223.

²⁶ Bell v Lever [1932] A.C. 161, 223.

²⁷ Bell v Lever [1932] A.C. 161, 223 – 224. Lényegében azonosan érvel Lord Thankerton is. Lásd: Bell v Lever [1932] A.C. 161, 232 – 233.

²⁸ Bell v Lever [1932] A.C. 161, 226.

3. A common law doktrína korrekciója equity-alapon

A Lord Atkin által kidolgozott tévedés-fogalom rendkívüli mértékben megosztotta az angol jogásztársadalmat. Egyesek azt vetették a szemére, hogy teljesen fölöslegesen honosított meg egy idegen (római – kontinentális) jogi környezetben kialakult dogmát, miközben a common law szemléletével sokkal inkább összeegyeztethető kockázatelosztási technikák alkalmazásával a tévedési tényállások egyébként is megnyugtatóan kezelhetők lennének.²⁹ Többen úgy vélték ezért, hogy a közös tévedés valójában nem önálló probléma, hanem a szerződéses kockázatelosztás egyik részterülete, s ezért a közös tévedés tényállásait nem egy sui generis doktrína, hanem végső soron a szerződés-értelmezés körében kellene elbírálni.³⁰ Mások viszont azért kritizálták a common law doktrínát, mert az túl szűk körben tekinti relevánsnak a tévedést, és túlzott merevsége – mint például a *Bell v Lever* ügyben – könnyen méltánytalan megoldásra vezethet.

Az 1950-es évek elején az utóbbi megközelítés komoly támogatást kapott: a XX. század egyik leghíresebb és legnagyobb hatású angol jogásza, Lord Denning bíró a *Solle v Butcher* ügyben³¹ hozott ítéletében arra tett kísérletet, hogy minél jobban kitágítsa a releváns tévedés fogalmi kereteit. S mivel e törekvéséhez a *Bell v Lever* ítéletben kidolgozott common law doktrína nem nyújtott segítséget, Lord Denning – az igazságosság és méltányosság jegyében – az equity-beli előzmények felhasználásával egy új, equity-alapú tévedési doktrínát állított fel.

A nagy port kavaráó ügy tényállása szerint az ingatlankereskedelemmel foglalkozó alperes, Charles Butcher 1947-ben hosszútávra bérbevett egy, a második világháború alatt megromlódott, több lakásból álló épületet. Az épületben lévő lakásingatlanok ekkor az 1920. évi Rent Restriction Act³² hatálya alatt álltak. A törvény értelmében a hatálya alatt álló lakások bérleti díja csak a lakások esetleges felújításával felmerült költségekre tekintettel, és kizárólag a bérbeadó részéről a bérlőnek küldött írásbeli nyilatkozattal volt megemelhető.

A perbeli ingatlanon Mr. Butcher saját költségén részben felújítási, részben átalakítási munkálatokat végeztetett, majd tárgyalásokat kezdett a „Godfrey & Charles” ingatlanügynökségbeli társával, Godfrey Frank Solle-lal a lakás albérlésbe adásáról. A tárgyalások központi kérdése az volt, hogy a perbeli ingatlan az elvégzett átalakítási munkálatok következtében vajon kikerült-e a Rent Restriction Act hatálya alól. A lakás ugyanis 1939 óta folyamatosan 140,- font összegű éves díj ellenében volt kiadva, a felek azonban 250,- fontos éves bérleti díjban kívántak megállapodni. Erre azonban csak

²⁹ Atiyah, Patrick Selim – Bennion, Francis Alan Roscoe: Mistake in the Construction of Contracts. *Modern Law Review* 24 (1961), 434-438.

³⁰ Atiyah, Patrick Selim: Judicial Techniques and the Law of Contract. In: Atiyah, Patrick Selim: *Essays on Contract*. Clarendon Press, Oxford, 2001. 250.

³¹ *Solle v Butcher* [1950] 1 K.B. 671

³² A 1920. évi Rent Restriction Act a bérleti díjak emelésének korlátozásáról és a jelzálogjogról szóló törvény. A perbeli esetben a törvény 1939-ben módosított szövege [Increase of Rent and Mortgage Interest (Restrictions) Act 1920 as amended by the Rent and Mortgage Interest Restrictions Act 1939] került alkalmazásra.

akkor lehettek jogosultak, ha a lakás az átalakítás folytán immár nem tartozott a törvény hatálya alá, ha ugyanis a lakás bérleti díjára a jogszabályt továbbra is alkalmazni kellett, akkor díjemelésre csak a szigorú alaki követelmények betartása mellett, és csak a törvényes mértékig volt lehetőség. A szerződési tárgyalások során – a tisztánlátás végett – Mr. Solle jogi tanácsadóhoz fordult, majd az utóbbtól kapott információk alapján arról tájékoztatta Mr. Butchert, hogy a kérdéses ingatlan az átalakítás folytán kikerült a Rent Restriction Act hatálya alól. Erre tekintettel a felek szerződésükben abban állapodtak meg, hogy Mr. Butcher hét évre albérletbe adja a lakást Mr. Solle-nak évi 250,- font bérleti díj ellenében. Minthogy a felek mindketten úgy gondolták, hogy a törvényt esetükben nem kell alkalmazni, Mr. Butcher értelemszerűen nem is küldött – a törvény által megkívánt – írásbeli nyilatkozatot Mr. Solle-nak a 140,- fontos bérleti díj 250,- fontra emeléséről.

Ilyen előzmények után Mr. Solle két évig fizette a megállapodott 250,- fontos bérleti díjat, majd beperelte Mr. Butchert. Keresetében a felperesi bérlő azt kérte, hogy a bíróság a bérleti díjat a Rent Restriction Act alapján szállítsa le az eredeti 140,- font összegre, és kötelezze az alperest az eddigi túlfizetés visszatérítésére. Az alperesi bérbeadó ellenkérelmében pedig arra hivatkozott, hogy éppen a felperestől kapott tájékoztatás alapján gondolta tévesen, hogy a perbeli ingatlanra nem alkalmazható a törvény, s a bérleti díj emeléséről szóló írásbeli értesítés megküldését ezért mulasztotta el. Erre tekintettel az alperes háromirányú védekezést terjesztett elő: közös tévedésre, véten megtévesztésre, valamint estoppelre hivatkozott. Az első két pont alapján a szerződés érvénytelenségének megállapítását kérte, az estoppellel pedig a felperest kívánta elzárni attól, hogy a Rent Restriction Act alkalmazhatóságára hivatkozhatson, miután éppen a felperes volt az, aki korábban a törvény alkalmazhatóságának kizártságáról tájékoztatta őt.³³

Az első fokon eljáró bíró, Sir Gerald Hurst véleménye szerint az átalakítási munkálatok folytán a perbeli ingatlan nem került ki a Rent Restriction Act hatálya alól, így a felek magasabb bérleti díjra vonatkozó megállapodása csak akkor hatályosulhatott volna, ha a díjemelésről az alperes külön írásbeli nyilatkozással tájékoztatta volna a felperest. Minthogy azonban ez nem történt meg, a bérleti díj összege továbbra is évi 140,- font volt. Az alperes védekezésével kapcsolatban az elsőfokú bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a perbeli esetben a felek nem voltak közös tévedésben, mert nem tekinthető releváns közös ténybeli tévedésnek az, hogy a szerződéskötéskor a feleknek a Rent Restriction Act hatályával kapcsolatban helytelen elképzelésük volt.³⁴ Ehhez hasonlóan megtévesztésről sem lehet szó, hiszen – így Hurst bíró – a felperes csupán a törvény hatályával kapcsolatos *véleményét* osztotta meg az alperessel. Ami pedig az alperes estoppelre való hivatkozását illeti: ha a felek a Rent Restriction Act

³³ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 671-672.

³⁴ Fontos, hogy az 1950-es években még kizárólag a ténybeli tévedés bizonyos esetei vezettek érvénytelenségre az angol jogban, a jogi tévedés nem. Ezt a szemléletet az angol bíróságok csak nagyon lassan adták fel: a Court of Appeal 2004-ben mondta ki először, hogy jogi tévedés is vezethet érvénytelenségre. Lásd: Brennan v Bolt Burdon [2004] EWCA Civ 1017, [2005] Q.B. 303. A jogi tévedésről részletesen lásd: Peel, Edwin (ed.): Treitel Law of Contract (13th Edition) Sweet & Maxwell, London, 2011. 324 – 327.

hatálya alól még közös megegyezéssel sem szerződhetnek ki, akkor az estoppel segítségével hívásával sem írható felül a kogens törvényi szabályozás. Mindezekre tekintettel az elsőfokú bíróság a felperes keresetének helyt adott, a bérleti díjat leszállította és az alperest a túlfizetés visszatérítésére kötelezte.³⁵

Az alperes fellebbezése folytán az ügy a Court of Appeal elé került, amely három bíróból álló tanácsban járt el. Az ügy bírái Lord Bucknill, Lord Denning és Lord Jenkins voltak. A Rent Restriction Act hatályával, a megtévesztéssel és az estoppelle kapcsolatban egyhangúlag egyetértettek az elsőfokú ítéletben kifejtettekkel, a közös tévedést illetően azonban a lordbírók között véleménykülönbség alakult ki. Végül – Lord Bucknill egyetértésével – Lord Denning equity alapon kidolgozott álláspontja került többsége Lord Jenkins érvénytelenséget elvető nézetével szemben.

Lord Denning abból indult ki, hogy a jogvita helyes eldöntése szempontjából valóban egyetlen kérdésnek van jelentősége, éspedig annak, hogy a perbeli esetben milyen összegű bérleti díj tekinthető *igazságosnak*.³⁶ Véleménye szerint a perbeli tényállás mellett az alperes joggal érezhetné tisztességtelennek, ha a bérlője nemcsak az eddigi túlfizetés visszatérítésére lenne jogosult, de a szerződéses futamidőből hátralévő további öt évre is csak évi 140,- fontot lenne köteles bérleti díjként megfizetni. Lord Denning szerint ezért meg kell vizsgálni, hogy – ha a Rent Restriction Act szigorú alaki szabályai miatt a bérleti díjat immár nem emelheti meg – az alperes valamilyen módon szabadulhat-e a bérleti szerződésből.³⁷

A kötelemből való szabadulásra – bérbeadói felmondási jog híján – csak akkor nyílik lehetősége az alperesnek, ha a bérleti szerződés valamilyen oknál fogva érvénytelen. Ezen a ponton azonban egy komoly problémával szembesült Lord Denning. Annyiban egyetértett ugyanis az elsőfokú bírósággal, hogy az alperesnek a törvény hatályával kapcsolatos tévedése – függetlenül attól, hogy az egyoldalú, vagy a felperessel közös tévedésnek minősül – a common law doktrína alapján *nem elég alapvető* ahhoz, hogy a szerződés semmisségére vezessen.³⁸ Ráadásul a szerződés semmissége gyakorlati okokból sem lenne tartható. A feltétlen érvénytelenség ugyanis arra vezetne, hogy minden olyan bérleti szerződés, amelyet a felek tévesen a törvény hatálya alól kivetnek gondolnak, semmis lenne, és a bérlőnek – mint jogalap nélküli birtokosnak – el kellene hagynia a bérelt lakást. Ez pedig nyilvánvalóan azzal a nem kívánt következménnyel járna, hogy a bérlők inkább lemondanának a bérleti díj csökkentése iránt perlés – Rent Restriction Act-ben biztosított – lehetőségéről.³⁹ A semmisség ezen felül nem ritkán a jóhiszemű harmadik személyek szerzett jogait is sértheti.⁴⁰

Mindezeket figyelembe véve egyértelműnek tűnik, hogy a perbeli esetben a common law tévedési doktrínájának alkalmazását elméleti és gyakorlati szempontok egy-

³⁵ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 676.

³⁶ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 689.

³⁷ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 690.

³⁸ Ez a tévedés ugyanis a Bell v Lever ítéletben kifejtettek tükrében nem teszi a szerződést lényegesen mássá ahhoz képest, mint amit a felek kötni akartak.

³⁹ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 692.

⁴⁰ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 691.

aránt kizárják. Nem meglepő hát, hogy Lord Denning az equity-beli előzményekre támaszkodva próbált megágyazni a bérleti szerződés érvénytelenségének.

A bírósági szervezetrendszer megreformáló 1873. és 1875. évi Judicature Act-ek előtti joggyakorlatot vizsgálva Lord Denning azt találta, hogy a régi common law bíróságok a releváns tévedéshez *semmisségi* jogkövetkezmenyt, az equity bíróságok viszont *megtámadási* jogot kapcsolnak. Ebből következően a tévedésnek két fajtája van: a common law-beli tévedés semmissé, az equity-beli tévedés pedig megtámadhatóvá teszi a szerződést.⁴¹ Kérdéses azonban, hogy a Bell v Lever ítélet után lehet-e még equity alapú tévedésről beszélni. Lord Denning szerint lehet. Igaz ugyan, hogy a Bell v Lever ügyben kidolgozott doktrína semmiféle equity-beli tévedésre nem utal, de ennek – Lord Denning szerint – éppen az az oka, hogy a Bell v Lever ítélet valójában egy „common law ítélet”, ami semmi esetre sem rontotta le az equity alapú megtámadási jogot.⁴²

A Bell v Lever ítélet helyes értelmezéséből ezért az következik, hogy a szerződés akkor érvénytelen, ha

- a felek közös tévedése folytán valamelyik lényeges szerződési feltétel megdől, vagy
- az egyik fél a másikat csalárd módon megtévesztette, vagy
- a szerződés equity alapon egyébként félretehető.⁴³

Az első két feltétel közvetlenül következik a Bell v Lever ítéletből, a harmadik pedig közvetett módon vezethető le abból a tényből, hogy a Bell v Lever ítélet az equity alapú megtámadás kérdését nem érintette (s így nem is ronthatta le). Lord Denning szerint tehát *két párhuzamos tévedési doktrína létezik*: egy common law-alapú és egy equity-alapú. Az equity doktrína alkalmazásának azonban előfeltétele, hogy a szerződés a common law doktrína alapján ne legyen semmis, fordított esetben ugyanis a common law semmisségi szabálya ignorálható lenne. Vagyis az equity alapú megtámadási jog csak akkor gyakorolható, ha a szerződés a common law alapján egyébként érvényes. Fontos azonban, hogy a common law és az equity doktrína között nemcsak a jogkövetkezmenyek szintjén, hanem a releváns tévedés fogalmát illetően is komoly különbségek mutatkoznak: az equity sokkal *tágabb körben* tekinti relevánsnak a tévedést, mint a common law. Amíg az utóbbi kizárólag a Bell v Lever ítélet szerinti alapvető (*fundamental*) tévedéshez fűz semmisséget, addig equity alapon *kevésbé alapvető* (*less fundamental*) tévedésre hivatkozva is megtámadható a szerződés. Az equity évszázados fejlődése során kialakult elvek alapján – Lord Denning szerint – a tévedés akkor vezet a szerződés megtámadhatóságára, ha

- a tévedést a másik fél megtévesztéssel okozta (függetlenül a megtévesztő fél csalárdságától, illetve az okozott tévedés alapvető jellegétől);

⁴¹ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 690 – 691.

⁴² Álláspontja alátámasztására Lord Denning azzal érvel, hogy a Bell v Lever ítélet kizárólag a tévedés miatti semmisséggel foglalkozott, s még csak nem is érintette a megtámadhatóság kérdését. Lásd: Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 694.

⁴³ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 691.

- a szerződés feltételeire, vagy a szerződő felek személyére vonatkozó tévedésről a másik fél tudott, és partnerét tévedésben tartva a szerződést megkötötte;⁴⁴
- a felek akár valamely tény, akár valamely joguk vonatkozásában közös tévedésben voltak, feltéve, hogy e tévedésük alapvető, és az érvénytelenségre hivatkozó felet nem terheli vétkekesség.⁴⁵

Látható, hogy az equity jóval *tágabb* teret enged a tévedés miatti érvénytelenségnek, mint a common law. A viszonylag széles körben felhívható megtámadási jog azonban esetenként méltánytalanságra vezethet: különösen akkor, ha a szerződést megtámadó féllel szemben jóhiszemű és vétlen személy áll. Ezek a megfontolások, és az, hogy az érvénytelenségi tényállások jó részében a megtámadási jog gyakorlását követően gondot okozhat az in integrum restitutio, nyilvánvalóan a megtámadási jog valamilyen korlátozásának szükségessége irányába mutatnak. Mivel a restitutio problémája a használati kötelmek körében csaknem kikerülhetetlen, nem csoda, hogy a Mr. Solle és Mr. Butcher közötti bérleti szerződés kapcsán is felmerült a kérdés: biztos, hogy a felek közötti viszony rendezésének egyedüli és legmegnyugtatóbb módja a megtámadási jog gyakorlásának feltétel nélküli megengedése? S mi a helyzet akkor, ha a díjcsökkentés iránt perlő bérlő inkább továbbra is fizetné a magasabb bérleti díjat, csak hogy ne kelljen elhagynia a bérelt lakást?

A megfelelő válaszokhoz megadásához Lord Denning egy XIX. századi equity alapú ítéletben, mégpedig a Cooper v Phibbs ügyben⁴⁶ 1867-ben hozott határozatban talált komoly szellemi muníciót. Az innen kölcsönvett megoldás lényege az, hogy a megtámadási jog gyakorlását a bíróság bizonyos, *az ítéletében meghatározott feltételekhez* kötheti (*rescission on terms*).⁴⁷

A Cooper v Phibbs ügy meglehetősen bonyolult tényállása szerint a felperesi bérlő és az alperesi bérbeadó unokatestvérek voltak. Egy, a bérleti szerződés megkötésekor egyikük által sem ismert korábbi szerződés alapján nagyapjuk és annak két fia (az egyik fiú a bérlő, a másik a bérbeadó apja volt) úgy állapodtak meg, hogy a nagyapa gyermektelen, agglegény, és időközben megőrült testvéreinek tulajdonában álló lazactenyészetet – annak halála után – a nagyapa két fia, illetve ezek fiú leszármazói öröklik. A bérlő, miután tudomására jutott a megállapodás, tulajdonjogára hivatkozva beperelte a haltenyészetet bérbeadó unokatestvérét.⁴⁸

Ilyen tényállás mellett a bíróság úgy ítélte meg, hogy a felek a szerződéskötéskor közös tévedésben voltak, mert mindketten azt gondolták, hogy a bérlő nem tulajdonosa a haltenyészetnek.⁴⁹ E közös tévedésük pedig elég alapvető volt ahhoz, hogy a bíróság az equity alapú érvénytelenség szabályát alkalmazza. Minthogy azonban a magát mindedig tulajdonosnak gondoló bérbeadónak a lazactenyészet fenntartásával

⁴⁴ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 692.

⁴⁵ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 693.

⁴⁶ Cooper v Phibbs (1867) L.R. 2 H.L. 149.

⁴⁷ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 694.

⁴⁸ Cooper v Phibbs (1867) L.R. 2 H.L. 149, 149 – 150.

⁴⁹ Cooper v Phibbs (1867) L.R. 2 H.L. 149, 170.

kapcsolatban költségei merültek fel, a bíróság a bérlő megtámadási jogát feltételhez kötötte: a bérleti szerződést tévedésre hivatkozva csak akkor támadhatja meg, ha egy-szersmind zálogjogot enged a bérbeadónak a haltenyészetre fordított igazolt költségei biztosítására.⁵⁰

Könnyen belátható, hogy a rescission on terms megfelelő megoldást kínálhat akkor is, ha az eredeti állapot már nem állítható helyre, mivel a bíróság – a megtámadás feltételeinek meghatározásával – rugalmasan kezelheti az érvénytelen szerződést kötő felek közötti elszámolási viszonyt. E megoldás kétségtelen hátrányává válhat ugyanakkor, hogy rendkívül széles diszkrecionális jogot biztosít a bíróság számára. Ez utóbbi körülmény azonban cseppet sem zavarta a bíraskodást gyakran törvényhozásnak (is) tekintő Lord Denninget: semmi sem állt ugyanis közelebb hozzá, mint a bírói jogfejlesztés lehető legaktivistább felfogása.⁵¹ Mindezek tükrében aligha meglepő, hogy a Solle v Butcher ügyben kidolgozott equity doktrínába beépítette a rescission on terms-t is: megengedte tehát, hogy a bérbeadó megtámadja a szerződést, de a megtámadási jog gyakorlását bizonyos feltételekhez kötötte.⁵²

A feltételek meghatározása során Lord Denning abból indult ki, hogy ha a peres felek nem lettek volna tévedésben a Rent Restriction Act hatályát illetően, akkor az alperes nyilván megtette volna a törvény által megkívánt írásbeli nyilatkozatot a bérleti díj 140,- fontról 250,- fontra emelésére nézve. Ezért a bíróságnak ebből a helyzetből kell kiindulnia, és a megtámadáshoz olyan feltételeket kell szabnia, amelyek a felperesi bérlő számára lehetővé teszik a választást: továbbra is bérlő a lakást évi 250,- font bérleti díjért, vagy elhagyja az ingatlant.⁵³ Mindezek alapján Lord Denning azzal a feltétellel engedett megtámadási jogot a bérbeadó számára, ha ez utóbbi vállalja, hogy új feltételek mellett a lakást a felperesnek ismét (továbbra is) bérbe adja. Ebben a körben – így Lord Denning – a bérbeadónak vállalnia kell, hogy a perbeli ítélet jogerőre emelkedését követő három héten belül a Rent Restriction Act szabályai szerint írásban tájékoztatja a felperest arról, hogy a bérleti díjat meg kívánja emelni, s ha ezt követően a felperes az új bérleti szerződést hajlandó megkötni, akkor az alperes további egy hónapon belül köteles a szerződést – legfeljebb évi 250,- font összegű bérleti díjon, egyebekben pedig a megtámadás folytán érvénytelen szerződés feltételeivel megegyezően – megkötni. Abban az esetben pedig, ha a felperes az új szerződést ezzel a tartalommal nem kívánja megkötni, a perben támadott szerződés érvénytelensége következtében az ingatlant köteles elhagyni.⁵⁴

Egyértelműen megállapítható, hogy Lord Denning tévedési koncepciója több ponton komoly eltéréseket mutat a common law tévedési-fogalmához képest. Az egyik legfontosabb különbség az, hogy az equity az úgynevezett kevésbé alapvető (less fundamental) tévedéssel is megelégszik, s ennek bizonyítása esetén is megnyitja a tévedő

⁵⁰ Cooper v Phibbs (1867) L.R. 2 H.L. 149, 170 – 172.

⁵¹ Kecskés László: Polgári jogi fejlődés az angol és a skót jogban. HVG – Orac, Budapest, 2012. 171.

⁵² Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 696.

⁵³ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 696 – 697.

⁵⁴ Solle v Butcher [1950] 1 K.B. 671, 697.

előtt a szerződésből való menekülés útját.⁵⁵ Equity-alapon tehát akkor is segítségül hívható a tévedés, ha az egyébként nem elég alapvető ahhoz, hogy a common law doktrína keretei közé beférjen.⁵⁶ Ehhez azonban azt is mindjárt hozzá kell tenni, hogy az equity doktrína alkalmazásának egyik előfeltétele is egyben, hogy a tévedés nem minősüljön alapvetőnek a common law-beli teszt alapján. Ha ugyanis a tévedés a common law szerint releváns, akkor a szerződés minden további nélkül semmis, s ezt a semmisséget nem lehet átírni az equity-beli megtámadhatósági szabály segítségével sem.

A common law tévedési tanához képest a másik fontos eltérés a jogkövetkezmények szintjén jelentkezik: amíg a common law-beli tévedés semmisségre, addig az equity-beli csupán megtámadhatóságra vezet.⁵⁷ A speciális equity-alapú megtámadási jog (rescission on terms) megengedése körében a bíróság rendkívül széles diszkrecionális jogkörrel rendelkezik: ítéletében megszabhatja a megtámadási jog gyakorlásának bizonyos – az eset összes körülményének figyelembevételével meghatározott – feltételeit is. Az equity-alapú megtámadás miatti érvénytelenséghez kapcsolt in integrum restitutio körében tehát a bíróságnak – mérlegelési jogkörében eljárva – finomhangolásra is alkalmas műszerek vannak a kezében, hiszen az érvénytelenség folytán a felek között esetleg felmerülő elszámolási viszonyból eredő kérdésekre a common law merev válaszai helyett az equity jóval flexibilisebb eszközei állnak rendelkezésére.⁵⁸

4. Az equity alapú korrekció visszahatása a common law-ra

A *Solle v Butcher* ítéletben lefektetett equity-alapú tévedés bizonyos fogalmi elemei viszonylag hamar elkezdtek átszűrődni a common law-ba. Ennek következtében a *Bell v Lever* ítéletben kidolgozott meglehetősen rideg tévedési doktrínát a XX. század második felében a bíróságok mind *veszélyviselési technikákkal*, mind *felróhatósági alapon* igyekeztek kiigazítani, ha tetszik, valamivel lágyabbá tenni.

4. 1. Veszélyviselés és felróhatóság

A második világháború alatt számos hajó futott zátonyra vagy feneklett meg a korallzátonyoktól hemzseggő Új-Guineai vizeken. Ezeket a kísértethajókat a háború után a

⁵⁵ Clark, Malcolm: Vitiating Factors. In: Furmston, Michael (ed.): *The Law of Contract*. (2nd Ed.) Butterworths Common Law Series. LexisNexis UK, London, 2003. 782.

⁵⁶ Így például a szolgáltatás értékével (mint a szolgáltatás valamely tulajdonságával) kapcsolatos tévedést az equity relevánsnak tekinti, jóllehet az ilyen tévedés nem teszi a szerződést – a common law doktrína szerinti értelemben – lényegesen mássá ahhoz képest, mint amit a felek valójában megkötni szándékoztak. Lásd: Cartwright, John: *Solle v Butcher and the doctrine of mistake in contract*. *Law Quarterly Review*, 103 (1987) 612.

⁵⁷ Beatson, Jack – Burrows, Andrew – Cartwright, John: *Anson's Law of Contract*. (29th Edition) Oxford University Press, Oxford, 2010. 295.

⁵⁸ Grunfeld, Cyril: *A study in the relationship between common law and equity in contractual mistake*. *The Modern Law Review*, 15 (1952), 314.

Brit Nemzetközösség rendelkezése alá vonták, azzal a céllal, hogy a Nemzetközösség nevében eljáró Bizottság (*Disposals Commission*) értékesítse őket – ha lehet, rakományostul. Az 1940-es évek végén elég sokan próbáltak szerencsét, s volt, aki sikerrel is járt: a Nemzetközösség által nyomott áron értékesített hajók (nem egyszer hajóroncsok) alkatrészként való továbbértékesítésével, és még inkább a hajók gumrában maradt rakomány eladásával néhány szerencselovag hatalmas haszonra tehetett szert.⁵⁹

Ilyen extraprofit reményében tettek ajánlatot 1947-ben a későbbi felperesek, McRae és társa az alperesi Bizottság által közzétett ajánlattételre való felhívásra. 1947. március 29-én az alperes egy *melbourne-i* lapban, az *Age and Argus*-ban közzétett hirdetésében a Pápua Új-Guineához tartozó Samarai szigetétől körülbelül 100 mérföldre, északra, a Jourmaund zátonyon megfeneklett tankhajót – a benne lévő olajszállítmánnyal együtt – vételre kínált fel, és felhívta az érdeklődőket arra, hogy vételi ajánlatukat legkésőbb március 31-én délután két óráig terjesszék elő. A felperesek március 31-én szabályszerűen benyújtott vételi ajánlatára az alperes 1947. április 15-én elfogadó nyilatkozatot tett, amelyben visszaigazolta, hogy a vétel tárgya „egy darab, Samarai-tól északra, körülbelül 100 mérföldre, a Jourmaund zátonyon megfeneklett tankhajó és ennek rakománya. A vételár: 285,- font.”⁶⁰

A felperesek az elfogadó nyilatkozat vételét követően a vételárat megfizették, és expedíciót indítottak a hajó felkutatása és rakományának elfuvarozása céljából. Az alperes által megadott helyen (Samarai szigetétől 100 mérföldre, északra) azonban nemhogy zátonyra futott tankhajót, de magát a Jourmaund zátonyt sem találták. Mint utóbb kiderült, semmiféle Jourmaund zátony nem létezik a megjelölt helyen: az egyetlen szóba jöhető hely a Samarai-tól mintegy 170 mérföldre lévő – hasonló nevű – Jomard sziget lehet. Miután a felperesek az alperes által közzétett felhívás alapján azt gondolták, hogy egy, a Jourmaund zátonyon megfeneklett hajót vettek, ám ilyen zátonyt nem, hanem helyette – 70 mérfölddel odébb – egy Jomard nevű szigetet találtak, kérték az alperest, hogy adja meg a tankhajó helyének pontos koordinátáit. Az alperes válaszában közölte, hogy a hajót a déli szélesség 11. és a keleti hosszúság 151. fokán találják meg. A felperesek azonban tankhajót itt sem találtak⁶¹, így pert indítottak az alperessel szemben a kifizetett vételár visszafizetése és a hajó felfedezésére hasztalan indított expedíció költségeinek a megtérítése iránt. A felperesek a vételárat és az expedíció költségeit, mint kártérítést elsődlegesen szerződésszegési, másodlagosan tort-alapon követelték. Az alperes szerződésszegését abban jelölték meg, hogy egy meghatározott helyen lévő tankhajó eladására vállalt kötelezettséget, miközben valójában sem az alperes által megjelölt hely, sem a tankhajó nem létezett. Ha pedig a bíróság a szerződésszegést bármely okból nem állapítaná meg, a kártérítést szerződésen kívül, szándékos megtévesztésre (*fraudulent misrepresentation*),⁶² de legalábbis az alperest terhelő tájé-

⁵⁹ McRae v Commonwealth Disposals Commission [1951] 84 C.L.R. 377, 396.

⁶⁰ McRae v Commonwealth Disposals Commission [1951] 84 C.L.R. 377, 397.

⁶¹ McRae v Commonwealth Disposals Commission [1951] 84 C.L.R. 377, 398 – 399.

⁶² Mert az alperes állította, hogy az általa megadott szélességi és hosszúsági fokon a hajó fellelhető. Lásd: McRae v Commonwealth Disposals Commission [1951] 84 C.L.R. 377, 400 – 401.

koztatási kötelezettség vétkes megszegésére (*negligent failure to disclose*)⁶³ hivatkozva kérték.

Az első fokon eljáró Webb bíró arra az álláspontra helyezkedett, hogy a peres felek közötti szerződés érvénytelen, mert a felek szerződési akarata egy olyan hajó adásvételére irányult, amely valójában nem létezett⁶⁴, s így tort-alapon kötelezte az alperest kártérítés fizetésére.⁶⁵ Az elsőfokú ítélettel szemben a felperes – a megítélt kártérítés összegének szerinte csekély volta miatt – fellebbezést, az alperes pedig a kártérítés csökkentése iránt csatlakozó fellebbezést terjesztett elő. A fellebbezést elbíróló ausztrál legfelsőbb bíróság (High Court of Australia) helyt adott a felperesi fellebbezésnek, és az elsőfokú ítéletben megállapítottnál jóval magasabb kártérítési összeget ítélt meg. A jogfejlődés szempontjából azonban a végeredménynél (vagyis a magasabb kártérítés megítélésénél) jóval fontosabb az a dogmatikai út, amelyet végigjárva a bíróság végül erre a következtetésre jutott.

A High Court kiindulópontja az volt, hogy az akarathiba fennállásának megítélése szempontjából döntő jelentőségű előkérdés a szerződés tényleges tartalmának feltárása, vagyis a szerződés értelmezése. „Mit ígért valójában a kötelezett?” – tette fel a kérdést a bíróság.⁶⁶ A kérdés megválaszolása során elsősorban a szerződés konstrukciójából kell kiindulni, azzal, hogy – a *Solle v Butcher* ítélet tükrében – természetesen a felek *felróhatósága* sem hagyható figyelmen kívül. Márpedig a jelen esetben az alperesi Bizottságnak legalábbis tudnia kellett volna, hogy sem az általa megjelölt hely, sem az ajánlattételre történő felhívásban megjelölt hajó nem létezik.⁶⁷ Ezen felül az alperesnek azzal is tisztában kellett lennie, hogy a hajó létezésére és pontos helyére vonatkozó nyilatkozatai a felperesekben *okszerű bizalmat ébresztenek* e tények valósága iránt.⁶⁸ Mindezeket figyelembe véve a High Court of Australia az alábbi végkövetkeztetésekre jutott:

- a) a felperesi vevők alappal bízhattak – és bíztak is – az alperes nyilatkozataiban;
- b) a perbeli *szerződés helyes értelmezése* alapján az állapítható meg, hogy az alperes eladásra tett ígéretébe egyben azt is *bele kell érteni*, hogy az eladásra kínált hajó az alperes által megjelölt helyen *van* (létezik);
- c) az alperes tévedésre hivatkozva semmiképpen nem mentesülhet szerződéses kötelezettségei teljesítése alól, mert tévedése neki *felróható*.⁶⁹

A *McRae* ítélet elvi kiindulópontja tehát az, hogy a szerződés nem más, mint a *kockázatosztás* legfontosabb jogi eszköze. Azt pedig, hogy a felek milyen körülmények

⁶³ Mert az alperesnek legalábbis tudnia kellett volna, hogy az általa megjelölt helyen valójában nincs semmi, s erről a felperest is tájékoztatnia kellett volna. Lásd: *McRae v Commonwealth Disposals Commission* [1951] 84 C.L.R. 377, 400 – 401.

⁶⁴ „But there was no oil tanker to sell, and so there was no contract (Couturier v. Hastie).” *McRae v Commonwealth Disposals Commission* [1951] 84 C.L.R. 377, 386.

⁶⁵ *McRae v Commonwealth Disposals Commission* [1951] 84 C.L.R. 377, 387.

⁶⁶ *McRae v Commonwealth Disposals Commission* [1951] 84 C.L.R. 377, 407.

⁶⁷ *McRae v Commonwealth Disposals Commission* [1951] 84 C.L.R. 377, 408.

⁶⁸ *McRae v Commonwealth Disposals Commission* [1951] 84 C.L.R. 377, 409.

⁶⁹ *McRae v Commonwealth Disposals Commission* [1951] 84 C.L.R. 377, 409-410.

tekintetében és egymás közt milyen módon osztották el a kockázatot, a szerződés *értelmezésével* lehet és kell megállapítani. Ebből következik, hogy a kockázatosztás kérdése szükségképpen megelőzi a tévedés vizsgálatát. A tévedés problémája ugyanis csak azt követően merülhet, hogy a szerződés tényleges tartalma feltárásra került. Előfordulhat azonban, hogy ennek során az nyer megállapítást, hogy a szerződő felek az esetleges *tévedésük kockázatát* is elosztották maguk között. Márpedig, ha ez a helyzet, akkor a tévedés kérdése másodlagossá, ha tetszik, jogkövetkezményeit tekintve irrelevánssá válik. A McRae ítélet jogtétele tehát úgy foglalható össze, hogy a tévedési doktrína alkalmazására csak akkor kerülhet sor, *ha a tévedés kockázatát a felek egyike sem vállalta* magára. Ezt a tisztán veszélyviselési kérdést ugyanakkor kizárólag a szerződés (helyes) értelmezésével lehet megválaszolni.⁷⁰

4. 2. Implied terms és kockázatosztás

A McRae ítélettel bevezetett korrekciók a XX. század második felében általánosan elfogadottá váltak, majd a század végére elkezdtek erodálni a klasszikus (Lord Atkin-féle) tévedési doktrínát. A tévedési tan visszaszorítása két módon valósult meg. Egyfelől úgy, hogy a tévedési tényállások elbírálása körében a doktrína alkalmazására csak másodlagosan került sor, mégpedig akkor, ha a bíróság veszélyviselési vonalon nem talált megoldást. Másfelől pedig úgy, hogy a tévedési doktrína alkalmazhatóságát a tévedő felróhatóságára hivatkozva kizárták. A szerződésértelmezésen alapuló *theory of construction* és az ahhoz kapcsolt beleértelmezési technika (implied terms) együtt hatása következtében a Bell v Lever ítéletben szilárd elvi alapokra helyezett tévedési doktrína így csaknem cseppfolyóssá vált. Ennek következtében a XX. század vége felé a tévedéssel kapcsolatban ismét megszorodtak a különböző tartalmú és funkciójú intézményekkel vont párhuzamok is. Többek között erről tanúskodik az Associated Japanese Bank Ltd v Credit du Nord S.A. ügyben hozott ítélet.⁷¹

Az ügy tényállása szerint Mr. Jack Bennett négy darab ipari kompressziós csomagológépet oly módon adott el az Associated Japanese Bank felperesnek, hogy ez utóbbtól a gépeket egyidejűleg vissza is kívánta bérelni öt éves határozott időtartamra. A bérleti szerződés megkötését azonban a felperes ahhoz kötötte, hogy harmadik személy – az immár bérlő – Mr. Bennett fizetési kötelezettségeiért vállaljon kezességet. Ezek alapján Mr Bennett és a peres felek 1984. február 29-én végül egyidejűleg három különböző szerződést kötöttek:

- Mr. Bennett eladta a felperesnek a négy csomagológépet;
- a felperes Mr. Bennettnak öt évre bérbe adta a gépeket;

⁷⁰ A High Court of Australia tehát visszautasította azt a tételt, hogy egy egyébként érvényes szerződést a közös tévedés automatikusan leront. A tévedés szerződésre gyakorolt hatása ugyanis – a common law jogszemléletének megfelelően – a felek megállapodásától és a szerződés lényeges tartalmától függ. Lásd: Gava, John: Sir Owen Dixon, Strict Legalism and McRae v Commonwealth Disposals Commission. Oxford University Commonwealth Law Journal, 9 (2009), 142.

⁷¹ Associated Japanese Bank Ltd v Credit du Nord S.A. [1989] 1 W.L.R. 255.

– a későbbi alperesi bank, a Credit du Nord S.A. pedig kezességet vállalt a felperessel szemben Mr. Bennett bérleti szerződésen alapuló fizetési kötelezettségeiért.

A szerződéskötéskor a felperesi bank a több mint egymillió fontos vételárat nyomban megfizette Mr. Bennettnek, aki az első negyedéves bérleti díjat még kifizette, ezt követően azonban további fizetést már soha többé nem teljesített és nyomtalanul eltűnt. Ráadásul ezek után, 1984 májusában az is kiderült, hogy a vétel és a bérlet tárgyát is képező csomagológépek valójában nem is léteztek. Ilyen tényállás alapján a család Mr. Bennettet a felperesi és az alperesi bank együttesen beperelték. A per végül Mr. Bennett marasztalásával, és fizetésképtelenségének megállapításával végződött.⁷²

A fenti előzmények után az Associated Japanese Bank Ltd felperes a kezességet vállaló Credit du Nord S.A. alperessel szemben pert indított, és kérte, hogy a bíróság az alperest a kezesi szerződés alapján kötelezze az öt évre járó bérleti díj megfizetésére. Az alperes védekezésében elsődlegesen arra hivatkozott, hogy a kezességvállalás feltétele a négy csomagológép létezése volt, másodlagosan pedig arra, hogy a csomagológépek létezése vonatkozásában a peres felek közös tévedésben voltak, aminek következtében a kezességi szerződés érvénytelen.⁷³ Az alperesi védekezés tehát – idomulva a McRae ítélet után kibontakozó jogszemlélethez – elsődlegesen az implied condition, másodlagosan pedig a tévedési doktrína körében mozogott.

Az ügyben eljáró Steyn bíró szerint a tévedés problémájának vizsgálatát megelőzően mindenképp fel kell tárni a peres felek közötti kezességi szerződés szerkezetét és pontos tartalmát (*theory of construction*), mivel csak ennek ismeretében dönthető el, hogy a felek egyike nem vállalta-e magára az esetleges *tévedés kockázatát* (allocation of risk). Gyakran előfordul ugyanis, hogy maga a szerződés – kifejezett vagy implicit módon – elosztja a felek között az esetleges tévedés lehetséges következményeit.⁷⁴ Látható tehát, hogy Steyn bíró összekapcsolta a theory of construction-t és az implied condition-t: a szerződés értelmezésével arra kereste a választ, hogy a kezesi helytállásnak feltétele volt-e a csomagológépek létezése. Steyn bíró a felek szerződési nyilatkozatainak részletes elemzését követően végül arra a következtetésre jutott, hogy a kezességvállalás feltétele volt a szóban forgó négy csomagológép létezése. Ebből következően a gépek nem létezése a kezesi helytállás kikényszerítését is kizárta. Vagyis a gépek nem létezésének kockázatát a szerződés alapján nem az alperesi kezes, hanem a felperesi jogosult viselte.⁷⁵ Minthogy a jogvitát a bíróság veszélyviselési eszközökkel oldotta meg, valójában nem is kellett volna sort kerítenie a tévedés kérdésének vizsgálatára. Steyn bíró azonban mégis úgy ítélte meg, hogy hasznos lenne a tévedésről is

⁷² A bankok számára további kedvezőtlen hír volt, hogy Mr. Bennettet 1984 májusában más bűncselekmények elkövetése miatt letartóztatták. Lásd: Associated Japanese Bank Ltd v Credit du Nord S.A. [1989] 1 W.L.R. 255, 257.

⁷³ Associated Japanese Bank Ltd v Credit du Nord S.A. [1989] 1 W.L.R. 255, 262.

⁷⁴ Associated Japanese Bank Ltd v Credit du Nord S.A. [1989] 1 W.L.R. 255, 268.

⁷⁵ Associated Japanese Bank Ltd v Credit du Nord S.A. [1989] 1 W.L.R. 255, 263.

szólni, mert a felek az eljárás során jogi érvelésüket elsősorban a közös tévedés esetjogából merítették.⁷⁶

A tévedés szerződési jogi megítélésével kapcsolatban Steyn szerint abból a tényből kell kiindulni, hogy a common law történetileg két fontos tételt tartott szem előtt: a szerződés sérthetetlenségének a *pacta sunt servandában* testet öltő tiszteletét és a jóhiszemű fél ésszerű várakozásainak (bizalmának) védelmét. Amint Steyn írja, ezek az elvek legtöbbször azonos irányba mutatnak, ám esetenként előfordul, hogy összeütközésbe kerülnek. Ezekre az összeütközésekre jobbára a közös tévedés esetjoga szolgáltat példákat.⁷⁷ Azé a közös tévedésé, amely funkcióját tekintve csaknem azonos a *frustration* intézményével. Akár a tévedés, akár a lehetetlenülés doktrínájáról legyen ugyanis szó, a common law célja mindkét esetben az, hogy megbirkózzon a szerződést lerontó váratlan és kivételes körülményekkel.⁷⁸ Mindezt a *Bell v Lever* ítélet akként juttatta kifejezésre, hogy rögzítette: a szerződő felek közös tévedése akkor vezethet a szerződés érvénytelenségére, ha a tévedés folytán a szerződő felek a szerződés tárgyát lényegesen másnak gondolják, mint amilyen az valójában. A tévedési tan lényege tehát az, hogy a felek által nem ismert körülmények kivételesen leronthatják a megállapodást, de csak akkor, ha e körülmények folytán a szerződés lényege dől meg. Ezeket a perbeli esetre vetítve Steyn arra jutott, hogy az alperesi kezes akkor mentesülhet helytállási kötelezettsége alól, ha a kezesi szerződés tárgyát a felek *lényegesen másnak hitték*, mint ami az valójában volt. A bíróság álláspontja szerint pedig éppen ez volt a helyzet. A peres felek ugyanis abban a hiszemben kötöttek kezesi szerződést, hogy a négy csomagológép létezik. E gépek létezéséből a felek azt a következtetést vonhatták le, hogy Mr Bennett esetleges nem fizetése esetén a helyette teljesítő kezes számára a gépek – a kezeset illető regressz igény érvényesítésekor – valamiféle biztosítékot jelentenek. Mindezek alapján Steyn bíró azt állapította meg, hogy a kezes fő (dologi) biztosítéka valójában a négy darab csomagológép volt. Márpedig – ekként az ítélet – alapvető és lényeges különbség van aközött, hogy valaki négy létező, vagy négy valójában nem létező berendezés bérleti díjáért vállal kezesiséget. Ezeket a körülményeket mérlegelve a bíróság végül úgy ítélte meg, hogy ha a kezesi szerződés nem telepítette volna a tévedés kockázatát már eleve a felperesre, az alperes – közös tévedésre hivatkozva – akkor is mentesülhetett volna helytállási kötelezettsége alól.⁷⁹

⁷⁶ Associated Japanese Bank Ltd v Credit du Nord S.A. [1989] 1 W.L.R. 255, 264.

⁷⁷ Associated Japanese Bank Ltd v Credit du Nord S.A. [1989] 1 W.L.R. 255, 257.

⁷⁸ Associated Japanese Bank Ltd v Credit du Nord S.A. [1989] 1 W.L.R. 255, 268.

⁷⁹ Associated Japanese Bank Ltd v Credit du Nord S.A. [1989] 1 W.L.R. 255, 269.

5. Az equity-alapú tévedés elvetése és a modern common law doktrína kidolgozása

Fél évszázaddal Lord Denning equity-alapú ítéletét követően az angol jogfejlődés újabb éles kanyart vett: az ún. *Great Peace* ügyben⁸⁰ a Court of Appeal csaknem százötven év teljes vonatkozó angol esetjogát feldolgozva új alapokra helyezte a tévedés megítélését, s egyfelől kiegészítette a *Bell v Lever* ítéletben kidolgozott tévedési doktrínát, másfelől pedig *wrong law*-nak nyilvánította a *Solle v Butcher* ügyben hozott ítélet, és kategorikusan visszautasította az equity alapú tévedési tant.⁸¹

A *Great Peace* ügy tényállása a következő volt: a Brazíliából Kínába vasércet fuvarozó Cape Providence teherhajó 1999 szeptemberében a Dél-Indiai tengeren egy baleset folytán súlyosan meghibásodott. A balesetről tudomást szerezve a tengeri mentéssel foglalkozó alperesi társaság, a Tsavlis Salvage Ltd nyomban felajánlotta szolgálatait, amelyet a bajba jutott Cape Providence el is fogadott. Ezek után az alperes megfelelő vontatóhajót kívánt bérbe venni a mentéshez. Vontatóhajó azonban a szerencsétlenül járt teherhajó közelében nem volt, így az alperes egy tengeri időjárás-előrejelző vállalattól gyorsjelentést kért a Cape Providence közelében lévő kereskedelmi hajók helyzetéről. A kapott válasz szerint a legközelebbi hajó a felperesi társaság tulajdonában álló – szójababbal a fedélzetén szintén Kínába tartó – *Great Peace* volt, amely a gyorsjelentésben foglalt tájékoztatás szerint körülbelül 35 mérföldre volt a baleset helyszínétől. Erre tekintettel az alperes közölte a felperessel, hogy az ő tulajdonában álló *Great Peace* van legközelebb a szerencsétlenséghez, s ezért – mentési szolgáltatása nyújtásához – bérbe kívánja venni. A peres felek ezt követően minimum öt napos időtartamra szóló hajóbérelti szerződést kötöttek. A szerződés kötését követően azonban fény derült arra, hogy a hajók pontos helyzetére nézve az alperes a harmadik személytől téves jelentést kapott: a *Great Peace* valójában nem 35, hanem 410 mérföldre volt a bajba jutott Cape Providence-től. A tévedés felismerését követően az alperes másik, a mentésre szintén alkalmas bérelhető hajó után nézett, s miután – két órán belül – talált ilyet, a *Great Peace* béreltetére irányuló szerződést tévedésre hivatkozva megtámadta, az öt napra járó minimum bérelti díj megfizetését pedig megtagadta.⁸² Ezek után a *Great Peace Shipping Ltd*, mint a *Great Peace* tulajdonosa, a bérelti szerződés érvényességére hivatkozva a bérelti díj megfizetése iránt pert indított a Tsavlis Salvage Ltd alperessel szemben.

A Court of Appeal abból indult ki, hogy a tévedés megítélésével összefüggésben a *Bell v Lever* ügyben kifejtettek az irányadók. Ebből mindenekelőtt az következik, hogy a common law-beli korábbi (és a XX. század végén ismét lábra kapó), a tévedést nem önálló problémaként tárgyaló megközelítések (implied terms, construction of contract, failure of consideration) helyett a Lord Atkin által kidolgozott teszthez hasonló

⁸⁰ Tsavlis Salvage Ltd v Great Peace Shipping Ltd [2002] EWCA Civ 1407, [2003] QB 679

⁸¹ Cartwright, John: The rise and fall of mistake in the English law of contract. In: Sifton – Green, Ruth (ed.): Mistake, Fraud and Duties to Inform in European Contract Law. University Press, Cambridge, 2005. 79.

⁸² Tsavlis Salvage Ltd v Great Peace Shipping Ltd [2002] EWCA Civ 1407, [2003] QB 679, 4-23. pontok

módon a tévedést, mint a common law *önálló kategóriáját* kell tárgyalni.⁸³ Amint a Court of Appeal kiemelte, az implied terms elméletének alkalmazása teljesen életszerűtlen akkor, ha éppen a felek utóbb hibásnak bizonyuló szerződési akaratába kellene valamely hallgatóságos feltételt beleértetni. A szerződés közös tévedés miatti érvénytelensége ezért nem a felek akaratából (pontosabban: a felek hallgatóságos akarataként kezelt valamely implied term-ből), hanem magából a common law-ból következik.⁸⁴

Mindez ugyanakkor természetesen nem jelenti azt, hogy a felek megállapodása a tévedés megítélése szempontjából közömbös lenne. A szerződés pontos tartalmának és tárgyának a feltárása azért is fontos, mert előfordulhat, hogy az egyik fél a szerződésben magára vállalja a tévedés kockázatát,⁸⁵ s csak ennek hiányában jöhet szóba a tévedés miatti érvénytelenség.

Azt pedig, hogy a tévedés mikor lehet hatással a szerződés érvényességére, *kizárólag* a common law tévedési doktrínája alapján lehet elbírálni, a Solle v Butcher ügy equity-alapú ítéletét ugyanis – így a Court of Appeal – Lord Denning a common law szabályainak figyelmen kívül hagyásával hozta, így döntése nem vehető figyelembe. A Bell v Lever ügyben kidolgozott Lord Atkin-féle tévedési doktrínát azonban a Court of Appeal – figyelemmel a XX. század második felének common law-ítéleteire is – részben módosította, illetve pontosította. Mindezek alapján a Court of Appeal a következőképpen határozta meg a *releváns tévedés* common law-beli fogalmi kereteit és feltételeit: a szerződés tévedés miatt *kizárólag* akkor tekinthető érvénytelennek, ha az alábbi feltételek *együttesen* fennállnak:

- a) a felek közösen és tévesen feltételezték valamely tény fennállását;
- b) a szerződés alapján egyik fél sem garantálta a feltételezett tény fennállását;
- c) a feltételezett tény fenn nem állása egyik félnek sem felróható;
- d) a feltételezett tény fenn nem állása a szerződés teljesítését lehetetlenné teszi;
- e) a tévesen létezőnek vélt tény a consideration fennállására, lényeges jellemzőjére, vagy olyan egyéb körülményre vonatkozik, amely a szerződés céljának eléréséhez egyébként szükséges lenne.⁸⁶

6. Néhány következtetés

Ha a fentiekből valamiféle általános(ított) következtetéseket kívánunk levonni, akkor a tévedési tan korrekcióiból és ezek hatásából célszerű kiindulni. Amint láttuk, a XX. század közepétől a tévedési doktrínához mind veszélyviselési, mind felróhatósági vonalon fontos kiegészítéseket fűzött a gyakorlat. A veszélyviselési korrekció értelmében először azt kell megvizsgálni, hogy a szerződés alapján valamelyik fél elvállalta-e

⁸³ Cartwright, John: The rise and fall of mistake in the English law of contract. In: Sefton – Green, Ruth (ed.): Mistake, Fraud and Duties to Inform in European Contract Law. University Press, Cambridge, 2005. 81.

⁸⁴ Tsavlis Salvage Ltd v Great Peace Shipping Ltd [2002] EWCA Civ 1407, [2003] QB 679, 73. pont

⁸⁵ Tsavlis Salvage Ltd v Great Peace Shipping Ltd [2002] EWCA Civ 1407, [2003] QB 679, 75. pont

⁸⁶ Tsavlis Salvage Ltd v Great Peace Shipping Ltd [2002] EWCA Civ 1407, [2003] QB 679, 76. pont

a tévedés kockázatát, s a tévedés kérdése csak akkor vizsgálható, ha annak kockázatát a szerződés egyik félre sem telepítette.⁸⁷ A veszélyviselés tehát ilyen módon tulajdonképpen megelőzi a tévedési doktrínát. Ehhez képest a felróhatósági korrekció lényege az, hogy *magába a tévedési doktrínába* épít egy felróhatósági többlet-elemet. Eszerint a tévedő csak akkor hivatkozhat tévedésre, ha téves feltevése egyébként ésszerűen indokolható, s ezért tévedése tekintetében őt felróhatóság nem terheli.⁸⁸ Amíg tehát a Bell v Lever ítélet még nyitva hagyta a tévedésre hivatkozó fél vétkességének kérdését, a felróhatósági korrekció beépülése óta egyértelmű, hogy az a fél, akit tévedése körében felróhatóság terhel, nem hivatkozhat saját tévedésére.⁸⁹

Láttuk, hogy a Great Peace ítélet kiindulópontja az, hogy a tévedési tan a common law önálló és egységes doktrínája.⁹⁰ Jóllehet, ez a tétel még egyáltalán nem sejtet távolodást a Bell v Lever ítélettől, az önálló doktrína dogmatikai alapja és fogalmi keretei tekintetében viszont már komoly elmozdulás érzékelhető. S érdekes módon ez az elmozdulás elsősorban a tévedés és a frustration közötti kapcsolatot korábbiaktól eltérő megítélésével magyarázható. A tévedés és a frustration a XIX. és a XX. század fordulóján egyszer már látványosan összekapaszkodott, mégpedig az úgynevezett koronázási ügyek kapcsán. Akkoriban a két jogintézmény közötti átjárás lehetőségét a sajátos jogtechnikai eszközként alkalmazott implied terms biztosította. A korabeli jogfelfogásnak megfelelően az 1930-as években még a Bell v Lever ítélet is abból indult ki, hogy a tévedés és a frustration közötti kapocs nem más, mint bizonyos hallgatólágos feltételek szerződésbe értelmezése: tévedés esetén ez az implied term úgy hangzik, hogy a lényeges körülmények nem mások, frustration esetében pedig úgy, hogy nem lesznek mások, mint amit a felek a szerződéskötéskor tételeztek. Ehhez képest a Great Peace ítéletben a Court of Appeal mind a frustration, mind a tévedés vonatkozásában határozottan visszautasította az implied terms alkalmazását. A bíróság szerint – akár tévedés, akár lehetetlenülés esetén – életszerűtlen lenne azt vizsgálni, hogy a felek vajon hallgatólágosan nem állapodtak-e meg abban, hogy szerződésük más körülmények között (tévedés), vagy a körülmények majdani lényeges megváltozása esetén (lehetetlenülés) érvénytelen. A szerződés tévedés miatti érvénytelensége ezért nem a felek (hallgatólágos) akaratából, hanem magából a common law szabályából vezethető le olyankor, amikor a felek – tévedésből – olyan szolgáltatásra nézve kötöttek szerződést, amit valójában nem teljesíthető.⁹¹

⁸⁷ Associated Japanese Bank Ltd v Credit du Nord S.A. [1989] 1 W.L.R. 255, 268.

⁸⁸ Clark, Malcolm: Vitiating Factors. In: Furmston, Michael (ed.): The Law of Contract. (2nd Ed.) Butterworths Common Law Series. LexisNexis UK, London, 2003, 774.

⁸⁹ Ez a megközelítés a témánk szempontjából kiemelt jelentőségű Sale of Goods Act 6. §-ának értelmezése tekintetében is uralkodóvá vált. Az 1979. évi Sale of Goods Act 6. §-át – amely szó szerint megegyezik az 1893. évi Sale of Goods Act korábban többször idézett 6. §-ával – úgy kell értelmezni, hogy az főszabály szerint csak a felek közös tévedése esetén, illetve az eladó véltensége esetén lehet az eladó teljesítési kötelezettsége alóli mentesülés eszköze. Lásd: Bridge, Michael (ed.): Benjamin's Sale of Goods (8th Edition), Sweet & Maxwell, London, 2012, 1–130. számszám

⁹⁰ Beale, Hugh (ed.): Chitty on Contracts. (30th Ed.) Vol. 1. Sweet & Maxwell, London, 2012, 5-036. számszám

⁹¹ Tsavlis Salvage Ltd v Great Peace Shipping Ltd [2002] EWCA Civ 1407, [2003] QB 679, 73. pont

Az implied terms-től való elfordulás nem pusztán jogtechnikai kérdés, a Great Peace ítélet ugyanis komoly jogfelfogásbeli módosulást is jelez. A hallgatóság szerződési feltételek szerződésbe értelmezésével a bíróság még úgy tett, mintha a szerződés érvénytelensége a felek akaratából folyna: maguk a felek kívánták – hallgatóságosan – a szerződés érvénytelenségét. Ebben az értelmezésben nem a téves képzet, hanem a meg nem valósult feltétel vezet a szerződés megdőlésére. Ezzel szemben az implied terms-től elszakított tévedési doktrína alkalmazása esetén az dönti meg a szerződést, hogy a jog az akarathibához ilyen (érvénytelenségi) joghatást fűz. Vagyis: hallgatóságos szerződési feltételek alkalmazásával a bíróság a felek akaratára (intention of the parties), a modern tévedési tan alkalmazásával pedig magára a jogszabályra (rule of law) vezeti vissza az érvénytelenséget.

dr. Bodzási Balázs
közjegyző (Budapest)

A hitelezést könnyítő legújabb zálogjogi módosításokról

A hitelezéshez kapcsolódó biztosítéknyújtás megkönnyítése és rugalmasabbá tétele, valamint az új Ptk.¹ gyakorlati alkalmazása során felmerült kérdések rendezése céljából került sor egyes zálogjogi rendelkezések módosítására a 2019. évi LXVII. törvény keretében.² A 2019-es módosítások két – meglehetősen bonyolult – zálogjogi konstrukciót érintettek: az alzálogjog intézményét, valamint az ún. fennmaradó zálogjogot.³

Az alábbiakban azt tekintjük át, hogy a 2019-es törvényt módosítás milyen változásokat hozott és a jogalkotó miként kívánta rendezni a gyakorlatban felmerült kérdéseket.

1. Az alzálogjogot érintő módosítások

1.1. Szabályozási háttér

A gazdasági életben gyakran előfordul, hogy hitelfelvétel során az adós egy őt megillető követelést zálogosít el a hitelezője javára. A Ptk. 2016. évi módosítása (a továbbiakban: Ptkm.)⁴ óta arra is van ismét lehetőség, hogy a fogyasztónak nem minősülő adós ne elzálogosítsa, hanem biztosítékként ruházza át (engedményezze) az őt megillető köve-

¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

² A hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzéséről és egyes törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2019. évi LXVII. törvény. A törvénynek a zálogjogot érintő rendelkezései (127-129. §§-ok) 2019. július 17-től hatályosak.

³ Fennmaradó zálogjogról akkor beszélünk, amikor a zálogjog a biztosított követelés megszűnése után is fennmarad a zálogjogosult hitelezőt kielégítő személy megtérítési követelésének biztosítékeként. A fennmaradó zálogjog a Ptk. 5:142. § (2)-(3)-(4) bekezdéseiben jelenik meg.

⁴ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról szóló 2016. évi LXXVII. törvény

telést.⁵ Az üzleti típusú finanszírozási ügyletek esetén erre a Ptk. 6:99. §-ának 2016-ban módosított és 2016. július 1-je óta hatályos rendelkezései nyújtanak lehetőséget.⁶

A gyakorlatban a követeléseket – függetlenül attól, hogy milyen alapjogviszonyból származnak – alapvetően két nagy csoportba sorolhatjuk:

- a) biztosítékkal ellátott (biztosított/fedezett) követelések, valamint
- b) biztosíték nélküli követelések.

A biztosíték jellemzően zálogjogot jelent, de jelenthet más biztosítékot is. Igen gyakori például kezesség – akár zálogjoggal együttesen történő – alkalmazása is. A gyakorlatban a fedezett követelések ennek alapján jellemzően zálogjoggal és/vagy kezességgel biztosított követelések. A biztosított – nem biztosított követelések közötti elhatárolás azonban nemcsak a követelések elzálogosítása, hanem azok átruházása (engedményezése) szempontjából is irányadó.⁷

Fontos kiemelni, hogy követelések (akár biztosított, akár biztosíték nélküli követelésekről van szó) elzálogosítása esetén az elzálogosított (zálogjoggal terhelt) követelés lesz a zálogtárgy. Az elzálogosított (zálogjoggal terhelt) követelés azonban nem azonos a zálogjoggal biztosított követeléssel. Legalább egy zálogjoggal biztosított követelésnek valamennyi zálogjog esetén fenn kell állnia, ez ugyanis a zálogszerződés kötelező tartalmi eleme és így a zálogjog megalapításának (és létrejöttének) is feltétele.⁸ A zálogjoggal biztosított követelést, illetve annak teljesítését egy másik vagyontárgyon (a zálogtárgyon) létesített zálogjog biztosítja. Zálogjoggal terhelt követelésről ezzel szemben csak akkor beszélhetünk, ha a zálogtárgy maga is egy (vagy több) követelés. A két

⁵ Annak sincs akadálya, hogy ezeket a fiduciárius biztosítékokat más biztosítékokkal, így például zálogjoggal együtt alkalmazzák. Ez azonban adott esetben a túlbiztosítás veszélyeivel járhat.

⁶ A Ptk. módosított 6:99. §-a alapján fogyasztónak nem minősülő kötelezett akár személyes adósként, akár biztosítéknyújtóként érvényesen vállalhat kötelezettséget arra, hogy egy követelés biztosítása céljából tulajdonjogot, más jogot, vagy követelést ruház át, vagy vételi jogot alapít. A semmisségi szankció azonban továbbra is fennmaradt azokra a fiduciárius biztosítéki megállapodásokra nézve, amelyeket fogyasztót kötelezének. A fogyasztói körben a Ptkm. még szigorította is a fiducia-tilalmat. A módosítás ugyanis egyrészt nem fogyasztói ügyletek biztosításáról, hanem fogyasztó által vállalt kötelezettségről beszél. Ez szélesebb kör, mint a fogyasztói szerződések köre, hiszen a fogyasztók egymással kötött – fogyasztóinak nem minősülő – ügyletei is ide tartoznak. Másrészt ez nemcsak azt az esetkört fedi le, amikor a fogyasztó a személyes adós, hanem azt is, amikor ő a dologi kötelezett (vagyis nem ő kapta a hitelt/kölcsönt, de ő nyújtotta a biztosítékot). A Ptkm. abban az esetben is semmisnek tekinti a fiduciárius hitelbiztosítékok alapítására irányuló jogügyletet, ha a fogyasztó akár saját, akár idegen követelés biztosítására vállalta tulajdonjog, más jog vagy követelés átruházását, vagy pedig vételi jog alapítását.

⁷ A banki követelések átruházásának itthon és külföldön is külön piaca alakult ki. Ezek olyan hitel- és kölcsönügyletekhez kapcsolódó követeléseket, amelyeket a bankok jellemzően nem egyedileg, hanem portfólióikban ruháznak át. A bankok akár az általuk felmondott szerződésekben eredő követeléseket, akár a fennálló szerződéseikből származó követeléseiket is átruházhatják. A magyar bankok az őket megillető követeléseiket jellemzően követeléskezelő cégekre engedményezik. Ezzel kapcsolatban itt is fel kívánjuk hívni a figyelmet arra, hogy komoly problémákhoz vezethet az, hogy a követeléskezelési tevékenységet jelenleg Magyarországon nem szabályozza külön törvény. A banki követelések vonatkozásában ez többek között azt is jelenti, hogy az átruházással a követelés – amely gyakran fogyasztói szerződésből származó követelés – kikerül a prudenciális állami felügyelet alól. Ezért is kellene mielőbb megfontolni annak törvényi szinten történő kimondását, hogy a bank az őt megillető követelést – különösen pedig jelzálogjoggal biztosított, fogyasztói szerződésből származó követelést – magánszemélyre nem ruházhat át. Az önálló követeléskezelési törvényről részletesebben ld.: Hodosi Miklós: A követeléskezelés jogi szabályozása. In: Bodzási Balázs (szerk.): Tanulmányok a gazdasági jog, a pénzügyek és a számvitel köréből. HVG-ORAC, Budapest, 2016. 147-171.

⁸ Külön eset, amikor a biztosított követelés jövőbeni vagy feltételes. Erről ld. Bodzási Balázs: Feltételes vagy jövőbeli követelések zálogjoggal való biztosítása. Magyar Jog, 2015/10. sz., 549-556.

eset természetesen egybe is eshet: előfordul, hogy a biztosított követelést zálogjog terheli, ekkor a biztosított követelés zálogjoggal terhelt követelés is egyben. Ekkor jelenik meg az alzálogjog is.

Ennek alapján tehát követelések elzálogosítása esetén két követelést kell megkülönböztetni egymástól:

- a) a zálogtárgyként leköötött, elzálogosított követelést (ennek az elzálogosított követelésnek a jogosultja a másik zálogjogi jogviszonyban zálogkötelezettként szereplő személy), valamint
- b) a zálogjoggal biztosított követelést (ez a követelés a zálogjogosult hitelezőt illeti meg és az alapjogviszony személyes adósát terheli, aki azonban nem feltétlenül azonos a zálogkötelezettel).

Mindezek alapján követelések elzálogosítása esetén az alábbi helyzetek fordulhatnak elő:

- a) az elzálogosított követelést nem biztosítja zálogjog;
- b) az elzálogosított követelést zálogjog biztosítja;
- c) az elzálogosított követelést zálogjog és kezesség is biztosítja;
- d) az elzálogosított követelést zálogjog nem, csak kezesség biztosítja.

E négy lehetséges eset közül az alzálogjog intézményével akkor találkozhatunk, amikor az elzálogosított követelést további zálogjog is biztosítja (vagyis, ha az elzálogosított követelés zálogjoggal biztosított követelés). Biztosíték nélküli követelések elzálogosítása esetén az alzálogjog intézménye nem merül fel. További kérdések kapcsolódnak azonban ahhoz az esethez, amikor az elzálogosított követelést nem, vagy nemcsak további zálogjog, hanem kezesség is biztosítja.

A 2019. július 17-én hatályba lépett módosítások az alzálogjog létrejötte és érvényesítése során felmerülő kérdésekre kívántak megfelelő választ adni.

1.2. Követelések elzálogosítása

A Ptk. 5:101. § (1) bekezdése alapján zálogjog tárgya bármely vagyontárgy lehet. vagyontárgy alatt a Ptk. 8:1. § (1) bekezdésének 5. pontja értelmében jogokat és követeléseket is érteni kell.⁹ A Ptk. dologi jogi szabályai szerint azonban jogok és követelések nem lehetnek tulajdonjog tárgyai,¹⁰ ezért a Ptk. 5:101. § (4) bekezdése kimondja, hogy ha a zálogtárgy jog vagy követelés és e törvény eltérően nem rendelkezik vagy a zálogtárgy természetéből más nem következik, a zálogtárgy tulajdonjogán a jogot vagy a

⁹ Itt most nem térünk ki annak a meglehetősen összetett dogmatikai kérdésnek a tárgyalására, hogy polgári jogi szempontból mi a különbség jogok és követelések között.

¹⁰ Menyhárd Attila: A tulajdonjog. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 932. Idegen dologbeli jogok (korlátozott dologi jogok) – így mindenkéltől zálogjog és hasznélvezet – fennállhatnak azonban forgalomképes jogokon és követelésen is.

követelést, a zálogtárgy tulajdonosán a jogosultat kell érteni. A Ptk. 5:101. § (5) bekezdése szerint pedig a követelésen alapított zálogjogra vonatkozó szabályok megfelelően alkalmazandóak, ha a zálogjog tárgya jog.

A jogokon és követeléseken fennálló zálogjog a Ptk. szerint jelzálogjognak minősül, amelynek létrejöttéhez nyilvántartásba vételi kötelezettség kapcsolódik. A Ptk. 5:93. § (1) bekezdésének b) pontja szerint a jelzálogjogot jog és követelés esetén a hitelbiztosítéki nyilvántartásba kell bejegyezni. Ez alól csak az az eset kivétel, ha az elzálogosított jog fennállását közhiteles nyilvántartás (ún. lajstrom) tanúsítja.¹¹ Ebben az esetben ugyanis a Ptk. 5:93. § (2) bekezdése szerint a jelzálogjog megalapításához a megfelelő lajstromba való bejegyzés szükséges. Ez a rendelkezés követelések esetén nem irányadó, hiszen nincs olyan követelés, amelynek fennállását valamely közhiteles nyilvántartás tanúsítaná. A követeléseket terhelő jelzálogjogot ezért minden esetben a hitelbiztosítéki nyilvántartásba kell bejegyezni.

A Ptk. 5:93. § (4) bekezdése szerint a hitelbiztosítéki nyilvántartásba való bejegyzésre egyedileg vagy körülírással meghatározott zálogtárgy tekintetében kerülhet sor. A bejegyzésnek nem akadálya, ha a bejegyezni kívánt zálogtárgy a bejegyzés időpontjában nem létezik, vagy azon a zálogkötelezettet nem illeti meg a rendelkezési jog. A hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyzendő jelzálogjog tárgya tehát jövőbeli vagy feltételes jog és követelés is lehet.¹² A jövőbeli (jel)zálogjog azonban nem azonos azzal esettel, amikor nem a zálogtárgy, hanem a zálogjoggal biztosított követelés jövőbeli vagy feltételes.¹³

Követelések elzálogosítására vonatkozó szabályokat a Ptk. még két helyen mond ki: a Ptk. 5:110. §-ában (az elzálogosított követelés mint zálogfedezet védelme) és a Ptk. 5:139. §-ában (az elzálogosított jog vagy követelés érvényesítése).

¹¹ Ennek alapján a kft. üzletrészt terhelő jelzálogjogot a cégnyilvántartásba kell bejegyezni. A felek azonban a kft. üzletrészt terhelő jelzálogjogot emellett sokszor a hitelbiztosítéki nyilvántartásba is bejegyeztetik. Más helyzet azonban a betéti társaságban, vagy közkereseti társaságban fennálló társasági részesedés elzálogosítása esetén. A bt., illetve kkt. társasági részesedést (amely nem üzletrész) terhelő jelzálogjogot ugyanis a cégnyilvántartásba jelenleg nem lehet bejegyezni, azt ugyanis a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (a továbbiakban: Ctv.) nem teszi lehetővé. Az említett társasági részesedéseket terhelő jelzálogjogokat emiatt csak a hitelbiztosítéki nyilvántartásba lehet bejegyezni. Indokolt lenne a Ctv. módosításával lehetővé tenni azt, hogy a kft. üzletrészen kívül más társasági részesedéseket terhelő jelzálogjogokat is be lehessen jegyezni a cégnyilvántartásba. A részvények elzálogosítására ugyanakkor speciális szabályok vonatkoznak, a részvény ugyanis – mint értékpapír – dolognak minősül és dolog módjára is zálogosítható el.

¹² Egy további kérdés, hogy ebben az esetben (vagyis, ha a zálogtárgyként szolgáló jog vagy követelés jövőbeli vagy feltételes, amely felett a zálogkötelezettet még nem illeti meg a rendelkezési jog) a (jel)zálogjog mikor jön létre. Álláspontunk szerint akkor, amikor a zálogtárgy felett a zálogkötelezett a rendelkezési jogot megszerzi. A rendelkezési jog megszerzéséig a zálogjog létrejötte függőben van. Ezen az a lehetőség sem változtat, hogy a hitelbiztosítéki nyilvántartásba a jövőben létrejövő jogot vagy követelést terhelő jelzálogjogot is be lehet jegyezni. Ennek a bejegyzésnek ugyanis a ranghely előzetes biztosításához hasonló funkciója van, vagyis a bejegyzés időpontja az utóbb létrejövő jelzálogjog ranghelye szempontjából (lenne) irányadó, a zálogjog létrejötte szempontjából azonban nem releváns. Ilyenkor tehát a bejegyzéssel csupán egy ún. rangsorjog keletkezik, a jelzálogjog azonban csak az elzálogosítandó követelés feletti rendelkezési jog megszerzésével jön létre.

¹³ Erről részletesebben ld.: Bodzási Balázs: Feltételes vagy jövőbeli követelések zálogjoggal való biztosítása. Magyar Jog, 2015/10. sz., 549-556.

Az elzálogosítással érintett jogviszonyok és az azokban résztvevő személyek áttekinthetősége érdekében követelések elzálogosítása esetén három alanyi kört kell egymástól megkülönböztetni:

- a) az elzálogosított követelés jogosultját (aki a másik zálogjogi jogviszonyban a zálogkötelezett),
- b) az elzálogosított követelés kötelezettjét, és
- c) a zálogjogosultat.

Az elzálogosított követelés kötelezettje főszabály szerint csak az elzálogosított követelés jogosultjával (a másik zálogjogviszony zálogkötelezettjével) áll jogviszonyban, a zálogjogosulttal azonban nem. A zálogjogosulttal az a zálogkötelezett áll jogviszonyban, aki az alapjogviszonyban az utóbb elzálogosított követelés jogosultja.

Mindezek alapján, ha a jogosult egy őt megillető követelést elzálogosít, akkor követelést terhelő (követelésen fennálló) jelzálogjog jön létre. Annak érdekében, hogy létrejöhessen, a követelést terhelő jelzálogjogot a hitelbiztosítéki nyilvántartásba be kell jegyezni. Ha ilyen esetben az elzálogosított követelést nem biztosítja további zálogjog, akkor alzálogjog sem jön létre.

1.3. Az alzálogjog létrejötte

Előfordulhat azonban, hogy az elzálogosított követelést további zálogjog vagy zálogjogok biztosítják. Ebben az esetben a követelés jogosultja egy őt megillető, zálogjoggal biztosított követelést kíván elzálogosítani. Ekkor némileg bonyolultabb jogviszonyok jönnek létre, amelyekben a következő személyek érintettek:

- a) az elzálogosított követelés kötelezettje (személy adós),
- b) az elzálogosított követelést biztosító zálogjog kötelezettje (zálogkötelezett, aki lehet a személyes adós, de lehet tőle különböző személy is),
- c) az elzálogosított követelés, valamint az azt biztosító zálogjog jogosultja (aki egyben a zálogjoggal biztosított követelést elzálogosító személy, ő tehát egyszerre lesz zálogjogosult és zálogkötelezett is két különböző zálogjogi jogviszonyban) és
- d) az elzálogosított követelést terhelő zálogjog jogosultja (aki jellemzően a követelést elzálogosító személy hitelezője, vagyis az elzálogosított követeléssel biztosított további követelés jogosultja és egyben zálogjogosult is).

Ebben az esetben két különböző zálogjogi jogviszonyt kell elhatárolni egymástól:

- az első (eredeti) zálogjog: a b) és a c) pontban szereplő személyek között jött létre,
- a második zálogjog pedig: a c) és a d) pontban említett személyek között áll fenn.

A Ptk. 5:99. § (4) bekezdése erre az esetre mondja ki azt, hogy a zálogjoggal biztosított követelés alzálogjog alapítása útján terhelhető meg zálogjoggal. Az alzálogjog tárgya

pedig a zálogjog és az általa biztosított követelés.¹⁴ Ez azt jelenti tehát, hogy ha az eredeti követelést és az azt biztosító zálogjogot annak jogosultja együtt zálogosítja el, akkor az elzálogosítással egyidejűleg alzálogjog is létrejön.¹⁵

A Ptk. 5:99. § (4) bekezdésének normaszövege annyiban pontosítandó, hogy a zálogjoggal biztosított követelés a hitelbiztosítéki nyilvántartásba való bejegyzés útján terhelhető meg (jel)zálogjoggal. Ebben az esetben a hitelbiztosítéki nyilvántartásba való bejegyzés által, a törvény erejénél fogva (ex lege) az alzálogjog is létrejön. Az alzálogjog létrejöttéhez tehát nincs szükség további jogcselekményre: erre vonatkozóan a feleknek nem kell külön zálogszerződést kötni és azt a nyilvántartásba sem kell külön bejegyezni. Az alzálogjog a törvény erejénél fogva, vagyis gyakorlatilag törvényes zálogjogként jön létre.

Arra természetesen van lehetőség, hogy akár a hitelbiztosítéki nyilvántartásba, akár az ingatlan-nyilvántartásba az alzálogjogot bejegyezzék. Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzése kérdése akkor merülhet fel, ha az elzálogosított követelést ingatlan-jelzálogjog biztosítja. Ebben az esetben a szóban forgó ingatlan-jelzálogjoghoz kapcsolódóan az al(jel)zálogjog ingatlan-nyilvántartási bejegyzésére is sor kerülhet. Ezzel kapcsolatban az Inyvtv. vhr.¹⁶ 17. § (3) bekezdése azt mondja ki, hogy ingatlant terhelő jelzálogjoggal biztosított követelésre, illetve önálló zálogjogra aljelzálogjog jegezhető be. Az Inyvtv. vhr. tehát nem ír elő bejegyzési kötelezettséget, hanem csak a bejegyzés lehetőségét teremti meg. Ennek alapján az aljelzálogjog bejegyzése nem konstitutív, hanem csak deklaratív hatályú, az aljelzálogjogot pedig nem az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzés keletkezteti. A bejegyzésnek csak bizonyító ereje van, annyiban, hogy megkönnyíti a törvény alapján létrejövő aljelzálogjog fennállásának a bizonyítását.

1.4. Az alzálogjog létrejöttét érintő módosítások

Az előző pontban bemutatott jogértelmezést és gyakorlatot támasztja alá és erősíti meg a hitelbiztosítéki nyilvántartásról szóló 2013. évi CCXXI. törvény (a továbbiakban: Hnytv.) legutóbbi módosítása is. A 2019. évi LXVII. törvény (a továbbiakban: Módtv.) 135. §-a ugyanis egy új (1a) bekezdéssel egészítette ki a Hnytv. 7. §-át.

Eszerint: *„A követelés elzálogosítására vonatkozó, az (1) bekezdés a) vagy b) pontja szerinti hitelbiztosítéki nyilatkozat alapján a követelést terhelő zálogjognak a hitelbiztosítéki nyilvántartásba történő bejegyzésével a Ptk. 5:99. § (4) bekezdése szerinti alzálogjogot is megalapítottak kell tekinteni. Ha a zálogjog tárgyául szolgáló követelést az elzálogosításának hitel-*

¹⁴ Az alzálogjog fogalma és tárgya vitatott volt az elmúlt időkben. Az alzálogjog szabályozásának jogtörténeti áttekintéséről ld.: Bodzási Balázs: Az alzálogjog mint sajátos zálogjogi konstrukció a magyar magánjogban. Acta Juridica et Politica, 2016/2. sz., 39-47.

¹⁵ A jogosultnak természetesen arra is van lehetősége, hogy a zálogjoggal biztosított követelést zálogjog nélkül zálogosítsa el. Ekkor azonban alzálogjog sem jön létre.

¹⁶ Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény végrehajtásáról szóló 109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet

biztosítéki nyilvántartásba történő bejegyzését követően biztosítják zálogjoggal, e követelést biztosító zálogjog megalapításával egyidejűleg kell megalapítottnak tekinteni a Ptk. 5:99. § (4) bekezdése szerinti alzálogjogot.”

A Módtv. egyrészt tehát azt az esetet szabályozza, amikor az elzálogosított követelés már eredetileg is zálogjoggal volt biztosítva. Másrészt azonban kitér arra az esetre is, ha a követelést utólag biztosítják zálogjoggal. Ez utóbbi esetben az alzálogjog is csak akkor jön létre, amikor az elzálogosított követelést biztosító zálogjog létrejön (pontosabban az elzálogosított követelést biztosító zálogjog megalapításával egyidejűleg az alzálogjogot is megalapítottnak kell tekinteni).¹⁷ Ennek alapján alzálogjog csak akkor jöhet létre, ha az elzálogosított követelést biztosító zálogjog is létezik (megalapításra került).

A Módtv. indokolása ezzel kapcsolatban kiemeli, hogy a jogalkalmazási gyakorlatban kérdésként merült fel, hogy az alzálogjog mikor tekinthető megalapítottnak. A Módtv. egyértelművé teszi, hogy az alzálogjog alapítása a zálogjoggal biztosított követelés elzálogosításának a hitelbiztosítéki nyilvántartásba való bejegyzésével történik. A két időpont egybeesik: a zálogjoggal biztosított követelést terhelő (jel)zálogjognak a hitelbiztosítéki nyilvántartásba való bejegyzésével (vagyis elzálogosításával) egyidejűleg az alzálogjog is megalapításra kerül.¹⁸

A gyakorlatban azonban sok esetben a követelés elzálogosítása már akkor megtörténik, amikor azt még nem biztosítja zálogjog. Ebben az esetben a (zálogjoggal még nem biztosított) követelés elzálogosításakor az alzálogjog megalapításáról, illetve létrejöttéről még nem lehet szó. Ha az elzálogosított követelést utóbb biztosítják zálogjoggal, az alzálogjogot csak akkor lehet megalapítottnak tekinteni, ha a már korábban elzálogosított követelést biztosító zálogjogot is ténylegesen megalapítják.

A Módtv. 136. §-a ezen túlmenően egy új 35/A. §-al egészítette ki a Hbnyt.-t. Eszerint: *„Ha a zálogjoggal biztosított követelés zálogjoggal való megterhelésére irányuló zálogszerződést a hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzéséről és egyes törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2019. évi LXVII. törvény (a továbbiakban: Módtv.) hatálybalépésének napján vagy azt megelőzően kötötték, az alzálogjogot a követelést terhelő zálogjognak a hitelbiztosítéki nyilvántartásba történő bejegyzése időpontjában az e törvénynek a Módtv. 135. §-ával megállapított 7. § (1a) bekezdése szerint megalapítottnak kell tekinteni.”*

Ez a rendelkezés egy átmeneti szabály az olyan zálogjoggal biztosított és elzálogosított (zálogjoggal megterhelt) követelések tekintetében, amelyek esetében a zálogszerződést a Módtv. hatálybalépésének napján vagy azt megelőzően kötötték. Ekkor is alkalmazni kell a Módtv. azon szabályát, amely arról rendelkezik, hogy milyen feltételek mellett tekinthető az alzálogjog megalapítottnak. Ennek alapján az alzálogjogot a követelést terhelő zálogjognak a hitelbiztosítéki nyilvántartásba történő bejegyzése időpontjában megalapítottnak kell tekinteni.

A Módtv. 135. § és 136. §-ának rendelkezései 2019. július 17-én léptek hatályba.

¹⁷ Itt figyelemmel kell lenni arra, hogy a Ptk. 5:87. §-a és az 5:88. §-a különbséget tesz a zálogjog létrejötte, illetve a zálogjog megalapítása között.

¹⁸ A Ptk. 5:87. § b) pontja alapján pedig a zálogjog akkor jön létre, ha a zálogkötelezett rendelkezési joggal bír a zálogtárgy (itt: a zálogjoggal biztosított követelés) felett.

1.5. Az alzálogjog érvényesítését érintő módosítások

Az alzálogjog érvényesítéséről a Ptk. 5:140. §-a rendelkezik. Ezt a szakaszt 2016-ban már a Ptkm. is módosította, amelyet 2019-ben a Módtv. tovább pontosított.

A Ptk. módosított 5:140. § (1) bekezdése szerint, az alzálogjog jogosultja a zálogjogosultnak a zálogjogból fakadó jogait annyiban gyakorolhatja, amennyiben e jogok gyakorlására a zálogjogosult maga is jogosult. Ha a követelést kézizálogjog biztosítja, a zálogjogosult az alzálogjog jogosultjának kérésére köteles a zálogtárgy birtokát részére átruházni.

Fontos kiemelni, hogy a Ptk. 5:140. §-ának módosítás utáni normaszövege egyértelművé kívánta tenni, hogy alzálogjog létrejötte esetén az eredeti zálogjogosultat megillető jogokat az alzálogjog jogosultja gyakorolhatja. A módosítás utáni szöveg ehhez még azt is hozzáteszi, hogy az alzálogjog jogosultja a zálogjogosultnak a zálogjogból fakadó jogait annyiban gyakorolhatja, *amennyiben e jogok gyakorlására a zálogjogosult maga is jogosult* (vagyis csak azt követően, hogy arra az eredeti zálogjogosult maga is jogosult lenne).

A Ptk. 5:140. § (1) bekezdésének második mondata szerint, ha az alzálogjog tárgyát képező követelést kézizálogjog biztosítja, a zálogjogosult az alzálogjog jogosultja kérésére köteles a zálogtárgy birtokát részére átruházni. Ebben az esetben a kézizálogjog megalapításához szükséges birtokátruházás szabályait kell figyelembe venni (Ptk. 5:94. §).

A Ptk. 5:140. § (2) bekezdése kimondja, hogy az alzálogjog jogosultja e jogából fakadó jogait úgy köteles gyakorolni, hogy azzal a zálogjogosult zálogjoggal biztosított követelésének megtérülését ne veszélyeztesse. Az alzálogjog érvényesítése eredményeként az ennek jogosultjához az alzálogjoggal biztosított követelést meghaladóan befolyt pénzüsszeget vagy más vagyontárgyat a zálogjogosult az alzálogjogosulttal szembeni elszámolási igénye biztosítására zálogjog illeti meg. Mindez azt jelenti tehát, hogy az eredeti zálogjogosultat (a főzálogjogosultat) törvényes zálogjog illeti meg az alzálogjogosulttal szembeni elszámolási igénye biztosítására.

A Módtv. 128. §-a egy új (3) bekezdéssel is kiegészítette a Ptk. 5:140. §-át. A 2019. július 17-től hatályos rendelkezés szerint: *„Ha a zálogjog tárgyául szolgáló követelés kezességgel van biztosítva, a zálogjogosult a kezességéből fakadó jogait a követelés kezesével szemben - a (2) bekezdés megfelelő alkalmazásával - a kezesség jogosultjára irányadó szabályok szerint gyakorolhatja.”*

Ennek az új (3) bekezdésnek a beiktatására azért volt szükség, mert ha a zálogjog tárgyául szolgáló követelést kezesség biztosítja, zálogjog azonban nem, akkor alzálogjog sem jöhet létre. Erre vonatkozóan is rögzíteni kellett azonban, hogy a zálogjogosult a kezessel szemben a kezesség jogosultjára irányadó szabályok szerint léphet fel és gyakorolhatja a kezességéből fakadó jogait.

Az alzálogjog érvényesítéséhez kapcsolódóan felmerült egy fontos, a fizetési képességi eljárásokat érintő kérdés: alzálogjog esetén az eredeti zálogkötelezett ellen indult csőd-, illetve felszámolási eljárásba kinek kell/lehet bejelentkeznie. Az eredeti zálogkötelezettel szemben ugyanis az alzálogjog jogosultjának nincs követelése. A Ptk.

5:140. § (1) bekezdése alapján azonban a zálogjogból (vagyis a követeléssel együtt elzálogosított zálogjogból) fakadó jogokat az alzálogjog jogosultja gyakorolhatja. Ennek alapján logikusnak tűnik az a következtetés, hogy privilegizált zálogjogosultként a zálogkötelezett elleni csőd-, illetve felszámolási eljárásba az alzálogjog jogosultjának kell belépnie.

Ennek egyértelművé tétele céljából a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény, valamint az azzal összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2017. évi XLIX. törvény által módosított Cstv. 28. § (2) bekezdés f) pontja kifejezetten kimondta, hogy az alzálogjog jogosultját is fel kell hívni az alzálogjoggal biztosított követelésének bejelentésére. A Cstv. 49/D. § (3) bekezdése pedig azt rögzíti, hogy a zálogjoggal biztosított követeléssel azonos elbírálás alá esik az alzálogjoggal biztosított követelés is.

2. A fennmaradó zálogjogot érintő módosítások

A zálogjog megszűnéséhez kapcsolódó járulékoság szabálya alól a Ptk. 5:142. § (2) bekezdése több kivételt is megállapít. Ennek alapján a zálogjoggal biztosított követelés megszűnése ellenére is fennmarad a zálogjog a követelést kielégítő személyes kötelezettet, zálogkötelezettet vagy harmadik személyt megillető megtérítési követelés biztosítására. Ez a megtérítési igény a Ptk. 6:57. § (2) bekezdése alapján jön létre, amely szerint – ha a kötelezett és a harmadik személy közötti jogviszonyból más nem következik –, a harmadik személyt megtérítési igény illeti meg a kötelezettel szemben.

Ehhez kapcsolódóan a Ptk. 5:142. § (2) bekezdése három különböző esetet szabályoz. Ezek azok az esetek, amikor a zálogjog a zálogjogosult követelését kielégítő

- a) (nem zálogkötelezett) személyes adós, vagy
- b) (nem személyes adós) zálogkötelezett, vagy pedig
- c) a követelést kielégítő harmadik személy megtérítési igényének biztosítására marad fenn.¹⁹

A Ptk. 5:142. § (2) bekezdésében szereplő három esetet elsődlegesen az kapcsolja össze, hogy a zálogjogosult mindhárom esetben kielégítést kap, a biztosított követelést ugyanis valaki teljesíti.

Ezekben az esetekben tehát a zálogjog a biztosított követelés megszűnése ellenére, azt követően is fennmarad és a továbbiakban egy másik követelést, a hitelezőt kielégítő személy megtérítési igényét biztosítja. Ezekben az esetekben két különböző követelésről, illetve igényről van szó, még abban az esetben is, ha összegszerűségükben esetleg meg is egyeznek egymással. A megtérítési követelés (megtérítési igény) ugyanis egy új

¹⁹ Részletesebben ld.: Bodzási Balázs: A zálogjog megszűnése. In: Bodzási Balázs (szerk.): Hitelbiztosítékok. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2016. 860-878.

követelés, amely jogilag nem azonos az eredeti biztosított követeléssel.²⁰ Ennek alapját a Ptk. 6:3. §-ának a) pontja jelenti, amely szerint a szolgáltatás teljesítésével a kötelem megszűnik. Bárki is teljesíti tehát a szolgáltatást, a kötelem megszűnik, a helyébe lépő megtérítési igény pedig már egy új követelésnek minősül.

A Ptk.-nak ez a dogmatikai újítása, valamint a fennmaradó zálogjog esetében törvény alapján bekövetkező követeléscsere ugyanakkor több kérdést is felvet, a felszámolási eljárás során pedig problémákat is okozhat. Ezek ahhoz kapcsolódnak, hogy a megtérítési követelés biztosítására törvény erejénél fogva fennmaradó zálogjog új jogosultjának is be kell lépnie a megtérítési igény kötelezettje ellen indított felszámolási eljárásba. Kérdéssé vált azonban, hogy az új zálogjogosult az eredeti zálogjogosult pozíciójába kerülhet-e a zálogkötelezett ellen indított felszámolási eljárásba, hiszen őt nem az eredeti követelés, hanem egy újonnan létrejött megtérítési igény illeti meg.

Erre tekintettel a Módtv. 129. §-a módosította a Ptk. 5:142. § (2) bekezdését. A 2019. július 17-étől hatályos normaszöveg egyértelművé teszi, hogy a fennmaradó zálogjog akként biztosítja a zálogjogosultnak kielégítést nyújtó személy megtérítési követelését, hogy a fennmaradó zálogjog a megtérítési követelés jogosultját *illeti meg*.

A Ptk. a módosítás után sem mondja ki a fennmaradó zálogjog átszállását, de azt egyértelművé teszi, hogy ez a fennmaradó zálogjog a megtérítési követelés jogosultját illeti meg. Ebből következően ezt a fennmaradó zálogjogot a megtérítési követelés jogosultja érvényesítheti, vagyis a kielégítési jogot is ez a személy gyakorolhatja. A megtérítési követelés jogosultja kérheti továbbá a fennmaradó zálogjog ingatlan-nyilvántartási bejegyzését, illetve zálogjogosult hitelezőként beléphet a zálogkötelezett ellen folyó végrehajtási-, csőd-, valamint felszámolási eljárásba is.²¹

Ugyanez a kérdés önálló zálogjog esetén is felmerülhet. Elképzelhető ugyanis, hogy a kielégítéshez jutó zálogjogosultnak nem járulékos, hanem önálló zálogjoga van. Önálló zálogjog esetén is előfordulhat tehát, hogy a biztosítéki szerződés szerint kielégíthető követelést olyan személy teljesíti, akinek a teljesítés következtében megtérítési követelése keletkezik. Méltánytalan helyzetet eredményezne, ha a törvény a megtérítési követelés jogosultja javára kizárólag járulékos zálogjog esetén mondaná ki, hogy a fennmaradó zálogjog ezt a személyt illeti meg.

Ennek megfelelően a Módtv. 127. §-a módosította a Ptk. 5:100. § (7) bekezdését. A normaszöveg az alábbi rendelkezésekkel egészült ki: *„A biztosítéki szerződés szerint kielégíthető követelést kielégítő kötelezettet, zálogkötelezettet vagy harmadik személyt a megtérítési követelése biztosítására – ha az nem pénzügyi intézmény – az önálló zálogjog ranghelyén, annak helyébe lépő követelést biztosító zálogjog illeti meg. A megtérítési követelése biztosítéka-ként a követelést kielégítő pénzügyi intézményre az önálló zálogjog átszáll.”*

²⁰ Erről részletesebben ld.: Bodzási Balázs: A zálogjog és a biztosított követelés helyébe lépő megtérítési igény közötti kapcsolat. In: Gárdos-Orosz Fruzsina – Menyhárd Attila (szerk.): Az új Polgári Törvénykönyv első öt éve. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2019. 209-223. Interneten elérhető: https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/polgari_tvk_első_ot_ev_kotet.pdf

²¹ Az esetleges jogértelmezési bizonytalanságok elkerülése érdekében a legjobb megoldásnak azt tartanánk, ha a jogalkotó a Ptk.-t követően az ingatlan-nyilvántartási törvényt, valamint a Vht.-t és a Cstv. is módosítaná.

A módosított normaszöveg szerint, ha az önálló zálogjog jogosultját kielégítő személynek megtérítési követelése keletkezik és ez a személy (a megtérítési követelés jogosultja) nem pénzügyi intézmény, akkor az önálló zálogjog követelést biztosító, járulékos zálogjoggá alakul át, amely az önálló zálogjog ranghelyén lép annak helyébe. Ez az önálló zálogjog helyébe lépő követelést biztosító zálogjog biztosítja a megtérítési követelést. A törvény itt sem mondja ki az önálló zálogjog helyébe lépő, követelést biztosító zálogjognak a megtérítési követelés jogosultjára való átszállását. A Ptk. azonban ebben az esetben is rögzíti, hogy ez az önálló zálogjog helyébe lépő, követelést biztosító zálogjog a megtérítési követelés jogosultját illeti meg, hasonlóan a Ptk. 5:142. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezéshez.

Más azonban a helyzet, ha az önálló zálogjog jogosultját kielégítő személy (a megtérítési követelés jogosultja) pénzügyi intézmény. A Ptk. rendelkezései alapján önálló zálogjog jogosultja kizárólag pénzügyi intézmény lehet. Amennyiben a megtérítési követelés jogosultja is pénzügyi intézmény, nincs akadálya annak, hogy az önálló zálogjog rá szálljon át. Ebben az esetben tehát a megtérítési követelés biztosítására továbbra is az eredeti önálló zálogjog szolgál, amely azonban át is száll a megtérítési követelés jogosultjára. Ilyenkor tehát nem az önálló zálogjog követelést biztosító zálogjoggá történő átalakulásáról, hanem az önálló zálogjognak a megtérítési követelés jogosultjára való átszállásáról rendelkezik a törvény.

3. Összegzés

A 2019. évi zálogjogi módosítások célja a hitelezés feltételeinek, jogi környezetének az egyértelműbbé és rugalmasabbá tétele volt. A módosítások két olyan bonyolult zálogjogi konstrukciót érintettek, amelyek egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert a gyakorlatban. A módosítások mindkét esetben választ adnak a gyakorlati kérdésekre és rendezik a gyakorlatban felmerült problémákat.

A Ptk. 6:142. § (2) bekezdéséhez kapcsolódóan azonban álláspontunk szerint a legmegfelelőbb megoldást az jelenthetné, ha a törvény a fennmaradó zálogjognak a zálogjogosult részére kielégítést nyújtó személyre történő átszállását mondaná ki. Ez a szabályozás természetesen a Ptk. 6:3. § a) pontjához kapcsolódó dogmatikai kérdéseket is felvetne. Mindez azonban a zálogjogi szabályozás körén túlmutató jelentőséggel bír.

A kezesség kapcsán ugyanis az eredeti biztosított követelés megszűnése és a helyébe lépő megtérítési igény megítélése a főkötelezett ellen indult végrehajtási eljárásban, illetve felszámolási eljárásban továbbra is problémát jelent. Ez az 1959-es Ptk. alapján azért nem merült fel, mert az 1959-es Ptk. 276. § (1) bekezdése külön kimondta, hogy amennyiben a kezes a jogosultat kielégíti, a követelés az azt biztosító és a kezességvállalást megelőzően keletkezett jogokkal, valamint a végrehajtási joggal együtt reá száll. A teljesítő kezesre ennek alapján egyrészt a biztosított követelés, másrészt az a biztosíték (pl. zálogjog) is átszállt, amely a kezességvállalást megelőzően keletkezett.

A Ptk. ilyen szabályt nem mond ki. Így a teljesítő kezesre sem az eredeti biztosított követelés száll át, hanem megtérítési igénye keletkezik a Ptk. 6:57. § (2) bekezdése alap-

ján. Helyzete csak annyiban javult a Ptk. eredeti szövegéhez képest, hogy a Ptk. 5:142. § (2) bekezdésének 2019. évi módosítása nyomán a fennmaradó zálogjog a zálogjogosultnak teljesítő kezes (mint a megtérítési igény jogosultját) megilleti. Amennyiben tehát a kezes által teljesített követelést zálogjog is biztosítja, akkor a teljesítő kezes zálogjogosultként léphet be a zálogkötelezett ellen indított végrehajtási eljárásba, csődeljárásba, valamint felszámolási eljárásba.

Továbbra is problémát jelent azonban, ha a kezes által teljesített követelést nem biztosítja zálogjog és így a Ptk. 5:142. § (2) bekezdése nem alkalmazandó. Ebben az esetben ugyanis a teljesítő kezes zálogjogosultként nem léphet be a főkötelezett ellen folyó fenti eljárásokba, az őt megillető megtérítési igény besorolása pedig nem feltétlenül azonos az eredeti (biztosított) követelés besorolásával. A teljesítő kezes ebben az esetben tehát rosszabb helyzetbe is kerülhet.

Regelung des Veräußerungs- und Belastungsverbots im ungarischen Bürgerlichen Gesetzbuch und Rechtsfolgen des Verstoßes gegen das Verbot

1. Veräußerungs- und Belastungsverbot in der Praxis und dessen wirtschaftliche Wirkungen

Das Gesetz Nr. V aus dem Jahre 2013 über das Bürgerliche Gesetzbuch (im Weiteren: uBGB) regelt neben den traditionellen vertraglichen Sicherheiten auch mehrere Rechtsinstitute, die in der Praxis eine Sicherheitsfunktion erfüllen. Das Veräußerungs- und Belastungsverbot,¹ das die Verfügungsbefugnis des Eigentümers betrifft, gehört ebenso zu diesen sogenannten unregelmäßigen vertraglichen Sicherheiten.² Die Sicherheitsfunktion der die Verfügungsbefugnis des Eigentümers beschränkenden oder ausschließenden Verbote hat sich in der Praxis entwickelt. Diese eigenartigen Sicherheiten haben vor allem die Funktion, die Übertragung und die weitere Belastung der als Sicherheit gebundenen Vermögensgegenstände und Wirtschaftsgüter zu verhindern, das heißt, die wirtschaftliche Verfügungsfreiheit des Eigentümers zu beschränken.

Aus wirtschaftlicher Sicht wird die Anzahl der möglichen Transaktionen durch diese Verbote zugleich vermindert und deren Kosten werden dadurch erhöht. Das Veräußerungsverbot kann die Übertragung von Wirtschaftsgütern verhindern, die zum ordentlichen Geschäftsbetrieb des schuldnerischen Unternehmens erforderlich sein können. Das Verbot der Begründung einer Last (z.B. eine Hypothek oder ein Faustpfandrecht) erschwert dabei den betreffenden Vermögensgegenstand als eine neue Deckung in das Finanzierungsgeschäft ungeachtet der Höhe der verbundenen (zur sichernden) Forderung einzubeziehen. So kann die Begrenzung der Begründung einer weiteren Last zu einem wirtschaftlichen Nachteil führen, da sie den Eigentümer

¹ §§ 5:31-5:34. uBGB

² Mit dem Begriff „unregelmäßige Sicherheit“ werden die Rechtsinstitute bezeichnet, die über die traditionellen vertraglichen Sicherheiten hinausgehend ebenfalls zur Erzwingung der den Schuldner belastenden Pflichten (typischerweise Geldzahlungspflichten) dienen. Siehe László, Leszkóven: Szerződéses biztosítékok változása az új Ptk.-ban (Änderung der Vertragssicherheiten im neuen ungarischen Bürgerlichen Gesetzbuch). Gazdaság és Jog (Wirtschaft und Recht), Nr. 2014/2., S. 4.

daran hindert, zu Finanzierungsquellen zu kommen, und zwingt ihn als Kreditnehmer, einen neuen (lastenfren) Sicherheitsgegenstand in das Geschäft einzubeziehen. Das alles kann zu einer unnötigen Überdeckung führen.³

Trotz der möglichen wirtschaftlichen Nachteile ist die Anwendung der die Verfügungsbefugnis des Eigentümers betreffenden Verbote heute jedoch weit verbreitet und sie sind in fast jedem Finanzierungsvertrag enthalten. Es lässt sich dadurch erklären, dass die Gläubiger bei der Anwendung dieser Verbote auch andere Aspekte erwägen.⁴ Ein solch wichtiges Ziel eines Gläubigers ist, die Grundlage der Befriedigung und den Wert des Sicherheitsvermögens zu bewahren. Dabei kann die Anwendung dieser Verbote sowohl für die gesicherten als auch für die nicht gesicherten Gläubiger zur Aufrechterhaltung ihrer bestehenden Position beitragen. Diese Verbote verhindern nämlich, dass ihre Forderungen in der Reihenfolge der Befriedigung von den mit Sicherheiten gedeckten Forderungen anderer Gläubiger überholt werden. Dazu können auch die nachrangigen Sicherheiten die über eine Deckung verfügenden (gesicherten) Gläubiger gefährden, der Berechtigte der nachrangigen Sicherheiten kann ja auch unabhängig von den vorrangigen Gläubigern eine Zwangsvollstreckung in den als Sicherheit gebundenen Vermögensgegenstand einleiten.⁵

2. Regelung des Veräußerungs- und Belastungsverbots

Das uBGB hat den Anwendungsbereich des Veräußerungs- und Belastungsverbots erweitert und dadurch die praktischen Bedürfnisse erfüllt.⁶ Auf dieser Grundlage kann eine Veräußerungs- und Belastungsverbot jetzt nicht mehr nur bei der Eigentumsübertragung vertraglich vereinbart werden.⁷ Außerdem ermöglicht das uBGB ausschließlich ein Veräußerungsverbot zu begründen, sowie die Verfügungsbefugnis des Eigentümers auch auf andere Weise zu beschränken [§ 5:32 Absatz 3 uBGB]. Mit einem Vertrag kann demnach auch ein ausschließliches Veräußerungsverbot⁸

³ Attila, Horváth S. – József, Koltai – Bence, Nádasdy: Projekt- és beruházásfinanszírozás Magyarországon (Projekt- und Investitionsfinanzierung in Ungarn). Alinea Kiadó, Budapest, 2019. S. 304.

⁴ Zu den mittelbaren und unmittelbaren Wirkungen der Vertragssicherheiten siehe Ákos, Szalai: A magyar szerződési jog gazdasági elemzése (Wirtschaftliche Analyse des ungarischen Vertragsrechts). L. Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. S. 277-278.

⁵ Horváth – Koltai – Nádasdy (2019): op. cit. S. 304.

⁶ Die Mehrheit der kreditgebenden Banken vertretenden Juristen sowie der Anwaltskanzleien, die an dem Abschluss der zusammengesetzten Finanzierungsgeschäfte teilnehmen, haben sich bereits in den Jahren vor der Erarbeitung des uBGB ständig gemeldet: Es war problematisch, dass das uBGB aus dem Jahre 1959 nicht ermöglicht hat, das Veräußerungs- und Belastungsverbot für eine Sicherheit im Zusammenhang mit Finanzierungsgeschäften zu verwenden. Siehe Bence, Nádasdy – Attila, Horváth S. – József, Koltai: Strukturált finanszírozás Magyarországon (Strukturierte Finanzierung in Ungarn). Alinea Kiadó, Budapest, 2011. S. 325.

⁷ Es kann sich die Frage stellen, ob der Erblasser mit einem Testament ein Veräußerungs- und Belastungsverbot an einer Sache begründen kann, die einen Nachlassgegenstand bildet. Mehrere Argumente sprechen dafür, dass es der Erblasser nicht tun kann, das heißt, in einer letztwilligen Verfügung darf so ein Verbot nicht festgelegt werden.

⁸ Das Belastungsverbot kann allgemein sein, damit kann demnach jede Lastenbegründung ausgeschlossen werden, aber es kann sich auch lediglich auf eine bestimmte Last (z.B. Hypothek oder Nießbrauch) beziehen. Siehe Márton, Anka: Az elidegenítési és terhelési tilalom (Das Veräußerungs- und Belastungsverbot). In: Balázs, Bodzási (Hrsg.): Hitelbiztosítékok (Kreditsicherheiten). HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2016. S. 48.

begründet werden, bzw. die Verfügungsbefugnis des Eigentümers kann auch auf andere Weise beschränkt werden.⁹

Sowohl im Gesetz Nr. IV aus dem Jahre 1959 über das Bürgerliche Gesetzbuch (im Weiteren: uBGB 1959), als auch im uBGB ist jedoch festgehalten, dass dieses Verbot nur für eine Sache, also zur Sicherung eines den Gegenstand des Eigentumsrechts betreffenden Rechts festgelegt werden kann. Aufgrund des uBGB kann ein Veräußerungs- und Belastungsverbot also zur Sicherung von Rechten, die eine Forderung oder ein verkehrsfähiges Recht betreffen, nicht begründet werden.¹⁰ Auf dieser Grundlage kann kein Veräußerungs- und Belastungsverbot ausschließlich zur Sicherung einer Geldforderung errichtet werden.¹¹

Zugleich können Auslegungsfragen dadurch entstehen, welche Rechte sich genau auf den Gegenstand des Eigentumsrechts beziehen. Neben dem Eigentumsrecht gehören auch die beschränkten dinglichen Rechte wie die Hypothek oder der Nießbrauch zu diesem Bereich. Das den Gegenstand des Eigentumsrechts betreffende Recht kann durch ein Veräußerungs- und Belastungsverbot auch in dem Fall gesichert werden, wenn es nicht sachenrechtlichen, sondern schuldrechtlichen Charakters ist.¹² Auf dieser Grundlage kann auch ein Kauf-, Vorkaufs- oder Rückkaufsrecht durch ein Verbot gesichert werden, das die Verfügungsbefugnis des Eigentümers beschränkt.¹³ Mit Rücksicht auf die Änderung des uBGB im Jahre 2016¹⁴ bzw. auf die Milderung des Verbots der fiduziarischen Sicherheiten gemäß § 6:99 uBGB besteht kein Hindernis dafür, dass die Parteien ein zur Sicherheit errichtetes Kaufrecht bzw. Rückkaufsrecht mit einem Veräußerungs- und Belastungsverbot sicherstellen.

Ferner ergibt sich die Frage, ob eine Pflicht vertraglich übernommen werden kann, die hinsichtlich ihres Inhalts ein Veräußerungs- und Belastungsverbot ist, das ein verkehrsfähiges Recht oder eine verkehrsfähige Forderung betrifft. Unseres Erachtens spricht aus rechtlicher Sicht nichts dagegen, dieses Verbot kann jedoch in

⁹ § 114 Absatz 1 des uBGB aus dem Jahre 1959 hat die Entstehung eines die Verfügungsbefugnis des Eigentümers beschränkenden oder ausschließenden anderen Verbots nur aufgrund einer Rechtsvorschrift oder eines Gerichtsbeschlusses anerkannt.

¹⁰ Attila, Menyhárd: A tulajdonjog (Eigentumsrecht). In: Lajos, Vékás – Péter, Gárdos (Hrsg.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz (Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch.) Band 1, Wolters Kluwer, Budapest, 2014. S. 970.

¹¹ Aufgrund der praktischen Bedürfnisse hat sich der Vorschlag ergeben, dass die Beschränkung, aufgrund der ein die Verfügungsbefugnis betreffendes Verbot ausschließlich zur Sicherung eines den Gegenstand eines Eigentumsrechts (also eine Sache) betreffenden Rechts begründet werden kann, im uBGB entfallen sollte. Dazu siehe Balázs, Tókey: A szerződések hatásai harmadik személyekre - A harmadik személyek érdekeinek megfelelő és az azokat sértő szerződések (Auswirkungen von Verträgen auf Dritte – Interessen Dritter wahrnehmende und verletzende Verträge). Wolters Kluwer, Budapest, 2020. S. 244.

¹² Menyhárd (2014): op. cit. S. 970.

¹³ Anka: op. cit. S. 47.

¹⁴ Gesetz Nr. LXXVII aus dem Jahre 2016 zur Änderung des Gesetzes Nr. V aus dem Jahre 2013 über das Bürgerliche Gesetzbuch.

ein öffentliches Register (so z.B. in das Handelsregister) nicht eingetragen werden.¹⁵ Dabei gilt die Vertragsverletzung und nicht die relative Unwirksamkeit der gegen das Verbot verstößenden Verfügung als Rechtsfolge des Verstoßes gegen ein solches vertragliches Verbot. Eine solche vertragliche Verpflichtung wird also keine absolute dingliche Wirkung haben.

Zudem ist auch § 6:195 uBGB bei Forderungen zu berücksichtigen. Gemäß Absatz 1 dieses Paragraphen ist nämlich die Klausel, die die Abtretung einer Forderung ausschließt, gegenüber Dritten unwirksam. Das ist auch ein neuer Fall der relativen Unwirksamkeit im uBGB. Es wird im Absatz 2 dadurch ergänzt, dass die Haftung des ursprünglichen Gläubigers für den Verstoß gegen die die Abtretung ausschließende Klausel durch die Bestimmung im Absatz 1 nicht berührt wird. Auf dieser Grundlage können die Parteien zwar die Abtretung der zwischen ihnen bestehenden Forderungen vertraglich ausschließen, diese Verfügung ist jedoch gegenüber Dritten (z.B. dem neuen Gläubiger) unwirksam. Zugleich gilt der Verstoß gegen dieses Verbot im Verhältnis der Parteien als Vertragsverletzung.

Die Parteien sind auch nicht daran gehindert, vertraglich ein Veräußerungs- und Belastungsverbot an einer Gesellschaftsbeteiligung wie beispielweise an dem Geschäftsanteil einer GmbH zu vereinbaren oder die Verfügungsbefugnis des zur Geschäftsbeteiligung Berechtigten auf andere Weise zu beschränken. Da ein Geschäftsanteil jedoch keine Sache ist (ausgenommen eine Aktie), wird die Eintragung eines solchen Verbots in das Handelsregister gegenwärtig durch das Firmengesetz¹⁶ nicht ermöglicht.¹⁷ Die Rechtslage wird also in diesem Fall genauso wie bei einem vertraglichen Verbot an einem anderen verkehrsfähigen Recht oder einer anderen verkehrsfähigen Forderung sein: auch diese Verpflichtung hat nur zwischen den Parteien eine obligatorische (das heißt, schuldrechtliche) Wirkung und der Verstoß dagegen gilt als Vertragsverletzung.

Die Verbote, die die Verfügungsbefugnis des Eigentümers ausschließen oder beschränken, berühren nicht die Befugnisse des Eigentümers, deren Ausübung weder mit der Veräußerung noch mit der Belastung der Sache von dinglicher Wirkung

¹⁵ Das Veräußerungs- und Belastungsverbot kann bei Grundstücken und registrierten beweglichen Sachen in das entsprechende öffentliche Register eingetragen werden. Die Eintragung in das öffentliche Register hat jedoch jedenfalls lediglich eine deklarative Wirkung, sie ist keine Voraussetzung für das Zustandekommen des Verbots. Das Verbot entsteht also auch bei Grundstücken nicht durch die Eintragung in das Register. Die Eintragung dient zur Öffentlichkeit und der Möglichkeit zur Kenntnisnahme des Verbots, dadurch kann sie die Gutgläubigkeit eines Dritten ausschließen, der die mit dem Verbot belastete Sache erwirbt. Siehe Anka: op. cit. S. 49.

¹⁶ Gesetz Nr. V aus dem Jahre 2006 über die Öffentlichkeit der Firmen, das handelsgerichtliche Verfahren und die Schlussabrechnung der Firmen

¹⁷ Es ist in der Praxis erforderlich geworden, Veräußerungs- und Belastungsverbote an Gesellschaftsbeteiligungen in das Handelsregister eintragen zu können. Eine gesetzliche Bestimmung darüber würde jedoch mit den geltenden sachenrechtlichen Bestimmungen des uBGB nicht im Einklang stehen.

verbunden ist.¹⁸ Auf dieser Grundlage bedarf der Vermerk der vorherigen Sicherung des Rangs (als einer Tatsache) im Grundbuch nicht der Zustimmung des Berechtigten des Verbots.¹⁹

Gemäß § 17 Absatz 3 der Verordnung Nr. 109/1999 (XII. 29) FVM des Ministers für Landwirtschaft und ländliche Entwicklung zur Durchführung des Gesetzes Nr. CXLI aus dem Jahre 1997 über das Grundbuch (im Weiteren: Grundbuchverordnung) kann eine Unterhypothek an der Forderung eingetragen werden, die durch eine das Grundstück belastende Hypothek gesichert wird. Die Unterhypothek belastet die durch eine Hypothek gesicherte Forderung, ihre Gegenstände sind gemeinsam die Hypothek und die dadurch gesicherte Forderung gemäß § 5:99 Absatz 4 uBGB. Obwohl die Unterhypothek demnach in das Grundbuch eingetragen werden kann, wird dadurch nicht das Grundstück sondern werden gemeinsam die Hypothek am Grundstück sowie die durch die Hypothek gesicherte Forderung belastet.²⁰ Deshalb stellt das am Grundstück eingetragene Veräußerungs- und Belastungsverbot kein Hindernis für die Eintragung der Unterhypothek dar.²¹

Das Veräußerungs- und Belastungsverbot ist ein akzessorisches Rechtsinstitut. Das bedeutet, dass seine Begründung ohne ein selbständiges gesichertes Recht durch uBGB nicht ermöglicht wird. § 5:31 Absatz 1 zweiter Satz uBGB verfügt darüber auch gesondert: Bei einem Grundstück ist auch das Recht im Grundbuch anzugeben, zu dessen Sicherung das Verbot dient.²² Die Akzessorietät bedeutet auch, dass der Berechtigte, dessen Recht durch das Verbot geschützt wird, immer festgelegt werden kann, da das Veräußerungs- und Belastungsverbot an die Sicherung bestimmter Rechte gebunden ist.²³ Aus der Akzessorietät folgt, dass das das Recht sichernde Verbot bei der Übertragung des gesicherten Rechts ebenfalls übergeht (anders ist die Rechtslage, wenn die Verfügung über die Übertragung gegen das Verbot verstoßen hat), und auch das Verbot wird bei der Aufhebung des gesicherten Rechts aufgehoben.

Die Akzessorietät erklärt sich dadurch, dass die Unabhängigkeit des Veräußerungs- und Belastungsverbots von dem selbständigen gesicherten Recht den Verkehr der Sachen übermäßig hindern würde, was zugleich im Gegensatz zur einheitlichen und

¹⁸ Die Vermietung kann weitere Fragen aufwerfen. Eine Vermietung ist zwar weder mit der Veräußerung noch mit der Belastung der Sache verbunden, aber sie berührt den Zustand des als Sicherheit dienenden Vermögensgegenstands ohne Zweifel. Mit Rücksicht darauf ist es zweckmäßig, die Frage der Vermietung entweder im Kreditvertrag (Darlehensvertrag) oder im ihn sicherstellenden Pfandvertrag auch gesondert zu regeln. Es lohnt sich, wenn der die Urkunde ausstellende Rechtsanwalt bzw. Notar die Parteien darauf hinweisen.

¹⁹ Die Eintragung der Hypothek am Rang, der durch Vormerkung nach der Entstehung des Verbots gesichert wurde, bedarf schon der Zustimmung des Berechtigten des Verbots, das bedeutet ja schon die tatsächliche Belastung des Grundstücks. Siehe Anka: op. cit. S. 48-49.

²⁰ Die Unterhypothek ist in der Tat ein eigenartiges gesetzliches Grundpfandrecht, das auch ohne Eintragung in das Grundbuch bzw. das Register der Kreditsicherheiten kraft Gesetzes zustande kommt. Das sagt auch § 7 Absatz 1a des Gesetzes Nr. CCXXI aus dem Jahre 2013 über das Register der Kreditsicherheiten aus.

²¹ Anka: op. cit. S. 49.

²² Es wird auch in § 28 Absatz 2 der Grundbuchverordnung wiederholt. Er sagt nämlich aus, dass das Recht, zu dessen Sicherung das Verbot dient, und die Daten des Berechtigten des Verbots im Vermerk des Veräußerungs- und Belastungsverbots sowie des Veräußerungsverbots anzugeben sind.

²³ Menyhárd (2014): op. cit. S. 970.

abstrakten Eigentumsauffassung stünde, auf der auch die eigentumsrechtlichen Regeln des uBGB beruhen.²⁴

Die Vertiefung der Kreditsicherheitsfunktion und dadurch die Erleichterung der Bedingungen der Kreditgewährung erwiesen sich als wichtige Argumente für die Erweiterung des Anwendungsbereichs des Veräußerungs- und Belastungsverbots. Attila Menyhárd weist im Zusammenhang damit darauf hin, dass das uBGB dadurch, dass es (um die Position der Kreditgeber zu verbessern) das Veräußerungs- und Belastungsverbot im breiteren Bereich wie früher ermöglicht, zum einen die Kreditaufnahme erleichtern könne, zum anderen mache es die Anwendung von vertraglichen Sicherheiten, die den Schuldner noch mehr belaste, vermeidbar.²⁵

3. Rechtsfolgen des Verstoßes gegen das Verbot

3.1. Rechtsfolgen des Verstoßes gegen das Verbot gemäß uBGB 1959

Gemäß § 114 Absatz 3 uBGB 1959 war die gegen das vertragliche Veräußerungs- und Belastungsverbot verstößende Verfügung als nichtig anzusehen. Die Voraussetzung dafür war jedoch, dass das Verbot in das Grundbuch eingetragen wird, sowie die ein Recht auf die Verfügung begründende Person sonst bösgläubig ist, oder die Verfügung ohne Entgelt erfolgt.

Eine andere Rechtsfolge wurde realisiert, wenn das vertragliche Verbot jedoch nicht in das Grundbuch eingetragen wurde (das heißt, das Verbot hatte keine dingliche Wirkung). Dabei hat die Person, die auf gegen das Verbot verstößende Weise über das Grundstück verfügt hat (typischerweise der Eigentümer) eine Vertragsverletzung gegen die mit ihr den Vertrag schließende andere Partei begangen, deren Recht durch das Verbot gesichert war. Dasselbe war auch bei dem Verstoß gegen das vertragliche Veräußerungs- und Belastungsverbot maßgeblich, das nicht an einer Sache begründet, sondern im Zusammenhang mit einem verkehrsfähigen Recht oder einer verkehrsfähigen Forderung übernommen wurde. Die Vertragsverletzung der trotz des Verbots verfügenden Partei konnte also auch beim Verstoß gegen das vertragliche Verfügungsverbot oder die vertragliche Verfügungsbeschränkung bezüglich eines verkehrsfähigen Rechts oder einer verkehrsfähigen Forderung festgestellt werden.²⁶

Der Verstoß gegen ein auf einer Rechtsvorschrift oder einem Gerichtsbeschluss beruhende Verbot hat gemäß § 114 Absatz 2 uBGB 1959 in jedem Fall zur Nichtigkeit des Verfügungsgeschäfts geführt, unabhängig davon, ob das Verbot in dem Fall eines Grundstücks im Grundbuch eingetragen war oder nicht.

²⁴ Attila, Menyhárd: *Dologi jog* (Sachenrecht). Osiris Kiadó, Budapest, 2007. S. 198.

²⁵ Menyhárd (2007): *op. cit.* S. 197.

²⁶ Menyhárd (2007): *op. cit.* S. 198.

Es war jedoch auch § 28 Absatz 2 Grundbuchverordnung zu berücksichtigen. Danach konnten weitere auf dem Vertrag beruhende Rechte, wenn das Veräußerungs- und Belastungsverbot im Grundbuch vermerkt war, nur mit der Zustimmung des Berechtigten des Verbots erworben werden. Nach einem Standpunkt in der Rechtsliteratur war die Rechtsfolge des Verstoßes gegen das im Grundbuch vermerkte vertragliche Veräußerungs- und Belastungsverbot deshalb nicht der Nichtigkeit, sondern eher dem Vertrag ähnlich, der gemäß § 215 Absatz 1 uBGB 1959 an die Zustimmung eines Dritten gebunden war.²⁷ Danach ist nämlich der Vertrag, wenn die Zustimmung eines Dritten oder die Bewilligung einer Behörde zum Zustandekommen des Vertrags erforderlich war, bis zur Einholung dieser nicht zustande gekommen, aber die Parteien waren an ihre Erklärung gebunden. Ein Vertrag, der gegen das Veräußerungs- und Belastungsverbot verstieß, kam demzufolge nicht zustande, und eine schwebende Rechtslage ist bis zur Zustimmungserklärung des Berechtigten des Verbots entstanden. In diesem Zeitraum waren die Vertragsparteien an ihre Erklärungen gebunden, ohne dass ihre Ansprüche aus dem Vertrag verjährt sind. Die Zustimmung des Berechtigten des Verbots war gemäß § 28 Absatz 3 Grundbuchverordnung ein behebbarer Mangel im Antrag an das Grundbuchamt. Wenn jedoch die als Grundlage der Eintragung dienende Urkunde nichtig war („offensichtliche Ungültigkeit“), musste das Grundbuchamt den Eintragungsantrag im Sinne § 51 Absatz 1 des Gesetzes Nr. CXLI aus dem Jahre 1997 über das Grundbuch (im Weiteren: Grundbuchgesetz) ohne Aufforderung zur Mängelbehebung zurückweisen.²⁸

3.2. Rechtsfolgen des Verstoßes gegen das Verbot gemäß uBGB

Im Vergleich zur früheren zivilrechtlichen Regelung besagt das uBGB die Unwirksamkeit der gegen das Verbot verstoßenden Verfügung. Die dem Verbot entgegenstehende Verfügung ist gemäß § 5:32 Absatz 1 uBGB gegenüber der Person unwirksam (aber nicht ungültig!), deren Recht durch das Verbot gesichert wird. Das ist ein im uBGB definierter neuer Fall der relativen Unwirksamkeit.

Die Rechtsfolge des Verstoßes gegen ein die Verfügungsbefugnis des Eigentümers ausschließendes oder beschränkendes Verbot ist also gemäß uBGB nicht die Nichtigkeit, sondern die relative Unwirksamkeit. Diese neue Rechtsfolge bezieht sich nicht nur auf die vertraglichen Verbote, sondern auch auf die auf einer Rechtsvorschrift oder einem Gerichtsbeschluss beruhenden Verbote.²⁹ Außerdem ist diese Rechtsfolge nicht nur bei einem Verstoß gegen das Veräußerungs- und Belastungsverbot, sondern auch

²⁷ Anka: op. cit. S. 51.

²⁸ Anka: op. cit. S. 51.

²⁹ Gemäß § 5:33 uBGB sind die Regeln bezüglich des vertraglichen Veräußerungs- und Belastungsverbots auch auf ein Veräußerungs- und Belastungsverbot anzuwenden, das in einer Rechtsvorschrift oder mit einem Gerichtsbeschluss zugunsten bestimmter Personen begründet wurde.

bei Verboten anzuwenden, die die Verfügungsbefugnis des Eigentümers auf andere Weise beschränken.³⁰

Darüber hinausgehend wird zwischen den in ein öffentliches Register (ein Register mit öffentlichem Glauben) eingetragenen und nicht eingetragenen Verboten hinsichtlich der Rechtsfolgen im uBGB nicht unterschieden.

Die neue Regelung ist vor dem Hintergrund zu sehen, dass die Unwirksamkeit einen beschränkteren Eingriff in das Rechtsverhältnis der Parteien untereinander bedeutet, als der Ausspruch der Nichtigkeit. Es wird weiter durch die Möglichkeit gemäß § 5:32 Absatz 1 uBGB gemildert, dass der Berechtigte des durch das Verbot gesicherten Rechts nachträglich der gegen das Verbot verstoßenden Verfügung zustimmen kann. Auf dieser Grundlage wird nämlich die dem Veräußerungs- und Belastungsverbot entgegenstehende Verfügung durch die Zustimmungserklärung des Berechtigten des durch das Verbot gesicherten Rechts an den Verfügungsbefugten wirksam.³¹

Das uBGB sieht drei Ausnahmen von der Grundregel für die Rechtsfolge der relativen Unwirksamkeit vor:

- a) den Fall des gutgläubigen Rechtserwerbs gegen Entgelt,
- b) den Fall des im Grundbuch am Grundstück eingetragenen vertraglichen Veräußerungs- und Belastungsverbots sowie
- c) den Fall des Veräußerungs- und Belastungsverbots, das am Grundstück aufgrund einer Rechtsvorschrift oder eines Gerichtsbeschlusses auch ohne Eintragung in das Grundbuch besteht.

Der Rechtserwerb der gutgläubigen Personen, die ein Recht gegen Entgelt erwerben, wird gemäß § 5:32 Absatz 2 uBGB durch das Veräußerungs- und Belastungsverbot nicht beschränkt. Mit dieser Ausnahme relativiert das uBGB die dingliche Wirkung des Veräußerungs- und Belastungsverbots, sodass es sich nach den Bedürfnissen des Verkehrs richtet.³²

Die Ausnahme gemäß § 5:32 Absatz 2 uBGB kann vor allem bei beweglichen Sachen im Einklang mit den Bedingungen des Eigentumserwerbs an beweglichen Sachen von Nichteigentümern, wie in § 5:39 uBGB beschrieben, angewendet werden. Dementsprechend erwirbt die gutgläubige Person das Eigentumsrecht an einer beweglichen Sache durch Übertragung gegen Entgelt im Handelsverkehr auch dann, wenn die übertragende Person nicht der Eigentümer war. § 5:39 Absatz 4 uBGB besagt daneben, dass die die Sache belastenden Rechte eines Dritten, die vor der Übertragung entstanden sind und hinsichtlich deren Bestehens die das Eigentumsrecht erwerbende

³⁰ Gemäß § 5:32 Absatz 3 uBGB sind die Bestimmungen zum vertraglichen Veräußerungs- und Belastungsverbot entsprechend anzuwenden, wenn nur ein Veräußerungsverbot an der Sache besteht, oder wenn die Verfügungsbefugnis durch das Verbot auf andere Weise beschränkt wird.

³¹ Die Praxis hat bereits im Zusammenhang mit dem uBGB 1959 die Möglichkeit anerkannt, dass die Nichtigkeit der Verfügung wegen des Verstoßes gegen das Veräußerungs- und Belastungsverbot bei der – auch nachträglichen – Zustimmung des Berechtigten des durch das Verbot geschützten Rechts nicht festgestellt werden konnte. Siehe Menyhárd (2007): op. cit. S. 198.

³² Menyhárd (2014): op. cit. S. 972.

Partei gutgläubig war, durch den Erwerb des Eigentumsrechts auf diese Weise erlöschen. Bei beweglichen Sachen wird demnach die Möglichkeit des Eigentumserwerbs vom Nichteigentümer durch das Veräußerungs- und Belastungsverbot nicht ausgeschlossen, das die Sache belastende Verbot wird sogar aufgehoben, wenn der das Eigentumsrecht an der beweglichen Sache erwerbende Dritte hinsichtlich des Bestehens des Verbots gutgläubig war.³³ Zwischen den beiden Bestimmungen besteht jedoch der Unterschied, dass während § 5:39 Absatz 2 uBGB nur im Handelsverkehr angewendet werden kann, steht dieses Tatbestandsmerkmal in § 5:32 Absatz 2 uBGB nicht. Es kann also auch außerhalb des Handelsverkehrs zum Rechtserwerb der gutgläubigen Personen kommen, die das Recht auf gegen das Veräußerungs- und Belastungsverbot verstoßende Weise gegen ein Entgelt erwerben.

Sowohl hinsichtlich § 5:32 Absatz 2 uBGB als auch hinsichtlich § 5:39 Absatz 4 uBGB ist also die grundsätzliche Frage, wer als gutgläubig angesehen werden kann. Wahrscheinlich nicht die Person, die versucht, trotz eines in ein öffentliches Register aufgenommenen Verbots ein Recht am betreffenden Vermögensgegenstand zu erwerben. Es ist bei beweglichen Sachen weniger relevant, es gibt ja heute wenig öffentliche Register beweglicher Sachen in Ungarn. Bei der Anwendung des § 5:32 Absatz 2 uBGB müssen jedoch auch die Grundstücke in Betracht gezogen werden. Eine besonders wichtige Erwartung bei den Grundstücken ist, dass es infolge der Maßnahmen der das öffentliche Register führenden Behörde gar nicht zur Eintragung der Rechtsänderung aufgrund des gegen das Verbot verstoßenden Geschäfts kommen kann. Wir sind mit dem Standpunkt einverstanden, nach dem es Sorgen verursachen würde, wenn die Eintragung in das Grundbuch aufgrund eines Vertrags, der gegen das Verbot verstößt und deshalb dem Berechtigten des Verbots gegenüber unwirksam ist, oder aufgrund einer einseitigen Rechtserklärung erfolgen könnte.³⁴

Die Bestimmung gemäß § 5:34 uBGB lässt sich auch damit erklären. Danach kann nämlich die Änderung des Eigentumsrechts oder die Belastung des Grundstücks bei einem Veräußerungs- und Belastungsverbot, das an das Grundstück eingetragen wurde oder am Grundstück aufgrund einer Rechtsvorschrift oder eines Gerichtsbeschlusses auch ohne eine Eintragung in das Grundbuch besteht, aufgrund der

³³ § 5:32 Absatz 2 uBGB besagt zwar nicht, dass das Verbot durch den gutgläubigen Erwerb der mit dem Verbot belasteten Sache gegen Entgelt aufgehoben wird, bei beweglichen Sachen folgt jedoch die Aufhebung des Verbots auch aus § 5:39 Absatz 4 uBGB. Die Voraussetzung dafür ist jedoch, dass es zum Rechtserwerb gegen ein Entgelt und in gutem Glauben im Handelsverkehr kommt. Bei Grundstücken können das im Grundbuch nicht eingetragene Recht und die dort nicht vermerkte Tatsache gegenüber der Person, die das Recht gutgläubig und gegen Entgelt erworben hat, gemäß § 5:175 Absatz 2 uBGB nicht geltend gemacht werden. In diesem Fall wird also die ein Recht gutgläubig und gegen Entgelt erwerbende Person durch den öffentlichen Glauben des Grundbuchs geschützt. Die Aufhebung des die Sache belastenden Verbots folgt jedoch auch aus dem Charakter der originären Arten des Eigentumserwerbs. Zugleich wird die Ersitzung teilweise davon ausgenommen. Bei der Ersitzung beweglicher Sachen besteht nämlich für die Aufhebung des Verbots auch die Voraussetzung, dass der Ersitzer bezüglich des Bestehens des Verbots gutgläubig ist [§ 5:44 Absatz 2 uBGB]. Die im Grundbuch eingetragenen Lasten und Rechte werden jedoch auch infolge der Ersitzung nicht aufgehoben, also belasten sie auch das vom Ersitzer erworbene Eigentumsrecht. Siehe Menyhárd (2014): op. cit. S. 999.

³⁴ Anka: op. cit. S. 52.

Zustimmungserklärung des Berechtigten des Veräußerungs- und Belastungsverbots in das Grundbuch eingetragen werden.³⁵

Im Sinne der Ausnahme gemäß § 5:34 uBGB bedarf also die Eintragung von Rechten in das Grundbuch, die durch die Eintragung in das Grundbuch entstehen und zur Änderung des Eigentumsrechts am Grundstück oder der Belastung des Grundstücks führen, auch der Zustimmungserklärung des Berechtigten des Verbots. Die Zustimmung des Berechtigten des Verbots ist ähnlich der Einwilligung gemäß § 6:118 uBGB. Aufgrund des uBGB ist auch eindeutig, dass die Zustimmung des Berechtigten des Verbots auch nachträglich erteilt werden kann, und in diesem Fall geht es nicht um das Gültigwerden der Verfügung (des Vertrags) mit der Wirkung *ex tunc*, sondern um die Beseitigung des Eintragungshindernisses bzw. die Aufhebung der relativen Unwirksamkeit.³⁶

Es ist jedoch § 28 Absatz 3 Grundbuchverordnung weiterhin zu berücksichtigen.³⁷ Auf dieser Grundlage hat die Grundstücksbehörde bei vertraglichen Rechtsänderungen die gezielte Rechtsänderung auf den Verstoß gegen das Verbot im Grundbuch zu prüfen. Im Hinblick darauf kann sie dem Eintragungsantrag der vertraglichen Rechtsänderung erst dann stattgeben, wenn er nicht gegen ein im Grundbuch vermerktes Verbot verstößt, und wenn es auch durch die Zustimmungserklärung des Berechtigten des Verbots zum Ausdruck gebracht wird. Diese vertraglichen Rechtsänderungen bezüglich des Grundstücks können ohne die Zustimmungserklärung des Berechtigten des Verbots nicht in das Grundbuch eingetragen werden. Gemäß § 28 Absatz 3 Grundbuchverordnung ist jedoch keine Zustimmungserklärung seitens des Berechtigten des Verbots zur Eintragung der auf einer Rechtsvorschrift, einem gerichtlichen oder anderen behördlichen Beschluss beruhenden Rechtsänderung erforderlich. So kann die Grundstücksbehörde die Eintragung dieser Rechtsänderungen mit Bezug auf das übrigens im Grundbuch vermerkte Verbot nicht zurückweisen.³⁸

Auf dieser Grundlage ist die Regel gemäß § 5:34 uBGB zusammen mit der Bestimmung gemäß § 28 Absatz 3 Grundbuchverordnung auszulegen und anzuwenden.

3.3. Fragen zur relativen Unwirksamkeit

Mehrere Fragen erheben sich zur im uBGB als Grundregel festgelegten Rechtsfolge, der relativen Unwirksamkeit. Vor allem ist nicht eindeutig, was die relative Unwirksamkeit

³⁵ Aus alledem folgt noch nicht, dass auch die Eintragung eines das Grundstück belastenden vertraglichen Veräußerungs- und Belastungsverbots in das Grundbuch verbindlich wäre. Sie ist nur aus dem Grund zweckmäßig, weil der Berechtigte dieses Rechts ohne Eintragung gegen einen Dritten, der es gegen ein Entgelt gutgläubig erwirbt, gemäß § 5:32 Absatz 2 uBGB nicht geltend machen kann.

³⁶ Anka: op. cit. S. 52.

³⁷ §. 28 Absatz 3 Grundbuchverordnung: „Ist ein Veräußerungs- und Belastungsverbot, ein Veräußerungsverbot oder ein die Verfügungsbefugnis auf andere Weise beschränkendes Verbot vermerkt, so können sonstige vertragliche Rechte nur unter Zustimmung des Berechtigten des Verbots eingetragen werden. Die Zustimmung des Berechtigten des Verbots ist zur Eintragung des Vollstreckungsrechts nicht erforderlich.“

³⁸ Anka: op. cit. S. 52.

in diesem Fall genau bedeutet, das heißt, was unter dieser Rechtsfolge zu verstehen ist.³⁹ Die Definition des Inhalts der relativen Unwirksamkeit verursacht bei einem Verstoß gegen das Veräußerungs- und Belastungsverbot hauptsächlich dann ein Problem, wenn das Verbot in keinem öffentlichen Register eingetragen ist.

Das alles kann auch unter prozessrechtlichem Aspekt zu einer ungewissen Rechtslage führen. Es ergibt sich ja die Frage, dass der Berechtigte eine Klage mit welchem Inhalt bzw. gegen wen genau erheben soll. Zudem stellt sich auch die Frage, was geschieht, wenn der Klage auf die Feststellung stattgegeben wird. Das uBGB verfügt in anderen Fällen, in denen die relative Unwirksamkeit als Rechtsfolge angegeben ist, gesondert auch über deren weitere spezielle Rechtswirkungen. So besagt § 6:120 Absatz 3 uBGB unter den Regeln von Verträgen zum Deckungszug, dass die erwerbende Partei verpflichtet ist, die Befriedigung aus dem erworbenen Vermögensgegenstand und die Zwangsvollstreckung in den Vermögensgegenstand auf Antrag eines Dritten zu dulden. Es ist also eine Duldungspflicht einer Art, die auch den Pfandschuldner belastet.⁴⁰

Ähnlich wird auch unter § 6:223 Absatz 2 uBGB genau definiert, was der Inhalt und die Folge der relativen Unwirksamkeit bei einem durch Verletzung des Vorkaufsrechts abgeschlossenen Vertrag sind. Der Vorkaufsberechtigte kann die Ansprüche aus der Unwirksamkeit innerhalb von dreißig Tagen nach Kenntniserlangung des Vertragsabschlusses unter der Bedingung geltend machen, dass er gleichzeitig mit der Geltendmachung des Anspruchs eine Annahmeerklärung abgibt und seine Leistungsfähigkeit nachweist. In diesem Fall kommt es neben der Feststellung der relativen Unwirksamkeit auch zum Zustandekommen des Vertrags zwischen dem Verkäufer und dem Vorkaufsberechtigten.⁴¹

Balázs Tókey betont auch, dass die relative Unwirksamkeit ohne Festlegung der tatsächlichen Rechtsfolgen nicht ausgelegt werden könne. Nach dem Standpunkt von Tókey sei § 5:32 Absatz 1 uBGB so auszulegen, dass es dort nicht um die relative Unwirksamkeit, sondern um die Unwirksamkeit im Sinne § 6:118 uBGB gehe, und die Rechtsfolgen des ungültigen Vertrags – in diesem Fall vor allem die Wiederherstellung des ursprünglichen Zustandes – seien auf die auf dieser Grundlage erbrachten Leistungen gemäß § 6:119 Absatz 2 uBGB entsprechend anzuwenden.⁴²

³⁹ Auch Lajos Vékás weist darauf hin, dass bei der Bewertung der Sanktion der relativen Unwirksamkeit die rechtsdogmatische Besonderheit des Instituts zu beachten sei. In den Fällen der Anwendung der relativen Unwirksamkeit als Sanktion beziehe das Gesetz sozusagen den betroffenen Dritten in das Rechtsverhältnis ein, um sein berechtigtes Interesse verteidigen zu können. Siehe Lajos, Vékás: Szerződési jog. Általános rész (Vertragsrecht. Allgemeiner Teil). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. S. 152.

⁴⁰ Bei einem Vertrag zum Deckungszug wirft zugleich die mechanische Auslegung des bösen Glaubens erste Probleme der Rechtsanwendung auf. Dazu siehe Zoltán, Fabók: Lehet-e fedezetelvonó a visszterhes szerződés? (A rosszhiszeműség tartalmáról). [Kann ein entgeltlicher Vertrag die Deckung entziehen? (Über Inhalt des bösen Glaubens)]. Gazdaság és Jog (Wirtschaft und Recht), Nr. 2014/3., S. 14 -18.

⁴¹ Der bereits abgeschlossene Kaufvertrag bleibt gültig und wirksam, aber der Verkäufer wird ihn offensichtlich nicht mehr erfüllen können, so kann der ursprüngliche Käufer ihm gegenüber unter dem Rechtstitel Vertragsverletzung auftreten.

⁴² Tókey: op. cit. S. 245.

Nach unserem Standpunkt regelt § 5:32 Absatz 1 uBGB nicht den gleichen Fall wie § 6:118 uBGB. Gemäß 6:118 Absatz 1 uBGB wird der Vertrag, wenn eine Rechtsvorschrift die Einwilligung eines Dritten oder die Zustimmung einer Behörde zu dessen Wirksamkeit erforderlich macht, durch die Einwilligung oder die Zustimmung rückwirkend zum Zeitpunkt des Vertragsabschlusses wirksam. In diesem Fall geht es demnach um die Unwirksamkeit des Vertrags zwischen den Parteien und zwar in der Form, dass eine Rechtsvorschrift eine weitere Voraussetzung für die absolute Wirksamkeit des Vertrags verlangt (indem sie die Einwilligung eines Dritten bzw. die Zustimmung einer Behörde vorschreibt).⁴³ Dagegen verfügt § 5:32 Absatz 1 uBGB nicht über die Unwirksamkeit des Vertrags zwischen den Parteien, sondern es sagt die Unwirksamkeit der dem Veräußerungs- und Belastungsverbot entgegenstehenden Verfügung aus. In diesem Fall stellt das uBGB also nicht die Unwirksamkeit des Vertrags zwischen der ihr Eigentum übertragenden oder belastenden Person und der mit ihr einen Vertrag abschließenden anderen Person fest, sondern es sagt die Unwirksamkeit des gegen das Veräußerungs- und Belastungsverbot verstoßenden Verfügungsgeschäfts gegenüber dem Dritten aus, dessen Recht durch das Verbot gesichert wird. Gibt der Berechtigte des durch das Verbot geschützten Rechts – der dem mit der verbotswidrigen Verfügung verbundenen Vertrag selbstverständlich nicht unterliegt – nachträglich eine Zustimmungserklärung an den Berechtigten der Verfügung ab, so wird die gegen das Verbot verstoßende Verfügung wirksam. Diesbezüglich wird jedoch die Wirksamkeit oder die Unwirksamkeit des mit der verbotswidrigen Verfügung verbundenen Vertrags nicht erwähnt, so macht auch die Zustimmungserklärung des Berechtigten des durch das Verbot gesicherten Rechts nicht diesen Vertrag wirksam. Daraus folgt, dass auch § 6:119 Absatz 2 uBGB bei der Unwirksamkeit der dem Veräußerungsverbot entgegenstehenden Verfügung nicht angewendet werden kann. Dieser Paragraph besagt nämlich, dass die Rechtsfolgen des ungültigen Vertrags auf die Leistungen aufgrund eines unwirksamen Vertrags entsprechend anzuwenden sind. In diesem Fall ist es jedoch aufgrund eines wirksamen Vertrags und nicht aufgrund der dem Veräußerungs- und Belastungsverbot entgegenstehenden (und deshalb unwirksamen) Verfügung zur Leistung zwischen den Parteien gekommen.

Ein weiterer wichtiger Unterschied zwischen den beiden Fällen, die unter § 5:32 Absatz 1 uBGB und unter § 6:118 Absatz 1 uBGB beschrieben sind, ist, dass der letzte einen Fall regelt, in dem der Vertrag vom Zeitpunkt seines Abschlusses an unwirksam ist, jedoch wird er nachträglich infolge der Einwilligung eines Dritten oder der Zustimmung einer Behörde wirksam. Aber dieses nachträgliche Wirksamwerden wirkt auf den Zeitpunkt des Vertragsabschlusses zurück. Gemäß § 6:118 Absatz 1 uBGB wird der Vertrag nämlich durch die Einwilligung oder die Zustimmung rückwirkend zum Zeitpunkt des Abschlusses wirksam. Im Fall, der unter § 5:32 Absatz 1 uBGB beschrieben ist, ist die gegen das Veräußerungs- und Belastungsverbot verstoßende Verfügung zwar unwirksam der Person gegenüber, deren Recht durch das Verbot

⁴³ Vékás (2016): op. cit. S. 150.

gesichert wird, wenn diese Person jedoch nichts tut und ihren daraus resultierenden Anspruch nicht geltend macht, bleibt diese Verfügung in der Tat wirksam. Der Berechtigte des durch das Verbot gesicherten Rechts entscheidet also darüber, ob er die diesem Verbot entgegenstehende Verfügung unwirksam macht.

Durch § 5:32 Absatz 1 uBGB wird zwar ausdrücklich ermöglicht, dass der Berechtigte des durch das Verbot gesicherten Rechts die dem Verbot entgegenstehende Verfügung mit einer Zustimmungserklärung – an den Berechtigten der Verfügung – wirksam macht. Die gegen das Verbot verstoßende Verfügung entfaltet ihre Rechtswirkung aber in der Tat auch dann, wenn der dazu Berechtigte zwar keine Zustimmungserklärung abgibt, jedoch auch keinen Anspruch dem Berechtigten der verbotswidrigen Verfügung gegenüber geltend macht. Unter diesem Aspekt weisen die Fälle der relativen Unwirksamkeit ähnliche Merkmale wie die Fälle der Anfechtbarkeit auf.

Daneben hält Tókey auch für problematisch, dass das uBGB keine zeitliche Beschränkung dafür beinhaltet, wie lange der Berechtigte des Verbots seinen Anspruch wegen der Verfügung der Parteien, die gegen das zu seinen Gunsten festgelegte Verbot verstoße, geltend machen könne. Für die zeitliche Beschränkung der Geltendmachung des Anspruchs könnten dieselben Argumente wie zum Beispiel bezüglich der Verletzung des Vorkaufsrechts oder eines Vertrags zum Deckungszug angeführt werden. Mit Rücksicht darauf wäre es nach seinem Standpunkt zweckmäßiger, dem Berechtigten des Verbots das Anfechtungsrecht als Rechtsfolge des Verstoßes gegen das Veräußerungs- und Belastungsverbot zu gewähren.⁴⁴

Im Zusammenhang damit ist es wichtig zu betonen, dass die Verjährungsregeln, obwohl § 5:32 Absatz 1 uBGB wirklich keine besondere Frist zur Geltendmachung des Anspruchs vorsieht, auch für diesen Fall maßgeblich sind, sofern gesetzlich nichts anderes bestimmt ist. § 6:22 Absatz 1 uBGB verfügt zwar über die Verjährung der Forderungen, dieser Paragraph ist jedoch erweiternd auszulegen und die Verjährungsregeln sind bei allen schuldrechtlichen Ansprüchen anzuwenden.⁴⁵ In der Tat wird das Institut der Verjährung auch in einem noch weiteren Kreis angewendet.⁴⁶ Nicht nur die schuldrechtlichen Ansprüche, sondern auch die Ansprüche aus Rechtsgeschäften ohne schuldrechtlichen Charakter – so aus dinglichen Verfügungsgeschäften – können ja verjähren.⁴⁷ Auf dieser Grundlage verjährt auch der Anspruch in fünf Jahren,

⁴⁴ Tókey: op. cit. S. 245.

⁴⁵ Lajos, Vékás: A kötelmek közös szabályai (Gemeinsame Regeln der Schuldverhältnisse). In: Lajos, Vékás – Péter, Gárdos (Hrsg.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. (Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch) Band 2, Wolters Kluwer, Budapest, 2014. S. 1328.

⁴⁶ § 194. Absatz 1 des deutschen Bürgerlichen Gesetzbuchs (im Weiteren: BGB) besagt Folgendes: „Das Recht, von einem anderen ein Tun oder Unterlassen zu verlangen (Anspruch), unterliegt der Verjährung.“ Die die Verjährung betreffenden Bestimmungen des BGB befinden sich im Allgemeinen Teil (und nicht in den Allgemeinen Bestimmungen des Rechts der Schuldverhältnisse, wie im uBGB), so ist kein Zufall, dass der deutsche Kodex über die Verjährung der schuldrechtlichen Ansprüche (und hauptsächlich über die der Forderungen) nicht bestimmt.

⁴⁷ Die Verjährung der dinglichen Rechte bzw. der daraus resultierenden Ansprüche wie des mit einem Pfandrecht verbundenen Befriedigungsrechts ist eine gesonderte Frage. Lajos Vékás meint, die Schutzansprüche aus einem Rechtsverhältnis absoluter Struktur würden nicht verjähren. Siehe Vékás: op. cit. S. 1328.

der in dem Fall gemäß § 5:32 Absatz 1 uBGB die relative Unwirksamkeit der dem Veräußerungs- und Belastungsverbot entgegenstehenden Verfügung begründet. Im Zusammenhang damit sind wir mit dem Standpunkt von Balázs Tókey einverstanden, nach dem es gerechtfertigt wäre, eine wesentlich kürzere Frist als die Verjährungsfrist von fünf Jahren für die Geltendmachung dieses Anspruchs im uBGB vorzuschreiben.⁴⁸

3.4. Fragen zu den Registereintragungen

§ 5:34 uBGB, in dem es ausschließlich um mit Grundstücken verbundene Verbote geht, wirft weitere Fragen auf. Im Kreis der Regeln des Veräußerungs- und Belastungsverbots bezieht sich das uBGB außerhalb des Grundbuchs auf keine anderen öffentlichen Register. Es ist mithin zum einen fraglich, ob ein Veräußerungs- und Belastungsverbot überhaupt in andere öffentliche oder sonstige Register eingetragen werden kann.

Wird ein öffentliches Register über die betreffenden (beweglichen) Sachen geführt (z.B. das Luftfahrzeugregister oder das öffentliche Register der schwimmenden Einrichtungen), so muss (müsste) auch das Veräußerungs- und Belastungsverbot in dieses Register eingetragen werden können. Bezüglich den Gesellschaftsbeteiligungen (z.B. des Geschäftsanteils an einer GmbH) ist jedoch die Rechtslage anders, sie können nämlich gemäß den Regeln des uBGB keine Gegenstände eines Eigentumsrechts sein.⁴⁹ Dementsprechend kann das Veräußerungs- und Belastungsverbot in das Handelsregister nicht eingetragen werden. Zum anderen ist auch fraglich, ob das Verbot in das Register der Kreditsicherheiten eingetragen werden kann.

Dazu stellt Balázs Tókey die Frage, warum die Regelung des uBGB nicht beachte, ob es in dem Falle eines betreffenden Vermögensgegenstands ein öffentliches Register gebe oder nicht. Tókey schlägt deshalb vor, bei allen (nicht nur beweglichen) Gegenständen die Möglichkeit zum Vermerken des Veräußerungs- und Belastungsverbots in dem richtigen Register zu gewähren. Diese Möglichkeit zum Vermerken (der Eintragung) würde sich auch auf das Register der Kreditsicherheiten erstrecken.⁵⁰

⁴⁸ Tókey: op. cit. S. 246.

⁴⁹ Die Aktie ist als Wertpapier gemäß § 5:14 Absatz 2 uBGB eine Sache, und so kann sie Gegenstand eines Eigentumsrechts sein.

⁵⁰ Tókey: op. cit. S. 246.

4. Vorschlag zur möglichen Lösung

4.1. Relative Unwirksamkeit eines dinglichen Verfügungsgeschäfts

Gemäß uBGB ist die allgemeine Rechtsfolge, die im Zusammenhang mit dem Verstoß gegen das Veräußerungs- und Belastungsverbot mit dinglicher Wirkung zur Geltung kommt, die Unwirksamkeit der dem Verbot entgegenstehenden Verfügung der Person gegenüber, deren Recht durch das Verbot gesichert wird. Der genaue Inhalt dieses neuen Falls der relativen Unwirksamkeit kann nur so definiert werden, dass wir von dem spezifischen rechtlichen Charakter des Rechtsgeschäfts zur Eigentumsübertragung ausgehen.⁵¹

Im Zusammenhang damit ist zu unterscheiden zwischen der dem Veräußerungs- und Belastungsverbot entgegenstehenden (und deshalb dem Berechtigten des durch das Verbot gesicherten Rechts gegenüber unwirksamen) Verfügung und dem Vertrag zwischen dem Eigentümer der durch das Verbot betroffenen Sache und dem das Recht an der gegebenen Sache erwerbenden Dritten. Die Wirksamkeit dieses Vertrags geht nämlich über den unter § 5:32 uBGB beschriebenen Tatbestand hinaus, also entsteht kein Anspruch auf seine Überprüfung in diesem Fall.

Bei der Bestimmung der Bedeutung und des Inhalts der relativen Unwirksamkeit geht Attila Menyhárd davon aus, dass die Verträge Dritten gegenüber nicht wirksam sein könnten.⁵² Wären nämlich die Verträge jedem anderen Rechtssubjekt gegenüber – außer den Parteien – wirksam, so müssten sie als Rechtsverhältnisse absoluter Struktur angesehen werden. Die relative Struktur der Schuldverhältnisse beschreibe jedoch genau, dass keine Rechtswirkung gegenüber Dritten bestehe. Auf dieser Grundlage wolle das uBGB in den Fällen der relativen Unwirksamkeit nicht über die Dritten gegenüber bestehende oder das ausschließende Wirkung der vertraglichen Verpflichtung bestimmen, sie betreffe ja ausschließlich das untereinander bestehende Rechtsverhältnis der Vertragsparteien. Es gehe nicht um die Wirksamkeit oder die Unwirksamkeit des Vertrags Dritten gegenüber, sondern darum, ob die aus dem Vertrag resultierte Rechtswirkung, das heiße, die Vermögensbewegung zwischen den Vertragsparteien in Richtung Dritter als erfolgt anzusehen sei oder nicht. Nach

⁵¹ Menyhárd (2014): op. cit. S. 980-981. Die Trennung des schuldrechtlichen und des dinglichen Geschäfts hat auch zur Folge, dass neben dem Rechtstitel, das heißt, dem verbindlichen schuldrechtlichen Vertrag, auch die Übertragung des Besitzes an der beweglichen Sache zum Eigentumserwerb durch Besitzübertragung erforderlich ist. Bei beweglichen Sachen geht das Eigentum also durch Besitzübertragung über. Bei Grundstücken sind jedoch die Entstehung und die Änderung der sachenrechtlichen Berechtigung geschäftlicher Natur nicht an die Änderung des Besitzzustands, sondern an die Eintragung im Grundbuch gebunden. Bei Grundstücken kann die zur Eintragung der Rechtsänderung in das Grundbuch erforderliche Eintragungsgenehmigung also der Besitzübertragung gleichgestellt werden, weil das zum Übergang des Eigentumsrechts führende Moment selbst schon ein behördlicher Akt ist.

⁵² Das wird auch von Lajos Vékás hervorgehoben, der meint, der Vertrag sei begrifflich vorweg nur zwischen den Parteien wirksam, er habe auf Fremde bzw. Dritte rechtlich bewertbar weder eine positive noch eine negative Wirkung. Das Gesetz würde also über die Unwirksamkeit Dritten gegenüber nichts aussagen. Siehe Vékás (2016): op. cit. S. 152.

Menyhárd bedeute das alles bei einer gegen ein Veräußerungs- und Belastungsverbot mit dinglicher Wirkung verstoßenden Verfügung, dass die Änderung in der Position des Berechtigten infolge der Verfügung dem Berechtigten des Verbots gegenüber nicht als eingetreten angesehen werde. Es sei also so anzusehen, als ob das Eigentumsrecht dem Berechtigten des Verbots gegenüber nicht übertragen worden wäre.⁵³

Um den genauen Inhalt der relativen Unwirksamkeit zu verstehen, muss auf dieser Grundlage von dem spezifischen doppelten Rechtsgeschäftssystem der Eigentumsübertragung bzw. davon ausgegangen werden, dass keine allgemeine rechtsgeschäftliche (das heißt, alle Rechtsgeschäfte umfassende) Regelung im uGB enthalten ist. Da es keine solchen allgemeinen Regeln – bzw. keine Sonderregeln für dingliche Rechtsgeschäfte – gibt, konnte die einzige mögliche Kodifizierungslösung sein, dass das uGB als schuldrechtliche (genauer gesagt: vertragsrechtliche) Regeln Rechtswirkungen formuliert, die in der Tat das dingliche (verfügende) Rechtsgeschäft betreffen. Und auf dieser Grundlage – in Übereinstimmung mit dem Standpunkt von Attila Menyhárd – formulieren die die relative Unwirksamkeit des Vertrags vorschreibenden Tatbestände in der Tat nicht die relative Unwirksamkeit des Vertrags, sondern die des dinglichen Verfügungsgeschäfts. Es ist nicht der schuldrechtliche Vertrag, der Dritten gegenüber unwirksam ist, sondern der Übergang des Eigentumsrechts (bzw. der Forderung), der auf dieser Grundlage der geschädigten Partei gegenüber nicht erfolgt. Aufgrund der Übertragung wird der Eigentumserwerb (das Eigentumsrecht) der erwerbenden Partei also relativ unwirksam, aber der schuldrechtliche Vertrag kann es keinesfalls sein.⁵⁴

4.2. Lösung im deutschen Recht

Aufgrund der Analyse des deutschen Rechts können wir ebenfalls zu einer ähnlichen Schlussfolgerung kommen. Das deutsche BGB regelt die mit dem Eigentumsrecht verbundenen verschiedenen Verfügungsverbote im Allgemeinen Teil. Das BGB kennt drei Arten von Verfügungsverboten:

- das auf einem Gesetz beruhende Verfügungsverbot (Gesetzliches Veräußerungsverbot);⁵⁵

⁵³ Attila, Menyhárd: Relatív hatálytalanság, relatív tulajdon (Relative Unwirksamkeit, relatives Eigentum). In: Réka, Pusztahelyi (Hrsg.): Miskolci konferenciák 2016-2018. A Polgári Jogot Oktatók XXII. és XXIV. Országos Találkozójának válogatott tanulmányai (Konferenzen in Miskolc 2016-2018. Ausgewählte Studien des XXII. und des XXIV. Landestreffens der Zivilrechtslehrer). Novotni Alapítvány, Miskolc, 2018. S. 211. Die relative Unwirksamkeit bedeutet das gleiche auch bei einer gegen ein Abtretungsverbot verstoßenden Verfügung, das heißt, es ist so anzusehen, als ob es zur Abtretung der Forderung dem Berechtigten gegenüber nicht gekommen wäre.

⁵⁴ Menyhárd (2018): op. cit. S. 220.

⁵⁵ In der deutschen Rechtsliteratur wird der Begriff des in den §§ 135 und 136 BGB beschriebenen Übertragungsverbots (Veräußerungsverbot) im weiteren Sinne verwendet, und man versteht ein Verfügungsverbot darunter. Siehe Palandt Bürgerliches Gesetzbuch, 63. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2004. S. 126.

- das auf einem gerichtlichen oder anderen behördlichen Akt beruhende Verfügungsverbot (*Behördliches Veräußerungsverbot*);
- das auf einem Rechtsgeschäft beruhende Verfügungsverbot (*Rechtsgeschäftliches Verfügungsverbot*).

Gemäß § 135 BGB ist die Verfügung über einen Gegenstand,⁵⁶ wenn sie gegen ein gesetzliches Veräußerungsverbot verstößt, das nur den Schutz bestimmter Personen bezweckt, diesen Personen gegenüber unwirksam. Gemäß § 136 BGB ist dieselbe Regel auch bei einer Verfügung maßgeblich, die einem auf einem gerichtlichen oder anderen behördlichen Akt beruhenden Verfügungsverbot entgegensteht. Die Rechtsfolge des Verstoßes gegen auf einem Gesetz, einem gerichtlichen oder behördlichen Akt beruhenden Verfügungsverbote (Veräußerungsverbote) ist also gemäß dem BGB die relative Unwirksamkeit der Verfügung gegen die durch das Verbot geschützte(n) Person(en).

§ 137 BGB besagt im Zusammenhang mit dem rechtsgeschäftlichen Verbot, dass die Befugnis zur Verfügung über ein veräußerliches Recht nicht durch Rechtsgeschäft ausgeschlossen oder beschränkt werden kann. Die Wirksamkeit einer (rechtsgeschäftlichen) Verpflichtung, über ein veräußerliches Recht nicht zu verfügen, wird jedoch durch diese Vorschrift nicht berührt. Auf dieser Grundlage sagt das deutsche Recht in diesem Fall nicht die relative Unwirksamkeit der dem Verbot entgegenstehenden Verfügung aus, sondern dieser Fall wird als ein einen Schadensersatzanspruch begründender Tatbestand angesehen.⁵⁷

Was den genauen Inhalt der relativen Unwirksamkeit anbelangt, hat es auch in der deutschen Rechtswissenschaft ernste Diskussionen gegeben.⁵⁸ Die gegen das Verfügungsverbot (Veräußerungsverbot) verstoßende Verfügung führt nach dem auch heute als mehrheitlich angesehenen Standpunkt in der Tat zu einer spezifischen Aufteilung des Eigentums. Auf dieser Grundlage wird nämlich die Person, die als Berechtigte der dem Verbot entgegenstehenden Verfügung gegenüber jedem zum Eigentümer, aber nicht gegenüber dem Berechtigten des durch das Verbot geschützten Rechts. Dem Berechtigten des durch das Verbot gesicherten Rechts gegenüber ist nämlich weiterhin die Person als Eigentümer anzusehen, die ihr Eigentum mit der gegen das Verbot verstoßenden Verfügung überträgt.⁵⁹

Auch gemäß dem deutschen Recht entsteht also ein spezifisches relatives Eigentum als Folge der relativen Unwirksamkeit. Auf dieser Grundlage wird das Recht des Berechtigten des durch das Verbot geschützten Rechts auf direkten Zugang zum

⁵⁶ § 135 BGB verwendet den Ausdruck Gegenstand und nicht Sache.

⁵⁷ Franz, Dorn: §§ 134-137. Nichtigkeit I. In: Mathias, Schmoeckel – Joachim, Rückert – Reinhard, Zimmermann (Hrsg.): Historisch-kritischer Kommentar zum BGB. Band I. Allgemeiner Teil §§ 1-240. Mohr Siebeck, Tübingen, 2003. S. 680., sowie Palandt Bürgerliches Gesetzbuch, S. 127.

⁵⁸ Eine umfassende Übersicht siehe Dorn: op. cit. S. 681-685.

⁵⁹ Dorn: op. cit. S. 687. Dieser Standpunkt, der auch heute als mehrheitlich in der deutschen Rechtsliteratur angesehen wird, wurde zuerst von Gottlieb Planck in seiner 1898 ausgegebenen Kommentar zum BGB formuliert.

veräußerten Vermögensgegenstand – neben bestimmten verfahrensrechtlichen Beschränkungen – anerkannt. Das bedeutet bei Grundstücken letztendlich die Löschung des Eigentums des Rechtserwerbers und die Eintragung des Eigentums des Berechtigten des durch das Verbot geschützten Rechts in das Grundbuch.⁶⁰ Bei beweglichen Sachen bedeutet es die Herausgabe der Sache zugunsten der geschädigten Person.⁶¹ Macht der Berechtigte des durch das Verbot geschützten Rechts seinen Anspruch zuerst in einem Zivilprozess geltend, so muss er vor allem gegen den Übertragenden klagen. Das deutsche Zivilprozessrecht erkennt jedoch auch die Möglichkeit an, dass der Übertragende und der Rechtserwerber gemeinsam verklagt werden, ermöglicht jedoch nicht, dass der Berechtigte des durch das Verbot geschützten Rechts unmittelbar gegen den Rechtserwerber eine Klage erhebt.⁶²

In diesem Fall hat sich der gute Glaube auf das Nichtbestehen des Verfügungsverbots zu beziehen. Zugleich besteht gemäß dem deutschen Recht keine Möglichkeit zum gutgläubigen Rechtserwerb, wenn das Verbot in das Grundbuch eingetragen wurde. Bei der Übertragung der verkehrsfähigen Rechte und Forderungen ist ein gutgläubiger Rechtserwerb auch in diesem Fall nicht möglich.⁶³

Das deutsche Recht erkennt die Möglichkeit an, dass ein Vollstreckungsverfahren gegen den Rechtserwerber in den in sein Eigentum übergegangenen Vermögensgegenstand – von einem Dritten – eingeleitet werden kann, dabei kann jedoch der Berechtigte des durch das Verbot geschützten Rechts einen Einspruch geltend machen. Zugleich hat er dafür in einem Insolvenzverfahren keine Möglichkeit mehr, das heißt, in diesem Verfahren kommt das Verbot nicht zur Geltung.⁶⁴

5. Zusammenfassung

Wie oben dargelegt, haben wir den Versuch unternommen, festzulegen, was die relative Unwirksamkeit bei einem Verstoß gegen das Veräußerungs- und Belastungsverbot genau bedeutet. Dabei sind wir zur Feststellung gekommen, dass die relative

⁶⁰ Der Rechtsgrund dafür ist in § 888 Absatz 2 BGB auch gesondert festgelegt.

⁶¹ Nach der Theorie des relativen Eigentums kann der Berechtigte des durch das Verbot geschützten Rechts bei beweglichen Sachen nicht unmittelbar gegen den Rechtserwerber auftreten. Er muss zuerst gegen den Übertragenden auftreten und von ihm die Übertragung des Anspruchs auf die Herausgabe des Gegenstands (des Herausgabeanspruchs) auf ihn fordern. § 985 BGB bestimmt über diesen Anspruch. Es erklärt sich dadurch, dass infolge der relativen Unwirksamkeit weiterhin der Übertragende berechtigt ist, gegenüber der geschädigten Person über das Eigentum zu verfügen, so kann auch er die Herausgabe der Sache von dem Besitzer (das heißt, von dem Rechtserwerber) verlangen. Siehe Dorn: op. cit. S. 688.

⁶² Palandt Bürgerliches Gesetzbuch, S. 126.

⁶³ Ein gutgläubiger Rechtserwerb ist ausschließlich bei der Übertragung von Sachen möglich, nicht aber bei der Übertragung und der Abtretung von Rechten oder Forderungen.

⁶⁴ Palandt Bürgerliches Gesetzbuch, S. 126.

Unwirksamkeit eigentlich in jedem Fall zur spezifischen Aufteilung, der Relativierung des Eigentumsrechts führt.⁶⁵

Die Tatbestände, die die relative Unwirksamkeit des Vertrags formulieren, formulieren also in der Tat nicht die relative Unwirksamkeit des schuldrechtlichen Vertrags, sondern die des dinglichen Verfügungsgeschäfts. Auf dieser Grundlage kommt es gegenüber der geschädigten Partei nicht zu einem Übergang des Eigentumsrechts. Die geschädigte Partei kann ihre Forderung infolge der relativen Unwirksamkeit des dinglichen Geschäfts und des damit verbundenen Übergangs des Eigentumsrechts so geltend machen, als würde das sonst auf jeden anderen wirksam übertragene Eigentum immer noch zum Vermögen der übertragenden Partei gehören. Die das Eigentum erwerbende Partei wird also zum Eigentümer, aber ihr Eigentumsrecht hat der Person gegenüber, die durch die die relative Unwirksamkeit aussagende Bestimmung geschützt ist, keine Wirkung.⁶⁶

Aber der Wortgebrauch des uBGB ist im Zusammenhang mit der relativen Unwirksamkeit nicht konsequent, und das führt zu Problemen. § 5:32 Absatz 1 uBGB besagt die Unwirksamkeit der dem Veräußerungs- und Belastungsverbot entgegenstehenden Verfügung der Person gegenüber, deren Recht durch das Verbot gesichert wird. § 6:120 Absatz 1 uBGB bestimmt jedoch über die Unwirksamkeit des Vertrags, mit dem die Grundlage für die Befriedigung eines Dritten ganz oder teilweise entzogen wurde. Unter § 6:223 Absatz 1 uBGB geht es ebenfalls um die Unwirksamkeit des Vertrags.⁶⁷

Eine weitere Schwierigkeit ergibt sich daraus, dass bei den neuen Fällen der relativen Unwirksamkeit nicht genau festgestellt werden kann, was für einen Anspruch der Berechtigte der anderen Partei gegenüber erheben kann und was er beim Gericht von ihm fordern kann. Es würde wirklich eine eindeutigere Situation unter diesem Aspekt geschaffen, wenn das Gesetz in gewissen Fällen der relativen Unwirksamkeit die Anwendung des § 6:118 uBGB anordnen würde, auf dieser Grundlage könnte bestimmt werden, was genau der Berechtigte fordern kann.

Es führt uns allerdings zur in der Rechtsliteratur bereits aufgeworfenen Frage, ob es wirklich nicht zweckmäßiger wäre, in den gesetzlich geregelten (oder mindestens in einigen) Fällen der relativen Unwirksamkeit die Anfechtbarkeit vorzuschreiben.⁶⁸ Ein Beispiel dafür kann § 40 des Gesetzes Nr. XLIX aus dem Jahre 1991 über das

⁶⁵ Die Relativierung des Eigentums erscheint auch bei einer anderen unregelmäßigen Sicherheit, dem Eigentumsvorbehalt. In der Praxis spielt der Eigentumsvorbehalt eine ähnliche Rolle wie das Veräußerungs- und Belastungsverbot. Attila Menyhárd präsentiert auch detaillierter die verschiedenen Fälle des relativen Eigentums aufgrund des geltenden ungarischen Zivilrechts. Siehe Menyhárd (2018): op. cit. S. 208-201.

⁶⁶ Menyhárd (2018): op. cit. S. 218. Diese Auslegung wird dadurch unterstützt, dass ein schuldrechtlicher Vertrag, der Rechte und Pflichten zwischen den Parteien entstehen lässt, in sich nicht die Rechtswirkung hat, den Subjekt des Eigentumsberechtigten zu ändern. Eine solche Rechtswirkung kann nur an die Übertragung des Eigentumsrechts, das heißt, an ein dingliches Verfügungsrechtsgeschäft gebunden werden.

⁶⁷ § 6:223 Absatz 1 uBGB: „Schließt der Eigentümer unter Verletzung seiner Pflichten aus dem Vorkaufsrecht einen Vertrag, dann ist der so abgeschlossene Vertrag dem Vorkaufsberechtigten gegenüber unwirksam.“

⁶⁸ Balázs Tókey meint, es könne eine Alternative zur relativen Unwirksamkeit sein, wenn Dritter – wie jemand, der ein rechtliches Interesse an der Anfechtung hat – den Vertrag im Sinne § 6:89 Absatz 2 uBGB anfechten könnte. S. Tókey: op. cit. S. 245.

Insolvenzverfahren und die amtliche Liquidation sein, der ähnliche Tatbestände wie § 6:120 uBGB regelt, sieht jedoch die Anfechtbarkeit des fraglichen Vertrags oder der anderen Rechtserklärung statt der relativen Unwirksamkeit vor. Die Anfechtbarkeit würde – unter anderem – auch bei einer gegen das Belastungsverbot verstoßenden Verpfändung eine eindeutigere und besser behandelbare Situation schaffen. Das uBGB müsste selbstverständlich eine kürzere Anfechtungsfrist gewähren.

Das alles unterstützt, dass es gerechtfertigt wäre, die relative Unwirksamkeit sorgfältiger zu prüfen.⁶⁹ Bei der ausführlicheren Erarbeitung der dogmatischen Gründe der relativen Unwirksamkeit müssten auch die das Rechtsinstitut betreffenden Abgrenzungsfragen, so vor allem die Unterschiede zwischen der Ungültigkeit und der relativen Unwirksamkeit, berücksichtigt werden.⁷⁰ Insbesondere stellt die Abgrenzung zwischen der Anfechtbarkeit und der relativen Unwirksamkeit Fragen, die Grenzen der beiden Rechtsfolgen verfließen ja in mehreren Fällen.⁷¹

⁶⁹ Siehe in der deutschen Rechtsliteratur: Beer, Hubert: Die relative Unwirksamkeit. Schriften zum Bürgerlichen Recht. Band 24. Duncker & Humblot, Berlin, 1975. S. 227.

⁷⁰ Menyhárd (2018): op. cit. S. 218-219.

⁷¹ Zur Abgrenzung der Anfechtbarkeit und der relativen Unwirksamkeit siehe: Max, Zauderer: Anfechtbarkeit und relative Unwirksamkeit von Rechtsgeschäften. Buchdruckerei von Joh. Hamel, Marburg, 1931. S. 71.

dr. Czoboly Gergely
adjunktus
Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdasági Jogi Tanszék
nemzetközi adózási szakértő
Pénzügyminisztérium

Hibrid struktúrák a nemzetközi adótervezésben

A nemzetközi adótervezés rejtélyes és utóbbi időben sok kritikát kapott eszközei voltak a hibrid adótervezési struktúrák (*hybrid mismatches*), amelyek az országok közötti adószabályok különbségeire építkeztek. Mivel a szabályok egységesítésére valamilyeni ország vonatkozásában nincs reális esély, ezért az OECD más utat választott és a jelenséget a lényegénél ragadta meg és azok hatásait semlegesítette. Jelen tanulmány a multinacionális vállalatok által alkalmazott megoldásokat mutatja be azzal a céllal, hogy a Magyarországon 2020-ban hatályba lépő hibrid adóelkerülés elleni szabályok megértéséhez segítséget nyújtson. Tekintettel arra, hogy utóbbi szabályok a maguk tömörségével egy kiterjedt és bonyolult struktúratípust kíván kezelni, amelynek megismerése a szabályok alkalmazását is megkönnyíti.

1. Hibrid eszközök szerepe a nemzetközi adótervezésben

A nemzetközi adótervezés alaplogikája, hogy a magasan adózó jövedelmeket a lehető legkevesebb köztes adó megfizetése mellett egy olyan adóalapba helyezze át, amelyben a jövedelem egyáltalán nem, vagy alacsonyabban adózik, mint azt eredetileg tette volna. Könnyen belátható, hogyha bár lecsökkentjük egy vállalkozás adóalapját, ahol magas volt az adó és áthelyezzük azt egy másik vállalkozásba, amelyiknél ugyanolyan magas az adó, akkor adótervezési szempontból nem értünk el semmit. Értelme akkor van költséges és kockázatos struktúrákba belefogni, ha azok eredményeként adóelőny érhető el. Éppen ezért az egyik központi eleme a nemzetközi adótervezésnek, hogy találjunk alacsony adóterhelést a jövedelmet szerző félnél.

Ez legegyszerűbben úgy érhető el, ha a fogadó félnél alacsony az általános adókulcs. Ilyenkor ugyanis az adóalapra alacsony adómérték rakódik és végeredményben kevés adót kell fizetni. Vannak a világnak olyan részei, ahol egyáltalán nem adóztatják a társaságok nyereségét, vagy azt majdnem nulla adókulccsal sújtják (angolul: *zero or almost zero tax*). Multinacionális cégek előszeretettel alkalmazták ezeket az államokat a holding társaságaik megalapítására. Ezekon kívül azonban még az Európai Unión belül is akadtak olyan adótervezési megoldások, amelyekkel eredményesen lehetett csökkenteni az effektív adókulcsot. Ezeknél az országoknál jellemzően nem az álta-

lános társasági adókulcs volt alacsony, hanem bizonyos speciális helyzetekre, vagy jövedelmekre kínáltak egyéni kedvezményeket. Jellemzően ezek mobil jövedelmek (pl. jogdíj és kamat) esetén fordultak elő.

Ezekon kívül pedig nevesíthetők azok a „trükkös” megoldások is, amikor az országok adóztatási szabályaiban lévő különbségeket használták ki a társaságok azért, hogy csökkenteni tudják az adóztatott nyereségeiket. Utóbbiakat nevezzük ún. hibrid adóelkerülési struktúráknak, amelyek megszüntetésére az OECD Adóalap-erőzióval és nyereség-átcsoportosítással kapcsolatos akcióterv keretében jelentést,¹ az Európai Unió pedig ezt alapul véve irányelvet² fogadott el. Ezeknek a rendelkezéseit Magyarország 2020. január 1-jei hatállyal implementálta.

Tekintettel arra, hogy valamennyi országnak az adórendszerében található olyan rendelkezések, amelyekkel szemben egy másik ország eltérő rendelkezése felhasználható, ezért ilyen struktúrák széles körben alakultak ki. De ha még két ország esetében erre nem is lenne lehetőség, a cégcsoporton belül más országokban létrehozott hibrid struktúrák hatásait akár egy egyszerű hitelnyújtással is át lehet helyezni (angolul: ún. *imported mismatch*) másik országba.³ Éppen ezért bár a gyakorlatban néhány ország hibrid megoldása került rendszeresítésre, annak hatásai könnyen érvényesíthetők voltak más államokban is.

Jelen tanulmány a hibrid adóelkerülési technikákkal és azok hátterével foglalkozik, nem érintve az ellenük létrehozott nemzetközi szabályozást, amely egy későbbi tanulmány témája lesz.

2. Hibrid finanszírozási eszközök

A hibrid finanszírozási eszközök⁴ létezése alapvetően abból a problémából fakad, hogy míg a klasszikus tőke- és hitelfinanszírozási eszközök esetében a rendszertani besorolás világos és ezt az adójog kétpólusú kezelése is leköveti, addig a vegyes jogosultságokat biztosító termékeknél ez már nem olyan egyszerű. Míg a hagyományos törzsrészvények esetében a tulajdonosoknak szavazati joguk van, kifizetésre a vállalat nyereségéből – arról való döntés esetén – jogosultak, azonban annak mértéke dinamikusan függ a vállalat nyereségességétől, követeléseiket felszámolás esetén a többi hitelezői igény után tudják csak érvényesíteni és a jogosultságuknak nincs lejárata. Ezzel

¹ OECD BEPS Action 2: Neutralising the Effects of Hybrid Mismatch Arrangements, 2015

² A Tanács (EU) 2017/952 irányelve (2017. május 29.) az (EU) 2016/1164 irányelvnek a harmadik országokat érintő hibrid struktúrákból adódó diszkrpanciák tekintetében történő módosításáról. Az irányelvben átültetett rendelkezésekről lásd bővebben: Popa, Oana: Recent Measures to Counter Hybrid Mismatch Arrangements at the EU Level, *European Taxation*, 2017/9. sz., 401-405.; az irányelv elfogadásával kapcsolatos folyamatról ld.: Balco, Tomas: ATAD 2: Anti-Tax Avoidance Directive, *European Taxation*, 2017/4. sz.

³ Allen, Christina: The Difficult Imported Mismatch Rules: BEPS Action 2 Recommendations, *Derivatives & Financial Instruments*, 2017/6. sz.

⁴ Hibrid finanszírozási eszközök fogalmával kapcsolatosan lásd: Kahlenberg, Christian – Kopec, Agnieszka: Hybrid Mismatch Arrangements – A Myth or a Problem That Still Exists?: An analysis of the tax treatment of financial instruments in EU Member States, and the disclosure of actual political responses to aggressive tax planning by the OECD and the European Union, *World Tax Journal*, 2016/1. sz., 39-40.

szemben a hagyományos kötvényeknél a helyzet fordított. Szavazati joguk a hitelezőknek fő szabály szerint nincs, kamatokra a szerződésben előírt időpontban és összegben jogosultak, amelyet a vállalatnak nyereség hiányában is ki kell tudni fizetni, felszámolás esetén követeléseik sorrendben megelőzik a tulajdonosokat és a szerződésük időben korlátozott, az kizárólag lejáratig jogosítja őket.

A klasszikus pénzügyi eszközök azonban gyakran nagyobb kockázatot, kisebb hozamot vagy egyéb kötöttséget jelentenek a befektetők számára, amelynek eredményeként nem minden befektető tudja megtalálni a számára ideális konstrukciót. A piac a befektetői igények minél teljesebb kiszolgálása érdekében új, innovatív pénzügyi eszközöket alakított ki, amelyek már vegyítik a fenti tulajdonságokat. Elképzelhető olyan tulajdonosi jogokat megtestesítő részvény, ami a kamatfizetéshez hasonló rendszerességű és összegű kifizetésre ad jogosultságot, a kibocsátó, vagy a befektető döntése alapján bizonyos határidő elteltével visszavásárolható és korlátolt a befektető szavazati joga. Másik oldalról elképzelhető olyan kötvény is, amelynek az esedékessége függ a vállalat nyereségességétől és a kifizetett kamat mértéke is a nyereség függvényében változik, a befektető, vagy a kibocsátó döntése alapján átváltható a vállalat részvényére, lejárati határidőt nem tartalmaz és a felszámolási eljárásban a többi kötelmi követeléssel szemben hátrasorolt.

Mivel ezek az eszközök tulajdonságaik alapján vegyesek, így adójogi besorolásuk nehézkes és minden esetben bizonyos szempontból önkényes.⁵ Ezek a pénzügyi eszközök egy képzeletbeli skálán helyezhetők el, amelynek a két végpontját a törzsrészvény és a hagyományos vállalati kötvény alkotja. A kettő között pedig megtestesített jogok és kötelezettségek fényében a vegyes eszközök egyiktől távolabb, míg a másikhoz közelebb helyezkednek el. Az egyes adójogi szabályozások a tulajdonságaikat figyelembe véve, de végső soron önkényesen húznak egy képzeletbeli határt,⁶ amelytől a tőkebefektetések irányában elhelyezkedőket adózási szempontból úgy kezelik, mintha tőkefinanszírozás lenne és a kifizető oldalán adóztatják a társasági adóban. A képzeletbeli vonaltól a kötvények irányába elhelyezkedőket pedig hitelfinanszírozásként kezelik és azok hozamát a kamathoz hasonlóan engedik a kifizetőnél levonni, ezáltal annak a szintjén mentesítve az adózás alól.

A besorolásnál egyes országok nagyobb hangsúlyt fektetnek a jogi formára, így tőkeként tekintenek a többségi jogokat adó részvényekre és hitelként a speciális kötvényekre is.⁷ Más országokban azonban funkcionálisan, a gazdasági tulajdonságaikat jobban figyelembe véve sorolják be a pénzügyi eszközöket. Ez adott országon belül konzekvens és kezelhető eredményre vezet, a különböző országok esetében azonban

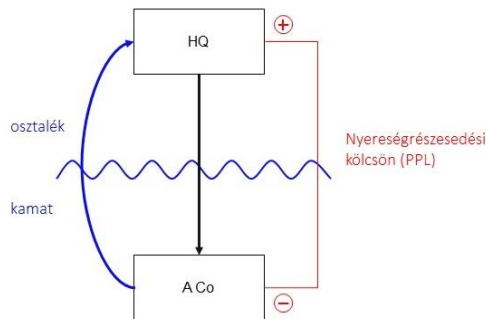
⁵ Blessing, Peter: The Debt-Equity Conundrum - A Prequel, Bulletin for International Taxation, 2012/4-5. sz., 198.

⁶ Az EU-s országok által alkalmazott besorolásokkal kapcsolatosan ld.: Kahlenberg – Kopec: i.m. 44-61.

⁷ Magyarországon elsősorban a számviteli besorolásnak van elsődleges szerepe, de akadnak kivételek is a főszabály alól. Kahlenberg – Kopec: i.m. 52. Hasonló a helyzet Németországban is, ahol elsődlegesen a polgári jogi és számviteli szabályokból kell kiindulni. Lásd: Bärsch, Sven-Eric – Spengel, Christoph: Hybrid Mismatch Arrangements: OECD Recommendations and German Practice, Bulletin for International Taxation, 2013/10. sz., 522.

számos eltérést mutathat. Amennyiben pedig egyik állam tőke-, míg a másik hitelfinanszírozásként tekint ugyanarra a tranzakcióra, akkor kettős adóztatás, vagy kettős nem adóztatás alakulhat ki. Mivel az államok egymás jogrendszerétől függetlenül alakítják ki sajátjukat, így a bonyolultabb pénzügyi termékek elszaporodásával ennek a megoldásnak számos fajtája alakult ki. Ezek elsősorban a vállalatcsoporton belüli finanszírozáson keresztül biztosítottak adótervezési lehetőségeket.⁸ Ennek alábbiakban két példáját mutatjuk be, szemléltetve a probléma alapvető jellegzetességeit.

Első példában egy nyereségrészesedési kölcsönt (angolul: *Profit Participating Loan, PPL*) vizsgálunk meg, amelyet az egyik ország a jogi formára tekintettel kölcsönnek, a másik ország azonban a belső tulajdonságaira és gazdasági sajátosságaira tekintettel tőkebefektetésnek tekint.

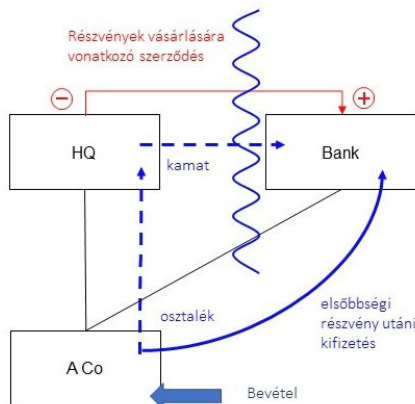
1. sz. ábra – Nyereségrészesedési kölcsön struktúra (OECD Action 2 Report)

A példában szereplő esetben az anyavállalat (HQ) nyereségrészesedési kölcsönt nyújt (PPL) a leányvállalata (A Co) számára, amelyik az adózás előtti nyereségének összegéig kamatot fizet az anyavállalat számára. Azokban az években, amikor a vállalatnak nincs nyersége, nem kerül kifizetésre sor. A leányvállalat országa a kölcsön jogi formájára tekintettel kamatnak tekinti a kifizetést és ezért engedi az adóköteles nyereséget csökkenteni vele. A szabályok tehát lehetővé teszik a levonást a kifizető oldalán. Az anyavállalat adórendszere azonban arra tekintettel, hogy a kifizetések összege és gyakorisága a kifizető nyereségességétől függ, a kapott összeget osztaléknak minősíti és mentesíti az adóztatás alól. Az adott jövedelem így nem kerül adóköteles jövedelemként figyelembevételre. A nyereségrészesedési kölcsönre fizetett kamat így végső soron egyik országban sem adózik. Ezeket a megoldásokat nevezik levonás mellett

⁸ Janssens, Pascal - Ledure, David - Vandepitte, Bertrand - Jelle, Loos: The End of Intra-Group Financing or Not Just Yet? – Part 1, *European Taxation*, 2015/7. sz., 285.

figyelman kívül hagyott (*deduction without inclusion, D/NI*) jövedelmeknek, amely a hibrid struktúrák egyik jellegzetes eredménye.⁹

A másik példában egy repo ügyletet kezelnek az államok eltérően.

2. sz. ábra – Repo alkalmazása hibrid adóstruktúrában (OECD Action 2 Report)

Ebben a példában az anyavállalatnak (HQ) külső forrás bevonására van szüksége, ezért rövid határidőjű hitelt vesz igénybe egy külső hitelezőtől (Bank). A kockázatok csökkentése érdekében a hitelt csak megfelelő fedezet biztosításával hajlandó a hitelező nyújtani, amelyre az anyavállalat a leányvállalatában (A Co) fennálló részesedése szolgál. Ezt jogilag olyan módon valósítják meg, hogy az anyavállalat – szavazati jog nélküli, osztalékelsőbbbségi – részvényekre vonatkozó adásvételi szerződést köt a külső hitelezővel, amely egyidejűleg a hitel visszafizetésének időpontjában végbemenő visszavásárlási szerződést is tartalmaz. A vételár megfelel a kölcsönbe vett összeggel, a visszavásárlási ár pedig a vételár plusz a megállapodásban szereplő kamatok mértékével lesz egyenlő. Ugyanakkor ezt a visszavásárlási árat csökkenti a leányvállalat által idő közben kifizetett osztalékok összege.

A fenti példában feltételezzük, hogy a leányvállalat (A Co) osztalékjövedelmet fizet közvetlenül a külső hitelező (Bank) számára, amely aztán a visszavásárlási árba beszámít. A repo ügyletre a külső hitelező országa – követve a szerződések jogi formáját – úgy tekint, mint két adásvételi szerződésre, amelyek közötti időszakban a részvények tulajdonosa a külső hitelező, így a leányvállalat által kifizetett összeget osztalékjövedelemnek tekinti és mentesíti az adóztatás alól. Az ábrán ezt mutatja a folytonos vonal a leányvállalat és a hitelező között.

⁹ Hasonló eredményre vezet és emiatt az OECD BEPS 2-es jelentése azonosan rendezi azt a helyzetet, amikor bár jogilag figyelembe kell venni az érintett bevételt, de azt nem kell belátható időn belül (pl. 50 év) kimutatni adózási szempontból.

Ezzel szemben a hitelt felvevő anyavállalat (HQ) országa a tranzakciót gazdasági tartalma alapján ítéli meg és részvényfedezet melletti hitelnyújtásként tekint rá, amelyben a leányvállalat által fizetett összegek az anyavállalat helyetti teljesítésnek minősülnek. Ezt szemlélteti az ábrán a szaggatott vonal. Így bár technikai értelemben a leányvállalat közvetlenül a hitelezőnek teljesíti az összeget, jogi értelemben mégis úgy kezeli az anyavállalat országa, mintha az osztalék az anyavállalat számára járna és a hitelező felé teljesítendő kamatként lenne kifizetve. Ennek megfelelően az osztalékjövedelem az anyavállalatnál mentesül az adó alól, a kifizetett kamat pedig levonható a vállalat által egyébként előállított profitból.

Ha egyetlen országban belül történtek volna ezek az ügyletek, akkor adózási szempontból mindegyik ugyanolyan eredményre vezetett volna, hiszen vagy nem lett volna olyan kamatráfordítás, amelyik csökkenti az anyavállalat profitját, vagy adóköteles bevételként jelent volna meg a kamat a hitelezőnél. Ugyanakkor annak eredményeként, hogy az ügyletet két olyan országban alkalmazták, amelyben eltérő a tranzakció adójogi kezelése, így a *végeredmény kettős nem adóztatás lett*.

Megjegyezzük ennek kapcsán, hogyha ugyanezeket a struktúrákat fordítva alkalmaznánk, akkor akár kettős adóztatáshoz is eljuthatnánk. Ugyanakkor a vállalatcsoportok, akik ezt a kettős kezelést felismerik, jó eséllyel nem a számukra kedvezőtlen, hanem épp ellenkezőleg, a számukra adóelőnyt juttató megoldást választják.

3. Hibrid társaságok

Kettős nem adóztatási helyzethez vezethetnek a hibrid entitások (angolul: *hybrid entities*) alkalmazásával kialakított struktúrák is. A hibriditás ezekben az esetekben az entitás adóügyi kezelésének különbözőségéből fakad. Ugyanazt a társaságot ugyanis adózási szempontból egyik ország adóalanyként, miközben a másik ország transzparensként kezeli.¹⁰ Ez megfelelő struktúrában ahhoz vezet, hogy ugyanazt a jövedelmet egyik állam sem tekinti adóztathatónak, vagy éppen ugyanazt a ráfordítást több helyen is adóköteles jövedelemmel szemben engedik felhasználni. Mindkét helyzet ahhoz vezet, hogy a jövedelem egyetlen országban sem adózik, így összességében alacsony adókötelezettséget eredményez a cégcsoport számára.

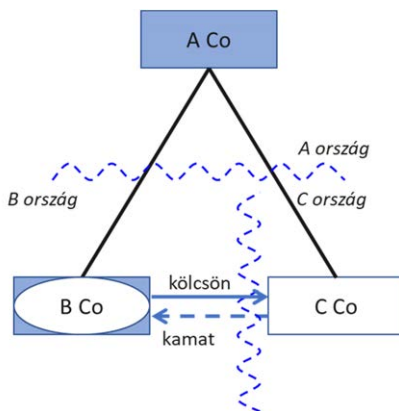
A struktúra alapját az adta, hogy ugyanarra a jogi személyre az érintett országok eltérően tekintettek adózási szempontból. Ez elsősorban a *partnership*ek esetében fordult elő, amelyre a világ jogrendszerei nagyon szerteágazó adózási megoldásokat alakítottak ki.¹¹ A struktúra sikeres működéséhez arra van szükség, hogy ugyanazt az entitást egyik ország transzparensként, míg másik áttetszőként kezelje. Az ilyen típusú struktúrák kialakítását nagyban megkönnyítették az amerikai „*check the box*” szabályok is, amelyek – bizonyos kivételekkel – lehetővé teszik a *partnership*ek és társaságok

¹⁰ Az európai országok besorolásával kapcsolatban ld.: Bärsch – Spengel: i.m. 523.

¹¹ Bärsch – Spengel: i.m. 523.

számára, hogy maguk válasszák meg az adóalanyként, vagy transzparensként való kezelésüket. Mivel ezt külföldi társaságok is megtehették, így könnyen előállhatott, hogy egy magyar gazdasági társaság (pl. egy kft.), amely Magyarországon társasági adóalanyként adózik, az amerikai adózás szempontjából transzparensnek minősüljön.

A különbségtétel adózási szempontból alapvető jelentőségű, ugyanis míg egy adóalany társaság az általa realizált bevételeket és ráfordításokat a saját szintjén veszi figyelembe a jövedelem adózása szempontból, addig a transzparens entitáson ezek a bevételek és ráfordítások adójogi szempontból „átfolynak”, és közvetlenül a mögöttes lévő tulajdonosok szintjén kerülnek figyelembevételre.

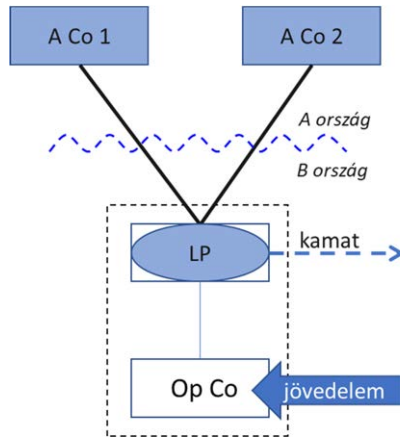

3. sz. ábra – Fordított hibrid entitás (OECD Action 2 Report)

Amennyiben tehát egy társaságra a saját országa transzparensként tekint és annak külföldi tulajdonosainál adóztatná a jövedelmeket, miközben a másik ország éppen fordítva a jövedelmet szerző entitásra társaságként tekint, és ezért nem rendel hozzá annak jövedelmeit a saját országában lévő tulajdonosokhoz, akkor kettős nem adóztatás áll elő. Ezt az esetet nevezzük „fordított hibrid entitásnak” (angolul: *reverse hybrid entity*).

A fordított hibrid entitást alkalmazó struktúrában „B Co” entitásra a saját országa adózási szempontból transzparensként tekint, így a „C Co” társaságtól származó kamatbevételre úgy tekint, mint ami közvetlenül „A Co” szintjén adóztatható, annak ellenére, hogy polgári jogi értelemben a kölcsönt „B Co” nyújtotta, és így a kamatot is az ő számlájára fizeti meg az adós. „B ország” tehát nem írja elő a kamatjövedelem adóztatását „B Co”-nál. Ez önmagában nem is jelentene problémát, ha a jövedelmet „A ország” is úgy tekintené, mint ami közvetlenül „A Co”-nál adóköteles, hiszen akkor a jövedelmet ott megadóztatnák. Viszont „B Co”-ra „A ország” úgy tekint, mint ami adóalany adózó, így a saját adózási szabályai szempontjából nem néz rajta keresztül, és ezért nem írja elő a jövedelem adóztatását „A Co”-nál. „A ország” szempontjából ahhoz, hogy adóztatható jövedelem keletkezzen „A Co” társaságnál arra lenne szükség, hogy azt „B Co” számára kamatjövedelemként kifizesse.

A struktúra lényge abban ragadható meg, hogy „A ország” és „B ország” is úgy tekint a „C Co” által kifizetett kamatjövedelemre, amelyik a másik államban és nem a sajátjában adóztatható, így azt előíró szabályok hiányában se „A Co”, se „B Co” nem fizet adót a „C Co”-tól kapott kamatjövedelem után, miközben viszont ez a kamatráfordítás „C Co”-nál csökkentette az adóalapot. Ezt a hatást nevezzük bevétel figyelembevétele nélküli levonásnak (angolul: *deduction / non-inclusion, D/NI*).¹²

4. sz. ábra – Hibrid entitás (OECD Action 2 Report)

Elképzelhető azonban olyan helyzet is, amikor az entitás országa gazdasági társaságnak tekinti a saját entitását, viszont annak tulajdonosának országa tekinti azt áttetszőnek. Ezeket nevezik hibrid entitásoknak (angolul: *hybrid entity*). Ilyenkor a megfelelő eredmény eléréséhez a hibrid entitásnak nem jövedelmet kell kapnia, hanem éppen ráfordítást kell elkönyvelnie, amit utána több társaság adóalapjában is el lehet számolni. Ha ugyanis bevételt kapna a hibrid entitás egy ilyen helyzetben, akkor mind az entitás országában, mind pedig annak tulajdonosainál adóköteles lenne ugyanaz a jövedelem.

A hibrid entitást alkalmazó struktúrában az egyik bevett megoldás, hogy ugyanazt a ráfordítást több országban is elszámolják adóköteles bevétellel szemben. A példánkban „LP” egy olyan entitás (pl. korlátolt felelősségű társulás, angolul: *limited partnership*), amelyet a saját országa, „B ország” adóalanynak tekint, viszont amelyet a tulajdonosainak országa, „A ország” transzparensként tekint. Éppen ezért „LP” által kifizetett ráfordítások egyrészt „LP” adóalapjában levonható tételként megjelenik és egyúttal – áttekintve „LP”-n – a tulajdonosok, „A Co 1” és „A Co 2” is fele-fele arányban

¹² Ld.: Popa, Oana: Hybrid Entity Payments – Extinct Species after the BEPS Action Plan?, European Taxation, 2014/9. sz., 410.

a saját adóalapjukban is figyelembe vesznek. Ugyanazt a ráfordítást tehát „LP”, valamint annak tulajdonosai is a társasági adóalapjukban figyelembe vesznek.

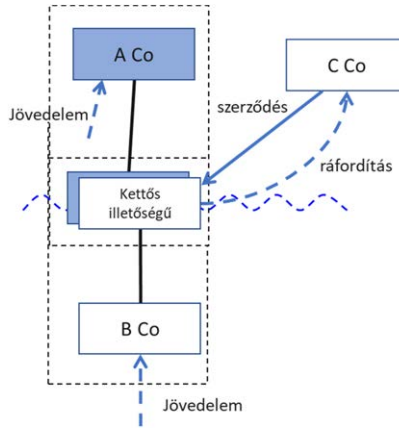
Ez önmagában viszont még kevés lenne a boldogsághoz. Az könnyen belátható, hogy a tulajdonosoknál a struktúrától független forrásból származó jövedelmeivel szemben az így elkönyvelt ráfordítás elszámolható, tehát adócsökkentő hatású volt. Viszont mi a helyzet „LP”-nél? Amennyiben „LP”-nek nincsenek bevételei, úgy a ráfordítást el tudja ugyan számolni, viszont kedvező adóhatást nem fog tudni kimutatni. Ilyenkor „LP”-nek adózási vesztesége keletkezik, amit nem tud mivel szembe állítani. Ha viszont neki is vannak bevételei, azok nem csak nála, hanem egyúttal a tulajdonosoknál is adóköteles bevételként jelenik meg. A transzparencia ugyanis nem csak a ráfordításoknál, de a bevételeknél is működik, azt is ilyenkor két országban veszik figyelembe. Ezt nevezik kétszeresen figyelembe vett bevételnek (angolul: *dual inclusion income*).¹³ Mivel mindkét ország a bevételt és a ráfordítást is elkönyveli, így nem állna elő kettősen nem adóztatott jövedelem. Éppen ezért a „siker” érdekében az entitásnak úgy kellene tudni a ráfordítás kedvező adóhatását felhasználni, hogy maga nem realizál jövedelmet. Erre számos megoldást találtak ki a gyakorlatban, de az egyik legegyszerűbb a fenti példában is alkalmazott csoportadózási rendszer.

A csoportadózási rendszerek legfontosabb sajátosságai, hogy egy országon belül a cégcsoport különböző tagjai egymás nyereségével szemben is fel tudják használni a veszteségeiket. Ha tehát „LP” és egy másik „B országban” működő társaság, „Op Co” egy adózási csoportban vesz részt, úgy „Op Co” a saját jövedelmeivel szemben fel tudja használni „LP” veszteségeit, anélkül, hogy annak kétszeresen figyelembe vett bevétele keletkezne. „LP” által kifizetett kamatráfordítás tehát ebben a példában egyrésztől „Op Co”, másrésztől „A Co 1” és „A Co 2” jövedelmeit is csökkentette. Ezt a hatást nevezzük kétszeres levonhatóságnak (angolul: *double deduction, DD*).¹⁴

Előfordulhat végül, hogy bár magára az entításra mindkét ország adóalanyként tekint, viszont azt mindketten a saját belföldi illetőségű adózójukként tartják számon. Ezt nevezzük ún. kettős illetőségű társaságnak (angolul: *dual resident company*). Erre sor kerülhet például olyankor, ha az egyik országban bejegyzett társaságnak a másik országban van a tényleges üzletvezetési helye. Ha ilyenkor mindkét ország a saját adózójának tekinti, akkor a vállalat által elkönyvelt ráfordításokat is mindkét állam érvényesíthetőnek tekinti, ami megfelelő módszer segítségével ahhoz vezet, hogy több helyen is adóköteles jövedelemmel szembeállítható lesz. A kettős levonhatóságot ebben az esetben is megakadályozná az ún. kétszeresen figyelembe vett jövedelem, így a struktúra központi eleme, hogy a kettős illetőségű társaságnak ne legyen saját bevétele. A ráfordításainak adóhatását tehát valamilyen módon, pl. csoportadózás segítségével át kell tudnia vinni más társaságokhoz, akiknek a jövedelmeit az csökkenteni tudja.

¹³ A kettősen figyelembe vett jövedelem nem feltétlenül abban az évben jelentkezik, amikor a kettős levonhatóság keletkezik. Mivel adópolitikai szempontból csak a „tartós” kettős levonhatósági helyzeteket kell rendezni, ezért a kettős figyelembevételt is több év viszonylatában szükséges elemezni. Lüdicke, Jürgen: „Tax Arbitrage” with Hybrid Entities: Challenges and Responses, *Bulletin for International Taxation*, 2014/6-7. sz., 5.

¹⁴ Popa: i.m. 409.

5. sz. ábra – Hibrid entitás (OECD Action 2 Report)

Ebben a példában „Kettős illetőségű” társaság mind „A országban”, mind „B országban” belföldi illetőségű társaságnak minősül, így az általa „C Co” számára kifizetett ráfordítás is mindkét államban elszámolható ráfordítás lesz. Mivel „Kettős illetőségű” társaságnak nincs saját bevétele, így mindkét országban veszteségesnek fog minősülni. Amennyiben viszont mindkét országban van olyan csoportadózási megoldás, amellyel ez a veszteség felhasználható „A Co” és „B Co” társaságok jövedelmeivel szemben, úgy a kettős levonhatóság itt is elérhető.

4. Hibrid telephelyek

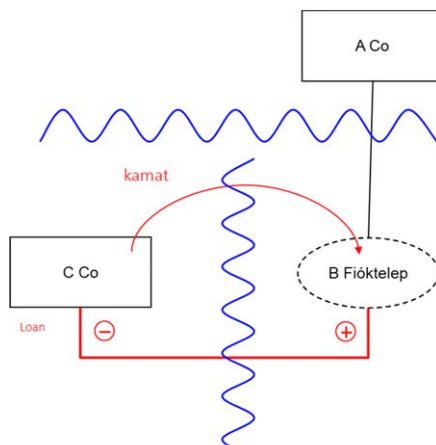
Az előző pontban vizsgált hibrid helyzetek azonban nem csak olyan entitásokkal érhetők el, amelyekre az érintett országok eltérően tekintenek, hanem telephelyek segítségével is megvalósíthatók. Ilyenkor a telephelyekre az érintett országok eltérően tekintenek adózási szempontból (angolul: *branch mismatch*) és ennek segítségével nem válik figyelembevételre ugyanaz a bevétel egyetlen országban sem, vagy éppen ugyanaz a ráfordítás több helyen is levonható lesz.¹⁵

A telephely egy adózási kategória, ami társasági jogi értelemben nem keletkezett ugyan külön jogi személyt, de mégis adózási szempontból úgy tekintünk rá, mintha az egy önálló adóalany lenne. Erre olyankor kerül sor, amikor egy külföldi illetőségű társaság gazdasági tevékenységet végez belföldön és ennek a tevékenységnek a mér-

¹⁵ Az Európai Unió ATAD2 irányelve a hibrid telephelyek kérdéseit is jelentős részben rendez, azonban az adóegyezményekkel való összhangra tekintettel lehetővé teszi a tagállamok számára, hogyha kettős adóztatási egyezményekkel összeegyeztethetetlen lenne a hibrid telephely szabály alkalmazása, akkor EU-n kívüli helyzetekben nem szükséges azt alkalmazniuk. Erről a problémáról lásd bővebben: Karaiánov, Konstantin: The ATAD 2 Anti-Hybrid Rules versus EU Member State Tax Treaties with Third States: Is Override Possible?, European Taxation, 2019/2-3. sz.

téke elér egy bizonyos szintet. Jogi értelemben maga a külföldi társaság – saját neve alatt – végzi a tevékenységet és szerzi érte a jövedelmet is, viszont adózási szempontból úgy tekintjük, mintha a tevékenység végzésére tekintettel „meghasadna” a jogi személyisége, és amit belföldön végez, azt egy ott létrehozott telephely szerezne. Ez tulajdonképpen egy társasági adózási szempontú fikció, ami azt kívánja elérni, hogy ahhoz minél inkább hasonló helyzet jöjjön létre, mintha a külföldi társaság egy belföldi társaságot hozott volna létre. A cél, hogy ne lehessen azzal elkerülni az adófizetést, hogy nem leányvállalatot alapít egy társaság, hanem saját neve alatt köt szerződéseket külföldön.

Láthatjuk, hogy a cél az volt, hogy adóztatási jogot keletkeztessen abban az országban, ahol az a tevékenységet végzi. Azonban ez az adózási fikció is használható adótervezésre, ha eltérés van annak kezelésében a két érintett ország esetében.

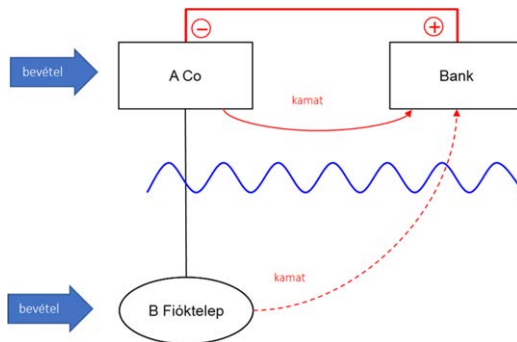
6. sz. ábra – Hibrid telephely (OECD Branch Mismatch Report)

A vizsgált példánkban „A Co” egy „A országban” illetőséggel rendelkező társaság, amely kölcsönnyújtási tevékenységét „B országban” lévő fióktelepén keresztül végzi, amelyre a saját szabályai és jogértelmezése alapján úgy tekint, mint ami megfelel az „A ország” és „B ország” közötti egyezményben foglalt telephelynek. Tekintettel arra, hogy ez az egyezmény előírja „A országnak”, hogy a telephelynek betudható nyereségeket mentesítse, így bármilyen jövedelem, amelyet „B Fióktelep” kap adómentes lesz „A Co”-nál.

Ez a megítélés nem is lenne probléma, ha „B ország” is ugyanígy látná a helyzetet és szerinte is „A Co” által „B országban” ellátott tevékenységek adózási szempontból telephelyet hoznának létre, amelyre tekintettel annak adókötelezettsége keletkezne „B országban”. Ugyanakkor ebben az országban úgy ítélik meg, hogy „A Co”-nak nem jött létre telephelye „B országban”, aminek hiányában „A országban” illetőséggel rendelkező „A Co” – „C országból” származó – jövedelmét nem adóztathatja meg.

A „C Co” által ráfordításként elszámolt kamatkifizetés így az ő adóalapját ugyan csökkenti, de egyetlen országban sem válik adókötelessé. „A ország” úgy tekint rá, mint ami „B országban” adóztatható és saját országában már mentes az adó alól, „B ország” viszont úgy tekint rá, mint ami „A országban” adóztatható meg. Ebben az esetben is tehát egy bevételként figyelembe nem vett ráfordítás (angolul: *deduction / non-inclusion, D/NI*) ismerhető fel.

Az előbbi helyzetnek a fordítottja is előállhat, amikor ugyanazt a ráfordítást mind a társaság, mind annak külföldi telephelye figyelembe veszi a saját adóalapja szempontjából. Ilyenkor nem a telephely létezése tekintetében van az eltérés a társaság és a telephely országa között, hanem abban, hogy a jogi értelemben a társaság által fizetett ráfordítás adózási szempontból melyik országban lévő adózási egységhez is allokálható. A telephely fikciójához ugyanis az is hozzátartozik, hogy csak az annak a telephelynek betudható nyereség válik a telephely országában adóztathatóvá. Ha viszont a két ország eltérően értelmezi a ráfordítás allokálását, akkor előfordulhat, hogy mindkét országban felhasználható lesz és kettős levonási helyzet áll elő.

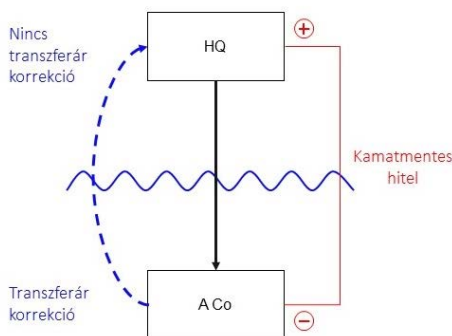

7. sz. ábra – Profitallokálási eltérés (OECD Branch Mismatch Report)

A példánkban „A Co”, amelyik „A országban” rendelkezi adózási szempontból illetőséggel gazdasági tevékenységet végez „B országban”, amelyre tekintettel ott „B Fióktelep”-ként jelölt telephelye jön létre. Mindkét ország úgy tekint, hogy „A Co”-nak telephelye van „B országban”. „A Co” társaság felvesz egy hitelt egy független banktól, amellyel „B országban” lévő tevékenységét finanszírozza. Az „A Co” által a banknak fizetett kamat allokációjával kapcsolatosan azonban eltérés van a két ország között. Míg „A ország” úgy tekint, hogy a ráfordításokat „A Co” társasági adóalapjában lehet érvényesíteni, így „A Co” jövedelmével szemben használható fel, addig „B ország” úgy tekint a kifizetett kamatokra, mint amelyek a telephely tevékenységét finanszírozó hitelre tekintettel fizetnek, és ezért „B Fióktelephely” allokálja azt adózási szempontból. Jól látható, hogy egyetlen ráfordítást itt is két ország is a saját adóalapjával szemben felhasználhatónak tekint, tehát előáll a kettős levonhatóság (angolul: *double deduction, DD*).

5. Transzferárazási hibrid struktúrák

Az előző pontokban bemutatott struktúrákhoz hasonló eredményre tudnak vezetni azok a megoldások is, amikor a *transzferárazási szabályok eredményeznek kettős nem adóztatást*. A transzferár szabályok alapján a kapcsolt vállalkozások egymás közötti ügyleteikben – adózási szempontból – olyan árat kell figyelembe venniük, mint amilyenben független felek megállapodtak volna piaci feltételek között. Tekintettel arra, hogy a piacon független felek kamat felszámítása nélkül nem nyújtanának egymásnak hitelt, így a kapcsolt vállalkozások esetében is az az elvárás, hogy adózási szempontból úgy módosítsák az adóalapjukat, hogy az tartalmazzon piaci kamatot. Ez azt jelentené, hogy a hitelnyújtó oldalán a piaci kamat összegével egyező adóalapnövelő tétel, az adós oldalán pedig ennek tükörképeként ugyanilyen összegű adóalapcsökkentő tétel kerül alkalmazásra. Abban az esetben azonban, ha az államok között eltérés van a piaci ár meghatározásánál, úgy kettős adóztatás, vagy éppen kettős nem adóztatás alakulhat ki.

8. sz. ábra – Kamatmentes hitel alkalmazása adótervezési struktúrában

Ebben a példában egy anyavállalat (HQ) a leányvállalata számára (A Co) kamatmentes hitelt nyújt, ami így a számviteli elszámolásokban nem tartalmaz sem az adós oldalán kamatráfordítást, se a hitelező oldalán kamatbevételt. Ugyanakkor kapcsolt vállalkozásokként transzferár szabályokat kell alkalmazniuk és ezek alapján módosítaniuk kell az adóalapjaikat. Ugyanakkor, a példában az anyavállalat országa vagy nem írja elő a hitelt nyújtó vállalat számára az adóalap növelő tétel alkalmazását, vagy olyan piaci ár kalkulációt enged számára alkalmazni, amely a tényleges piaci körülményektől független, lényegesen alacsonyabb összeget határoz meg. Ezzel párhuzamosan azonban a leányvállalat országa – abból a feltételezésből kiindulva, hogy az anyavállalat országában piaci árnak megfelelő növelő tétel került alkalmazásra – engedi a piaci körülményeket már figyelembe vevő, magasabb kamatot alkalmazni az adóalapcsökkentő tétel alkalmazásánál. Ilyen esetben tehát az egyik ország úgy alkalmaz „kapcsolódó” transzferár korrekciót (angolul: ún. *corresponding adjustment*), hogy a másik állam nem, vagy nem teljes összességben írta elő az „eredeti” transzferár korrekciót (angolul:

transfer pricing adjustment). A végeredmény az, hogy a leányvállalatnak úgy csökken az adófizetési kötelezettsége, hogy azzal szemben az anyavállalatnak nem nőtt meg. Ez a megoldás is ebből kifolyólag kettős nem adóztatáshoz vezet.

A fentiekre tekintettel számos adótervezési struktúrában használják a kamatmentes hiteleket (angolul: *non-interest bearing loan*). Ehhez a megoldáshoz szükséges, hogy az egyik állam ne a tényleges piaci árakat vegye figyelembe, a másik állam jogszabályai pedig ne írjanak elő kötelezettséget arra, hogy csak végrehajtott transzferár korrekció esetén lehet kapcsolódó korrekciót alkalmazni.

Láthatjuk, hogy a hibrid adóstruktúrák és a transzferárazási szabályokban tapasztalható hibrid megoldások jelentős mértékben befolyásolják azt, hogy a vállalatok milyen finanszírozás megoldásokat alkalmaznak, amelyben az innovatív pénzügyi termékek széles körű lehetőségeket teremtenek a vállalatok számára az adóelkerülésre.

6. Összegzés

A fentiekben néhány jellemző hibrid adótervezési struktúrát mutattunk be annak érdekében, hogy azok alapvető működésére rálátást biztosítsunk. Az előzők alapján megfigyelhető, hogy a megoldásokban közös, hogy a több országban is tevékenykedő cégek kihasználják a jogszabályok eltéréseiből fakadó különbségeket, és ezeknek az eredményeként kettős nem adóztatási helyzeteket érnek el.

Ezeket a megoldásokat az OECD és az EU is agresszív adótervezési struktúráknak minősített, amelyekkel szemben fellépést írt elő. Az utóbbi időig már számos ország, így különösen az Európai Unió tagjai, Ausztrália, Új-Zéland és az Egyesült Államok is ezeket rendező szabályokat írtak elő. Ezek a rendelkezések bár mind az OECD hibrid adóstruktúrákkal foglalkozó 2-es jelentésére építkeznek, de lényeges eltéréseket mutatnak.

Magyarország 2020. január 1-jétől írja elő a hibrid struktúrák hatásainak semlegesítését a társasági adóban, amely a szabályok tömörségére tekintettel számos kérdést és jogértelmezési feladatot kínál a társaságok és a jogalkalmazók számára egyaránt. Meggyőződésünk, hogy a szabályozni kívánt helyzetek megértésén keresztül közelebb lehet jutni a nyitott kérdések megfelelő kezeléséhez is.

dr. Csöndes Mónika
adjunktus
Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdasági Jogi Tanszék

A bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igény érvényesítésének és elévülésének egyes kérdései

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) – egyezően a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvénnyel (a továbbiakban: 1959-es Ptk.) – önálló szabályozást ad a 'bűncselekménnyel okozott kár'-ból eredő igények elévülésének időtartamára. A jogszabályhely szövegezésére figyelemmel, elismerve egyúttal e rövid megfogalmazás alkalmazásának célszerűségét, hangsúlyozni kell: a 'bűncselekménnyel okozott kár' nem önálló felelősségi alakzat.¹ A polgári jogi felelősség akkor állapítható meg, ha annak törvényi feltételei fennállnak, függetlenül attól, hogy az adott károkozó magatartás bűncselekmény törvényi tényállását is megvalósítja.² Ugyanígy állást foglalva, 'a bűncselekménnyel okozott nem vagyoni sérelem' sem önálló alakzatként szabályozott vagyoni szankció³; sérelemdíj fizetésére akkor lehet kötelezni a jogsértőt, ha annak a Ptk. 2:52. § szerinti törvényi feltételei fennállnak. A bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem megítélése tehát mindig a tényállásra alkalmazandó polgári jogi felelősségi alakzat, illetve – személyiségi jogsértés esetén – szankció alapján történik. A károkozó magatartás, illetve a személyiségi jogsértés polgári jogi következményei ugyanis nem változnak önmagában amiatt, mert a magatartás egyúttal egy bűncselekmény törvényi tényállását is kimeríti.⁴ A T/10860. számon 'A bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj

¹ A BDT2015.3364 elvi megállapítása szerint „[s]em az 1959. évi IV. tv., sem a 2013. évi V. tv. nem ismeri a „bűncselekménnyel okozott kár” deliktuális törvényi tényállását.”

² Ld. például: BH1999. 157, BH1996. 253, EBD2013.07.G8, IH2013. 106, BDT2015. 3364.

³ A jogalkotó a Ptk.-ban a sérelemdíj intézményét a személyiségi jogok megsértésének jogkövetkezményei között helyezte el. A személyiségi jogséremlmek szankcionálásának új Ptk.-beli szabályaival a jogalkotó a nem vagyoni séremlmek vagyoni kompenzálását elszakította a kártérítési felelősségi jog hátrány-központú, a kár bizonyítottágának vagy nem bizonyítottágának logikájára épülő szankciórendszertről. A személyiségi jogsértések pénzbeli elégtétellel való szankcionálását biztosítani hivatott sérelemdíjat ezért a személyiségi jogsértések vagyoni szankciójaként, és nem felelősségi alakzatként megfelelő nevesíteni.

⁴ A büntetőjogi irodalomból a büntetőjog és a polgári jog fogalom-rendszerének összefüggéseiről, illetve egymásra utaltságáról lásd: Ambrus István: Polgári jogi elemek a büntető anyagi jogban. Polgári Jog, 2017/3. sz.

megtérítése iránt’ címmel benyújtott törvényjavaslat⁵ okán rá kell azonban mutatni arra is, hogy a polgári jog a ’bűncselekménnyel okozott sérelemdíj’ megjelölést értelmezni nem tudja, a helyes terminológia a fent kifejtettek szerint a ’bűncselekménnyel okozott nem vagyoni sérelem’.

Jelen tanulmány tárgya annak vizsgálata, hogy a bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igény érvényesítése kívül szemben, milyen eljárásban és milyen elévülési határidőn belül történhet, különös figyelemmel a polgári jogi elévülésre vonatkozó Ptk.-beli szabályokra is.

1. A felelősségre vonás alanya a büntetőjogban és a polgári jogban

A felelősségre vonás alanya eltérő a büntetőjogban és a polgári jogban. A büntetőjogi felelősség alanya a természetes személy elkövető, a jogi személlyel szemben csak büntetőjogi intézkedések alkalmazhatók.⁶ A polgári jogi felelősség alanya ezzel szemben a polgári jogi jogalany, tehát jogi személy éppúgy, mint természetes személy.

Ha a felelősség alanya jogi személy, akkor a jogi személlyel valamilyen jogviszonyban álló természetes személy magatartása kerül értékelésre és beszámításra, mivel a jogi felelősségrevonás alapjául csak valamilyen emberi magatartás szolgálhat. A jogi személyre vonatkozó általános elméleti tanok⁷ szerint ugyanis a jogviszonyával összefüggésben, jogkörében eljáró természetes személy (tag, alkalmazott, vezető tisztségviselő) magatartása a jogi személy eljárásának minősül, magatartását a jogi személynek kell „betudni”.⁸ Ha tehát a magatartás a jogi személynek betudható, ezt a kívülről való vonatkozásában a jogi személy által okozott kárnak, illetve nem vagyoni sérelemnek kell tekinteni, így az okozott kárért, illetve nem vagyoni sérelemért a károsult irá-

⁵ Lásd a T/10860. számon ’A bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt’ címmel 2020. június 2-án benyújtott törvényjavaslatot (<https://www.parlament.hu/irom41/10860/10860.pdf>, a letöltés napja: 2020. 06. 10.) Köszönöm Ambrus Istvánnak, hogy felhívta a figyelmemet a törvényjavaslatra.

⁶ Lásd a 2001. évi CIV. törvény szerinti a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedéseket.

⁷ Moór Gyula beszámítási elméletéből kiindulónan ld.: Menyhárd Attila: A nem természetes személyek jogképessége a polgári jogban. In: Ficsor Krisztina – Győrfi Tamás – Szabó Miklós (szerk.): Jogosultságok. Elmélet és gyakorlat. Bibo Kiadó, Miskolc, 2009. 198. A Menyhárd által hivatkozott vonatkozó irodalom: Moór Gyula: A jogi személyek elmélete. MTA Jogtudományi Bizottsága, Budapest, 1931., Sárközy Tamás: A jogi személy elméletének átalakulása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985., Csehi Zoltán: A magánjogi alapítvány. Történeti és dogmatikai alapok. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006.

⁸ A betudás elve szükségszerűen következik a jogi személy önálló, a tagjaitól elkülönült jogalanyiságából és elkülönült felelősségéből, ahogy erre rámutat: A Szegedi Ítéletábrla Polgári Kollégium 2/2008. (XII. 4.) számú kollégiumi véleményével módosított, egységes szerkezetbe foglalt 1/2005. (VI. 17.) számú kollégiumi véleménye a jogi személy elkülönült felelősségéről és a felelősség „áttöréséről”. Birósági Döntések Tára, 2009/3., Wellmann György: A tagi felelősségátvitel társasági jogunkban. Gazdaság és Jog, 2008/11. sz., 3.

nyába a jogi személy tartozik felelősséggel.⁹ A jogi személy pedig utóbb igényelheti a károsultnak megtérített kárt, illetve a sérelmet szenvedettnek megítélt sérelemdíjat a károkozó személytől, illetve a jogsértőtől, amennyiben ennek a belső viszonyban megvannak a feltételei.

A Ptk. hatálya lépése előtti gyakorlat azt mutatta, hogy a károsultak számára nem járt eredménnyel a jogi személy perlése azokban az esetekben, amikor a jogi személynek épp a vezető tisztségviselő vagy a tag – gyakran bűncselekményt is megvalósító – magatartása miatt nem (vagy alig) volt vagyona. A károsultak éppen ezért próbálkoztak azzal, hogy akár önállóan, akár a jogi személlyel egyetemlegesen pereljék a tagot, illetve a vezető tisztségviselőt is. A betudás elve miatt kezdettől fogva vita tárgyá lett annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a felelősségátvitel törvényi esetkörein kívül is perelheti-e a károsult a bűncselekményt elkövető természetes személyt.

Az 1959-es Ptk. és a régi Gt.-k hatálya alatt a jogalkotó csak a jogi személy jogutód nélküli megszűnésének esetére rendelkezett ún. felelősségátviteli szabályok útján a vezető tisztségviselő¹⁰, illetve a tag¹¹ kártérítési felelősségéről és önálló perelhetőségéről. A jogilag létező (működő) társaságoknál azonban sem az 1959-es Ptk.-ban, sem a Gt.-kben nem voltak önálló felelősségi tényállások a jogi személy elkülönült felelőségének áttörésére. Az egymást követő Gt.-k hatálya alatt az irodalom és a gyakorlat is egyöntetűen foglalt állást abban a kérdésben, hogy ha a kárt okozó vezető tisztségviselő e jogkörében járt el, magatartásáért csak a társaság felelős harmadik személyekkel szemben, míg, ha ezen kívül, akkor csak saját maga a felelős.

Ha azonban a vezető tisztségviselő, a tag bűncselekményt követett el, akkor a vélemények már megoszlottak. Az irodalom alapvetően arra a kérdésre próbált választ adni, hogy a bűncselekmény elkövetése tartozhat-e a vezető tisztségviselő ügykörébe.¹² Fuglinszky Ádám a kibontakozott vitát a következőképpen összegezte. Az egyik álláspont szerint, ha a vezető tisztségviselő bűncselekményt követett el, amennyiben azt e jogkörében eljárva tette, polgári jogi szempontból ilyenkor is csak a társaság lesz a felelős e károkozásért. Az ezzel markánsan ellentétes nézet szerint viszont a bűncselekmény elkövetése sohasem tartozhat a vezető tisztségviselő jogkörébe (ügykörébe), így a társaság felelőssége nem állapítható meg; a vezető tisztségviselő önállóan felel

⁹ Ahogy Kisfaludi András fogalmaz: „a jogi személy cselekvésre nem képes, a jogi személy tevékenységének tekintett magatartásokat végső soron természetes személyek végzik”, és éppen ezért „károkozást sem tud jogi személyként elkövetni, legfeljebb jogi eszközökkel lehet bizonyos személyek magatartását a jogi személy magatartásaként értékelni, s ehhez jogi következményeket fűzni a jogi személynél”. Lásd: Kisfaludi András: A jogi személy vezető tisztségviselőinek felelősége az új Polgári Törvénykönyvben. In: Csehi Zoltán – Koltay András – Landi Balázs – Pogácsás Anett (szerk.): (L)ex Cathedra et Praxis. Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából. Pázmány Press, Budapest, 2014. 308., 333.

¹⁰ Ld. a Cstv. 33/A. §-át és a Ctv. 118/B. §-át.

¹¹ Ld. a Cstv. 63. § (2) bekezdését, a Cstv. 63/A. §-át, a Ctv. 118/A. § (1)-(2) és (3) bekezdéseit.

¹² Ld. pl.: Cseh Tamás: A vezető tisztségviselő és a társaság egyetemleges deliktális felelősége? Polgári Jogi Kodifikáció, 2008/5-6. sz. 33–35., Nochta Tibor: A vezető tisztségviselők magánjogi felelőségének mércéjéről és irányairól az új Ptk. alapján. Gazdaság és Jog, 2013/6. sz. 4., Román Róbert: A vezető tisztségviselő felelőségéről. Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et politica, Tomus XXXI. 2013. 468., Török Tamás: Felelőség a társasági jogban. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2007. 342-343., Kemenes István: A vezető tisztségviselő deliktális kártérítési felelőségéről I. - Kétyelek a Ptk. 6:541. §-ával kapcsolatban. Céghírnök, 2014/11. sz., 3-9.

tehát a harmadik személy károsulttal szemben, még akkor is, ha a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával követte is el.¹³ A Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégiumának 2/2008. (XII. 4.) számú kollégiumi véleménye (I.3. pont) mutatott rá: „[ö]nmagában bűncselekmény elkövetése nem jelenti azt, hogy a tag (alkalmazott) nem a jogi személy tevékenységi körében járt el; bűncselekményt megvalósító magatartás a tag részéről a jogi személy működési körében, a tagsági viszonyával összefüggésben is elkövethető. A tag (alkalmazott) részéről a bűncselekmény elkövetése – a jogi személy működési körében eljárva – nem feltételezi továbbá szükségképpen azt sem, hogy a tag magánvagyonra javára a jogaival visszaélt volna.”

A felelősségátviteli törvényi esetköreibe nem tartozó tényállásoknál a bírói gyakorlat az 1959-es Ptk. hatálya alatt végül abba az irányba fejlődött, hogy engedte a tag, a vezető tisztségviselő önálló perlését, de a jogi személy felelőségének áttöréséhez, a természetes személy vezető tisztségviselő, tag ún. közvetlen felelőségének a megállapításához valamilyen „többletmagatartást”, „többlettényállást”, önálló károkozó magatartást követelt meg. A bíróságok ilyennek tekintették az önérdékű bűncselekmény elkövetését, ha a társaság tagjai, vezető tisztségviselői a bűncselekményt is megvalósító magatartásukkal valójában a saját magánvagyonuk, magánérdekeik javára tevékenykedtek, felhasználva mindehhez a társaság (elkülönült, önálló) jogi személyiségét.¹⁴

Kialakult az a gyakorlat, hogy a tag, a vezető tisztségviselő is perelhető önállóan, ha a magatartása joggal való visszaélést valósít meg, és ilyenkor a felelőség az 1959-es Ptk. 5. §-ának felhívása mellett a Ptk. 339. § (1) bekezdésére volt alapítható.¹⁵ A Ptk. változást hozott e tekintetben annyiban, hogy rendelkezik a tag [Ptk. 6:540. § (3) bekezdés], valamint a vezető tisztségviselő [Ptk. 3:24. § (2) bekezdés] egyetemleges felelőségéről arra az esetre, ha a kárt szándékosan okozták. A bűncselekményt elkövető természetes személyt közvetlenül perelni e jogszabályhelyek alapján azonban csak akkor lehet, ha a kárt szándékosan okozta, ha csak súlyosan gondatlanul, akkor nem. A jogalkotó ezzel a Ptk.-ba kodifikált egy, a jogilag létező (működő) társaságokra vonatkozó felelőségátviteli szabályozást szándékos károkozás esetére. Ez érvként hívható fel amellet, hogy a hatályos szabályozás szerint jogilag létező (működő) társaságoknál a gondatlanul, így különösen a súlyosan gondatlanul okozott kár esetében nincs mód az 1959-es Ptk. hatálya alatt kiformalódott bírói gyakorlathoz hasonlóan sem a vezető tisztségviselő, sem a tag közvetlen perlésére joggal való visszaélésre és a vonatkozó Ptk.-beli felelőségi alakzatra alapított hivatkozással. Ezt az értelmezést támasztja alá álláspontom szerint az is, ahogy a jogalkotó a Ptk. hatályba lépése után újraszabályozta a vezető tisztségviselő harmadik személyek felé fennálló felelőségét. A Ptk. 2016. július 1. napjával hatályon kívül helyezett 6:541. §-ának helyébe lépő 3:24. § (2) bekezdésének kodifi-

¹³ Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2015. 449.

¹⁴ Wellmann: i.m. 7., Kemenes István: A kárfogalom polgári jogi és büntetőjogi kapcsolódási pontjai. Magyar Jog. 2018/9. sz., 490-491.

¹⁵ Lásd az EH1999. 118. a BH1999. 465 sz. döntéseket, valamint a Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégiumának a jogi személyt elkülönült felelőségéről és a felelőség áttöréséről szóló, 2/2008. PK véleményével módosított 1/2005. PK véleményét, továbbá: Wellmann: i.m. 7-8.

kálása során a jogalkotó ugyanis leszűkítette a norma alkalmazási körét a szándékos károkozás esetére.

A Ptk. 6:540. § (3) bekezdése a tag mellett az alkalmazott egyetemes felelősségét és önálló perelhetőségét is kimondja szándékos károkozás esetén. Az 1959-es Ptk. hatálya alatt – az 1977. évi IV. törvény módosítását követően¹⁶ – a bíróságok az alkalmazottal szembeni közvetlen igényérvényesítést elutasították, és a bekövetkezett kárért az alkalmazott felelősségét akkor sem állapították meg, ha bűnösségét büntetőbíróság megállapította. Az 1959-es Ptk. hatálya alatt kialakult ítélkezési gyakorlat az alkalmazottért való felelősség szabályának [348. § (1) bekezdés] alkalmazása során viszont a munkaviszonnyal való összefüggést széleskörűen értelmezte. A bíróságok a károkozás munkaviszonnyal való összefüggését megállapították akkor is, ha a károkozó magatartás kifejtéséhez a munkaviszony fennállta teremtett lehetőséget, s ez hozta az alkalmazottat abba a helyzetbe, hogy kárt okozhasson.¹⁷ Az állandó bírói gyakorlat szerint a munkáltatónak az alkalmazott károkozásáért való felelőssége akkor is fennállt, ha az alkalmazott nem a munkakörébe tartozó – akár a munkáltató által kifejezetten tiltott – tevékenységgel okozta a harmadik személy károsodását, vagy ha munkaviszonyával (jogkörével) visszaélve – még akkor is, ha bűncselekménnyel – okozta a kárt.¹⁸ A Ptk. az 1959-es Ptk. 348. §-ának a mintájára nemcsak a munkaviszony, hanem valamennyi foglalkoztatásra irányuló jogviszony esetében megállapítja a munkáltató felelősségét az alkalmazott károkozásáért.¹⁹ A Ptk. 6:540. § (1) bekezdésének az 1959-es Ptk. 348. § (1) bekezdésével azonos szövegfordulatából – ‘jogviszonyával összefüggésben’ – következően a fent kifejtett gyakorlat minden bizonnyal a Ptk. hatálya alatt is megmarad, hiszen a munkáltató perelhetősége a károsulti igény kielégítési alapjának védelmét hivatott biztosítani.²⁰ A Ptk. 6:540. § (3) bekezdésének szabálya azonban már megfelelő jogalapot ad ahhoz, hogy szándékos károkozás esetén maga a károkozó alkalmazott is perelhető legyen.²¹ Ha azonban a kárt az alkalmazott gondatlanul okozza, közvetlenül nem perelhető.

A Ptk. 6:540. § (3) bekezdésének rendelkezését külön ki kell emelni azért is, mert az akkor is felhívható, amikor biztosítók, lakás-takarékpénztárak, befektetési szolgálta-

¹⁶ Az 1959-es Ptk. 348. §-ának második mondata 1978. február 28. napjáig a következő rendelkezést tartalmazta: „ha az alkalmazott a kárt szándékos bűncselekménnyel okozta, az alkalmazott a munkáltatóval egyetemlegesen felelős.”

¹⁷ Kifejezetten utalnak erre pl.: BH2005. 256, BH2007. 7, Györi Ítéletábra Pf.20.320/2011/4. számú határozata

¹⁸ Ld. pl.: EBH2005. 1208, EH2005. 1231, EBH2006. 1406, BH2008. 331, BH2009. 183, BH2000. 196, BH2001. 526, BH1988. 239.

¹⁹ Ez azonban nem eredményez jelentős változást a gyakorlatban, mivel a bíróságok már az 1959-es Ptk. hatálya alatt is ezzel azonosan értelmezték a 348. § „munkaviszony” fogalmát. A Ptk. 6:540. §-ából hiányzik a „jogszá-bály eltérő rendelkezése hiányában” fordulat, ami a gyakorlatban szintén nem hoz magával érdemi változást. Ha ugyanis más jogszabály a Ptk.-tól eltérően rendelkezik, akkor a lex specialis elve alapján egyébként is annak rendelkezései irányadók.

²⁰ Az alkalmazottakért való felelősség szabályának mintájára hozta létre a jogalkotó a jogi személy felelősségét a tagjának a tagsági viszonyával összefüggésben harmadik személynek okozott kárért [Ptk. 6:540. § (2) bekezdése]. A fentiekben ismertetett gyakorlatot tehát megfelelően irányadónak tekintem „a tagsági viszonyával összefüggésben” fordulat értelmezése során is: a jogi személy felel a tag által okozott kárért, ha a károkozó magatartás kifejtéséhez a tagsági viszony fennállta teremtett lehetőséget, még akkor is, ha magatartás egyúttal bűncselekménynek minősül.

²¹ Csöndes Mónika: Felelősség az alkalmazott károkozásáért. HR & Munkajog, 2015/10. sz., 16-17.

tók, valamint pénzügyi szolgáltatók állandó jellegű megbízási jogviszonyban tevékenkedő ügynökei, közvetítői okoznak kárt bűncselekményt is megvalósító magatartással. Az 1959-es Ptk. hatálya alatt kialakult gyakorlat szerint a bíróságok az alkalmazottal azonos megítélés alá eső megbízott által okozott károkért való felelősség szabályai alapján²² a megbízó felelősségét nemcsak akkor állapították meg, ha kárt a megbízott a megbízásból eredő feladatai ellátása során okozta, hanem akkor is, ha a megbízás kereteit túllépte, vagy a megbízó által kifejezetten tiltott tevékenységgel – sőt, akkor is, ha bűncselekménnyel – okozta a kárt harmadik személynek.²³ A felelősség megállapításához elegendőnek bizonyult, hogy a megbízott a megbízási jogviszony fennállása folytán, a megbízott által biztosított lehetőségek révén került olyan helyzetbe, hogy kárt okozhatott (tehát maga a megbízás tette lehetővé a károkozást).²⁴ A Ptk. 6:542. § (2) bekezdése²⁵ az 1959-es Ptk.-hoz hasonlóan biztosítja, hogy a megbízó az alkalmazottal azonos megítélés alá eső megbízott által okozott kárért ne a megbízott károkozásért való felelősség szabályai [Ptk. 6:542. § (1) bekezdése] szerint, hanem munkáltató módjára feleljen.²⁶ Figyelemmel az 1959-es Ptk. 350. § (2) bekezdésében foglalt utaló szabályhoz való hasonlóságra, a Ptk. 6:542. § (2) bekezdésében foglalt felelősségi szabály kapcsán szintén úgy lehet állást foglalni, hogy irányadónak tekinthető az 1959-es Ptk. hatálya alatt kialakult gyakorlat.

2. A bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igények érvényesítése

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 56. § (1) bekezdése²⁷ értelmében nem minden kárigény érvényesíthető polgári jogi igényként a büntetőeljárársban. A Be. 56. § (1) bekezdésének hatálya alá nem tartozó kárigény és a sérelemdíj iránti igény csak polgári peres eljárásban érvényesíthető. A Be. 56. § (1) bekezdése hatálya alá tartozó kárigényeket illetően a sértett dönt arról, hogy azokat a büntetőeljá-

²² Az 1959-es Ptk. 350. § (2) bekezdésébe foglalt utaló szabály alapján a bíróság dönthet akként is, hogy a megbízó ne a 350. § (1) bekezdése, hanem a 348. § (1) bekezdése szerint – tehát munkáltató módjára – feleljen.

²³ L. például: EBH2005. 1208., EBH2006. 1406., BH2007. 7., BH2008. 331., BH+ 2010.9.410: Legf.Bír. Gf. IX.30.389/2009.

²⁴ A Fővárosi Törvényszék Pf.641857/2011/3. számú határozata utal a korábbi Ptk. 350. § (2) bekezdéséhez fűzött miniszteri indokolásra, mely szerint ezen utaló szabállyal a jogalkotó célja elsődlegesen a károsulti igény kielégítési alapjának védelme volt.

²⁵ „Állandó jellegű megbízási viszony esetén a károsult kárigényét az alkalmazott károkozásáért való felelősség szabályai szerint is érvényesítheti.”

²⁶ Részletesebben ld. Csöndes (2015): i. m. 17.

²⁷ Be. 56. § (1) A büntetőeljárásban polgári jogi igényként az a

a) kártérítésre, vagy

b) dolog kiadására vagy pénz fizetésére

irányuló követelés érvényesíthető, amely a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett

rás során polgári jogi igényként²⁸ **érvényesíti**,²⁹ vagy polgári bíróság előtt indít pert e károk megtérítése iránt. Ha a sértett magánfélként nem lépett fel a büntetőeljárásban és polgári jogi igényt nem terjesztett elő, vagy előterjesztett, de a büntetőbíróság azt a Be. 560. §-ában meghatározott okokból egyéb törvényes útra utasította, a polgári bíróság lesz a kártérítési per bírósága.

2.1. A polgári jogi igény érvényesítése büntetőeljárásban

A polgári jogi igény büntetőeljárásban történő érvényesítése az ún. adhéziós eljárás, amelyben a kárt szenvedett sértett magánfél³⁰ már a büntetőeljárás során érvényesíti a kárigényét, az eljárás célja pedig a sértett kárának mielőbbi megtérülése. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: 1998-as Be.) 2009. augusztus 13. napjától hatályos rendelkezéseinek célkitűzését megerősítve szabályozta újra a jogalkotó a Be.-ben a polgári jogi igény büntetőeljárásban történő érvényesítését. A Be. javaslatának miniszteri indokolása tartalmazza is, hogy a javaslat „fokozott mértékben kívánja elősegíteni, hogy a sértett a sérelmére elkövetett cselekmény büntetőjogi és polgári jogi jogkövetkezményeinek levonását egy eljárásban is kérhesse.”³¹ A polgári jogi igény elbírálására vonatkozó új szabályozás érdemét tekintve nem különbözik az 1998-as Be.-beli szabályoktól, kifejezetten megjelöli azonban a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvénynek (a továbbiakban: Pp.) azokat a rendelkezéseit, amelyeket a polgári jogi igény büntetőeljárás keretében történő elbírálása során alkalmazni kell.³²

A büntetőbíróság a polgári jogi igény érdemében ítélettel határoz, annak helyt ad vagy azt elutasítja [Be. 571. § (1) bekezdés]. Ha a büntetőbíróság a polgári jogi igényt elbírálja, az ítélt dolognak minősül. Szeghő Katalin álláspontja szerint nem jelent ítélt dolgot viszont, „ha a büntetőbíróság azért utasítja el a polgári jogi igényt, mert annak a magánfél által megjelölt jogalapját nem találja megállapíthatónak. Ilyenkor nincs akadálya annak, hogy a fél más jogalapon polgári eljárásban érvényesítse a követelését.”³³ Abban az esetben pedig, ha a magánfél az anyagi jog szerint őt megillető és a büntetőeljárásban is érvényesíthető követelésnek csak egy részét érvényesíti a büntetőeljárásban, vagy ha a büntetőbíróság az érvényesített igénynek nem (vagy csak részben) ad helyt és a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítja (az eljárás során bármikor határozhat erről vagy az ügydöntő határozatában), akkor a károsult polgári bírósághoz fordulva követelheti a kárának megtérítését. A BH2015. 230 sz. eseti döntés elvi

²⁸ Ld. a Be. 355. § (1) bekezdését és 556. § (1) bekezdését.

²⁹ A polgári jogi igény érvényesítésére és elintézésére – a büntetőeljárás jellegéből adódó eltérésekkel – a polgári perrendtartásról szóló törvénynek a Be.-ben meghatározott rendelkezéseit is alkalmazni kell [Be. 55. § (3) bekezdés].

³⁰ A Be. 55. § (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy „[m]agánfél az a sértett, aki vagy amely a bírósági eljárásban polgári jogi igényt érvényesít, akkor is, ha az erre vonatkozó szándékát a vádemelés előtt jelentette be.”

³¹ T/13972. számú törvényjavaslat indokolással - a büntetőeljárásról, indoklás az 55-56. §-hoz

³² Részletesebben ld.: Szeghő Katalin: Polgári jogi igény a büntetőeljárásban. Magyar Jog, 2018/9. sz., 493-500.

³³ Szeghő: i.m. 499. Hasonlóan: Fejesné Varga Zita: A büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény megjelenése a perújítás intézményében. Büntetőjogi Szemle, 2017/1. sz., 38.

tartalma szerint, ha a felperes az anyagi jog szerint őt megillető követelésnek csak egy részét érvényesíti a büntetőeljárásban polgári jogi igényként, a többletre, a nem érvényesített követelésrészre nem terjed ki az ítélet jogereje.

2.2. A kárigény és a sérelemdíj iránti igény polgári per útján történő érvényesítése

A kártérítési és sérelemdíj iránti igény elbírálása során a polgári bíróság³⁴ a tényállás megállapítása szempontjából sajátos helyzetben van és a „döntési szabadsága” is korlátozottabb, ha a károkozó magatartás valamely bűncselekmény törvényi tényállásában szereplő elkövetési magatartás. A büntetőbíróság ítélete ugyanis már állást foglalt abban a kérdésben, hogy valamely magatartás megtörtént-e, ezt a magatartást a terhelt (vádlott) tanúsította-e, illetve az általa tanúsított magatartás megvalósította-e és milyen bűncselekményt.³⁵

A Pp. 264. § (1) bekezdése³⁶ értelmében pedig, ha jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményei felől polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt. E törvényi rendelkezések helyes értelmezése a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: 1952-es Pp.) 4. § (2) bekezdésének³⁷ ítélezési gyakorlatára figyelemmel az, hogy a jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményeinek levonása iránt indított polgári perben eljáró bíróság megállapíthat a büntetőügyben hozott ítélettel eltérő tényállást, de csak a Pp. 264. § (1) bekezdésében meghatározott korlátozással, tehát nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt. A Kúria az 1952-es Pp. hatálya alatt több eseti döntésében kifejtette: a polgári perben eljáró bíróság nem vitathatja a büntetőeljárásban a vádlott terhére rótt bűncselekményt és az ezt megalapozó, a bűncselekmény elkövetésének alapjául szolgáló releváns tényeket, azok kötik a polgári perben eljáró bíróságot. Ebből pedig következik az is a Kúria joggyakorlata szerint, hogy a polgári perben eljáró bíróság által megállapított tényállás nem térhet el a büntetőügyben hozott ítélettel az elítélt bűnösségének kimondását és a bűncselekmény minősítését megalapozó tények

³⁴ Részletesebben ld.: Csöndes Mónika: Az anyagi jogi norma jelentősége és a bizonyítási teher összefüggései a kártérítési felelősség tényállási elemei szempontjából, valamint ezek hatása az ítéleti tényállás megállapítására. Kézirat. 2018. 50-55. Letölthető a Kúria honlapjáról az „Összefoglaló vélemény - Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései” cím alatt az „Összefoglaló vélemény – melléklet” cím alatti dokumentumból, lásd http://lb.hu/sites/default/files/joggyak/melleklet_iteleti_bizonyosság.pdf

³⁵ Kubitsch János: A büntetőbíróság bűnösséget megállapító ítéletének hatása a kártérítés iránti polgári perben hozandó határozatra. Ügyészségi Értesítő, 1969/2. sz., 5.

³⁶ Pp. 264. § [Más hatóság határozatához kötöttség]

(1) Ha jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményeiről polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt.

³⁷ 1952. évi Pp. 4. § (2) bekezdés: „Ha jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményei felől polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt.”

tekintetében, és éppen ezért a polgári bíróság a bűnösség kérdésére is kiható ellentétes ténymegállapítást nem tehet.³⁸

3. A bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igény elévülésével kapcsolatos kérdések

A Ptk. 6:533. § (1) bekezdése – az 1959-es Ptk. 360. § (4) bekezdésének második mondatával³⁹ – azonosan rendelkezik, amikor kimondja, hogy „[a] kártérítésre az elévülés szabályait azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy bűncselekménnyel okozott kár esetén a követelés öt éven túl sem évül el mindaddig, amíg a bűncselekmény büntetethősége el nem évül.” A Ptk. az 1959-es Ptk. 360. § (4) bekezdésének első mondatát⁴⁰ már nem tartalmazza. E rendelkezésnek jelentősége amiatt volt, mert az 1959-es Ptk. 324. § (1) bekezdésének 1993. október 31-ig hatályban volt második mondata azt mondta ki, hogy „[g]azdálkodó szervezetek egymás közötti jogviszonyában a pénzkövetelések elévülési ideje – ha jogszabály kivételt nem tesz – egy év”.

Kérdés lehet, hogy a sérelemdíj iránti követelésnél alkalmazni kell-e a Ptk. 6:533. § (1) bekezdését. A sérelemdíj a személyiségi jogok megsértésének önálló vagyoni szankciója (Ptk. 2:52. §), a kár fogalmába (Ptk. 6:522. §) pedig már nem tartoznak bele a személyiségi jogot sértő magatartással okozott nem vagyoni sérelemek.⁴¹ A Ptk. 2:52. § (2) bekezdése a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeinél a sérelemdíjra köteles személy meghatározását és a kimentés módját illetően hívja fel a kártérítési felelősség szabályait. A Ptk. 2:52. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezés „különösen” fordulatából azonban az is következik, hogy személyiségi jogsértés esetén előterjesztett sérelemdíj igény elbírálásakor a kártérítési felelősség más szabályai is alkalmazhatók lehetnek. A Ptk. 2:52. § (2) bekezdésének utaló szabálya alapján – álláspontom szerint – csak annyiban alkalmazhatók a kártérítési felelősségi jog szabályai, amennyiben arra a Ptk. a XII. cím alatt (A személyiségi jog megsértésének szankciói) külön rendelkezést nem tartalmaz. A Ptk. a XII. cím alatt az elévülésről külön nem rendelkezik.

³⁸ BH2020.150, BH2020.70, BH1996.155, Kúria Pfv.V.20.572/2016/7. számú határozata, Kúria Pfv.III.22.331/2016/4. számú határozata, Kúria Pfv.III.20.637/2010/5. számú határozata, Kúria Pfv.VIII.21.850/2011/4. számú határozata, Kúria Pfv.III.20.345/2012/4. számú határozata, Kúria Pfv.IV.20.340/2011/6. Hasonlóan: IH2017.18, IH2016.26.

³⁹ „A bűncselekménnyel okozott kár esetén azonban a követelés öt éven túl sem évül el mindaddig, amíg a bűncselekmény büntetethősége el nem évül.”

⁴⁰ „Az elévülés szabályait azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy öt évnél rövidebb idő alatt nem évülhet el a követelés, ha a kárt szándékosan vagy bűncselekménnyel okozták.”

⁴¹ Kiemelendő, hogy a Ptk. 2:52. §-a alapján a norma tényállási elemei a jogsértő, nem pedig a károkozó, a (személyiségi jogában megsértett, nem pedig a károsult, a személyiségi jogot sértő magatartás, nem pedig károkozó magatartás, továbbá a (nem vagyoni) sérelem, nem pedig a kár. Ld.: Csöndes Mónika: Előreláthatóság, okozatosság és a sérelemdíj iránti igény. In: Koltay András – Menyhárd Attila – Landi Balázs (szerk.): Lábady Tamás emlékkönyv. Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 222.

A sérelemdíj iránti igény elbírálásakor a kár megtérítésére irányadó szabályok közül – a Ptk. 6:522. és 6:525. §-ain túl⁴² – álláspontom szerint azok nem alkalmazhatók, amelyek szorosan a kárfogalomhoz kapcsolódnak (pl. Ptk. 6:527.–6:531. §, Ptk. 6:534. §). Ugyanakkor a bíróságok alkalmazhatónak tartották a kártérítési felelősség általános szabálya és közös szabályai (Ptk. 6:518.–6:534. §) közül a közös károkozás szabályait (Ptk. 6:524. §),⁴³ valamint a kártérítés esedékességére vonatkozó rendelkezést (Ptk. 6:532. §).⁴⁴ Véleményem szerint szintén ilyennek minősülhet a károkozásért való felelősség korlátozásáról és kizárásáról szóló szabály (Ptk. 6:526. §) mellett a bűncselekménnyel okozott kár esetére irányadó elévülési rendelkezés [Ptk. 6:533. § (1) bekezdés] is.⁴⁵ Annak a kérdésnek az elbírálása során, hogy a sérelemdíj iránti követelés elévült-e, alkalmazni kell tehát az elévülés kötelmi általános részi szabályai mellett a Ptk. 6:533. § (1) bekezdését is.

3.1. Az elévülés kezdő időpontja

A kártérítési igény elbírálása során meg kell állapítani a kártérítés esedékességének időpontját. Az esedékességgel veszi ugyanis kezdetét az elévülési idő, továbbá ez az időpont a késedelmi kamatfizetési kötelezettség kezdő időpontja is.

A Ptk. 6:532. §-a – az 1959-es Ptk. 360. § (1) bekezdésével egyezően – arról rendelkezik, hogy „[a] kártérítés a károsodás bekövetkeztekor nyomban esedékes”. A károkozó a kártérítést a károsodás bekövetkeztekor nyomban köteles tehát megfizetni. A Ptk. 6:22. § (2) bekezdése – Ptk. 326. § (1) bekezdésével egyezően – pedig úgy szól, hogy „[a] z elévülés akkor kezdődik, amikor a követelés esedékessé válik”. Azaz, a károsodás bekövetkezésével kezdődik a kártérítési igény elévülése. Ha a kártérítési igény járadék megfizetésére irányul, az elévülés a járadékkövetelés egészére egységesen akkor kezdődik, amikor a járadékkövetelést megalapozó kár első ízben jelentkezik [Ptk. 6:533. § (2) bekezdés].⁴⁶ Az 1959-es Ptk. 360. § (2) bekezdése kimondta, hogy „[a] kárért felelős személy helyzetére a szerződés teljesítésében késedelmes kötelezettre irányadó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.” A kártérítési kötelezettség teljesítésének szabályozása tartalmilag e tekintetben is azonos a két törvénykönyvben, mert a Ptk.-nak a kötelelem teljesítésére vonatkozó általános szabályaiból ugyanez következik (Ptk. 6:34.

⁴² Ahogy erre Molnár Ambrus rámutatott, vannak a kártérítéssel összefüggő olyan jogintézmények, amelyek a sérelemdíjra annak eltérő jogi természete miatt nem alkalmazhatók. Molnár álláspontja szerint ilyen jogintézmény a teljes kártérítés elve, a kármegosztás, a káron szerzés, valamint a residuum, szurrogátum. Ld.: Molnár Ambrus: A sérelemdíj elméleti és gyakorlati kérdései. Kúriai Döntések, 2013/7. sz., 747.

⁴³ L. a Fővárosi Ítéltábla Pf.21026/2018/4. számú határozatát. Ugyanakkor a Fővárosi Ítéltábla Pf.21.351/2018/4. számú határozata nem értett egyet a felperes azon álláspontjával, miszerint a jó hírnév, illetve a becsület megsértése egyetemlegesen is megvalósítható.

⁴⁴ ÍH2017. 146., ld. továbbá a Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiuma 1/2013. (VI. 17.) számú határozatával elfogadott kollégiumi véleményének 3. pontjához („[a] nem vagyoni kártérítés, illetve sérelemdíj követeléséhez való jog érvényesítésének időelőltisége kizárt”) fűzött indokolást, <https://fovarositelotabla.birosag.hu/20130530/polgari-kollegium>

⁴⁵ Csöndes (2019): i.m. 222-223.

⁴⁶ E törvényi rendelkezésbe a PK 52. sz. állásfoglalás elvi tartalmát építette be a jogalkotó.

§, 6:48. §). Ha tehát a kárért felelős személy az esedékesség időpontjában nem teljesít, késedelembe esik, és késedelmi kamat fizetésére lesz köteles, kivéve, ha a bíróság a Ptk. 6:534. §-a alapján az ítélelhozatal időpontjában fennállt értékviszonyok szerint⁴⁷ határozza meg a fizetendő kártérítést. A Ptk. 6:23. § (3) bekezdése értelmében a kamatkövetelés mint mellékkövetelés is a főköveteléssel együtt évül el.⁴⁸

A Ptk. 6:532. § alkalmazása során elsőként tehát azt kell megállapítani, hogy a károsodás mikor következett be. Számos esetben a károsodás bekövetkezése nem feltétlenül esik egybe a károkozás időpontjával, hiszen elképzelhető, hogy a károsodás csak egy későbbi időpontban következik be. Gyakori továbbá az is, hogy a kár egyes elemei, részei egymást követő eltérő időpontokban következnek be. A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának és Polgári Kollégiumának 1. számú közös állásfoglalása – amely nemcsak az 1959-es Ptk., hanem a Ptk. alkalmazása körében is megfelelően irányadó (2/2015. BKMPJE határozat V. 1. pont) – rámutatott arra, hogy a „károsodás bekövetkezéne és ezzel egyben a kártérítés esedékességének időpontját a bíróságnak a tényállás körében kell tisztáznia a bizonyításra és a bizonyítékok mérlegelésére vonatkozó eljárásjogi szabályok szerint.” A BK-PK 1 kimondja továbbá, hogy „abban a kivételes esetben, amikor a bizonyítási eljárás eredményeként – a károkozó magatartás jellegére figyelemmel – a rendelkezésre álló bizonyítékok mérlegelésével sem állapítható meg az egyes részkárok keletkezésének az időpontja, ... a károsodás időpontjaként azt az időpontot kell megállapítani, amikor a teljes károsodás kétségtelenül bekövetkezett.” A BK-PK 1 részletes iránymutatást ad a kamatfizetési kezdő időpontjáról, és rendelkezik arról is, hogy az ott kifejtettek irányadóak a büntető eljárásban megítélt polgári jogi igény (kártérítési összeg, vagyoni hátrány megtérítése) után járó kamat fizetése kezdő időpontjának megállapítására is.

Abban az esetben, ha a kárt, illetve a nem vagyoni sérelmet bűncselekménnyel okozták, a Pp. 264. § (1) bekezdése értelmében a polgári bíróságot köti a büntetőbíró-ság ítélete a károsodás, illetve a nem vagyoni sérelem bekövetkezésének megállapítása során. A materiális sértő bűncselekményeknél a bűncselekmény törvényi tényállásának eleme (alapesetében, illetve minősített esetében) ugyanis valamilyen vagyoni, illetve nem vagyoni sérelem okozása, ezért a bűncselekmény csak akkor lesz befejezett, ha az eredmény – a károsodás, a nem vagyoni sérelem – is bekövetkezik. A BH1979. 136 számon közzétett eseti döntésben a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy „[f]olytatólagoosan elkövetett bűncselekménnyel okozott kár esetén a megítélt polgári jogi igényhez kapcsolódó kamatfizetési kötelezettség kezdő időpontja a folytatólagoos bűncselekmény

⁴⁷ A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása a következőt mondja az új szabályról és az 1959-es Ptk. gyakorlatáról: „A Ptk. nem tartalmazott szabályt arra, hogy a károkozó vagy a károsult viseli-e a károkozás és az ítélelhozatal között az értékviszonyokban bekövetkező változásokat. A javaslat, a bírói gyakorlattal összhangban, ezt a kockázatot a károkozóra telepíti, amikor úgy rendelkezik, hogy értékváltozás esetén a bíróság az okozott kár mértékét az ítélelhozatal időpontjában fennállott értékviszonyok szerint határozhatja meg. Ebben az esetben a károkozó késedelmi kamat fizetésére az érték megállapításának időpontjától kezdődően köteles. Mivel a szabály célja a károsult védelme, ez a védelem nem illeti meg a károsultat, ha a károsult kártérítési igénye érvényesítésével felróhatóan késlekedik, hiszen ilyenkor az értékváltozásból fakadó kárt a károsult maga okozta, ezért a javaslat kimondja, hogy az ár- és értékviszonyok változásának kockázatát a károkozó viseli.”

⁴⁸ Vékás Lajos: Szerződési jog. Általános rész. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. 315.

utolsó részcselekménye megvalósulásának napjával azonos”.⁴⁹ A Legfelsőbb Bíróság mint harmadfokon eljáró bíróság az indokaiban helyben hagyott másodfokú ítélet indokolását⁵⁰ a következőkkel egészítette ki: „[a] büntető ügyben érvényesített polgári jogi igény elbírálásánál kétségtelenül a polgári anyagi jog szabályait kell alkalmazni; viszont a bűncselekményből fakadó kártérítési, illetőleg kamatfizetési kötelezettség kezdő időpontjának kérdése előkérdés, és pedig a bűncselekmény elkövetési időpontjának tisztázására vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárásjogi előkérdés, amelynek eldöntésénél az utóbbi jogszabályok és az ahhoz fűződő joggyakorlat az irányadó (Be. 56. §). Valamely bűncselekmény büntetőjogi, illetőleg polgári jogi következményeinek megítélésénél tehát egyaránt fontossága van a bűncselekmény elkövetési időpontjának. Ha azonban folytatólagos bűncselekmény esetén az elkövetési időpontot a büntetőjogi következményeket illetően az utolsó részcselekmény megvalósulásának időpontjában, ugyanannak a folytatólagos bűncselekménynek polgári jogi következményeit illetően pedig a részcselekmények időbeli közeparányosában állapítanánk meg – amint azt a törvényességi óvás indítványozta –, akkor ugyanazon bűncselekménynek két elkövetési időpontja lenne, ami pedig nyilvánvalóan nem lehetséges. A bűncselekmény elkövetésének időpontja nem változtatható attól függően, hogy büntetőjogi avagy polgári jogi következmények alkalmazásáról van-e szó.”

A nem vagyoni sérelem bekövetkezésének megállapítása nehezebb feladat elé állíthatja a jogalkalmazót a sérelemdíj iránti perekben. Vizsgálni kell ugyanis, hogy ha a jogsértő magatartás olyan, amelynek eredményeképpen a károsultat nem vagyoni sérelem érte, akkor ez a sérelem mikor következett be. Az 1959-es Ptk. gyakorlatából ismert, hogy annak bekövetkezését nemcsak a külső (a kívülvilágban észlelhető) hatás esetén lehet megállapítani⁵¹.

A Ptk. 6:532. § és a Ptk. 6:22. § (2) bekezdése rendelkezéseinek az összevetéséből továbbá az következik, hogy a kártérítési követelés elévülése a károsodás bekövetkezésével kezdődik. Akkor is, ha a károsult arról – történetesen – később szerez tudomást. A tudomásszerzés későbbi időpontja nem változtatja meg az elévülés kezdő időpontját, ez a körülmény az elévülés nyugvása körében kerül értékelésre.

Az esedékesség megállapítása és így az elévülés kezdő időpontjának meghatározása szempontjából vannak különös megítélést igénylő esetek, amelyekre Lábady Tamás a bírói gyakorlatban jelentkező jogértelmezési problémák kapcsán hívta fel a figyelmet.⁵² Olyan ügytípusokat azonosított, ahol a problémát nemcsak az jelenti, hogy a kárbehatás és a károk manifesztálódása között hosszabb idő telik el, esetenként 10–20 évet is elérő látens időszak ékelődik be, hanem az is, hogy egy korábbi sérülés (fertőzés) miatt sok-sok év múlva állapotrosszabbodás jelentkezik. A bíróságoknak

⁴⁹ Fuglinszky a döntést úgy értékelte, hogy „ez csak akkor igaz, ha az utolsó részcselekmény megvalósulásával a kár (károsodás) is bekövetkezik”. Ld.: Fuglinszky: i. m. 821.

⁵⁰ A másodfokú határozatot BH1979. 12. számon tették közzé.

⁵¹ Erre már a nem vagyoni kár kapcsán utalt: Petrik Ferenc: Kártérítési jog. Az élet, testi épség, egészség megsértésével szerződésen kívül okozott károk megtérítése. HVG ORAC Kiadó, Budapest, 2002. 74.

⁵² Lábady Tamás: Az elévülés és az új kártérítési igény keletkezésének kérdése a felelősségi jogban. Bírósági Döntések Tára, 2009/7–8. sz., 87-92.

az ilyen típusú ügyek elbírálása során abban kellett állást foglalnia, hogy mikor kezdődik az igény elévülése, továbbá, hogy a károsult jelentős állapotrosszabbodását új, önálló kárnak kell-e tekinteni. Lábady előterjesztése alapján a Pécsi Ítéltábla a 2/2009 (X. 09.) kollégiumi véleményében úgy foglalt állást a Kúria gyakorlatával egyezően⁵³, hogy a kártérítés esedékességének főszabálya alapján „a bekövetkezett egészségkárosodás manifesztálódásához – függetlenül a lappangási időtől – nem az elévülés kezdete, hanem az elévülés nyugvásának a megszűnése kapcsolódik”.⁵⁴ A Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiuma a kárigények önállóságát illetően pedig azt az álláspontot fogadta el, hogy „[a] károsult rendkívüli állapotrosszabbodása önálló kártérítési igényt alapoz meg akkor is, ha jogerős bírósági ítélet korábban már ugyanazért a károkozásért a károkozót kártérítésben marasztalta, de ezt az állapotát a bíróság jogerős ítéletében – annak kialakulatlansága és előreláthatatlansága folytán – még nem értékelhette. A tényazonosság miatt ilyenkor ítélt dolog nem áll fenn.” Fuglinszky értékelése szerint az állásfoglalás kulcsszava a kialakulatlanság és az előreláthatatlanság, és ez alapján lehet állást foglalni arról, hogy mikor beszélhetünk ugyanarról a kárigényről, s mikor egy új kárigényről, noha az újonnan jelentkező kár alapja ugyanaz a károkozó magatartás.⁵⁵

A kártalanítási igény elévülésének megítélése szempontjából – a kártalanítást elrendelő jogszabályok eltérő rendelkezése hiányában⁵⁶ – a Ptk. 6:564. §-a az irányadó, amely kimondja, hogy „[h]a jogszabály a jogszerűen okozott kárért kártalanítási kötelezettséget ír elő, a kártalanítás módjára és mértékére a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni”. Az 1959-es Ptk. bár nem tartalmazott a kártalanításra vonatkozó rendelkezéseket, a jogalkalmazás a kártalanítási kötelezettség megállapításánál a mérték és a mód tekintetében minden esetben alkalmazta a kártérítési szabályokat.⁵⁷ Kiemelést érdemel a BH1999. 301 sz. eseti döntés, amelyben a Legfelsőbb Bíróság úgy foglalt állást, hogy „az előzetes letartóztatás miatt kártalanításra jogosult a Ptk. 360. §-ának (1) bekezdésére nem hivatkozhat, mert az igényének az érvényesítési lehetősége csak később, a jogerős felmentő ítélet, megszüntető végzés, illetve jogerős határozat meghozatalát követően kezdődik. Ezt megelőzően természetesen az államnak sincsen teljesítési kötelezettsége, és a Ptk. 301. §-on alapuló kamatfizetési kötelezettsége is csak az igény előterjesztésekor kezdődik”.

⁵³ Ld. például: EH2004. 1120, BH2005. 826, BH2000. 100.

⁵⁴ Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiuma 2/2009. (X. 9.) kollégiumi véleménye az elévülés és a kártérítési igény keletkezésének kérdéséről a felelősségi jogban. Bírósági Döntések Tára, 2010/4. sz., 7-13.

⁵⁵ Fuglinszky: i.m. 822.

⁵⁶ Ujváriné Dr. Antal Edit: Kártalanítás. In: Barta Judit – Barzó Tímea – Csák Csilla (szerk.): Magyarázat a kártérítési jogról. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018. 97.

⁵⁷ Havasi Péter: A 6:564. §-hoz fűzött magyarázat. In: Wellmann György (szerk.): Az új Ptk. magyarázata. VI./VI. Kötelmi jog. Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik rész. HVG–ORAC Kiadó, Budapest, 2018. 669.

3.2. Az elévülési idő időtartama

A Ptk. 6:22. § (1) bekezdése – a korábbi szabályozással⁵⁸ egyezően – azt mondja ki, hogy ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a kártérítési követelések és a sérelemdíj iránti követelések öt év alatt évülnek el. Kisfaludi András álláspontja szerint a Ptk. 6:22. § (3) bekezdéséből⁵⁹ következik, hogy a jogviszony alanyai is meghatározhatnak az általános elévülési időtől, illetve a jogszabályban meghatározott elévülési időtől eltérő időtartamot az elévülésre.⁶⁰ Az elévülési idő – mint években megállapított határidő – a Ptk. 8:3. § (2) és (3) bekezdéseiben foglalt értelmező rendelkezésekre figyelemmel azon a napon jár le, amely elnevezésénél vagy számánál fogva megfelel a kezdő napnak, ha ilyen nap az utolsó hónapban nincs, a határidő a hónap utolsó napján jár le, ha pedig a határidő utolsó napja munkaszüneti nap, a határidő a következő munkanapon jár le.

A Ptk. 6:533. (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy „a bűncselekménnyel okozott kár esetén a követelés öt éven túl sem évül el mindaddig, amíg a bűncselekmény büntethetősége el nem évül”. Akkor tehát, ha bűncselekményt is megvalósító magatartással okozták a kárt, illetve a nem vagyoni sérelmet, mind a kártérítési, mind a sérelemdíj iránti igény elévülése öt éven túl az adott cselekményre irányadó büntethetőségi időtartammal esik egybe. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 26. § (1) bekezdése értelmében a büntethetőség a büntetési tétel felső határának megfelelő idő, de legalább öt év elteltével évül el.⁶¹ A jogirodalom szerint a Btk. 26. § (1) bekezdése szerinti elévülési idő a Btk. Különös Részében megállapított büntetési tételhez igazodik (az általános részi emelt büntetési tételeket figyelmen kívül kell hagyni). Ahol a Btk. a büntetéseket vagylagosan határozza meg, az elévülési idő az ott meghatározott szabadságvesztés-büntetés felső határa, de legalább öt év, ugyanígy az olyan bűncselekmények esetében, ahol a Btk. elzárás kiszabását teszi lehetővé.⁶²

Azokkal a jogirodalmi álláspontokkal értek egyet, amely szerint a Ptk. – az 1959-es Ptk.-val egyezően – csak az elévülési idő időtartama tekintetében hívja fel a büntethetőség elévülésére vonatkozó büntetőjogi szabályokat.⁶³ Ebből pedig az következik, hogy a bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett igények elévülésének vizsgálata során az elévülés megszakadása

⁵⁸ Az 1959-es Ptk. 324. § (1) bekezdése is úgy rendelkezett, hogy „[a] követelések öt év alatt elévülnek, ha jogszabály másként nem rendelkezik”.

⁵⁹ 1959-es Ptk. 325. § (2) bekezdésével: „A felek rövidebb elévülési határidőben is megállapodhatnak; a megállapodás csak írásban érvényes. Az egy évnél rövidebb elévülési határidőt a felek írásban legfeljebb egy évre meghosszabbíthatják, egyébként az elévülési határidők meghosszabbítására irányuló megállapodás semmis.”

⁶⁰ Kisfaludi András: A 6:22. §-hoz fűzött magyarázat. In: Wellmann György (szerk.): Az új Ptk. magyarázata. V/VI. Kötelmi jog. Első és Második Rész. HVG–ORAC Kiadó, Budapest, 2018. 68.

⁶¹ A Btk. legalább ötéves elévülési határidőt rögzítő szabálya jelentős szigorítás a korábbi szabályozáshoz képest, ugyanis a régi Btk. 33. § (1) bekezdése szerint a büntethetőség alapesetben a büntetési tétel felső határának megfelelő idő, de legalább három év elteltével évült el (amennyiben nem életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő, mert ebben az esetben 20 év volt).

⁶² Így foglal pl. állást: Balogh Ágnes – Tóth Mihály: Magyar Büntetőjog. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2015. 167., Karsai Krisztina: A büntethetőség elévülése. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó, Budapest, 2013. 98.

⁶³ Így foglal pl. állást: Orosz: i.m. 97., Szeghő: i.m. 499-500.

és nyugvása szempontjából is a polgári jogi szabályokat kell alkalmazni.⁶⁴ Eltérő álláspont képvisel az általa megismert bírói gyakorlat alapján Szegváriné, aki szerint „[a] bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránti igény elévülési határidejének meghatározására tehát a Büntető Törvénykönyv büntethetőség elévülésére, az elévülés kezdő napjának meghatározására, félbeszakadására és nyugvására vonatkozó szabályai alkalmazandóak”.⁶⁵ Az elévülés nyugvása kapcsán nem, hanem csak az elévülés megszakítása kapcsán merült fel ez eldöntendő kérdésként a bíróságok gyakorlatában, ezért részletesebben ott ismertetem az egyes értelmezések melletti álláspontokat és a gyakorlatot.

A Ptk. 6:533. § (1) bekezdése a biztosító – mivel a károsult kárát a károkozó, vagyis a biztosított helyett téríti meg – helyállási kötelezettségére is alkalmazandó. Az 1959-es Ptk. hatálya alatt a Legfelsőbb Bíróság egy eseti döntésében, mint másodfokú bíróság – amelyet a Legfelsőbb Bíróság mint felülvizsgálati bíróság is helybenhagyott – úgy foglalt állást, hogy „az a körülmény azonban, hogy a károsult közvetlenül a biztosítóval szemben léphet fel, nem érinti a károkozó és a károsult közötti jogviszonyt. A biztosító ugyanazon jogszabályi rendelkezések alapján áll helyt a károsulttal szemben, mint amelynek alapján a károkozó, vagyis a biztosított is felelős, ...”.⁶⁶

3.3. Az elévülés nyugvása

Az 1959-es Ptk. 326. § (2) bekezdésével egyezően rendelkezik a Ptk. 6:24. §-ának (1) bekezdése: ha a követelést a jogosult menthető okból nem tudja érvényesíteni, az elévülés nyugszik. Az elévülés nyugvása bekövetkezhet már az elévülési idő alatt, de gyakran előfordul, hogy az igényérvényesítés akadálya már az elévülés megkezdésének időpontjában fennáll. A (2) bekezdés pedig kimondja, hogy „[h]a az elévülés nyugszik, az akadály megszűnésétől számított egyéves – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetén három hónapos – határidőn belül a követelés akkor is érvényesíthető, ha az elévülési idő már eltelt, vagy abból egy évnél – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetén három hónapnál – kevesebb van hátra.” A Ptk.-ba új rendelkezésként került a (3) bekezdés: „[a] (2) bekezdésben meghatározott időtartam alatt az elévülés nyugvásának nincs helye, az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezéseket pedig azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a megszakítás következtében az egyéves – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetén a három hónapos – határidő számítása kezdődik újból.”⁶⁷

⁶⁴ Ezt kifejezetten elvi megállapításként rögzíti: ÍH 2017. 18.

⁶⁵ Szegváriné Barocsy Eszter: A bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránti igény elévülése. Magyar Jog, 2014/1. sz., 47-48.

⁶⁶ BH1996. 488, BH1997. 41.

⁶⁷ vö. BH2013. 189 II. Az elévülési idő lejártá után, az elévülés nyugvása folytán rendelkezésre álló egyéves határidő már nem elévülési jellegű, annak nyugvása nem állapítható meg és ez a határidő már semmilyen jogi ténnyel nem hosszabbítható meg.

Az elévülés nyugvásának lényege pedig az, hogy a követelés érvényesítésének azokat az akadályait, amelyek nem hozhatók összefüggésbe a károsult magatartásával, ne lehessen az ő terhére róni.⁶⁸ Az állandó bírói gyakorlat szerint az elévülési idő kezdetére nincs kihatással, hogy a károsodásról a károsult – bármely okból – csak később szerez tudomást, mindaddig amíg igényét menthető okból nem érvényesíti, az elévülés nyugszik. Az elévülés nyugvásának megszűnte szempontjából annak van jelentősége, hogy a károsult mikor jutott teljeskörűen az igényérvényesítéshez szükséges információk birtokába.⁶⁹ A Kúria a BH2013. 189 sz. eseti döntésében hangsúlyozta: „a menthető érvényesítési késedelem kérdésében a bíróság mindig az adott eset összes körülményeinek mérlegelése alapján foglal állást”. Egy eseti döntés szerint polgári jogi szempontból az elévülés nyugvása legfeljebb addig áll fenn, amíg a károsult a károkozó magatartásról és a károkozó személyéről egyértelműen tudomást nem szerez.⁷⁰ Menthető okként minősült egy másik ügyben az, hogy a károsult a kár összegéről menthető okból nem bírt tudomással.⁷¹

Gyakori, hogy a károkozóval szemben indult büntetőeljárás eredményének bevétele után indítanak pert a károsultak. Az állandó bírói gyakorlat szerint a kár megtérítése iránti igény elévülése nem nyugszik csupán amiatt, hogy az elkövetővel szemben indított büntetőeljárás folyamatban van, ha az elkövető személyének és a kár ismeretének hiánya nem akadályozza a károsultat a kárigénye érvényesítésében.⁷² Ha a büntetőeljárás és a kártérítési per között van akár tárgyi, akár alanyi összefüggés, a büntetőeljárás lezárultának bevétele olyan menthető oknak minősülhet, amely az elévülés nyugvásához vezet.⁷³

A biztosítót a kárért felelős személlyel szemben a Ptk. 558. § (1) bekezdése alapján megillető megtérítési igényének elévülésével kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság a BH1990. 268 sz. eseti döntésében a következő elvi megállapítást tette: „amennyiben biztosítási szerződés alapján a károkozó helyett a biztosító a kárt megtéríti, akkor engedmenyesként léphet fel a károkozóval szemben, ilyenkor azonban igényének elévülése nem a saját kifizetésével, hanem a káresemény bekövetkeztével kezdődik. Az igényérvényesítés akadálya miatt azonban a kifizetésig az elévülés nyugvása állapítható meg.”

3.4. Az elévülés megszakítása

Az elévülés megszakítását illetően két vitás kérdést kell kiemelni a bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előter-

⁶⁸ Kifejezetten utalnak erre: BH2005. 286, Kúria Pfv.21396/2014/6. számú határozata

⁶⁹ Ld. pl.: EH2009. 1981, EH2004. 1120, BH2013. 189, BH2006. 125, BH2005. 286, BH2005. 104, BH2000. 100, BH1993. 313, ÍH2017. 18.

⁷⁰ Kifejezetten így foglal állást: ÍH 2017.18.

⁷¹ BH1993. 313.

⁷² Ld. pl.: BH2011. 101, BH1997. 393, BDT2012. 213, ÍH2017. 18.

⁷³ Havasi Péter: A kár megtérítésének szabályai. In Fézer Tamás (szerk.): A kártérítési jog magyarázata. Complex, Budapest, 2010. 161., Fuglinszky: i.m. 823. Ez az érvelés megjelenik a BH2011. 101 sz. eseti döntésben is. Ezt az értelmezést követi pl. a IH2012. 155 sz. eseti döntés is.

jesztett kárigény, illetve sérelemdíj iránti igény elbírálása körében. Az 1959-es Ptk. 360. § (4) bekezdésének értelmezésével kapcsolatban felmerült – és alább ismertetésre kerülő – vitára tekintettel a Ptk. 6:533. § alkalmazása során is értelmezést igényel, hogy a büntetőeljárás során tett büntetőjogi intézkedések a polgári jogi elévülési határidőt vajon megszakítják-e? A Ptk. 6:25. § (1) bekezdésében⁷⁴ foglalt, az elévülés megszakítására vezető jogi tényeket felsoroló új szabályozás diszpozitivitása melletti állásfoglalás esetén pedig kérdés lehet az is, hogy a felek megállapodás útján kibővíthetik-e a polgári jogi elévülés megszakítására vezető jogi tények körét a büntethetőség elévülését félbeszakító, az elkövető ellen a bűncselekmény miatt foganatosított büntetőeljárás cselekményekkel?

3.4.1. Az elévülés megszakítására vonatkozó általános szabályok

Az elévülés megszakításának joghatása az, hogy a megszakítástól vagy az elévülést megszakító eljárás jogerős befejezésétől az elévülési idő újra kezdődik [Ptk. 6:25. § (2) bekezdés]. Kisfaludi úgy foglal állást, hogy „[a]z elévülés megszakadása esetén az elévülési idő újrakezdésének kezdő időpontja a megszakító cselekmény időpontja, illetve ha a megszakadást az igény bíróság előtti érvényesítése okozta, akkor a bírósági eljárás jogerős befejezésének napja”⁷⁵

A Ptk.-ban a jogalkotó újraszabályozta az elévülést megszakító jogi tényeket.⁷⁶ A bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem szempontjából a következők érdemelnék kiemelését. A jogosult írásbeli felszólítása nem szakítja meg az elévülést, megszakítja viszont az elévülést a követelés csődeljárásban történő bejelentése [Ptk. 6:25. § (1) bekezdés d) pont]⁷⁷. A Ptk.-ban új rendelkezés, hogy az elévülést csak akkor szakítja meg a követelés kötelezettel szembeni bírósági eljárásban történő érvényesítése, ha a bíróság az eljárást befejező jogerős érdemi határozatot hozott [Ptk. 6:25. § (1) bekezdés c) pont].⁷⁸ Vékás Lajos álláspontja szerint „az idézés

⁷⁴ Ptk. 6:25. § [Az elévülés megszakítása]

(1) Az elévülést megszakítja

a) a tartozásnak a kötelezett részéről történő elismerése;

b) a kötelelem megegyezéssel történő módosítása és az egyezség;

c) a követelés kötelezettel szembeni bírósági eljárásban történő érvényesítése, ha a bíróság az eljárást befejező jogerős érdemi határozatot hozott; vagy

d) a követelés csődeljárásban történő bejelentése.

⁷⁵ Kisfaludi (2018): i.m. 72.

⁷⁶ Részletesebben ld.: Kovács László: Változások az elévülés szabályaiban. Cég hírnök, 2015/5. sz., 3-7.

⁷⁷ Kisfaludi álláspontja szerint a felszámolási eljárásban bejelentett hitelezői igény kapcsán állást lehet foglalni úgy, hogy az valójában a követelés bíróság előtti érvényesítését jelenti, azonban a végelszámolásra ez már nem feltétlenül igaz. Ld.: Kisfaludi (2018): i.m. 72.

⁷⁸ Utalni szükséges arra, hogy az 1959-es Ptk. 327. (1) bekezdése akként rendelkezett, hogy a követelés bírósági úton való érvényesítése az elévülést megszakítja, a (2) pedig kimondta, hogy az elévülést megszakító eljárás jogerős befejezése után az elévülés újból megkezdődik.

kibocsátása nélkül elutasított⁷⁹ vagy egyébként nem érdemben elbírált kereset anyagi jogi hatása az, hogy a bírósági eljárás alatt az elévülés nyugszik”.⁸⁰

A Ptk. hatályba lépését követően hamar vita kezdődött az írásbeli felszólítás elévülést megszakító törvényi szabályának elhagyása miatt arról, hogy az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezések diszpozitívak vagy kógensek, másként, hogy a felek megegyezésével bővíthető-e az elévülés megszakítására vezető jogi tények köre. Vékás azon az állásponton van, hogy az elévülési szabályok diszpozitívak, figyelemmel a Ptk. 6:1. § (3) bekezdésére, valamint arra, hogy egyedül az elévülés kizárását tiltó szabály [Ptk. 6:22. § (4) bekezdés] kógens, ebből pedig *a contrario* az következik, hogy az elévülés egyéb szabályai diszpozitívak. Ezt értelmezést támasztja alá érvelése szerint az is, hogy a bíróság az elévülést nem veszi hivatalból figyelembe (Ptk. 6:23. §), illetve az, hogy a Ptk. az elévülési idő megrövidítését és meghosszabbítását is korlátozás nélkül lehetővé teszi [Ptk. 6:22. § (3) bekezdés]. Vékás szerint ezért nincs akadálya annak, hogy a felek a szerződésükben a törvényben nem említett jogi tényhez (például a teljesítésre történő írásbeli felszólításhoz) az elévülést megszakító hatást fűzzék.⁸¹ Más álláspontok a szabályozás kógens volta mellett foglalnak állást az elévülés jogintézményének lényegére, jogpolitikai céljaira hivatkozással.⁸²

Az Új Ptk. Tanácsadó Testület nem alakított ki egységes álláspontot az elévülést megszakító okok szerződésben való kibővíthetőségéről, figyelemmel arra, hogy két, egyenértékű, zárt logikai rendszerbe foglalható érvelést azonosított. A Tanácsadó Testület egységes álláspontja szerint ugyanakkor abban az esetben, ha a bírói gyakorlat az elévülést megszakítására vonatkozó szabályok diszpozitivitása mellett foglal állást, a következő megállapításokat teszi: „a feleknek ez a szabadsága a szerződési szabadság általános korlátai között érvényesül, ideértve a generálklauzulák (mindegyik a jóhiszeműség és tisztesség követelménye), továbbá a szokatlan, valamint a tisztességtelen általános szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések érvényesítését is. Így a törvényben meghatározott elévülést megszakító okok kibővítése vagy a szerződő félre nézve hátrányos szűkítése a megengedettség esetén is olyan általános szerződési feltétel lehet, amely csak külön figyelemfelhívás és elfogadás alapján válik a szerződés részévé [Ptk. 6:78. § (2) bekezdés], tisztességtelenségét pedig a tisztességtelen szerződési kikötések érvénytelenségére vonatkozó szabályok és gyakorlat alapján kell megítélni”.⁸³

⁷⁹ A keresetlevél benyújtásához fűződő jogi hatályok fennmaradjanak a keresetlevél idézés kibocsátása nélkül történő elutasítása esetén is, ha a felperes a keresetlet ismételt – immár szabályszerűen – benyújtja (Pp. 132. §).

⁸⁰ Vékás Lajos: Az elévülés. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. II. köt. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018. 1457.

⁸¹ Vékás (2016): i.m. 307-308., Vékás (2018): i.m. 1453-1454., Vékás Lajos: A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban. In: Gárdos-Orosz Fruzsina – Menyhárd Attila (szerk.): Az új Polgári Törvénykönyv első öt éve. Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 2019. 30-33.

⁸² Ld. pl.: Jójárt Eszter: Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben – elméleti alapvetés. Magyar Jog, 2014/12. sz. 683., Fazekas Judit: Az elévülés. In: Fazekas Judit (szerk.): Kötelmi jog. Általános rész. Második, átdolgozott kiadás, Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. 28-29.

⁸³ Az Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye a követelés elévülésének megszakításáról Letölthető: https://kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=413&body_value=

Az írásbeli felszólítást illetően az elévülés megszakítására vonatkozó szabályok diszpozitivitása mellett foglalok állást azzal, hogy ez esetben el kell ismerni: a felek nemcsak az írásbeli felszólításhoz, hanem a Ptk.-ban nem említett más jogi tényhez is fűzhetnek az elévülést megszakító hatást. Ez esetben álláspontom szerint esetről-esetre kell majd mérlegelni, különös figyelemmel az Új Ptk. Tanácsadó Testület véleményében is kifejtett szempontokra, hogy a feleknek ez a megállapodása nem sért-e alapvető vagy közenszabályi rendelkezést.

3.4.2. A polgári jogi igény büntetőeljárásban való érvényesítése és az elévülés megszakítása

A Be. – ahogy az 1998-as Be.⁸⁴ – a polgári jogi igény érvényesítésével kapcsolatos eljárási kérdésekben a törvény eltérő rendelkezésének a hiányában a polgári eljárás szabályait rendeli alkalmazni. A Be. javaslatának miniszteri indokolása hangsúlyozza is: „[a] polgári jogi igény büntetőbíróság előtti érvényesítését így olyannak kell tekinteni, mintha a magánfél mint felperes a terhelttel mint alperessel szemben a bíróság előtt keresetet terjesztett volna elő.”⁸⁵

Az 1959-es Ptk. hatálya alatt kialakult állandó bírói gyakorlat szerint a polgári jogi igény büntetőeljárásban való érvényesítése a követelés bírósági úton való érvényesítésének minősül, és az elévülés megszakadását eredményezi.⁸⁶ A Ptk. előtti bírói gyakorlatban nem alakult ki azonban egységes álláspont abban a kérdésben, hogy az elévülést megszakítja-e az olyan bírósági eljárás, amely nem érdemi határozattal zárul.⁸⁷ A BH2017. 295 sz. eseti döntésből – a Ptk. 6:25. § (1) bekezdés c) pontjának alkalmazása szempontjából – kiemelendő a másodfokú bíróság jogerős határozatának felülvizsgálattal nem támadott indokolása, amely szerint „[a] követelés kötelezettel szembeni bírósági eljárásban való érvényesítése akkor szakítja meg az elévülést a Ptk. 327. § (1) bekezdésének értelmében, ha a bíróság az ügy érdemében hoz eljárást befejező határozatot, ha azonban a bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja vagy a pert jogerősen megszünteti, a keresetlevél beadásához fűződő joghatályok elenyésznek, közöttük az elévülést megszakító hatás is. Viszont amennyiben az igény a büntetőeljárásban polgári jogi igényként kerül érvényesítésre a büntetőeljárás peres szakaszának folyamatban léte alatt az elévülés a Ptk. 326. § (2) bekezdése alapján akkor is nyugszik, ha a büntetőper a polgári jogi igény érdemi elbírálása nélkül fejeződik be, ugyanis a büntetőeljárás peres szakaszának folyamatban léte alatt a követelést másik eljárásban nem lehet érvényesíteni”.

A Ptk. 6:25. § (1) bekezdés c) pontja értelmében a követelés kötelezettel szembeni bírósági eljárásban történő érvényesítése akkor szakítja meg tehát csak az elévülést, ha

⁸⁴ Ld. az 54. § (7) bekezdését.

⁸⁵ T/13972. számú törvényjavaslat indokolással - a büntetőeljárásról, indoklás az 55-56. §-hoz

⁸⁶ Ld. pl.: EH2018.05.M9, BH2017. 295, BDT2002. 694.

⁸⁷ Vékás (2018): i.m. 1456.

a bíróság az eljárást befejező jogerős érdemi határozatot hozott. Az Új Ptk. Tanácsadó Testület véleményében a Ptk. 6:25. §-a (1) bekezdés c) pontjának értelemezése során úgy foglalt állást, hogy „... érdemi a határozat akkor, ha az az eljárás által célzott joghatás kiváltására alkalmas. A büntetőeljárásban bejelentett polgári jogi igény külön útra utasítása nem érdemi határozat, így az elévülés megszakítását nem eredményezi...”. Az Új Ptk. Tanácsadó Testület véleményében rögzíti azt is, hogy „[n]em zárja ki az elévülés nyugvására vonatkozó szabályok alkalmazását az, ha az eljárás megindítása az elévülés megszakítását nem eredményezte.” Szeghő álláspontja szerint „a fél ugyanis hivatkozhat arra, hogy igényét mindaddig menthető okból nem tudta érvényesíteni, amíg a büntetőbíróság a polgári jogi igényét nem utasította egyéb törvényes útra”.⁸⁸

3.4.3. A bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem estére előterjesztett kárigény, illetve sérelemdíj iránti igény elévülésének megszakítására irányadó szabályok

Az 1959-es Ptk. hatálya alatt a bíróságok gyakorlatában értelmezést igénylő kérdésként merült fel a 360. § (4) bekezdését illetően, hogy a büntetőeljárás során tett büntetőjogi intézkedések a polgári jogi elévülési határidőt megszakítják-e. Másként fogalmazva: a polgári jogi elévülési idő megszakadására a Btk. vagy a Ptk. szabályai alkalmazandók? A büntetőjogi szabályozás szerint ugyanis az elévülést félbeszakítja a büntetőügyekben eljáró hatóságoknak az elkövető ellen a bűncselekmény miatt foganatosított büntetőeljárás cselekménye [Btk. 28. § (1) bekezdés, 1978-as Btk.⁸⁹ 35. § (1) bekezdés]. Az 1959-es Ptk. 360. § (4) bekezdésével azonosan rendelkező Ptk. 6:533. § (1) bekezdése kapcsán ezért a kérdés ugyanaz: hogyan kell értelmezni a Ptk. 6:533. § (1) bekezdésének azt a rendelkezését, amely szerint „[a] kártérítésre az elévülés szabályait azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy bűncselekménnyel okozott kár esetén a követelés öt éven túl sem évül el mindaddig, amíg a bűncselekmény büntethetősége el nem évül”.

Az 1959-es Ptk. hatálya alatt kétféle álláspont alakult ki. Az időben korábbi álláspont szerint a büntető jogszabályok alapján kell vizsgálni a bűncselekmény büntethetőségének elévülését, és ehhez képest szükséges állást foglalni abban a kérdésben, hogy a kártérítési igény elévült-e. Az alsóbb fokú bíróságok gyakorlatában több eseti döntésben olyan álláspont jelent meg, hogy a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránti igény elévülése mindaddig nem következhet be, amíg fennáll a bűncselekmény büntethetősége, a büntethetőség elévülésének megítélésénél pedig a büntetőjogi szabályok irányadók.⁹⁰ A Legfelsőbb Bíróság a BH2009. 366 sz. eseti döntésében úgy foglalt

⁸⁸ Szeghő: i.m. 499.

⁸⁹ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

⁹⁰ Ld. az IH2005. 23 sz. döntést, a Szegváryné által hivatkozott döntések: a Fővárosi Ítéletábra 6.Pf.20.043/2004/2. számú, 6.Pf.20.385/2004/3. számú, 6.Pf.21.026/2004/4. számú, 6.Pf.20.632/2004/4. számú és 6.Pf.20.562/2008/4. számú határozata. Ld.: Szegváryné: i.m. 51.

állást, hogy „a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránti igény elévülése nem következik be addig, amíg a károkozó bűncselekmény miatti büntethetőség el nem évül; ezért, ha a büntetőeljárás cselekmények a büntethetőség elévülését félbeszakítják, ezzel a polgári jogi igény elévülési ideje is meghosszabbodik”, pontosabb talán úgy: az elévülés újból kezdődik. Ez az értelmezés tehát azon az elgondoláson alapul, hogy a büntetőeljárás cselekmények nemcsak a büntethetőség elévülését szakítják félbe, hanem a polgári jogi elévülési idő megszakítását is eredményezik. A büntetőjogban az elévülés félbeszakításának a joghatása pedig ugyanaz mint a polgári jogban: a félbeszakítás napján az elévülés határideje ismét elkezdődik. [Btk. 28. § (1) bekezdés, 1978-as Btk. 35. § (1) bekezdés]. Ami a BH2009. 366 sz. eseti döntés alapjául szolgáló ügyet illeti, álláspontom szerint a károsult felperesnek bírósági jogkörben okozott kár megtérítése iránt kellett volna keresetet indítani, mert bár a büntetőeljárásban jelentett be polgári jogi igényt kára megtérítése iránt, a büntetőbíróság az igényét érdemben nem bírálta el és azt egyéb törvényes útra sem utasította.

A másik álláspont szerint viszont a büntetőeljárás során tett büntetőjogi intézkedések a polgári jogi elévülési határidőt nem szakítják meg. A Kúria a BH2015. 65. sz. alatt közzétett eseti döntésének a következő elvi tartalmat adta: „I. A Ptk. 327. § (1) bekezdésében az elévülés félbeszakadására okot adó cselekmények felsorolása taxatív, ezért – egyéb jogszabályi rendelkezésre való utalás hiányában – a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére irányuló igény elévülésének megítélésére a Btk.-nak a büntethetőség elévülésének megszakadására vonatkozó rendelkezései nem irányadók. II. A Ptk. 360. § (4) bekezdése a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére irányuló igény érvényesíthetőségét absztrakt módon, az adott bűncselekmény és nem a konkrét elkövető büntethetőségének elévülési idejéhez igazodóan szabályozza [1959. évi IV. tv. (Ptk.) 327. § (1) bek., 360. § (4) bek.]” A Kúria indoklásában rámutatott: „[a] Ptk. 360. § (4) bekezdésnek második fordulata a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére irányuló igény érvényesíthetőségét az állam büntetőjogi igényének érvényesíthetőségéhez igazodóan, absztrakt módon szabályozza. Eszerint a bűncselekménnyel okozott kár esetén a polgári jogi kártérítési igény a kárt okozó bűncselekmény Btk.-ban meghatározott büntethetőségének elévülési ideje, azaz a büntetési tétel felső határának megfelelő idő [Btk. 33. § (1) bek.] alatt érvényesíthető. A jogszabályi rendelkezés ugyanis a kártérítési követelés – általános szabályoktól eltérő – időbeli érvényesítését a 'bűncselekmény' és nem a konkrét 'elkövető' büntethetőségének elévüléséig teszi lehetővé. A Ptk. 360. § (4) bekezdésének alkalmazásában, a jogszabályi rendelkezés absztrakt jellegéből következően, a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére irányuló igény elévülésének megítélése nem függhet attól, hogy adott esetben indult-e büntetőeljárás a károkozó elkövető ellen, illetve a konkrét elkövetővel szemben az egyes büntetőeljárás cselekmények foganatosítása esetleg a büntethetőség elévülésének félbeszakadását eredményezte. Ezért a Ptk. 360. § (4) bekezdésének idézett szabályából nem következik, hogy a bűncselekménnyel okozott kár esetén a Btk.-nak a büntethetőség elévülésének megszakadására vonatkozó szabályai a polgári jogi kárkötelmi igény elévülésének megítélésére

sére is irányadók.⁹¹ A döntés indokolása tartalmazza azt is, hogy a Kúria nem osztotta a BH2009. 366. sz. eseti döntésben megjelenő értelmezést, és rögzítette: „[t]ekintettel azonban arra, hogy a Kúria jelen ügyben eljáró tanácsa a Kúria másik ítélkező tanácsának nem elvi bírósági határozatként közzétett határozatától, illetve nem közzétett elvi bírósági döntéstől kívánt jogkérdésben eltérni, a Kúria jelen ügyben eljáró tanácsát a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 32. § (1) bekezdés b) pontja alapján a jogegységi eljárás kezdeményezésének kötelezettsége nem terhelte”. A BH2015. 65 sz. eseti döntésben kifejtett értelmezéssel megegyező álláspontot foglalt el számos eseti döntés. A döntésekben visszatérően megjelenő érvelés szerint a büntetőjogi intézkedések kizárólag a büntethetőség elévülését szakítják félbe, az igény polgári jogi elévülése kérdésében a megszakadás, a nyugvás szempontjából a polgári jogi szabályokat kell alkalmazni.⁹² Szeghő ezt az érvelést azzal is magyarázza, hogy „[a] polgári jogi igény elbírálására a polgári anyagi jog szabályai vonatkoznak, így a polgári jogi igény elévülésére is a Ptk. rendelkezései az irányadók.”⁹³

A Ptk. 6:533. § (1) bekezdésének – álláspontom szerint is – helyes értelmezése tehát az, hogy a károsult, illetve a sérelmet szenvedett a bűncselekményt is megvalósító magatartással okozott kárának megtérítése, illetve az így okozott nem vagyoni sérelem miatt előterjesztett sérelemdíj megfizetése iránti igényét a polgári jog szabályai szerint irányadó elévülési határidőn túl is érvényesítheti bíróság előtt, ha az adott bűncselekmény büntethetőségére a Btk. hosszabb elévülési határidőt határoz meg. Ebben az esetben a kártérítési, illetve a sérelemdíj iránti igény érvényesítésének határideje a bűncselekmény büntethetőségének határidejével egyezik meg, elévülése ekként öt éven túl az adott cselekményre irányadó büntethetőségi időtartammal esik egybe⁹⁴. Nem következik azonban a Ptk. hivatkozott rendelkezéséből az, hogy a Btk.-nak az elévülési idő hosszára vonatkozó rendelkezésén kívül a büntetőjogi elévülést szabályozó egyéb rendelkezéseit is alkalmazni lehetne a kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igények érvényesítése során. Azt, hogy adott esetben bekövetkezett-e az elévülés megszakadása vagy nyugvását előidéző körülmény, a polgári jog szabályai szerint kell elbírálni.

3.4.4. A polgári jogi elévülés megszakítására vezető jogi tények köre és a büntethetőség elévülését félbeszakító, az elkövető ellen a bűncselekmény miatt foganatosított büntetőeljárás cselekmények

A 3.4.3. pontban kifejtettekre figyelemmel az elévülés megszakítására vonatkozó szabályok diszpozitivitása melletti állásfoglalás esetén azonban felmerül még egy értelmezési kérdés, épp a fent, a 3.4.1. pontban ismertetett jogértelmezési vita miatt. A Ptk.

⁹¹ Lásd az indokolás [14] és [15] pontját.

⁹² Ld. pl.: BH 2011.4.101., ÍH 2017.18, BDT 2015.3364.

⁹³ Szeghő: i. m. 499.

⁹⁴ Ugyanígy foglal állást: Orosz Árpád: A 6:533. §-hoz fűzött magyarázat. In: Osztovtovs András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. IV. köt. Opten, Budapest, 2014. 97.

a 6:533. § (1) bekezdésének helyes értelmezése szerint a kártérítési és sérelemdíj iránti követelés – az általános elévülési szabályoktól eltérő – időbeli érvényesítését a 'bűncselekmény' és nem a konkrét 'elkövető' büntethetőségének elévüléséig teszi lehetővé.

Van-e akadálya azonban annak, hogy a felek a szerződésükben a büntethetőség elévülését félbeszakító, az elkövető ellen a bűncselekmény miatt foganatosított büntetőeljárás cselekményekhez a polgári jogi elévülést megszakító joghatást fűzzenek. Köthető-e például ilyen tartalommal szerződés a vezető tisztségviselővel, a munkavállalóval vagy egy megbízottal? Egy ilyen tartalmú szerződési kikötés joghatását tekintve azt eredményezné, hogy ha a vezető tisztségviselő, a munkavállaló, a megbízott esetlegesen bűncselekményt követ el, akkor a sértett szerződő fél a polgári jogi igényérvényesítés idejét illetően kedvezőbb jogi helyzetbe kerülne. A Btk. szerinti, a büntethetőség elévülését félbeszakító eljárási cselekmény ez esetben ugyanis a polgári jogi követelés elévülésének megszakítására is vezetne. Az elévülési idő újra kezdődésével pedig a sértett fél kedvezőbb helyzetbe kerülne, mert hosszabb idő állna rendelkezésére az igényérvényesítésre. A felek ilyen megállapodása tehát önmagában nem jogszabályba ütköző.

Álláspontom szerint a felek ilyen irányú megállapodása elviekben tehát nem kizárt, azzal, hogy a konkrét esetben vizsgálni kell az Új Ptk. Tanácsadó Testület véleményében kifejtett szempontokra is figyelemmel, hogy a feleknek ez a megállapodása (a konkrét kikötés) nem sért-e valamilyen alapvető vagy közens jogszabályi rendelkezést. Más kérdés ugyanakkor, hogy van-e olyan gyakorlati igény, amely indokolná a felek ilyen irányú megállapodását. Az állandó bírói gyakorlat értelmében az elévülés nyugvására való hivatkozás megfelelő alap lehet minden olyan helyzetben, amikor az elkövető személyének és a kár ismeretének hiánya akadályozza a károsultat kárigénye, sérelemdíj iránti igénye érvényesítésében. Ha ugyanis a büntetőeljárás és a kártérítési per között van akár tárgyi, akár alanyi összefüggés, a büntetőeljárás lezárultának bevétele olyan menthető oknak minősülhet, amely az állandó bírói gyakorlat szerint – ahogy arra a 3.3. pontban már utaltam – az elévülés nyugvásához vezet. Ha pedig az elévülés megszűnik, az akadály megszűnésétől számított egyéves határidőn belül a követelés akkor is érvényesíthető, ha az elévülési idő már eltelt, vagy abból egy évnél kevesebb van hátra [Ptk. 6:24. § (2) bekezdés]. A büntetőeljárásban bejelentett polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítása esetén vagy polgári bíróság előtt előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igény érvényesítése során a károsultnak erre a határidőre kell tehát csak figyelemmel lennie. A károsult igényérvényesítési pozícióját erősíti továbbá az a Ptk. 6:24. § (3) bekezdésében rögzített szabály, amely kimondja, hogy az elévülés nyugvásának időtartam alatt az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezéseket azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a megszakítás következtében az egyéves határidő számítása kezdődik újból.

4. Összegzés

A bűncselekménnyel okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti követelés érdemi elbírálását megelőzi annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a követelés elévült-e. Azt a körülményt, hogy az elévült követelést nem lehet bírósági úton érvényesíteni [Ptk. 6:23. § (1) bekezdés], a bíróság nem hivatalból veszi figyelembe [Ptk. 6:23. § (4) bekezdés], hanem csak akkor, ha a kötelezett elévülési kifogással él a vele szemben elévült követelés érvényesítése iránt indított eljárásban. Ha az alperes elévülési kifogása alapos, a bíróság a keresetet elutasítja. A tanulmányban elemzett témakörök rámutatnak arra, hogy az elévülési kérdésekben való döntés különösen összetett feladat akkor, ha a kárt, illetve a nem vagyoni sérelmet bűncselekményt is megvalósító magatartással okozták.

A bűncselekménnyel okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igény elbírálásánál alkalmazandó Ptk. 6:533. § az elévülési idő hosszára határoz meg különös rendelkezést. Az elévülési idő időtartamát ilyenkor tehát nem a Ptk. 6:22. § (1) bekezdése vagy más különös polgári jogi rendelkezés alapján kell számítani, hanem a büntetőjogi szabályok szerint. A Btk. 26. § (1) bekezdése értelmében ez az időtartam a büntethetőség ideje, a büntetési tétel felső határának megfelelő idő, de legalább öt év. A kártérítési, illetve sérelemdíj iránti követelés elévülése tehát az adott cselekményre irányadó büntethetőségi időtartammal esik egybe, ami ekként legalább öt év.

A Ptk. 6:533. §-ának rendelkezéséből – a helyes értelmezés szerint – az is következik, hogy az elévülés nyugvásával és megszakításával kapcsolatos kérdéseket az elévülés polgári jogi szabályai alapján kell megítélni. A bűncselekménnyel okozott kár, illetve nem vagyoni sérelem esetére előterjesztett kártérítési, illetve sérelemdíj iránti igények elbírálásakor számos értelmezési kérdést merülhet fel ugyanakkor az elévülés kötelmi általános részi szabályainak alkalmazása miatt; a kialakult állandó bírói gyakorlat azonban álláspontom szerint megfelelő támpontokat nyújt a kérdések megválaszolásához.

dr. Dudás Gábor

adjunktus

Budapesti Corvinus Egyetem

Gazdasági Jogi Tanszék

ügyvéd, partner Dudás Hargita Zavodnyik Ügyvédi Iroda

dr. Zavodnyik József

ügyvéd, partner Dudás Hargita Zavodnyik Ügyvédi Iroda

A személyes adat mint ellenszolgáltatás a digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződésekben

Miközben a személyes adatok piaci versenyben betöltött szerepe nem vitatott, a különböző jogterületek között még nincs összhang a személyes adat szerződéses ellenérték jellegének megítélésében. Jelen tanulmányban egyes, ezzel kapcsolatos megközelítések felvázolására teszünk kísérletet.

1. A digitális gazdaság térnyerése

Az elmúlt években egyre több európai vállalkozás fordult (teljesen vagy részben) az online szerződéskötést lehetővé tevő megoldások felé. Az Európai Bizottság e-kereskedelmi ágazati vizsgálata szerint a válaszadó kiskereskedőknek több mint 90 %-a a saját online boltját használja online értékesítéshez, ugyanakkor a válaszadó kiskereskedők 31 %-a a saját online boltjában és piactereken is értékesít, míg csupán 4 %-uk forgalmaz kizárólag piactereken. A jelentés ezzel kapcsolatban megállapítja, hogy bár az online boltok továbbra is a kiskereskedők legfontosabb online értékesítési csatornáit, a piacterek használata egyre növekszik.¹

Az online kereskedelem növekedése Magyarországon is töretlen. 2014 és 2018 között több, mint két és félszeresére növekedett a hazai e-kiskereskedelmi piac: míg 2014-ben 273 milliárd forint volt a webáruházak belföldi online nettó forgalma, ez 2018-ban már elérte a 669 milliárd forintot. Ugyancsak emelkedtek az online megvalósított

¹ A Bizottság jelentése a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek: Végső jelentés az e-kereskedelmi ágazati vizsgálatról, 2017. május 10. COM(2017) 229 final (39). Elérhető: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/sector_inquiry_final_report_hu.pdf (letöltés dátuma: 2019. július 8.)

ügyletek átlagos értékei: 2018-ban egy online vásárlás átlagos értéke 15.400 forint, az egy online vásárlóra jutó éves átlagos online forgalom pedig 124.000 Ft volt.²

Az online ügyletek terjedése szoros kapcsolatban áll a digitális szolgáltatások terjedésével, illetve a digitális szolgáltatások fogyasztók általi igénybevétele révén rendelkezésre álló és egyre kifinomultabban feldolgozott adatmennyiség növekedésével. Márpedig – amint arra Belényesi Pál rámutat –, a digitális piacokat (ahol a vállalkozások elsősorban a fogyasztók interneten eltöltött idejéért/figyelméért versenyeznek és a szolgáltatás ára egyértelműen nem mindig azonosítható³) nem elsősorban a vállalkozások által gyakorolt magatartások sajátos jellege, hanem az információ kiemelt szerepe különbözteti meg a hagyományos piacoktól.⁴ Ezen információk jelentős része személyes adat, amelyek kezelésére sajátos jogszabályi rendelkezések, mindenekelőtt az általános adatvédelmi rendelet, azaz a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2016/679/EU rendelet (a továbbiakban: GDPR) előírásai irányadók.

2. A személyes adatok jelentősége a digitális gazdaságban

A digitális gazdaságban meghatározó piaci erőt képviselnek a személyes adatok vezérelte vállalkozások, amelyek személyesadat-vagyona alapját képezi a vállalkozás gazdasági tevékenységének, piaci helyzetének, különösen abban az esetben, ha a vállalkozás egész üzleti modellje a személyes adatok kezelésén és az adatok (elsősorban marketingcélu) kezelésén, elemzésén, értékesítésén alapszik. Erre mutat rá Polyák Gábor és Pataki Gábor is, azzal, hogy a személyes adatokból álló adatbázisok esetében elsődlegesen nem maguk a személyes adatok, hanem az azokból levonható következtetések, a profilok és minták megalkotása és pontosítása jelenthet marketingértéket. Megítélésük szerint nem a méret, hanem a kifinomultabb elemzési rendszerek adják az adatbázis-hoz ténylegesen hozzáadott értéket.⁵

A piaci siker felé vezető út lehet a fogyasztók személyes adatainak megszerzése és kezelése. A piaci hatalom egyik hajtóereje a megfelelő módszerekkel, algoritmusokkal

² Ismerteti: Több mint 1000 milliárd forintot költenek el Magyarországon az e-kereskedelemben. Elérhető: <https://enet.hu/hirek/tobb-mint-1000-milliard-forintot-koltenek-el-magyarorszagon-az-e-kereskedelemben/> (letöltés dátuma: 2019. július 8.). A GKI Digital és az Árukereső 2019. március 12-én publikálta a magyar online kiskereskedelmi piac 2018-as eredményeit, eltérő adatokat téve közzé a mintegy 3200 magyar webáruházzal rendelkező e-kereskedő bevonásával készült felmérés alapján: a hazai online kiskereskedelem 2018-ban elérte a nettó 425 milliárd forintos éves forgalmat, ami mintegy 17%-kal múlta felül a 2017-es szintet és 4,5%-át adja a teljes magyar kiskereskedelmi forgalomnak. Elérhető: <https://gkidigital.hu/2019/03/12/425-milliard-forint-forgalom-2018/> (letöltés dátuma: 2019. július 8.)

³ Belényesi Pál: A digitális piacok időszzerű versenyjogi vonatkozásai, 2015. 11. Elérhető: http://www.gvh.hu/data/cms1033315/12_Belenyesi_Pal_a_digitalis_piacok.pdf (letöltés dátuma: 2019. július 8.)

⁴ Belényesi: i.m. 13.

⁵ Polyák Gábor – Pataki Gábor: A személyes adatok értéke a Facebook–WhatsApp összefonódás versenyjogi értékelésében, Pro Futuro 2018/1. sz. 134. és 146. Elérhető: http://profuturo.lib.unideb.hu/file/4/5b517293049f0/szerzo/Pro_Futuro_2018_1_131-147.pdf (letöltés dátuma: 2019. július 8.)

elemzett, feldolgozott, kezelt adat.⁶ A versenyben előnyre tehet szert az a vállalkozás, amelyik ismeri fogyasztóit, azok fogyasztói magatartásait, fogyasztási sémáit, mely tudás révén eredményesen manipulálhatja őket.⁷ Márpedig a fogyasztókra vonatkozó adatok kezelése által a vállalkozás jobban ismerheti saját fogyasztóit, magatartásukat, mint maguk a fogyasztók.⁸

Mindannyian a Facebook-nak és a Google-nek dolgozunk, teljesen ingyen, előállítva éppen azokat a személyes adatokat, melyek olyan értékessé teszik ezeket a vállalatokat, cserébe pedig a szoftverek ingyenes használatát kapjuk, állapítja meg Andrew Keen.⁹ Márpedig a fogyasztói felhasználási szokásokról, a fogyasztó életének történéseiről nyerhető adatok összességéből születő elemzések felhasználhatók a vállalkozások marketingstratégiájának kialakításához, a termékfejlesztéshez, miközben a fogyasztó sokszor nem is tud személyes adatai kezeléséről, annak céljáról.¹⁰

A digitális gazdaságban a személyes adatok kezelői elsősorban az óriáscégek, amelyek szolgáltatásaikkal felkeltik és megszerzik a fogyasztók figyelmét és ezt a figyelmet eladják más vállalkozásoknak, reklámozóknak. Ugyanakkor Yuval Noah Harari szerint ebben a körben a valódi üzletet nem is a reklámhelyek eladása jelenti. A figyelem felkeltése révén óriási mennyiségű adatot képesek felhalmozni a fogyasztókról, ami sokkal többet ér bármilyen reklámhelynél. Nem a vásárlóik vagyunk, hanem az árui, mondja Harari.¹¹ Ennek az árunak az értékét pedig jelentős részben a személyes adatainak az értéke testesíti meg.

3. A kezelt személyes adatok versenyjogi jelentősége

A vállalkozások által kezelt személyes adatok versenyjogi értékelése az elmúlt években elfogadottá vált, vizsgálandónak ítélve a személyes adatokat tartalmazó adatbázisok értékét és az adatbázisok integrálásának versenyjogi hatását, szem előtt tartva, hogy az adatbázisok összekapcsolása olyan versenyelőnyt jelenthet egyes vállalkozások számára, amely versenyjogi értékelés tárgya kell, hogy legyen.¹²

⁶ Zódi Zsolt: Platformok, robotok és a jog. Új szabályozási kihívások az információs társadalomban, Gondolat, Budapest, 2018. 43.

⁷ Stephen, Baker: Numerátorok, Geopen, Budapest, 2009. 57.

⁸ Egy, a Facebook által készített tanulmány azt mutatta ki, hogy a Facebook algoritmusai már most jobban képesek megítélni egy ember személyiségét és természetét, mint annak barátai, szülei vagy házastársa. Harari szerint a Google és a Facebook algoritmusai nemcsak azt tudják pontosan, mit érzünk, de tudnak rólunk számtalan olyan dolgot is, amit mi magunk is legfeljebb sejtünk. Yuval Noah Harari: Homo Deus. A holnap rövid története, Animus, Budapest, 2017. 292. és 336.

⁹ Ismerteti Tari Annamária: #yz Generációk online, Tericum, Budapest, 2015. 30.

¹⁰ Fézer Tamás: A fogyasztók adatainak és privátszférájának védelme elektronikus környezetben. In: Szikora Veronika – Árva Zsuzsanna (szerk.): A fogyasztók védelmének új irányai és kihívásai a XXI. században, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2018. 56.

¹¹ Yuval Noah Harari: 21 lecke a 21. századra, Animus, Budapest, 2018. 76-77.

¹² Polyák – Pataki: i.m. 144-145. Az adat digitális gazdaságban betöltött szerepéről, a platform alapú gazdaságról lásd pl. Priskin Boglárka – Hantosi István: A versenyjog kihívásai a digitális gazdaságban – Az Európai Bizottság tanácsadó testületének jelentése és a Furman-riport tükrében, Versenytükrök, 2019/2. sz. 25-42.

Az Európai Bizottság 2017-ben az e-kereskedelmi ágazati vizsgálattal összefüggésben aláhúzta, a nagy mennyiségű adat (óriási méretű adathalmazok, Big Data) gyűjtése, feldolgozása és felhasználása egyre fontosabbá válik az e-kereskedelemben, s a nagy mennyiségű adat elemzése, jobb termékek és szolgáltatások formájában, jelentős előnyökkel járhat, hatékonyabbá teheti a vállalkozásokat. Ugyanakkor az adatok megnövekedett jelentősége versenyjogi aggályokra adhat alapot.¹³

Az Európai Unióban az online platformok a digitális kereskedelem fő támogató eszközei. Napjainkban milliónál is több uniós vállalkozás kereskedik online platformokon, a digitális kereskedelem fő támogató eszközein keresztül ügyfeleik elérése érdekében. A becslések szerint a teljes digitális gazdasághoz kapcsolódó áruvásárlás és szolgáltatásnyújtás lakossági fogyasztást jelentő részének mintegy 60 %-a, és állami fogyasztást jelentő részének pedig mintegy 30 %-a valósul meg online közvetítőkön keresztül.¹⁴ Az online platformok igen sok vállalkozás számára megkerülhetlenné váltak.¹⁵ Az online platformokon keresztül megvalósuló, egyre inkább terjedőben lévő ügyletközvetítés pedig éppen az online platformok adatközpontú előnyeiből táplálkozó, erős közvetett hálózati hatásokkal karöltve azt eredményezi, hogy a vállalkozások mindinkább függésbe kerülnek az online platformoktól mint a piachoz és a fogyasztókhoz vezető út „kapuóreiktól”.¹⁶

Ezt a problémát felerősíti az online platformok fogyasztók és vállalkozások közötti ügyletek közvetítésében betöltött növekvő jelentősége: a vállalkozások egyre nagyobb mértékben függenek az online platformoktól, és az erős, adatközpontú hálózati hatások a jelentős mértékű félelmi tényezővel együtt megbontják az egyensúlyt a kereskedők és a platformok alkupozíciója között.¹⁷ A vállalkozások egyes online szolgáltatásoktól való függősége magában rejti annak a lehetőségét, hogy az online közvetítő szolgáltatók olyan, versenyjogi szempontból potenciálisan káros kereskedelmi gyakorlatot valósítsanak meg, amely korlátozza az üzleti felhasználók rajtuk keresztül történő értékesítéseit. Ilyen lehet például tisztességtelen szerződési feltételek alkalmazása a velük kötött szerződésekben.¹⁸

¹³ Végső jelentés az e-kereskedelmi ágazati vizsgálatról, 2017. május 10. COM(2017) 229 final (54) – (56) pont.

¹⁴ Az Európai Parlament és a Tanács online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról szóló rendeletének javaslata, 2018. április 26., COM(2018) 238 final 2018/0112 (COD) 1. Elérhető: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/HU/COM-2018-238-F1-HU-MAIN-PART-1.PDF> (letöltés dátuma: 2019. július 8.)

¹⁵ Kérdések és válaszok – Az uniós tárgyalók új európai szabályokról egyeztek meg az online platformok kereskedelmi gyakorlatainak tisztességebbé tételére, az Európai Bizottság tájékoztatója, 2019. február 14.

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról szóló rendeletének javaslata, 2018. április 26., COM(2018) 238 final 2018/0112 (COD) 1.

¹⁷ Az Európai Bizottság szolgálati munkadokumentuma: A hatásvizsgálat vezetői összefoglalója, amely a következő dokumentumot kíséri: Javaslát. Az Európai Parlament és a Tanács rendelete az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról, 2018. április 26. SWD(2018) 139 final, 1. [Elérhető: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8413-2018-ADD-3/hu/pdf> (letöltés dátuma: 2019. július 8.)]

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról szóló rendeletének javaslata, 2018. április 26., COM(2018) 238 final 2018/0112 (COD) 2.

A tagállami versenyhatóságok is figyelmet szentelnek a kérdésnek. Így például a Német Szövetségi Kartellhivatal 2016-ban a személyes adatokat az internet „fizető-eszközének” nevezte, s kifejtette, hogy a piaci erő értékelésekor számos szempontot figyelembe kell venni, amennyiben személyes adatokat tartalmazó adatbázisok is érintettek az eljárásban.¹⁹ A magyar versenyhatóság már évekkkel ezelőtt úgy értékelte a fogyasztó üzleti döntése körében, hogy a fogyasztó ellenszolgáltatása az adott esetben a vállalkozások számára gazdasági tevékenységük során értékkel bíró információ szolgáltatása is lehet.²⁰ Ezt az álláspontot a Gazdasági Versenyhivatal a Facebook Ireland Ltd. ellen Vj-85/2016. számon lefolytatott versenyfelügyeleti eljárásban 2019 decemberében meghozott (és a Facebook Ireland Ltd.-t 1,2 milliárd forint bírság megfizetésére kötelező) határozatban is megerősítette, rögzítve, hogy *„az ellenszolgáltatás teljesítése, az ellentételezés nyújtása a fizetés szinonimái, de amíg egy FMCG termék megvásárlásakor jellemzően pénzzel, addig a Facebook esetében a használatért adatainkkal, fogyasztói aktivitásunkkal és mindenezek (adatvédelmi és egyéb) kockázataival fizetünk (a korábban már említett, szűken vett hirdetésbefogadáson túl). Az eljárás alá vont számára pénzzé akkor válnak a megadott adatok, amikor a hirdető kereskedelmi gyakorlatot tesznek közzé a platformon (vagy azon kívül a Facebook Ireland segítségével), azt a megadott, begyűjtött felhasználói adatok alapján létrehozott nagyon pontos kategóriák segítségével a kereskedelmi gyakorlatuk iránt potenciálisan magasabb arányban érdeklődő felhasználók irányába célozzák, és a célzásnak köszönhető eredményes felhasználói elérésekért pénzzel fizetnek.”*²¹ *„A fogyasztó [...] azzal, hogy magáról (és akár ismerőseiről) adatokat ad meg a Facebook-on történő regisztrálás és a platform használata (továbbá platformon kívül, pl. más weboldalakon megjelenő cikkek és egyéb tartalmak Facebook logóra kattintással elérhető kedvelése és megosztása) során, valójában ellenszolgáltatást teljesít a Facebook igénybevételéért, azaz az adataival (és hozzájárulásával, kockázatviselésével) „fizet” (akármennyire is közhelyesnek tűnik ezen megállapítás), hiszen az üzleti döntésnek nem fogalmi eleme, hogy a fogyasztó részéről bármilyen pénzbeli ellenszolgáltatás kerüljön teljesítésre (lásd pl. a barter kapcsán írtakat).”*²² A döntés leszögezi: *„a felhasználóktól származó, komoly piaci értékű ellenszolgáltatás, az adatok megosztása, a fogyasztói aktivitás olyan súlyú ellentételezés*

¹⁹ Polyák – Pataki: i.m. 145.

²⁰ Vj-93/2011. 79. pont. A Gazdasági Versenyhivatal joggyakorlatából kiemeljük továbbá a Vj-88/2016. számú ügyben hozott határozatot, amely egyebek között kötelezte a Google LLC-t az Allo chatkliens adatkezelésével kapcsolatos tájékoztatási gyakorlata vonatkozásában tett vállalásai végrehajtására. Az eljárásban a vizsgálat egyik tárgya az volt, hogy a Google az Allo chatklienssel kapcsolatban a chatkliens lényeges jellemzőjeként megtevesztő módon kommunikálta-e azt, hogy az végpontok közötti titkosítással működik, valamint - annak telepítése során a fogyasztó számára az alkalmazás által alkalmazott adatkezelési és adattárolási módra vonatkozó információkat a döntéshozatalhoz szükséges mértékben bocsátotta-e a fogyasztók rendelkezésére, illetve észlelhetővé tett-e a vonatkozó tájékoztatást a fogyasztók számára. Az is tárgya volt az eljárásnak, hogy a Google az újonnan bevezetett, Google-fiókban elérhető, nem kötelező funkciók - az „Internetes- és alkalmazástevékenység” és a „Hirdetések személyre szabása” - bevezetésével összefüggésben a felhasználókkal kapcsolatos adatgyűjtéséről, az adatgyűjtés kontrollálásáról a szakmai gondosság követelményeit figyelembe véve tájékoztatja-e a felhasználókat.

²¹ Vj-85/2016. 247. pont.

²² Vj-85/2016. 254. pont.

a felhasználók részéről, amelyet nem lehet nem figyelembe venni a szolgáltatás árának, díjának és ezek kommunikációja körében, ahhoz, hogy a fogyasztó tájékozott döntést hozhasson.”²³

Az adatok, az adatvagyon értéke felmerül a vállalkozások összefonódása kapcsán is, így például a Facebook- WhatsApp fúzió esetében.²⁴

Ennek a fokozott figyelemnek természetesen nemcsak a fúziókontroll, hanem a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés vonatkozásában is meg kell mutatkoznia, hiszen például – amint arra Belényesi Pál rámutatott – az adat-felhalmozódás olyan erőfölényes helyzetbe hozhatja például a Google-t, amelyet más vállalkozások által csak a fogyasztókról összegyűjtött információkkal, ezek felhasználásával lehet támadni. Márpedig a Google piaci helyzetének a támadhatósága éppen a nagy mennyiségű fogyasztói információ birtoklása miatt kétséges, mert a Google által kezelt, illetve a sikeres megtámadáshoz szükséges adatmennyiség és a vonatkozó adatkezelési szabályok nem teszik lehetővé a rövid idő alatti olyan adatfelhalmozást, amely például a reklámozási tevékenységek szempontjából is értékes lehet.²⁵

A tágabb értelemben vett versenyjog más területein is felmerül a személyes adatok átadása ellenében nyújtott „ingyenes” szolgáltatások megítélése. A vállalkozásoknak szem előtt kell tartaniuk, hogy tisztességtelennek minősül, amikor a vállalkozás a szolgáltatást (áru) „ingyenes”, „díjtalan”, „térítésmentes” vagy hasonló jelzőkkel teszi vonzóvá, ugyanakkor a fogyasztónak a kereskedelmi gyakorlatban való részvétellel és az áru birtokbavételével (a szolgáltatás igénybe vételével), illetve fuvarozásával összefüggő elkerülhetetlen költségeken felül a személyes adataival kell fizetnie.²⁶

Ha az nyer megállapítást, hogy a személyes adatok a pénzzel összehasonlítható értékűnek tekintendők és valamely szolgáltatás (áru) fogyasztó általi ellentételezése a személyes adatokhoz való hozzáférés biztosításával is történhet, akkor a személyes adatok ellenében nyújtott szolgáltatás „ingyenesnek” történő beállítása tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősülhet, különösen akkor, ha a személyes adatok vállalkozás általi kezelésére nem a szerződés teljesítése (postázás stb.), hanem például marketing jellegű megkeresések vagy más vállalkozások részére történő értékesítés céljából kerül sor.

²³ Vj-85/2016. 256. pont.

²⁴ Lásd Polyák – Pataki: i.m. 146.

²⁵ Belényesi: i.m. 50.

²⁶ A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény 3. §-a (1) és (4) bekezdésének, valamint melléklete 20. pontjának, illetőleg az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, valamint a 84/450/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK és a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvek, valamint a 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról szóló 2005/29/EK irányelv 5. cikke (1) és (5) bekezdése, valamint I. melléklete 20. pontjának az értelmében tisztességtelen az áru „ingyenes”, „díjtalan”, „térítésmentes” vagy hasonló jelzőkkel való leírása, ha a fogyasztónak a kereskedelmi gyakorlatban való részvétellel és az áru birtokbavételével, illetve fuvarozásával összefüggő elkerülhetetlen költségeken felül bármit is fizetnie kell. Az ezzel kapcsolatos hazai joggyakorlatot lásd Zavodnyik József: Nagykommentár a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatról szóló törvényhez, Wolters Kluwer, Budapest, 2013. 374-383. Az adatvédelem és a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilmának egyes kapcsolódási pontjairól lásd Zavodnyik József: A gyermekkorú fogyasztók személyes adatainak védelme. In: Szikora – Árvai: i.m. 103-156.

4. A személyes adatok átadása: ellenszolgáltatás vagy ingyenesség?

Miközben a személyes adatok - amint arra a vállalkozások magatartása utal²⁷ - egyre nagyobb gazdasági jelentőséggel bírnak, az a kérdés még nem egyértelműen került megválaszolásra, hogy van-e a polgári jogi szerződésekben is értékelendő/értékelhető értéke a személyes adatoknak. Miként mérhető ez az érték, milyen eltérések lehetnek egyes fogyasztók személyes adatai értékének mértékében (mennyivel érhet többet egy többet és/vagy nagyobb összegben vásárló, magasabb jövedelemmel rendelkező fogyasztó személyes adata, mint egy alacsonyabb társadalmi státuszú információs szegény adata?).²⁸

A személyes adatok másodlagos piacán a kérdés a vállalkozások által már legalább részlegesen megválaszolást nyert, hiszen az adatok piaca hazánkban is növekszik. A harmadik feles adatok ára körülbelül 200 forint, listaáron pedig 300-500 millió forint körül alakulhat a harmadik feles adatvásárlások piaca.²⁹

Az uniós jogalkotási tendenciák is azt mutatják, valószínűleg rövid időn belül egyértelműen állást kell foglalni abban, hogy valamely szolgáltatás igénybevétele nem csak pénzfizetési kötelezettség teljesítése, hanem személyes adat átadása ellenében is megvalósulhat-e, illetve, hogy a személyes adat, mint ellenszolgáltatás megjelenhet-e a polgári jogi szerződésekben. Jelenleg némi bizonytalanság mutatkozik a kérdésben.

Az európai adatvédelmi biztos már 2014-ben azon álláspontjának adott hangot, hogy számos internetes „szolgáltatást 'ingyenesként' forgalmaznak, de ezekért a fogyasztók valójában fizetnek – a tőlük származó személyes adatokkal.” Az európai adatvédelmi biztos szerint „az óriás méretű adathalmazokban nem minden adat személyes adat, de számos, 'ingyenesnek' bemutatott vagy ilyennek érzékelt online ajánlat esetében a személyes adatok töltik be a nélkülözhetetlen valuta szerepét, amellyel a szóban forgó szolgáltatások ellenértéke kiegyenlíthető.”³⁰

Az Európai Parlament és a Tanács 2019. május 20-i, a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól szóló 2019/770/EU irányelvének 2015. évi tervezete még azt hangsúlyozta, hogy a digitális gazdaságban a piaci szereplők az egyénekre vonatkozó információkat egyre inkább a pénzzel összehasonlítható értékűnek tekintik. A tervezet szerint gyakori, hogy a digitális tartalom szolgáltatása nem vételár ellenében, hanem pénztől eltérő ellentételezésért, például személyes adatokhoz vagy más adatokhoz való hozzáférés

²⁷ Harari (2018): i.m. 77.

²⁸ Az információs szegénységről lásd Csótó Mihály: Aki (információs)szegény, az a legszegényebb? Az információs szegénység megjelenési formái, Információs Társadalom 2017/2. sz. Elérhető: <https://informaciostarsadalom.infonia.hu/index.php/infstars/article/view/100> (letöltés dátuma: 2019. július 8.)

²⁹ Ismerteti Bucsky Péter: Az adat ára – félmilliárdos az elérési adatok hazai piaca, 2019. március 4. Elérhető: <https://www.digitalhungary.hu/e-volution/Az-adat-ara-felmilliardos-az-eleresi-adatok-hazai-piaca/8089/> (letöltés dátuma: 2019. július 8.)

³⁰ Az európai adatvédelmi biztos előzetes véleményének összefoglalója az adatvédelemről és a versenyképességről az óriás méretű adathalmazok korában (2014/C 225/07) az Összegzés második bekezdése és a Bevezetés 1. pontja. Elérhető: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XX0716\(01\)&from=DE](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XX0716(01)&from=DE). (letöltés dátuma: 2019. július 8.)

biztosításával történik. Maga a 2019/770/EU irányelv („Digitális Irányelv”) ezeket a preambulum-bekezdéseket már nem tartalmazza. A tervezet elkészítését megelőző konzultáció során azonban a fogyasztók, a tagállamok és a jogi szakmák döntő többsége amellelt foglalt állást, hogy nemcsak a vételár ellenében szolgáltatott digitális tartalommal, hanem a fogyasztók által megadott (személyes és egyéb) adatokért cserébe szolgáltatott digitális tartalommal is foglalkozni kell (a vállalkozások megosztottabbak voltak ebben a kérdésben).³¹

Az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendelet tervezete kapcsán az Európai Parlament 2018-ban olyan módosítási javaslatot fogalmazott meg, amely szerint az online közvetítő szolgáltatók és a fogyasztók közötti szerződéses viszonyt azokban az esetekben is létezőnek kell tekinteni, amikor a szolgáltatásokat a fogyasztók számára személyes vagy egyéb adatok megadása ellenében teljesítik.³² Az elfogadott jogszabály az Európai Parlament és a Tanács 2019. június 20-i, az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról szóló 2019/1150/EU rendelete - ezt ugyan nem mondja ki, mindazonáltal a javaslat manifesztálódása illeszkedik abba a tendenciába, amelynek háttérében részben az áll, hogy a digitális gazdaságban a vállalkozások gyakorta kínálnak „ingyenes” szolgáltatást, amelynek igénybe vételéért a fogyasztók adataikkal fizetnek. Egyes esetekben pedig az egész üzleti modell lényege az, hogy a vállalkozás a szolgáltatása fogyasztók általi használata révén adatokat kezel és azokat különböző célú algoritmusokkal hasznosítja, „piacosítja”. A fogyasztók tehát sokszor a vállalkozások számára értékes ellenszolgáltatásért, adataikért cserébe veszik igénybe a vállalkozások ingyenesnek tűnő szolgáltatásait. A személyes adatokon nyugvó „ingyenes” online szolgáltatások piaci értéke 2020-ra elérheti a 300 milliárd eurót.³³ A Google vagy a Facebook, gazdasági ereje az „ingyenes” szolgáltatások igénybevétele eredményeként rendelkezésükre álló adatokon, azok feldolgozásán, elemzésén, értékesítésén alapul.³⁴ Az adatokkal történő „fizetés” ugyanakkor nemcsak ezt a vállalkozói kört érinti.

Az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a 93/13/EGK tanácsi irányelvnek, valamint a 98/6/EK, a 2005/29/EK és a 2011/83/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtása és korszerűsítése tekintetében történő módosításáról szóló 2019/2161/EU irányelve egyértelműen azon

³¹ A digitális tartalom-szolgáltatásra irányuló szerződések egyes vonatkozásairól szóló irányelv tervezete [COM(2015) 634 final] (13) és (14) preambulumbekezdés, 3. cikk (1) bekezdés. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:52015PC0634> (letöltés dátuma: 2019. július 8.)

³² Az Európai Parlament jogalkotási állásfoglalás-tervezete az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatról (COM(2018)0238 – C8-0165/2018 – 2018/0112(COD)) (8) preambulumbekezdés. [Elérhető: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0444_HU.html (letöltés dátuma: 2019. július 8.)]

³³ Ismerteti Tóth András: Versenyjog és határterületei, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2016. 174.

³⁴ Sziládi Péter: Adatvédelem a versenyjogon keresztül? – határterületek kijelölése a gyakorlat számára, 2019. február 14. Elérhető: <https://arsboni.hu/erofolennyel-visszaeles-facebook/> (letöltés dátuma: 2019. július 8.)

megközelítést tükrözi, amely szerint a személyes adatok fogyasztó általi szolgáltatása a fogyasztó ellenszolgáltatásának minősülhet. A 2019/2161/EU irányelv (31) preambulumbekezdése megállapítja, hogy a fogyasztók jogairól szóló 2011/83/EU irányelv „*már most is kiterjed a nem tárgyi adathordozón rögzített digitális tartalom szolgáltatására vonatkozó szerződésekre (például online digitális tartalom szolgáltatása), függetlenül attól, hogy a fogyasztó pénzben fizet a szolgáltatásért vagy személyes adatokat ad át a kereskedőnek. Az említett irányelv azonban csak azokra a szolgáltatási szerződésekre – többek között digitális szolgáltatásokra vonatkozó szerződésekre – terjed ki, amelyek alapján a fogyasztó fizet vagy vállalja, hogy fizet a szolgáltatásokért. Következésképpen az irányelv nem terjed ki az olyan digitális szolgáltatási szerződésekre, amelyek alapján a fogyasztó személyes adatokat biztosít a kereskedő számára, anélkül hogy bármilyen díjat fizetne. Tekintettel a fizetős digitális szolgáltatások és a személyes adatok fejében nyújtott digitális szolgáltatások hasonlóságára és egymással való helyettesíthetőségére, ezekre az említett irányelv szerinti azonos szabályok kell, hogy vonatkozzanak.*” Ennek érdekében a 2019/2161/EU irányelv 4. cikke akként módosítja a 2011/83/EU irányelv hatályát, hogy az utóbbi irányelv „*abban az esetben is alkalmazandó, ha a kereskedő nem tárgyi adathordozón rögzített digitális tartalmat szolgáltat vagy digitális szolgáltatást nyújt vagy vállalja, hogy nyújt a fogyasztó részére, a fogyasztó pedig személyes adatokat szolgáltat vagy ilyen adatok szolgáltatását vállalja a kereskedő részére, kivéve, ha a fogyasztó által szolgáltatott személyes adatokat a kereskedő kizárólag az ezen irányelvnek megfelelő, nem tárgyi adathordozón rögzített digitális tartalom vagy digitális szolgáltatás biztosításának vagy a kereskedőre vonatkozó jogi követelményeknek való megfelelés lehetővé tétele céljából kezeli, és a kereskedő semmilyen más célból nem kezeli ezeket az adatokat.*”³⁵

Az ingyenesség kérdéskörében hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a magyar versenyhatóság, a Gazdasági Versenyhivatal a szembeni Vj-85/2016. számú ügyben azt állapította meg 2019 végén, a Facebook Ireland Ltd. a www.facebook.com weboldalon a szolgáltatása ingyenességére utaló, magyarországi felhasználókkal szemben 2010 januárjától a nyitóoldalon 2019. augusztus 12-ig, a Sűgőközpontban 2019. október 23-ig alkalmazott megtévesztő állítás révén megsértette a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény 3. § (1) bekezdése szerinti tilalmat az Fttv. 6. §-a (1) bekezdésének c) pontjában foglaltak megvalósításával. A Gazdasági Versenyhivatal szerint az ingyenesség ígérete nem valósult meg, hiszen a fogyasztó azzal, hogy „*magáról (és akár ismerőseiről) adatokat ad meg a Facebook-on történő regisztrálás és a platform használata (továbbá platformon kívül, pl. más weboldalon megjelenő cikkek és egyéb tartalmak Facebook logóra kattintással elérhető kedvelése és megosztása) során, valójában ellenszolgáltatást teljesít a Facebook igénybevételeért, azaz az adataival (és hozzájárulásával, kockázatviselésével) ‘fizet’ (akármennyire is közhelyesnek tűnik ezen megállapítás), hiszen az ügyleti döntésnek*

³⁵ Lásd a 2019/2161/EU irányelv 4. cikke (2) bekezdésének b) pontját. Emlékeztetünk rá, hogy a 2019/2161/EU irányelv 7. cikkének (1) bekezdése értelmében a tagállamoknak 2021. november 28-ig kell átültetniük az irányelv rendelkezéseit, amelyek 2022. május 28-tól alkalmazandók.

nem fogalmi eleme, hogy a fogyasztó részéről bármilyen pénzbeli ellenszolgáltatás kerüljön teljesítésre [...]”³⁶

A személyes adatok értéke, ellenszolgáltatás jellege, ha nem is a mesterséges intelligenciához, illetve a robotikához hasonló nagyságrendű polgári jogi kérdéseket vet fel, mindazonáltal szükségessé teszi több polgári jogi intézmény újragondolását.³⁷ A válaszadást ugyanakkor nehezíthetik az adatvédelmi szabályozás, az adatkezelés jogalapjával kapcsolatos dilemmák.

5. A személyes adat mint ellenérték a GDPR alapján

A jelen tanulmányban fent kifejtettek tehát egyértelműen abba az irányba mutatnak, hogy a személyes adatok ellenértékként történő felfogásával szemben sem polgári jogi, sem versenyjogi, sem pedig jelentősebb fogyasztóvédelmi aggályok nem vethetők fel.

Tekintettel azonban arra, hogy a személyes adatok bármilyen célú és mértékű felhasználását elsődlegesen az adatvédelmi szempontok kell, hogy uralják, indokolt megvizsgálni ennek a kérdésnek ezeket az aspektusait is.

Az adatvédelmi kérdések esetén a vizsgálat kiindulópontját minden esetben, így jelen esetben is az kell jelentse, hogy az adatkezelő³⁸ képes-e a GDPR hatálya alá tartozó adatkezelések tekintetében az 5. cikk szerinti alapvető követelmények (tisztességes és átlátható adatkezelés, célhoz kötöttség, adattakarékosság, pontosság, korlátozott tárolhatóság, integritás és bizalmas jelleg, és elszámoltathatóság) betartására. További kérdés, hogy rendelkezik-e a GDPR 6. cikke – a személyes adatok különleges kategóriái³⁹

³⁶ Vj-85/2016. 254. pont.

³⁷ Az Európai Parlament már évekkel ezelőtt felhívta a figyelmet arra, hogy a robotika és a mesterséges intelligencia szükségessé teszi például a polgári jogi felelősség kérdéseinek átgondolását. Lásd az Európai Parlament állásfoglalására irányuló indítvány a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról (2015/2103(INL)) Y) pont. [Elérhető: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0005_HU.html (letöltés dátuma: 2019. július 8.)] 2018-ban az Európai Parlament – emellett, hogy üdvözölte a Bizottság arra irányuló kezdeményezését, hogy létrehozza a felelősséggel és az új technológiákkal foglalkozó szakértői csoportot annak érdekében, hogy szakértelmével biztosítsa az Európai Unió számára a termékfelelősségről szóló irányelv alkalmazhatóságát a hagyományos termékekre, az új technológiákra és az új társadalmi kihívásokra (termékfelelősségi irányelv csoport), és hogy segítse az EU-t olyan elvek kidolgozásában, amelyek iránymutatásként szolgálhatnak az alkalmazandó uniós és nemzeti szintű jogszabályoknak az új technológiákhoz való esetleges hozzáigazításához (új technológiák csoport), azonban azt is meg kellett állapítania, hogy az adott jogalkotási ciklus során nem terjesztettek elő ezzel kapcsolatos jogalkotási javaslatot, ami hátráltatja a felelősségi szabályok uniós szintű frissítését. Az Európai Parlament állásfoglalására irányuló indítvány a mesterséges intelligenciára és a robotikára vonatkozó átfogó európai iparpolitikáról (2018/2088(INII)) 131-132. pont. [Elérhető: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2019-0019_HU.html?redirect (letöltés dátuma: 2019. július 8.)]

³⁸ A GDPR 4. cikkének 7. pontja szerint az adatkezelő az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely a személyes adatok kezelésének céljait és eszközeit önállóan vagy másokkal együtt meghatározza; ha az adatkezelés céljait és eszközeit az uniós vagy a tagállami jog határozza meg, az adatkezelőt vagy az adatkezelő kijelölésére vonatkozó különös szempontokat az uniós vagy a tagállami jog is meghatározhatja.

³⁹ A GDPR 9. cikkének (1) bekezdése értelmében a személyes adatok különleges kategóriáinak minősülnek a faji vagy etnikai származásra, politikai véleményre, vallási vagy világnézeti meggyőződésre vagy szakszervezeti tagságra utaló személyes adatok, valamint a természetes személyek egyedi azonosítását célzó genetikai és biometrikus adatok, az egészségügyi adatok és a természetes személyek szexuális életére vagy szexuális irányultságára vonatkozó személyes adatok.

esetén a 6. cikk mellett a 9. cikke – szerint megfelelő joggal a személyes adatok kezelhetőségéhez.⁴⁰

Az első körben véleményünk szerint mindenekelőtt azt a kérdést kell tisztázni, hogy személyes adatok ellenszolgáltatásként való szolgáltatása egyáltalán összeegyeztethető-e a jogszerű és tisztességes adatkezelés alapelveivel,⁴¹ hiszen GDPR (1) preambulum-bekezdése szerint a természetes személyek személyes adataik kezelésével összefüggő védelme alapvető jog. Így kérdéses tehát, hogy alapvető jog lehet-e tárgya bármely kereskedelmi megállapodásnak. Ezzel kapcsolatban egyértelmű, széles körben elfogadott jogértelmezés kialakulásáról még nem beszélhetünk.

A GDPR hatályba lépésével a működését megkezdő Európai Adatvédelmi Testületnek („Adatvédelmi Testület”) a személyes adatoknak az érintetteknek nyújtott online szolgáltatások keretében a GDPR 6. cikke (1) bekezdésének b) pontja alapján (azaz szerződés teljesítés érdekében) történő kezeléséről szóló 2/2019. iránymutatása kifejezetten ellenzi az alapvető jogok áruba bocsáthatóságának lehetőségét. Az iránymutatás⁴² 54. pontja megfogalmazása szerint *„Tekintettel arra, hogy az adatvédelem az Alapjogi Charta 8. cikkében biztosított alapvető jog, és figyelembe véve, hogy az általános adatvédelmi rendelet egyik fő célja, hogy az érintettek számára biztosítsa, hogy az őket érintő információkkal saját maguk rendelkezhessenek, a személyes adatok nem tekinthetők forgalomképes árucikkeknek. Még akkor is, ha az érintett hozzájárulhat a személyes adatok kezeléséhez, 29 e megállapodás révén nem mondhatnak le alapvető jogaikról.”* Az iránymutatás ezen 54. pontjához kapcsolódó lábjegyzet pedig további indokát is szolgáltatja ezen szigorúbb jogértelmezésnek: *„Amellett, hogy a személyes adatok használatát az általános adatvédelmi rendelet szabályozza, további okai vannak annak, hogy a személyes adatok kezelése fogalmilag eltér a pénzbeli ellenérték kifizetésétől. Például a pénz megszámlálható, ami azt jelenti, hogy az árakat egy versengő piacon össze lehet hasonlítani, és pénzbeli kifizetést rendszerint csak az érintett bevonásával lehet teljesíteni. Emellett a személyes adatokat egyszerre több szolgáltatás is hasznosíthatja. Miután valamely személyes adat feletti rendelkezés elveszett, a rendelkezés nem feltétlenül szerezhető vissza.”* Ennek megfelelően tehát a személyes adatok nemcsak

⁴⁰ A GDPR 6. cikkének (1) bekezdése szerint a személyes adatok kezelése kizárólag akkor és annyiban jogszerű, amennyiben legalább az alábbiak egyike teljesül: a) az érintett hozzájárulását adta személyes adatainak egy vagy több konkrét célból történő kezeléséhez; b) az adatkezelés olyan szerződés teljesítéséhez szükséges, amelyben az érintett az egyik fél, vagy az a szerződés megkötését megelőzően az érintett kérésére történő lépések megtételéhez szükséges; c) az adatkezelés az adatkezelőre vonatkozó jogi kötelezettség teljesítéséhez szükséges; d) az adatkezelés az érintett vagy egy másik természetes személy létfontosságú érdekeinek védelme miatt szükséges; e) az adatkezelés közérdekű vagy az adatkezelőre ruházott közhatalmi jogosítvány gyakorlásának keretében végzett feladat végrehajtásához szükséges; f) az adatkezelés az adatkezelő vagy egy harmadik fél jogos érdekeinek érvényesítéséhez szükséges, kivéve, ha ezen érdekekkel szemben elsőbbséget élveznek az érintett olyan érdekei vagy alapvető jogai és szabadságai, amelyek személyes adatok védelmét teszik szükségessé, különösen, ha az érintett gyermek.

⁴¹ A GDPR 5. cikke (1) bekezdésének a) pontja rögzíti, hogy a személyes adatok kezelését jogszerűen és tisztességesen, valamint az érintett számára átlátható módon kell végezni („jogszerűség, tisztességes eljárás és átláthatóság”).

⁴² 2/2019 iránymutatás a személyes adatoknak az általános adatvédelmi rendelet 6. cikke (1) bekezdésének b) pontja szerinti kezeléséről az érintettek részére nyújtott online szolgáltatások összefüggésében, Elérhető: https://edpb.europa.eu/our-work-tools/our-documents/smjernice/guidelines-22019-processing-personal-data-under-article-61b_hu (letöltés dátuma: 2020. június 15.)

alapjogi aggályok miatt, hanem jellegüknél, tulajdonságaiknál fogva sem alkalmasak arra, hogy ellenszolgáltatásként legyenek felfoghatók.

Ugyanezen a megközelítés a jogi irodalomban is visszaköszön, Almási Dániel szerint *„Elviekben nem kizárt az alapjog korlátozása, azonban ez csakis rendkívül szigorú feltételek mellett eszközölhető, amennyiben megfelel az alapjogi tesztnek. Szinte kivétel nélkül valamilyen alkotmányos cél elérése érdekében valósult meg ilyen megszorítás, ugyanakkor az teljes magabiztossággal kijelenthető, hogy a profitszerzés nem képezheti legitim alapját. Véleményem szerint a személyes adatok tulajdonjog tárgyává tétele morális okokból sem kívánatos. Ez a megközelítés ugyanis azt az érzetet keltheti, hogy azt át lehet ruházni, annak gyakorlásával fel lehet hagyni, arról le lehet mondani. Helyes az a jogalkotói szándék, amely a védelemnek a legmagasabb fokát óhajtotta a személyes adatnak nyújtani, azáltal, hogy alapjoggá emelte. Ennek a súlyát bagatellizálná el, ha a Ptk. 'tulajdonjog tárgyai' szakaszban kapna helyet ez a különleges kategória.”*⁴³

Ezek az értelmezések ugyanakkor véleményünk szerint nincsenek maradéktalanul összhangban más uniós jogi szabályozással. A korábban már hivatkozott, a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól szóló Digitális Irányelv (24) preambulumbekkezdése ugyanis így fogalmaz: *„A digitális tartalom szolgáltatása és a digitális szolgáltatások nyújtása gyakran oly módon történik, hogy a fogyasztó nem díjat fizet, hanem személyes adatokat ad át a kereskedőnek. Az ilyen üzleti modelleket különböző formákban a piac jelentős részén alkalmazták. Maradéktalanul elismerve, hogy a személyes adatok védelme alapvető jog, és hogy ezért a személyes adatok nem tekinthetők árunak, ennek az irányelvnek biztosítania kell, hogy ezen üzleti modell keretében a fogyasztókat szerződéses jogorvoslatok illessék meg. Ezért ez az irányelv alkalmazandó azokra a szerződésekre, amelyek keretében a kereskedő a fogyasztónak digitális tartalmat szolgáltat vagy digitális szolgáltatást nyújt, illetve erre kötelezettséget vállal, a fogyasztó pedig személyes adatokat ad át, illetve erre kötelezettséget vállal. A személyes adatok átadhatók a kereskedőnek a szerződés megkötésekor vagy későbbi időpontban is, például amikor a fogyasztó hozzájárul ahhoz, hogy a kereskedő felhasználja a fogyasztó által a digitális tartalom vagy a digitális szolgáltatás felhasználásával feltöltött vagy létrehozott személyes adatokat. A személyes adatok védelmére vonatkozó uniós jog meghatározza a személyes adatok jogszerű kezelése jogalapjainak kimerítő jegyzékét. Ez az irányelv minden olyan szerződésre alkalmazandó, amelynek keretében a fogyasztó személyes adatokat ad át a kereskedőnek, illetve ezt vállalja. Például ez az irányelv alkalmazandó azokra az esetekre, amikor a fogyasztó közösségimédia-fiókot nyit, és megad egy nevet és egy e-mail címet, amelyet nem kizárólag a digitális tartalom szolgáltatásának vagy a digitális szolgáltatás nyújtásának céljára vagy a jogi követelményeknek való megfelelés céljára használnak. Ez az irányelv alkalmazandó azokra az esetekre is, amikor a fogyasztó hozzájárul, hogy bármely személyes adatnak minősülő anyagot, például fényképet vagy az általa feltöltött bejegyzést a kereskedő marketing céllal kezeljen. A tagáll-*

⁴³ Almási Dániel: A termék te magad vagy – Kinek a tulajdona a személyes adat? Elérhető: http://nmhh.hu/cikk/203052/Almasi_Daniel_A_termek_te_magad_vagy_kinek_a_tulajdona_a_szemelyes_adat (letöltés dátuma: 2019. július 29.)

mok ugyanakkor továbbra is szabadon állapíthatják meg, hogy a nemzeti jognak a szerződés létrejöttére, fennállására és érvényességére vonatkozó követelményei teljesülnek-e.”

Látható tehát, hogy a Digitális Irányelv nem veti el a személyes adatok védelmének alapjogi megközelítését, azonban ezt nem a személyes adatok ellenszolgáltatásként való felhasználásának elvi akadályaként fogja fel, hanem csupán az ezzel kapcsolatos garanciális intézkedések bevezetésének fontosságát hangsúlyozza.

Az adatkezelés jogalapja, mint az adatvédelmi vizsgálat másik fontos aspektusa körében pedig - álláspontunk szerint - a személyes adatok elvi jelleggel kétféle jogalap mellett lehetnek szerződéses ellenszolgáltatásként kezelhetők: az érintett személy hozzájárulásával [GDPR 6. cikk (1) bekezdés a) pont], vagy az érintettel kötött szerződés alapján [GDPR 6. cikk (1) bekezdés b) pont].

E két jogalap kapcsolata amiatt is érdekes, mert a hazai adatvédelmi gyakorlat a GDPR-t megelőző adatvédelmi szabályozás alapján a szerződéses jogalapot a hozzájárulásos jogalap egy aleseteként fogta fel.⁴⁴

5.1. Az érintett hozzájárulásán alapuló adatkezelés

Az adatvédelmi szabályok értelmezésében jelentős szerepet betöltött, az Adatvédelmi Testület előtt működő, a 95/46/EK irányelv 29. cikke alapján létrejött munkacsoport („Adatvédelmi Munkacsoport”) WP259 iránymutatása⁴⁵ szerint a hozzájáruláson⁴⁶ alapuló adatkezelések tekintetében a GDPR 7. cikkének (4) bekezdése annak biztosítására törekszik, hogy a személyes adatok kezelésének célját ne rejtsek olyan szolgáltatásra irányuló szerződés rendelkezésébe, és ne kapcsolják olyan szolgáltatásra irányuló szerződés rendelkezéséhez, amely szolgáltatáshoz ezek a személyes adatok nem szükségesek. Az Adatvédelmi Munkacsoport szerint az általános adatvédelmi rendelet ezáltal azt biztosítja, hogy a személyes adatok kezelése, amelyhez hozzájárulást kérnek, ne váljon közvetlenül vagy közvetve a szerződés ellenszolgáltatásává. Az Adatvédelmi Munkacsoport iránymutatása alapján a személyes adatok jogszerű kezelésének két

⁴⁴ Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvényben (a továbbiakban: Infotv.) 2018. július hó 26. előtt hatályos 6. §-ának (4) bekezdése ennek megfelelően úgy rendelkezett, hogy ha a hozzájáruláson alapuló adatkezelés célja az adatkezelővel írásban kötött szerződés végrehajtása, a szerződésnek tartalmaznia kell minden olyan információt, amelyet a személyes adatok kezelése szempontjából - e törvény alapján - az érintettnek ismernie kell, így különösen a kezelendő adatok meghatározását, az adatkezelés időtartamát, a felhasználás célját, az adatok továbbításának tényét, címzettjeit, adatfeldolgozó igénybevételekét. A szerződésnek félreérthetetlen módon tartalmaznia kell, hogy az érintett aláírásával hozzájárul adatainak a szerződésben meghatározottak szerinti kezeléséhez. Lásd továbbá A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság Beszámolója a 2018. évi tevékenységéről, 34. oldal. Elérhető: <https://www.naih.hu/> (letöltés dátuma: 2019. július 29.)

⁴⁵ A 29. cikk szerinti Adatvédelmi Munkacsoport iránymutatása az (EU) 2016/679 rendelet szerinti hozzájárulásról (2017. november 28.)

⁴⁶ A GDPR 4. cikkének 11. pontja értelmében a hozzájárulás az érintett akaratának önkéntes, konkrét és megfelelő tájékoztatáson alapuló és egyértelmű kinyilvánítása, amellyel az érintett nyilatkozat vagy a megerősített félreérthetetlenül kifejező cselekedet útján jelzi, hogy beleegyezését adja az őt érintő személyes adatok kezeléséhez.

jogszerű alapja, azaz a hozzájárulás és a szerződés nem egyesíthető és nem mosható össze.

Mindezekből két következtetés vonható le. A szigorúbb értelmezés szerint az Adatvédelmi Munkacsoport általános jelleggel kerülendőnek tartja, hogy személyes adatok szerződéses ellenszolgáltatássá váljanak. A megengedőbb értelmezés alapján azonban ezt az Adatvédelmi Munkacsoport csak arra az esetre zárja ki, ha az adatkezelő az érintett hozzájárulása alapján kívánná a személyes adatokat ellenszolgáltatás-ként kezelni.

Azt a következtetést, mely szerint a hozzájárulás a személyes adatok ellenszolgáltatásként való szolgáltatása esetére jogszerű adatkezelési jogalapként nem jelentkezhet, az Adatvédelmi Munkacsoport amiatt tartja levezethetőnek, mert a hozzájárulás esszenciális eleme az önkéntesség. Önkéntesség hiányában, azaz akkor, ha az érintettnek nincs tényleges választási lehetősége az adatai megadását illetően, vagy akkor, ha az adatszolgáltatás megtagadása esetén az érintettnek valamilyen hátránytól kell tartania, érvényes hozzájárulásról nem lehet beszélni. Az Adatvédelmi Munkacsoport iránymutatása szerint a szigorúan szükségesnél több személyes adat felhasználásába való beleegyezési kényszer ugyanígy korlátozza az érintett választási lehetőségeit, és gátolja az önkéntes hozzájárulást. Mivel pedig az adatvédelmi jog célja az alapvető jogok védelme, az egyén számára elengedhetetlen a személyes adatai feletti rendelkezés, és határozottan vélelmezhető, hogy a szükségtelen személyes adatok kezeléséhez való hozzájárulás nem tekinthető a szerződés teljesítéséért vagy a szolgáltatás nyújtásáért járó kötelező ellenszolgáltatásnak.⁴⁷

Ennélfogva amikor az adatkezelő a hozzájárulás iránti kérelmet a szerződés teljesítéséhez köti, az az érintett, aki nem kívánja a személyes adatait az adatkezelő általi kezelés céljából rendelkezésre bocsátani, azt kockáztatja, hogy megtagadják tőle a kért szolgáltatásokat.

Annak értékeléséhez, hogy felmerül-e ilyen kapcsolási vagy feltételül szabási helyzet, az Adatvédelmi Munkacsoport WP259 iránymutatása szerint fontos meghatározni, hogy mire terjed ki a szerződés hatálya, és milyen adatok lennének szükségesek az adott szerződés teljesítéséhez.

Álláspontunk szerint ugyanakkor az Adatvédelmi Munkacsoport iránymutatása e körben vitatható lehet annyiban, hogy azon érintettnek, aki nem kívánja az adatait ellenszolgáltatásként rendelkezésre bocsátani, nem kell feltétlenül a szerződéskötés megtagadásától, mint hátránytól tartania, amennyiben a személyes adat vagylagos ellenszolgáltatásként jelenik meg a szerződéskötés során. Így például nem feltétlenül sérti a hozzájárulás önkéntességének követelményét, ha az adatkezelő biztosítja az érintett számára azt a választási lehetőséget, hogy a szerződéses ellenszolgáltatást

⁴⁷ A német versenyhatóság a Facebook kapcsán hozott, 2019. február 6-i határozatában kifejtette, a GDPR 6. cikk (1) bekezdés a) pontja szerinti tényleges hozzájárulás a tényállás alapján nem állapítható meg, aminek egyik oka, hogy a Facebook piacon elfoglalt erőfölényes helyzetéből adódóan a felhasználók csupán azért fogadják el az általános szerződési feltételeket, hogy a szerződést megköthessék, ami nem tekinthető a GDPR szerinti értelemben vett hozzájárulásnak. Ismerteti Sepsi-Keyha Emese: Adatvédelem, fogyasztóvédelem és versenyjog határárn – hatásköri kérdések, eljárési következmények, Versenytükör, 2019/1. sz. 48.

pénzben vagy személyes adatai meghatározott célra történő megadásával teljesítse. Ezen álláspontunkat véleményünk szerint szintén erősíti a Digitális Irányelv idézett (24) preambulum-bekezdése, amely a személyes adatok szerződéses ellenszolgáltatásként történő megadása jogalapjaként többször is a hozzájárulást nevesíti.

5.2. A szerződés teljesítésén alapuló adatkezelés

A szerződéses jogalap körében az Adatvédelmi Munkacsoport 06/2014. számú véleménye szerint a „szerződés teljesítéséhez szükséges” kifejezést szigorúan kell értelmezni. Az adatkezelésnek szükségesnek kell lennie ahhoz, hogy minden egyes érintettel teljesüljön a szerződés. Ennek keretében például kezelhető az érintett címe az interneten vásárolt áruk leszállítása érdekében, illetve kezelhetők a hitelkártya-adatok a fizetés megkönnyítése érdekében. A foglalkoztatás összefüggésében ez az alap lehetővé teheti például a bérekre vonatkozó információk és a bankszámla-adatok kezelését a bérek kifizethetőségéhez. Az adatok kezelése és a szerződés végrehajtásának célja között közvetlen és objektív kapcsolatnak kell lennie.⁴⁸

Ezen értelmezés következetes továbbvitele esetén így arra jutunk, hogy személyes adat szerződéses jogalapon sem kezelhető ellenszolgáltatásként, hiszen ez kiváltható lehet pénzbeli ellenszolgáltatással is, így nem feltétlenül szükséges a szerződés teljesítéséhez.

A Digitális Irányelv többször idézett (24) preambulum-bekezdése ugyanakkor elismeri a tagállamok azon jogát, hogy szabadon állapítsák meg a szerződés létrejöttére, fennállására és érvényességére vonatkozó követelményeiket. Az Digitális Irányelv ezen megközelítése pedig a GDPR 8. cikkének (4) bekezdésével is maradéktalanul összhangban áll, hiszen eszerint a közvetlenül gyermekeknek kínált, információs társadalommal összefüggő szolgáltatások vonatkozásában végzett személyes adatok kezelésének szabályozása nem érinti a tagállamok általános szerződési jogát (a GDPR itt a nem gyermekeknek kínált információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokról nem rendelkezik). Ekkor tehát az Adatvédelmi Munkacsoport értelmezésével szemben a kérdésben a klasszikus polgári jogi szabályokhoz jutunk el, amely a szerződési szabadság elvéből következően nyilvánvalóan nem tiltja olyan szerződés megkötését, ahol az egyén az adatai megadásával „fizet”.

⁴⁸ A német versenyhatóság a Facebook kapcsán hozott, 2019. február 6-i határozatában jelezte, a GDPR 6. cikk (1) bekezdés b) pontját megszorítóan kell értelmezni, és a jelen esetben a vizsgálat során azonosított mértékű adatkezelés a hatékonysággal és a személyre szabott szolgáltatás előnyeivel összefüggő indokokkal nem támasztható alá. A határozat szerint ezen érvelés elfogadása esetén ugyanis a vállalkozás korlátlan mértékű adatkezelésre lenne jogosult pusztán az üzleti modellje és termékének jellemzői, illetve a vállalkozás termékminőséggel kapcsolatos felfogása alapján. Ebben az esetben bármely adatkezelés a szerződés teljesítéséhez szükségesnek bizonyulhatna, mivel valamennyi adat a magáncélú felhasználóról hordoz információt. Ismerteti Sepsi-Keyha Emese: i.m. 48.

6. Konklúzió

Álláspontunk szerint a személyes adatok, mint szerződéses ellenérték kikötésének megengedhetősége kapcsán az egyes jogterületek ellentmondásosan közelítik meg a kérdéskört: míg a versenyjog és a klasszikus polgári jog ennek lényegében semmilyen jelentősebb akadályát nem látja, az adatvédelmi jog a személyes adatok védelmének alapjogi aspektusai (és a személyes adatoknak a pénztől lényegesen eltérő egyéb jellemzői) miatt a piaci megfontolások háttérbe szorítását tartja kívánatosnak. Az adatvédelmi értelmezések sem egységesek azonban a piac korlátozásának kívánatos mértéke tekintetében; míg ugyanis az Adatvédelmi Testület és az Adatvédelmi Munkacsoport a teljes tilalom mellett törne inkább pálcát, a Digitális Irányelvben és – közvetve ugyan, de – a GDPR-ban is megjelenő uniós jogalkotói szándék korlátozásokkal, de nagyobb teret engedne a szerződési szabadság elvének.

Bár a személyes adatok ellenszolgáltatásként való elfogadhatósága minden bizonynyal még számos gyakorlati problémát fog felvetni, úgy véljük, hogy az ezen megoldások jelen tanulmányban is bemutatott elterjedtsége, figyelemmel a GDPR-ban is deklarált gazdasági, jóléti törekvésekre⁴⁹ is, hosszabb távon nagyobb valószínűséggel a teljes tilalom helyett a megfelelő garanciák melletti, de megengedőbb értelmezés felé fogja az adatvédelmi gyakorlatot elmozdítani.

⁴⁹ A GDPR Preambulumának [2] bekezdése szerint a „természetes személyek személyes adataik kezelésével összefüggő védelméhez kapcsolódó elvek és szabályok a természetes személyek állampolgárságától és lakóhelyétől függetlenül tisztelben tartják e természetes személyek alapvető jogait és szabadságait, különösen, ami a személyes adataik védelméhez való jogukat illeti. Ez hozzájárul a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség, valamint a gazdasági unió megteremtéséhez, a gazdasági és társadalmi fejlődéshez, a belső piacon belüli gazdaságok erősödéséhez és konvergenciájához, valamint a természetes személyek jólétéhez.”

dr. Dzsula Marianna

bíró

Debreceni Ítéltábla

Az üzletág apportálás egyes kérdései

Bevezetés

A gazdasági élet változása miatt időről időre felmerül az a jogértelmezési kérdés, hogy mi lehet (még) apport tárgya. Társasági jogunkban már a Kereskedelmi törvényünk (az 1875. évi XXXVII. törvénycikk) 156. §-a rendelkezett részvénytársaságok esetén „olyan betétről, mely nem készpénzből áll”, ennek fogalmát azonban nem határozta meg. A Kúria már e rendelkezés értelmezése tárgyában kimondta, hogy a nem készpénzbeli betét tárgya nemcsak dolog, hanem minden olyan jog, jogosítvány, esetleg, czég, szabadalom, avagy vevőkör átengedése, vagy más szolgáltatás (restitutio) is lehet, amelynek meghatározható vagyoni értéke van.¹

Az apportálható vagyontárgyak köre a később hatályba lépett társasági törvények² alkalmazásakor is számos értelmezési problémát vetett fel, a felsőbb bírósági határozatok gyakran értelmezték a társasági jogi szabályozás apportra vonatkozó rendelkezéseit.

Ebben a tanulmányban ennek a problémának csak egy kis „szeletét”, azt a kérdést vizsgálom, hogy az üzletág apportálható-e, megvan-e ennek a magyar jogszabályi háttere? Ehhez kapcsolódóan először röviden áttekintem az apporttal szemben támasztott követelményeket, majd pedig az üzletágra és annak átruházására vonatkozó rendelkezéseket.

1. Az apport tárgya: dolog és vagyoni értékű jog

Az 1875. évi Kereskedelmi Törvényünk ugyan a részvénytársaságoknál lehetővé tette a nem (kész)pénzbeli betét szolgáltatását, a magyar jogban azonban először a korlátolt felelősségű társaságról és a csendes társaságról szóló 1930. évi V. törvénycikk 18. § 1. pontja jelölte meg az apport tárgyai között a dolgok mellett a vagyoni értékű jogokat. *Kuncz Ödön* szerint az apport tárgyával szemben támasztott követelményekkor az volt,

¹ Ld. C-303/909. sz. kúriai döntés. Idézi: Greccsák Károly: A Kereskedelmi törvény zsebkönyve. Grill Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1912. 134.

² A gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény, a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIV. törvény, valamint a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény

hogy „*azt lelkiismeretes könyvszakértő határozott értékben legyen képes a mérleg aktívái közé felvenni.*”³

A hatályos szabályozásunk most is hasonlóan határozza meg a nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás fogalmát. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) Harmadik Könyve a jogi személyek általános szabályai között akként rendelkezik, hogy nem pénzbeli vagyoni hozzájárulásként az alapító vagy a tag dolog tulajdonjogát vagy vagyoni értékű jogot ruházhat át a jogi személyre [Ptk. 3:10. § (2) bekezdés]. Követelés apportálására kizárólag gazdasági társaságok [Ptk. 3:99. § (1) bekezdés] és szövetkezetek [Ptk. 3:332. § (1) bekezdés] esetén kerülhet sor.

A Ptk. apportálás esetén a dolog vagy vagyoni értékű jog átruházását kívánja meg, vagyis a végleges vagyonátengedést. A Ptk. ugyan nem utal az apport forgalomképességére, ennek ellenére – értelemszerűen – csak forgalomképes apporttárgy kerülhet az azt szolgáltató vagyonából, a tagok vagyonától független vagyonnal rendelkező jogi személy vagyonába. Az apporton ugyanis tulajdonjogot vagy egyéb jogot (pl. hasznélvezetet) szerez a jogi személy, ezért legalább korlátozottan forgalomképesnek kell lennie az apportálni kívánt dolognak.⁴

A Ptk. nem tartalmazza „végrehajthatóság” követelményét sem, ez a feltétel már korábban, a Gt.⁵ hatálybalépésével kikerült az apport kritériumai közül, sőt már az Európai Közösség 77/91/EGK társasági jogi irányelvének 7. cikke sem tartalmazta azt. Az irányelv szerint ugyanis jegyzett tőke kizárólag vagyoni értékkel rendelkező dolog lehet. Ellenben a munkavégzéshez vagy szolgáltatások nyújtásához kapcsolódó kötelezettségvállalások nem képezhetik vagyoni hozzájárulás tárgyát.

Arról, hogy a dolog fogalmába az üzletág beletartozik-e, az 5. pontban írok, azonban az apport fogalom meghatározása miatt azzal is foglalkozni kell, hogy mi tartozik a vagyoni értékű joghoz. A Ptk. 3:10. § (2) bekezdése – eltérően a korábbi szabályozástól⁶ – nem határozza meg a vagyoni értékű jogok fogalmát. A Sárközy Tamás által szerkesztett Ptk. kommentár megállapítása szerint a vagyoni értékű jogok akár példálózó jellegű felsorolására azért nem került sor az apport kapcsán, mert a törvény nem kíván különbséget tenni ezek között egyes jogok kiemelésével.⁷

A vagyoni értékű jogok fogalmi körét – több ok miatt – nem egységesen határozzák meg az egyes törvények sem. Így pl. a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény 3. §-ának 31. pontja szerint vagyoni értékű jog a földhasználat, az ingatlanon fennálló hasznélvezet és használat, a telki szolgálat, valamint az ingatlan bérleti joga.

³ Kuncz Ödön: A magyar kereskedelmi- és váltójog tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1938. 198.

⁴ Kísfaludi András szerint is a forgalomképesség egy immanens követelmény az apport tárgyával szemben, amelyet elhagyni nem lehet. Ld. Kísfaludi András: Társasági jog. Complex Kiadó, Budapest, 2007. 99.

⁵ A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény

⁶ Gt. 13. § (2) bekezdés: „A nem pénzbeli hozzájárulás bármilyen vagyoni értékkel rendelkező dolog, szellemi alkotáshoz fűződő vagy egyéb vagyoni értékű jog – ideértve az adós által elismert vagy jogerős bírósági határozaton alapuló követelést is – lehet.”

⁷ Boóc Ádám – Gadó Gábor – Gál Judit – Komáromi Gábor – Pázmándi Kinga – Sándor Tamás – Sárközy Tamás – Török Gábor – Zsohár András: A jogi személy. In: Sárközy Tamás (szerk.): Polgári jog I-IV. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 47.

Ezzel szemben az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény nem adja meg a vagyoni értékű jog egységes meghatározását, hasonlóan a számvitelről szóló 2000. évi C. törvényhez (a továbbiakban: Szt.).

Ezért is helyeselhető, hogy a Ptk. sem adja meg a vagyoni értékű jogok felsorolását, azonban a téma szempontjából szükségesnek tartom arról állást foglalni, hogy az üzletág kielégíti-e a vagyoni értékű jog fogalmát? A bírói gyakorlat szerint apportálható vagyoni értékű jog például a bérleti jog, a szabadalmi és szabadalomhasznosítási jog, a szerzőt megillető felhasználási jog, felhasználás engedélyezésének joga, a védjegyjog, a know-how, a goodwill, a szoftver, a tulajdonos ingatlanán fennálló használati jogának határozott időre apportálása. Ezzel szemben az üzletágnak, mint önálló gazdasági egységnek csak az egyes „elemei” minősülnek (minősülhetnek) vagyoni értékű jognak, ezért e jogcímre hivatkozással az üzletág-átruházás nem apportálható. Ezt a megállapítást alátámasztják az üzletágot szabályozó, a 2.-6. pontban ismertetett speciális jogszabályi rendelkezések is.

2. Az üzletág jogi szabályozása

2.1. Az üzletág (átruházás) adójogi szabályozása

2.1.1. Az üzletág átruházása, mint „kedvezményezett eszközértékesítés”

Az uniós jogban már a Tanács hatodik irányelve⁸ tartalmazott – igaz adójogi szempontból – rendelkezést az üzletág átruházására, melyet termékértékesítésnek tekintett. A Hatodik irányelv 5. cikk (8) bekezdése kimondta, hogy az egész vagyon vagy annak egy részének átruházását egy társaságra – akár ellenérték fejében, akár ingyenesen vagy apportként történő bevittelel történik – a tagállamok úgy kezelhetik, mintha nem termékértékesítésről lenne szó, és az átruházás kedvezményezettjét az átruházó jogutódjának tekintik. A mentesítés célja az volt, hogy a megkönnyítse az üzletágak átruházását azáltal, hogy ezen átruházások kezelését egyszerűsíti és elkerüli, és az üzletágot megszerző likviditását olyan aránytalan adóösszeg terhelje, amelyet utólag – az előzetesen felszámított adó levonásával – úgylis visszkap.

Magyarország Európai Unióhoz csatlakozása miatt az egyes pénzügyi tárgyú törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló a 2004. évi XXVII. törvény rendelkezett az irányelv átültetéséről a nemzeti jogba, azonban a kedvezmény lehetőségét ekkor még nem vezették be.

⁸ A tagállamok forgalmi adóra vonatkozó jogszabályainak összehangolásáról – közös hozzáadottértékadó-rendszer: egységes adóalap-megállapításról szóló 77/388/EGK irányelv (1977. május 17.)

A Tanács új irányelve, a közös hozzáadottértékadó-rendszerrel szóló 2006/112/EK irányelv a Hatodik irányelv rendelkezésével azonos tartalommal szabályozza a vállalkozás (üzletág)-átruházást. A 19. cikk⁹ lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy a vállalkozás vagyonának egészben vagy részben történő átruházását kivonják az adózatás alól.

Bár ez az irányelv már 2008-ban implementálásra került, e kedvezmény lehetőségével Magyarország csak 2013. január 1-től élt. 2012. december 31-ig az adójogi jogszabályok annak ellenére nem határozták meg az üzletág-átruházás fogalmát, hogy a társasági és osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény (a továbbiakban: Tao tv.) 4. § 23/ b. pontja már 2003. január 1-jétől – bár nem ezt a kifejezést használva – tartalmazott rendelkezéseket az üzletág-átruházására, a kedvezményezett eszközátruházást szabályozva.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az uniós irányelv 19. cikke is az üzletág helyett a vállalkozás kifejezést használja, e fogalom meghatározását azonban nem adja meg, a 295. cikk (1) bekezdés 2. pontja pedig csupán a „mezőgazdasági, erdészeti vagy halászati vállalkozás” fogalmát pontosítja.

A Tao tv. szerinti kedvezményezett eszközátruházáson olyan jogügyletet kell érteni, amely alapján egy társaság – a megszűnése nélkül – legalább egy önálló szervezeti egységet átruházza egy másik társaságra, annak jegyzett tőkéjét megtestesítő részesedés ellenében. Önálló szervezeti egységnek minősül egy társaság olyan részlegének összes eszköze és kötelezettsége (ideértve a passzív időbeli elhatárolást is), amely részleg szervezeti szempontból független, a hozzá tartozó vagyonnal működni képes egységet képez.

A Tao-törvény, valamint az Európai Bizottság különböző tagállamok társaságainak egyesülésére, szétválására, részleges szétválására, eszközátruházására és részesedéscseréjére, valamint az SE-k¹⁰ vagy az SCE-k¹¹ létesítő okirat szerinti székhelyének a tagállamok közötti áthelyezésére alkalmazandó adózatás közös rendszeréről szóló 2009/133/EK irányelvnek (a továbbiakban: Irányelv) a kedvezményezett eszközátruházásra vonatkozó rendelkezései sok jogértelmezési kérdést vetettek fel az eszközátruházással (üzletág átruházással) kapcsolatban.

A két említett jogszabály mellett a 60/2013. Számviteli kérdés foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy lehetőség van-e a kedvezményezett eszközátruházásra két lépésben oly módon, hogy először a társaság értékesíti a szervezeti egységet az átvevő társaság részére az ahhoz tartozó eszközökkel és kötelezettségekkel. Második lépésben pedig a társaság az üzletág-átruházásból származó, az átvevő társasággal szemben fennálló követelését nem pénzbeli hozzájárulásként az átvevő társaság rendelkezésére bocsátja. Az apportálás során a társaság az átvevő társaság jegyzett tőkéjének emelése mellett

⁹ A vállalkozás vagyonának egészben vagy részben történő átruházását – akár ellenérték fejében, akár ingyenessen, akár apportként történő bevittel – a tagállamok úgy tekinthetik, mintha nem történt volna termékértékesítés, és az átruházás kedvezményezettjét az átruházó jogutódjának tekintik.

¹⁰ Európai részvénytársaság

¹¹ Európai szövetkezet

az átruházásból származó követelésével az átvevő társaság tőketartalékát emeli meg. Az állásfoglalás megállapítja, hogy ez a megoldás megfelel a kedvezményezett eszközátruházás feltételeinek, mivel a Tao-törvény és az Irányelv sem rendelkezik olyan szabályról, amely értelmében kedvezményezett eszközátruházás kizárólag egyetlen jogügylet keretében valósulhat meg. Az említett jogszabályok továbbá nem zárják ki annak a lehetőségét sem, hogy a társaság az apportot az átvevő társaság jegyzett tőkéjének és ezzel egyidejűleg tőketartalékának emelésével teljesítse.

Egy másik adójogi állásfoglalás arra is kitér, hogy egyetlen üzletággal rendelkező társaság esetén is értelmezhető-e az üzletág-átruházás, az, hogy a társaság magát az alaptvékenységét ruhazza át, melynek következtében az átadó az üzletág-átruházás után „kiüresedik”. Az állásfoglalás megállapítja, hogy mivel a definíció ezt nem zárja ki – természetesen azzal a megkötéssel, hogy ilyenkor minden, az alaptvékenységgel kapcsolatban lévő eszközt és kötelezettséget át kell adni -, így ennek sincsen akadálya. Az átruházás során tehát valamennyi, az adott üzletághoz tartozó eszközt és kötelezettséget át kell adni az átvevő részére, a törvény nem enged kivételt.¹²

Fontosnak tartom kiemelni, hogy ezekben az állásfoglalásokban csupán a Tao. szempontjából vizsgálták az üzletág apportálhatóságát, míg az üzletág-átruházás jogszerű apportáláshoz szükséges az anyagi jogi feltétel, a Ptk. 3:10. § (2) bekezdése szerinti követelmény teljesülése is.

2.1.2. Az Áfa-tv szerinti üzletág-átruházás

Az egyes adótörvények és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról szóló 2012. évi CLXXVIII. törvény 145. § (4) bekezdésével az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvénybe (a továbbiakban: Áfa tv.) 2013. január 1-jétől beiktatott 259. § 25/A. pontja értelmében üzletág a vállalkozásnak olyan működő egysége, amely szervezeti szempontból függetlenül, a hozzá tartozó vagyonnal alkalmas az önálló gazdasági tevékenység tartós folytatására.

Az Áfa tv.-nek ez a módosítása ezeknek az átruházásoknak az „áfa-kezelését” egyszerűsítette (nem keletkezik áfafizetési kötelezettség az átadásakor a törvényben előírt feltételek megléte esetén), elkerülve azt, hogy az üzletágot megszerző likviditását olyan aránytalan adóösszeg terhelve, amelyet utólag – az előzetesen felszámított áfa levonásával – úgymint visszakap. A vállalkozás működő egységének vagyona pedig magában foglalja nemcsak a dolgokat és vagyoni értékű jogokat, hanem a munkavállalókat is.

Ha összevetjük a definíciót a Tao tv. önálló szervezeti egység fogalmával, a hasonlóság szembetűnő, mivel ugyanúgy szükséges a szervezeti önállóság, illetve a gazdasági tevékenység folytatásának képessége. Az Áfa tv. azzal mond többet, hogy a

¹² 2007/134. Adózási kérdés kedvezményezett eszközátruházás az egyetlen önálló szervezeti egységgel rendelkező társaságnál

tevékenység folytatásának tartósnak kell lennie, egészen pontosan az átadott szervezeti egységnek alkalmasnak kell lennie a tevékenység tartós folytatására.

Ha a közös hozzáadottértékadó-rendszerről szóló 2006/112/EK tanácsi irányelv 19. cikkéből indulunk ki, megállapítható, hogy a vagyon(rész) mint összesség átruházásáról van szó. Ugyanakkor a vagyon mint összesség fogalmából inkább hasonló értelmezés vezethető le, mint amit a Tao tv. esetében: az üzletág vagyonának része valamennyi, az adott üzletághoz kapcsolódó eszköz és kötelezettség is.

Szükségesnek tartom kiemelni, hogy az Áfa tv. sem „következetes”: az Áfa tv. 17. § (1) bekezdése és a 135. § (4) bekezdése ugyanis külön „kategóriaként” említi az apportálást, illetve az üzletág átruházását, ha a tárgyi eszköz megszerzésére az Áfa tv. 17. §-a alapján apport, jogutódlás vagy üzletág-átruházás keretében kerül sor.

3. Az üzletág (átruházás) számviteli szabályozása

A számvitelről szóló 2000. évi C. törvényt (a továbbiakban: Szt.) 72. § (4) bekezdés e) pontja¹³ 2015. január 1-től az Áfa tv.-re visszautalva rendelkezett az üzletág-átruházásról az értékesítés ellenértékének elszámolásánál.

Az Szt. 2019. január 1-jétől már önállóan határozza meg az üzletág fogalmát annak ellenére, hogy üzletág az üzleti vagy cégérték, illetve negatív üzleti vagy cégérték számításánál 2015 óta szerepelt a törvényben. Az Szt. 72. § (4) bekezdés e) pontját hatályon kívül helyező, az egyes adótörvények uniós kötelezettségekhez kapcsolódó, valamint egyes törvények adóigazgatási tárgyú módosításáról szóló 2018. évi LXXXII. törvény 224. §-ához fűzött indokolás szerint azért kell az Szt.-ben meghatározni az üzletág fogalmát, mivel gazdasági tartalmát tekintve jelentős különbség van az egyedi eszközök értékesítése, a tartozások átvállalása és az üzletág átruházása között.

Az Szt. 3. § (5) bekezdés 2a. pontja szerint üzletág a gazdálkodónak szervezeti szempontból független, önállóan működőképes egysége (ideértve a telephelyet, üzlethálózatot is), amely a hozzá tartozó vagyonnal (eszközökkel, kötelezettségekkel, célartalékokkal és időbeli elhatárolásokkal) önálló gazdasági tevékenység tartós folytatására képes. E fogalom meghatározás alapján megállapítható, hogy az Szt. – hasonlóan az Áfa tv. szerinti üzletág meghatározásához – a szervezeti egység önállóságára és az ehhez tartozó vagyonnal működtetett gazdasági tevékenységre helyezi a hangsúlyt, az üzletág átruházása alatt nemcsak a vagyon átruházását érti.

¹³ A rendelkezést az egyes adótörvények és azokkal összefüggő más törvények, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény módosításáról rendelkező 2014. évi LXXIV. törvény 294. §-a iktatta be. 2019. I. 1-től pedig hatályon kívül helyezte a 2018. évi LXXXII. törvény 224. § (2) bekezdése.

4. Az üzletág átruházás munkajogi szabályai

Az üzletághoz mint gazdasági tevékenységet folytató szervezeti egységhez értelemszerűen hozzátartoznak az átruházó mérlegében nem szereplő erőforrások, így az üzletágban foglalkoztatott munkavállalók is. Az uniós jog – hasonlóan az adójogi szabályokhoz – a munkavállalók védelme érdekében rendezi az üzletág-átruházáshoz kapcsolódóan a munkavállalók munkaviszonyát. A munkavállalók jogainak a vállalkozások, üzletek vagy ezek részeinek átruházása esetén történő védelmére vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló 2001/23/EK irányelv 1. cikke (1) bekezdésének a) és b) pontja szerint ezt az irányelvet kell alkalmazni valamely vállalkozás, üzlet vagy ezek egy részének más munkáltató részére szerződés alapján történő átruházása vagy összefonódása esetén [helyesen: szerződés vagy egyesülés alapján történő átruházása esetén]. Az irányelv szerint akkor jön létre átruházás, ha olyan gazdasági egység kerül átruházásra, amely megtartja identitását, azaz az erőforrások olyan szervezett csoportja marad, amelynek célja, hogy fő vagy kiegészítő gazdasági tevékenységet folytasson.

A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) is az irányelvhez hasonló rendelkezést tartalmaz. Az Mt. 36. § (1) bekezdése – az üzletág-átruházás kifejezés helyett, de azzal azonos tartalommal kimondja, hogy a gazdasági egység (anyagilag vagy nem anyagilag erőforrások szervezett csoportja) jogügyleten alapuló átvételének időpontjában fennálló munkaviszonyból származó jogok és kötelezettségek az átadóról az átvevő munkáltatóra szállnak át”. Munkajogilag tehát az üzletág átruházása a munkáltató személyében bekövetkező változást jelent, amely a törvény erejénél fogva bekövetkezik az „üzletág átszállásakor (átruházásakor)”. Hangsúlyozni kell, hogy bár az Mt. az üzletág átruházása helyett a gazdasági egység átszállásáról rendelkezik, ennek ellenére a gazdasági egység, mint üzletág átruházásának önállósága levezethető az Európai Unió Bírósága (EUB) ítéleteiből és magyar bírói gyakorlatból¹⁴ is.

Az EUB már számos ügyben értelmezte a 2001/23/EK irányelvet az üzletág átruházás fogalma és az ehhez kapcsolódó adófizetési kötelezettség, a munkavállalók jogviszonyának változása miatt, melyek a téma szempontjából is figyelembe vehetők. Az EUB a C-16/14. számú ítéletében megállapította, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat szerint a 2001/23/EK irányelv a valamely gazdasági egységen belül fennálló munkaviszonyok tulajdonosváltástól független folyamatosságának biztosítására irányul. Ennek meghatározásához, hogy vállalkozások ezen irányelv értelmében vett „átruházásáról” vane szó, a döntő kritérium az a körülmény, hogy a szóban forgó egység megőrzi identitását, ami különösen a működés tényleges folytatásából vagy átvételéből ered [C-16/14.

¹⁴ BH 2019. 26. I. A munkáltató személyében bekövetkező változás esetében az átadás-átvétel háromalanyú üggyel, a gazdasági egység feletti hatalomváltással megvalósul, ami által a munkavállalók irányítására jogosult munkáltató személye megváltozik.

sz. ítélet 25. pont].¹⁵ Kimondta azt is, hogy annak megállapításához, hogy e feltétel teljesüle, a szóban forgó műveletet jellemző összes ténybeli körülményt együttesen kell figyelembe venni, amelyek között szerepel az érintett vállalkozás vagy üzlet típusa; az, hogy sor került tárgyi eszközök, azaz ingatlanok vagy ingóságok átruházására; az immateriális javak értéke az átvétel időpontjában; az, hogy sor került a vállalkozás új vezetője által a személyi állomány jelentős részének átvételére, az ügyfélkör átadására; az átruházás előtti és utáni tevékenységek hasonlóságának mértéke; e tevékenységek esetleges felfüggesztésének időtartama. Ezek az elemek azonban a szempontoknak csupán egy részét jelentik az összes felmerülő jelenség megítélése során, és emiatt nem lehet őket elszigetelten értékelni.¹⁶

Az EUB jogértelmezése megerősíti azt a megállapítást, hogy az üzletág átruházása munkajogi szempontból is olyan „összetett láncolatból álló folyamat”, amely nemcsak dolgok (vagyon értékű jogok) tulajdonjogának az átruházását foglalja magában.

5. Az üzletág-átruházás polgári jogi megítélése

A Ptk. Harmadik Könyve nemcsak a vagyoni értékű jog, de a dolog fogalmát sem határozza meg, ezért annak eldöntéséhez, hogy a Ptk. 3:10. § (2) bekezdése alapján mi lehet az apport tárgya, a Ptk. Dologi Jogi Könyvének a rendelkezéseit¹⁷ kell alkalmazni. A Ptk. Dologi Jogi Könyve – bár több helyen használja¹⁸ – nem határozza meg a vagyon fogalmát, a Ptk. 8: 1. § (1) bekezdés 5. pontja¹⁹ is kizárólag a vagyontárgy definícióját adja meg.²⁰

A korábbi, magánjogi jogviszonyainkat szabályozó jogszabályok nem szabályozták a vagyon átruházását, de nem is tiltották azt, ugyanakkor a vagyon önálló tulajdoni tárgyként történő átruházásának kérdése és a szabályozása iránti igény már felmerült a polgári jogi kodifikáció során is.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény – amely nem lépett hatályba – sem rendelkezett erről. Ennek oka a következő volt: *„A vállalat önálló egységként (vagyontárgyakkal, jogokkal és kötelezettségekkel együtt) való átruházása valójában olyan egyetemes jogutódlást jelentene, amelynek során a magánjogi szabályozás keretében nem volna*

¹⁵ Lásd: Spijkers-ítélet, 24/85, EU:C:1986:127, 11 és 12. pont; GüneyGörres és Demir ítélet, C232/04 és C233/04, EU:C:2005:778, 31. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat; Amatori és társai ítélet, C458/12, EU:C:2014:124, 30. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

¹⁶ 26. pont (lásd: Spijkersítélet, 24/85, EU:C:1986:127, 13. pont; Redmond Stichtingítélet, C29/91, EU:C:1992:220, 24. pont; Süzenitélet, C13/95, EU:C:1997:141, 14. pont; Abler és társai ítélet, C340/01, EU:C:2003:629, 33. pont).

¹⁷ Ptk. 5:14. § (1) A birtokba vehető testi tárgy tulajdonjog tárgya lehet.

(2) A dologra vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell a pénzre és az értékpapírokra, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre.

(3) A dologra vonatkozó szabályokat az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni.

¹⁸ Ptk. 5:26. § (1) bekezdés, Ptk. 5:42. § (1) bekezdés, Ptk. 5:96. § (8) bekezdés

¹⁹ Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 5. vagyontárgy: a dolog, a jog, a követelés;

²⁰ Részletesen foglalkozik a vagyontárgy és a vagyon fogalmának használatával a Ptk.-ban: Gárdos István: A vagyontárgy és a vagyon fogalma a Ptk.-ban. Gazdaság és Jog 2018/11. sz., 3-10.

biztosítható a hitelezők és a vevő érdekeinek kiegyensúlyozott védelme. Az ilyen átruházás megengedettsége a hitelezővédelem olyan részletes szabályozását igényelné, amelyet a társasági jogi szabályozás ír elő a társaságok átalakulására, különösen azok egyesülésére. A hitelezők, a szállítók, a vevők, az ügyfelek, a fogyasztók stb. a vállalat önálló jogi egységként való átruházása esetén részletesen szabályozott, teljes körű publicitás hiányában nem is szereznének tudomást a kötelezett személyében bekövetkezett változásról. A vállalat vagyonának átruházása gondosan megfogalmazott és előkészített szerződéssel a mai szabályok mellett is problémamentesen megoldható. Dologösszegségnek önálló tulajdoni tárgyként való kezelése egyébként azzal járna, hogy a dologösszegsége mint tulajdoni tárgyon és az egyes vagyontárgyakon fennálló tulajdonjogok eltérhetnének, márpedig egy tulajdoni tárgyon csak egy tulajdonjog állhat fenn.”²¹

A 2013. évi Ptk.-val kapcsolatban Menyhárd Attila is arra utal, hogy a hasonló ok miatt nem került sor a Ptk.-ban a vagyon átruházásának szabályozására: *„A vagyon dolgoknak, jogoknak, követeléseknek, szerződési pozícióknak és kötelezettségeknek az összessége, amelyeket elsősorban az foglal egységbe, hogy egy kézben koncentrálódnak a felettük fennálló rendelkezési jogok, és elsősorban a vagyon részét képező javak szolgálnak a vagyon részét képező kötelezettségek fedezetéül. A magyar polgári jog a vagyont nem fogadja el tulajdonjog vagy idegen dologbeli jogok közvetett tárgyának. A vagyon önálló tulajdoni egységként való kezelésének alapvetően az egyediség elve állja útját: ha a vagyont önálló tulajdoni egységnek tekintjük, és a vagyon egyes elemei is megőrzik független dologi jogi minőségüket (azaz nem minősülnek a vagyon alkotórészeinek), fennáll annak a lehetősége, hogy a vagyonon és a vagyon egyes elemein eltérő tulajdonjog keletkezik. Így ugyanazon a dologon (jogon) független tulajdoni tárgyként és a vagyon részeként eltérő (két különböző) tulajdonjog párhuzamosan állna fenn, amelyet a tulajdonjog belső logikája kizár.”²²*

A Kúria egy közelmúltban hozott ítélete (Pfv. I. 20.762/2019/13.) is alátámasztja, hogy polgári jogi szempontból miért problémás a vagyon apportálása, miért más a megítélése, mint adó- vagy számviteli szempontból. Ebben az ügyben egy privatizációs szerződéshez kapcsolódóan a bíróságoknak abban a kérdésben kellett állást foglalniuk, hogy mi tartozik az apporthoz, ha a cég alapításakor az apport tárgyai alkotórészi kapcsolatban álltak az alapul fekvő ingatlanokkal. A Kúria megállapította, hogy azokon a cég csak akkor szerezhette volna tulajdont, ha az elvásztásra és a birtokba adásra sor kerül. Elvásztás hiányában a cég azokat önálló dologként birtokba sem vehette, azok megtartották az általa bérelt valamely ingatlanhoz kapcsolódó alkotórészi minőségüket, így tulajdonjogot sem szerezhette, az apportálás (adásvételi szerződés) mint jogcím – annak érvényes volta esetén – önmagában nem eredményezi a tulajdon átszállását.

²¹ Kézikönyv az új Polgári Törvénykönyvhöz. Törvényszöveg, egységes szerkezetű indokolás, Complex Kiadó, Budapest, 2009. 377.

²² Menyhárd Attila: Dologi jog. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. 1. kötet, Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 937-938.

6. Az üzletág-átruházás apportálhatóságának megítélése a bírói gyakorlatban

Az üzletág átruházása, annak ellenére, hogy adó- és számviteli szempontból egy ügyletnek minősül, magában foglalja az eszközök (ingóságok, ingatlanok, a szellemi tulajdon körébe tartozó javak (védjegy, szerzői jog, üzleti titok, know-how), a munkavállalók és az átruházó szerződésállományának átruházását is. A Ptk. szabályozásának „hiánya” miatt eltérő a bírói gyakorlatban annak a kérdésnek megítélése, hogy az üzletág-átruházás apportálható-e.

A Győri Ítéltábla a Cgf.IV.47.004/2019/2. számú határozatában úgy foglalt állást, hogy az üzletág a maga egészében forgalomképes, hiszen az üzleti forgalomban rendszeresen történik önálló szervezeti egység, üzletág átruházása. Az apportálás az átruházás (Ptk. 5:38. §) egyik formája. Üzletág apportálásánál annak egyik feltétele (a forgalomképesség, az átruházhatóság) pedig nyilvánvalóan fennáll. Az ítéltábla határozata szerint az üzletágot – mint dolog- és jogösszességet – alkotó egyes dolgok, jogok és követelések vagyoni értékkel rendelkeznek, amelyet alátámaszt a változásbejegyzési kérelemhez csatolt mérleg, és igazol a tőkeemeléskor kiállított tagi nyilatkozat. (Ctv. 1. Melléklet II./1. bb) alpontja) Az apportálás anyagi jogi feltétele (Ptk. 3:10. § (2) bekezdése) ilyen esetben fennáll. A cégbíróság további feltételeket, így az üzletág egyes elemei meghatározását és tételes értékük feltüntetését a törzstőke emelése bejegyzéséhez nem írhat elő.

Ez az ítéltáblai határozat nem került közzétételre, mivel más ítéltáblák szaknácásai – éppen a 4. pontban írt, a Ptk. -nak a vagyon átruházhatóságát szabályozó rendelkezéseinek a tudatos „hiánya” miatt nem értettek egyet az üzletág mint dolog- és jogösszesség apportálhatóságával. Álláspontjuk szerint a Ptk. 3:4. § (3) bekezdése sem teszi lehetővé a Ptk. 3:10. § (2) bekezdésétől való eltérést, mivel a Ptk. 3:4. § (2) bekezdése nem ad felhatalmazást a nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás tárgyától való eltérésre, a Ptk. 5:14. §-ában írtak figyelmen kívül hagyása alól.

7. Összegzés

Az üzletág átruházására alkalmazandó jogi szabályozás ismertetése alapján megállapítható, hogy bár az adó-számviteli-munkajogi jogszabályok részletesen rendelkeznek róla, a Ptk.-ban nincs szabályozva a vagyonösszesség (üzletág átruházása), ezért eltérő a társasági jogi „megítélése” a bírói gyakorlatban az apportálhatóságának. Ezt – a gazdasági élet igénye miatt – ha nem is a Ptk.-ban, de szabályoznia kell(ene) a jogalkotónak, figyelemmel arra is, hogy apportálás esetén még azt is eltérően ítélik meg, hogy utólag elidegeníthető-e a gazdasági társaság tulajdonába adott nem pénzbeli hozzájárulás. Az üzletág-átruházás apportálása esetén is a társaság tulajdonába kell adni az üzletágot, annak egyes elemei azonban folyamatosan változhatnak, erről nemcsak számviteli és adójogi szempontból kellene rendelkezni.

A Csődtörvény kodifikációja során is felmerült, hogy a felszámolás alatt álló cég vagyona „egyben” kerüljön értékesítésre. Ez is azt mutatja, hogy a polgári jogban is meg kell alkotni az ezt lehetővé tevő rendelkezéseket. Az üzletághoz rendszeresen olyan dolgok is tartoznak, melyek önálló átruházása esetén más személyt elővásárlási jog illet meg. A Ptk. 6:222. §-a tárgyában kialakult bírói gyakorlat²³ szerint az egyik ingatlan tekintetében elővásárlásra jogosult a dologösszességként értékesített ingatlanok egészére gyakorolhatja az elővásárlási jogát, ez azonban az üzletághoz tartozó valamennyi „dologösszességre” nem lehet(ne) irányadó.

A polgári jogi szabályozáshoz szükséges figyelembe venni azokat az EUB ítéleteket²⁴ is, amelyek egyes üzletágak átruházása során felmerült jogértelmezési problémákat vizsgálták, mivel az üzletág átruházása nemcsak a magyar bírói gyakorlatban vet fel számos jogértelmezési kérdést.

²³ BH 2018.200.

²⁴ A C-371/12. sz. ügyben a biztosítási üzletág, a C-482/14. számú ügyben a vasúti üzletág. A C-127/16., a C-472/16. és a C-664/17. sz. ítéletek a gazdasági egység és az átruházás fogalmával is foglalkoznak.

dr. Erdős Gabriella
adjunktus
Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdasági Jogi Tanszék

2019 – az adókikerülés elleni közös európai fellépés éve

Az agresszív adótervezés elleni fellépés mérföldkövei

Az adókikerülés, agresszív adótervezés, egyidős az adózással. Az adókikerülés elleni intézkedések is több évtizedes múltra tekintenek vissza. Azonban az OECD 2006-os szöuli deklarációja új korszak kezdetét jelentette az agresszív adótervezés elleni harcban. A deklaráció újdonsága egyrészt abban áll, hogy nemcsak az adókikerülés, hanem a nemzeti szinten legális, de nemzetközi adókikerülést eredményező agresszív adótervezés ellen is fellép. Másrészt a fellépést nemcsak összehangolt jogszabályi ajánlások formájában képzeli el, hanem az adóhatóságok közös adótervezési struktúra adatbázisán, információcserén és közös képzési programokon keresztül.

Az agresszív adótervezés elleni harc következő nagy mérföldköve az OECD BEPS (*Base Erosion and Profit Shifting*) projekt egyes akció pontjaival kapcsolatos jelentéseinek kiadása volt 2015-ben.

A BEPS főbb területei a következők voltak:

- A digitális gazdaság kihívásai;
- Hibrid megállapodások;
- Ellenőrzött külföldi társaság (CFC) szabályok továbbfejlesztése;
- Kamat levonhatóság korlátozása (alultőkésítés);
- Fellépés az államok káros adózási gyakorlatával szemben;
- Adóegyezmények nem rendeltetésszerű használata;
- Telephellyé válás mesterséges elkerülése;
- Transzferárak és az értékteremtés összhangjának biztosítása;
- Adókikerülési struktúrákkal kapcsolatos adatbázis;
- Agresszív adótervezési technikák bejelentési kötelezettsége;
- Transzferár nyilvántartási szabályok;
- Vitarendezési eljárások;
- Többoldalú (multilaterális) instrumentum kidolgozása az adóegyezményeknek a BEPS ajánlások bevezetése miatt szükséges gyors és hatékony módosítására.

Az OECD agresszív adótervezése megakadályozására vonatkozó egyes ajánlásait az Európai Unió irányelvben vette át 2016 és 2017-ben, ezzel kötelezővé téve azok beve-

zetését a tagállamok számára. Az ATAD¹ (*Anti Tax Avoidance Directive*) a belső piac működését közvetlenül érintő adókikerülési gyakorlatok elleni szabályok újragondolása és közösségi szintű szabályozása. Az irányelv célja, hogy biztosítva legyen a társasági adónak az érték keletkezése helyén történő megfizetése és az OECD BEPS jelentésekkel összhangban ellehetetlenítse az agresszív adótervezést.²

Az ATAD 2017-es módosítása csoportosítja a hibrid adóelkerülési technikákat és csoportonként ad javaslatot azok megakadályozására. Az ATAD főbb részei a kamatlevonhatósági szabály, az általános adókikerülés elleni szabály, az ellenőrzött külföldi társaságokra vonatkozó előírások, illetve a hibrid struktúrák segítségével történő adókikerülés megakadályozását szolgáló módszerek. Magyarország az ATAD elsődleges ajánlásait 2019 folyamán beépítette a társasági adó törvénybe, a hibrid szabályok bevezetése pedig 2020-ban lép életbe.

Jelen tanulmány célja, hogy áttekintse a Magyarország által jelenleg alkalmazott adókikerülés elleni általános és specifikus szabályokat, különös tekintettel az irányelv magyarországi bevezetésére és a Magyarország által választott opciókra. A szerző arra a kérdésre is választ keres, hogy az irányelv bevezetése mennyiben teszi hatékonyabbá az agresszív adókikerülés elleni magyar küzdelmet.

1. Az adókikerülés és az agresszív adótervezés fogalmi különbözősége

Adókikerülésről olyan esetekben beszélünk, amikor a felállított struktúra nem tükrözi a gazdasági valóságot, például nincs valós fizikai jelenlét, a tevékenység jellegéhez illő eszközök, munkavállalók, esetleg nem is folyik a létrehozott jogi személyben valós gazdasági tevékenység, vagy a tevékenység nem ad tényleges hozzáadott értéket. Az adókikerüléshez két szereplő kell: egy vállalatcsoport, amely az adóköltéseit csoportszinten minimalizálni szeretné, és egy olyan ország, amely speciális szabályok alkalmazásával az adótervezéshez kedvező környezetet biztosít annak érdekében, hogy az országba addicionális tőkét tudjon bevonni. Az Európai Unió igyekszik fellépni az országok káros adóversenyével szemben, azonban ez a fellépés közel sem olyan hatékony, mint a legújabb adókikerülés, agresszív adótervezés elleni intézkedések.

Az EU által 1997-ben elfogadott, jogszabályi kötőerővel nem rendelkező Üzleti Adóztatás Magatartási Kódexe (*Code of Conduct for Business Taxation*)³ az országok káros adóztatási gyakorlatának főbb jellemzőit az alábbiakban foglalja össze:

¹ A Tanács (EU) 2016/1164 irányelve a belső piac működését közvetlenül érintő adókikerülési gyakorlatok elleni szabályok megállapításáról. 2016/1164 irányelv, Az irányelvet a Tanács (EU) 2016/952 irányelve módosította.

² Michel Alves de Matos, Dmitri Semenov, and Jurjan Wouda Kuipers: *European Holding and Financing Companies, the OECD MLI, and EU Anti-Tax-Avoidance Directive*, Tax Notes international, Vol 89. No.3 2018, Tax Analysts, 237-244.

³ Conclusions of the ECOFIN Council Meeting on 1 December 1997 concerning taxation policy – Resolution of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 1 December 1997 on a code of conduct for business taxation – Taxation of Savings. HL. C 2/1., 1998. január 6.

- az adóelőny csak külföldi illetőségűekre vagy az általuk végzett tranzakciókra vonatkozik;
- a szabály alkalmazása a gyakorlatban nem érinti a belföldi adóalapot;
- az előny alkalmazásának nem feltétele a valós gazdasági jelenlét;
- a vállalatcsoport adott tevékenységével kapcsolatos nyereségadó alapja megállapításának szabályai eltérnek a nemzetközileg elfogadott elvektől vagy az általános szabályoktól;
- az adott kedvezmény a jogi szabályozás és a gyakorlat szintjén nem átlátható, az előnyt nyújtó ország arról más országok felé nem ad tájékoztatást.

A Magatartási Kódexszel egyidejűleg felállított *Code of Conduct* csoport jelenleg is folytatja a munkáját, amelynek célja a káros adóztatási gyakorlatok felderítése, és megszüntetése. A munka hatékonyságát azonban jelentősen befolyásolja az a tény, hogy a csoport mögött nem áll törvényi felhatalmazás, hanem csak a résztvevő országok önkéntes vállalása a káros adóverseny megszüntetésére.

Míg a vállalkozások adókikerülésével szemben az adórendszerek régóta fellépnek, az agresszív adótervezés elleni fellépés alapvetően a harmadik évezred eredménye. Az OECD úgy határozta meg az agresszív adótervezést, mint általában legális adótervezést, amely a törvények technikai értelmezéséből kiindulva az adórendszerek különbözőségeit használja ki a vállalatcsoport tényleges adóterhének minimalizálása érdekében. Az, hogy a létrehozott vállalati és működési struktúra mikor minősül adókikerülésnek és mikor "csak" agresszív adótervezésnek, azon múlik, hogy mennyire valósak a létrehozás és a működtetés gazdasági indokai, mennyire minősíthető a struktúra mesterségesnek. Az agresszív adótervezés ügyletsorozatait, struktúráit általában az alábbiak jellemzik:

- A lépések jogi formája inkonzisztens a teljes ügylettel;
- Nem szokásos üzletmenet szerinti a végrehajtás;
- Az adózás előtti eredmény kicsi az adómegtakarításhoz képest;
- Az ügylet előnyei és kockázatai nem állnak egymással arányban.

Bár az agresszív adótervezés legális az adott nemzeti adórendszer szintjén, az OECD szerint mégis visszaszorítandó, mivel a nemzetközi vállalatcsoport szintjén kettős levonásokat, vagy az adott jövedelem tekintetében az adózás teljes elkerülését eredményezi, ezáltal etikátlan versenyelőnyhöz juttatva használóját.

Magyarország aktívan részt vesz az OECD BEPS projektben, annak ajánlásait közvetlenül, vagy a vonatkozó EU irányelv implementációján keresztül a magyar jogrendszerbe bevezeti. A legjelentősebb változások ezen a területen 2019-ben történtek, és egy részük még csak ezután fog hatályba lépni.

A következőkben először bemutatjuk a magyar adójog azon általános intézkedéseit, amelyek az adókikerülést hivatottak megakadályozni, majd áttekintjük az ATAD magyarországi bevezetését.

2. Adójogi alapelvek az adókikerülés ellen

Az általános adókikerülés ellenes elveket elsősorban nem a társasági adó törvény, hanem mögöttes jogelvként az adózás rendjéről szóló törvény⁴ (a továbbiakban: Art.) I. fejezete határozza meg, mivel azok minden adónemre egyformán vonatkoznak.

A *rendeltetésszerű joggyakorlás* elve [Art. 1.§] az ügyletek célját vizsgálja. Amennyiben a szerződés, vagy ügylet célja a jogszabályban foglaltak megkerülése, akkor a rendeltetésszerű joggyakorlás elve nem valósul meg. A jelenlegi megfogalmazás több értelmezési kérdést is nyitva hagy, és nem sorolja fel az elv megsértéséhez kapcsolódó jogkövetkezményeket.

Az adózás rendeltetésszerű joggyakorlásának elve a joggal való visszaélés tilalmának Ptk.-ban rögzített általános elvéből fakad (Ptk. 1:5. §). A joggal való visszaélés általában úgy valósul meg, hogy az alanyi jog gyakorlása nem jogellenes, vagyis az ügylet nem ellentétes a konkrét adótörvény paragrafusaival, azonban az adott eset körülményei folytán a helyzet visszaélésszerű. Az Art. akkor tekinti a helyzetet joggal való visszaélésnek, ha annak célja valamely jogi norma megkerülése. A rendeltetésszerű joggyakorlás elve tehát a célra, vagyis a törvényi paragrafus és az ügylet céljának összhangjára koncentrál. Ez alapján azt mondhatnánk, hogy egyértelműen megvalósul a rendeltetésszerű joggyakorlás, ha ez a kettő összhangban van, vagyis az adózó mind a törvény betűjével, mind annak szellemével összhangban cselekszik.

A nem rendeltetésszerű joggyakorlás (*abuse of law*) elve a nemzetközi joggyakorlatban azonban ennél tágabb. Ennek alapján ugyanis akkor is megvalósul a joggal való visszaélés, ha a konkrét ügylet ugyan nem ellentétes a konkrét nemzeti jog szabályaival, azonban összességében, ügyletek láncolatán át a cél az adóelőny szerzése. Mint fentebb már kifejtettük, az adóelőny szerzése még önmagában nem minősül joggal való visszaélésnek, ehhez az is szükséges, hogy az ügylet, vagy ügyletlánc nélkülözze a gazdasági alapokat.

Kérdéses, hogy a joggal való visszaélés fogalmát mennyire kell többségében, elsődlegesen, vagy kizárólag adóelőny megvalósítása érdekében megvalósított ügyletként értelmezni. Míg régebben a magyar joggyakorlat hajlott a kizárólagosság felé, addig mára már az adóelőny céljának elsődlegessége került előtérbe. Így az adójoggal való visszaélés bizonyítása kibővült, vizsgálni kell mind a gazdasági indokokat, mind az adóelőnyöket és ezeket egymáshoz képest rangsorolni is kell.

Joghatását tekintve az adózásban a nem rendeltetésszerű joggyakorlás ténye nem eredményezi a szerződéses jogviszony átminősítését, csak az adóelőny megvonását. Vagyis a bizonyítás során számszerűsíteni kell a visszaélés eredményeként elért adóelőnyt és annak összegével kell az adóalapot megemelni.

A *valódiság klauzula* [Art. 2. §] a szerződések, ügyletek tényleges tartalmuk alapján történő minősítése, amely szintén a polgári jogból származik [Ptk. 6:92. § (2) bekezdés]. Azonban, míg a polgári jogban a színlelt szerződés semmisségi ok, addig az adójog-

⁴ Az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény

ban „csak” az adókövetkezmények átminősítését jelenti, a polgári jogi szerződéses jogviszonyba való beavatkozás nélkül. Az adójogi átminősítés köre is szélesebb, hiszen nemcsak a kötelmi jogban, a szerződések esetén, hanem bármilyen ügylet adójogi minősítésekor alkalmazandó. Míg a joggal való visszaélés tilalma az ügylet indokait, céljait vizsgálja, addig a valódiság klauzula a tartalom és a forma összhangját elemzi.

A szerződések tartalom szerinti minősítése és a nem rendeltetésszerű joggyakorlás alkalmazhatósága egybeeshetnek, de ez az azonosság nem szükségszerű. Az adóelőny célzó szerződések nem feltétlenül színlelt vagy leplezett ügyletek, hiszen valódi szerződési akarat is állhat ezek mögött, azonban az ügylet valódi célja az adómegkerülés. Nem rendeltetésszerű joggyakorlásra kerülhet sor például akkor, ha befektető a mindenkori profit összegével egyenlő kamatozású kölcsönt ad a leányvállalatának, annak érdekében, hogy levonható kamatráfordításhoz jusson. Az adóhatóság ilyen esetben nem vizsgálja azt, hogy az adóelőnyt esetleg másik országban adóhátrány ellentételezi (pl. mert így a befektető adóköteles kamat bevételhez és nem adómentes osztalékhoz jutott). Színlelt szerződésre lehet példa az egy forintért történő adásvétel, amely tartalmát tekintve végleges eszközátadást takar, amely az adott esetben nem a vállalkozás érdekében felmerült költségnek minősül, és illetékköteles is lehet.

Nem rendeltetésszerű joggyakorlás esetén az adóhatóság nem vizsgálja, hogy az ügylet milyen más ügyletet takar (a példában a felek akarata ténylegesen csak időleges forrás biztosítására irányult), hanem csak az adóelőnyt teszi semmissé (t.i. a kamattal megemeli az adó alapját). Az előző színlelt ügylet esetén átminősítés történik (t.i. az adásvételi szerződés tartalmát tekintve ajándékozási szerződés), ezért az adókövetkezmények a valós ügylet (ajándék, ellenérték nélküli végleges eszköz átadás) alapján kerülnek megállapításra.

Azt, hogy az ügylet adójogi és polgári jogi – vagy akár büntető jogi – minősítése független egymástól, mindkét irányban igaz. Az *ügylet gazdasági eredmény szerinti minősítése* elve szerint [Art. 3.§ (1) bekezdés] az érvénytelen szerződésnek vagy más jogügyletnek az adózás szempontjából csak annyiban van jelentősége, amennyiben annak gazdasági eredménye kimutatható. Az adókötelezettséget nem befolyásolja az a tény, ha a magatartás (cselekmény, mulasztás) törvényi rendelkezésbe ütközik, vagy sérti a jó erkölcsöt.

Amennyiben tehát az ügylet a polgári jog alapján színlelt, és ezért a szerződés semmis, az nem azt jelenti, hogy az adókövetkezménytől el kell tekinteni, és adózási szempontból is az eredeti helyzetet kell visszaállítani, hanem a valós tartalom alapján meghatározott adókötelezettség továbbra is fennáll. Az előbbi példát folytatva, ha a bíróság polgári jogi értelemben is megállapítja az adásvételi ügylet színlelt voltát, akkor az nem azt jelenti, hogy az abból származó jövedelmet az adó megállapítás során figyelmen kívül kell hagyni, hanem azt, hogy az adásvétel helyett a tértítésmentes eszközátadás adókövetkezményeit kell alkalmazni.

Amennyiben a nem rendelkezésszerű joggyakorlás által elért adóelőny az összes körülmény figyelembevételével mellett sem állapítható meg egyértelműen, akkor az adóhatóság becslést is alkalmazhat [Art. 5. §].

A társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény (a továbbiakban: Tao. tv.) megismétli és tovább részletezi a nem rendeltetésszerű joggyakorlás elvét [Tao. tv. 1. § (2) bekezdés]. Kimondja, hogy az elvet elsősorban akkor vizsgálja, ha az adózó az adót befolyásoló, adókötelezettség csökkenését eredményező szabályt alkalmazott. A társasági adó törvényben már tételesen is szerepel nemcsak az ügylet, hanem az ügyletek sorozata is, amely kiterjeszti a nem rendeltetésszerű joggyakorlás elvének alkalmazását olyan esetekre, amikor az ügyletsorozat minden egyes lépése jogszerű, de a végeredmény levonható költséget, kettős nem adózást, vagy kettős levonást eredményez. Nemzetközi ügyletsorozatok esetén is a teljes ügyletsort kell vizsgálni, de annak csak a magyar adókövetkezmenyei szempontjából. Vagyis nem minősül nem rendeltetésszerű joggyakorlásnak az az ügylet, amelynek a célja valamilyen külföldi adóelőny megszerzése. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az ilyen ügyletsorozatok ellen ne lépne fel a jogszabály, erre az a szabály szolgál [Tao. tv. 4. § (1) bekezdés], amely kimondja, hogy ha a nemzetközi ügyletekből származó jövedelmek tekintetében a rendelkezésre álló tényeknek vagy a vonatkozó nemzetközi szerződés rendelkezéseinek államok közötti eltérő értelmezése azt eredményezi, hogy az adott jogviszonyból származó jövedelmet egyik állam sem tekinti belföldön adóztathatónak, akkor Magyarország nem mentesíti ezt a jövedelmet az adóztatás alól. Amennyiben az ügyletsorozat kettős levonást tesz lehetővé, annak megakadályozására a későbbiekben tárgyalandó hibrid szabályok vonatkoznak.

A társasági adó nem rendeltetésszerű joggyakorlás klauzulájában található meg a le nem vonhatóság, mint jogkövetkezmény kimondása, amit a fenti példában említettünk. Eszerint, ha az ügyletsorozat alapján az állapítható meg, hogy annak fő célja vagy egyik fő célja olyan adóelőny az egyik fél vagy a felek számára, amely ellentétes az alkalmazandó adójogszabály tárgyával vagy céljával, akkor az ügyletek alapján elszámolt költség, ráfordítás nem minősül a vállalkozás érdekében felmerült költségnek, ráfordításnak, illetve adóelőny nem érvényesíthető.

Ahhoz, hogy a joggal való visszaélés megvalósuljon elegendő, ha az adóelőny szerzése az egyik fő cél. Vagyis lehet az ügyletsorozatnak valós gazdasági indoka, előnye is, a gazdasági és adóelőnyöket azonban össze kell hasonlítani és azt kell vizsgálni, vajon melyik lehetett az ügyletek mozgatórugója. Ez egyfelől lehetővé teszi az adóhatóság számára, hogy bármilyen csekély gazdasági indok bevezetésével ne mentesülhessen az adózó a nem rendeltetésszerű joggyakorlás következményeitől, másfelől azonban az elv szubjektivitását növeli.

Még egy fontos eleme van a társasági adó nem rendeltetésszerű joggyakorlás elvének, amely az eljárásjogi általános definícióban [Art. 2. §] nem található, ez pedig a bizonyítás terhe. A Tao. törvénybeli definíció explicit kimondja, hogy az adóelőny alkalmazhatóságát annak kell bizonyítani, akinek az érdekében áll, vagyis az adózónak. Ezzel az általános bizonyítási teher megfordul.

A *többszörös adóalap csökkentés tilalma* nemcsak az adótörvény céljaival ellentétes adóelőny szerzését tiltja, de az adótörvény céljaival ellentétesnek minősíti azt is, ha ugyanazon jogcím alapján többször kerül az adóalap csökkentésre [Tao. tv. 1. § (3) bekezdés]. Ez alól csak az az eset jelent kivételt, ha ezt a törvény kifejezetten megen-

gedi (mint például az adóalap kedvezmények esetén). Ezzel a törvény megakadályozza a belföldi, sőt törvény szövegéből tételesen levezethető, többszörös levonhatóság formájában jelentkező adókikerülést is. Azonban ez a szabály nem szimmetrikus, az adóalap felfelé ugyanazon a jogcímen többször is módosításra kerülhet.

Az ésszerű vagy racionális gazdálkodás elvét sem az Art., sem pedig a Tao tv. nem definiálja, azonban a társasági adó törvény többször hivatkozik rá. Az ésszerűség érve általában akkor elfogadható, ha a gazdasági esemény bizonyíthatóan megtörtént, az ügylet összefüggésben áll a vállalkozási tevékenységgel, és az ellenérték nem túlzó. Az ésszerűség vizsgálatakor nem elegendő egyetlen ügyletet kiragadni, a teljes ügyletsor ésszerűségét kell vizsgálni.

Az *elvárható gondosság* kérdése is többször merül fel a társasági adó törvényben, mint általános elv, anélkül, hogy bármely adótörvényben konkrétan meghatározásra került volna a tartalma. Az elv a Ptk. jóhiszeműségi elvéből [Ptk. 1:3. § (1) bekezdés] indul ki, amely szerint a jogok gyakorlása a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően kötelesek eljárni. A jóhiszeműség a megbízhatóságra és a mások megtévesztésétől való tartózkodásra vonatkozó elvárás, amely a látszat valóságtartalmába vetett bizalmat támasztja alá. Az a személy jellemezhető jóhiszeműséggel, aki nem tud és az adott körülmények között kellő körültekintés tanúsítása mellett sem kell tudnia a látszattal ellentétes tényekről. Az elvárható gondosság ennél tovább megy, mivel a gazdasági környezetnek megfelelő aktív magatartási formát tételez fel (egy vállalatvezető például a tőle elvárható gondossággal jár el akkor, ha a gazdasági társaság érdekeit szem előtt tartva elfogadható mértékű kockázatot vállal). Vagyis az elvárható gondosság nem egyszerű jogkövetést feltételez, hanem ésszerű gazdasági döntések meghozatalát, amelyek nem irányulnak megtévesztésre vagy rendeltetésellenes joggyakorlásra.

Az adójog fenti jogelvei nem konkrét adókikerülési struktúrákra vonatkoznak, hanem általános iránymutatásokat fogalmaznak meg. Ez adja a szabályok erősségét és gyengeségét is. Az adókikerülés elleni általános szabályok erőssége abban áll, hogy éppen általános megfogalmazásuk miatt nem lehet kibújni az alkalmazásuk alól azzal, hogy egy adott ügylet nem tartozik a hatályuk alá. Gyengeségük pedig az általános megfogalmazás nyújtotta szubjektív értelmezési lehetőségekben rejlik. Éppen ezért az adóhatóságoknak, a bíróságoknak nagy felelősségük van a megfelelő joggyakorlat kialakításában annak érdekében, hogy az intézkedések hatékonyak legyenek, de túlzó, szubjektív alkalmazásuk nem vezessen jogbizonytalansághoz. A magyar társadalomnak ezen a téren még számos tennivalója van.

3. Konkrét intézkedések az agresszív adótervezés és az adókikerülés ellen

Az általános elvek mellett (GAAR = *General Anti Avoidance Rules*) fontos szerepet játszanak a konkrét ügylettípusok, struktúrák ellen irányuló intézkedések is (SAAR = *Special Anti-Avoidance Rules*). Ezek a szabályok már régóta léteznek a magyar adótör-

vényekben, például alultőkésítési szabály, ellenőrzött külföldi társasággal kapcsolatos szabályok, transzferár képzési szabályok formájában, azonban a BEPS projekt és az ajánlások átvétele az EU adókikerülés elleni irányelvébe (ATAD) a szabályok újragondolását és jelentős átfogalmazását tette szükségessé. Az ATAD főbb részei a kamatlevonhatósági szabály, az általános adókikerülés elleni szabály, az ellenőrzött külföldi társaságokra vonatkozó előírások, illetve a hibrid struktúrák segítségével történő adókikerülés megakadályozását szolgáló módszerek.⁵ Ezeket fogjuk a következőben áttekinteni.

3.1. A kamatlevonás korlátozása

Az ATAD első fejezete a *kamatlevonási korlát* alkalmazását rendeli és annak szabályait határozza meg. A szabályozás számos választási lehetőséget is enged az egyes tagországok számára, amellyel Magyarország élni kívánt.

A befektetők általában a kölcsöntőkét preferálják a vállalkozás finanszírozására. A kölcsönrel történő finanszírozásnak számos előnye van a befektető (hitelnyújtó) számára. Az üzleti előnyökön túlmenően talán az egyik legfontosabb mérlegelési szempont a cash-flow előny, mivel a kamat akkor is kifizethető, ha a társaságnak nincs adózott eredménye, és ezért a tulajdonosoknak nem tud osztalékot fizetni. A kölcsöntőke nyújtása rugalmasabb befektetési forma, hiszen a tőke visszafizetés esedékességekor a befektetőnek módjában áll ismét kiválasztani a legnagyobb hozammal kecsegtető befektetési alternatívát. Ezzel szemben a társaságba való működő tőkebefektetés esetén a befektetés csak tőkelezállítás vagy a részesedés eladása útján szabadítható fel, amely esetben azonban a tulajdoni hányad is megváltozik.

A kamat, mint hozam halasztott adózási lehetőséget rejt magában, hiszen a kamat költségként levonható a kamat fizetőjénél (a kölcsönfelvevő adósnál). Míg a kapott osztalékra a társaság társasági adót, a végső magánszemély tulajdonos pedig személyi jövedelemadót fizet, addig a kamat a kamat fizetőjénél levonható költség, tehát csak a hitelező fizet adót a kapott kamat jövedelem után.

A túlzott kölcsön finanszírozás hitelezővédelmi szempontból is aggályos, ezért adózási szempontból olyan megoldást kellett találni, amely a kölcsön forrásától függetlenül megnehezíti az alultőkésítettség kialakulását azzal, hogy a kamat ráfordítás túlzottnak minősülő részét általánosan, a kölcsön forrásától függetlenül nem levonhatóvá teszi.

Az ATAD új kamatlevonás korlátozási szabálya a korábbi, tagállamonként eltérő alultőkésítési szabályokat váltotta fel.⁶ Az új szabályrendszer megalkotásának alapja a német alultőkésítési szabály volt, amelyet azonban a tagállamok sokszínűségének

⁵ Általános összefoglalást lásd Oana Popa: An overview of ATAD Implementation in EU Member States, European taxation, February/March, 2019, IBFD, 120-122.

⁶ Chloe Burnett: Interest deductibility: Implementation of Action 4 of the OECD/G20 base Erosion and Profit Shifting Project and the fFuture of Transfer Pricing of Intra-Group Finance, Bulletin for International Taxation June/ July 2019, IBFD, 325-331.

jobban megfelelő opcionális megoldásokkal bővítettek ki a jogalkotók.⁷ A régi magyar alultőkésítési szabály a felvett hitelek nagyságrendjét a saját tőke nagyságához hasonlította, ám ez a statisztikák szerint nem megfelelő viszonyítási alap, mivel a külső finanszírozás mértéke nem korrelál sem az adott iparághoz, sem a vállalatnagysághoz. Így a tőke kategóriát felváltotta egy nyereségességet mérő kategória, az EBITDA (*Earnings before, Interest, Taxation, Depreciation, and Amortization*).

Alapszabályként az irányelv kimondja, hogy egy adott adóévben maximum annyi, a kamat bevételeket meghaladó kamat költség vonható le a társasági adó alapjából, amely nem haladja meg az EBITDA 30%-át. Az EBITDA számvitelileg úgy határozható meg, hogy az üzemi tevékenység eredményéhez hozzáadjuk az értékcsökkenési leírást. A kamat fogalma tágan értendő, amely magában foglal bármely a kamattal közgazdaságilag hasonló tartalmú költséget, valamint a forrás bevonásával kapcsolatban felmerülő ráfordításokat is.

A tagállamok a következő alternatív szabályokból egy vagy több szabály bevezetését választhatják:

- 3 millió EUR de minimis határ, ahol a határ alatti nettó hitelfelvételi költségek (kamattól mínusz kamat bevétel) korlátozás nélkül levonhatók;
- Különálló vállalkozásoknak nem kell alkalmazniuk a kamatlevonási korlátot (különálló az a vállalkozás, amelyet nem konszolidálnak sehova és nincsenek kapcsolt vállalkozásai, telephelyei);
- Olyan hitelek kamatának mentesítése a korlát alól, amelyek hosszú távú állami infrastrukturális projekteket finanszíroznak;
- Csoporttag mentesség, amely alapján a vállalatcsoport tagja a nettó hitelfelvételi költségeket korlátozás nélkül levonhatja, ha a saját tőkéjének a teljes eszközállományhoz viszonyított aránya nem kisebb, mint a csoportátlag;
- Csoportkorlát, amelyet úgy kell meghatározni, hogy a csoporttrátára (csoportszintű nettó hitelfelvételi költség per csoport EBITDA) kell rászorozni a vállalkozás EBITDA 30%-t;
- Adott adóévben le nem vonható nettó hitelfelvételi költségek elhatárolása korábbi és későbbi évekre, illetve a ki nem használt levonási korlát elhatárolása maximum öt évre;
- Pénzügyi vállalkozások kizárása a kamatlevonhatósági szabályok alkalmazásából.

Ahogy a fenti felsorolásból is látható, számos eltérés lehetséges, amely a szabályok egységes alkalmazhatóságát is rontja. Sok európai szakember van azon a véleményen, hogy az új szabályok visszalépést jelentenek az alultőkésítettséget elleni küzdelemben a rengeteg választási lehetőség és mentesség miatt.⁸ A hazai implementációra az jellemző, hogy a magyar jogalkotó élt az irányelv adta választási lehetőségekkel, és ennek

⁷ Lisa Hillman – Rebecca Hoehel: Interest Limitation Rules: At a Crossroads between national Sovereignty and Harmonization, *European taxation*, April, 2018, IBFD, 140-147.

⁸ Jono Carmona Lobita: The ATAD's Interest Limitation Rule – A Step Backwards?, *European Taxation*, February/March 2019, IBFD 60-65.

eredményeként a szabályok alapvetően nem szigorodtak, csak mások lettek. A kamatlevonhatósági korlátot Magyarország is az EBITDA 30%-ban határozta meg, azonban az EBITDA a magyar megfogalmazásban nem a számviteli fogalommal azonos, hanem egyfajta adó-EBITDA, amely az adóalapnak a nettó finanszírozási költséggel és az adózás szempontjából elszámolható értékcsökkenéssel megnövelt összege.

A Magyarország által alkalmazott könnyítések:

- Bevezette a 939.810.000 Ft de minimis határt, ahol a határ alatti nettó finanszírozási költségek korlátozás nélkül levonhatók;
- Különálló vállalkozásoknak nem kell alkalmazniuk a kamatlevonási korlátot (különálló az a vállalkozás, akit nem konszolidálnak sehova és nincsenek kapcsolt vállalkozásai, telephelyei);
- Mentés a korlát alól a hosszú távú állami infrastrukturális projektek finanszírozásának a kamata;
- A vállalatcsoport tagja a nettó hitelfelvételi költségeket korlátozás nélkül levonhatja, ha a sajáttőkéjének a teljes eszközállományhoz viszonyított aránya nem kisebb, mint a csoportátlag;
- Adott adóévben le nem vonható nettó finanszírozási költségek elhatárolhatók, illetve a ki nem használt levonási korlát elhatárolható maximum öt évre;
- A pénzügyi vállalkozásoknak a kamatlevonhatósági szabályokat nem kell alkalmazniuk.

Az eladósodás mértékét a magyar szabályok szerint tehát az adó-EBITDA-hoz kell viszonyítani, amelyet a Tao. törvény az adózás előtti eredmény és a nettó finanszírozási költségek, illetve az adó értékcsökkenési leírás különbözeteként definiál. A nettó finanszírozási költség (a kamatjövedelmet és azzal egyenértékű jövedelmet meghaladó finanszírozási költség) azon része nem levonható, amely meghaladja az EBITDA 30%-át, vagy a 939.810.000 Ft-ot (3 millió EUR), csökkentve az előző évek kamatlevonási kapacitásának a fel nem használt részével. A kamatlevonási kapacitás egyenlő az EBITDA 30%-a csökkentve az adóévi nettó finanszírozási költségekkel.

A választási lehetőségek, különösképpen az EU által abszolút összegben megállapított de minimis határ választása gyakorlatilag azt jelenti, hogy a magyar kamatlevonási korlát sokkal kevesebb vállalkozás számára jelent korlátozást, mint a korábbi alultőkésítési szabályok. Ennek oka, hogy csak mintegy 1 milliárd forintos tényleges kamatköltség esetén jelentkezik nem levonható kamat, és az is elhatárolható a következő évekre.

3.2. Ellenőrzött külföldi társaságokból származó jövedelmek

Az *ellenőrzött külföldi társaságok* fogalma mintegy tizenöt éve jelent meg a magyar adójogban. Az ellenőrzött külföldi társaságok alkalmazása az adókikerülés egyik leggyakoribb formája. Lényege, hogy a befektető a nyereséget olyan helyen létrehozott társaságon keresztül realizálja, ahol a tényleges társasági adóteher alacsony, vagy egyáltalán nincs. Az ilyen helyek általában adóparadicsomok, ahol a belső piac annyira

jelentéktelen, hogy a kis társasági adó miatt a helyi társaságoktól beszedhető adóbevétel kiesése nem számottevő ahhoz az adóbevételhez képest, amit az odatelepült ún. off-shore társaságoktól lehet beszédni. Off-shore társaságról akkor beszélünk, ha a társaság nem, vagy csak névlegesen végez tevékenységet a bejegyzése országában.

Az EU fekete listáján jelenleg tizenöt adóparadicsomnak minősített ország található (Amerikai Szamoa, az Amerikai Virgin-szigetek, Guam, Szamoa, Trinidad és Tobago, Aruba, Barbados, Belize, Bermuda, a Dominikai Köztársaság, az Egyesült Arab Emírségek, a Fidzsi-szigetek, a Marshall-szigetek, Omán és Vanuatu). Ezek azok az országok, amelyek még nem tettek meg minden az EU által elvárt intézkedést az adókikerülés megakadályozása ellen. Természetesen ezeknél jóval nagyobb azoknak az országoknak a száma, amelyekben az általános adóteher nem alacsony, azonban bizonyos típusú befektetések számára speciális adórezsim érhető el.

Az ellenőrzött külföldi társaságra vonatkozó (EKT, angolul: CFC) szabályok célja az, hogy az adózás szintjét az adóparadicsom adószintjéről felemeljék a befektető illetősége, vagy a tényleges irányítás országának a szintjére, ezzel megszüntetve az adóparadicsom nyújtotta előnyt. Ahhoz, hogy az adókikerülés lehetősége felmerüljön, az alacsony adószint mellett szükség van arra is, hogy legyen olyan érdek, amely befolyást tud gyakorolni arra, hogy a nyereség hol realizálódjon. Éppen ezért ellenőrzött külföldi társaságnak csak olyan társaságok minősülhetnek, amelyeknél ez a tulajdonosi ráhatás közvetve, vagy közvetlenül megjelenik. Ennek megfelelően az ellenőrzött külföldi társaság alapdefiníciója két elemből áll: a meghatározó befolyásból és az alacsony tényleges adóteherből.

Az ATAD szerint akkor tekinthető a befolyás meghatározónak, ha az adózó közvetve vagy közvetlenül többségi tulajdonos, vagy többségi szavazati joga van, vagy a társaság nyereségének többségére jogosult. Akkor alacsony a tényleges adóteher, ha az adott országban ténylegesen megfizetett társasági adó kisebb, mint az adózó országának szabályai szerint számított adóalapra jutó társasági adó fele.

Amennyiben egy társaság vagy telephely EKT-nak minősül az adózó szempontjából, akkor a tagállam kétféle módszer közül választhat az EKT jövedelem figyelembevételénél:

- (i) Az adózó az adóalapjába beszámítja az EKT kamatból, jogdíjból, osztalékból, tőkenyereségből, pénzügyi lízingből, banki-, biztosítási tevékenységből származó, fel nem osztott jövedelmét, kivéve, ha az EKT érdemi gazdasági tevékenységet folytat, amelyhez rendelkezik a szükséges eszközökkel, felszereltséggel, személyzettel.
- (ii) Az adózó minden olyan fel nem osztott EKT jövedelmet beszámít az adóalapjába, amely nem valódi jogügyletből származik. Egy jogügylet akkor nem valódi, ha a jövedelem termeléséhez szükséges eszköz és kockázati profil a szokásostól eltér amiatt, mert az EKT olyan társaság ellenőrzése alatt áll, amely az eszközök, kockázatok szempontjából lényeges személyi funkciókat ellátja.

Az (i) pont alkalmazásánál az EKT esetleges veszteségeit nem lehet közvetlenül figyelembe venni, bár azok elhatárolhatók későbbi adó megállapítási időszakra, ha a nem-

zeti jog így rendelkezik. A (ii) szerinti EKT jövedelmet az ellenőrzés mértékében, a szokásos piaci ár elve alapján kell figyelembe venni. Több tulajdonos esetén az EKT jövedelmet a tulajdoni aránynak megfelelően kell figyelembe venni. Természetesen, amennyiben a korábban fel nem osztott EKT jövedelem kiosztásra kerül, akkor a megfelelő korrekciót meg kell tenni a kettős adózás elkerülése érdekében.

A tagállamoknak lehetőségük van különféle mentességeket adni az EKT szabályok alkalmazása alól. Nem kell az (i) pont szerinti EKT szabályt alkalmazni, ha passzív jövedelmek nem haladják meg a teljes jövedelem egyharmadát. Nem kell az (i) pont szerinti EKT szabályt alkalmazni pénzügyi vállalkozásokra, ha a kapcsolt vállalkozásaitól származó passzív jövedelmei nem haladják meg a teljes jövedelem egyharmadát. Nem kell az (ii) pont szerinti EKT szabályt alkalmazni, ha a társaság adózás előtti eredménye nem haladja meg a 750.000 EUR-t és a nem kereskedelmi tevékenységből származó jövedelme (passzív jövedelem) nem haladja meg a 75.000 EUR-t, vagy az adózás előtti eredmény nem haladja meg a működési költségek 10%-t. Az országon kívül értékesített termékekhez kapcsolódó ELÁBÉ (eladott áruk beszerzési értéke), illetve a kapcsolt vállalkozásoknak teljesített kifizetések nem számítanak működési költségnek a plafon meghatározása szempontjából.

Az ellenőrzött külföldi társaságok esetén az alapszabályt (meghatározó befolyás, alacsony adóteher) a magyar szabályozás megfelelően átvette [Tao. tv. 4. §. 11. pont], azzal, hogy nem minősül EKT-nak az a társaság, amely kizárólag valódi jogügyletekből, illetve valódi jogügyletek sorozatából származó jövedelemmel rendelkezik [Tao. tv. 4. §. 11. c)].

Magyarország – a tagországok többségével ellentétben⁹ – az első módszert választotta, és az összes, az irányelv által megengedett mentességet alkalmazza. Ez azt jelenti, hogy nem kell a magyar társaságnak az EKT szabályt alkalmazni, ha a nem kereskedelmi tevékenységből származó jövedelmek nem haladják meg a teljes jövedelem egyharmadát [Tao. tv. 4. §. 11. e)]. Nem kereskedelmi tevékenységből származó jövedelmek: a kamat, a pénzügyi eszközökből származó jövedelem, jogdíj, a részvény, részesedés tartásából és kivezetéséből származó jövedelem, a pénzügyi lízing tevékenységből származó jövedelem, a biztosítási, banki és egyéb pénzügyi tevékenységekből származó jövedelem [Tao. tv. 4. §. 11. f)]. Ilyennek számít továbbá az a jövedelem, amely áruk és szolgáltatások kapcsolt vállalkozások számára történő értékesítéséből, kapcsolt vállalkozásoktól történő beszerzéséből származik, amennyiben az ilyen jövedelmet szerző személy ahhoz kapcsolódva nem, vagy csak kis mértékben valósít meg hozzáadott gazdasági értéket.

Nem kell az EKT szabályt alkalmazni, ha a társaság adózás előtti eredménye nem haladja meg a 243.952.500 forintot és a nem kereskedelmi tevékenységből származó jövedelme (passzív jövedelem) nem haladja meg a 23.495.250 forintot, vagy az adózás előtti eredmény nem haladja meg a működési költségek 10%-t [Tao. tv. 4. §. 11. ea)]. Az

⁹ Isabella de Groot – Barry Larking: Implementation of Controlled Foreign Company rules under the Anti Tax Avoidance Directive (2016/1164), European Taxation June, 2019, IBFD, 261-271.

országon kívül értékesített termékekhez kapcsolódó ELÁBÉ, illetve a kapcsolt vállalkozásoknak teljesített kifizetések nem számítanak működési költségnek a plafon meghatározása szempontjából [Tao. tv. 4. §. 11. g)].

3.3. Tőke kivonási adó

A következő tétel, a *tőke kivonás adóztatása* (angolul: *exit tax*) azért került az adókikerülés ellenes küzdelem eszköztárába, mert az adótervezés egyik iránya lehet az, hogy azokat a tőke javakat, amelyek nem realizált tőkenyereséget tartalmaznak (t.i. a piaci értékük jóval meghaladja a könyv szerinti értéküket) értékesítésük előtt olyan országba menekítsék ki, amely a tőkenyereséget nem adóztatja.

Az, hogy milyen művelettel lehet a tőke javakat más országba adóztatás nélkül áttelepíteni nem egyszerű kérdés. Részben ez volt az oka annak, hogy a tőke kivonási adó, mint az adókikerülést megakadályozó intézkedés bevezetése egészen napjainkig váratott magára. A másik ok, amiért a tőke kivonási adó kérdése sok vitát kavart, az az adónak a letelepedés, a vállalkozás szabadságához való viszonya.¹⁰ A tőke kivonás adóztatása ellentétes a letelepedés és a tőke mozgás szabadságával, azonban az EU bíróság szerint a tagállamok adóztatási joga közötti egyensúly megőrzésének a szükségessége a szabadságjogok érvényesülésének jogos korlátozásaként fogadható el.¹¹

Az ATAD alap gondolata az, hogy a jövedelmet nem feltétlenül ott kell adóztatni, ahol a nyereség realizálódik, hanem ott, ahol az érték képződik. A jelenlegi adórendszerek általában a realizált nyereséget adóztatják csak. Ez nem okoz gondot akkor, ha az állam a korábban képződött nyereséget később, annak realizálódásakor meg tudja adóztatni. Ám előfordulhatnak olyan helyzetek – leginkább az illetőség helyének megváltozásakor – amikor a nem realizálódott nyereséget később az állam már nem tudja megadóztatni, mert az adóegyezmények azt nem teszik lehetővé.

Klasszikus példaként erre azt szokták felhozni, amikor egy társaságnak részesedések vannak a tulajdonában, majd a társaság illetősége megváltozik (pl. áthelyezi az irányítását egy másik államba). Ebben a példában a részesedések, amelyeknek az illetőség váltáskori piaci értéke magasabb, mint a beszerzési, könyv szerinti értékük, nem realizálódott tőkenyereséget tartalmaznak, amely az alatt az időszak alatt keletkezett, amikor a társaság még belföldi illetőségű volt. Ha a társaság később, miután az illetősége már megváltozott, a részesedést elidegeníti, az eladásból származó tőkenyereséget már csak az új illetőség állama tudja megadóztatni, mivel az adóegyezmények szerint az ilyen tőkenyeresség csak az eladó belföldi illetőségének az országában adóztatható.¹²

Annak érdekében, hogy hasonló esetet ne lehessen agresszív adótervezésre felhasználni, az ATAD kimondja a nem realizált tőkenyeresség adóztathatóságát minden

¹⁰ Felix Lessambo: *Fundamentals of European Union Direct Tax*. Dorrance Publishing, Pittsburg, 2010. 95.

¹¹ A legfontosabb elméleti következtetéseket tartalmazó EUB döntések a következők: C-9/02. de Lasteyrie du Saillant; C-446/03. Marks & Spencer; C-470/04. N Case; C-371/10. National Grid Indus; C-164/12. DCM

¹² OECD Modell Egyezmény 13. Cikkely (5) pont

olyan esetben, amikor az adott ügylet a későbbi adóztatási jog feladásával járna. Ilyen, adókötelezettséget keletkeztető ügyletek a következők (feltéve, hogy a székhely szerinti tagállamnak az áthelyezés következtében a továbbiakban már nincs joga az áthelyezett eszközök megadóztatására):

- Az adózó a székhelyéről egy másik államban lévő telephelyére helyez át eszközöket;
- Az adózó a valamely tagállamban található állandó telephelyéről a székhelyére vagy másik telephelyére helyez át eszközöket;
- Az adózó másik tagállamba vagy harmadik országba helyezi át az adóügyi illetőségét, kivéve az olyan eszközök tekintetében, amelyek továbbra is ténylegesen kapcsolódnak az első tagállamban található állandó telephelyhez;
- Az adózó egy tagállamból egy másik államba helyezi át a telephelye által folytatott üzleti tevékenységet.

Abban az esetben tehát, ha az áthelyezés következtében a tőkenyeresség annak realizálódásakor már nem lenne megadóztatható, társasági adó fizetési kötelezettség keletkezik az áthelyezés időpontjában az áthelyezett eszköz, tevékenység becsült piaci értéke és számított nyilvántartási értéke közötti különbözeten. A tőkenyeresség akkor marad megadóztatható, ha az eszköz a tagállamban lévő telephelyhez, fióktelephez köthető marad, hiszen a külföldi vállalkozó a fióktelepén keresztül a vállalkozási tevékenység országá társasági adó törvényének az alanya.

Az adót általános szabályként öt év alatt kell megfizetni, hacsak nem áll fenn a behajthatatlanná válás jelentős kockázata. A részletfizetésre kamat számítható fel a tagállam szabályainak megfelelően.

A tőke kivonási adó azonban kettős adózást eredményezhet akkor, amikor a tőkenyeresség realizálásra kerül (az eszközt eladják). Ráadásul semmi nem garantálja, hogy az elidegenítéskor az eszköz eladási ára fölöttes lesz a tőke kivonási adó alapjaként megállapított piaci értéknek. Amennyiben az eszköz piaci értéke időközben csökkent, akkor az eredeti illetőség állama olyan tőkenyerességet adóztatott meg, amely sohasem realizálódott. Az is előfordulhat, hogy egy tőkenyeresség sohasem realizálódik azért, mert az eszköz könyv szerinti értéke nullára leírásra került, és az eszközt ezután kislejteznek, vagyis az eszköz sohasem kerül értékesítésre. Létezik olyan eset is, amikor fogalmilag sem értelmezhető a tőkenyeresség realizálódása (például a könyvvezetés pénznemének megváltozása következtében az új illetőség országában „eltűnhet” a korábban devizás eszközön nyilván tartott árfolyamnyereség). Az irányelv ezekre a problémákra nem ad megoldást. Az egyetlen bevezetésre került szabály azt mondja ki, hogy az az állam, amelybe az eszközök, vagy a tevékenység áthelyezésre kerültek elfogadja beszerzési értéként a tőke kivonási adó alapjául szolgáló piaci értéket.

A tőke kivonási adó magyar szabályozásában az alapszabályon, amely szerint a tőke kivonás nem adóztatható abban az esetben, ha az eszköz vagy tevékenység telephelyhez köthető marad, egy preferencia szabály is kimondásra került [Tao. tv. 16/A.

§ a)-c)].¹³ Eszerint a tőke kivonási adó akkor alkalmazandó, ha más alapon nem lehet adózhatni. Erre a szabályra azért van szükség, hogy elsőbbséget biztosítson a transzferár szabályok alapján történő módosításoknak, amelyek azonnali adófizetési kötelezettséget jelentenek, a tőke kivonási adókötelezettséggel szemben, amely EU-n belüli ügylet esetén öt év alatti adófizetési kötelezettséget keletkeztet.

A tőke kivonásnak minősülő ügyletek [Tao. tv. 16/A. § (1) bekezdés] a magyar társági adó törvény szerint a következők:

1. Az üzletvezetés helyének külföldre helyezése, ha ennek következtében az adózó illetősége megváltozik;
2. Ha belföldi székhelyről külföldi telephelyhez, illetve belföldi telephelyről külföldi telephelyhez helyez át az adózó eszközöket, és ez nem von maga után transzferár módosítási kötelezettséget;
3. Ha a belföldi telephelyről külföldre helyeződik át egy tevékenység.

Utóbbi két esetben felmerülhet az a kérdés, hogy a tőke kivonás hogyan függ össze a kedvezményezett átalakulások adómentességével. A vonatkozó irányelv¹⁴ azonban a kedvezményezett átalakulások esetén is csak a telephelynél maradó eszközökre, tevékenységekre mondja ki az átalakulás adómentességét. A két jogszabály ennek alapján összhangban van egymással.

Amennyiben a fenti értelemben tőke kivonásnak minősülő ügyletre kerül sor, akkor úgy kell tekinteni, mintha az ügylethez kapcsolódó tőkenyeresség realizálásra került volna. Vagyis, mintha az eszköz, tevékenység ténylegesen eladásra került volna. Ennek megfelelően meg kell állapítani az eszköz, tevékenység piaci értékét, majd ebből levonva a számított nyilvántartási értéket kell létrehozni az adóalapot, az egyébként az eladáskor alkalmazandó adóalap módosító tételek alkalmazásával. Utóbbiak közül talán a legfontosabb a bejelentett részesedés, szellemi termék értesítésének mentesítése, amelyek ilyen módon tőke kivonási ügylet esetén is adómentesek maradnak.

Az adókötelezettség a magyar törvény értelmében is a tőke kivonáskor keletkezik, fizetni azonban nem azonnal kell. Az adózó választhatja azt, hogy az adónak csak a 20%-át fizeti meg az ügyletről szóló bevallás benyújtásakor, a többit további négy év alatt egyenlő részletben fizeti meg [Tao. tv. 16/A. § (5) bekezdés]. A választás csak olyan esetben lehetséges, amikor EU-n vagy EGT-n belüli tőke kivonás valósul meg. Amennyiben az áthelyezett eszközöket, tevékenységet értékesítik, vagy harmadik országba viszik, akkor az adófelfüggesztés megszűnik és a még meg nem fizetett adóra az adókötelezettség azonnal beáll [Tao. tv. 16/A. § (6) bekezdés].

¹³ A Tao. tv. szövegében az irányelvhez képest szerepel az adott alpontok végén egy félmondat: „amennyiben az áthelyezést követően az eszközök nem keletkeztetnek belföldön e törvény szerinti adófizetési kötelezettséget”.

¹⁴ A Tanács 2009/133/EK irányelve a különböző tagállamok társaságainak egyesülésére, szétválására, részleges szétválására, eszközátruházására és részesedéscseréjére, valamint az SE-k vagy az SCE-k létesítő okirat szerinti székhelyének a tagállamok közötti áthelyezésére alkalmazandó adóztatás közös rendszeréről

3.4. Hibrid struktúrákon, hibrid gazdálkodó szervezeteken keresztül elért jövedelmek

Az *anti-hibrid szabályok* az OECD ajánlások, illetve az ATAD egyik legfontosabb része, amely az adókerülési struktúrák nagyon nagy részét ellehetetleníti. Mivel az anti-hibrid szabályok részletei az ATAD elfogadásakor még nem voltak teljesen kidolgozva, ezért az alapirányelv csak elvi szinten rögzíti a hibrid struktúrák elleni küzdelem szabályait. A részletes szabályok egy évvel később, az irányelv módosításával kerültek be a joganyagba.

Az adórendszerek egymástól eltérőek és ezeket az eltéréseket adókerülésre is ki lehet használni. Hibrideknek azokat a struktúrákat, vagy gazdálkodó szervezeteket nevezzük, amelyeknek a jövedelem folyamatát, ráfordításait vagy a gazdálkodó szervezet adóalanyiságát két állam másképpen értelmezi adóztatási szempontból, és emiatt a két államban az adókövetkezmények is eltérőek lesznek.

Hibrid struktúrákra klasszikus példának azt a kölcsönt szokták felhozni, amely aránytalanul hosszú futamidejű, kamata az adós nyereségességéhez kötött, és ezért a hitelező országa a kifizetett kamatot rejtett osztaléknak tekint, amelyre az osztalék adómentességét alkalmazza, miközben az adós országa a kamat levonását az adóalapból lehetővé teszi.

Hibrid gazdálkodó szervezetre a legegyszerűbb példákat az ún. pénzügyileg átlátszó (*fiscally transparent*), vagy az ATAD2 magyar fordítása szerint¹⁵ „adózás szempontjából átlátható” társaságok szolgáltatják.¹⁶ Ezek a társaságok, noha önálló gazdálkodó szervezetek, nem alanyai a társasági adónak a bejegyzésük országában, hanem az adóalap, vagy a jövedelmek és költségek tulajdonarányos részét a tagok vallják be saját adóbevallásukban.

A hibrid struktúrák alapvető jellemzője, hogy bizonyos kifizetések az adórendszerek különbözősége miatt vagy olyan levonáshoz vezetnek az egyik államban, amelyek a másik államban nem keletkeztek adóköteles jövedelemet, vagy kettős elvonást eredményeznek.¹⁷

Az ATAD módosítására 2017-ben került sor és ugyan a módosítás szövege beépült az ATAD egységes szerkezetébe, annak jelentősége miatt azt külön ATAD2 néven szokták emlegetni.

Az ATAD2 irányelv módosítás a hibrid struktúrák között az alábbi főbb eseteket különbözteti meg:

¹⁵ Letölthető Az EUR-lex adatbázisból: https://eur-lex.europa.eu/search.html?DTN=1164&DTA=2016&qid=1580655633012&DB_TYPE_OF_ACT=directive&CASE_LAW_SUMMARY=false&DTS_DOM=ALL&typeOfActStatus=DIRECTIVE&type=advanced&CASE_LAW_JURE_SUMMARY=false&lang=hu&SUBDOM_INIT=ALL_ALL&DTS_SUBDOM=ALL_ALL

¹⁶ Thomas Kollrus: Is ATAD a Black Hole? The Impact on International Tax Planning, *European Taxation*, 2019 (vol. 59), No. 8, IBFD, 377-381.

¹⁷ Ramon Tomazella Santos: The Anti-Tax Avoidance Directive 2 and Hybrid Financial Instruments: Countering Deduction and Non-Inclusion Schemes in Third-Country Situations. *Bulletin for International Taxation*, August, 2018, IBFD, 506-518.

1. Hibrid pénzügyi eszközök;
2. Hibrid entitásokhoz allokkált jövedelmek;
3. Hibrid entitások által a tulajdonosnak történő kifizetések;
4. Hibrid entitás által történő kifizetések miatti kettős levonás;
5. Kettős illetőség miatti kettős levonás.

Általános adóelkerülést megakadályozó szabályként ezért az alábbiak kerültek megfogalmazásra: ha egy hibrid struktúra kettős levonást eredményez, akkor a befektető országában a levonást meg kell tagadni. Amennyiben ezt a befektető országa nem teszi meg, akkor a kifizetés országában kell a levonást megtagadni. Ha azonban a hibrid struktúra azt eredményezi, hogy az egyik országban levonás keletkezik, miközben a másik államban nem keletkezik adóköteles jövedelem, akkor a levonást a kifizetés államában meg kell tagadni. Ha a kifizetés országa a levonást mégis lehetővé teszi, akkor a jövedelmet adókötelesség kell tenni a kedvezményezett országában. A levonást akkor is meg lehet tagadni, ha kapcsolt vállalkozások közötti kifizetések sorozatán keresztül, közvetve eredményez kettős levonást vagy nem adóköteles jövedelmet. Amennyiben az ügylet adóalanyként figyelembe nem vett telephelyet eredményez, akkor a tagok országának úgy kell adóztatnia a jövedelmet, mintha azt a tagok közvetlenül érték volna el. Ha a hibrid struktúra forrásadó kedvezményt eredményez, akkor a jövedelemben részesülő tagállama a kedvezményt a nettó adóköteles jövedelemmel arányosan korlátozza. Amennyiben egy fordított hibrid struktúra tulajdonosai olyan országban találhatóak, amely a hibridet társasági adóalanyként tekinti, akkor a hibridet a tulajdonos országában belföldi illetőségűnek kell tekinteni adózási szempontból, kivéve, ha kollektív befektetési formáról van szó.

Amennyiben kettős illetőség miatt keletkezik kettős levonás, akkor az adózó bejegyzése szerinti tagállam a levonást megtagadja, hacsak a kettős levonás nem eredményezett kettős adóköteles jövedelmet is. Ha a kettős illetőség két tagállam között merül fel, akkor az a tagállam tagadja meg a levonást, ahol a vonatkozó egyezmény alkalmazásában a társaság nem minősül belföldi illetőségűnek.

Ha az irányelv szempontjából szeretnénk a hibridek hatását egyszerűen definiálni, akkor azt kell mondani, hogy az ún. *hibrid különbség* az, amikor az egyik országban levont ráfordítás a másik országban nem eredményez adóköteles jövedelmet, vagy két országban lehet ugyanazt az egyszer felmerült ráfordítást adózási szempontból levonásként elszámolni.

Az irányelv ezt adófizetési kötelezettségbeli diszkrepanciának (*hybrid mismatch*), a magyar társasági adó törvény pedig *ugyanazon tényállás államok közötti eltérő jogi minősítéséből eredő különbségnek* nevezi [Tao. tv. 4. § 57. pont].

A magyar társasági adó törvény megpróbálta az irányelv szabályait a magyar adórendszerbe átültetni, azonban ez azért rendkívül nehéz, mivel a magyar adórendszer nem ismeri a pénzügyileg átlátszó társaság fogalmát. A társasági adó törvény háromféle hibridet különböztet meg.

Strukturált jogügyletnek (*structured arrangement*) nevezi azt a megállapodást, amelynél a hibrid különbség (ugyanazon tényállás államok közötti eltérő jogi minősí-

téséből eredő különbség) előidézése legalább az egyik félnek kifejezett szándéka volt [Tao. tv. 4. § 58. pont]. A másik fél szempontjából akkor nem strukturált a jogügylet, ha a hibrid különbséget nem ismerte és nem részesedett az adómegettakarításból.

Hibrid gazdálkodó szervezet (*hybrid entity*) az, amelynek a jövedelmét vagy költségeit egy másik adórendszer egy másik személy jövedelmeként/költségként veszi figyelembe [Tao. tv. 4. § 59. pont].

Önálló adóalanyként figyelembe nem vett állandó telephely (*disregarded permanent establishment*) az, amelyet az adózó illetőségének az országa telephelynek tekint, de a tevékenység országában nem minősül telephelynek. Ilyen eset fordul például elő akkor, ha egy országban pénzügyileg átlátszónak minősülő gazdálkodó szervezetet alapítanak külföldi partnerek, és ennek a szervezetnek kizárólag harmadik országból van jövedelme [Tao. tv. 4. § 60. pont].

A magyar társasági adó törvény, az irányelvvel összhangban felsorolja azokat az eseteket, amikor hibrid különbség (*ugyanazon tényállás államok közötti eltérő jogi minősítéséből eredő különbség*) következik be, vagyis amikor nem adózás vagy kettős levonás keletkezik [Tao. tv. 4. § 57. pont]. Ezek az esetek a következők:

- (a) Egy kifizetés a forrás államban levonható, de a másik államban nem eredményez adóköteles jövedelmet belátható időn belül, és ez a kifizetés eltérő minősítésének a következménye.
- (b) Hibrid gazdálkodó szervezet számára történő kifizetés, amely levonást eredményez anélkül, hogy egy másik államban adóköteles jövedelmet eredményezne, és ez a különbség miatt következik be, hogy a két adórendszer a jövedelmet nem ugyanazon adózó jövedelmének tekinti.
- (c) Külföldi telephellyel rendelkező személy számára történő olyan kifizetés, amely levonást eredményez anélkül, hogy egy másik államban adóköteles jövedelmet eredményezne, és ez a különbség miatt következik be, hogy az egyik adórendszer a jövedelmet a székhelyhez, a másik pedig a telephelyhez allokálja.
- (d) Önálló adóalanyként figyelembe nem vett telephely számára történő kifizetés, amely levonást eredményez anélkül, hogy egy másik államban adóköteles jövedelmet eredményezne.
- (e) Hibrid gazdálkodó szervezet által teljesített kifizetés, amely levonást eredményez anélkül, hogy egy másik államban adóköteles jövedelmet eredményezne, amiatt, hogy a kifizető országában a kifizetést nem tekintik ügyletnek.
- (f) A székhely és a külföldi telephely vagy külföldi telephelyek közötti névleges kifizetés, amely azért eredményez elvonást az egyik országban, miközben nem eredményez adóköteles jövedelmet a másik országban, mivel ez utóbbi ország a kifizetést nem tekinti jogügyletnek.
- (g) Az adózó olyan költséget vagy ráfordítást számol el, amely az adórendszerek különbözőségeiből adódóan már egy másik országban lévő kapcsolt vállalkozása által, vagy strukturált jogügylet keretében elszámolásra került.

A hibrid szabályok alkalmazásában kapcsolt vállalkozásoknak minősülnek az általános szabályon túl azok a személyek is, amelyekben közvetve vagy közvetlenül legalább 50% részesedés, szavazati jog, vagy nyereségből való részesedés áll fenn.

A hibrid különbségekből adódó adóelőnyöket a törvény az irányelvvel azonos módon semlegesíti: Ha az adózó hibrid különbséget eredményező kifizetést teljesít, akkor a költség, ráfordítás nem vonható le az adóalapból. Ha az adózó hibrid különbségből származó jövedelmet kap, akkor az egyébként mentes jövedelem (vagy jövedelemnek nem minősülő tétel) adóköteles jövedelemmé válik. Kettős levonást eredményező hibrid különbség esetén az adózó az adóalapját megemeli a teljesített kifizetéssel. Az önálló adóalanyként figyelembe nem vett telephely által kapott jövedelemre a kettős adózás elkerülésére vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók. Amennyiben a kettős levonást kettős illetőség eredményezi, akkor a ráfordítás, veszteség nem levonhatóvá válik.

A magyar anti-hibrid szabályok 2020. január 1-től lépnek hatályban, bár a törvényi szöveg már 2018 végén elfogadásra került.

4. Egyéb szabályokról röviden

Az Európai Unió által bevezetett szabályok mellett természetesen még számos egyéb adókikerülés-ellenes szabály létezik a magyar társasági adózásban. Ezek közül a legáltalánosabb és legrégebbi a *transzferár szabályozás*. Ez kimondja, hogy a kapcsolt vállalkozások közötti ügyleteknek is szokásos piaci áron és körülmények között kell végbe menniük, illetve az adóhatásoknak azonosnak kell lenniük azzal, amelyek független felek közötti ügyletek esetén következnenek be. Önmagában a transzferár nem minősítés, nem feltétlenül jelent a piacitól eltérő árat, egyszerűen arra utal, hogy kapcsolt felek között alkalmazott elszámoló árról van szó. A transzferárak alkalmazását sok esetben egyáltalán nem adóoptimalizálási szándék motiválja. Nagyon sok esetben a vállalatcsoport a könnyebb ellenőrizhetőség vagy a csoporttagok közötti verseny hiánya miatt ír elő közös árképzési szabályokat.

Előfordulnak olyan ügyletek is (pl. *cash-pooling*), amelyek vállalatcsoporton kívül nem is léteznek. Amiért a transzferárak adókikerülésre alkalmasak, az a közös érdek, amely a kapcsolt vállalkozásokat, kapcsolt feleket mozgatja. Könnyű belátni, hogy a tulajdonosi érdek a teljes vállalatcsoport szintjén történő profit optimalizálásra, nem pedig az adott vállalkozáson belüli optimalizálásra irányul. Az adórendszerek különbözősége egységnyi nyereségen különböző mértékű adóterhet eredményez, ezért a nyereségnek a legalacsonyabb adóterhű országba történő átcsoportosítása növeli a vállalatcsoport szintjén elérhető nettó profitot. A transzferárazással megvalósuló agresszív adótervezés azért is egyszerű, mivel nem igényli új vállalkozás létrehozását, nem igényli a vállalkozások gazdasági folyamatainak átalakítását, csupán az ügyletek árát, feltételeit változtatja meg. A nyereség csoport szintű optimalizálásával nemcsak a csoport nettó, adózás utáni eredménye nő, hanem ez azt is jelenti, hogy az adóbevétel egyik adóhatóságtól a másikhoz kerül (bár nem ugyanakkora összegben).

A transzferárakkal való adótervezési lehetőség visszaszorítása több évtizede az OECD¹⁸ fókuszpontjában áll. A legutolsó jelentősebb módosításcsomag 2017-ben került be az OECD Transzferár Iránymutatásokba. A magyar jogszabályok ezeket a nemzetközi ajánlásokat vették át, illetve alkalmazzák a joggyakorlatban. Az OECD BEPS projektjének több pontja is foglalkozik a transzferárazással, ezek közül a két legjelentősebb a transzferár dokumentáció tartalmának újraszabályozása és az országokénti jelentési kötelezettség.

A transzferár dokumentációban a szokásos piaci ár meghatározása vagy független felek között végbement közvetlenül összehasonlítható ügylettel, vagy adatbázisokból végzett szűrések alapján, a fentiekben összefoglalt módszerek segítségével történik.

Az új hazai szabályok szerint¹⁹ a transzferár dokumentáció két fő egységből áll: a fődokumentumból és a helyi dokumentumból. A fő dokumentum a teljes csoportra vonatkozó adatokat tartalmaz, beleértve a tulajdonosi struktúrát, az üzleti eredmény mozgatórugóit, leglényegesebb termékekhez, szolgáltatásokhoz, szellemi termék használatához tartozó ellátási lánc bemutatását, a csoport tagjai közötti szolgáltatások leírását, az egyes csoporton belüli szereplők értékteremtéshez való hozzájárulását, és az üzleti évben megvalósult jelentős üzleti átszervezésekhez, felvásárlásokhoz (akvizíciókhoz) és üzletágak értékesítéséhez kapcsolódó tranzakciók bemutatását. Emellett természetesen tartalmaz minden lényeges csoport szintű pénzügyi és adózási adatot is. A helyi dokumentum egyfelől az adott vállalkozás szintjén tartalmaz a fődokumentumhoz hasonló adatokat, illetve leírja magát a kapcsolt ügyletet, a résztvevő feleket, a teljesített kifizetéseket. Bemutatja a piaci ár meghatározásának a folyamatát, beleértve a funkcionális elemzést, az alkalmazott módszer bemutatását és indoklását, az összehasonlítható ügyleteket, kiválasztásuk indokait.

A dokumentáció célja immár nemcsak az adott kapcsolt ügylet piaci árának az indoklása, hanem a vállalatcsoport alapos feltérképezése annak érdekében, hogy kiszűrhetőek legyenek az agresszív adótervezési gyakorlatok.

A kapcsolt vállalkozások közötti ügyletekre vonatkozó nyilvántartási kötelezettség teljesítése tehát hatalmas adminisztrációs munkát, adatbázisok használatát és statisztikai módszerekkel való elemzését követeli meg, amely meglehetősen drága, nem megfelelő voltak pedig jelentős összegű bírság kiszabását vonhatja maga után. A transzferárazás egyike azon területeknek, ahol nem az adóhatóságnak kell bizonyítania az agresszív adótervezést vagy adókerülést, hanem az adózónak kell bizonyítania a tőle elvárható piaci magatartást.

2019-től a magyar társasági adóban bevezetésre került a *csoportos társasági adóalany* fogalma [Tao. tv. 2/A. §]. A csoportos adóalanyiság feltételei a következők:

Csoporttag lehet a gazdasági társaság, az európai uniós vállalkozási formák, az egyéni cég, a belföldi illetőségűnek minősülő külföldi bejegyzésű cég, illetve a külföldi vállalkozás magyarországi fióktelepe.

¹⁸ <http://www.oecd.org/tax/transfer-pricing/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-20769717.htm> (OECD TPG)

¹⁹ 32/2017. (X. 18.) NGM rendelet a szokásos piaci ár meghatározásával összefüggő nyilvántartási kötelezettségről

- A csoporttagok között közvetlen vagy közvetett többségi befolyás áll fenn, ahol egyik adózó a másikban, vagy más személy az adózókban legalább 75%-os arányú szavazati joggal rendelkezik.
- A csoporttagok mérleg fordulónapja azonos, beszámolóikat egységes elvek szerint készítik.
- A csoportos társasági adóalanyiság azt jelenti, hogy a csoport tagjai a társasági adó szempontjából egy közös adóalanynak minősülnek. A csoportos adóalanyiság egyik legfőbb előnye, hogy a csoportos adóalany tagjai közötti ügyletek nem minősülnek kapcsolt vállalkozások közötti ügyleteknek, ezért azokhoz kapcsolódóan nem kell bizonyítani és dokumentálni az alkalmazott árak és feltételek piaci voltát. A csoporttagoknak természetesen lehetnek kapcsolt vállalkozásaik, a velük való ügyletekben az általános transzferár szabályokat kell alkalmazni. A csoportos adóalanyiság másik előnye a tagok nyereségeinek és veszteségeinek összevezethetősége.

A csoportos adóalanyiság tehát felfogható úgy, mint a törvény által biztosított adótervezési eszköz.²⁰ Mivel azonban az adótervezés az országon belül marad, ezért nem érintik a nemzetközi adókikerülés-ellenes szabályokat. Nagyon sok EU tagállamnak van csoportadózási rendszere, ezek közül némelyek részben ellentétesnek bizonyultak a letelepedés szabadságával. Az Európai Unió a magyar csoportadózás szabályait előzetes normakontroll keretében megvizsgálta és az uniói szabályaival összeegyeztethetőnek találta.

Régebbi szabály, de ugyancsak az adókikerülés visszaszorítását szolgálja a társasági adó törvényben az *ingatlannal rendelkező társaság* [Tao. tv. 4. § 18/a. pont], illetve az illeték törvényben a *belföldi ingatlanvagyonnal rendelkező társaság* fogalma [Itv. 102. § (o)], és az azzal kapcsolatos szabályozások. Egy társaság akkor minősül ingatlannal rendelkezőnek, ha a beszámolójában vagy a belföldi illetőségű adózónak kapcsolt vállalkozásaival együttesen, az egyes beszámolókból kimutatott eszközök mérleg fordulónapi könyv szerinti értékének (együttes) összegéből a belföldön fekvő ingatlan értéke több mint 75 százalék. Az ingatlannal rendelkező társaságban való részesedésre nem alkalmazhatóak a bejelentett részesedés szabályai, vagyis az elidegenítésből származó tökenyerés nem mentesíthető az adózás alól. Amennyiben ingatlannal rendelkező társaság részesedése kerül elidegenítésre, akkor az adóalap az eladási ár, csökkentve a szerzési árral és az igazolt költségekkel. Amennyiben az eladó nem belföldi illetőségű, úgy az eladás tekintetében magyar adókötelezettsége keletkezik, hacsak egy adóegyezmény a belföldi szabályt nem írja felül.

Az ingók (beleértve az üzletrészt is) szerzése általában nem tárgya a visszterhes vagyonátruházási illetéknek, kivéve, ha a szerzett részesedés belföldi ingatlanvagyonnal rendelkező társaság részesedése. Belföldi ingatlanvagyonnal rendelkező társaság

²⁰ Roland, Felkai: Group Taxation and Further Income Tax Changes Effective, European Taxation, 2019, Vol. 59. No 4, IBFD, 185.

vagyoni betétjének megszerzésekor az illeték alapja a társaság tulajdonában álló ingatlanok vagyoni betét arányos forgalmi értéke. Amennyiben az ügyletben részt vevő felek kapcsolt vállalkozások, akkor a részesedés szerzés továbbra is illetékmentes.

Végezetül szeretnénk még megemlíteni a „BEPS 2.0” néven is emlegetett, hivatalosan az OECD digitális adózási csomagjának a második pillérjeként nevesített projektet, amely jelenleg folyik. A projekt nem a vállalkozások adótervezéseit próbálja megfogni, hanem az országokat rászorítani arra, hogy egy minimum adószint elérésével csökkentsék a vállalkozások számára az adótervezéssel elérhető adóelőny mértékét.

Az OECD által jelenleg is kidolgozás alatt álló megoldás egy *globális minimum adószintet* határozná meg. Ha egy ország ennél alacsonyabb adót vetne ki, akkor a társaság kapcsolt vállalkozásainak államai a tényleges adóteher és a minimum adószint közötti különbséggel megegyező pótdadót vethetnek ki a jövedelemre. A jelenlegi magyar 9%-os társasági adó mérték alacsonyabb, mint az OECD tervezetben szereplő minimum adókulcs ajánlás.

Ugyanakkor az alacsony magyar társasági adó nem feltétlenül jelenti azt, hogy a társaságok adóztatási szintje alacsony lenne, mivel a helyi iparűzési adó (HIPA) nagyságrendileg sokszor eléri, vagy akár meg is haladja a fizetett társasági adó összegét. Amennyiben a helyi iparűzési adót nem lehet a tényleges társasági adószint meghatározásakor figyelembe venni (és ennek van esélye, mivel a HIPA a magyar Kúria szerint²¹ sem minősül jövedelemadónak), akkor Magyarország az új szabályozás vesztese lehet.

5. Összegzés

Az elmúlt néhány év alapvető újításokat hozott az adókikerülés elleni küzdelemben. Az újítások nemcsak az anyagi jogi szabályokat érintették, hanem bevezettek új eljárásjogi normákat és jelentési kötelezettségeket. Az új anyagi jogi szabályok célja, hogy egységes nemzetközi fellépést biztosítsanak nemcsak az adókikerülés, hanem az agresszív adótervezés ellen is. Ennek érdekében mind általános adókikerülést megakadályozó elvek, mind pedig speciális, konkrét adótervezési struktúrák ellen irányuló intézkedések bevezetésre kerültek.

Magyarország az eddig megalkotott szabályok átültetését a magyar jogba 2019-ben kezdte el és 2022-ben fejezi be. Természetesen az adókikerülés elleni küzdelem folytatódik, amelynek következő lépéseként minimális adómérték bevezetését tervezi az OECD.

Hazánk az ATAD szabályait a lehető legenyhébb formában vezette be, élt az uniós szabályozás biztosította kivételekkel és enyhítési szabályokkal. Ennek következtében néhány esetben, különösen az ellenőrzött külföldi társaságok és az alultökésítés esetén alkalmazandó szabályok a korábbi szabályozáshoz képest enyhítéseket tartalmaznak. Ugyanakkor jelentős adminisztratív kötelezettség növekedés következett be a transz-

²¹ 1917/2008. sz. közigazgatási elvi határozat, Legf. Bír. Kfv. I. 35.103/2008.

ferárok dokumentálása területén, amelyet csak részben ellensúlyoz a csoportos adóalanynság intézménye.

Összességében elmondható, hogy Magyarország megfelelő egyensúlyi helyzetet igyekszik létre hozni, amely egyfelől összhangban van az Európai Unió és az OECD agresszív adótervezést megakadályozó intézkedéseivel, másfelől a lehető legjobban megtartja Magyarország tőke vonzó képességét.

dr. Fabók Zoltán

Fellow of INSOL International

ügyvéd,

DLA Piper Posztl, Nemescsói, Györfi-Tóth és Társai Ügyvédi Iroda

Észrevételek a Szerkezetátalakítási Irányelv átültetésének kérdéséhez

1. A csődjogi kodifikáció

Az Igazságügyi Minisztériumban 2018-tól folynak az új fizetéseképtelenségi törvény (a továbbiakban: új Csődtv.) előkészítő munkálatai. Egyöntetűnek tűnő szakmai álláspont szerint a jelenlegi magyar fizetéseképtelenségi jog gyökeres megújulásra szorul. Az 1992-ben hatályba lépett Csődtv.¹ időközben száznál is több módosítást szenvedett el, ami lényegében szétfeszítette a törvény szerkezetét, megszüntette a belső koherenciáját és technikailag is rendkívül nehezé teszi a jogszabály. alkalmazását.

A fizetéseképtelenségi jog területén különösen erősen érzékelhető bírói aktivizmus rendkívüli módon felértékelte az esetjog szerepét. Ez – amellet, hogy a bírói jogfejlesztés számos esetben valóban adekvát válaszokat adott a felmerült kérdésekre – azt is eredményezte, hogy az élő jog egyre távolabb került a Csődtv. szövegétől. A jogalkotás egyfajta ördögi körbe került: az újabb és újabb módosítások igyekeztek lépést tartani a gyakorlatban felmerült kérdésekkel és a bírói jogfejlődéssel, de a módosítások kazuisztikus jellege és technikai szempontú megközelítése újabb és újabb értelmezési kérdéseket vetett fel. Sokszor egy-egy módosítás csak az előzmények ismeretében érthető, így egy-egy jogszabályi rendelkezés valós (vagy szándékolt) értelme csak részletes „történeti analízis” útján állapítható meg.

A hazai fizetéseképtelenségi jog problémái azonban ennél jóval mélyebben gyökereznek: Vagyontalan és restrukturálhatatlan cégek tömege kerül kényszersztörlési vagy felszámolási eljárás alá, a nem biztosított hitelezői igények az esetek többségében kielégítetlenül maradnak, a cégtulajdonosoknak és vezető tiszttségviselőknek sokszor akkor sem kell számolniuk személyes felelősséggel, ha a hitelezői érdekeket figyelmen kívül hagyva, vagy éppen egyértelműen azzal ellentétesen eljárva irányították vagy hagyták sorsára a fizetéseképtelenné vált társaságot. A felszámolási vagyon értékesítése esetén a legritkább esetben sikerül a működés folytatása és a jövedelem- és munkahelyteremtő-képesség fenntartása, ami nemzetgazdasági szinten jelentős veszteségekhez vezet. Szembe kell nézni azzal is, hogy a fizetéseképtelen vállalkozások formális (azaz fizetéseképtelenségi eljárás keretében történő) reorganizációja gyakorlatilag nem létezik,

¹ 1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról

a kezdeményezett csődeljárások száma nagyon alacsony, a sikeres csődegyezségek száma pedig jelentéktelen. Az utolsó elérhető adatok szerint mindössze 24 csődegyezés került jóváhagyásra 2017-ben.²

A törvényi reformnak a realitásból kell kiindulnia. Erős érvek szólnak amellett, hogy a mai magyar gazdasági-szociológiai környezetben egy olyan új csődtörvényre van szükség, amely egyrészt a saját eszközeivel elősegíti a reorganizáció vagy legalább a működés továbbfolytatásának lehetőségét, másrészt pedig a jelenlegihez képest nagyobb arányú megtérülést biztosít a hitelezők részére. E célok elérése érdekében az új törvény előreláthatólag nem fog visszariadni a magyar jogban eddig ismeretlen megoldásoktól.³ Ezek közül az alábbiak a leglényegesebbek:

- az egységes fizetési képtelenségi eljárás bevezetése (amelyben a bíróság az eljárás folyamán döntene arról, hogy reorganizációs vagy likvidációs típusú eljárás kerüljön-e lefolytatásra),
- fizetési képtelen helyzet esetén a fizetési képtelenségi eljárás megindítására irányuló kötelező adósi kérelem („*duty to file*”),
- a vezető tisztségviselői és tagi közvetlen felelősség radikális újragondolása úgy eljárási mint felelősségi anyagi jogi szempontból, továbbá
- az adós társaság tevékenységének továbbfolytatását biztosító új intézmények: a „leválasztás”, illetve üzletág-értékesítés („*save the business*”).

2. A Szerkezetátalakítási Irányelv átültetésének kérdése

Az 2019. júliusában hatályba lépett Szerkezetátalakítási Irányelv⁴ (a továbbiakban: Irányelv) kapcsán a magyar jogalkotónak a közeljövőben szükséges állást foglalnia abban a kérdésben, hogy az Irányelv által előírt megelőző szerkezetátalakítási eljárást⁵ milyen tartalommal és formában kívánja megalkotni. Jelen tanulmány ehhez a munkához kíván hozzájárulni.

Ennek megfelelően az alábbi 2.1 pontban a megelőző szerkezetátalakítási eljárás szükségességéről, a 2.2 pontban az Irányelv leglényegesebb szabályairól és az átülte-

² <https://birosag.hu/statistikai-ekonyvek>

³ A kézirat lezárásának időpontjában még nem nyilvánosan elérhető az új Csődtv. koncepciójának tervezete. A tervezett legfontosabb változásokról részletesen beszélt dr. Bogdán Tibor kormánybiztos, dr. Bodzási Balázs tanszékvezető (Budapesti Corvinus Egyetem), dr. Zsombolyay Péter főosztályvezető (IM) a Magyar Jogász Egylet szervezésében 2019. októberében tartott 43. Jogász Vándorgyűlésen. Az előadások szövege a 43. Jogász Vándorgyűlésről készült kiadványban fog megjelenni.

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1023 irányelve (2019. június 20.) a megelőző szerkezetátalakítási keretokről, az adósság alóli mentesítésről és az eltiltásokról, valamint a szerkezetátalakítási, fizetési képtelenségi és adósság alóli mentesítési eljárások hatékonyságának növelését célzó intézkedésekről, és az (EU) 2017/1132 irányelv módosításáról (Szerkezetátalakítási és fizetési képtelenségi irányelv) (EGT-vonatkozású szöveg.) HL L 172/18.

⁵ A „megelőző szerkezetátalakítási eljárás” vagy „szerkezetátalakítási eljárás” kifejezést az Irányelvben használt „preventive restructuring frameworks” magyar megfelelőjeként használjuk. A nemzetközi terminológiában elterjedt „pre-insolvency proceedings” kifejezés általánosságban utal a fizetési nehézségekkel küzdő vállalkozások által igénybe vehető, a formális fizetési képtelenségi eljárásoktól különböző, bírósági közreműködéssel zajló eljárásokra; v.ö. Tollenaar, Nicolaes: Pre-Insolvency Proceedings – a Normative Foundation and Framework, Oxford University Press, Oxford, 2019. 2. ff.

tés egyes előrelátható kihívásairól lesz szó. Végül a 2.3 pontban egy önálló – azaz a Csódtv.-től szeparált – szerkezetátalakítási eljárás megalkotása mellett érvelek.

2.1. A megelőző szerkezetátalakítási eljárás szükségessége

A jelentős gazdasági potenciállal és eszközökkel bíró, számos munkavállalót foglalkoztató és a gazdaság teljesítőképességéhez jelentősen hozzájáruló – külföldi vagy magyar tulajdonban álló – vállalkozások ritkán kerülnek a fizetéseképtelenségi eljárások hatókörébe adósi oldalon. Legalábbis ez a helyzet a gazdasági fellendülés, olcsó hitel és viszonylagos pénzbőség idején. Ugyanakkor egy nagyobb válsághullám idején a stabilnak hitt vállalkozások is megrendülhetnek: a beszállítói láncok megszakadnak, a hitelhez jutás nehezzé és drágává válik, a megújuló hitelkeretek elapadnak, és sok egyébként életképes vállalkozás kerülhet fizetéseképtelen helyzetbe. Ez nem csupán az adott vállalkozás tőketulajdonosait és munkavállalóit hozhatja nehéz helyzetbe, de a továbbgyűrűző hatások révén számos további – egyébként életképes – vállalkozás stabilitását is megrendítheti, illetve a megnövekedő szociális kiadások és a csökkenő jövedelemtermelő képesség miatt a nemzetgazdaság egésze számára hátrányos hatással jár.

A fizetéseképtelenségi jog egyik legfontosabb feladata, hogy növelje az életképes⁶ vállalkozások ellenállóképességét a válsághullámok idején. Ehhez szükséges, de nem elégséges, hogy az új Csódtv. hatékony eljárásokat biztosítson a formális reorganizációra és a (likvidációs jellegű új) csődeljárások gyors és hatékony lebonyolítására. Emellett szükség van egy olyan, kevésbé formalizált, nagy rugalmasságot biztosító restrukturálási keretrendszerre is, amelyet azok a vállalkozások is hajlandóak igénybe venni és amelyek jellemzően kívül esnek a formális fizetéseképtelenségi eljárások hatókörén. E vállalkozások menedzsmentje és tulajdonosi köre az esetek legritkább részében nyitott arra, hogy formális fizetéseképtelenségi eljárásokat kezdeményezzen maga ellen. Szembe kell nézni azzal, hogy a vállalati vezetők nem bíznak annyira a jelenlegi magyar fizetéseképtelenségi rezsimben, hogy még életképesnek tartott vállalkozásukat formális fizetéseképtelenségi eljárás kezdeményezésével akarnák megmenteni.

Természetesen eljőhet egy olyan pont a vállalkozás életében, amikor ez elkerülhetetlenné válik, de addigra a reorganizáció lehetőségei – a tényleges fizetéseképtelenség bekövetkezésével vagy előrehaladtával – rendszerint lényegesen beszűkülnek. E körben figyelembe kell venni azt is, hogy számos iparágban önmagában a fizetéseképtelenség árnyéka elég ahhoz, hogy megpecsételje egy vállalkozás sorsát. Még ha az új Csódtv. a jelenleginél jóval hatékonyabb és modernebb fizetéseképtelenségi eljárást vezet is be, önmagában ettől nem várható és nem is életszerű, hogy az életképes vállal-

⁶ Egy társaság akkor tekinthető gazdasági értelemben véve életképesnek, ha a továbbműködés esetén számított (going concern) értéke meghaladja a likvidációs értékesítés szerinti értéket, ld. Tsioli, Lydia: Viability test in a European corporate debt restructuring framework (presentation at Academic Forum Conference 2019, Copenhagen).

kozások vezetői a formális, nyilvános és végsősoron általuk csak nagyon korlátozottan kontrollált fizetéseképtelenségi eljárásokra bíznák a vállalat sorsát, amíg lehetőséget látnak a formális eljáráson kívüli restrukturálásra. Továbbá nem is lehet jogalkotói cél az egyébként életképes és megmenthető vállalkozások formális fizetéseképtelenségi eljárásokba való – különféle szankciókkal ösztönzött – „beterelése”: egy ilyen paternalista típusú megközelítés szükségképpen nem volna hatékony, és erre sem a jogalkotó, sem a gazdaság szereplői részéről nem is mutatkozik igény.

A gazdaság szereplői számára a formális fizetéseképtelenségi eljárások alternatívájaként jelenleg csupán a kontraktuális alapú restrukturálás áll rendelkezésre.⁷ Ebben az esetben az adós és egyes hitelezői – jellemzően a pénzügyi hitelezők – tisztán szerződéses alapon megállapodnak az adósság átutemezéséről, addicionális hitel nyújtásáról, az adósban történő részesedésszerzésről, az adós működésének átstrukturálásáról vagy más hasonló, a fizetéseképtelenség elkerülését célzó intézkedésről.

A szerződéses alapú restrukturálás előnye, hogy az általában nem nyilvános, így ideális esetben nem hat hátrányosan az adós piaci megítélésére a megállapodásban nem részes hitelezők, illetve üzleti partnerek és fogyasztók körében. További előny, hogy a felek szerződéses szabadságuk körében lényegében kötöttségek nélkül állapodhatnak meg az átstrukturálás feltételeiben – azzal, hogy e körben természetesen figyelemmel kell lenni a kötelezően alkalmazandó jogszabályokra, így például a Csódtv. vagy a Ptk. hitelezővédelmi rendelkezéseire.⁸ Ugyanakkor szembeűnőek a kontraktuális alapú restrukturálás hátrányai is: A kötelező erejű moratórium helyett csak az érintett hitelezők által önkéntesen vállalt haladék vagy „standstill” (követelés érvényesítésétől való időleges tartózkodás) biztosít lehetőséget a restrukturálás kitárgyalására és implementálására. Ez egyértelműen jelentős erőfölényt biztosít a hitelezők számára már a tárgyalási folyamat során is, továbbá akár egyetlen jelentős hitelező kívülmaradása már ebben a fázisban ellehetetlenítheti a restrukturálási folyamatot. Mivel a megkötött megállapodás csak az abban részes (azt elfogadó) felekre terjed ki, a sikeres restrukturálás érdekében rendszerint valamennyi érintett hitelezővel szükséges megegyezni. Ez megnehezíti az egyezség létrehozását. Az adós továbbá nem élvez jogszabályi védelmet az olyan szerződéses „ipso facto” klauzulákkal szemben, melyek lehetőséget adnak az adós szerződéses partnereinek, hogy az esedékes tartozások meg nem fizetése vagy más ok (például bármilyen fizetéseképtelenségi esemény) alapján felmondják az adóssal kötött szerződésüket.

A „pre-insolvency proceedings”, így az Irányelvben modellezett szerkezetátalakítási eljárás is félfúton helyezkedik el a tisztán kontraktuális alapú restrukturálás és a formális fizetéseképtelenségi eljárások között. Olyan restrukturálási eljárásról van szó, amit a

⁷ E körben ld. például a Világbank által közzétett Out-of-Court Debt Restructuring kiadványt: <https://sitere-sources.worldbank.org/INTLAWJUSTICE/Resources/OutOfCourtDebtRestructuringBeforeTypesetting.pdf>, az ún. „London Approach”-t: <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/quarterly-bulletin/1996/the-london-approach-and-trading-in-distressed-debt>, továbbá a Magyar Nemzeti Bank 6/2017. (V.30.) számú ajánlását az együttesen finanszírozott vállalati adóssal szembeni követelések megegyezésén alapuló átstrukturálási folyamatáról.

⁸ Így pl. Csódtv. 40. §, Ptk. 6:120. §.

vállalkozások a tényleges fizetéseképtelenséget megelőzően igénybe vehetnek a fizetéseképtelenség elkerülése érdekében. Jellemzően ezek az eljárások a pénzügyi hitelezőkre és nem a rendes üzletmenettel kapcsolatos hitelezőkre fókuszálnak. Ideális esetben elkerülhetővé válik reputációs kár és a fizetéseképtelenség stigmája, és ezen eljárások során jobban megőrizhető a vállalkozás értéke. Tipikusan olyan vállalkozásokra van optimalizálva ez a típusú eljárás, melyek nyereségesek, a működési bevételeik magasabbak a kiadásaiknál, de nem elég profitábilisak ahhoz, hogy képesek legyenek viselni és teljesíteni a pénzügyi hitelezők (bankok) lejáró követeléseit.⁹

2.2. Az Irányelv rendelkezései

Viszonylag hosszú előkészítést és európai jogalkotási folyamatot követően 2019. júliusában lépett hatályba az Irányelv.¹⁰ Az Irányelv a tagállami anyagi fizetéseképtelenségi jogok részleges harmonizációját és – legfőképpen – egy „szerkezetátalakítási” keretrendszer megalkotását irányozza elő.

A tagállamoknak alapvetően két évük van az Irányelv foglaltak átültetésére azzal, hogy ez a határidő további egy évvel meghosszabbítható.¹¹

Az Irányelv három lényeges területen irányoz elő szabályokat. Ezek:

- (i) a fizetéseképtelenséget megelőző szerkezetátalakítás,
- (ii) a "vállalkozó" (egyéni vállalkozó vagy vállalkozás tagja) adósságrendezése és az eltiltás alóli mentesítése, valamint
- (iii) a tagállamok fizetéseképtelenségi eljárásai hatékonyságának növelése. Jelen tanulmányban kizárólag a fizetéseképtelenséget megelőző szerkezetátalakítás kérdésére fókuszálunk.

Az Irányelv legfontosabb rendelkezéseit az alábbiakban foglalhatjuk össze:

a. A „fizetéseképtelenség valószínűsége”

A fizetéseképtelenség elkerülésének érdekében a keretrendszerhez azok az – életképes¹² – adósok férhetnek hozzá, amelyek esetén fennáll a "fizetéseképtelenség valószínűsége".¹³ A fizetéseképtelenség valószínűsége fogalmának meghatározása központi jelentőséggel bír: ez jelenti a belépési pontot a szerkezetátalakítási eljárásba. Nagyon fontos, hogy a fizetéseképtelenség valószínűségének meghatározása tagállami hatáskör-

⁹ Mevorach, Irit – Walters, Adrian: The Characterization of Pre-Insolvency Proceedings in Private International Law. European Business Organization Law Review (Forthcoming), 2019.

¹⁰ Az Irányelv előzményeiről és elfogadásának folyamatáról ld. Ehmke, David Christoph - Gant, Jennifer L. L. - Boon, Gert-Jan - Langjaer, Line - Ghio, Emilie: The European Union preventive restructuring framework: A hole in One? International Insolvency Review, 2019.

¹¹ Irányelv 34. cikk.

¹² Az „életképesség” terminust az Irányelv széles körben használja, de úgy tűnik, hogy nem mindig következetesen ugyanabban az értelemben, ld. Tsioli: i. m.

¹³ Irányelv (24)-(28) preambulumbekendések, 1. és 4. cikkek

ben marad.¹⁴ E körben az Irányelv annyi támpontot ad, hogy biztosítani kell, hogy az adósoknak rendelkezésére álljon egy szerkezetátalakítási keret annak érdekében, hogy olyan korai szakaszban kezelni tudják pénzügyi nehézségeiket, amikor még valószínű, hogy fizetéseiktelenségük megelőzhető, és biztosítható a vállalkozásuk életképessége. Biztosítani kell, hogy az adósok még az előtt igénybe vehessék a szerkezetátalakítási keretet, hogy a nemzeti jogszabályok értelmében fizetéseiktelenné váltak volna, azaz azt megelőzően, hogy teljesülnének esetükben a kollektív fizetéseiktelenségi eljárás megindításának a nemzeti jog szerinti feltételei, ami általában az adós rendelkezési jogkörének teljes elvonásával és felszámoló kijelölésével jár. A szerkezetátalakítási keretekkel való visszaélések elkerülése érdekében feltételként elő kell írni azt, hogy az adós pénzügyi nehézségeinek olyan mértékűnek kell lenniük, amely valószínűsíti a fizetéseiktelenség bekövetkezését.¹⁵ A tagállamok számára lehetővé kell tenni, hogy kiterjessék az irányelvben meghatározott megelőző szerkezetátalakítási keretek hatályát az olyan helyzetekre is, amelyekben az adósok nem pénzügyi jellegű nehézségekkel küzdenek, feltéve, hogy e nehézségek következtében ténylegesen és súlyosan veszélybe kerülhet az adós esedékessé váló adósságainak kifizetésére való aktuális vagy jövőbeli képessége. Az e veszély fennállásának mérlegelése során vizsgálandó időtartam több hónap vagy még hosszabb idő is lehet, így az olyan eseteket is figyelembe lehet venni, amikor az adós olyan nem pénzügyi jellegű nehézségekkel néz szembe, amelyek vállalkozásának folytatását, középtávon pedig likviditását veszélyeztetik. Ilyen helyzet lehet például az, ha az adós elveszít egy számára rendkívül fontos szerződést.¹⁶

Az Irányelv nem szól arról, hogy az eljárásba történő belépés legkorábbi időpontjának meghatározása mellett szükséges-e a belépés legkésőbbi idejének meghatározása is. Más szóval úgy tűnik, hogy a nemzeti jogalkotóra van bízva annak eldöntése, hogy a már fizetéseiktelen helyzetben lévő vállalkozások számára is elérhetővé kívánja-e tenni a szerkezetátalakítási eljárást. Ez az átültetés folyamán részletes elemzést igényel majd. Felhozhatók érvek amellet, hogy a belépési időszak csak addig tartson, amíg az adós nem került fizetéseiktelen helyzetbe (mely utóbbi esetben az új Csödtv. várhatóan kötelezővé teszi a formális fizetéseiktelenségi eljárás kezdeményezését): ez egyértelműen arra ösztönözná az adósokat, hogy időben kezdeményezzék a szerkezetátalakítási eljárást. A fizetéseiktelenség előrehaladott fázisában levő társaságok esetén erősen kérdéses, hogy azok „életképesnek” tekinthetők-e, így egyáltalán ki kell-e hogy terjedjen rájuk a szerkezetátalakítási eljárás hatálya. Az Irányelv maga is megengedi teszi, hogy a tagállamok bevezessenek egy életképességi vizsgálatot, feltéve, hogy az ilyen vizsgálat célja az olyan adósok kizárása, amelyek várhatóan nem lesznek életképesek, és hogy a vizsgálat nem az adós vagyontárgyainak kárára történik.¹⁷ Ugyanakkor célszerű volna elkerülni, hogy a szerkezetátalakítási eljárásba való belépést bürokratikus akadályokkal nehezítsük el vagy lassítsuk.

¹⁴ Irányelv 2(2)(b) cikk

¹⁵ Irányelv (24) preambulumbekzdés

¹⁶ Irányelv (28) preambulumbekzdés

¹⁷ Irányelv (26) preambulumbekzdés, 4(3) cikk

b. A moratórium

Az adós élhet a moratórium¹⁸ lehetőségével, de ez nem automatikus. Az Irányelv lehetővé teszi általános vagy egyes hitelező(k)re, illetve hitelezői csoportra korlátozott (szelektív) moratórium bevezetését. Ebben az esetben lehetőség nyílik arra, hogy a moratórium hatása csak egyes – például a pénzügyi – hitelezőkkel szemben álljon be, míg az adós napi ügyletei, rendes gazdálkodása és kifizetései változatlanul folytatódhatnak. A moratórium kezdeti időtartama legfeljebb 4 hónap, de legfeljebb 12 hónapra meghosszabbítható. A moratórium – főszabály szerint – védi az adóst az egyedi végrehajtásoktól és mentesíti az adóst a nemzeti jog szerinti fizetésképtelenségi eljárás kötelező kezdeményezése alól, továbbá a már folyamatban lévő fizetésképtelenségi eljárást felfüggeszti. A moratórium eredménytelen (szerkezetátalakítási terv elfogadása nélküli) eltelte nem jár automatikusan a fizetésképtelenségi eljárás megindulásával.¹⁹ Várhatóan növelni fogja a szerkezetátalakítási eljárás vonzerejét, hogy annak megindításával az adós nem kényszerül egy olyan egyirányú utcába, ahonnan sikertelenség esetén nem tud visszafordulni vagy más megoldást keresni, hanem automatikusan beletorkolna egy likvidációs jellegű fizetésképtelenségi eljárásba.²⁰

A szelektív moratórium kérdése vélhetően az átültetés egyik legfontosabb kérdése lesz. E körben – más tagállamok megoldásait is figyelembe véve – szükséges lesz egyensúlyt találni a gyors és hatékony eljárás követelménye, a visszaélések elkerülésének kívánalma és a hitelezők érdekeinek védelme között. További elemzést igényel, hogy a szelektív moratórium szükségképpen nyilvános legyen-e vagy lehetőség van arra, hogy az csak az érintett hitelezők számára váljon ismertté. E körben figyelemmel kell lenni arra is, hogy a fizetésképtelenségi eljárások határon átnyúló vonatkozásait szabályozó Fizetésképtelenségi Rendelet²¹ hatálya alá nem tartozhatnak közzé nem tett (bizalmas jellegű) fizetésképtelenségi eljárások,²² így e körben a magyar szerkezetátalakítási eljárások, a moratórium, illetve az elfogadott szerkezetátalakítási tervek EU-n belüli cirkulációja kérdéses lehet.²³

c. A vagyon feletti rendelkezési jogát megőrző adós

A főszabály az, hogy az adósok részben vagy egészben megőrzik rendelkezési jogukat a vagyonuk felett és irányíthatják a napi üzletmentet (ún. „debtor in possession”). Fizetésképtelenségi szakértő kirendelésére csak a jogszabály által megszabott esetekben van szükség, így ha általános moratórium kerül elrendelésre, a felek érdekeinek

¹⁸ Irányelv (25), (32)-(39) preambulumbekendések, 6-7. cikkek

¹⁹ Irányelv 7(7) cikk

²⁰ v.ö. Csódtv. 21/B. §, 27. § (2) bekezdés e) pont

²¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/848 rendelete (2015. május 20.) a fizetésképtelenségi eljárásról (átdolgozás) HL L141/19.

²² Fizetésképtelenségi Rendelet (10), (12)-(14) preambulumbekendések

²³ v.ö. Garcimartín Alférez, Francisco: Cross-Border Restructuring Proceedings within the EU: the Insolvency Regulation and the Future Directive on Restructuring Frameworks, SSRN, 2018. 4.

védelme indokolja, ún. hitelezői osztályokon átvélő kényszeregyezés²⁴ esetén, illetve ha az adós vagy a hitelezők többsége kéri.²⁵

d. Ipso facto záradékok

Az adós védelmet kap az úgynevezett ipso facto záradékokkal szemben. A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a hitelezőknek ne legyen módja arra, hogy egy arra lehetőséget biztosító szerződéses kikötés alapján visszatartsák a még nem teljesített szerződések teljesítését, illetve felmondják, felgyorsítsák vagy bármilyen egyéb módon módosítsák az ilyen szerződéseket az adós kárára, kizárólag azon az alapon, hogy az adós (i) megelőző szerkezetátalakítási eljárás megindítását kezdeményezte, (ii) egyedi végrehajtási intézkedéseket felfüggesztő moratóriumot kérelmezett, (iii) megelőző szerkezetátalakítási eljárást indított vagy (iv) egyedi végrehajtási intézkedéseket felfüggesztő moratórium került elrendelésre.²⁶

A szerződések egy szűkebb csoportja, az ún. alapvető, még nem teljesített szerződések, további védelmet is kapnak. Az alapvető, még nem teljesített szerződések alatt azok a szerződések értendők, amelyek a vállalkozás napi üzletmenetének folytatásához szükségesek, ideértve az olyan szolgáltatásokról szóló szerződéseket, amelyeknek a felfüggesztése az adós tevékenységeinek leállításához vezetne.²⁷ A tagállamoknak olyan szabályokat kell előírniuk, amelyek megakadályozzák a moratórium által érintett hitelezőket abban, hogy visszatartsák alapvető, még nem teljesített szerződések teljesítését, illetve felmondják, felgyorsítsák vagy bármilyen egyéb módon módosítsák az ilyen szerződéseket az adós kárára, olyan adósságok tekintetében, amelyek a moratórium előtt keletkeztek, kizárólag abból az okból, hogy azokat az adós nem fizette meg.²⁸

Annak érdekében, hogy az alapvető és alapvetőnek nem minősülő szerződések közötti esetről-esetre történő – előre láthatólag nem egyszerű és hosszadalmas vitákhoz vezető – elhatárolás elkerülhető legyen, célszerűnek tűnik a kiterjesztett védelmet az adós valamennyi szerződésére alkalmazni.²⁹

e. Átmeneti és új finanszírozás és a szerkezetátalakításhoz kapcsolódó más ügyletek védelme

Az Irányelv szabályokat ad az átmeneti és új finanszírozás védelme körében. Átmeneti finanszírozásnak nevezzük azt a finanszírozást, amit a szerkezetátalakítási terv elfogadásához szükséges, és ami a moratórium alatti működést teszi lehetővé.³⁰ Ezzel szemben az új finanszírozás a szerkezetátalakítási terv végrehajtásához biztosított és a szerkezetátalakítási tervben szereplő bármilyen új pénzügyi támogatás.³¹

²⁴ Ld. alábbi 2.2 f) pont

²⁵ Irányelv (30)-(31) preambulumbekendések, 5. cikk

²⁶ Irányelv (40) preambulumbekendés, 7(5) cikk

²⁷ Irányelv (41) preambulumbekendés, 7(4) cikk

²⁸ Ehhez hasonló szabályt tartalmaz jelenleg a Csödtv. 11. § (2) bekezdés h) pontja.

²⁹ Irányelv 7(4) cikk

³⁰ Irányelv 2(1) cikk 8. pont

³¹ Irányelv 2(1) cikk 7. pont

Az ilyen finanszírozást biztosító ügyletek, továbbá egyéb ésszerű és a szerkezetátalakítási tervre vonatkozó tárgyalásokhoz haladéktalanul szükséges ügyletek bizonyos fokú védelmet élveznek az utólagos megtámadásokkal szemben. Megtámadásnak nincs helye önmagában azon az alapon, hogy az ügyletek a hitelezők összességére nézve hátrányosnak bizonyultak. Továbbá a tagállamnak lehetősége nyílik arra, hogy a szerkezetátalakítási eljárás során az átmeneti vagy új finanszírozást nyújtó félnek egy későbbi fizetéseképtelenségi eljárásban a hitelezői rangsorban elsőbbséget adjon más hitelezőkkel szemben.³²

Az átmeneti és új finanszírozást bátorító rendelkezések orvosolnák a jelenlegi magyar fizetéseképtelenségi rezsim egyik fájó hiányát, és várhatóan jelentős versenyelőnyt biztosítanának a szerkezetátalakítási eljárásnak arra az esetre, ha az új Csódtv. nem tartalmazna hasonló szabályokat.

f. A szerkezetátalakítási terv

A szerkezetátalakítási tervet³³ az érintett hitelezők többségének szavazatával kell elfogadni. A hitelezők osztályba sorolása alapvetően tagállami hatáskörben marad azzal, hogy legalább a biztosított és nem biztosított hitelezőket külön osztályokban kell kezelni. A szükséges többség meghatározása szintén tagállami hatáskör, de az nem haladhatja meg az adott osztályba tartozó követelések, illetve hitelezők 75%-át.

A szerkezetátalakítási terv hatálya mind a hitelezői osztályon belül, mind hitelezői osztályok között kiterjedhet az egyet nem értő hitelezőkre (hitelezői osztályon belül, illetve hitelezői osztályokon átfelölő kényszeregyezés), feltéve, hogy az a feltételeknek megfelel, és a bíróság vagy egyéb hatóság a tervet jóváhagyta. A szerkezetátalakítási terv jóváhagyásának egyik feltétele, hogy az megfeleljen a „best interest of creditors” tesztnek: az egyet nem értő hitelezők nem járnának rosszabbul egy szerkezetátalakítási tervvel, mint felszámolás – akár részletekben történő felszámolás, akár működő vállalkozásként történő értékesítés – esetén jártak volna abban az esetben, ha a nemzeti jog szerinti szokásos kielégítési sorrendet alkalmazták volna, vagy a következő legjobb alternatív forgatókönyv esetében jártak volna akkor, ha a szerkezetátalakítási tervet nem hagyják jóvá.³⁴

Az átültetés során kiemelt figyelmet szükséges szentelni a hitelezők osztályba sorolásának, ideértve a tőketulajdonosok státuszát. Szintén állást kell foglalni abban a kérdésben, hogy – jogszabály vagy a szerkezetátalakítási terv alapján – mely hitelezők minősülhetnek a szerkezetátalakítási tervvel nem érintett hitelezőknek, akiknek így szavazati joguk nincs, és az egyezés hatálya sem terjed ki rájuk. További alapvető kérdést jelent az ún. „relatív” vagy „abszolút elsőbbségi szabály” melletti állásfoglalás. Előbbi esetén az érintett hitelezőknek a szerkezetátalakítási tervvel egyet nem értő osztályait annak biztosításával védik, hogy legalább ugyanolyan kedvező elbánásban részesülnek, mint bármely más, azonos besorolású osztály, és kedvezőbb elbánásban,

³² Irányelv (66)-(69) preambulumbekendések, 17-18. cikkek

³³ Irányelv (42)-(64) preambulumbekendések, 8-15. cikkek

³⁴ Irányelv 2(1) cikk 6. pont

mint a hátrébb sorolt osztályok. Utóbbi esetben arról van szó, hogy az ilyen egyet nem értő osztály teljeskörű kifizetésben részesül, ha egy, a kielégítési sorrendben hátrébb sorolt osztály esetében a szerkezetátalakítási terv kifizetést vagy a részesedés megtartását irányozza elő.³⁵

2.3. A szerkezetátalakítási eljárás megalkotása

Az Irányelv a nemzeti jogalkotóra bízta, hogy milyen módon ülteti át az Irányelv előzetes szerkezetátalakításra vonatkozó szabályait.³⁶ Mivel Magyarországon jelenleg elemeiben sem áll rendelkezésre az Irányelv által előírányzott szerkezetátalakítási eljárás, mindenképpen eredeti jogalkotásra lesz szükség.

Hangsúlyozandó, hogy arra nincsen lehetőség, hogy a szerkezetátalakítási eljárást azonosítsuk az új Csődtv. által szabályozott valamely fizetésképtelenségi eljárással (reorganizáció, csődeljárás vagy kivezetési eljárás). Ez egyrésztől nem volna összeegyeztethető az egységes fizetésképtelenségi eljárás koncepciójával, amely egységes eljárás csupán az eljárás megindulása után, a bíróság döntése alapján fordul át az adott gazdálkodó szervezet vonatkozásában valamely specifikus eljárás-fajtába. Másrésztől egy ilyen megfeleltetés tartalmilag sem állna összhangban az Irányelv rendelkezéseivel, amely egy olyan megelőző szerkezetátalakítási eljárás megalkotását írja elő a tagállamok részére, mely számos ponton markánsan különbözik a formális fizetésképtelenségi eljárásoktól (belépési feltételek, rendelkezési jogát megőrző adó, szelektív, nem automatikus moratórium, szerkezetátalakítási terv jóváhagyása).

Fentiek előre bocsátása mellett is jóval több mint technikai kérdés, hogy a magyar jogalkotó a szerkezetátalakítási eljárást – mint az új Csődtv.-ben szabályozandó formális fizetésképtelenségi eljárásoktól különböző eljárást – az új Csődtv. keretében vagy külön jogszabályban kívánja-e létrehozni. Az előbbi megoldás mellett szólhat, hogy a fizetésképtelenségi jog átfogó reformja jó lehetőséget kínál egy koherens, az Irányelv által létrehozni kívánt szerkezetátalakítási eljárást is magában foglaló szabályrendszer megalkotására. Ugyanakkor véleményem szerint jóval erősebb érvek szólnak amellett, hogy az új szerkezetátalakítási eljárást a jogalkotó – akár a fizetésképtelenségi kodifikáció keretein belül, de – külön törvényben teremtse meg. Érveimet az alábbiakban tudom összefoglalni:

A szerkezetátalakítási eljárás célja, a fizetésképtelenség elkerülése és a vállalkozások életképességének biztosítása a fizetésképtelenség valószínűsége esetén.³⁷ A szerkezetátalakítási eljárás ebből következőleg a fizetésképtelenségi eljárás alternatívája kell, hogy legyen. A szerkezetátalakítási eljárást mind rendszertanilag, mind elnevezés tekintetében célszerű elválasztani a formális fizetésképtelenségi eljárásoktól.

³⁵ Irányelv (55)-(57) preambulumbekendések, 11. cikk

³⁶ Irányelv 4(5) cikk

³⁷ Irányelv 4(1) cikk

Az Irányelv arra bátorítja az adósokat, hogy a fizetéseképtelenség olyan korai szakaszában vegyék igénybe a szerkezetátalakítási eljárást, amikor a fizetéseképtelenség még nagyobb valószínűséggel megelőzhető.³⁸ Annak érdekében, hogy az Irányelv által adott ösztönzők érvényesülhessenek, fizetéseképtelenséghez kapcsolódó negatív képzetek elkerülése érdekében, amennyire csak lehetséges, nyelvpolitikai eszközökkel is célszerű elszigetelni a szerkezetátalakítási eljárást a formális fizetéseképtelenségi eljárásoktól.

Eltérő kodifikációs megközelítés indokolt a formális fizetéseképtelenségi eljárások kidolgozásához, mint a szerkezetátalakítási eljárás megalkotásához. Míg előbbi esetén a jogalkotó szükségképpen erőteljesen kell, hogy reagáljon a mai magyarországi szocio-kulturális környezetre és az abból eredő sajátosságokra – így például a jelentős számú visszaélésre –, utóbbi körben a hangsúly azon kell hogy legyen, hogy a jogi keretrendszer milyen segítséget tud nyújtani az életképes (de nehézségekkel küzdő) adósnak működése folytatásához, a gazdasági teljesítménye fenntartásához és a munkahelyek megőrzéséhez. Az eljárás megindítása és lefolytatása alapvetően az adósok kezében van: szerkezetátalakítási szakértő bevonására és bírósági közreműködésre csak a jogszabályban meghatározott esetekben van szükség. Az eljárás nem szankciós jellegű, hanem bátorítja a nehézségekkel küzdő, de életképes vállalkozásokat, hogy idejekorán lépéseket tegyenek a fizetéseképtelenség elkerülése érdekében.

Mint bármely jogi eljárásban, a szerkezetátalakítási eljárás egyes szabályaival kapcsolatban sem zárható ki a visszaélés lehetősége. A pusztán időnyerés végett kezdeményezett, hitelezők megkárosítására vagy a tagi, illetve vezetői felelősség kijátszására irányuló eljárásokat lehetőség szerint meg kell akadályozni. E körben több megoldást szükséges mérlegelni. Mindenekelőtt különös figyelmet kell szentelni a szerkezetátalakítási eljárásba történő belépés feltételei meghatározásának (belépés legkorábbi és legkésőbbi időpontja). Szükséges lehet már jogszabályi szinten korlátozni bizonyos korábbi visszaélések vagy ismétlődő kérelmek esetén a belépés lehetőségét.³⁹ Bevezethető előzetes életképességi vizsgálat.⁴⁰ Szóba jöhetnek utólagos, retrospektív szankciók is a visszaélésszerűen kezdeményezett szerkezetátalakítási eljárás esetén. Végezetül megfontolandó lehet egy legalább az eljárás költségeit fedező letét vagy egyéb pénzügyi biztosíték nyújtásának előírása, amely révén a belépési költség magasabb lesz, ami csökkentheti a visszaélések valószínűségét.

Végezetül célszerűnek tűnik bevárni a fejlett jogrendszerrel rendelkező tagállamok jogalkotási tapasztalatait az átültetéssel kapcsolatban, és nem elsőként implementálni az igen komplex irányelvi szabályokat.

³⁸ Irányelv (24) preambulumbekzdés

³⁹ Irányelv 4(2) és (4) cikk

⁴⁰ Irányelv 4(3) cikk

3. Konklúzió

A folyamatban lévő magyarországi fizetéseképtelenségi jogalkotás és a 2019. nyarán hosszú előkészítést követően hatályba lépett Irányelv lehetőséget kínál egy eddig a magyar jogban nem létező eljárás, az ún. szerkezetátalakítási eljárás meghonosítására. A szerkezetátalakítási eljárás félúton helyezkedik el a tisztán szerződéses alapú restrukturálás és a formális fizetéseképtelenségi eljárások között, és célja szerint lehetővé teszi az életképes, de nehézségekkel küszködő vállalkozások korai restrukturálását. Abban az esetben, ha az átültetés sikeresnek bizonyul, úgy az új szerkezetátalakítási eljárás a formális fizetéseképtelenségi eljárások alternatívájává válhat, és lehetőséget nyújthat az életképes vállalkozásoknak a fizetéseképtelenség elkerülésére és az ezzel kapcsolatos társadalmi költségek csökkentésére. Az új szerkezetátalakítási eljárás sikeréhez jelentősen hozzájárulhat, ha az a formális fizetéseképtelenségi eljárásoktól világosan elhatárolva, külön jogszabályban kerül megalkotásra.

dr. Gál Judit

címzetes egyetemi docens (ELTE ÁJK)
nyugalmazott ítélőtáblai bíró (Fővárosi Ítéltábla)

A Ptk. társasági jogi szabályainak felülvizsgálata

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2014. március 15-i hatálybalépése óta eltelt időben már megmutatkoztak azok a jogalkalmazási problémák, melyek vonatkozásában szükség lenne a szabályozás korrekciójára. Az alábbiakban néhány olyan jogintézmény elemzésével kívánok foglalkozni, melyeknél a hatályos szabályozás módosítását indokoltnak tartom.

1. Az üzletrészre vezetett végrehajtási árverés szabályozásának ellentmondásai

Jogalkalmazási gondokat vet fel, ha a kft. tagja eladósodik és a vagyonaára vezetett végrehajtás kapcsán az adósi vagyonaarra tartozó üzletrész árverésére is sor kerül.

A Ptk. 3:167. § (2) bekezdése szerint a pénzszolgáltatás ellenében átruházni kívánt üzletrész megszerzésére a többi tag, a társaság vagy a társaság által kijelölt személy – ebben a sorrendben – az elővásárlási jogra vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazásával, másokat megelőzően jogosult. E jog átruházása semmis. Az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog a tagokat üzletrészeik egymáshoz viszonyított mértéke szerint, arányosan illeti meg. A (3) bekezdés szerint az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jognak a társaság általi gyakorlásáról és e jog gyakorlására harmadik személy kijelöléséről a társaság taggyűlése dönt. A (4) bekezdés értelmében az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog megsértésével kötött szerződés hatálytalanságának megállapítása iránt a szerződéskötéstől számított egyéves jogvesztő határidőn belül lehet pert indítani. Az (5) bekezdés alapján, ha a tag az ajánlat közlésétől számított tizenöt napon belül, a társaság vagy a taggyűlés által kijelölt személy pedig az ajánlat közlésétől számított harminc napon belül nem nyilatkozik, úgy kell tekinteni, hogy jogával nem kívánt élni. A (6) bekezdés szerint, ha a társasági szerződés az üzletrész kívülálló személyre történő átruházását a társaság beleegyezéséhez köti, a beleegyezés megadásáról a taggyűlés dönt. Ha a társaság az átruházási szándék bejelentésétől számított harminc napon belül nem nyilatkozik, a beleegyezést megadottnak kell tekinteni. Semmis a társasági szerződés azon rendelkezése, amely ennél hosszabb határidőt biztosít a döntéshozatalra. A (7) bekezdés pedig azt mondja ki, hogy a társasági szerződésben az üzletrész pénzszolgáltatás ellenében, kívülálló személyre történő átruházása érvényesen nem zárható ki.

A Ptk. 3:167. § (8) bekezdése mindezt azzal egészíti ki, hogy a (2) - (6) bekezdés rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell az üzletrész végrehajtási eljárás keretében történő értékesítése esetén is.

A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) 101.§ értelmében a gazdálkodó szervezet vagyonából az adóst megillető vagyonrész, illetőleg üzletrész lefoglalásáról a végrehajtó a foglalási jegyzőkönyv másolatának megküldésével értesíti a gazdálkodó szervezetet és a cégbíróságot. Az üzletrész lefoglalását a gazdálkodó szervezet bejegyzi nyilvántartásába, a cégbíróság pedig a cégjegyzékbe.

A Vht. 123/A.§ (1) bekezdése azt deklarálja, ha törvény a dologra nézve elővásárlási jogot enged annak kényszerértékesítésére, azt a Vht. alkalmazásában előárverezési jognak kell tekinteni (ami egyébként szerződéssel nem alapítható, csak törvényi előírással). Az előárverezési jog gyakorlásának szabályait a Vht. határozza meg, egyúttal a (6) bekezdés azt is kimondja, hogy elővásárlási jog bírósági végrehajtás során az előárverezési jog alkalmazási körén kívül nem gyakorolható.

Az előárverezésre jogosult az árverési hirdetmény közzétételével értesül az árverésről, de a Vht. a hirdetmény kézbesítését is előírhatja. (Ezt az üzletrész vonatkozásában – sajnálatos módon – a Vht. jelenleg nem tartalmazza.)

Az előárverezésre jogosultat - ha igazolja ebbéli minőségét - az árverező jogállása illeti meg, ha teljesíti a Vht. árverezőre vonatkozó feltételeit. Az üzletrész értékesítésére a Vht. 132/B. § (1) bekezdés c) pontja az elektronikus árverés kötelezettségét írja elő, tehát a Vht. 132/C. § -132/G. §-a szerint kell eljárnia az előárverezési jog jogosultjának.

Az előárverezésre jogosult – amellet, hogy az árverésen árverezőként is részt vehet – valamennyi vételi ajánlat vonatkozásában az árverés (és annak esetleges meghosszabbítását követő) befejezéséig a legmagasabb összegű érvényes vételi ajánlattal megegyező vételi ajánlat tételével gyakorolhatja előárverezési jogát. (A "Tartom" gomb megnyomásával történhet ez az elektronikus árverésen.)¹

Ha az előárverezésre jogosult a végrehajtóhoz intézett nyilatkozatában a vételi ajánlatot a fentiek szerint magáévá teszi, és az árverés befejezéséig nem érkezik magasabb érvényes ajánlat, az előárverezésre jogosultat a legtöbbet ajánló árverező jogállása illeti meg, vagyis ő lesz az árverés nyertese.²

Az árverezés során a különböző jogszabályokon alapuló előárverezési jogok között sorrend és rangsor nem érvényesül. Ha az árverésen több előárverezésre jogosult vesz részt, és egyikük a legmagasabb összegű, érvényes vételi ajánlat vonatkozásában gyakorolja előárverezési jogát, a többi előárverezésre jogosult ugyanezen összegű vételi ajánlat vonatkozásában előárverezési jogot nem gyakorolhat, kizárólag magasabb összegű vételi ajánlatot tehet. Kimondja a Vht. 123/A. § (5) bekezdése azt is, hogy eltérő törvényi rendelkezés hiányában az előárverezési jog a jogutódra átszáll, viszont az előárverezési jog átruházása semmis.

¹ Vht. 123/A.§ (3) bekezdés

² Vht. 123/A.§ (4) bekezdés

A Vht. 132.§ (1) bekezdése értelmében a gazdálkodó szervezet vagyonából az adóst megillető üzletrészt a végrehajtó (a Vht. 132/B.§ (1) bekezdés c) pontja szerint elektronikus) árverésen köteles értékesíteni. A 132.§ (2) bekezdés szerint az árverésen az érintett gazdálkodó szervezet (adóson kívüli) tagját, a gazdálkodó szervezetet, illetőleg az általa kijelölt személyt az üzletrészre előárverezési jog illeti meg. A (3) bekezdés szerint a végrehajtó az árverési jegyzőkönyv másolatát az üzletrész tulajdonosában bekövetkezett változás bejegyzése végett megküldi a gazdálkodó szervezetnek és a cégbírósnak.

A fentiekben ismertetett Ptk. és Vht. előírások összevetéséből egyértelműen megállapítható, hogy e rendelkezések egymással szöges ellentétben állnak. A Vht. előárverezési joggal kapcsolatos, kogens, és az elővásárlási jog érvényesülését kizáró szabályozása nem teszi lehetővé, hogy a Ptk. 3:167. § (2) - (6) bekezdésében írt, az elővásárlási jogra vonatkozó szabályokra utaló üzletrész quasi-elővásárlási normáit alkalmazzuk az üzletrész végrehajtási értékesítésére. Még kevésbé érvényesülhet az üzletrész árverésénél a Ptk. 3:167. § (6) bekezdése szerinti, az üzletrész kívülálló személyre történő átruházására vonatkozó, a társasági beleegyezéshez kötés jogintézménye.

A két szabályozás olyan kibékíthetetlen ellentmondást mutat, amely véleményem szerint csak jogalkotással oldható fel. A vagyontárgy végrehajtási árverésen történő értékesítésével az árverési vevő nem származékos, hanem eredeti szerzéssel jut tulajdonjoghoz, egyszerűen lehetetlen ilyen esetre az árverési vevő tulajdonszerzését, és egyúttal az árverés sikerességét attól tenni függővé, hogy a társaság hozzájárul-e az árverés eredményéhez, vagy sem. Ez egyrészt felülírna a Vht. szabályozása mögött meghúzódó azon hitelezővédelmi érdeket, hogy a hitelező az árverés révén a lehető legmagasabb összegű kielégítéshez juthasson, másrészt akadályozná az érvényes kötelmek állami segédlettel történő kikényszeríthetőségét.

További kérdés, hogy ha pedig a társaság (a kft.) a Ptk. 3:167. § (6) bekezdés értelmében úgy nyilatkozik, hogy nem járul hozzá az árverési vevő szerzéséhez, akkor ezzel hatálytalaníthatná a kényszerértékesítést? Ezek szerint tehát az árverési vevő mégsem válhatna a társaság tagjává, mert azt megakadályozná - utólag! - a beleegyezés hiánya?! Az árverési vevő így egy függő jogi helyzetbe kerülne, jogszerzése a társasági beleegyezés megtagadásával mégsem állna be, és ezzel az egyébként sikeres árverés (és a hitelező kielégítése) lehetetlenülne. Márpedig ez következik abból a körülményből, hogy a Ptk. 3:167. § (7) bekezdése nemcsak a (2) - (5) bekezdés, hanem a (6) bekezdés alkalmazását is előírja az üzletrész végrehajtási eljárás keretében történő értékesítésére. A fentiekből látható, hogy a Vht. szabályozásával a Ptk. 3:167. § (2) - (5) bekezdése, és a (6) bekezdése egyaránt összeegyeztethetetlen, és az ebből eredő problematikus helyzetekre a Ptk. és a Vht. sem nyújt semmiféle követhető megoldást.

A jogalkotói szándékkal nagy valószínűséggel nem áll összhangban az üzletrész végrehajtási árverési megszerzésére nézve a beleegyezés jogintézményének alkalmazása, pusztán a szabályozás átgondolatlansága eredményezi, hogy a jelenlegi szabályozás mellett a beleegyezés megtagadására sor kerülhet. (Tudomásom szerint konkrét esetben ez a probléma fel is merült már, arról sajnos nincs információ, hogy az érintettek hogyan kezelték, és milyen eljárás keretében történt ez.)

A fentiekből levonható az a következtetés, hogy mind az átruházásba való beleegyezés, mind pedig az üzletrész kívülállóra való átruházásánál érvényesülő quasi-elővásárlási jog vonatkozásában szükséges a Ptk. 3:167. § (8) bekezdésének korrekciója.

E szabálynak helyesen úgy kellene szólnia, hogy az ne adjon lehetőséget a társaság beleegyezési jogának gyakorlására, mivel ez egyszerűen nem egyeztethető össze a végrehajtási árverésen történő eredeti szerzéssel, annak kényszerértékesítés útján történő bekövetkezésével és a hitelezővédelemmel. A társaságnak (illetve a tagoknak és a taggyűlés által kijelölt személynek) véleményem szerint a beleegyezési jog és az elővásárlási jogosítványok helyett meg kellene elégedniük a végrehajtási árverésen gyakorolható különleges előárverezési jog által biztosított lehetőségekkel, melyek elegendő védelmet nyújtanak, és melyek segítségével a nemkívánatos külső „behatolóval” szembeni fellépés megvalósítható.

További érv a Ptk. 3:167. § (8) bekezdésének megváltoztatásához az a körülmény, hogy a végrehajtási árverésen a Ptk. 3:167. § (2) - (5) bekezdésének quasi-elővásárlási (lényegében elővásárlási) jogot biztosító szabályai egyszerűen nem alkalmazhatóak. A Ptk. fenti szabályaiban meghatározott, több lépcsős (tizenöt, illetve harminc napos) nyilatkozattételi lehetőséget biztosító, taggyűlés összehívását és ott hozandó határozatokat feltételező eljárási rend a gyors és elektronikusan lebonyolított végrehajtási árveréssel semmiképpen sem hozható szinkronba. Ez az elővásárlási "menetrend" csak úgy működhetne, ha az árverés befejeztével az árverési vevőnek még meg kellene várnia az árverés eredményéről értesített társasági tagok/társaság/taggyűlés által kijelölt személy döntését, és csak ettől függően szerezhethné meg az üzletrész tulajdonjogát. Ezt azonban a Vht. nyilvánvalóan elveti, hiszen más - az üzletrészre vonatkozó elsőbbségi jogok gyakorlásánál jóval egyszerűbb szabályozással bíró - elővásárlási jogok alkalmazását is kizárja, és az elővásárlási jog helyébe léptetett előárverezési jog gyakorlását is csak az árverés tartama alatt enged meg.

Ez természetesen jogalkotói döntés és az erre épülő szabályozás kérdése. Határozhat e kérdésben a jogalkotó úgy, hogy a kényszerértékesítési szempontok helyett az elárverezendő üzletrésszel érintett társaságnak a saját tulajdonosi szerkezetéhez fűződő, a tulajdonosi struktúráját védő érdekeit, illetve az együtt vállalkozó személyek egymáshoz kapcsolódó bizalmi viszonyainak fontosságát értékelve, ez utóbbiakat helyezi előtérbe. Ebben az esetben azonban lényegesen, több ponton is módosítani kell a Vht.-t, melynek 123/A. §-a bármely törvény által biztosított elővásárlási jogra (így az ingatlan közös tulajdonára és egyéb esetekre) sem teszi lehetővé az elővásárlási jog általános módon történő gyakorlását, hanem azt mindenütt a fentiekben részletesen ismertetett, speciális előárverezési joggal helyettesíti, a szerződéses elővásárlási jog tekintetében pedig még ezt is kizárja.

Természetesen nem lehetetlen a Vht. mindenre kiterjedő, és a "hagyományos" elővásárlási jog gyakorlását tiltó rendszere alól kivételt tenni az üzletrész értékesítésére nézve, ez azonban a Vht. szabályozási módjától, koncepciójától nagyon idegen megoldás lenne. Helyesebbnek tartanám, ha inkább a Ptk. társasági jogi szabályai idomulnának a kényszerértékesítés specialitásaihoz, az annak során biztosított előárverezési jog ugyanis véleményem szerint elegendő a társaság és tagjai érdekeinek védelméhez.

Mindemellett azonban – megvizsgálva a Vht. üzletrész értékesítésével kapcsolatos szabályait – az is látható, hogy némi apróbb korrekciókra a Vht. tekintetében is szükség lenne. Biztosítani kellene ugyanis, hogy az üzletrész árveréssel érintett kft. a lehető leggyorsabban értesülhessen a várható árverésről, hogy az előárverezési jog gyakorlására a tagok, illetve – a taggyűlés szükség szerinti gyors összehívása és döntéshozatala eredményeként – a kft., vagy a taggyűlés által kijelölt személy készen állhasson.

Kétségtelen ugyan, hogy a Vht. 101. §-a alapján az üzletrész lefoglalásáról már idejekorán értesül a társaság, azonban az árveréssel kapcsolatos pontos információkat a tagok és a társaság csak az árverési hirdetményből ismerhetik meg. Ezért helyesnek tartanám, ha arról nem csupán a közzétett hirdetményből szerezhetnének tudomást, hanem a Vht. az üzletrész árverési hirdetményének az árverés napja előtt legalább harminc nappal végzendően, annak a társaság részére történő kézbesítését is előírná, ami egyébként a Vht. hatályos szabályai szerint megengedett, tehát előírása nem "lógna ki" a szabályozás rendszeréből.

Ugyancsak a Ptk. és a Vht. összhangját szolgálná, ha a Vht. 132. § (3) bekezdése az árverési jegyzőkönyv másolatát nem az üzletrész tulajdonosában bekövetkezett változás bejegyzése végett küldené meg a gazdálkodó szervezetnek és a cégbíróságnak, csupán tájékoztatásukat szolgálná ez az aktus. A cégbíróság ugyanis a tulajdonosváltást nem a végrehajtói értesítés, hanem a társaság vezető tisztségviselőjének bejelentése alapján jegyzi be a Ptk. 3:197.§ (3) bekezdése értelmében.

A tagok személyében bekövetkező változást a Ptk. 3:168. § (2) bekezdésében foglaltak szerint az üzletrész megszerzője köteles bejelenteni a kft.-nek közokiratban vagy teljes bizonyító erejű magánokiratban, és nyilatkoznia kell ebben arról is, hogy a társasági szerződés rendelkezéseit magára nézve kötelezőnek elfogadja. A tagváltás csak ettől kezdve hatályos a társasággal szemben a Ptk. 3:169. § (2) bekezdés értelmében, így csak ettől az időponttól köteles az ügyvezető a változás cégbírósági bejelentésére az arra előírtak szerint, és a cégbíróság is erre tekintettel foganatosíthatja a változás-bejegyzést. A végrehajtói értesítés (az árverési jegyzőkönyv megküldése) tehát sem a tagjegyzéken való átvezetést, sem a változásbejegyzést nem alapozhatja meg, azonban nyilvánvalóan alkalmas a társaság és a cégbíróság – akár törvényességi felügyeleti jellegű – tájékoztatására, figyelemfelhívásra. Ezért a Vht. véleményem szerint elhibázottn tartalmazza azt a 132. § (3) bekezdésében, hogy a tagváltás bejegyzése végett küldi meg a végrehajtó az árverési jegyzőkönyvet a cégbíróságnak és a kft.-nek.

A fentiekben ismertetett szabályozási anomáliák feloldásához az alábbiak szerint kellene módosítani a két törvényt (a zárójelben való szerepeltetés jelzi az elhagyandó szöveget, és vastag betű a javasolt újat):

a) A Vht. 132.§ (3) bekezdésének szövege a következők szerint változna:

(3) A végrehajtó az árverési hirdetményt az árverés napja előtt legalább harminc nappal kézbesíti a gazdálkodó szervezetnek. Az [az] árverési jegyzőkönyv másolatát az üzletrész tulajdonosában bekövetkezett változásról való tájékoztatás [bejegyzése] végett megküldi a végrehajtó a gazdálkodó szervezetnek és a cégbíróságnak.

b) A Ptk. 3:167.§ (8) bekezdését véleményem szerint – figyelemmel a Vht. fentiekben ismertetett kogens rendelkezéseire – a következők szerint kellene átszövegezni:
(8) [A (2) -(6) bekezdés rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell az] Az üzletrész végrehajtási eljárás keretében történő értékesítése esetén **a bírósági végrehajtásról szóló 1994.évi LIII. törvény (Vht.) rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.**

A javasolt módosítások álláspontom szerint biztosítanak a jelenleg feloldhatatlanul ellentétes két törvényszöveg zökkenőmentes alkalmazását.

2. A kisebbségvédelmi szabályozás alkalmazási problémái

A gazdasági társaságok a többségi elv szabályai szerint működnek, a társaságok ügyében a többség akarata érvényesül. A kisebbségben lévő tagok kénytelenek tudomásul venni, hogy akaratuk nem feltétlenül érvényesül a többségi tagok szavazatával szemben.

A társasági jog ezt kívánja részben kompenzálni azzal, hogy a kisebbségnek többletjogokat biztosít, melyek képesek bizonyos mértékig ellensúlyozni a társaságba tőkebefektetést végrehajtó kisebbségi tagok többségi akaratnak alárendelt helyzetét, különösen akkor, ha a többség a társaság számára gazdaságilag hátrányos döntéseket hoz.

A társasági jog által biztosított egyik ilyen kisebbségi jogosítvány a kisebbség általi igényérvényesítés lehetősége.

A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény (a továbbiakban: Gt.) 49. § (5) bekezdése szerint, ha a gazdasági társaság legfőbb szerve elvetette azt az indítványt, hogy a társaságnak a tagok, a vezető tisztségviselők vagy a felügyelőbizottsági tagok, illetve a társaság választott könyvvizsgálója ellen támasztható követelése érvényesítésre kerüljön, továbbá, ha a társaság legfőbb szerve a szabályszerűen bejelentett ilyen indítvány tárgyában a határozathozatalt mellőzte, a követelést a társaságnak a szavazatok legalább öt százalékával rendelkező tagjai (részvényesei) a legfőbb szerv ülésének napjától számított harminc napon belül – jogvesztés terhe mellett – a gazdasági társaság nevében keresettel maguk érvényesíthetik.

Kisfaludi András 2007-ben megjelent *Társasági jog* című könyvében³ kifejti: „E kisebbségi jog keretében a taggal szembeni igények közül csak a kártérítési igények jöhetnek szóba, mert a vagyoni hozzájárulás teljesítésének elmulasztása esetén a tagsági viszony megszűnése következik be, s a társaság nem követelheti a teljesítést. Ha a tag a vagyoni hozzájárulása vagy pótbefizetése késedelmes teljesítésével okozott kárért vagy a társaság jelentős érdekeit nyilvánvalóan sértő legfőbb szervi határozat hozatalával okozott kárért tartozna felelősséggel a társaságnak [Gt. 20. § (7) bekezdés], de a többség megakadályozza e felelősség érvényesítését, ezzel hátrányt okoz a

³ Kisfaludi András: *Társasági jog*. Complex Kiadó Wolters Kluwer, Budapest, 2007. 247-248.

társaságnak, s közvetve minden tagnak is. Ennek kiküszöbölésére szolgálhat a szóban forgó kisebbségi jog. A vezető tisztségviselők, felügyelőbizottsági tagok és a könyvvizsgáló elleni felelősségi igények érvényesítéséből való eltekintésben szintén érdekelt lehet a többség akkor, ha ezeknek a személyeknek a jogellenes károkozó magatartása éppen a többséggel rendelkező tag vagy tagok érdekeit szolgálta, s ezért is nem várható a többségtől, hogy a felelősségre vonás mellett foglaljon állást. Ám miközben elnéző magatartásukat saját előnyeik indokolják, a társaság egészének – beleértve a kisebbségi tagokat is – okoznak hátrányt, amit a kisebbség a törvény által biztosított kisebbségi jog gyakorlásával tud kompenzálni.”

Kisfaludi András okfejtésében azt is leszögezi, hogy ilyen esetben a károsodás elsődlegesen a társaságot éri, a tagokat – s így a kisebbséget – csak közvetve, ezért nem lehet indokolt az, hogy a kártérítési keresetet a kisebbség a saját nevében indítsa. A Gt. szövegéből egyértelműen megállapítható, hogy a keresetet a társaság képviseletében a kisebbség indíthatta meg, a felperes a társaság, a kisebbség csak a társaságot képviselő személynek számított.

Kisfaludi említést tesz arról is, hogy a Gt. nem rendezi a perköltségek előlegezésének és viselésének kérdését, ami különösen akkor lehet húsbavágó, ha a kisebbség alaptalanul perelt, és a pereszes felperesnek kell viselnie a per költségeit. Arra jut, hogy „...védhető megoldásnak látszik az, hogy a sikertelen perléssel a társaságnak okozott költségeket a kisebbségnek kelljen viselnie, viszont a sikeres perlés esetén a kisebbségnek megterüljön minden ésszerű költsége.”⁴

A Ptk. 3:105. §-a tartalmazza az igényérvényesítés kezdeményezésére felhatalmazó kisebbségvédelmi szabályt. Ennek értelmében: „Ha a társaság legfőbb szerve elvetette vagy nem bocsátotta határozathozatalra azt az indítványt, hogy a társaságnak valamely tag, vezető tisztségviselő, felügyelőbizottsági tag, továbbá a könyvvizsgáló ellen támasztható követelését érvényesítsék, a követelést a szavazati jogok öt százalékával rendelkező tagok a legfőbb szerv ülésétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül a gazdasági társaság képviseletében a társaság javára maguk is érvényesíthetik.”

A Ptk. pontosító szándéka a lényegében azonos tartalmú (bár némileg átfogalmazott) szövegből kitetszik. Vélhetőleg azt kívánta tisztázni a jogalkotó, hogy a keresetindítás kapcsán lefolytatandó perben a pernyertesség esetén elnyerhető marasztalási összeg nem a kisebbséget, hanem a társaságot illeti, vagyis a perlés a társaság javára történik.

Míg azonban a Gt. szövegéből egyértelműen következett, hogy a felperes a társaság, és a kisebbségi tag (tagok) csak a társaság képviselőiként járhatnak el, a Ptk. megfogalmazásában ez nem ennyire világos.

Az a szövegezés, hogy ... „a gazdasági társaság képviseletében a társaság javára maguk is érvényesíthetik”, kettős értelmezésre is alapot adhat. Levezethető ebből a normaszövegből egyrészt az, hogy a felperes változatlanul a társaság, a kisebbség csak a társaság képviseletében jár el. A „maguk is érvényesíthetik” megfogalmazásból azonban az is

⁴ Kisfaludi: i.m. 248.

kikövetkeztethető, hogy a kisebbség a felperes, de a pernyertesség esetén a felperesnek fizetendő kártérítés összegét tovább kell adnia a társaságnak, hiszen a perlés a társaság javára történik.

Külön problémát vet fel mindkét esetben a perköltség előlegezése és viselésének kérdése. Ha az első értelmezés mellett törünk lándzsát, logikusan következik az eljárásjogi szabályokból,⁵ hogy az eljárást kezdeményező fél (vagyis jelen esetben a kényszerű felperes) köteles az eljárási illeték előlegezésére. Tekintve azonban, hogy a kisebbségi perindításra éppen azért került sor, mert a társaság arra maga nem volt hajlandó, vajmi kevés esély van arra, hogy az eljárási illeték összegét (s a majdani esetleges egyéb perköltségeket azok felmerülésekor) a társaság az akarata ellenére perlő kisebbségi tag (tagok) rendelkezésére bocsássa. Nyilvánvaló ezért, hogy a kisebbség, ha ragaszkodik kisebbségi joga gyakorlásához, vagy maga megelőlegezi az eljárási illetéket (és a többi perköltséget), vagy illetékfeljegyzési, esetleg költségfeljegyzési jog elérésére törekszik.

Ha azt az értelmezést követjük, mely szerint a kisebbség saját nevében felperesként „maga” indítja a pert, azonban annak eredménye a társaságot illeti, akkor az eljárási költségek előlegezése értelemszerűen az ő feladata, ami nem sok érdemi különbséget jelent az előbbi értelmezéshez képest. Az igazi differencia a pernyertesség – pervesztesség alapján bekövetkező költségviselésben mutatkozik meg: az első esetben a nyereség a felperest (a társaságot) illeti, akkor is, ha nem ő előlegezte, hiszen a bíróság azt a felperesnek ítélni meg, és pervesztessége esetén értelemszerűen őt terheli saját, és az alperes javára megítélt perköltség viselése is. Ilyenkor tehát mindkét esetben elszámolási viszony keletkezik a társaság és a kisebbség között.

Ha a kisebbség a saját felperessége mellett maga indítja a pert, akkor a perköltség előlegezése és viselése – akár megnyeri a pert, akár elveszíti azt – a saját kockázatára történik, viszont a per tárgyát képező összeg pernyertessége esetén sem őt illeti, hanem azt a társaságnak kell átadnia. (Külön kérdés ebben az esetben, hogy a károkozó alperest marasztaló bírói ítélet rendelkező része hogyan szóljon, vajon megteheti-e a bíró, hogy a marasztalási összeget nem a felperesi kisebbség számára rendeli megfizetni, hanem egyenesen a társaság javára, figyelemmel a Ptk. 3:105. §-ának „... a társaság javára” szófordulatára?)

A jogalkotó a Gt. és a Ptk. szabályozásánál is láthatólag kizárólag arra az esetre gondolt, hogy a társaság többségi akaratot képviselő tagsága a társaság számára hátrányt okozva tekint el a kártérítési igény érvényesítésétől. Nem számolt ugyanakkor olyan helyzetekkel, amikor a társaság és a kisebbség közötti vita hevében a kisebbségi tag visszaélészerű joggyakorlás eszközévé teszi a Ptk. 3:105. § szerinti igényérvényesítési jogot, és ennek során alaptalanul nagy perértékre indít a társaság képviselőjében kártérítési pert vagy perek egész sorát, felperesi pozícióba kényszerítve a társaságot akarata ellenére, s elszenvetőjévé téve őt ezzel igen nagy összegű perköltség viselésének, melynek eredményeképpen akár a társaság működését is ellehetleníti.

⁵ Pp. 170. § (3) bek. c) pontja; az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény 38. § (1) bekezdése

A hatályos szabályozás kétértelmű szövegezése és az első értelmezés lehetőséget ad arra, hogy a kisebbség valódi kockázat nélkül perek egész sorával terhelhesse a társaságot, amely, ha ezek perköltségeit – mint kényszerű felperes – megfizette, legfeljebb hosszadalmas kártérítési per segítségével nyerheti azt vissza (esetleg évek múlva) a kisebbségi tagtól (tagoktól). Konkrét információm van olyan perről, melyben éppen ilyen indokolatlan és érdemben elveszített kisebbségi igényérvényesítés kapcsán az elmarasztalt társaságot fizetéseképtelenségi helyzetbe sodorta a kisebbség visszaélésszerű joggyakorlása, melyről értelemszerűen csak a per jogerős lezárultával lehetett megállapítani ezt a körülményt. (A felperessé tett társaság felszámolási helyzetbe kerülve nem valószínű, hogy időigényes kártérítési pert fog folytatni a kisebbségi tag ellen. A kisebbség kockázata tehát ilyen helyzetben meglehetősen csekély.)

A magam részéről ezért úgy gondolom, hogy a Ptk. 3:105. §-a további pontosításra szorul. A kisebbség képviseleti joga melletti felperesség a társaság számára véleményem szerint méltánytalan megoldás, hiszen nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a társaság a többségi szavazatokban megnyilvánuló akarata szerint nem kívánt pert indítani. Ennek többféle oka lehet, és ezek közül csak egy lehetőség a többség visszaélésszerű joggyakorlása. Az sem zárható ki (mint azt a felhozott konkrét eset is mutatja), hogy a kisebbség támadó fegyverként használja jogosítványát a saját maga, és nem a társaság érdekében, és az is előfordulhat, hogy a társaság többsége azért zárkózik el a kártérítési per kezdeményezésétől, mert annak végkifejletét, a rendelkezésre álló bizonyítékokat mérlegelve, kilátástalannak találja. Ilyen helyzetben belekényszeríteni a társaságot a nem kívánt felperességbe, annak minden anyagi kockázatával együtt, egyáltalán nem méltányos, és nem szolgálja a közös vállalkozás érdekeit.

Ezért a magam részéről olyan megoldást támogatnék, melynél a kisebbség a maga nevében, felperesként, és a saját kockázatára perelhet. Ez megfékezne a kisebbség esetleges túlkapásait, és nem veszélyeztetné a társaság jogos érdekeit. Erre tekintettel a Ptk. 3:105. §-ából a „*képviseletében a társaság*” szókapcsolatot elhagynám, a szöveg annyi maradna, hogy „...a követelést a szavazati jogok öt százalékával rendelkező tagok a legfőbb szerv ülésétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül a gazdasági társaság javára maguk is érvényesíthetik”.

A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvényben (a továbbiakban: Ctv.) esetleg a cégjogi és társasági jogi perek szabályai között egyértelműen megfogalmaznám, hogy az ilyen kártérítési perben a kisebbség felperessége mellett folyik a per, melynek költségét a kisebbségi felperes előlegezi és a költségek viselése az általános szabályok szerint történik, vagyis ha a kisebbségi felperes a pert megnyeri, az ellenfél által fizetendő perköltségek őt illetik. Alaptalan és jogerősen elutasított keresete nyomán viszont a költségviselés kockázata nem a társaságot terheli, hanem a kisebbségi felperest, ami nyilván visszatartja őt a rosszhiszemű vagy indokolatlan perlekedéstől, és a jogszabályi elrendezés feloldaná azt a dilemmát is, amely az első értelmezésnek konstans velejárója: az, hogy hogyan kényszeríthető a társaság arra, hogy a képviseletében eljáró, de akarata ellenére perlő kisebbség kívánságára az eljárási illetéket, netán a kisebbség által megbízott jogi képviselő költségét előlegezze.

Megfontolandó lenne ugyanakkor, hogy a kisebbségi igényérvényesítés megkönnyítése érdekében az Illetéktörvény tárgyi illetékfeljegyzési jogot biztosító szabályait⁶ a kisebbség Ptk. 3:105. § szerinti perindításának esetkörével kiegészítsék.

Célszerű lenne emellett a Ctv. fentiekben említett perjogi szabályait kibővíteni azzal az előírással, hogy a kisebbség pernyertessége esetén megítélt kártérítési összeget és annak járulékait az ítélet rendelkező részében az egyébként perben nem álló társaság számára kell megfizettetni. Ez a szabály megalapozhatná azt, hogy az ítélet egyenesen a valódi kedvezményezettnek, a társaságnak rendelhesse el az alperes teljesítésre kötelezését. Ezzel tartalmat nyerne a Ptk. 3:105. §-ának az a fordulata, hogy a kisebbség a társaság javára (és nem a maga számára) perel, másrészt megelőzné a kisebbség és a társaság közötti elszámolással, illetve a megítélt kártérítés kiadására kötelezéssel kapcsolatos újabb jogvitát.

3. A közkereseti társaság és a betéti társaság speciális megszűnése

A Ptk. 3:138. §-a értelmében a közkereseti társaság létesítésére irányuló társasági szerződés megkötésével a társaság tagjai arra vállalnak kötelezettséget, hogy a társaság gazdasági tevékenységének céljára a társaság részére vagyoni hozzájárulást teljesítenek, és a társaságnak a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeiért korlátlanul és egyetemlegesen helytállnak.

A kkt. olyan mikroállalkozás, amelyben a tagoktól elkülönült belső szervezet – noha létesítésére lehetőség van – legtöbbször hiányzik és annak ellenére, hogy a Ptk. hatálybalépése óta e cégforma jogi személyiséget nyert el, a legközelebb áll a tagok jogalanyiségéhez. Általában a tagok személyes közreműködésén alapszik üzletszerű tevékenysége, e szerveződés kontraktuális jellege annak ellenére szembevetendő, hogy a közös vállalkozási tevékenység már társasági formát ölt, sőt önálló jogalanyiséget kap.⁷

Vélhetőleg ezzel magyarázható, hogy a jogalkotó – a bonyolultabb társasági formáknál megengedett – egyszemélyes működést tiltja, és mindenkor jogalkotói elvárás a kkt.-val szemben (és lényegében a betéti társasággal szemben is, noha ott e követelményt felülírja a speciális tagok megléte iránti igény), hogy a társaságnak legalább két tagja mindig legyen.

Az 1988. évi VI. törvény (továbbiakban: 1988-as Gt.) 46. § (1) bekezdés d) pontja már úgy rendelkezett, hogy a gazdasági társaság megszűnik – egyebek közt – akkor, ha tagjainak száma – a korlátozott felelősségű társaságot és a részvénytársaságot kivéve – egy főre csökken, és hat hónapon belül nem jelentenek be a cégbíróságnál az új tagot. Hasonló szabályt tartalmazott az 1997. évi CXLIV. törvény (a továbbiakban: 1997-es

⁶ Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény 62. §

⁷ Sárközy Tamás (szerk.): Társasági törvény, cégtörvény 2006-2009. HVG-ORAC, Bp. 2009. 197.: "Általánosságban elmondható, hogy a gazdasági társaságok közül a kkt.-nál és a bt.-nél a legerősebb a szerződéses jelleg és a társaság szervezetileg itt különül el a legkevésbé a tagjaitól. A törvényben szabályozott többi gazdasági társasági forma minden szempontból (szervezeti felépítés, tőkeerő, taglétszám, jogi személyiség stb.) bonyolultabb, mint a közkereseti társaság."

Gt.) 53. § (1) bekezdés d) pontja is, utalva arra, hogy az egyes társasági formák szabályai speciális rendelkezést tartalmazhatnak e vonatkozásban. Az 1997-es Gt. 98. § (1) bekezdése a kkt. tekintetében kimondta, ha a tagsági jogviszony megszűnése folytán a társaság tagjainak száma egy főre csökken, a társaság csak akkor szűnik meg, ha három hónapos jogvesztő határidőn belül nem jelentenek be a cégbíróságon új tagot.

A Gt. 105. § (1) bekezdése lényegében ezzel azonos szabályt tartalmazott, azzal a különbséggel, hogy engedvén a jogalkalmazói nyomásnak, és elismerve, hogy a három hónap a tagváltásokkal kapcsolatos jogviszonyok elrendezésére túlzottan kevés, az erre rendelkezésre álló időt hat hónapra bővítette. A Ptk. e szemléletet követve a 3:152. § (1) bekezdésében kimondja: a jogi személy jogutód nélküli megszűnésének általános esetein túl a közkereseti társaság jogutód nélkül megszűnik abban az esetben is, ha tagjainak száma egy főre csökken, és az ettől számított hat hónapos jogvesztő határidőn belül a társaság nem jelenti be a nyilvántartó bíróságnál újabb tagnak a társaságba való belépését.

A közkereseti társaság egy főre csökkenése tehát változatlanul ex lege jogutód nélküli megszűnést eredményez, ha az erre nyitva álló hat hónapon belül a hiányzó tagot nem pótolják, vagy más módon a törvény erejénél fogva bekövetkező megszűnést megelőzve – például a hat hónap alatt elhatározott és megindított önkéntes jogutód nélküli megszűnéssel és végelszámolással, vagy jogutódlás melletti megszűnéssel – a helyzetet meg nem oldja a megmaradt tag. Ennek hiányában a hat hónap jogvesztő jellege miatt nincs kibúvó a kényszermegszűnés alól, a cégbíróság – észelve a hat hónap eredménytelen leteltét – törvényességi felügyeleti hatáskörében eljárva megállapítja a kkt. megszűnését és megindítja a kényszertörlési eljárást.

Ez a szabályozás irányadó a betéti társaságra is, azonban a bt. (amely szintén köteles legalább kéttagú társaságként működni) még egy további lényegadó jellegzetességgel rendelkezik. E társaságnak ugyanis kétféle tagja van eltérő helytállási alakzattal, és betéti társaság e sajátos jellemzőkkel rendelkező tagok nélkül nem létezhet, legalább egy beltagjának és legalább egy kültagjának mindig lennie kell.

A Ptk. 3:154. § értelmében a betéti társaság létesítésére irányuló társasági szerződés megkötésével a társaság tagjai arra vállalnak kötelezettséget, hogy a társaság gazdasági tevékenységének céljára a társaság részére vagyoni hozzájárulást teljesítenek, továbbá legalább az egyik tag (a beltág) a társaságnak a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeiért a többi beltaggal egyetemlegesen köteles helytállni, míg legalább egy másik tag (a kültag) a társasági kötelezettségeikért fő szabály szerint nem tartozik helytállási kötelezettséggel.

A betéti társaságnak olyannyira lényegi sajátossága, hogy legalább egy beltagjának és legalább egy kültagjának mindig lennie kell, hogy ex lege jogutód nélküli megszűnését a pusztán egy főre csökkenésen kívül (ami tulajdonképpen azt jelenti, hogy vagy beltagja, vagy kültagja hiányzik), az is megalapozza, ha bármennyi beltagja vagy kültagja marad is, ha a másik tagi „fajtából” egy sem maradt, a társaság huzamosan nem működhet tovább, csak akkor, ha a hiányzó beltagot vagy kültagot pótolják, vagy más módon jogszerűen jogutódlással vagy jogutód nélkül (még a törvényi határidőn belül) megszüntetik a társaságot.

Ez a jogalkotói elvárás a társasági jogi szabályozás rendszerváltás kapcsán bekövetkezett újjáalkotásától kezdve apróbb változtatásokkal mindvégig fennállt, és hatályos jogunkban is megtalálható.

Az 1988-as Gt. 102. § (1) bekezdése szerint megszűnt a betéti társaság, ha a társaságból valamennyi beltág kivált. A (2) bekezdés szerint pedig, ha a társaságnak csak beltagei maradtak, a társaság szintén megszűnt kivéve, ha a tagok a társasági szerződés módosításával a társaságnak közkereseti társaságként való továbbfolytatását határozták el. A módosított társasági szerződést az utolsó kültag kiválásától számított harminc napon belül kellett – bejegyzés és közzététel végett – a cégbíróságnak benyújtani azzal, hogy a határidő elmulasztása jogvesztéssel járt.

Az 1997-es Gt. 104. § (1) bekezdése a beltagek, (2) bekezdése a kültagok tekintetében határozta meg ugyanazt a jogkövetkezményt. Az (1) bekezdés szerint, ha a társaságból valamennyi beltág kiválik, a társaság megszűnik kivéve, ha

- a. az utolsó beltág kiválásától számított három hónapon belül új beltág belépését a cégbírósághoz bejelentik, illetve
- b. a kültagok elhatározzák a társaságnak közkereseti társaságként való továbbfolytatását és az ennek megfelelő társasági szerződés módosítást a három hónapos határidő alatt a cégbírósághoz be is nyújtják.

Az 1997-es Gt. 104. § (2) bekezdés ugyanilyen szabályozást tartalmazott arra az esetre is, ha a társaságból valamennyi kültag kiválása folytán annak csak beltageja maradt.

A Gt. 110. §-a ezen csak annyit változtatott, hogy a három hónapos határidőt hat hónaposra módosította, és egyértelműen leszögezte, hogy e határidő jogvesztő: „Ha a társaságból valamennyi beltág vagy valamennyi kültag kiválik, a társaság az utolsó beltág vagy az utolsó kültag kiválásától számított hat hónapos jogvesztő határidő elteltével megszűnik kivéve, ha a társaság e határidőn belül a társasági szerződése módosításával a betéti társaságként vagy közkereseti társaságként való működés törvényes feltételeit megteremti, és ezt a változást a cégbíróságnak bejelenti.”

A Ptk. e szabályozáson lényegében nem változtatott. A 3:158. § (1) bekezdése értelmében: „A jogi személy jogutód nélküli megszűnésének általános esetein túl a betéti társaság jogutód nélkül megszűnik abban az esetben is, ha valamennyi beltág vagy valamennyi kültag tagsági jogviszonya megszűnik, és az ettől számított hat hónapos jogvesztő határidőn belül a társaság nem jelenti be a nyilvántartó bíróságnak, hogy a társasági szerződés megfelelő módosításával helyreállította a betéti társaságként való működés feltételeit, vagy azt, hogy a betéti társaságot közkereseti társasággá alakította át.”

A bírói gyakorlat értelmében azonban a törvényi megoldások, nevezetesen a hiányzó beltág vagy kültag valamilyen formában – akár új belépés, akár meglévő tagnak a hiányzó taggá történő átminősítése révén – történő pótlása mellett más lehetőség is adódik a vállalkozás fenntartására, illetve az ex lege bekövetkező kényszermegszűnés elkerülésére.

Nincs akadálya annak, hogy a beltág vagy kültag nélkül maradt betéti társaság a hiányzó tag pótlása vagy a közkereseti társasággá módosulás helyett más társasági for-

mába történő átalakulást folytasson le, vagy az egyesülés valamely formáját válassza. Ha nem akarja bevárni a cégbíróság által elrendelt megszűnés megállapítást és az ezzel együtt járó kénysztörölést, módja van a hat hónap alatt akár „rendes”, akár egyszerűsített végelszámolás mellett az önkéntes jogutód nélküli megszűnés elvégzésére is.

A gyakorlatban azonban állandó problémát jelent az a körülmény, hogy dacára annak, hogy 1989. januárja óta csaknem változatlan formában fennállt ez a jogintézmény, mégsem ment át a köztudatba sem a közkereseti társaság egy főre csökkenésének, sem pedig a betéti társaság beltág vagy kültág nélkül maradásának súlyos jogkövetkezménye. (Észlelte ezt a jogalkotó is, hiszen az előbbieken bemutatott szabályozási módosulások is mindig kissé enyhébb előírásokat tartalmaztak, tágítva az anomália kiküszöbölésére rendelkezésre álló időt.)

Véleményem szerint ez azonban nem elegendő. Kétségtelen, hogy a jogintézménynek – a legalább kéttagú kkt., és a legalább egy beltaggal és legalább egy kültaggal működő bt. – lényegi sajátosságait szem előtt tartó, dogmatikailag tiszta jogi szabályozás rendkívüli fontosságú. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni a szabályozott társadalmi jogviszonyok, és a piaci élet szereplőinek igényeit és méltányolható üzleti és magánérdekeit sem, a dogmatikai elvárások nem mehetnek ezek rovására. Tudomásul kell venni, hogy e jogintézmények harminc éves fennállása ellenére is – különösen a bt. esetében a tömegesen alkalmazott társasági forma ellenére –, a vállalkozások körében még mindig teljesen ismeretlen az egy főre csökkenés, illetve a beltág/kültág nélkül maradás jogvesztő törvényi határideje és annak súlyos jogkövetkezménye. A mai napig hetente találkozni országosan jelentős számú olyan mikrovállalkozással, amelyben (legtöbbször haláleset miatt) e folyamat zajlik, és a hagyatéki eljárás vagy öröklési jogviszonyok rendezését megvárva, csak ezt követően jelentkeznek az érintettek a cégbíróságnál, többnyire akkor, amikor a hat hónapos határidő már letelt, és a cégbíróság nem tehet mást, mint hogy a késve benyújtott változásbejegyzési kérelmet (az elhalt tag törlesztését meghaladó részében) elutasítja, megállapítja a társaság ex lege bekövetkezett megszűnését, és elrendeli a cég kénysztörölését (ami a legutóbbi időkhig még eltiltást is eredményezhetett).

Az érintett vállalkozások legtöbbször virágzó, jól működő cégekként kerülnek kénysztörölésre, ami azt jelenti, hogy a megszűnő vállalkozást „leadózzák”, s noha újabb alapításának nincs akadálya, de jogutódlás hiányában az új vállalkozás üzleti kapcsolati klientúrája, presztízse megrendül, hitelképessége pedig jó ideig nincsen.

A kkt.-bt. fentiekben vázolt speciális megszűnési szabályozása nem csak az üzleti élet szereplői számára ismeretlen, de a jogászok, ügyvédek legnagyobb része számára is nóvumként hat, társasági joggal foglalkozó jogászok fellebbezéseiből is nyomon követhető e körülmény. Nincsenek tisztában e szabályozással – harminc éves fennállása ellenére! – a közjegyzők sem, a hagyatéki eljárások alatt, illetve az olykor hat hónapon belül kitűzött hagyatéki tárgyalásokon az érintetteket nem figyelmeztetik, a közgondolkodásban pedig a tételejogi szabályozással szemben az él, hogy a pótlandó tag személyét csak a hagyatéki/öröklési eljárások eredményeképpen lehet meghatározni. Megjegyzendő egyébként, hogy igen gyakran a hagyatéki tárgyalásra az örök-hagyó halálától (tagsági viszonya megszűnésétől) számított hat hónapon belül sor sem

kerül, így az örökösök, akik közül némelyek esélyesek az elhalt tag „pótlására”, csak a jogvesztő határidő eltelte után fognak a cégbíróságon a változásbejegyzési kérelemmel jelentkezni.

Ha a Ptk., valamint a korábbi Gt.-k tételesjogi szabályozását követjük, akkor a hagyatéki eljárás, illetve az esetleges osztályos egyezség vagy az öröklési per befejeződése előtt be kellene léptetni valakit hiányzó tagként, beltagként vagy kültagként – ideiglenesen, az ex lege megszűnés elkerülése érdekében – azzal, hogy majd a fenti eljárások eredményéhez képest őt „lecserélik” a megfelelő örökösre. Mi történik azonban, ha ez az „ideiglenes” tag nem hajlandó kilépni, hogy átadja helyét az örökösnek vagy örökösöknek? Egyáltalán, hogyan keressen a megmaradt tag/beltag/kültag ilyen „ideiglenes” tagot? Próbálja megelőlegezni az eljárás majdani eredményét?

Mindebből látható, hogy a jogalkotói feloldhatatlan dilemmák elé állítja az érintetteket a dogmatikai tisztaság és szabályozási következetesség égisze alatt, amire nem kínál semmiféle értékelhető megoldást. Egyáltalán, jogalkotói szinten el kellene gondolkozni azon, hogy lehet-e jó az a szabályozás, amely ennyire nem tudott gyökeret verni sem a közgondolkodásban, sem pedig a jogászok ismeretanyagában. Ennek oka véleményem szerint a szabályozás irracionalitása. Egyszerűen nem logikus elvárás az, hogy a halál ténye folytán a hiányzó tagot/beltagot/kültagot olyan időben kelljen pótolni, amikor még esély sincs annak megállapítására, hogy e társasági jogviszony tekintetében ki lehet a jogszerű örököse, jogutóda.

Természetesen vitathatatlanul fontos, hogy a közkereseti társaságnak mindig legalább két tagja legyen, a betéti társaságnál pedig tartósan ne hiányozzon a társaság lényegi sajátosságát képező beltag vagy kültag. Tagadhatatlanul szükséges azt biztosítani, hogy ilyen tagok nélkül hosszabb távon kkt. vagy bt. ne létezhesen, hiszen ez a működés törvényességének záloga. Az ezt biztosító merev törvényi határidő, annak anyagi jogi, jogvesztő jellege, a súlyos – ex lege megszűnés – jogkövetkezménye azonban véleményem szerint indokolatlan. A jogi szabályozás a társadalmi szükségletek kiszolgálását (is) hivatott biztosítani, jogilag szabályozott társadalmi viszonyt jelent. Ami három évtizeden át nem tudott gyökeret verni a jogalkalmazók, az érintett jogalanyok körében, az nem lehet helyes szabályozás.

A Ptk. vonatkozó szabályait a lehető leggyorsabban módosítani kellene e vonatkozásban akként, hogy a törvényi határidő (hat hónap? egy év?) elteltével ne következzen be a társaság ex lege megszűnése, a határidő ne legyen jogvesztő, csupán a cégbíróság törvényességi felügyeleti eljárását eredményezze. Ennek során mód lehetne az érintettek jogkövetkezményre történő figyelmeztetése mellett – megfelelő határidő tűzésével – a törvényes állapot helyreállíttatására, és csak ennek elmulasztása esetén kellene rendelkezni a társaság jogutód nélküli megszűnésére kötelezésről, kényszerfolyásról.

Ez, vagy ehhez hasonló jogi szabályozás egybeesne a társadalmi-üzleti elvárásokkal, és nem eredményezné aránylag nagy számú prosperáló mikroállalkozás megszűnésre kényszerítését olyan helyzetekben, amikor az észszerűen nem indokolható. Remélhetőleg a Ptk. jogi személyekről szóló Harmadik Könyvének korrekciós módosítására belátható időn belül sor kerül, és ennek kapcsán a kkt.-k, bt.-k speciális megszűnésének problematikája közmegegyezésre megoldást nyer.

dr. Lajer Zsolt
ügyvéd, adjunktus
Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdasági Jogi Tanszék

A választottbíró jogviszonyainak néhány kérdéséről a Vbt. 57. § alapján

Az új választottbírói törvény¹ nyomán a választottbíráskodás kérdései irányába megélenkülött jogirodalmi érdeklődés a választottbírók jogviszonyai tekintetében is eredményezett néhány figyelemre méltó írást². A jelen cikk a Vbt. 57. § kögens rendelkezéseiből kiindulva kísérli meg a választottbíró jogviszonyait bemutatni. Az 57. §-ba foglalt rendelkezések valódi újdonságnak számítanak, mert a magyar jog ezt megelőzően nem tartalmazott a választottbírói jogviszonyra vonatkozó kodifikált szabályt.

1. Választottbíráskodás és választottbíró

A Vbt. 3. § (1) bekezdés 1. pontja szerint választottbíráskodásnak nevezzük, amikor a felek kereskedelmi jogviszonyban felmerült jogvitája állami bírósági peres eljárás helyett a felek által választott eljárásban, az általuk választott személyek (választottbírók) által kerül eldöntésre.

A magyar jog dogmája, hogy a választottbíráskodás két szerződésen, nevezetesen a választottbírói szerződésen, valamint a peres felek és a választottbíró vagy választottbírák között létrejövő választottbírói szerződésen alapul.³

Az úgynevezett rendes bírói út, azaz a bírói hatalmi ágnek a jogvita elbírálására jogaival, hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósága eljárásának kizárására a felek megállapodása alapján kerülhet sor. Ezt a megállapodást választottbírói szerződésnek nevezzük. A választottbírói szerződés meghatározását a Vbt. 8. § (1) bekezdés első mondatában találjuk. E szerint választottbírói szerződés a felek megállapodása arról, hogy a meghatározott, vagy a választottbírói szerződés szerinti körülírás alapján meghatározható peres jogvitájukban az állami bíróság helyett egy

¹ A választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény; a továbbiakban: Vbt. A törvény újdonságaihoz lásd: Bodzási Balázs: Az új választottbírói törvény néhány újdonságáról. In: Bodzási Balázs (szerk.): Tanulmánykötet a Kereskedelmi Választottbírói Törvényről. Magyar Közlöny- és Lapkiadó, Budapest, 2018. 11. s. 11.

² Sárközy Tamás: Választottbírói helytállás-felelősség, különös tekintettel a választottbírói ítéletek érvénytelenítésére. Gazdaság és Jog 2019/7-8. sz., 19-24., Sallai Károly: A megbízási szerződés különleges formája – választottbírói szerződés a 2017. évi LX. tv. alapján. Magyar Jog 2019/6. szám 377-388.

³ Ujlaki Géza: A választottbíráskodás kézikönyve. Tébe, Budapest, 3. kiadás, 1944. 140., Horváth Éva: Nemzetközi választottbíráskodás, HVG-ORAC, Budapest, 2010, 63.; ugyanígy 1282/B/1993. AB határozat IV.1. pont is, Fővárosi Ítéltábla BDT 2014/3137. sz. II. döntvényfej.

általuk kiválasztott – akár eseti, akár állandó – intézmény (választottbíróóság) hozzon végleges és kötelező erejű döntést.

A választottbíráskodást vagy egyedül eljáró választottbíró, vagy több választottbíróból álló tanács, a Vbt. 3. § (1) bekezdés 5. pontja szerinti összefoglaló elnevezéssel választottbíróvási tanács gyakorolja. A választottbírók kijelölésének szabályait a Vbt. 12. § részletesen meghatározza.

A törvény – egyébként más hasonló külföldi törvényekkel megegyezően – egy szót sem ejt azonban arról, hogy a kijelölést elfogadó választottbíró milyen jogviszonyba kerül a felekkel, a többi választottbíróval, illetve állandó választottbíróóság esetében a választottbíróvási intézménnyel.

2. Egyoldalú jognyilatkozatból vagy szerződésből származó kötelelem?

A Vbt. 12. § (9) bekezdéséből egyértelműen következik, hogy a választottbírói kijelölés peres felek irányába tett írásbeli elfogadásával a felek és a választottbíró között kötelelem jön létre, de nem szükségszerű, hogy ez valamiféle szerződésen alapuljon. Az uralkodó álláspont a fél és a választottbíró közötti jogviszonyt azonban egyértelműen szerződésnek tekinti. Talán azért, hogy klasszikus műveltségét bemutassa, a választottbíróvási szerződés leírása után gyakorlatilag minden szerző zárójelben annak latin nevéként megadja a *receptum arbitrii* kifejezést.

A *receptum arbitrii* azonban nem tekinthető a jogvitás felek és a választottbíró között létrejött szerződésnek (*contractus*-nak). Más *receptum*okhoz, mint például a bankár fizetési kötelezettségvállalásához (*receptum argentarii*) hasonlóan a teljesítés egyoldalú elvállalását jelentette. A felek közötti vitás ügy eldöntését elvállaló személyt a teljesítésre nem lehetett peresíteni, a *praetor* csupán bírsággal kényszeríthette az ítélet kimondására⁴.

A felek és a választottbíró közötti jogviszony szerződésként történő minősítéséből fakadó – lent még részletezendő – problémák miatt a modern választottbíróvási irodalomban is felmerült, hogy a jogviszony sajátosságai – így például a korlátozott felmondási jog⁵, a jelölő fél utasítási jogának hiánya – jobban magyarázhatóak, ha azt egyoldalú teljesítés-elvállalásként fogjuk fel.

A *receptum*-nak való minősítés mellett érvelő svájci professzor, Eugen Bucher meggyőzően mutat rá, hogy a kodifikált szerződéstípusok között nincs egyetlen olyan sem, amelyik a választottbírói jogviszonyt megfelelően leírná⁶. Peter Schlosser sze-

⁴ Brósz Róbert – Pólay Elemér: Római jog. 3. kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 1332. szám. Lásd még Boóc Ádám: Észrevételek az arbiterről, Állam- és Jogtudomány, 2010. 260., Fritsz Katalin: A választottbíróvási szerződésekről, különös tekintettel a hibás kötésekre. Kézirat, 2002. 3 és 4.

⁵ Ehhez lásd Wallacher Lajos: Anyagi jogi normák beszűremlése a választottbíróvási eljárás szabályozásába. In: Burai-Kovács János (szerk.): A Kereskedelmi Választottbíróóság évkönyve. HVG-ORAC, Budapest, 2019. 191. skk.

⁶ Eugen Bucher: Noch einmal das Rücktrittsrecht des Schiedsrichter etc. ASA-Bulletin 2002/3., 413-426.

rint amennyiben a nulladik órában lennénk, akkor támogatható lenne a jogviszony receptumként, azaz egyoldalú kötelezettségvállalásként való minősítése. A jogviszony szerződésként való minősítése azonban szerinte már olyan szinten uralja a jogász gondolkodást, hogy a receptumként való magyarázathoz való visszatérésre nincs mód, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy néhány állandó választottbírótság esetében a választottbíró a választottbíróági intézménnyel szemben vállalja el az ügy eldöntését⁷.

A magyar jogban nem ismeretlen az egyoldalú nyilatkozattal alapított jogviszony. Ilyennek minősülnek például a Ptk. garanciavállaló nyilatkozatra (6:431. §), vagy díjkitűzésre (6:588. §) vonatkozó rendelkezései, vagy akár a kereskedelmi törvényről szóló 1875. évi XXXVII. tv. kereskedelmi utalványra vonatkozó szabályai (291. § és köv.). Mivel azonban a Ptk. 6:2. § (2) bekezdése szerint egyoldalú jognyilatkozatból csak jogszabályban meghatározott esetekben keletkezik kötelelem, és az 1:2. § (2) bekezdése szerint a polgári jogi viszonyokra vonatkozó jogszabályokat a Ptk.-val összhangban kell értelmezni, a magyar jogban a fél és a választottbíró közötti jogviszony csak szerződéses alapon magyarázható.

Minden további nélkül elképzelhető azonban az is, hogy a választottbíró nem a felekkel kötött szerződésben vállal kötelezettséget a jogvita eldöntésére, hanem például egy állandó választottbíróstággal szemben kötelezi magát erre. Arra a kérdésre, hogy a választottbíró és a felek, vagy a választottbíró és az állandó választottbíróstág között jön-e létre a választottbírói szerződés, csak az eljárási szabályzat értelmezését követően lehet választ adni.

Az osztrák Legfelsőbb Bíróság egy ítélete szerint a peres felek és az állandó választottbíróstág (illetve annak jogképes hordozó szervezete) között az eljárás megszervezésére jön létre egy szerződés⁸. Az ítélet szerint állandó választottbíróstág esetén előfordulhat az is, hogy a választottbíró az állandó választottbíróstággal szemben kötelezi magát az eljárás lefolytatására és a díjazás iránti igénye is vele szemben áll fenn.⁹ Adott esetben az osztrák Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy a Vienna International Arbitral Centre, mint az osztrák gazdasági kamara nemzetközi választottbíróstági eljárási szabályzatát (ún. Wiener Regeln) úgy kell értelmezni, hogy a választottbírói szerződés a peres felek és a választottbíró között jön létre¹⁰.

A német jogirodalom az ICC eljárási szabályzatát azonban úgy értelmezi, hogy az alapján választottbírói szerződés az ICC választottbíróstága és a választottbíró között jön létre¹¹.

A Kereskedelmi Választottbíróstág eljárási szabályzatában nincs olyan rendelkezés, amely pontosítaná, hogy a választottbíróval az állandó választottbíróstág vagy a felek

⁷ Reinhard Bork – Herbert Roth: Kommentar zum Zivilprozessordnung. 10. kötet, 23. kiadás, Mohr Siebeck, Tübingen, 2014. 1025 § előtt 15. számszám.

⁸ Oberste Gerichtshof 4Ob30/12h számú ügyben hozott ítéletének 1.2. pontja. Az osztrák ítéletek a <https://www.ris.bka.gv.at/Jus/> oldalon érhetőek el.

⁹ Ugyanott 1.2. (b) és (c) pont.

¹⁰ Ugyanott 1.4. pont.

¹¹ Julian Jaschinski - Maximilian Kuchernig: Schiedsrichterliche Rechte und Pflichten im nationalen und internationalen Schiedsverfahren; rescriptum 2015/1., 32.

kötnek-e szerződést. A Fogalommeghatározások című részből az következik, hogy a választottbíróóság csupán adminisztratív szolgáltatást nyújt a feleknek, tehát nem válik a választottbírói szerződésben féllé. Ettől ellentétes következtetésre lehet azonban jutni a Kereskedelmi Választottbíróóság által ajánlott mintaklauzula szövegezéséből. Abból ugyanis az következik, hogy a felek a Kereskedelmi Választottbíróóság döntésének vetik alá magukat. Ennek a fordulatnak azonban csak akkor van értelme, ha a Kereskedelmi Választottbíróóságot és nem az adott ügyben eljáró választottbírói tanácsot tekintjük a jogvitát eldöntő szervnek. Az Eljárási Szabályzat rendelkezései azonban összességükben azt az álláspontot látszanak igazolni, hogy a választottbírói szerződés az eljárás felei és a választottbíró között jön létre.

3. Milyen szerződés?

A Modelltörvény¹² alapján álló nemzeti jogok változatosan minősítik a választottbírói szerződést: A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof; BGH) szerint az egy sui generis, azaz saját típust alkotó magánjogi szerződés¹³, az osztrák Legfelsőbb Bíróság (Oberste Gerichtshof; OGH) szerint a vállalkozási¹⁴, a svájci¹⁵ és a német¹⁶ jogirodalom szerint a megbízási szerződéshez áll közel, a svájci Szövetségi Bíróság (Bundesgericht; BG) pedig eljárásjogi szerződésnek tekinti.¹⁷

A régi magyar jogban az 1911-es Pp. indokolása magánjogi megbízásnak tekintette a választottbíró és a felek jogviszonyát, a jogirodalom azonban a szerződés közjogias, sui generis jellegét is kiemelte.¹⁸

Az Alkotmánybíróság az 1282/B/1993. számú határozatában zárójelesen megbízásnak minősítette a fél és a választottbíró kötelmi kapcsolatát. A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvényt követő szakirodalmunk szerint a választottbírói szerződés „leginkább a vállalkozással áll rokonságban”¹⁹. Az idézett szakkönyv átdolgozásában Horváth Éva már úgy fogalmaz, hogy „a választottbírói szerződés leginkább a megbízással és a vállalkozással áll rokonságban”²⁰. A Fővárosi Ítéletábra megbízási szerződésként minősíti a peres fél és a választottbíró jogviszonyát.²¹

¹² UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (2006. évi állapot). Letölthető: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf (2020.01.10.)

¹³ Bundesgerichtshof II ZR 23/52. sz. ügyben született ítélete. A német ítéletek a <https://dejure.org/gerichte/honlapon> keresztül érhetőek el.

¹⁴ Oberster Gerichtshof 4Ob30/12h ügyben született ítélet 1.1 pontja

¹⁵ Bernhard Berger - Franz Kellerhals: Internationale und interne Schiedsgerichtsbarkeit in der Schweiz, Stämpfli Verlag és Manz, Bern és Bécs, 2006. 313.

¹⁶ Schlosser: i.m. 7. lábjegyzet

¹⁷ Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichtes („BGE”, a Svájci Szövetségi Bíróság döntéseinek hivatalos gyűjteménye) 111 1A kötet 72, 76. o. A svájci ítéletek a <https://www.bger.ch/index/jurisdiction/jurisdiction-inherit-template/jurisdiction-recht.htm> honlapon kereshetőek.

¹⁸ Ujlaki: i.m. 141., 144. skk.

¹⁹ Horváth Éva – Kálmán György: Nemzetközi eljárások joga. A kereskedelmi választottbíráskodás. Szent István Társulat, Budapest, 2003. 73.

²⁰ Horváth Éva: Nemzetközi választottbíráskodás. HVG-ORAC, Budapest, 2010. 63.

²¹ BDT 2014/3137.

A Vbt-re vonatkozó legújabb szakirodalom a választottbírói szerződést a megbízási szerződés atipikus formájának tekinti.²²

A Vbt. hallgatására figyelemmel a választottbíró szerződését a Ptk. szerint kell megkísérelnünk minősíteni.

Nem nevesített és vegyes szerződések esetében a bírói gyakorlat szerint elsődlegesen az ügyleti feltételekből kell kiindulni, illetve „amennyiben ez a döntéshez kellő eligazítással nem szolgálna, úgy a felek feltehető akaratának, a kikötött szolgáltatás sajátosságainak, a megállapodással elérni kívánt üzleti gazdasági célnak az elemzésével, a konkrét esetre nézve kell meghatározni”, hogy melyik nevesített szerződés rendelkezései alkalmazandóak.²³ Alkalmazandó nevesített szerződés hiányában a kötelmekre és szerződésekre vonatkozó előírások az irányadóak.

Amennyiben a jogvita felet megkérdeznénk, hogy miért köt választottbírsági szerződést, akkor vélhetőleg azt válaszolná, hogy a jogvita végleges és végrehajtható eldöntését várja a választottbírótól. A peres felek szerződési érdeke csak akkor kerül kielégítésre, ha a választottbírsági tanács a jogvitát – az eljárás megszüntetésének eseteitől eltekintve – olyan érdemi határozattal bírálja el, amely ítélt dolog hatályú és amennyiben a döntés jellegéből ez következik, akkor végrehajtható. A választottbíró pedig díjazást remél a szolgáltatásáért.

Tekintettel arra, hogy a választottbírói szerződés nem kodifikált, arra a Ptk. szabályrendszeréből közvetlenül csak a kötelmekre és szerződésekre vonatkozó általános rendelkezései alkalmazhatóak. Így például vélelmeznünk kell, hogy a választottbírói szerződés visszterhes kötelem (Ptk. 6:61. §), illetve a felek meg nem állapított mértékű választottbírói díjazást a Ptk. 6:63. § (3) bekezdése alapján a választottbíráskodás helyén a teljesítési időben kialakult (pl. az állandó választottbírságok díjszabályzatai alapján meghatározható) középárban kell meghatározni.

A fent leírt szerződési érdekből az következik, hogy a választottbírsági szerződés az eredménykötelmekkel mutat nagyobb rokonságot. A vállalkozási szerződéstípusok szabályai törvényanalógia alapján alkalmazhatóak a választottbírói szerződésre.

Nem maradhat azonban figyelmen kívül, hogy a választottbíró egy jogvitát rendez a Vbt. által szabályozott eljárásban és az ítéletét a törvény a jogerős bírói ítélet hatályával ruhazza fel. A választottbíró a választottbírói szerződés által ugyan nem válik az állam bírói szervezetének a részévé, nincsenek az állammal szemben kötelezettségei, de ítélethozatalával közjogi jellegű bírói hatalmat gyakorol, amire a választottbírói szerződésből fakadó jogviták esetében mindig figyelemmel kell lenni.

A választottbírói tevékenység sajátosságai miatt a leghelyesebb az, ha a választottbírói szerződést nem kívánjuk valamely kodifikált szerződéstípussal erőszakosan rokonítani, hanem – a német joggyakorlattal egyezően – saját típust alkotó, sui generis szerződésnek tekintjük.

²² Lásd a 2. lábjegyzetben hivatkozott tanulmányok.

²³ BH 1996/257.

4. A lemondó nyilatkozat és a megszüntető megállapodás hatályosulása

A Vbt. 57. § (1) első bekezdése szerint „A választottbírói tisztségről lemondás, valamint a választottbírói megbízatás felek általi megszüntetésére vonatkozó megállapodás akkor hatályosul, ha arról az eljáró választottbíróválasztási tanács mindegyik tagja, továbbá lemondás esetén valamennyi fél értesült.” A Vbt. 57. § (1) bekezdése nem a választottbírói tisztség bármikor egyoldalú lemondási, illetve megszüntetési jogát alapozza meg, hanem az ezekre vonatkozó címzett jognyilatkozatok hatályosulásának a kérdését rendezi. A jognyilatkozat hatályossá válása nem jelenti, hogy az a vele célzott jogkövetkezményt ki is váltja.

4.1. A szerződés felei és a jognyilatkozatok hatályosulása

A jognyilatkozat hatályosulásának általános szabályait a Ptk. 6:5. §-ban találjuk. E szerint, ha a jognyilatkozat tartalmáról a címzett annak megtételével egyidejűleg tudomást szerez, akkor az azonnal hatályossá válik. A távollévők között tett jognyilatkozat a címzethez való megérkezéssel válik hatályossá. A lemondó nyilatkozat és a megszüntető megállapodás hatályosulásával kapcsolatos kérdések vizsgálata előtt vissza kell térni ahhoz a kérdéshez, hogy kik minősülnek a választottbírói szerződés feleinek.

Az uralkodó hazai²⁴ és nemzetközi gyakorlat, valamint irodalmi álláspontok szerint a választottbírói szerződés a választottbíró és az eljárás valamennyi fele között jön létre. Ezt azáltal lehet dogmatikailag megalapozni, hogy a fél általi választottbíró jelölést úgy tekintjük, hogy a fél a másik fél (további felek) képviselőjében is megteszi az ajánlatát. A másik fél azért köt a fél által jelölt választottbíróval szerződést, mert a fél is így tesz az általa jelölt választottbíró esetében. Három fős eljáró tanács esetén pedig a harmadik választottbíró személyében megegyező választottbírák tekinthetők a felek képviselőinek. Választottbíró kijelölése esetén a kijelölő szervet kell úgy tekinteni, hogy a felek képviselőjében és javára tesz ajánlatot a választottbíróknak.

A választottbíró elfogadó nyilatkozata az összes peres fél irányába megtett elfogadásnak minősül.

A választottbíró a felekkel, mint együttes jogosultakkal (Ptk. 6:32. §) áll jogviszonyban. A választottbíró kötelezettségeinek teljesítését a felek bármelyike követelheti, nem szükséges a felek egyetértő együttes fellépése.²⁵

Abból, hogy a választottbíró a peres felek mindegyikével szerződéses kötelemben áll, logikusan következik a Vbt. 57. § (1) bekezdésének rendelkezése, hogy a választottbíró lemondó nyilatkozatának, mint egyoldalú címzett jognyilatkozatnak a hatályosu-

²⁴ BH 2010/96.

²⁵ Lásd pl. a BGH III ZR 233/84 számú ügyben hozott ítéletének II.2. b) pontja

lásához nem elégséges, ha a lemondásról a választottbíró jelölő fél tudomást szerez, hanem a lemondásról mindegyik peres félnek is értesülnie kell.

A Legfelsőbb Bíróság már a régi Vbt. szabályai alapján arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel a választottbíró a peres felek mindegyikével szerződéses jogviszonyban áll, így lemondását is mindannyiuknak kell címeznie²⁶. A törvény megoldása ennél annyival tágabb, hogy a lemondás címzettjei közé bekerültek a választottbíró tanács további tagjai is. Ennek az az oka, hogy több fős tanács esetében a szerződés szerinti szolgáltatást nem az egyes választottbírók, hanem a választottbíró tanácsban együttműködő választottbírók együtt nyújtják.²⁷

4.2. A lemondás kivételes joga és a lemondás jogkövetkezményei

A Vbt. 57. § (1) bekezdéséből nem következik, hogy a lemondás a nyilatkozat hatályosulásának időpontjában meg is szünteti a választottbírói tisztséget.

Amennyiben a peres felek és a választottbíró kapcsolatát szerződéses jogviszonynak tekintjük, akkor lemondás alatt – a szóba jöhető szerződést megszüntető jognyilatkozat típusok alkalmazásával – a választottbírói szerződés felmondását, illetve az attól való elállást, vagy a teljesítés megtagadását kell értenünk.²⁸

A Ptk. 6:213. § (1) bekezdése szerint azonban a szerződést csak akkor lehet elállással, vagy felmondással megszüntetni, ha a fél jogszabály vagy szerződés alapján jogosult a szerződés egyoldalú megszüntetésére.

Nem kodifikált szerződéstípusok esetén jogszabályi elállási és felmondási jog a szerződésekre vonatkozó általános szabályokból következhet.²⁹ Ennek megfelelően a választottbíró a választottbírói szerződéstől elállhat, ha például a peres felek valamelyike a megállapodott díjelőleg fizetésével késedelembe esik és azt a választottbíró által szabott póthatáridőn belül sem teljesíti (Ptk. 6:154. §).

A választottbírói szerződés felei tipikusan nem kötnek ki elállási vagy felmondási jogot. A választottbírói eljárás ésszerű időn belüli befejezésének megakadályozásához, visszaélési kockázathoz vezetne azonban, ha a választottbíró korlátlan lemondási jog (rendes felmondás joga) illetné meg. A Legfelsőbb Bíróság a BH 1993/47. alatti határozatában az ott elbírált atipikus szerződés tekintetében úgy foglalt állást, hogy amennyiben a felek a felmondásról nem rendelkeztek, azaz ki sem zárták a felmondás lehetőségét, akkor abból kell kiindulni, hogy a felek bármelyike felmondhatja a szerződést. A felmondás jogát a felek azonban csak az együttműködési kötelezettség keretében, a jóhiszeműség és a tisztesség elvére figyelemmel gyakorolhatják, csak az

²⁶ BH 2010/96.

²⁷ Ezért minősíti például Pierre A. Karrer a választottbírók közötti jogviszonyt a svájci jog alkalmazásában polgári jogi társaságként (Konstituierung des Schiedsgericht. In: Hellwig Torggler (szerk.): Praxishandbuch Schiedsgerichtsbarkeit, Bécs, 2007. 74. számszám). A magyar jog szerint is a közös cél elérése érdekében történő együttműködés a polgári jogi társaság lényege (vö. Ptk. 6:498. §).

²⁸ A lemondáshoz való joghoz lásd Wallacher: i.m. (5. lábjegyzet) 191. skk.

²⁹ vö. BH 1982/201, 1996/257.

ezen követelményeknek megfelelő felmondás tekinthető érvényesnek. A gyakorlatban ez az elvárás a választottbírói tisztség választottbíró általi egyoldalú megszüntetésének a lehetőségét – a jogviszony sajátos jellegére figyelemmel – kizárja, mert az egyoldalú lemondás csak egészen kivételes esetekben felelhet meg a fenti elvárásoknak.

Az 1911-es Pp. 773. § (2) bekezdése is úgy rendelkezett, hogy „mihelyt az elfogadó nyilatkozatot az ellenféllel közölték, a választott bíró alapos ok hiányában csak mind a két fél beleegyezésével léphet vissza”.

Arra az esetre, amikor a választottbíró sem jogszabály, sem a szerződés alapján nem illeti meg felmondási jog, a Legfelsőbb Bíróság már a Gfv.XI.30.066/2009/6. szám alatti ítéletében úgy foglalt állást, hogy a peres felek jogosultak eldönteni, hogy tudomásul veszik-e a választottbírói tisztségről való lemondást, vagy nem.³⁰ Erre figyelemmel – szerződéses jogviszony feltételezése esetén – az ilyen lemondást a választottbírói szerződés megszüntetésére tett ajánlatnak kell tekinteni, amelyet a peres felek vagy elfogadnak, és akkor a tisztség megszűnik, vagy a peres felek bármelyike nem fogad el, és akkor a választottbírói jogviszony továbbra is fennmarad.

Ha a választottbíró lemondását a felek valamelyike nem fogadja el, de ő a tisztségét nem látja el, akkor ez a teljesítés megtagadásának minősül. Ha a teljesítés megtagadása jogos ok nélkül történt, akkor a választottbíró szerződésszegést követ el és a peres felek bármelyike a Ptk. 6:183. § alapján kérheti a késedelem vagy a szolgáltatás lehetetlenné válása jogkövetkezményei alkalmazását.

A választottbírói tisztség választottbíró általi, a peres felek lemondást elfogadó nyilatkozata hiányában történő egyoldalú megszüntetése tehát hátrányos jogkövetkezmények nélkül akkor lehetséges, ha arra a választottbírónak jogos oka volt. Ilyen jogos ok lehet például a választottbíró súlyos és tartós megbetegedése, vagy más olyan, a választottbíró fel nem róható körülmény, amely oda vezethet, hogy a választottbíró az eljárás ésszerű időn belüli lefolytatására nem képes. Az ilyen ok azonban vélhetőleg már a lemondást is lehetővé, illetve annak a jóhiszeműen eljáró peres felek általi elfogadását kötelezővé teszi, tehát a teljesítés jogszerű megtagadásának jogos okára csak olyan esetekben szükséges hivatkozni, amikor az érvényes egyoldalú megszüntetés lehetősége a választottbíró számára nem volt adott.

Ez a jogi megoldás méltányosabb eredményű annál, mintha a jogviszony egyoldalú megszüntetését a megbízási szerződés felmondására vonatkozó Ptk. 6:278. § (3) bekezdése szerint ítélnék meg. Abban az esetben ugyanis – alkalmatlan időre történt felmondás esetén – a választottbíró csak akkor mentesülne a kártérítési kötelezettség alól, ha a felmondása a választottbírói szerződés peres felek általi szerződésszegésére alapítottan történt.

A teljesítés megtagadása nem szünteti meg a szerződést, ezért ebben az esetben a peres feleknek kell ezt megtenniük a Vbt. 15. § (1) bekezdése szerint.

Ha a választottbíró jogos ok nélkül tagadta meg a teljesítést, akkor szerződésszegést követ el. Szerződésszegés esetén a peres felek bármelyike kérhetné a választottbíró

³⁰ BH 2010/96.

teljesítésre való marasztalását a Ptk. 6:138. § szerint. Egyrészt azonban a jogviszony bizalmi jellegének sérülése miatt ilyen kereset vélhetőleg nem kerül előterjesztésre, másrészt a jogviszony szerinti kötelezettségek közjogias jellegénél fogva teljesítésre kötelezésnek egyébként sem lehetne helye. Amennyiben azonban az el nem fogadott lemondást követő teljesítés-megtagadás a félnek kárt okoz, akkor ennek a megtérítését a Ptk. 6:142. § alapján követelheti a választottbírótól. A Ptk. 6:62. § (3) bekezdése alapján ugyancsak kártérítési kötelezettség a jogkövetkezménye, ha a választást vagy kijelölést elfogadó választottbíró a 6:62. § (1) bekezdés szerint együttműködési vagy tájékoztatási kötelezettséget szegte meg.

Az osztrák joggyakorlatban és jogirodalomban a Legfelsőbb Bíróság egy 1899-es ítélete óta elismert, hogy az alapos ok nélkül lemondó választottbírónak a felek felé kártérítési kötelezettsége áll fenn³¹. A német joggyakorlat szerint egy jogvitában a választottbírónak kell bizonyítania, hogy a lemondása fontos okból történt. Amennyiben akármilyen okból, például a tanácskozási titokra hivatkozással, a bizonyítási kötelezettségének nem tesz eleget, az ellene érvényesített kártérítési igény alól nem tudja kimenteni magát.³²

A Legfelsőbb Bíróság szerint a választottbíró lemondásának a tárgyalás berekesztése és a határozatról való tanácskozás után is helye lehet³³. A tárgyalás berekesztését követően bejelentett választottbírói lemondás azonban a döntéshozatal megtorpedózására alkalmas visszaélési lehetőséget jelent. Ezért fő szabály szerint az ilyen lemondás nem tekinthető jóhiszemű és tisztességes joggyakorlásnak, így helyes jogértelmezéssel szerződés-megszüntető joghatás csak kivételes esetekben fűződhet hozzá.

Ezen okból rendelkezik például a Kereskedelmi Választottbírószág Eljárási Szabályzatának 26. § (1) bekezdés második mondata úgy, hogy „Ha a választottbíró megbízatása az eljárás berekesztését követően szűnik meg, a választottbírói tanács – a Választottbírószág hozzájárulásával – a tanács kiegészülését megelőzően dönthet úgy, hogy az eljárást folytatja új választottbíró jelölése nélkül”. Még tovább ment a megszűnt Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbírószág Eljárási Szabályzata, amely 13. § (4) bekezdése a berekesztés utáni lemondás lehetőségét kizárta.

4.3. A peres felek megszüntetési joga

A Vbt. 57. § (1) bekezdése a lemondáson kívül a választottbírói megbízatás felek általi megszüntetésére vonatkozó megállapodás (szerződés) hatályosulásának a kérdését is szabályozza. A törvényszövegből ugyan nem derül ki, de a jogalkotó itt – a 15. § (1) bekezdés első mondatához hasonlóan – a peres felek, és nem a választottbírói szer-

³¹ OGH 1899.7.12-i ítélete, megjelent: Glaser/Unger Neue Folge 676. szám alatt. Idézi Alexander Petsche / Katharina Riedl: The Liability of Arbitrators Under Austrian Law in Austrian Yearbook on International Arbitration. Bécs, 2015. 328.

³² Vö. a Kölni Landgericht 29. O 159/12 számú ügyben született ítélete.

³³ BH 2010/96.

ződést kötő felek megállapodására gondolt. Mivel a Ptk. 6:212. § (1) bekezdése szerint a felek a szerződést közös megegyezéssel bármikor megszüntethetik, egyébként sem szükséges szabályozni, ha a választottbírói szerződés valamennyi fele, azaz a peres felek és az érintett választottbíró is egyetért a választottbírói megbízatás megszüntetésében. A törvényből ebben az esetben csupán annyi következne, hogy ez a megállapodás nem a megkötésével válik hatályossá, hanem akkor, ha arról a többi választottbíró is értesült. A megszüntetés ilyen esetében a feleknek a Ptk. 6:212. § (2) bekezdése alapján a kölcsönös teljesítésekkel el kell számolniuk (vö. 6:276. § (2) bekezdés második mondat is).

Nem egyértelmű azonban a jogi helyzet akkor, ha a választottbíró tisztségét – a Vbt. 15. § (1) bekezdésén kívüli esetben – kizárólag a peres felek szüntetik meg a választottbíró hozzájárulása nélkül (visszahívás). Éppúgy, ahogy egy választottbíró sem kötelezhető az eljárás akarata ellenére történő lefolytatására, a jogviszony bizalmi jellegéből fakadóan a peres felek sem kényszeríthetők arra, hogy jogvitás ügyüket egy általuk nem kívánt választottbíró döntse el. Mivel a választottbíráskodás egyik alapelve a peres felek széles körű rendelkezési jogának az elismerése, a választottbírói szerződés immanens tartalmának kell elismerni annak a lehetőségét, hogy a peres felek a választottbíró tisztségének a megszüntetésében a választottbíró egyetértésének a hiányában is megállapodjanak. A német jog is elismeri a peres felek jogát, hogy a választottbírói szerződést közösen bármikor felmondják.³⁴

Amennyiben elfogadjuk a peres felek jogát a választottbírói szerződés megszüntetésére, akkor az ilyen eljárásuk nem minősülhet jogellenesnek, azaz nem sérti meg a választottbírói szerződést, így kártérítési kötelezettséget sem alapoz meg. A választottbíró visszahívás esetén igényt tarthat az eddigi tevékenységének ellenértékére. Amennyiben – mint itt – a választottbírói szerződést vállalkozási jellegű szerződésnek tekintjük, akkor a Ptk. 6:249. § (2) bekezdés megfelelő alkalmazásával a visszahívott választottbíróinak kártalanítás is jár, terheli azonban a kárenyhítési kötelezettség.

5. Az érvénytelenítés hatása a választottbíró és az állandó választottbíróóság díjigényére

5.1. A választottbíró díjazás iránti igénye

A Ptk. 2014. március 15-i hatályba lépése óta a magyar jog a szerződések visszterheségét még bizalmi tényállások esetében is főszabálynak tekinti (Ptk. 6:61. §, 6:272. §). A választottbíróról sem feltételezhető, hogy az eljárást ingyenesen kívánná lefolytatni.³⁵

³⁴ Lásd a Münchener Oberlandesgericht 34 Sch 26/07 ügyben született ítéletét.

³⁵ Kovács Marcel: A polgári perrendtartás magyarázata. 3. kötet, 2. kiadás, Budapest, Atheneum, 1930. 1428.; vö. BH 2001/387

Mivel az állandó választottbíróóságok szabályzatai, és az ajánlott eljárási szabályzatok egy része meghatározzák a választottbíró megillető díj mértékét, valamint annak megelőlegezése és viselése szabályait, a díjazás problémája azokban az eseti választottbíróági eljárásokban merül fel, amelyek esetében sem a választottbíróági szerződés, sem az alkalmazásra kiválasztott eljárási szabályzat, sem az alkalmazandó jogszabály nem tartalmaz ebben a kérdésben rendelkezést.

A Ptk. 6:63. § (3) bekezdésére figyelemmel a díjazás mértékének választottbíróági szerződésből hiányzó szabályai esetén az ellenszolgáltatás mértékét a teljesítési helyen a teljesítés időpontjában kialakult középárban kell meghatározni. A középár meghatározásában az állandó választottbíróóságok díjszabályzatai, illetve a választottbíró szakmájában irányadó óra- vagy napidíjak adhatnak segítséget.

Állandó választottbíróóságok esetén a választottbírói díj az eljárási szabályzat részét képező, vagy külön szabályzatként az eljárásra irányadó díjszabályzat vagy díjtáblázat alapján kerül meghatározásra, tehát a választottbírói szerződést kötő felek viszonylatában általános szerződési feltételnek minősül. Amennyiben a díjtáblázat vagy díjszabályzat a felek szerződésének részévé vált a Ptk. 6:78. § alapján akkor a 6:102. § (3) bekezdésére figyelemmel az esetleges tisztességtelensége nem vizsgálható.

A választottbíró díjigénye az általános gyakorlat szerint az eljárás befejezésével válik esedékessé (vö. Ptk. 6:245. § (3) bekezdés, 6:276. § (2) bekezdés első mondat). Mivel a választottbíró a szolgáltatását a peres felek mindegyikének nyújtja, díjkövetelését mindegyikükkel szemben érvényesítheti. Tekintettel arra, hogy a díjkövetelés, mint pénzkövetelés osztható, a Ptk. 6:28. § (1) bekezdése szerint a választottbíró a felektől a rájuk eső, kétség esetén egyenlő mértékű részt követelheti.

5.2. Az érvénytelenítés hatása a választottbíró díjigényére

A szerződési jog általános elve szerint ellenszolgáltatás csak szolgáltatásért jár. Amennyiben tehát a választottbíró nem nyújt szolgáltatást a peres feleknek, úgy díjazásra sem jogosult. Érvénytelenítés esetén azonban nem arról van szó, hogy a választottbíróági tanács nem nyújtott szolgáltatást, hiszen a választottbíróági tanács az ügyben döntést hozott, hanem arról, hogy a választottbíróági eljárás lefolytatása ellenére nem került elbírálásra az a jogvita, amelynek eldöntése a választottbíróági tanács feladata lett volna, mert az érvénytelenítés hatására az ítélet jogerő-hatálya ex tunc megszűnt. A Ptk. 6:123. § szerint a választottbíróági tanács szolgáltatásának alkalmaznak kell lennie a peres felek által meghatározott célra, azaz az eljárás tárgyát képező jogvita végleges elbírálására. Erről az ítélet érvénytelenítése (Vbt. 47. §), vagy végrehajtásának megtagadása (Vbt. 54. §) esetében nem beszélhetünk. Ezekben az esetekben tehát nem hibás teljesítésről, hanem nem-teljesítésről van szó.

A Vbt. 57. § (2) bekezdésének 2019. július 10-ig hatályos és az eddig az időpontig megkötött választottbírói szerződésre alkalmazandó szövegéből az a helyes jogalkotói értékelés következett, hogy a választottbíró díjazásának jogalapja a választottbíróági

ítéletet érvénytelenítő ítélet meghozatalával a törvény erejénél fogva megszűnik³⁶. Ezért a választottbíró által már megkapott díjazás jogalap nélküli, tehát a választottbíró által visszatérítendő volt (vö. Ptk. 6:579. §). A törvény szóhasználatából következően a választottbírónak nem az általa megkapott nettó összeget kellett az azt teljesítő peres félnek visszafizetnie, hanem a peres fél által fizetett díjat, mert ezzel vált a díjat fizető fél számára az eljárás díjmentessé. Az érvénytelenítésig esetleg még fel nem vett díjazást a választottbírói tanács tagjai az ítélet érvénytelenítése esetén nem követelhettk.

A módosított törvényszöveg mögötti jogi gondolat változatlanul alkalmazandó maradt azokban az esetekben, amikor az érvénytelenítést követően a választottbíró-sági eljárást a felek nem indíthatják, vagy nem indítják újra.

A Vbt. hatályos 57. § (2) bekezdése csak azt az esetet szabályozza, amikor a 47. § (5) bekezdésére figyelemmel valamelyik fél a jogvitát újra választottbíró-ság elé viszi, és erre figyelemmel a választottbíró-sági eljárás a törvény koncepciójának megfelelően folytatódik.

Nem minden esetben folytatódhat az eljárás, mert a Vbt. 47. § (2) bekezdés aa) és ba) pontjai szerinti érvénytelenítés esetén már maga az eljárás sem indulhatott volna meg jogszerűen.

A jogalkotó Vbt. 57. § (2) bekezdésében megjelenő rendelkezése a választottbíró-ságot igénybe vevő fél szempontjából egyszerűsíti le a jogi helyzetet azzal, hogy megkíméli egyrészt attól, hogy egy szolgáltatásért kétszer fizessen, másrészt attól, hogy hosszadalmas jogvitába bonyolódjon az érvénytelenített ítéletet hozó választottbíró-sági tanács tagjaival a nekik kifizetett díjazással kapcsolatban: *„A választottbíró-sági ítélet érvénytelenítése esetén az érvénytelenítést követően folytatódó eljárásban a felek a választottbíró-sági tanácsot megillető díj, valamint adminisztrációs költség fizetésére nem kötelezhetők.”*

5.2.1. A jogi helyzet újra nem induló eljárás esetén

Mivel a hatályos szabályozás a korábbtól eltérően nem rendezi azt a kérdést, hogy – újra nem indított eljárás esetén – a választottbírák megtarthatják-e a díjazásukat, a választ – magyar jog hatálya alatt álló választottbírói szerződést feltételezve – a Ptk. szabályai alapján kell megadni.

A választottbírói szerződés eredménykötelem jellegéből következik, hogy érvénytelenítés esetén a választottbíró-sági tanács részéről nincs olyan teljesítés, amelyért a peres feleket fizetési kötelezettség terhelné. Erre figyelemmel a jogi helyzet ugyanaz, mint a Vbt. 57. § (2) bekezdésének eredeti szövegezése esetében volt: A jogalap nélküli felvett díjazást a választottbírói tanácsnak a Ptk. 6:579. § szerint vissza kell fizetnie.

³⁶ A Vbt. 57. § (2) bekezdésének hatályos szövegét Magyarország 2020. évi költségvetésének megalapozásáról szóló 2019. évi LXVI. törvény 166. §-a állapította meg. A módosítást megelőzően a (2) bekezdés szövege a következőképpen szólt: „A választottbíró-sági ítélet érvénytelenítése esetén az érvénytelenített ítélettel megszünt választottbíró-sági eljárás választottbírói díjmentes, az érvénytelenített ítéletet hozó választottbíró-sági tanácsot díj nem illeti meg. Az érvénytelenítést követően folytatódó eljárásban a felek adminisztrációs költség fizetésére nem kötelezhetők”

Amennyiben az érvénytelenítés ellenére – például az eljárásban történt tényállás-feltárás tekintetében – valamiféle szurrogátum meglétét feltételezzük, akkor aliud szolgáltatásról és nem pedig nem-teljesítésről beszélhetünk, úgy hogy a választottbírói tanácsot elszámolási kötelezettség terheli, és tagjai csak a teljesítésük értékében tarthatják meg a választottbírói díjat.

A kellékszavatossági igények (pl. a Ptk. 6:177. § (1) bekezdés a) pontja szerint új ítélet hozatala) alkalmazására azért nem kerülhet sor, mert a választottbírák megbízatása – a Vbt. 45. § (3) bekezdése alapján – az ítélet meghozatalával megszűnt. Annak azonban nincs akadálya, hogy a választottbíróval szerződés fél az érvénytelenítés miatt a választottbíróval szemben Ptk. 6:142. § alapján kártérítési igénnyel éljen.

Mivel a felek a választottbírói tanács tagjaival önálló választottbírói szerződéseket kötnek, az elszámolási és a gazdagodási igények az egyes választottbírókkal szemben önállóan érvényesíthetőek. Kártérítési igény esetében azonban közös károkozásról beszélhetünk, úgy hogy a tanács tagjainak felelőssége egyetemleges (Ptk. 6:524. § (1) bekezdés a 6:144. § útján).

Részleges érvénytelenítés esetén az ellenszolgáltatás arányos leszállításának alkalmazása jön szóba.

A fentiek megfelelően alkalmazandóak akkor is, ha a választottbírói tanács ítélete ugyan nem kerül érvénytelenítésre, de a Vbt. 54. § alapján annak végrehajtását a bíróság részben vagy egészben megtagadja. Ebben az esetben ugyanis a választottbírói tanács a jogvitát ítélt dolgot eredményező hatállyal elbírálta, de a fél szerződési érdeke ennek ellenére nem került kielégítésre.

5.2.2. A jogi helyzet újrainduló eljárás esetén

A Vbt. 47. § (5) bekezdésének 12. §-ra való utalásából az következik, hogy ha az érvénytelenítést követően a fél újra választottbírói tanácshoz szeretne fordulni, akkor bár ugyanaz a választottbírói eljárás folytatódik, de mivel a korábbi választottbírói tanács tagjainak megbízatása a 45. § (3) bekezdésére figyelemmel megszűnt, az eljárásban eljáró választottbírókkal – akkor is, ha ugyanazon személyekről lesz szó – új választottbírói szerződést kell kötni. A folytatódó eljárásban szerződést kötő választottbíró a mandátumát már úgy vállalja el, hogy tudatában van a Vbt. 57. § (2) bekezdése szerinti rendelkezésnek.

A Vbt. 57. § (2) bekezdése szerint az új választottbírói szerződés alapján a – díjat korábban már megfizető – felek nem kötelezhetőek választottbírói díj fizetésére. A törvény nem azt mondja ki, hogy az új választottbírói szerződések ingyenes szerződések, hanem azt, hogy az egyébként fennálló díjfizetési kötelezettség teljesítésére a fél nem kötelezhető. Az új választottbírói szerződés visszerhességére lehet következtetni a Vbt. 62. § (1) bekezdés e) pontjából is, amely kifejezetten említi a választottbírói tanács ítélet érvénytelenítését követően folytatódó eljárás választottbírói díjának mértékét. (A választottbírói tanács díja a Kereskedelmi Választottbírói Tanács eljárás szabályzatának fogalommeghatározásában magában foglalja a választottbírói díjazást és – a regisztrá-

ciós díj kivételével –az állandó választottbíróság által nyújtott ügyviteli szolgáltatások ellenértékét is.)

Az eljárás kontinuitásának konstrukciójából az következik, hogy újraindítás esetén az érvénytelenített ítélet meghozatalával megszűnt eljárás folytatódik, ezért a fél által már teljesített fizetést – a fél szempontjából – az eljárás folytatódó részére is kiható hatályú ellenszolgáltatásnak kell tekinteni. A fél a jogvita eldöntéséért, mint egységes szolgáltatásért fizetett ellenszolgáltatást, ezt a szolgáltatást pedig – érvénytelenítés esetén – a folytatódó választottbíróági eljárásban hozott ítélettel kapja csak meg.

Abból, hogy a fél nem köteles újból díjat fizetni, az is következik, hogy amennyiben az eljárás folytatódása mellett dönt, akkor a teljesítése jogfolytonos, úgy hogy nem jogosult a korábban megfizetett díj visszakövetelésére. A fél korábbi teljesítését így előteljesítésnek, vagy előlegnek lehet tekinteni.

Amennyiben a felek megállapodása, vagy eljárási szabályzat nem rendezi a kérdést, akkor az egymást váltó választottbíróági tanácsok közül a folytatódó eljárásban nem érvénytelenített ítéletet hozó tanács nyújtotta a feleknek a díjköteles szolgáltatást. Mivel a peres felek a Vbt. 57. § (2) bekezdése alapján díjfizetésre nem kötelezhetőek, a folytatódó eljárásban eljáró új választottbíró a korábban eljáró választottbírótól követelheti a díjazás, illetve annak teljesítéssel arányos része kiadását, mert ellenkező esetben a régi választottbíró az új választottbíró rovására gazdagodna jogszerűen.

Részleges érvénytelenítés esetén a szolgáltatást az első és a második ítéletet hozó választottbíróági tanács közösen nyújtotta. Ilyen esetben az elvégzett munka, valamint az érvénytelenített és a nem érvénytelenített ítéleti részekre eső szolgáltatások arányában illeti meg a választottbíróági tanácsokat a díjazás arányos része.

A díjkövetelési igény követelhetőségének kizárása csak arra a tárgyi körre korlátozódik, amelyben a folytatódó eljárás azonos az érvénytelenített ítélet meghozatalát megelőzően folyó eljárással. Az eljárás tárgya értékének emelkedését eredményező keresetmódosítás, beszámítási igény és viszontkereset esetén a felek az általános szabályok szerint kötelezettek díj fizetésére.

A törvény konstrukciójából következik, hogy a fél akkor sem hivatkozhat a Vbt. 57. § (2) bekezdésére, ha a megszűnt eljárásban nem tett eleget a díjfizetési kötelezettségének. A jogszabály célja ugyanis a kétszeri díjfizetési kötelezettség elkerülésének biztosítása volt és nem az, hogy a fél a szerződéses alapon eljáró választottbíróóság szolgáltatását ingyenesen vehesse igénybe.

A Vbt. 57. § (2) bekezdése azt sem zárja ki, hogy a választottbíróóság a folytatódó eljárásban hozott ítéletében ne kötelezhesse a peresztes felet arra, hogy fizesse meg a pernyertes félnek az ezen fél által az érvénytelenítést megelőzően előlegezett választottbírói díjat.

5. 3. Az érvénytelenítés hatása az állandó választottbíróság díjigényére

A feleket nem csupán választottbírói díj, hanem adminisztrációs költség fizetésére sem lehet kötelezni. A Vbt. 57. § (2) bekezdés szerint a peres felek „a választottbíróügyi tanácsot megillető díj, valamint adminisztrációs költség fizetésére nem kötelezhetők”. A megszövegezésből nem világos, hogy a jogalkotó kizárólag a választottbíróügyi tanácsot megillető adminisztrációs költségre gondolt-e, vagy a Vbt. 62. § (1) bekezdés e) és g) pontjaira figyelemmel a Kereskedelmi Választottbírószakot, vagy bármely más állandó választottbírószakot megillető adminisztrációs költségre, esetleg mindkettőre.

Állandó választottbírószak eljárásának kikötése esetén a felek és az állandó választottbírószak között is létrejön egy jogviszony. Ez alapján az állandó választottbírószakot az eljárás adminisztrálásának kötelezettsége terheli, aminek keretében például lebonyolítja a választottbíróügyi tanács és a felek közötti levelezést, helyet biztosít a tárgyalásoknak és jegyzőkönyvezi azokat. Ezen adminisztrációs szolgáltatásokért a fél díjat fizet az állandó választottbírószaknak.

A Kereskedelmi Választottbírószak Eljárási Szabályzata a fogalommeghatározások között az rögzíti, hogy a Kereskedelmi Választottbírószak „adminisztratív segítséget nyújt a feleknek és az eljáró választottbíróügyi tanácsnak a választottbíróügyi eljárás gyors és hatékony lefolytatásához”. A segítségét a Kereskedelmi Választottbírószak a peres felek megbízásából ellenszolgáltatás fejében nyújtja. A peres felet terhelő fizetési kötelezettségeket – az adminisztrációs költségnek nevezett díj kivételével – a Kereskedelmi Választottbírószak választottbíróügyi díj jogcímén szedi be a fizetésre kötelezett peres féltől. A választottbíróügyi díj Eljárási Szabályzat szerinti definíciója „a választottbíróügyi eljárás lefolytatásával összefüggő költségeknek, így különösen a Választottbírószak és szervei által végzett munka és teljesített szolgáltatások díjának, illetve költségének (adminisztrációs díj), és a választottbírák tiszteletdíjának a fedezésére szolgáló, a választottbíróügyi eljárással járó közterheket is magában foglaló térítés”. A fél szempontjából egy fizetésre kerül sor, amely összeg a választottbírói és az adminisztrációs (ügyviteli) szerződés szerinti szolgáltatások ellenszolgáltatását is tartalmazza. A Vbt. 57. § (2) bekezdésben megjelenő jogalkotói szándék vélhetőleg arra irányult, hogy az ítélet érvénytelenítése esetén a fél ezen egységesnek tűnő fizetési kötelezettség alól teljes körűen mentesüljön.

A peres felek és az állandó választottbírószak közötti szerződés azonban gondosági és nem eredménykötelem, így a választottbírói szerződés nem teljesítése miatt az állandó választottbírószak is eselik az általa a folytatódó eljárásban nyújtott szolgáltatások díjazásától. A jogalkotó döntés dogmatikai alapja az lehetett, hogy az adminisztrációs szerződést úgy fogta fel, hogy az alapján az állandó választottbírószakot a nem érvénytelenített ítélet meghozataláig terheli adminisztrációs kötelezettség.

6. A felelősségkizárás kérdése

A kötelmi és szerződési jogi szabályok diszpozitivitásából (Ptk. 6:1. § (3) bekezdés, 6:59. § (2) bekezdés) következik, hogy a felek a szerződésszegésért való törvényes kártérítési felelősségüket korlátozhatják és ki is zárhatják. A felelősségkorlátozás és kizárás határait a Ptk. 6:152. §-a jelöli ki, amely szerint a szándékosan okozott, továbbá emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító szerződésszegésért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis.

A Vbt. 57. § (3) bekezdése ehhez az általános szabályhoz képest a felelősségkorlátozást és -kizárást csupán szűkebb körben, az enyhe gondtalanság esetében teszi lehetővé: „Az állandó választottbíróóság szabályzata, vagy eseti választottbíráskodás esetén a választottbíróági tanács és a felek megállapodása kizárhatja vagy korlátozhatja az állandó választottbíróóság, a választottbíróági tanács és a választottbírák felelősségét, kivéve a szándékos vagy súlyos gondtalanságból eredő károkozásért való felelősséget”.

Az általános szabály módosítása csak a választottbírákra, a választottbíróági tanácsra és az állandó választottbíróóságra vonatkozik, úgy hogy a választottbíróági eljárásban szerepet kapó további személyek, mint például a tanács által kirendelt szakértő (Vbt. 39. §), vagy a Kereskedelmi Választottbíróóság elnöksége (pl. a 15. § (1) bekezdése körében) esetében a felelősségkizárás és -korlátozás az általános kötelmi jogi szabályok szerinti körben lehetséges.

6.1. A felelősség jogalapja

A választottbíró felelősségének vizsgálata során különbséget kell tenni a szerint, hogy a kártérítési igényt a választottbíróági eljárás felei, vagy harmadik személyek érvényesítik, illetve a szerint, hogy a választottbíróóság érdemi ítélező tevékenységével kapcsolatban, vagy azon kívüli kört érintően kerül-e érvényesítésre.

A Vbt. hatálybalépését megelőző magyar felsőbbbíróági joggyakorlat a választottbíró és az állandó választottbíróóság felelőssége jogalapjával kapcsolatban nem mutat egységes képet.³⁷

Bizonyos eseti döntésekben a bíróságok nem szerződésszegési, hanem deliktuális alapon tartották elbírálhatónak a kártérítési igényt. A választottbíró terhelt eljárási és döntési kötelezettség megszegése esetén a Legfelsőbb Bíróság a kártérítési felelősséget „a polgári jogi kártérítési felelősség általános szabályai szerint (Ptk. 339. §)” látta megítélhetőnek³⁸. A jogi személy Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróóság ellen indított kártérítési perben a Kúria azt fejtette ki, hogy „A bíróság a jogerős ítélet indoklásában helyesen utalt a jogvita elbírálására irányadó anyagi jogi szabályokra. Ennek

³⁷ Lásd pl. László András Dániel: Felelősség a választottbíráskodási tevékenységgel okozott károkért az új választottbíróági törvény alapján. In: Burai-Kovács János (szerk.): A Kereskedelmi Választottbíróóság évkönyve 2018, HVG-ORAC, Budapest, 2019. 159. skk.

³⁸ BH 2010/96.

megfelelően a Ptk. 349. §-ának (3) bekezdése alapján alkalmazandó (1) bekezdésében meghatározott speciális törvényi feltételek meglétében kártérítésnek akkor van helye, ha a szerződésen kívül okozott kárért való általános polgári jogi felelősségnek a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése szerinti együttes feltételei fennállnak” (Pfv.III.21.148/2013/4.). A kárigény deliktuális alapon történt elbírálásából az is következett például, hogy az MKIK VB eljárási szabályzata 56. §-ában található felelősségkizáró rendelkezést a Fővárosi Ítéltábla nem tartotta a kártérítési perben alkalmazhatónak.³⁹

Ezzel szemben a Kúria a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, mint az MKIK VB hordozó szervezete elleni kártérítési igényt kontraktuális alapon bírálta el és azt állapította meg, hogy „a felperes Ptk. 318. § (1) bekezdése szerint alkalmazott Ptk. 339. § (1) bekezdésére alapított, I. r. alperessel szemben előterjesztett kárigénye az alperes jogellenes, szerződésszegő magatartása hiányában megalapozatlan”.⁴⁰

Ebben az ügyben a másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla még úgy foglalt állást, hogy az ítélet, mint eredmény szempontjából a peres felek és a választottbírószági tanács között nem állhat fenn szerződéses kapcsolat⁴¹. Ugyanígy különbséget tesz a Győri Ítéltábla is a választottbírószági tanács ítélkező és egyéb tevékenységei, döntései között (Pf.III.20.071/2017/3/I.).

6.1.1. Felelősség az ítélkező tevékenységért

Az itt képviselt álláspont szerint is különbség van a választottbírószági tanács felelőssége jogalapjában a szerint, hogy az állított károkozás a jogerő hatállyal bíró választottbírószági ítéletből, vagy a választottbírószági tanács egyéb cselekményéből fakad.

A választottbírák széles értelemben vett közjogi jellegű ítélkező tevékenysége, mint például a hatáskorról, az ideiglenes intézkedésről, az ügy érdeméről rendelkező határozatuk, illetve az ítélettel kapcsolatban előterjesztett kijavítási, értelmezési, kiegészítési vagy eljárásújtási igényvel kapcsolatos döntésük esetében nem lehet magyarázatot adni arra a kérdésre, hogy miért kellene ezt a tevékenységet a felelősség tekintetében eltérő szempontrendszer szerint elbírálni, mint az ugyanezt a tevékenységet – ha úgy akarjuk a Rousseaui értelemben vett társadalmi szerződés alapján – végző állami bíró esetében. A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság szerint sem akarhatnak a peres felek a választottbíró felelősségével szemben más mércét állítani, mint az állami bíróságokon hivatásszerűen ítélkező bírák esetében.⁴²

Az azonos jogalapon történő azonos szempontú elbírálás azért is indokolt, mert a választottbírói határozatok ellen a Vbt. tudatosan csak szűk körben tett lehetővé jogorvoslatot. Ezért reális a veszély, hogy a Ptk. 6:142. § szempontrendszere szerint elbírált

³⁹ BDT 2014/3137.

⁴⁰ Pfv.IV.20.816/2014/11.

⁴¹ BDT 2014/3137.

⁴² A II ZR 149/53 számú ügyben hozott ítéletében.

szerződésszegési (kontraktuális) alapú kártérítési igény érvényesítése alternatív, közvetett jogorvoslattá válik, ami szembe menne a törvényalkotó döntésével.⁴³

A magyar bírói gyakorlatban az az álláspont tekinthető uralkodónak, hogy mivel a bíróság jogerős határozata mindenkire kötelező, a jogerős ítélet jogellenessége egy kártérítési perben nem állapítható meg, tehát kártérítési igénynek nem lehet helyt adni, ha az a jogerős ítélet jogszabálysértő, téves tartalmára hivatkozással került előterjesztésre.⁴⁴

Az uralkodó joggyakorlat kiindulópontjában és ezért eredményében is hibás. Egyrészt a jogellenességet maga a károkozás jelenti (Ptk. 6:520. §), így a károkozó magatartás (itt: valamilyen tartalmú ítélethozatal) jogellenességét nem kell vizsgálni és azt a kártérítési ítéletben kimondani. Másrészt az alapperi ítélet kártérítési perben való – a kárigény feltételei fennálltának vizsgálata körében végzett – felülvizsgálata semmilyen tekintetben nem sérti az alapperi ítélet jogerejét, úgyhogy a kártérítési perben a jogerős ítélet érdeme is vizsgálható.⁴⁵

A választottbírói eljárásban született ítélet esetében azonban ennek, az állami bíróságok által hozott jogerős ítéletek kártérítési perben történő értékelésére vonatkozó lehetőségnek az alkalmazására nem minden esetben van mód. Ennek az az oka, hogy a felek a választottbírói szerződésükkel a jogvitájuk állami bíróságok általi elbírálását, történjen az közvetlenül, vagy egy kártérítési perben közvetve, kizárták. A választottbírói ítélettel kapcsolatban az állami bíróságnak kifejezetten csak a Vbt. 47. § (2) bekezdése és 54. §-a szerinti szűk körben van lehetősége a jogszerűség ellenőrzésére, amelynek keretében a választottbírói eljárást és ítéletét csak ebben a nem tágítható körben vizsgálhatja felül és az érvénytelenítés vagy végrehajthatatlanság kimondását indokolhatja meg azzal, hogy a választottbírói eljárási vagy anyagi jogszabályt sértett. Az érvénytelenítési perben a Pp. 369. § (3) bekezdésében foglaltaktól eltérően az állami bírósági rendszer nem jogosult a választottbírói ítélet érdemi felülbírálatára, mert a jogvita megítélésének a jogát a felek az állami bíróságok kompetenciájából elvonták és azt minden tekintetben a választottbírói eljárásra bízta. Erre figyelemmel a választottbírói ítélet érdemi felülvizsgálatának a lehetőségét az állami bíróság egy kártérítési perben sem kaphatja meg. Amennyiben azonban a választottbírói ítélet érvénytelenítésre, vagy végrehajtása megtagadásra került, az érvénytelenítés vagy végrehajtás megtagadás okától függően megindítható a kártérítési per a választottbírói tanács tagjai, mint egyetemlegesen kötelezett károkozók ellen.

A Ptk. 6:525. § (1) bekezdése és 6:549. § (1) bekezdés utolsó mondata szerinti jogelvekből következik, hogy a fél egy kártérítési perben nem hivatkozhat olyan okra, amelyre érvénytelenítés esetében hivatkozhatott volna, hiszen ebben az esetben a károkozását érvénytelenítési kereset benyújtásával megakadályozhatta volna.

Mivel a feleken kívüli személyek érvénytelenítési per indítására nem jogosultak, az általuk a választottbírói ítélet jogellenességére hivatkozással kezdeményezett kártérítési perben az eljáró bíróság a Vbt. 47. § (2) bekezdése szerinti esetkörökben vizs-

⁴³ Vö. 3131/2019. (VI.5.) AB határozat [22] pont.

⁴⁴ Kúria Pfv.III.21.148/2013/4. 6.o.; BH 1993/32., 2003/65., BDT 2009/1949, 2006/1496.

⁴⁵ Vö. 778/D/2000 és 339/B/2003 AB végzések, PJD 2017/6., BDT 2017/3612., 2014/3137.

gálhatja a választottbíróági ítélet jogellenességét. Tekintettel a Pp. 176. § (1) bekezdés d) pontja szerint megkövetelt félonosság hiányára egy ilyen felülvizsgálatra akkor is sor kerülhet, ha a választottbíróági eljárás feleinek valamelyike már eredménytelenül érvénytelenítési pert indított.

A jogalkalmazó tevékenységért való kárfelelősség területén a „bíróági gyakorlat következetes abban, hogy valamely jogszabály rendelkezésének az egyes államigazgatási szervek, illetőleg a bíróságok részéről történő téves értelmezése vagy a bizonyítékok téves értékelése felróható magatartást önmagában nem valósít meg, ahhoz nyilvánvaló és kirívó jogsértés szükséges”.⁴⁶ Ilyen, kirívóan súlyos jogalkalmazási hibáról akkor lehet például beszélni, ha a bíró nem hatályos jogszabályt alkalmaz⁴⁷, vagy a jogszabály egyértelmű és félreérthetetlen szövegével ellentétes döntés született⁴⁸. Nem állapítható meg kárfelelősség, ha a bíróság által alkalmazott jogszabály nem egyértelmű, vagy annak az ítélet meghozatalakor nem volt egységes joggyakorlata.⁴⁹

Ezeket az elveket a bírói gyakorlat a választottbíróóság ítélkezése esetén is alkalmazhatónak tekinti.⁵⁰

Az új Ptk. hatályba lépése a fentiekben nem változtatott, mert a Ptk. 6:519. § második mondatából következően a deliktuális kárfelelősségnek továbbra is feltétele a felróhatóság. Felróhatónak pedig csak a kirívóan jogszabálysértő ítélkezés minősül.

6.1.2. Felelősség az ítélkező tevékenységen kívüli esetekben

A Ptk. 6:137. § szerint bármely kötelezettség szerződészerű teljesítésének elmaradása a szerződés megszegését jelenti. Ezért egy kártérítési perben elsődlegesen azt kell feltárni, hogy pontosan milyen kötelezettségek terhelték az adott ügyben eljáró választottbíró, illetve az eljárást adminisztráló állandó választottbíróági szervezetet. Tekintettel arra, hogy ezeket a jogviszonyokat jogszabály csak nagyon töredékesen szabályozza és a gyakorlatban sem szokásos, hogy a peres felek és a választottbírák, illetve az állandó választottbíróóság részletes szerződést kössenek egymással, a jogviszony tartalmát, illetve a feleket abból terhelő kötelezettségeket a kártérítési igényt elbíráló bíróságnak a Ptk. 6:8. § (1) bekezdésére és a 6:86. § (1) bekezdésére figyelemmel nem csak értelmeznie kell, hanem hiányzó rendelkezések esetén a bíróságnak kiegészítő szerződésértelmezése keretében a felek megállapodásából, a jogviszony sajátosságaiból, valamint a kötelekre és szerződésekre vonatkozó általános szabályokból kiindulva azt is meg kell vizsgálnia, hogy észszerűen, jóhiszeműen és kölcsönösen együttműködve eljáró felek milyen szabályozásban állapodtak volna meg, ha az adott kérdést a szerződésükben rendezték volna.

⁴⁶ BH 2009/15.

⁴⁷ BH 2010/38.

⁴⁸ EBH 2001/526.

⁴⁹ BDT 2017/3696., 2017/3650.

⁵⁰ BDT 2014/3137.; Kúria Pfv.III.21.148/2013/4.

A szerződésszegés megállapítása esetén a felelősség alóli mentesüléshez, a hibás teljesítés 6:174. § (1) bekezdése szerinti kimentéséhez a Ptk. 6:142. § alapján azt kell bizonyítani, hogy a szerződésszegést a károkozó ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és a károkozótól nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa.

6.2. Az állandó választottbíróóság felelőssége

Az állandó választottbíróóság a félnek ügyviteli, adminisztratív szolgáltatást nyújt. Mivel az állandó választottbíróóság ítélkező tevékenységet egyáltalán nem gyakorol, tevékenységének nincs olyan aspektusa, amely a bírósági jogkörben okozott károkozásra kialakult elvek alapján kellene megítélni.

Amennyiben az állandó választottbíróósági szervezet a feleknek a köztük létrejött szerződés megszegésével okoz kárt, akkor ezt kontraktuális, az ezen kívüli minden más károkozást deliktuális alapon kell megítélni.

Az állandó választottbíróóságokat érintő kérdés, hogy mennyiben felelősek a választottbíróósági tanácsok által okozott károkért.

A válasz megadásához előkérdésként az állandó választottbíróóság jogképességének problémáját kell megvizsgálni: Tekintettel arra, hogy a Kereskedelmi Választottbíróóságot sem a Vbt., sem a gazdasági kamarákról szóló 1999. évi CXXI. törvény nem minősíti jogi személylé, eljárását és tevékenységét a hordozó szervezetenek, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarának kell betudni (BDT 2014/3137.), azaz a Kereskedelmi Választottbíróóság maga nem jogképes, jogai és kötelezettségei nem lehetnek, a jogokat és kötelezettségeket az 1999. évi CXXI. tv. 3. § (1) bekezdése és a 2006. évi LXV. törvény 8/A. § (1) bekezdése szerint köztestületként jogi személynek minősülő Magyar Kereskedelmi és Iparkamarának szerzi. Nem vonatkozik más a Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamara mellett működő Állandó Választottbíróóságra sem. Mivel a Sport Állandó Választottbíróóság szintén nem jogi személy, hanem az ugyancsak köztestületi formában működő Magyar Olimpiai Bizottság keretein belül működik, jogi személyként a Magyar Olimpiai Bizottság minősül az állandó választottbíróóság neve alatt szerzett jogok és kötelezettségek alanyának. A fentiekből az is következik, hogy a fenti állandó választottbíróóságoknak perbeli jogképességük sincs (vö. Pp. 33. §). (Amennyiben a továbbiakban az állandó választottbíróóság valamilyen jogviszonyáról van szó, akkor ezen a fenti állandó választottbíróóságok tekintetében mindig a jogi személy hordozó szervezettel való jogviszonyt kell érteni.)

A választottbíráskodás szerződési koncepciójában a peres felek a választottbíróósági tanács tagjaival kötnek választottbírói szerződést. A választottbíróósági eljárást a választottbíróósági tanács folytatja le (Vbt. 30. §, 36. §). A választottbíróósági ítéletet a választottbíróósági tanács hozza (Vbt. 42. §, 44. §). A jogerő a választottbíróósági tanács által hozott ítélethez kapcsolódik (Vbt. 53. § (1) bekezdés). Egy állandó választottbíróóság

ebben a folyamatban csak annyiban vesz részt, hogy az eljárás feleinek és a választottbíró-sági tanácsnak – külön szerződés alapján – ügyviteli szolgáltatásokat végez.

Kontraktuális oldalról vizsgálva azt kell megállapítanunk, hogy a választottbíró-sági tanács az állandó választottbíró-ságnak nem teljesítési segéde. A deliktuális felelősséget vizsgálva pedig azt, hogy a választottbíró-sági tanács tagjai az állandó választottbíró-ságnak nem alkalmazottai, nem tagjai, és nem is megbízottjai. A választottbíró-sági tanács és az állandó választottbíró-ság között nincs olyan jogviszony, amely alapján az állandó választottbíró-ság felelős lenne a választottbíró-sági tanács eljárásáért és döntéséért.

Ez akkor is így van, ha a fél mulasztása miatt az állandó választottbíró-ság valamely szerve vagy tisztségviselője jelöl ki egy választottbíró-t. Ilyen esetben a kijelölő a peres fél helyett, a peres felek képviseletében jár el és felelőssége csak a gondos kiválasztásra terjed ki, nem pedig a kijelölt választottbíró eljárására.

Ezzel a jogi értékeléssel ellentétes a bírói gyakorlat: A Kúriai Kúria Pfv. III.21.148/2013/4. szám alatti ítélete a (jogi személy) állandó választottbíró-ság ítélete-ként értelmezi a választottbíró-sági tanács ítéletét. A BDT 2014/3137. sz. döntésében a Fővárosi Ítéltábla azt fejtette ki, hogy a jogképességgel nem rendelkező Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíró-ság ítélező tevékenységét az azt működtető Magyar Kereskedelmi és Iparkamarának kell betudni. A Győri Ítéltábla Pf.V.20.031/2019/6/I. számú ítéletében érdemben elbírálta a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara ellen benyújtott kártérítési igényt, amelyet felperes azért érvényesített mert egy választottbíró-sági tanács az általa készített szakvéleményt a bizonyítékok közül kirekesztette és a felperes számára szakértői díjat nem állapított meg.

A megjelölt – még az 1959-es Ptk. alapján hozott – határozatok egyike sem ad az indokolásában magyarázatot arra, hogy miért kellene a felekkel kötött szerződés alapján az állami bíróságok helyett eljáró választottbíró-sági tanács tevékenységéért a csu-pán ügyviteli-szervező tevékenységet ellátó állandó választottbíró-ságnak helyt állnia.

Az állandó választottbíró-ságra történő felelősségátvitelt a Ptk. 6:549. § (1) bekezdése sem alapozza meg. Az, hogy a Ptk. 6:519. § alkalmazása során a választottbíró-sági tanács ítélező tevékenységével okozott károk esetében is az állam bíróságainak felelősségére kialakult elveket kell alkalmazni, nem jelenti azt, hogy a felelősségtelepítést szabályozó és a kárenyhítési kötelezettséget pontosító Ptk. 6:549. § (1) bekezdés is alkalmazandó. A Ptk. koncepciója szerint ugyanis a közhatalmi tevékenység gyakor-lása esetén nem a konkrét tevékenységet kifejtő természetes személy, hanem a közhata-talmat a feladatköre alapján gyakorló jogi személy tartozik felelősséggel (Ptk. 6:548. § (2) bekezdés első mondat). Ez a felelősségátvitelt az állandó választottbíró-ság és a választottbíró-sági tanács viszonylatában értelmezhetetlen, mert a jogerővel felruházott választottbíró-sági ítélet hozatalában megjelenő közhatalmat a választottbíró-sági tanács és nem az állandó választottbíró-ság gyakorolja.

Annak azonban nincs semmi akadály, hogy a választottbíró-sági tanácsot terhelő kártérítési felelősséget az állandó választottbíró-ság átvállalja. A Kereskedelmi Választottbíró-ság mintaklauzulája úgy szól, hogy „a felek az állami bíróság útját kizár-

ják és alávetik magukat a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíróság (Kereskedelmi Választottbíróság Budapest) kizárólagos és végleges döntésének”. Az ajánlott választottbírói kikötés szövegezéséből az következik, hogy a Kereskedelmi Választottbíróság az általa adminisztrált eljárásokban a választottbírói tanács döntését a saját döntésének fogadja el. Abból a tényből, hogy a szerződő felek a mintaklauzulát alkalmazzák, arra lehet következtetni, hogy a Kereskedelmi Választottbíróság tartozásátvállaló nyilatkozatához előzetesen hozzájárultak, és erre figyelemmel a káruk megtérítését a Ptk. 6:203. § (1) bekezdés utolsó fordulata alapján csak tőle követelhetik. Ezt az értelmezést megerősíti a Kereskedelmi Választottbíróság azon általános eljárása, hogy az ítéletek az állandó választottbírói fejléces papírján kerülnek kiadmányozásra és az Eljárási Szabályzat 44. § (1) bekezdés a) pontja alapján a Kereskedelmi Választottbíróság megnevezését tartalmazzák.

6.3. A felelősség kizárása

Valamely állandó választottbírói peres felek által a választottbírói szerződésben kikötött vagy később elfogadott eljárási szabályzata egyrészt a peres felek és a választottbírói (illetve ennek jogi személyisége híján a mindenkori hordozó szervezete) között hoz létre egy jogviszonyt az ügy adminisztrációjának elvégzésével kapcsolatban, másrészt tartalmazza választottbírói szerződés egyes szabályait is (pl. a díjazás mértékét és annak megelőlegését). A választottbíró a megválasztása vagy kijelölése elfogadásával vállalja el a választottbírói szabályzata szerinti eljárás lefolytatását, azaz ezzel az aktussal fogadja el az eljárási szabályzat rendelkezéseinek hatályát.

Ha a választottbírói szerződésükben a jogvita eldöntését állandó választottbírói elé utalják a felek, akkor a jogvita eljárási adminisztrációjának lebonyolítására jön létre a peres felek és az állandó választottbírói között szerződés, hiszen az állandó választottbírói csak az eljárás szervezési feladatait végzi el, a jogvita érdemi elöntése a választottbírói tanács feladata⁵¹. A konkrét jogvita ügyben a Vbt. 59. § (2) bekezdés utolsó mondatának megfelelően – a bevett, de dogmatikailag téves állásponttól eltérően – azonban nem az állandó választottbírói, hanem az eljárási szabályzat szerint megalkotott választottbírói tanács jár el és hoz határozatot.

A Kereskedelmi Választottbíróság eljárási szabályzata úgy rendelkezik, hogy a Kereskedelmi Választottbíróság a szervein keresztül adminisztratív segítséget nyújt a peres feleknek és az eljáró választottbírói. Ennek hiányában az adminisztratív tevékenységet a választottbírói szerződés keretében az azért kapott díjazás ellenében (vö. Ptk. 6:133. §) a választottbírói tanácsnak kellene ellátnia. Ebben a tekintetben az állandó választottbírói olyan tevékenységet végez, mintha a választottbírói tanács teljesítési segédje lenne. A jogviszonyok kialakítására figyelemmel azonban az adminisztratív és a bírói funkció elválasztásra kerül és az állandó választottbírói a

⁵¹ Az osztrák jog tekintetében lásd: OGH 4Ob30/12h számú ügyben hozott ítéletének 1.4. (a) pontját.

peres feleken kívül a választottbíróvási tanáccsal is szerződéses jogviszonyba lép. Bár a regisztrációs költséget és a választottbíróvási díjat a peres felek viselik, a dogmatikai háttérből következően az állandó választottbíróvási és a választottbíróvási tanács közötti szerződés is visszerthes szerződésnek minősül.

Az eljárási szabályzat, mint több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatározott, egyedileg nem tárgyalt rendelkezések gyűjteménye általános szerződési feltételnek minősül. Az általános szerződési feltétel alkalmazójának – a választottbíróvási szerződés részét képező feltételek kivételével – az állandó választottbíróvási tekintendő. Ha a peres felek eseti választottbíráskodásukra egy ajánlott eljárási szabályzat rendelkezéseit rendelik alkalmazni, akkor ez az eljárási szabályzat – az alkalmazására vonatkozó kikötés egyedi megtárgyaltságának hiányában – annak ellenére a felek szerződésének részévé váló (lásd Vbt. 3. § (2) bekezdés a) és b) pontjai) általános szerződési feltételnek minősül, hogy annak rendelkezéseit – mint például a választottbíróvási szerződés tekintetében – nem a felek valamelyike fogalmazta meg.⁵²

Amennyiben valamely, a fentiek szerint általános szerződési feltételnek minősülő eljárási szabályzat a Ptk. 6:78. §-ra figyelemmel a felek választottbíróvási szerződésének a részévé válik, akkor – a főszoigáltatásokat és azok arányát világosan és érthetően megállapító részek kivételével – alkalmazható rá a 6:102. § (1) bekezdés tisztességtelenségi tesztje.

Amennyiben a választottbíróvási kikötést általános szerződési feltételek részeként kötik meg a felek, akkor a Legfelsőbb Bíróvási – eseti választottbíráskodás körében kialakított – álláspontja szerint a kikötött választottbíróvási Vbt. rendelkezéseitől eltérő választottbíróvási szabályzata csak akkor válik a felek szerződésének a részévé, ha az eltérésekről a választottbíróvási kikötést alkalmazó fél a másik felet tájékoztatta és az ezt követően az eljárási szabályzat alkalmazását külön elfogadta⁵³. A felelősségkorlátozás lehetőségére a Vbt. 57. § (3) bekezdése már kifejezetten utal és a magyar állandó választottbíróvási eljárás szabályzatai élnek is ezzel a lehetőséggel. Erre figyelemmel a felelősségkizáró rendelkezés nem tér el az általános szerződési gyakorlattól. Ezért a felelősségkorlátozó kikötés – a szabályzat elfogadásával – anélkül a felek szerződésének részévé válik, hogy valamelyik felet a Ptk. 6:78. § (2) bekezdése szerinti külön tájékoztatási kötelezettség terhelné.

A Kereskedelmi Választottbíróvási eljárás szabályzata is él a felelősségkorlátozás intézményével. Az eljárási szabályzat 50. §-a úgy rendelkezik, hogy „A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, a Választottbíróvási, annak szervei és az alkalmazásában álló személyek, a választottbíróvási tanács, valamint annak tagjai kártérítési és bármilyen egyéb jogkövetkezémmel járó felelőssége, továbbá bármilyen jogcímen történő megtérítési, helytállási kötelezettsége kizárt minden, a választottbíróvási eljárással

⁵² Így például az OGH az 1 Ob 253/97f szám alatti ügyben.

⁵³ EBH 2007/1624.

kapcsolatban felmerült cselekményért vagy mulasztásért, kivéve a szándékos vagy súlyos gondatlanságból eredő károkozásért való felelősséget”.

Az itt képviselt álláspont szerint a választottbíróvási tanács ítélező tevékenységével kapcsolatos kárigényt deliktuális alapon kell elbírálni. Ebben a körben nem a szerződéses felelősségkorlátozás (Ptk. 6:152. §) alkalmazható,⁵⁴ hanem a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség korlátozására és kizárására vonatkozó – szó szerint azonos – rendelkezés (Ptk. 6:526. §) az irányadó.

Az általános szerződési feltételnek minősülő felelősségkorlátozás nem minősíthető indokolatlannak. Az ítélező tevékenység nem folyhatna nyugodt körülmények között, ha a választottbírákat már enyhe gondatlanság miatt is kártérítési igények fenyegethetnék. Vélhetőleg a választottbírói tisztség betöltésére sem lehetne megfelelő szakembereket találni, ha nem kerülne sor felelősségkorlátozásra. A felelősségkorlátozás igazából nem a választottbíró, hanem a választottbírói ítélező tevékenységet és ezáltal magát a választottbíráskodás intézményét védi.

Más a helyzet a pervezetési és az ítélező tevékenységen kívüli körben (pl. előleggel való elszámolás kötelezettsége) és az adminisztratív szolgáltatásokat ellátó választottbíróvási szervezet, valamint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara tekintetében. Itt ugyanis a fenti elvek alkalmazásának már nincs helye, ezért mindig egyedileg kell megvizsgálni, hogy az általános szerződési feltételnek minősülő egyoldalú felelősségkizárás indokoltnak tekinthető-e, vagy ennek hiányában a Ptk. 6:102. § (1) bekezdése szerint tisztességtelennek minősül.

Bár választottbíróvási tanács alatt a Vbt. 3. § (1) bekezdés 5. pontja az egyedül eljáró választottbíró, a Vbt. 57. § (3) bekezdése a választottbírák felelősége mellett a választottbíróvási tanács felelősége kizárásának korlátait is megadja. Ennek a különbségtételnek akkor lehet értelme, ha azt feltételezzük, hogy a jogalkotó a választottbíróvási tanácsot az azt alkotó választottbírák összességétől jogilag eltérő szervezetnek tekinti.

A jogszabály megfogalmazásának az a praktikus szempont is az oka lehetett, hogy a tanácskozási titok miatt a peres felek – az ítélet aláírásának megtagadása esetének kivételével; Vbt. 44. § (1) bekezdés második mondat – nem tudhatják, hogy a választottbíróvási tanács határozatát melyik választottbíró támogatta és melyik ellenezte, így amennyiben a határozatot a peres fél a választottbírói szerződés megszegéseként értékeli, kénytelen a választottbíróvási tanács, mint kényszerű pertársaság ellen fellépni.

7. Összefoglalás

Bár a Vbt. nem kodifikálja a választottbírói szerződést, annak egyes elemeire vonatkozóan lényeges rendelkezéseket fogalmaz meg. A joggyakorlatnak és a jogtudományoknak most már nem csak az a feladata, hogy a választottbírói szerződés dogmatikáját

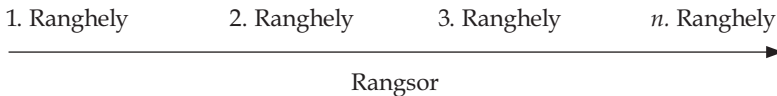
⁵⁴ Vö. BDT 2014/3137.

kidolgozza, hanem az is, hogy a Vbt. 57. § több, egymással össze nem függő részterületre vonatkozó szabályait értelmezze és a velük kapcsolatos kérdéseket megoldja. A jogalkotónak pedig az lehetne az ambiciózus és tudtommal nemzetközi példa nélküli feladata, hogy a gyakorlati tapasztalatok és a joggyakorlat, valamint jogirodalom eredménye alapján a szerződéstípust kodifikálja.

dr. Metzinger Péter
ügyvéd, egyetemi docens
Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdasági Jogi Tanszék

Az ingatlan-nyilvántartási rangsor

Az ingatlan-nyilvántartási rangsor intézménye első látásra mentes a dogmatikai problémáktól: az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett egyes jogok¹ lineáris rendet alkotnak, a sorban előbbi ranghelyen álló jog megelőzi (kizárja) a rangsorban hátrébb (későbbi ranghelyen) álló jogot:

A rangsor tehát az adott ingatlanra vonatkozó egyes jogok szekvenciája. Ha azonban a – bizonyos párhuzamosságokkal terhelt – tételes jogi szabályozást² közelebbről is megnézzük, a dogmatikai következetesség az alaki (közigazgatási eljárási) és a polgári anyagi jogi rangsor és ranghely megkülönböztetéséhez vezet, illetve rámutat a rangsor egyik alapvető tételes jogi szabályának az aktuális gyakorlati ürességére és a bírói gyakorlat egyenetlenségeire.

1. Jogágak között

A bejegyzés alapjául szolgáló polgári jogi jogügylet (pl. adásvételi szerződés) anyagi jogi státusza és az ügyfél (vevő) által az alapján megindított ingatlan-nyilvántartási eljárás elintézése közvetlen kapcsolatban áll egymással: a polgári jogi jogügylet szükséges, azonban nem elégséges feltétele a (kérelmező vevő szempontjából) sikeres közigazgatási eljárásnak (vagyis példánkban a vevő tulajdonjoga ingatlan-nyilvántartási bejegyzésnek). Az adásvételi szerződés jogcímet jelent a vevőnek a tulajdonjog megszerzéséhez, de maga a jogszerzés csak a tulajdonjoga ingatlan-nyilvántartási bejegyzésével történik meg.³

¹ Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzést tág értelemben használjuk, az tehát magában foglalja a tények feljegyzését is.

² A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.), az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: Inytv.) és az Inytv. végrehajtásáról rendelkező, 109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet (a továbbiakban: Vhr.).

³ Ptk. 5:38. § (2) bek., illetve 5:168. § (2) bek.

A bejegyzés alapjául szolgáló polgári jogi jogügyletet (adásvételi szerződést és bejegyzési engedélyt) az ingatlan-nyilvántartási eljárásban (minősített) okirattal kell bizonyítani,⁴ de a 3/2007. KPJE határozat is leszögezi, hogy az ingatlanügyi hatóság hatásköre nem terjed ki a felek közötti esetleges polgári jogvita eldöntésére, vagyis az ingatlan-nyilvántartási eljárásban a földhivatal csupán azt konstatálhatja, hogy a benyújtott szerződés formailag hibátlan-e vagy sem, tartalmazza-e a szükséges adatokat és nyilatkozatokat.⁵ A tulajdonjog megszerzésének anyagi jogi jogalapját, a tulajdonjog-bejegyzési kérelem közigazgatási jogi elintézését, végül a bejegyzett jogot alapvetően a ranghely és a rangsor intézményei kapcsolják össze.

A rangsor és a ranghely a tételes jogban közvetlenül az ingatlan-nyilvántartási kérelmekre vonatkozik, és csak a kérelem pozitív elbírálása esetén terjed tovább magára a bejegyzésre (a bejegyzett jogra, tényre): az anyagi ranghely és anyagi jogi rangsor az ingatlan-nyilvántartásba már bejegyzett jogok és feljegyzett tények, az alaki ranghely és rangsor pedig az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés, feljegyzés végett az ingatlanügyi hatósághoz benyújtott kérelmek attribútuma. A rangsor és a ranghely fogalmak ennek megfelelően kettős (alaki és anyagi jogi) értelemben használatosak a bírói gyakorlat, a tételes jog és a jogirodalom részéről is, de e kettősség sem a jogirodalomban,⁶ sem a bírói gyakorlatban⁷ nem következetes (nem is mindig tudatos), és elnevezésében a tételes jog is egy kalap alá veszi az anyagi és az alaki rangsort.

Az alaki és anyagi rangsor és ranghely tételes jogi említéseit a könnyebb áttekinthetőség végett az alábbi táblázatban foglaljuk össze:

⁴ Az Inyvtv. 32. § (1) és (3) bek. értelmében a tulajdonjog megszerzéséhez – egyebek mellett – szükséges, hogy az okirat tartalmazza a bejegyzett jogosult bejegyzést engedő (feltétlen és visszavonhatatlan) nyilatkozatát, mégpedig közokirat, ügyvéd vagy kamarai jogtanácsos által ellenjegyzett magánokirat formájában.

⁵ E körben az ingatlanügyi hatóság az okirat „nyilvánvaló érvénytelenségét” jogosult csak megállapítani, az Inyvtv. 51. § (1) bek. alapján.

⁶ Lásd lentebb.

⁷ Lásd pl. a lentebb elemzett KGD2008.140. számú döntvényt.

	Ranghely	Rangsor
Eljárásjogi értelemben	–	<i>Inyvt. 44. § (1) bek. első mondat</i> ⁸ <i>Inyvt. 44. § (2)-(3) bek.</i> ⁹ <i>Inyvt. 47/A. § (1) bek. a) pont</i> ¹⁰ <i>Inyvt. 47/A. § (5) bek. a) pont</i> ¹¹ <i>Inyvt. 61/C. § b) pont</i> ¹²
Anyagi jogilag	<i>Ptk. 5:178. § (4) bek.</i> ¹³ ; <i>5:180. §</i> ¹⁴ <i>Inyvt. 7. § (1)-(2) bek.</i> ¹⁵	<i>Ptk. 5:169. §</i> ¹⁶ <i>Ptk. 5:180. § (4) és (6) bek.</i> <i>Inyvt. 7. § (5) bek.</i> ¹⁷ <i>Inyvt. 44. § (1) bek. utolsó mondat</i> ¹⁸ <i>Inyvt. 54. § (4) bek.</i> ¹⁹

Az Inyvt. 43. § pedig egyszerre alaki és anyagi jogi értelemben is használja a rangsort: a hiánypótlás kapcsán például az alaki, míg a fellebbezés kapcsán az anyagi jogi rangsorról van szó, mert a hiánypótlás a kérelem elintézési folyamatára vonatkozik, míg a fellebbezés az elintézett kérelemre, tehát a bejegyzett/feljegyzett jogra/tényre (vagy a bejegyzési kérelem elutasítására).

⁸ A beadványokat az iktatószámok sorrendjében kell elintézni.

⁹ A beadványok rangsorának (tehát az alaki rangsornak) a megváltoztatása vonatkozásában.

¹⁰ Függetlenül kell tartani a beadvány elintézését a rangsorban előrébb álló beadvány elintézéséig.

¹¹ Az ügyintézési határidő az (1) bekezdés a) pontja esetében a rangsorban előrébb álló beadvány elintézését követő napon kezdődik.

¹² Az Ákr. 123. § (1) bekezdésének g) pontja alkalmazása szempontjából súlyos eljárási jogszabálysértésnek minősül, ha a beadványok intézése a rangsor elvének megsértésével történik.

¹³ A bejegyzés az elrendelésének alapjául szolgáló kérelem benyújtásának időpontjára visszamenőleges hatályú.

¹⁴ [A rangsor és a ranghely] (1) Ranghelyet olyan kérelemmel lehet alapítani, amelyhez a bejegyzés alapjául szolgáló okiratot is mellékeltek. (2) Azok a jogok, amelyek bejegyzésének hatálya ugyanazon időpontban kezdődik, azonos ranghelyen állnak. (3) Az azonos napon érkezett kérelmek bejegyzésének sorrendjét, a bejegyzések és a feljegyzések hatályosulásának ranghelyét a bejegyzés alapjául szolgáló okiratok keltezésének, kiállításának vagy – ha az okirat alapján való bejegyzéshez ellenjegyzés szükséges – ellenjegyzésének időpontja határozza meg. (4) A bejegyzések rangsora valamennyi érdekelt hozzájárulásával megváltoztatható. A rangsor megváltoztatásához a ranghely megváltoztatása tényének ingatlan-nyilvántartásban való feljegyzése szükséges. (5) A bejegyzések ranghelyével való rendelkezés nem járhat harmadik személy – a ranghely módosításának időpontjában bejegyzett – jogának sérelmével. (6) A rangsor megváltoztatása folytán előreléptetett jog az előrelépéssel szerzett ranghelyét megtartja akkor is, ha a hátraléptetett jog megszűnik, vagy ha a hátraléptetett jelzáloggal biztosított követelés elévül.

¹⁵ (1) Az ingatlan-nyilvántartásban egy-egy bejegyzés ranghelyét és ezzel a bejegyzések rangsorát – e törvény eltérő rendelkezése hiányában – a bejegyzés, feljegyzés iránt benyújtott kérelem, megkeresés iktatási időpontja határozza meg. Ranghelyet csak olyan kérelemmel lehet alapítani, amelyhez a bejegyzés alapjául szolgáló okiratot is mellékeltek.

(2) A ranghely előzetes biztosításának, a ranghely fenntartásának ténye a jogosultak kérelme alapján az ingatlan-nyilvántartás tulajdoni lapján legfeljebb egy évi időtartamra, a törvényben meghatározott módon feljegyezhető.

¹⁶ [A rangsor elve] Az ingatlanra bejegyzett jogok ingatlan-nyilvántartási sorrendjét (a továbbiakban: rangsor) a bejegyzések hatályának kezdetére irányadó időpontok határozzák meg.

¹⁷ A zálogjog, az ahhoz kapcsolódó elidegenítési és terhelési tilalom, illetve a végrehajtási jog törlése tárgyában hozott határozatot a széljegyzett beadványok rangsorára való tekintet nélkül kell az ingatlan-nyilvántartásban átvezetni.

¹⁸ A bejegyzés alapjául szolgáló okiratnak nem tekinthető irat a rangsor megállapításánál nem lehet figyelembe venni.

¹⁹ A bejegyzés, feljegyzés Ptk. szerinti kijavításáról, illetve a határozat kiegészítéséről, továbbá a bejegyzéssel, feljegyzéssel, adatok átvezetésével (e bekezdés alkalmazásában a továbbiakban együtt: bejegyzés) kapcsolatos döntés saját hatáskörben történő kijavításáról, módosításáról, visszavonásáról az ingatlanügyi hatóság az eredeti kérelem rangsorában újabb döntést hoz, egyidejűleg a bejegyzést helyesbíti, törli, illetve a hiányzó bejegyzést pótolja.

A dogmatikai következetesség végett le kell szögezni, hogy a ranghely ontológiailag polgári jogi jelenség, mert a ranghely jogi funkciója nem más, mint az adott ingatlanra vonatkozó polgári jogok egymáshoz való viszonyának a rendezése. E polgári jogi funkcióhoz „csak” eszközjelleggel járul hozzá a közigazgatási eljárás: mert közigazgatási eljárás, bejegyzés nélkül egyetlen polgári jogi jogosultság sem szerezhethet ranghelyet, de a megszerzett ranghely a jogalanyok közötti polgári jogi jogviszonyokat rendezi.

2. Ranghelyek → rangsor

A Ptk. 5:169. §-a tételezi a rangsor elvét: az ingatlanra bejegyzett jogok ingatlan-nyilvántartási sorrendjét (vagyis a rangsort) a bejegyzések hatályának kezdetére irányadó időpontok határozzák meg. A vonatkozó miniszteri indokolás szerint a „bejegyzések kezdetének időpontja” nem más, mint maga a ranghely. Az Inyvtv. 7. § (1) bek.-nek közvetlenebb megfogalmazása szerint az egyes bejegyzések ranghelye határozza meg azok rangsorát.

A bejegyzés hatálya – vagyis anyagi jogi ranghelye – kapcsán a Ptk. 5:178. § (4) bek. akként rendelkezik, hogy a bejegyzés az elrendelésének alapjául szolgáló kérelem benyújtásának időpontjára visszamenőleges hatályú. Az Inyvtv. 7. § (1) bek. normatív gyakorlatilag azonos rendelkezése szerint az ingatlan-nyilvántartásban egy-egy bejegyzés ranghelyét és ezzel a bejegyzések rangsorát főszabályként a bejegyzés, feljegyzés iránt benyújtott kérelem, megkeresés iktatási időpontja határozza meg,²⁰ kivéve például az Inyvtv. 7. § (5) bek. szerinti eseteket.²¹ Mind a Ptk. [5:180. § (1) bek.], mind az Inyvtv. [7. § (1) bek.] kimondja, hogy ranghelyet csak olyan kérelemmel lehet alapítani, amelyhez a bejegyzés alapjául szolgáló okiratot is mellékeltek; ezen alapvető jelentőségűnek tűnő szabály dogmatikai ürességére lentebb még visszatérünk.

Az adott ingatlanra irányadó rangsort az adott ingatlanra vonatkozó ranghelyek határozzák (rajzolják) meg, „a rangsor a ranghelyek egymás utánisága”.²² A félreértések elkerülése végett célszerű leszögezni, hogy a széljegyzés – vagyis a beadvány iktatószámának a tulajdoni lapra történő feljegyzése, amit a hatóság az iktatás napján köteles megtenni²³ – a ranghely és a rangsor szempontjából közömbös. Az iktatott kére-

²⁰ Mivel az iktatás napi alapon történik, a Ptk. 5:180. § (3) bek. kiegészítő szabályt ad arra az esetre, ha ugyanarra az ingatlanra azonos napon több kérelem érkezik: ilyenkor az egyes kérelmek rangsorát és ranghelyét a bejegyzés alapjául szolgáló okirat keltének, kiállításának vagy ellenjegyzésének az időpontja határozza meg.

²¹ A zálogjog, az ahhoz kapcsolódó elidegenítési és terhelési tilalom vagy elidegenítési tilalom, illetve a végrehajtási jog törlése tárgyában hozott határozatot a széljegyzett beadványok rangsorára való tekintet nélkül kell az ingatlan-nyilvántartásban átvezetni.

²² Sághy – Kéry – Rojcssek: Telekkönyvi jog, Grill, Budapest, 1930. 297., idézi Kurucz Mihály: A nyilvántartási ranghely és rangsor. Közjegyzők Közlönye, 2004/2. sz. 3-22. Ezzel egyezően ezt olvashatjuk az Inyvtv. 44. §-ához fűzött miniszteri indokolásban: „a rangsor meghatározása alapjául a bejegyzések időbeni egymásutánisága szolgál. A rangsor tehát az egyes ranghelyeket megillető időpontokhoz igazodik. Az egyes bejegyzések ranghelyét az az időpont határozza meg, amikor a bejegyzés alapjául szolgáló beadvány a földhivatali iktatóhoz érkezett. A rangsor meghatározása érdekében a körzeti földhivatal a beadványokat az érkezés alapján az érkezés sorrendjében iktatja.”

²³ Inyvtv. 48. § (1) bek.

lem széljegyzésének esetleges elmaradása ezért az ingatlan-nyilvántartási hatóság felelősségét alapozhatja csak meg, de az iktatott kérelmek ranghelyét és az általuk kiadott rangsort (a tényleges iktatási rendhez képest) nem töri át.²⁴

A ranghely és a rangsor funkciója történetiségében mutatkozik meg a legvilágosabban. A régi magyar telekkönyvi rendtartás szigorú szabálya alapján ugyanis a hatóságnak a bejegyzési kérelem ügyében *ex primo decreto*, azonnal kellett határoznia,²⁵ vagyis a kérelem hiánypótlására nem volt lehetőség. Ezzel összhangban az 1959-es Ptk. előtti jogirodalom is leszögezte, hogy a „rangorelőből következik az a szabály is, hogy minden telekkönyvi beadványt rendszerint önállóan kell elintézni, mert ha az elő és utóiratokat egybevetve intéznék el, mint pl. a perben szokás, akkor nem lehetne megállapítani, hogy melyik beadvány rangsorát kapja meg a telekkönyvi végzésen alapuló joghatás.”²⁶ Az alaki rangsor tehát annyiban szigorúan determinálta az anyagi rangsort, hogy kizárta, hogy valamely bejegyzésre eredetileg nem alkalmas kérelem eljárásjogi rangsorban elfoglalt helyét (alaki ranghelyét) a kérelemhez később csatolt irat (hiánypótlás) anyagi ranghelyé transzformálhassa; látni fogjuk, ma már nem ez a helyzet.

3. Az alaki és az anyagi rangsor

A Ptk. 5:169. § (1) bek. szerint a rangsor az „ingatlanra bejegyzett jogok sorrendje”. E rendelkezésben a rangsor anyagi jogi fogalom, hiszen a hatósági nyilvántartásba már bejegyzett jogok egymáshoz való viszonyára vonatkozik.²⁷

Az Inyvtv. 7. § (1) bek. a rangsor jogi természetét illetően még semleges, ugyanakkor a 44. §, 47/A. § (1) bek. a) pontja, 47/A. § (5) bek. a) pontja és a 61/C. § b) pontja már egyértelműen eljárásjogi értelemben használja a rangsor fogalmát. A jogirodalom a rangsort hol közigazgatási eljárási intézménynek tekinti²⁸ (az ingatlan-nyilvántartási hatósághoz adott ingatlan vonatkozásában benyújtott kérelmek elintézésnek a szekvenciáját jelenti, a kérelmeket iktatásuk kronológiai rendjében kell elintézni), hol anyagi jogi értelemben fogja fel.²⁹

Az Inyvtv. 44. § (1) bek. első mondata kimondja, hogy a beadványokat az iktatószámok sorrendjében, az ingatlanügyi hatósághoz történő előterjesztésük időpontjában hatályos jogszabályok szerint kell elintézni, függetlenül attól, hogy a beadványhoz mit csatoltak vagy nem csatoltak, tehetjük hozzá. Ez az alaki rangsor. Az Inyvtv. 44. § (1)

²⁴ Vö. pl. BH2002.185.

²⁵ Kurucz Mihály: A nyilvántartási ranghely és rangsor. Közjegyzők Közlönye, 2004/2. sz. 3-22.

²⁶ Sárffy Andor: Telekkönyvi rendtartás, szerzői kiadás, Budapest, 1941. 106. idézi Kurucz Mihály: A nyilvántartási ranghely és rangsor. Közjegyzők Közlönye, 2004/2. sz. 3-22.

²⁷ Ugyanebben az anyagi jogi értelemben használja a zálogjog is a rangsor fogalmát (Ptk. 5:118. §).

²⁸ Lásd pl. Kurucz Mihály: A nyilvántartási ranghely és rangsor. Közjegyzők Közlönye, 2004/2. sz. 3-22., Petrik Ferenc, In Wellmann György (szerk.): Az új Ptk. magyarázata IV/VI, Polgári jog, Dologi Jog. hvg-orac, Budapest, 2013. 257.

²⁹ Lenkovicz szerint például a rangsor elvének a „lényege, hogy a tulajdoni lapon egymást kizáró bejegyzések közül (pl. két tulajdonjog ugyanolyan terjedelemben, ugyanarra az ingatlanra) csak a későbbi hatályos, az egymással összeférő jogok közül (pl. két jelzálog) a korábbi szerzett jog rangsorban megelőzi a későbbit.” Lenkovicz Barnabás: Magyar polgári jog. Dologi jog, Eötvös, Budapest. 2014. 138.

bek. utolsó mondata, miszerint a bejegyzés alapjául szolgáló okiratnak nem tekinthető iratot a rangsor megállapításánál nem lehet figyelembe venni, már az anyagi jogi rangsorra (és az azt meghatározó – a Ptk. 5.180. § szerinti – anyagi jogi ranghelyre utal (lásd 4.).

A rangsor eljárásjogi mivolta a bírói gyakorlatban (KGD2008.140) is visszaköszön: az ingatlan-nyilvántartás alapintézménye a rangsortartás szerinti eljárás elve, amelyet az Inyvtv. 7. § (1) bekezdése és 44. § (1) bekezdése is egyértelműen rögzít; amíg a földhivatal a megelőző kérelem tárgyában nem dönt, addig nem kezdheti meg a következő kérelem elintézését; a határozat meghozatala dátumának azonban a beadványok elintézésének sorrendjére nincs kihatása, az Inyvtv. 44. §-a ugyanis az iktatószámok sorrendjéhez, és nem az egyes beadványok elintézésének időpontjához köti a beadványok elintézésének sorrendjét. Ezért az adott kérelmet megelőzően széljegyzett eljárásnak a következő kérelemre annyiban van kihatása, hogy mindaddig, amíg a korábbi kérelmet a földhivatal el nem intézte, addig az újabb kérelem elintézését nem kezdheti meg. A megelőző rangsor szerinti eljárás elintézése alatt a jogerős befejezést kell érteni, vagyis az adott rangsor szerinti beadvány akkor tekinthető véglegesen elintézettnak, ha azt jogorvoslattal tovább nem támadják. Ha az adott rangsor szerinti eljárás véglegesen befejeződött, akkor lehet megkezdeni a rangsorban következő ingatlan-nyilvántartási eljárást.³⁰

A fent hivatkozott döntvényben (KGD2008.140) a Legfelsőbb Bíróság a rangsor eljárásjogi természetének rögzítésén túl egyértelműen anyagi jogi következményeket is fűzött ahhoz, amikor kimondta, hogy a következő eljárás elintézésének kiindulási alapját az az ingatlan-nyilvántartási állapot fogja képezni, amely a megelőző rangsor szerinti eljárás eredményeképpen véglegesen kialakul. A rangsor eljárásjogi funkciója ugyanis csupán annyi, hogy amíg az adott ingatlanra vonatkozó ingatlan-nyilvántartási kérelmet időben (iktatása szerint) megelőző másik kérelem tárgyában a hatóság nem dönt, addig nem kezdheti meg az adott kérelem elintézését. Ettől dogmatikailag elválk az a másik, anyagi jogi kérdés, hogy a két kérelem tárgyát képező anyagi jog miként fog egymáshoz viszonyulni, értelemszerűen abban az esetben, ha a kérelmeknek (de legalábbis a korábbiak) a hatóság helyt ad.

4. Az anyagi és az alaki ranghely

Az egyes kérelmek (bejegyzett jogok) ranghelyei mint pontok húzzák meg a rangsort mint vonalat. Mivel a rangsornak a fentiek szerint megkülönböztetjük az eljárásjogi és az anyagi jogi jelentését, dogmatikailag logikus (sőt, szükséges) ugyanezt megtenni az azt meghatározó ranghellyel is, jóllehet a tételes jogban a ranghelyre csak anyagi jogi utalásokat találunk (lásd fenti táblázat).

³⁰ KGD2008.140 (Legfelsőbb Bíróság, Kfv.IV.37.122/2007.)

A ranghely eljárásjogi értelemben azt a pozíciót jelenti, amit adott kérelem önmagában az iktatásával megszerez az ugyanarra az ingatlanra vonatkozó többi kérelemhez képest. A kérelmet az ingatlan-nyilvántartási hatóság attól függetlenül az iktatása sorrendjében köteles elintézni, hogy ahhoz milyen okiratokat csatoltak (vagy nem csatoltak). Ha tehát a kérelemhez nem mellékeltek a bejegyzés alapjául szolgáló okiratot, akkor az – a Ptk. 5:180. § (1) bek. és az Inyvtv. 7. § (1) bek. szerint – nem szerez *anyagi jogi* értelemben ranghelyet, de ettől még az eljárásjogi rangsorban helyet kap, hiszen a kérelmek elintézésnek sorából nem lehet kihagyni. (Arra, hogy az ilyen hiányos kérelem miért is nem szerez anyagi ranghelyt, még visszatérünk.) Az alaki ranghely a bírói gyakorlatban is megjelenik, amely az egyes ranghelyen folytatott ingatlan-nyilvántartási eljárásokat elkülöníti.³¹

A ranghely mint anyagi jogi fogalom a bejegyzésre kerülő jogok és tények hatályosulásának helyét jelenti.³² A ranghely a bejegyzés érdemére vonatkozik: az egymást kizáró bejegyzések közül a későbbi bejegyzés hatályos (azonos ingatlanra két tulajdoni bejegyzés esetén a későbbi bejegyzést kell hatályosnak tekinteni), az egymással összefüggő jogok esetén pedig a korábbi „rangsorban” szerzett jog megelőzi a későbbit (a bejegyzett két zálogjog közül az előbb bejegyzett megelőzi az utóbbit).³³ A ranghely ekkénti meghatározása – a jelenlegi tételes jogi környezetben és hivatali gyakorlat mellett – nem teljesen pontos, hiszen az egymást kizáró jogok párhuzamosan fennálló bejegyzése kizárt: egyrészt az új tulajdonos (vevő) tulajdonjogának ingatlan-nyilvántartási bejegyzésére csak úgy kerülhet sor, ha a hatóság egyidejűleg – ugyanazzal a határozattal – törli a korábbi tulajdonos (eladó) tulajdonjogát a tulajdoni lapról,³⁴ másrészt ha ugyanarra az ingatlanra két különböző személy nyújt be (egymástól függetlenül, vagyis amikor az utóbbi kérelem nem az előbbitől származtatja a jogalapját) 1/1-es tulajdonjog bejegyzési kérelmet, akkor (legalább) az egyik kérelem tárgyát képező tulajdonjog bejegyzésére biztosan nem fog sor kerülni, a kérelmet a hatóság el fogja utasítani, vagyis a korábban ranghelyet szerző kérelmet az ingatlan-nyilvántartási hatóság nem egyszerűen csak korábban fogja érdemben elbírálni (alaki rangsor), hanem annak kedvező elbírálása esetén a másik kérelmet el fogja utasítani, vagyis a másik kérelemhez nem fog ingatlan-nyilvántartási bejegyzés kapcsolódni. Az ingatlanra tulajdonjogot tehát csak úgy lehet szerezni, hogy az új tulajdonos tulajdonjogának ranghelye közvetlenül követi a rangsorban az őt megelőzően bejegyzett tulajdonos ranghelyét. Az ingatlan-nyilvántartásból törölt tulajdonjog ranghelye tehát a rangsor-

³¹ És így általában nem ismeri el az ügyféli jogosultságot abban az esetben, ha valamilyen személy a rangsorban következő eljárásban érdekelt, KGD2006.112.

³² Kurucz Mihály: A nyilvántartási ranghely és rangsor. Közjegyzők Közlönye, 2004/2. sz. 3-22.

³³ Petrik Ferenc, In Wellmann György (szerk.): Az új Ptk. magyarázata IV/VI, Polgári jog, Dolgozók, hvg-orac, Budapest, 2013. 257. A szerző a hivatkozott helyen a „rangsor” kifejezést nem közigazgatási eljárási, hanem a Ptk. 5:118. § szerinti – anyagi jogi – értelemben használja.

³⁴ Megjegyezve, hogy ez esetben a korábbi tulajdonos tulajdonjoga ugyan törésre kerül a tulajdoni lapról mint bejegyzett jogosultság, de ott marad mint törölt jogosultság, vagyis az anyagi jogi ranghelye – az adott ingatlanra vonatkozó tulajdonjogok anyagi jogi rangsorában – értelemszerűen „örökre” megmarad. Ezzel szemben Kurucz úgy fogalmaz, hogy a „törölt sorszámú helyek tehát nem üres helyek az ingatlan-nyilvántartás rendszerében, de megüresedik a ranghelyük.” Kurucz Mihály: A nyilvántartási ranghely és rangsor. Közjegyzők Közlönye, 2004/2. sz. 3-22.

ban továbbra is megmarad, az új tulajdonos tulajdonjogának a bejegyzésével (és az öt megelőző ranghelyen a korábbi tulajdonos tulajdonjogának a törlésével) a rangsor nem kezdődik újra, hanem folytatódik.

Ha azonban ugyanarra az ingatlanra két különböző személy kéri jelzálog bejegyzését, akkor a hatóság már mindkét jelzálogjogot bejegyezheti az ingatlan tulajdoni lapjára, mely esetében lesz két bejegyzés, és a korábbi bejegyzés ranghelye valóban megelőzi a későbbiét, és ekként feláll a Ptk. 5:118. § és 5:169. § szerinti anyagi jogi rangsor: a rangsorban hátrébb álló jogosult csak annyiban fog kielégítésben részesülni, amennyiben a fedezetül szolgáló ingatlan a rangsorban öt megelőző másik jelzálogjoggal biztosított követelés kielégítéséhez már nem szükséges.

5. A rangsor és a ranghely jogi anatómiája

Ezen a pontos érdemes összefoglalni, hogy az alaki ranghelyekből miként rajzolódik (rajzolódhat ki) az anyagi rangsor:

- (i) A kérelmek az iktatásukkal *ipso iure*, függetlenül a hozzájuk csatolt (vagy nem csatolt) mellékletektől, alaki ranghelyeket szereznek maguknak, amelyek
- (ii) meghatározzák az alaki rangsort, az ingatlan-nyilvántartási kérelmeket tehát szigorúan ebben a rendben köteles a hatóság elintézni;³⁵
- (iii) az alaki rangsor szerint egymás után megszülető egyes bejegyzések anyagi jogi ranghelyét az alapul fekvő kérelmek iktatási időpontja határozza meg, de már azzal a feltétellel, hogy a kérelemhez (akár hiánypótlás keretében) csatolták a bejegyzés alapjául szolgáló iratot, és így a kérelemnek a hatóság helyt ad, mert ha a kérelmet a hatóság elutasítja, akkor a kérelem tárgyát képező jog nem szerez magának anyagi ranghelyet, nem kerül be az anyagi rangsorba (azzal persze, hogy a jogerős elutasító határozat felülvizsgálata iránt megindított közigazgatási per az eredeti kérelem ranghelyén biztosít jogorvoslatot),
- (iv) ha a kérelemnek a hatóság helyt ad, a bejegyzést a soron következő kérelem érdemi elbírálása során a hatóság köteles figyelembe venni, tehát az anyagi rangsorban magának helyet (ranghelyet) szerző jog befolyásolja az anyagi rangsor további alakulását,
- (v) az egyes bejegyzésekhez kapcsolódó anyagi ranghelyek kiadják az anyagi rangsort (vagyis az ingatlan-nyilvántartásban adott ingatlanra bejegyzett jogok „relatív erőssorrendjét”).³⁶

³⁵ Két kivétellel: az Inyvtv. 7. § (5) bek. értelmében a zálogjog, az ahhoz kapcsolódó elidegenítési és terhelési tilalom vagy elidegenítési tilalom, illetve a végrehajtási jog törlése tárgyában hozott határozatot a széljegyzett beadványok rangsorára való tekintet nélkül kell az ingatlan-nyilvántartásban átvezetni; az Inyvtv. 44. § (2)-(3) bek. szerint pedig az alaki rangsort az összes érintett egyetértésével a hatóság megváltoztathatja.

³⁶ Nem tekinthető az anyagi rangsor valódi áttörésének a ranghely előzetes biztosítása [Inyvtv. 7. § (2) bek.], hiszen az mint releváns tény már a feljegyzésével eleve bekerül az anyagi rangsorba.

6. Az alaki és az anyagi rangsor diszkrepanciája

Nem zárható ki, hogy egy időben később benyújtott (tehát az alaki rangsorban hátrébb álló) kérelem alapuló bejegyzés anyagi jogi ranghelye megelőzze a korábbi kérelem tárgyát képező jog anyagi ranghelyét, vagyis az alaki rangsor eltérhet a Ptk. 5:169. §-ban említett anyagi jogi rangsortól. A jogirodalom is rámutat, hogy az *„eljárási rangsort a kérelem iktatásának időpontja határozza meg, azaz a változás átvétele iránti kérelmeket ebben a sorrendben kell elintézni. A kérelem azonban csak az eljárás sorrendjét biztosítja, de nem a bejegyzett jog, tény ranghelyét.”*³⁷

Az alaki és az anyagi rangsor alapvetően kétféle módon válhat el egymástól: egyrészt ha a korábban iktatott és így korábban elintéztett kérelmet a hatóság elutasítja, akkor az annak alapját képező jog nem szerez magának (legalábbis egyelőre) anyagi ranghelyet, s így a későbbi kérelem tárgyát képező (adott esetben a korábbival konkurráló) jog – ha bejegyzésre kerül – előbb fog az anyagi rangsorba bekerülni. Egyáltalán nem mindegy tehát a kérelmező szempontjából, hogy a kérelmének a hatóság helyt ad-e, avagy elutasítja; mert természetesen annak semmi akadálya, hogy a kérelmező a kérelme elutasítását követően ugyanazon joga bejegyzése iránt újabb kérelmet terjesszen elő, és – ha ezúttal hibátlan kérelmet nyújt be – annak a hatóság helyt adjon, de ezzel azt kockáztatja a kérelmező, hogy az első (elutasított) kérelmét követően, de a második kérelmét megelőzően ugyanarra az ingatlanra harmadik személy által benyújtott kérelem tárgyát képező jog előbb fog magának anyagi ranghelyet szerezni, és így az anyagi rangsorban végső soron meg fogja előzni a vizsgált kérelmezőnk jogát.

A Ptk. 5:180. § (1) bek. az Inyvtv. 7. § (1) bek. fentebb már idézett szabálya – miszerint anyagi jogi ranghelyet csak az a kérelem szerez magának, amelyhez a bejegyzés alapjául szolgáló (értelemszerűen hibátlan, a kért jog bejegyzésére a vonatkozó jogszabályok szerint alkalmas) okiratot is csatolták – tehát valójában csak azt a tautológiát rögzíti, hogy a hiányos kérelmet a hatóság el fogja utasítani, és így az annak tárgyát képező jog nem is fog magának anyagi ranghelyet szerezni. A véglegesen elutasított kérelmek anyagi jogi ranghelyéről beszélni értelmetlen, a „be nem jegyzett jogok” nem kapnak helyt az anyagi jogi rangsorban (Ptk. 5:169. §). Nem arról van itt tehát szó, hogy a később benyújtott kérelem tárgyát képező jog az anyagi rangsorban megelőzhetné a korábban iktatott kérelem tárgyát képező jogot pusztán azon az alapon, hogy a későbbi kérelemhez előbb csatolták a bejegyzés alapjául szolgáló okiratot, mint a korábbihoz. A „bejegyzés alapjául szolgáló okiratot” ugyanis a hatályos szabályozás szerint nem kell feltétlenül az eredeti kérelemhez mellékelni (ellentétben a fent idézett, korábbi telekkönyvi joggal), azt hiánypótlás keretében is be lehet nyújtani, tehát a hiánypótlás keretében benyújtott – bejegyzésre alkalmas – okirat nem a saját benyújtásának iktatási időpontjában szerez (bejegyzése esetén) ranghelyet, hanem az eredeti kérelem iktatási időpontjában. (Ha az ingatlan-nyilvántartási kérelmeket ma is azonnal, hiánypótlási lehetőség nélkül kellene elintézni, akkor a korábbi, eredetileg hiányos kérelmet azon-

³⁷ Kurucz Mihály: A nyilvántartási ranghely és rangsor. Közjegyzők Közlönye, 2004/2. sz. 3-22.

nal el kellene utasítani, így az nem utasíthatná maga mögé a későbbi, de hiánytalan kérelem tárgyát képező jogot az anyagi jogi rangsorban).

A hatályos tételes jogi szabályozásban tehát az anyagi ranghely megszerzéséhez szükséges a bejegyzés alapjául szolgáló okirat benyújtása az ingatlanügyi hatósághoz, hiszen enélkül a kérelmet a hatóság elutasítja. Az anyagi ranghely ugyanakkor nem közvetlenül a bejegyzés alapjául szolgáló okirat benyújtásának iktatásához kapcsolódik, hanem annak a kérelemnek az eredeti iktatásához, amelyhez a szóban forgó – a bejegyzést anyagi jogilag alátámasztó – okirat kapcsolódik. Az Inyvtv. 43. §-a ennek megfelelően kimondja az eljárásjogi szabályt, miszerint a hiánypótlási felhívás a rangsort nem érinti. Ezzel összhangban a bírói gyakorlat (KGD2006.112) szintén leszögezi, hogy az adott ingatlan-nyilvántartási eljárást megindító kérelemhez kapcsolódó utóiratot az eredeti kérelem rangsorában kell elintézni. Anyagi jogilag pedig a Ptk. 5:178. § (4) bek. rendezi a helyzetet, miszerint a bejegyzés a vonatkozó kérelem benyújtására visszamenőleges hatállyal történik, mégpedig – erre vonatkozó, kifejezett rendelkezés hiányában – attól függetlenül, hogy mikor csatolták a kérelemhez a bejegyzés alapjául szolgáló okiratot (eredetileg vagy utóbb, hiánypótlás keretében).

Ha például ugyanarra az ingatlanra az egyik napon érkezik egy tulajdonjog bejegyzési kérelem, majd a következő napon azonos tárgyban egy másik (az elsőtől független, nem attól származtatott) kérelem egy másik kérelmezőtől, akkor az előbbi – eljárásjogi – ranghelye megelőzi az utóbbit, a rangsorban tehát a korábbi a későbbi előtt van, *ergo* a földhivatalnak előbb az elsőt kell elintéznie, amiből az is következik, hogy a későbbi ranghelyű kérelem tárgyát képező tulajdonjogi igény csak akkor és annyiban hatályosulhat (anyagi jogilag), amennyiben azt a korábbi kérelem tárgyát képező (és hibátlan) tulajdoni igény perfektuálódása (ingatlan-nyilvántartási bejegyzése) meg fogja engedni. Ha viszont a korábbi ranghelyen érkezett tulajdonjog bejegyzési kérelmet a földhivatal elutasítja, akkor annak a kérelemnek az (anyagi jogi) ranghelye elvész, és a második kérelem érdemi elintézése során figyelembe venni nem lehet, *ergo* a második kérelem anyagi jogi ranghelye gyakorlatilag átlépi (pontatlan megfogalmazással: megelőzi) a korábbi, elutasított kérelmet. Míg tehát a két szóban forgó kérelem közigazgatási elintézési sorrendje (alaki rangsora) pusztán formai, addig elintézésük érdeme már anyagi jogi kérdés, vagyis az eljárásjogi ranghely önmagában csak az eljárásjogi (ügyintézési) sorrendiségét (a rangsort) garantálja, de annak anyagi jogi eredményét már nem feltétlenül. Ha viszont adott kérelem eredményre vezet, tehát a kérelem tárgyát képező jogot az ingatlan-nyilvántartásba a hatóság bejegyzi, akkor a kérelem tárgyát képező jog a kérelem benyújtásának időpontja szerint szerez magának helyet az anyagi rangsorban.

Az alaki és az anyagi rangsor tehát főszabályként mindaddig egybe esik, amíg olyan kérelmekről van szó, amelyeknek az ingatlan-nyilvántartási hatóság helyt ad. Ha viszont valamely kérelmet az ingatlan-nyilvántartási hatóság elutasít (mert pl. ahhoz még hiánypótlás keretében sem csatolták a bejegyzés alapjául szolgáló okiratot), akkor az elutasított kérelem tárgyát képező jog be sem kerül az anyagi rangsorba, nem szerez magának anyagi ranghelyet. Erre figyelemmel tautológiának tekinthető a Ptk. és az Inyvtv. azon szabálya, miszerint ranghelyet csak olyan kérelemmel lehet alapítani, amelyhez a bejegyzés alapjául szolgáló okiratot is mellékeltek, hiszen ilyen okirat

hiányában a kérelmet a hatóság értelemszerűen el fogja utasítani, a kérelem tárgyát képező jog nem kerül bejegyzésre az ingatlan-nyilvántartásba, és így az eleve be sem kerül az anyagi rangsorba, nem szerez anyagi ranghelyet.

A fenti főszabály – miszerint az alaki és az anyagi rangsor az eredményes kérelmek esetén egybe esik – azonban nem kivétel nélküli; az egyik legfontosabb kivétel a tulajdonjog fenntartással történő eladás tényének feljegyzéséhez kapcsolódik, amit a következő pontban tárgyalunk. A jogszabály kifejezett rendelkezése esetén tehát az anyagi rangsor úgy is elválhat az alaki rangsortól, hogy egy később iktatott kérelem alapján bejegyzett jog megelőzi a korábban iktatott kérelem alapján bejegyzett jogot az anyagi rangsorban.

7. A tulajdonjog fenntartással történő és a „függőben tartásos” eladás

A rangsor szempontjából érdemes összehasonlítani egymással az ún. függőben tartásos eljárást és a tulajdonjog fenntartással történő eladás feljegyzését.

Az Inyvtv. 47/A. §-ával 2006. január 1-től került a törvényi szabályozás szintjére az eljárás függőben tartásának intézménye, mégpedig – a 2005. évi CXXII. törvény vonatkozó, 26. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint, egyebek mellett – a rangsor elvének maradéktalan érvényre juttatása miatt. A Vhr. 2006. január 1. előtt is hatályos 81. § (1) bek. szerint azokat a beadványokat, amelyek elintézését bármely okból függőben kell tartani, nyilvántartásba kell helyezni, a (3) bek. szerint pedig a nyilvántartásba helyezett beadványokat az iktatószámok sorrendjében külön kell kezelni.

Már egy jó ideje általános szerződéses gyakorlat, hogy amikor a vételár teljes kifizetésére csak az adásvételi szerződés megkötését követő bizonyos idő elteltével kerül sor, a felek a szerződés megkötése után – különösen a banki kölcsönből finanszírozott lakásvásárlások esetében, banki előírás szerint – a tulajdonjoggal történő fenntartás tényének feljegyzése helyett közvetlenül a tulajdonjog bejegyzésére indítanak ingatlan-nyilvántartási eljárást, amit a bejegyzési engedély benyújtásáig az Inyvtv. 47/A. § (1) bek. *b)* pontja alapján kérnek függőben tartani, majd a vevő tulajdonjogának bejegyzésére a vételár megfizetése után e függőben tartott eljárás lefolytatása keretében kerül sor. E függőben tartásos eljárásnak a klasszikus gyakorlati alternatívája, ha a szerződés megkötése után a felek előbb a tulajdonjog fenntartással történt eladás tényének feljegyzés iránt kezdeményeznek egy ingatlan-nyilvántartási eljárást a vevő javára, majd utóbb, a vételár kifizetése után egy újabb eljárás keretében kérik a vevő tulajdonjogának az ingatlan-nyilvántartási bejegyzését.

A két eljárási lehetőség egymáshoz való dogmatikai viszonyát a tételes jog oldaláról az alábbi táblázat szemlélteti:

	<i>Függőben tartásos eljárás [Inytv. 47/A. § (1) bek. b) pont]</i>	<i>Tulajdonjog fenntartással történt eladás (Vhr. 32. §)</i>
<i>ingatlan-nyilvántartási eljárások száma</i>	1	2
<i>rangsorra, ranghelyre vonatkozó, speciális jogsza- bályi rendelkezés</i>	nincs	Vhr. 32. § (3) bek.

Az Inytv. 44. § (1) bek. utolsó mondata szerint a bejegyzés alapjául szolgáló okiratnak nem tekinthető iratot (az anyagi értelemben vett) rangsor megállapításánál nem lehet figyelembe venni. A Inytv. 47/A. § (1) bek. b) pontja szerint függőben tartott, a tulajdonjog bejegyzésére irányuló eljárás esetén az eredeti kérelemhez nem csatolja a vevő a bejegyzési engedélyt, éppen ezért kéri az eljárást függőben tartani. A függőben tartott kérelmet a Vhr. 81. §-a szerint nyilvántartásba kell helyezni és az iktatószámok sorrendjében külön kell kezelni. A függőben tartást a tulajdoni lapra nem is kell feljegyezni,³⁸ vagyis az ingatlan-nyilvántartásból a széljegyzéssel csak az derül ki, hogy a vevő tulajdonjogának bejegyzése iránt kérelem van benyújtva az ingatlanügyi hatósághoz, de annak függőben tartása már nem. Ez azt az egyértelmű üzenetet közvetíti a nyilvánosság felé, hogy az adott ingatlan vonatkozásában adott vevő tulajdonjog bejegyzési kérelme alaki ranghelyet szerzett magának, mely kérelem tehát az alaki rangsorban megelőzi az adott ingatlanra később iktatott kérelmeket, mely utóbb iktatott kérelmeket a hatóság csak a függőben tartott kérelem elintézése után intézheti el. Ha pedig a függőben tartás (legfeljebb hat hónapos) ideje alatt a bejegyzési engedélyt a vevő csatolja, akkor a függőben tartott kérelemnek a hatóság helyt fog adni (hiszen rendelkezésre fog állni a bejegyzés alapjául szolgáló minden okirat), és így a vevő tulajdonjoga az eredetileg benyújtott és függőben tartott kérelem iktatási időpontjában szerez magának anyagi ranghelyet. (Ha a függőben tartás ideje alatt a bejegyzési engedélyt a vevő nem tudja csatolni, akkor a tulajdonjog bejegyzési kérelmét a hatóság el fogja utasítani.) A függőben tartásos eljárás tehát a kérelem elintézésére nyitva álló határidőn túl a függőben tartás idejére is blokkolja az adott ingatlanra nézve a jogi helyzetet, és biztosítja a vevő számára az alaki ranghelyet. Ha például a függőben tartásos eljárás széljegyzése utána az ingatlanra az eladó hitelezője javára végrehajtási jog bejegyzését kéri a végrehajtó, e bejegyzési kérelem elintézését a földhivatal csak a függőben tartott eljárás elintézése után fogja megkezdeni, és ha a függőben tartás ideje alatt a vevő csatolja a bejegyzési engedélyt, akkor a tulajdonjogát a földhivatal be fogja jegyezni, majd ezt követően a végrehajtási jog bejegyzését el fogja utasítani.

³⁸ Inytv. 47/A. § (3) bek.

A tulajdonjog fenntartással történt eladás eljárásjogi és anyagi jogi logikája alapvetően más, hiszen nem egy, hanem két ingatlan-nyilvántartási eljárásról van szó. A tulajdonjog fenntartással történő eladás tényének feljegyzése esetén (az első ingatlan-nyilvántartási eljárás sikeres lezárása után), azt követően, időben nem korlátozott módon, egy második – immáron a tulajdonjog bejegyzésére irányuló – ingatlan-nyilvántartási eljárásban a Vhr. 32. § (3) bek. kifejezett rendelkezése szerint a tulajdonjog fenntartással történt eladás tényének a feljegyzése az anyagi ranghelyet is biztosítja a vevő javára, amikor utóbb benyújtja a tulajdonjoga bejegyzésére vonatkozó kérelmet (jellemzően a vételár teljes megfizetése után): a tulajdonjog megszerzésekor a vevő tulajdonjogát a tulajdonjog fenntartással történt eladás feljegyzésének rangsorában kell bejegyezni. A Vhr. 32. § (3) bek. rendelkezése tehát felülírja a rangsor főszabályát, hiszen egy, az alaki rangsorban később elintézett kérelem (a tulajdonjog bejegyzése) az anyagi rangsorban megelőzheti azon korábbi bejegyzéseket, melyek anyagi ranghelye a tulajdonjog fenntartással történt eladás ténye feljegyzésének ranghelyét követik. Ha tehát a tulajdonjog fenntartással történő eladás tényének feljegyzése után, de még a vevő tulajdonjogának bejegyzése előtt az ingatlanra benyújtott kérelem alapján (amely az alaki rangsorban megelőzi a már feljegyzett vevő tulajdonjog bejegyzési kérelmét) olyan jogot jegyez be az ingatlanügyi hatóság, amely jog a vevő időben később bejegyzett tulajdonjogával nem összeegyeztethető, akkor a vevő e közbülső bejegyzések törlését kérheti a Ptk. 5:183. §-a alapján, hiszen az anyagi rangsorban a tulajdonjoga – a Vhr. 32. § (3) bek. alapján – megelőzi az alaki rangsor szerint előbb (de természetesen már a tulajdonjog fenntartással történő eladás tényének feljegyzése után) elintézett kérelmek tárgyát képező jogokat.

A Vhr. 32. § (2) bek. szerint a tulajdonjog fenntartással történő eladás ténye feljegyzésének a hatálya azonos a szerződésen alapuló elidegenítési és terhelési tilalomra vonatkozó feljegyzés hatályával. Ez önmagában is kizárja, hogy a földhivatal például az eladótól származó engedély alapján újabb terhet jegyezzen be az ingatlanra; azt azonban nem akadályozza meg, hogy az eladó hitelezőjének a javára végrehajtási jog kerüljön bejegyzésre, mert a Vhr. 28. § (3) bek. értelmében az elidegenítési és terhelési tilalom nem zárja ki a végrehajtási jog bejegyzését (hiszen a tulajdonos a saját döntése alapján nyilván nem vonhatja ki előre a tulajdonát a végrehajtás alól). A tulajdonjog fenntartással történő eladás tényének a feljegyzése után, még mielőtt a vevő megindítaná a második, a tulajdonjoga bejegyzésére irányuló földhivatali eljárást, az eladó hitelezői végrehajtást vezethetnek az ingatlanra. E végrehajtási jog bejegyzése azonban nem rontja le a Vhr. 32. § (3) bek. egyértelmű, anyagi rangsorra vonatkozó rendelkezését: a végrehajtási jog ugyan az alaki rangsorban előbb kerül elintézésre, mint a vevő tulajdonjogának bejegyzésére irányuló kérelem, és a végrehajtási jog bejegyzésének nincs anyagi jogi akadálya sem, de ha utóbb a vevő a tulajdonjoga bejegyzésére irányuló kérelmét benyújtja, és ahhoz csatolja az eladótól származó bejegyzési engedélyt is, akkor ez alapján a földhivatal a tulajdonjogát ugyan egy végrehajtási joggal terhelt ingatlanra fogja bejegyezni, de ezt követően a vevő – immáron mint tulajdonos – a Ptk. 5:183. §-a alapján pert indíthat a végrehajtási jog törlése iránt. Mert a végrehajtási jog bejegyzése ugyan jogszerűen történt meg, de utóbb helytelenné vált, hiszen a vevő a

végrehajtási jog bejegyzése után, de azt megelőző anyagi jogi hatállyal szerzett tulajdonjogot a Vhr. 32. § (3) bek. szerint, a vevő tulajdonszerzése pedig kihúzza a jogalapot az anyagi rangsorban őt követő, az eladó tulajdonára vezetett végrehajtási jog alól. A bírói gyakorlatban ugyanakkor ez a dogmatikai evidencia nem tükröződik. A Kúria a Kfv.37461/2017/7. sorszámú ítéletében ugyanis egyrészt helyesen rögzítette az evidenciát, miszerint a tulajdonjog fenntartással történt eladás feljegyzése, majd a vevő tulajdonjogának bejegyzésére irányuló eljárás két különböző közigazgatási eljárás, de ebből – noha nem *expressis verbis* – azt a helytelen következtetést vonta le, hogy a vevő csak a végrehajtási joggal terhelt tulajdonjogot szerezheti meg. Mert ugyan a vevő *prima facie*, formálisan valóban a végrehajtási joggal terhelt ingatlanon szerez tulajdonjogot, de e végrehajtási jog a vevőnek az alaki rangsorban későbbi, de az anyagi rangsorban előrébb álló tulajdonszerzése miatt törölhető. A Vhr. 32. § (3) bek. anyagi jogi hatásában lényegében azonos a Vhr. 35. § (2) bek.-ének a jelzőalag ranghelyét előzetesen biztosító rendelkezésével.

Az eljárás függőben tartása esetére sem az Inyvtv., sem a Vhr. (sem a Ptk.) nem ír elő olyan kivételszabályt, mint amit a fentiek szerint a tulajdonjog fenntartással történt eladás esetén a Vhr. 32. § (3) bek. ír elő a rangsor kapcsán. Ilyen előírásra ugyanakkor nincs is szükség, hiszen a függőben tartásos eljárás megindításával a vevő tulajdonjogának bejegyzésére irányuló kérelem alaki ranghelyet szerez, ezért e kérelmet a később benyújtott kérelmeket megelőzően kell az ingatlan-nyilvántartási hatóságnak elbírálnia, a fent hivatkozott bírói gyakorlat szerint pedig (KGD2006.112) a függőben tartott kérelem alaki ranghelye anyagi ranghelyet is biztosít, ha a függőben tartás ideje alatt csatolják a felek a vevő tulajdonjogának bejegyzését engedélyező eladói nyilatkozatot, mert ez esetben a hatóság a vevő tulajdonjogát – az eredetileg függőben tartott kérelem benyújtásának ranghelyén – fogja az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezni, ami anyagi jogilag determinálja a később benyújtott kérelmek sorsát is, hisz azokat az anyagi rangsorban is megelőzi.

A két – a gyakorlatban alternatív – megoldás végeredménye az anyagi jogi rangsor szempontjából tehát azonos lesz, azonosan kell lennie (feltéve persze, ha a vevő tulajdonjogának bejegyzése megtörténik), de míg ezt az eredményt a függőben tartásos eljárásban az alaki rangsorhoz illeszkedő anyagi rangsor áttörése nélkül éri el a jogszabály, addig a tulajdonjog fenntartással történő eladás esetén az alaki rangsor elválhat az anyagi rangsortól.

dr. Nemessányi Zoltán
egyetemi docens
Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdasági Jogi Tanszék

A hágai Ítélet-egyezmény szerkezete és hatálya¹

1. Az Egyezmény célja

Az immáron több mint 125 éves Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia keretében 2019. július 2-án került elfogadásra a polgári és kereskedelmi ügyekben a külföldi ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló egyezmény (a továbbiakban: Ítélet-egyezmény) szövege. Az Egyezmény megszületésével alapvetően változni látszik a nemzetközi magánjogi tájkép. Amíg ugyanis választottbírósági ítéletek esetében a New York-i Egyezmény 1958 óta biztosítja azok külföldi elismerését és végrehajtását, addig egészen az Ítélet-egyezmény elfogadásáig nem létezett olyan multilaterális világszintű instrumentum, amely alapján lehetséges lett volna egy állami bíróság által polgári vagy kereskedelmi ügyben hozott ítélet más államokban történő elismerése és végrehajtása. Erre az olyan regionális gazdasági közösségek, mint az Európai Unió keretein kívül csak az egyes államok közötti bilaterális egyezmények adtak lehetőséget. Nem túlzás tehát az Egyezmény megszületését korszakváltásként jellemezni („game changer”): az ugyancsak 2019-ben elfogadott, a mediáció eredményeként létrejövő megállapodások nemzetközi végrehajthatóságát biztosító Szingapúri Mediációs Egyezménnyel² együtt valamennyi vitarendezési forma nemzetközi forgalma (más országban történő elismerése és végrehajtása) tekintetében rendelkezésre áll a multilaterális nemzetközi háttér.³

Igaz ez annak ellenére is, hogy az Ítélet-egyezmény megalkotására irányuló munkálatok eredetileg még nagyobb területet akartak lefedni: az USA javaslatára az 1990-es évek elején kezdődött közös gondolkodás az ítéletek elismerése és végrehajtása mellett a joghatóság kérdéskörét is fel akarta ölelni. 2001-re vált nyilvánvalóvá, hogy e túlzottan ambíciózus célkitűzés helyett hatékonyabb (és nagyobb eséllyel lesz elérhető a konszenzus a konferencia tagállamai között), ha egyes, jól körülhatárolt területekre

² Lásd: Nemessányi Zoltán: A Szingapúri Mediációs Egyezmény – első benyomások. *Fontes Iuris* 2019/3. 33-42.

³ Erre természetesen csak az Ítélet-egyezmény hatálybalépését követően kerülhet sor. Bár az Egyezmény záróokmányának aláírása számos állam (így Magyarország) részéről megtörtént 2019. július 2-án, magát az Egyezményt a letéteményes, a Holland Királyság Királyságának Külügyminisztériumának honlapja szerint a jelen kézirat lezárásának időpontjában csak Uruguay írta alá (lásd: <https://verdragenbank.overheid.nl/en/Treaty/Details/013672>)

koncentrálják a szakértők⁴. Ez a gyakorlatban annyit jelentett, hogy a (direkt) joghatóság témaköre végül kikerült a tervezet hatálya alól. Ezen szakasz első eredménye a joghatósági megállapodásokról szóló 2005. évi egyezmény elfogadása és széleskörű ratifikációja volt, amely az Ítélet-egyezmény megszövegezése és értelmezése is során is fontos beszámítási pont volt.

Az Ítélet-egyezmény célja, hogy a megerősített nemzetközi polgári igazságügyi együttműködés révén előmozdítsa az igazságszolgáltatáshoz való világszintű hozzáférést, ezáltal csökkentse a határon átnyúló jogviszonyok valamint vitarendezés kockázatát és költségeit, és így elősegítse a szabályokon alapuló többoldalú kereskedelmet és befektetéseket, valamint a mobilitást.⁵ Globalizált és összekapcsolódó világunkban a személyek, információk és vagyontárgyak egyre fokozódó nemzetközi forgalma magától értetődően szükségessé tette ezen kihívásokra megfelelően reagáló nemzetközi instrumentum létrejöttét.

Ennek érdekében az Egyezmény elsősorban biztosítja, hogy a hatálya alá tartozó ítéletet minden más Szerződő Államban elismernek és végrehajtanak, ezáltal fokozza az ítélet hatékonyságát és elősegíti, hogy a pernyertes fél hatékony jogvédelmet kapjon. Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés (access to justice) ideája sérül ugyanis, ha a sérelmet szenvedett fél ügyében olyan ítélet születik, amely azért nem gyakorolhat valódi hatást, mert az ellenérdekű fél vagyona egy másik államban található, ahol az ítélet nem végrehajtható.⁶ Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés tehát ebben a fogalomrendszerben tényleges hozzáférést jelent: akkor valósul meg, ha az ítélet valódi hatást tud gyakorolni, azaz az adós vagyona szerinti államban elismerhető és végrehajtható.⁷

A konvenció minimalizálja a párhuzamos jogi eljárások szükségességét, mivel az egyik Szerződő Államban hozott ítélet érvényesíthető lesz más Szerződő Államokban anélkül, hogy a per lényegi részét ismételten lefolytatnák, így mérsékeli az ítéletek külföldi elismerésével és végrehajtásával kapcsolatos költségeket és időráfordítást is.⁸

Hozzájárul egyben a jog kiszámíthatóságához is: a Szerződő Államok magánszemélyei és üzleti szereplői könnyen meg tudják majd ítélni, mely körülmények között lesz elismerhető és végrehajtható az ítélet más államokban (ez eddig a megkeresett állam belső jogától, esetleg területiális vagy kétoldalú nemzetközi egyezmények lététől függött). Informálja a felpereseket, hogy tájékozott döntést tudjanak hozni a per megindításának helyéről a más államban történő esetleges végrehajtás érdekében, ugyanakkor (a megtagadási okok révén) tisztességes eljárást biztosít az alperesek számára is.⁹

⁴ Goddard, David: The Judgements Convention – the Current State of Play. in: *Duke Journal of Comparative & International Law*. Vol 29 (2019), 473-474.

⁵ Lásd az Ítélet-egyezmény preambulumának első pontját.

⁶ Lásd az Ítélet-egyezményhez fűzött magyarázó jelentést: HCCH Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters: Draft Explanatory Report. (a továbbiakban: Explanatory Report) 6. o. 12. pont.

⁷ Goddard: i. m. 476.

⁸ Lásd: Explanatory Report, 6. o. 13-14. pontok.

⁹ Lásd: Explanatory Report, 6. o. 15-16. pontok.

2. Szerkezet és működési mechanizmus

Az Ítélet-egyezmény lényegében egyetlen gyakorlati kérdésre koncentrált: mely feltételek fennállása esetén köteles egy Szerződő Állam bírósága elismerni és végrehajtani egy másik Szerződő Állam bírósága által hozott ítéletet?¹⁰ Ahogy már említettem, nem foglalkozik ugyanakkor a (direkt) joghatóság dilemmájával, tehát azzal a kérdéssel, hogy melyik bíróság tárgyalja illetve dönti el az eredeti ügyet, volt-e joghatósága az eredeti állam bíróságának, illetve mi a teendő párhuzamos eljárások vagy akár exorbitáns joghatósági okok esetén.¹¹ Ezen kívül nem tárgya a nem Szerződő Államokban hozott ítéletek elismerése illetve végrehajtása sem, azaz nem rendelkezik arról, hogy az ilyen ítéleteket elismerik-e vagy végrehajtják-e, illetve, hogy ez milyen eljárásban történhet.

Fontos kiemelni, hogy az Egyezmény nem törekszik kizárólagosságra: nem egyedüli jogforrásként kívánja meghatározni az egyik Szerződő Államban hozott ítéletek másik Szerződő Államban való elismerésének és végrehajtásának feltételeit, csak ezek minimum-szintjét rögzíti. Ha ezek teljesülnek, az ítéletet el kell ismerni és végre kell hajtani. Ha viszont nem valósulnak meg, akkor a megkeresett államra van bízva, hogy nemzeti joga vagy más nemzetközi egyezmény alapján elismeri-e illetve végrehajti-e az ítéletet.¹² Ez alól a szabály alól csak a 6. cikkben szereplő eset, az ingatlanokra vonatkozó dologi jogokról szóló ítélet képez kivételt, amely tekintetében az Egyezmény kizorítja a nemzeti jogot: az ilyen ítélet akkor és csak akkor ismerhető el és hajtható végre, ha az ingatlan az ítélet meghozatalának államában (a származási államban) található. Az Egyezményt ratifikáló állam tehát ingatlanra vonatkozó dologi jogokról szóló ítélet esetében kizárólag akkor ismerheti el és hajthatja végre egy másik Szerződő Államban hozott ítéletet, ha az Egyezmény 6. cikkében szereplő feltétel teljesül, eltérő nemzeti rendelkezés alapján nem.

Az Egyezmény négy fejezetre tagolódik, amelyek közül az I. fejezet a norma (tárgyi és területi) hatályát határozza meg, valamint fogalm meghatározó rendelkezéseket tartalmaz. Ez utóbbiak határozzák meg az „alperes” valamint az „ítélet” fogalmát, amely utóbbi a hatálya alól kifejezetten kizárja az ideiglenes intézkedéseket.¹³

A konvenció II. fejezete tartalmazza az Egyezmény lényegi magját. Elsőként kimondja az ítéletek Szerződő Államok közötti forgalmának általános elvét: a 4. cikk (1) bekezdése szerint az egyik Szerződő Állam bírósága (származási állam) által hozott ítéletet e fejezet rendelkezéseivel összhangban egy másik Szerződő Államban (megkeresett állam) el kell ismerni és végre kell hajtani. A megkeresett államban az ítélet érdemének felülvizsgálata tilos, ilyen vizsgálatnak csak annyiban van helye, amennyiben az az Egyezmény alkalmazásához szükséges.¹⁴ Az elismerésre a 4. cikk (3) bekezdése alapján akkor kerülhet sor, ha az ítélet a származási államban joghatással bír, a vég-

¹⁰ Lásd: Goddard: i. m. 478. o.

¹¹ Ezeket a kérdéseket a HCCH keretében folytatódó munka keretében egy későbbi Szakértői Csoport fogja megvizsgálni.

¹² Lásd: Goddard: i. m. 479. o.

¹³ Lásd: Ítélet-egyezmény 3. cikk b) pont második mondat.

¹⁴ Lásd: Ítélet-egyezmény 4. cikk (2) bekezdés.

rehajtásra pedig akkor, ha a származási államban végrehajtható. A 4. cikk (1) bekezdése azt is rögzíti, hogy az elismerést vagy a végrehajtást csak az ezen egyezményben meghatározott okokból lehet megtagadni. Ennek értelmében tehát, ha egy ítélet az Egyezmény alapján elismerhető és végrehajtható, a Szerződő Államok nem jogosultak az ítélet elismerését és végrehajtását nemzeti joguk alapján megtagadni.

Az elismerés-végrehajtás elsődleges feltételét az 5. cikk tartalmazza, amely indirekt joghatósági okok formájában rögzíti az elismerés alapjait. Ez annyit jelent, hogy a megkeresett államban az Egyezmény alapján akkor ismerhető el, illetve hajtható végre a származási állam ítélete, ha azt az 5. cikkben szereplő valamely joghatósági ok alapján hozták (joghatósági szűrők). [Meg kell itt ugyanakkor jegyezni, hogy a 15. cikk fenntartja az államok jogosultságát arra vonatkozóan, hogy egy másik államból származó ítéletet a nemzeti joguk alapján (azaz nem az Egyezmény alapján) ismerjenek el és hajtsanak végre.] A joghatósági szűrők a nemzetközi magánjogi kapcsolat kérdéseire adnak választ. Miben áll a kapcsolat a származási állam bírósága és vagy az elismerés-végrehajtást ellenző személy, és/vagy az eljárás tárgya között? Mely esetekben lehet helytálló az a kifogás, hogy a származási állam bírósága nem bírálhatta volna el a jogvitát, mert nincs elégséges kapcsolat ezen bíróság és a peres felek illetve az eljárás tárgya között? Az Ítélet-Egyezmény abból indul ki, hogy ha a kérdéses ítéletet nem az 5. cikkben szereplő joghatósági ok alapján hozták meg, akkor nem a megfelelő fórum bírálta el a jogvitát, így az másik államban nem lehet kötelező a pereszes fél számára.¹⁵

A joghatósági szűrők megfogalmazásakor két ellentétes irányú célkitűzés közötti rendkívül vékony mezgyén kellett egyensúlyoznia a szakértőknek: egyrészt a lehető legszélesebb körre kellett kiterjeszteni az Egyezmény hatályát, másrészt (vitatható joghatósági feltételek megfogalmazásával) nem veszélyeztethették az instrumentum széleskörű elfogadását. Az Egyezmény amellet tehát, hogy listázza azokat a joghatósági szűrőket, amelyek általánosan elfogadottak a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia valamennyi tagállamában, ennél tovább is megy, de csak olyan mértékben, hogy azzal ne lépjen túlságosan nagyot előre az Egyezmény ratifikálását fontolgató tagállamok szempontjából.¹⁶

Amint az már említésre került, az 5. cikkben szereplő joghatósági szűrőket a 6. cikk egy kizárólagos joghatósági okkal egészíti ki ingatlanokra vonatkozó dologi jogokról szóló ítélet esetében. Ez annyiban különbözik a korábbi joghatósági szűrőktől, hogy az ilyen jogokra vonatkozó ítélet csak akkor ismerhető el, ha az ingatlan a származási országban található, azaz ilyen esetben nincs lehetőség az Egyezményben (a 6. cikkben) szereplő joghatósági szűrőn kívül a nemzeti jog alapján történő elismerésre-végrehajtásra.

Ha egy ítélet megfelel a 4., az 5. és a 6. cikkben szereplő feltételeknek, elismerése vagy végrehajtása csak a 7. cikkben rögzített megtagadási indokok alapján tagadható meg. Fontos kiemelni, hogy a megtagadási indokok ezen cikkben található kimerítő

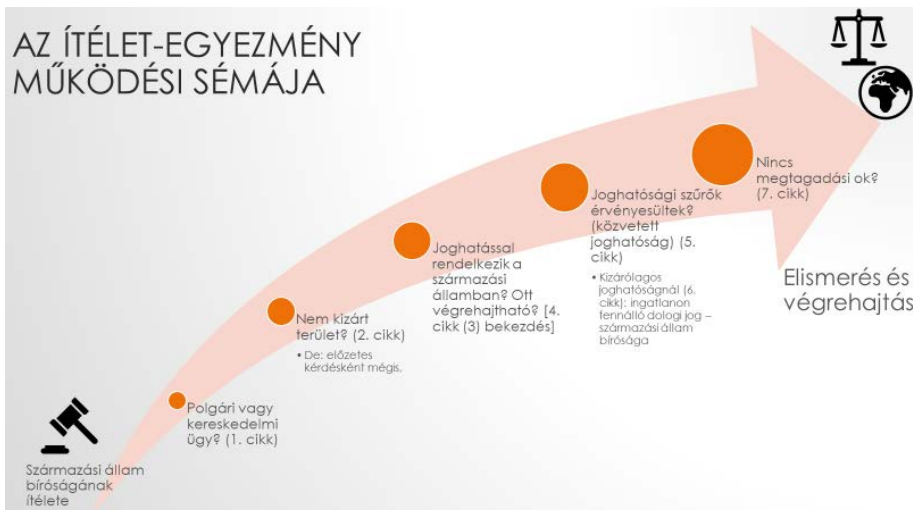
¹⁵ Lásd: Goddard: i. m. 481. o.

¹⁶ Lásd: Goddard: i. m. 479.

listája csak lehetővé teszi a megkeresett állam számára az ítélet elismerésének vagy végrehajtásának megtagadását, de nem teszi azt kötelezővé. A II. fejezet ezen kívül több kérdést is rendez az Egyezmény alkalmazásával és értelmezésével kapcsolatban: külön szabályt tartalmaz az előzetes kérdésekre (8. cikk), az ítélet egy részének elkülöníthetőségére (9. cikk), a kártérítésre és ezen belül a büntető kártérítésre (punitive damage) (10. cikk), valamint a bírósági egyezségekre (11. cikk) vonatkozóan. Végül ugyancsak a II. fejezetben kaptak helyet az Egyezmény alkalmazásával összefüggő eljárási kérdések, mint az elismerés vagy végrehajtás érdekében benyújtandó dokumentumok köre (12. cikk), (nemzeti) eljárási szabályok rögzítése (13. cikk), és az eljárás költségei (14. cikk).

Az Egyezmény „Általános szabályokat” tartalmazó III. fejezete átmeneti rendelkezéseket (15. cikk), a lehetséges állami nyilatkozatokra vonatkozó rendelkezéseket (17-19. cikkek), az egységes értelmezés követelményét (20. cikk), az Egyezmény működése felülvizsgálatának szabályait (21. cikk), a nem egységes jogrendszerekre vonatkozó normákat (22. cikk), valamint a más nemzetközi instrumentumokkal való kapcsolatot meghatározó rendelkezéseket (23. cikk) tartalmazza.

„Záró rendelkezések” között az Egyezmény rendelkezik a ratifikációs eljárásról (24-27. cikkek), a hatálybalépésről (28. cikk), az Egyezmény szerinti szerződéses kapcsolatok kialakításáról (29. cikk), az Egyezményhez fűzhető nyilatkozatokról (30. cikk), az Egyezmény felmondásáról (31. cikk), és a letéteményes értesítéséről (32. cikk).

3. Területi hatály

Az Ítélet-egyezmény részletes rendelkezéseket tartalmaz a konvenció tárgyi, területi és időbeli hatályára vonatkozóan, nem fogalmaz meg ugyanakkor külön szabályt a személyi hatály tekintetében. Az Egyezmény területi hatályát határozza meg az 1. cikk (2) bekezdése, amely szerint az egyezmény egy Szerződő Állam bírósága által hozott ítéletnek egy másik Szerződő Államban történő elismerésére és végrehajtására vonatkozik. A konvenció alkalmazásához tehát mind a származási államnak mind a megkeresett államnak az egyezmény részesének kell lennie, származási állam alatt azt az államot értve, amelyben a bíróság az ítéletet meghozta, a megkeresett állam kifejezés alatt pedig azt az államot, amelyben az ítélet elismerését vagy végrehajtását kéri.¹⁷

A területi hatályt meghatározó rendelkezést együttesen kell olvasni a 29. cikkel, amely az „Egyezmény szerinti kapcsolatok létesítéséről” szól, és (2) bekezdésében úgy rendelkezik, hogy a Szerződő Állam meghatározott határidőn belül értesítheti a letéteményest arról, hogy egy másik állam általi megerősítés, elfogadás, jóváhagyás vagy csatlakozás nem eredményezhet a két állam közötti kapcsolatokat ezen Egyezmény alapján. Azaz az Egyezmény alkalmazásához nem elegendő önmagában az, hogy mind a származási állam, mind pedig a megkeresett állam részese legyen az Egyezménynek, az is szükséges, hogy ezek az államok egymás vonatkozásában ne tiltakozzanak a két állam közötti, az Egyezmény szerinti kapcsolatok létesítésével szemben.

A szakértői tárgyalások során még jelen formájában is sokat kritizált „bilateralizációs” rendelkezés kapcsán érdemesnek tűnik emlékeztetni arra, hogy a bírálók szeme előtt elsősorban a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia modern történetében első próbálkozás, az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló kudarcot vallott 1971. évi egyezmény hasonló funkciójú szabálya¹⁸ lebegett. Ez a korábbi egyezmény ugyanis egyebek mellett éppen azért nem tudott a hatálybalépéshez szükséges öt ratifikációt elérni¹⁹, mert az ítéletek elismeréséhez és végrehajtásához nemzetközi viszonylatban kínos bilateralizációs eljárás keretében kiegészítő egyezményt követelt meg a két érintett tagállam között, rendkívül lecsökkentve ezáltal a multilaterális egyezmény értékét és hatékonyságát.²⁰

4. Időbeli hatály

Az Egyezmény 16. cikke értelmében az Egyezményt az ítéletek elismerésére és végrehajtására kell alkalmazni, ha az eljárás származási államban történt megindításakor

¹⁷ Lásd ehhez: Ítélet-egyezmény 4. cikk (1) bekezdés

¹⁸ Lásd HCCH 16. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil and Commercial Matters. (Concluded 1 February 1971). Art 21. Az Egyezmény szövege elérhető: <https://assets.hcch.net/docs/bacf7323-9337-48df-9b9a-ef33e62b43be.pdf>

¹⁹ Az aláírástól számított 15 éven belül csak Ciprus, Hollandia és Portugália csatlakozott az Egyezményhez.

²⁰ Teitz, Louise Ellen: Another Hague Judgments Convention? Bucking the Past to Provide for the Future. *Duke Journal of Comparative & International Law*. Vol 29 (2019) 492-493.

az egyezmény az adott állam és a megkeresett állam között hatályban volt. A megkeresett bíróságnak tehát az Egyezmény alkalmazásához meg kell állapítania, hogy 1. mikor került sor az eljárás megindítására a származási államban, és 2. hogy ebben az időpontban az Egyezmény hatályban volt a származási állam és a megkeresett állam között. Bár a konvenció több helyen is használja „az eljárás megindításának időpontja” kifejezést²¹, nem definiálja azt. Az Egyezményhez fűzött magyarázó jelentés szerint az eljárás megindítása magában foglalja az első olyan eljárási cselekmény elvégzését, amely alapján a származási államban megkezdődhet az eljárás, így például az eljárást megindító iratok bírósági benyújtását, vagy – amennyiben az iratot benyújtás előtt kézbesíteni kell – a kézbesítésért felelős hatóság általi átvételét.²²

Az Egyezmény időbeli hatályára vonatkozó rendelkezés a jogbiztonság érdekében a visszaható hatály tilalmát juttatja érvényre: a felek már az eljárás megindítása előtt képesek legyenek megállapítani, hogy a jövőbeli ítélet elismerhető és végrehajtható lesz az Egyezmény alapján, és ennek megfelelően alakíthatják eljárási stratégiájukat.²³

Magának az Egyezménynek a hatálybalépésére vonatkozó rendelkezés szerint az Egyezmény annak a hónapnak a lejártát követő hónap első napján lép hatályba, amelyben a 29. cikk (2) bekezdésével összhangban értesítést lehet benyújtani a 24. cikkben említett ratifikáló, elfogadó, jóváhagyó vagy csatlakozó okiratát letétbe helyezett második állam tekintetében.²⁴

5. Tárgyi hatály

A tárgyi hatályra vonatkozik az Egyezmény 1. cikkének (1) bekezdése, amely rögzíti, hogy milyen ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szól a konvenció. Ugyancsak a tárgyi hatály körében kell említést tenni az egyezmény hatálya alól kivett területek terjedelmes listájáról,²⁵ illetve ennek keretében az olyan speciális rendelkezésekről, mint a kizárt ügy előzetes kérdésként történő felmerülése,²⁶ valamint a választottbíráskodásra és kapcsolódó eljárásokra,²⁷ az állam részvételével zajló eljárásokra,²⁸ és az állami kiváltságokra és mentességekre vonatkozó speciális szabályokról.²⁹

²¹ Így például az említett 16. cikk mellett az 5. cikk (1) bekezdés k) pontjában, 30. cikk (5) bekezdésében

²² Explanatory Report, 10-11. o. 39. pont.

²³ Explanatory Report, 75. o. 328. pont.

²⁴ Lásd: Ítélet-egyezmény 28. cikk (1) bekezdés

²⁵ Lásd: Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés

²⁶ Lásd: Ítélet-egyezmény 2. cikk (2) bekezdés

²⁷ Lásd: Ítélet-egyezmény 2. cikk (3) bekezdés

²⁸ Lásd: Ítélet-egyezmény 2. cikk (4) bekezdés

²⁹ Lásd: Ítélet-egyezmény 2. cikk (5) bekezdés

5.1. Elismerés és végrehajtás jelentése az Egyezmény rendszerében

Az Egyezmény polgári és kereskedelmi ügyekben alkalmazandó nemzetközi magánjogi instrumentum. A nemzetközi magánjog három klasszikus alapkérdése közül az egyiket, a külföldi ítéletek elismerését és végrehajtását szabályozza. Az Egyezmény ezáltal a nemzetközi magánjog egyik alapvető célkitűzését, a nemzetközi polgári igazságügyi együttműködést támogatja, határon átnyúló jogviszonyok vonatkozásában a kiszámíthatóság és az igazságosság szempontjainak érvényre juttatását célozza. Az Egyezmény tárgyi hatálya ugyanakkor nem terjed ki a nemzetközi magánjog másik két hagyományos területére: a bíróságok joghatóságát, és az alkalmazandó jogot meghatározó normákra, amelyeket továbbra is a nemzeti jogi rendelkezések szabályoznak, azok alkalmazását az Egyezmény nem érinti.³⁰

A külföldi ítélet elismerésére és végrehajtására vonatkozó kötelezettség azt jelenti, hogy a külföldi ítéletnek érvényt kell szerezni a megkeresett államban, azaz fel kell ruházni a megkeresett állam bírósági és végrehajtási rendszerében mindazzal a hatással és hatályosulással, amellyel a származási államban már rendelkezett. Ezért központi jelentőségű a 4. cikk (3) bekezdésében szereplő azon rendelkezés, amely szerint az ítélet csak akkor ismerhető el, ha az a származási államban joghatással bír, és csak akkor hajtható végre, ha a származási államban végrehajtható.

Legtágabb (tegyük hozzá: elméleti) értelemben ugyan az elismerés az ítélet valamennyi joghatását magában foglalja, ideértve a későbbi perindítást gátló hatását (res iudicata) és a végrehajthatóságot is, az Egyezmény mégis megkülönbözteti az elismerést a végrehajtástól, így az elismerést a végrehajthatóság kivételével az összes többi joghatást magába foglaló fogalomként kell felfogni.

Az elismerés általában úgy valósul meg, hogy a megkeresett állam bírósága szerez érvényt a származási állam bírósága által megállapított jogoknak és kötelezettségeknek. Így, ha a származási állam bírósága megállapította, hogy a felperest megilleti (vagy nem illeti meg) egy bizonyos jogosultság, a megkeresett állam bírósága elfogadja ezt, azaz a jogot létezőnek (vagy nem létezőnek) tekinti. Ez a megállapítás pedig köti a feleket a későbbi peres eljárások során, azaz amennyiben egy külföldi ítélet elismerésre kerül, ez felhozható a megkeresett államban azonos felek között azonos tárgyban folytatott eljárásban (res iudicata) és az alperes nem kényszerül kétszer védekezni ugyanazon keresettel szemben.

Az Egyezmény tervezetének korábbi szöveg-verziói még úgy fogalmaztak, hogy az elismerés azt követeli meg a megkeresett államtól, hogy „ugyanazon hatásokat” tulajdonítson az ítéletnek, mint amivel az a származási államban rendelkezett. A hatás-kiterjesztés elméletén alapuló ezen megfogalmazás alapján egyértelműen kifejezésre jutott, hogy a res iudicata elv hatókörét a származási állam joga, és nem a megkeresett állam joga határozza meg. Az elmélet értelmében az elismerés valójában egy külföldi határozat mindazon hatásainak a kiterjesztését jelenti a megkeresett államban, ame-

³⁰ Explanatory Report, 6. o. 9. pont.

lyekkel a származási államban rendelkezett, és nem a megkeresett állam határozatával azonos hatást kell neki tulajdonítani.³¹ A munkálatok során ez a megfogalmazás végül törlésre került a szövegből, mivel a 2005. évi hágai joghatósági megállapodásokról szóló egyezmény is hallgat a kérdéstről, és több szakértő is aggodalmának adott hangot a gyakorlati következmények tekintetében, különösen abban az esetben, ha a származási állam a *res iudicata* hatást kifejezetten széles értelemben fogja fel.³² Az Egyezményhez fűzött magyarázó jelentés azonban kiemeli, hogy az Egyezmény hallgatása nem jelent gyökeres változást: az Egyezmény továbbra sem a megkeresett állam jogának alkalmazását írja elő a külföldi ítélet hatásainak meghatározása során. A szöveg hallgatását az Egyezmény céljainak figyelembevételével, egységesen kell értelmezni: a külföldi ítélet elismerése az Egyezmény alapján annyi jelent, hogy ugyanazt az igényt nem lehet peresíteni egy másik államban. Ha tehát a keresetben állított jog vagy kötelezettség fennállását a külföldi bíróság megállapította, ezek nem lehetnek tárgyai további peres eljárásoknak a megkeresett államban.³³

5.2. Polgári és kereskedelmi ügyekben hozott ítéletek

Az Egyezmény tárgyi hatályára vonatkozó kulcsfogalom a számos más nemzetközi magánjogi instrumentumban is szereplő „polgári vagy kereskedelmi ügy”: a konvenció a polgári vagy kereskedelmi ügyekben hozott ítéletek elismerésére és végrehajtására vonatkozik³⁴. Az Egyezmény ugyanakkor nem definálja a terminust. A „polgári vagy kereskedelmi ügy” kifejezés elsősorban arra szolgál, hogy az Egyezmény hatálya alá tartozó ügyeket elkülönítse a közjogi ügyektől, amelyekben az állam szuverén minőségében jár el.³⁵ Ennek érdekében született az a kiegészítő szabály is, amely kifejezetten kizárja hatálya alól az adó-, vám- vagy közigazgatási ügyeket.³⁶ Az itt szereplő felsorolás ugyanakkor nem kimerítő: természetesen az adó-, vám-, vagy közigazgatási ügyeken kívül is számos más közjogi (így például alkotmányjogi vagy büntetőjogi) ügy kizárt az Egyezmény hatálya alól. A felsorolás célja alapvetően az Egyezmény alkalmazásának elősegítése olyan államokban, amelyek nem határolják el élesen a magánjogot a közjogtól.³⁷

³¹ Lásd: Explanatory Report, 30. o. 119. pont.

³² Lásd: Aide memoire of the Chair of the Special Commission (Special Commission on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments (13-17 November 2017)), para. 33.

³³ Lásd: Explanatory Report, 30. o. 120. pont.

³⁴ Lásd: Ítélet-egyezmény 1. cikk (1) bekezdés, első mondat

³⁵ Explanatory Report by Trevor Hartley and Masato Dogauchi (“Hartley/Dogauchi Report”). Lásd: Proceedings of the Twentieth Session, Tome III, Choice of Court Agreements, Antwerp – Oxford – Portland, Intersentia, 2010, 49. pont.

³⁶ Lásd: Ítélet-egyezmény 1. cikk (1) bekezdés, második mondat. Az Ítélet-egyezmény ebben eltér a több tekintetben mintájául szolgáló egyezménytől, a joghatósági megállapodásokról szóló 2005. évi hágai egyezménytől, amelyben nem szerepel hasonló kizárás.

³⁷ Explanatory Report, 9. o. 32. pont. Ennek markáns példája a versenyjog területe, amely felszínre is került a viták során.

A közjogi ügyek és a polgári vagy kereskedelmi ügyek megkülönböztetésének kulcsmozzanata az, hogy valamelyik fél gyakorol-e a szóban forgó jogviszonyban olyan kormányzati vagy szuverén hatalmat, amellyel a polgári peres eljárásban részes felek hagyományosan nem rendelkeznek. Ennek megítélése során a felek közötti jogviszonyt és a kereset jogalapját kell mindenek előtt azonosítani. Ha a kereset közhatalom gyakorlásából fakad (ideértve a jogalkotási tevékenységet is), az Egyezmény nem kerül alkalmazásra. (Így nem alkalmazható az Egyezmény a kormány vagy kormányzati szerv által kibocsátott olyan határozatra, amelyet például az egészségügyi, biztonsági vagy pénzügyi felügyeleti hatóság a szabályozási környezetnek való megfeleléssel összefüggésben hozott). Ugyancsak nem tartozik az Egyezmény hatálya alá az állam nevében eljáró tisztviselőkkel szemben indított kereset, illetve a hatóságok, vagy nyilvánosan kinevezett tisztségviselők ezen minőségükben eljárva okozott kárért való felelősségének megállapítására indított eljárás.³⁸

Annak a kérdésnek a megítélésekor, hogy egy ítélet polgári vagy kereskedelmi ügyben született-e, a keresettel érvényesített igény természetének van jelentősége, önmagában nem döntő mozzanat az eljárás bíróság jellege (polgári bírósággént történő vagy más megnevezése), vagy az a tény, hogy az állam az eljárásban félként vett részt. Az Egyezményt alkalmazni kell a polgári vagy kereskedelmi igényt elbíráló ítéletre, függetlenül attól, hogy azt polgári, büntető, közigazgatási vagy munkaügyi bíróság hozta. Az Egyezmény alapján kell megítélni egy büntetőbíróság által hozott polgári jogi igényt elbíráló ítéletet is, amennyiben az eljárás bíróságnak saját eljárásjoga alapján volt hatásköre az ügy tárgyalására.³⁹

Természetszerűleg nem függ az Egyezmény alkalmazhatósága a felek alanyi tulajdonságaitól, természetes vagy jogi személyi, közjogi vagy magánjogi jogalanyi természetétől. Ahogy az kifejezetten kimondásra is kerül, nincs kizárva az Egyezmény hatálya alól az ítélet önmagában azon tény miatt, hogy állam (ideértve a kormányt, a kormányzati szervet vagy egy államot képviselő személyt) félként vett részt az eljárásban.⁴⁰ Ezen kívül az érvényesített igény természetén nem változtat önmagában az a tény, hogy az más személyre került átruházásra, engedményezés, öröklés, vagy bármely egyéb jogcím alapján, illetve az sem, ha magánszemély igényét az államra ruházza át, vagy ha a kormányzati szerv válik a magánszemély fél jogainak jogutódává.⁴¹

Az Egyezmény rendszerében a megkeresett bíróságnak kell állást foglalnia, hogy az elismerésre vagy végrehajtásra váró ítélet polgári vagy kereskedelmi ügyre vonatkozik-e. Ennek során figyelemmel kell lennie az Egyezmény egységes alkalmazásának követelményére. A polgári vagy kereskedelmi ügy fogalmát tehát (ahogy a Konvencióban szereplő más fogalmakat is) autonóm módon kell értelmezni, azaz az Egyezmény céljainak és nemzetközi jellegének figyelembevételével, és nem a nemzeti

³⁸ Explanatory Report, 9-10. o. 33. pont.

³⁹ Explanatory Report, 8. o. 26-27. pontok.

⁴⁰ Lásd ehhez: Ítélet-egyezmény 2. cikk (4) bekezdés

⁴¹ Explanatory Report, 8-9. o. 28-29. pontok.

jog alapján.⁴² Az Egyezmény egységes értelmezésére és alkalmazására vonatkozó célkitűzés kifejezetten meg is jelenik az Egyezmény 20. cikkében, amely szerint az Egyezmény értelmezése során figyelembe kell venni annak nemzetközi jellegét és annak szükségességét, hogy előmozdítsák az alkalmazás egységességét. Ezen kívül szükséges az is, hogy a fogalmakat a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia egyéb instrumentumaival, így különösen a joghatósági megállapodásokról szóló 2005. évi egyezményrel összhangban értelmezzék az eljáró bíróságok.⁴³

A „polgári és a kereskedelmi ügyek” kifejezésben szereplő két jelző csak azon jogrendszerek szempontjából bír jelentőséggel, amelyek az egyes ügyeket kizárólagosan a két kategória valamelyikébe sorolják (eszerint egy ügy vagy polgári vagy kereskedelmi), ugyanakkor nem ellentétes azon államok jogrendszerével sem, amelyek a kereskedelmi ügyeket a polgári ügyek egyik alesetének tartják.⁴⁴ Bár egyes nemzetközi jogforrások a „polgári és kereskedelmi ügyek” kifejezést használják, az Egyezmény a joghatósági megállapodásokról szóló 2005. évi egyezmény szóhasználatát követve „polgári vagy kereskedelmi ügyekről” szól, a két megfogalmazást ugyanakkor szinonimnak tekinthetjük.⁴⁵

5.3. Kizárt területek előzetes kérdésként

A 2. cikk (1) bekezdése számos, az Egyezmény hatálya alól kizárt speciális ügytípust nevesít. Fontos megemlíteni, hogy az itt szereplő ügyek csak akkor kizártak az Egyezmény alkalmazásából, ha azok az eljárás fő tárgyaként szerepelnek. Az ítélet nincs kizárva ugyanakkor az Egyezmény hatálya alól, ha azt olyan eljárásban hozták, amelyben ilyen ügy csupán előzetes kérdésként és nem az eljárás fő tárgyaként merült fel. Különösen: önmagában az a tény, hogy egy ilyen ügy a védekezés során merült fel, nem zárja ki az ítéletet az Egyezmény hatálya alól.⁴⁶ Az előzetes kérdések olyan jogi problémák, amelyeket a felperes keresetének elbírálását megelőzően kell eldöntenie a bíróságnak, de nem képezik az eljárás fő tárgyát. Az előzetes kérdést legtöbbször – de nem kizárólag – az alperes veti fel védekezésésként. Természetesen a probléma, hogy a végső ítéleti döntés az előzetes kérdés eldöntésétől függ-e, attól függetlenül merül fel, hogy az előzetes kérdésben hozott döntés végül formálisan megjelenik-e a végső ítélet szövegében. A 2. cikk (2) bekezdés tehát elismeri, hogy egyetlen ítéleten belül létezhetnek elkülönített kérdések, amelyek a megítélendő fő dilemmához képest korábbi döntést igényelnek. Ilyen előzetes kérdésként említi példaként az Egyezményhez fűzött magyarázó jelentés szerződésszegés miatti kártérítési perben (az eljárás fő tárgya) azt a felvetést, hogy a peres fél rendelkezik-e szerződéskötési képességgel (tkp. cselekvő-

⁴² Lásd: Hartley/Dogauchi Report 49. pont.

⁴³ Explanatory Report, 9. o. 30. pont.

⁴⁴ Hartley/Dogauchi Report 49. pont.

⁴⁵ Explanatory Report, 9. o. 31. pont.

⁴⁶ Lásd: Ítélet-egyezmény 2. cikk (2) bekezdés

képességgel) ilyen szerződést kötni, illetve azt az esetet, amikor osztalék megfizetése iránti perben (az eljárás fő tárgya) kell előzetesen dönteni a részvényesek osztalékfizetést jóváhagyó döntéséről.⁴⁷ Amennyiben tehát az eljárás (fő) tárgya az Egyezmény hatálya alá tartozik (mint az imént említett példákban), az Egyezmény az ítéletre vonatkozóan alkalmazásra kerül.

Meg kell azonban jegyezni, hogy az előzetes kérdés tekintetében született rendelkezés (az ítéletnek az a része, amely az előzetes kérdéstről rendelkezik) nem ismerhető el, illetve nem hajtható végre az Egyezmény alapján. A 8. cikk (1) bekezdése értelmében az előzetes kérdésre vonatkozó rendelkezést ezen Egyezmény alapján nem lehet elismerni vagy végrehajtani, ha a rendelkezés olyan ügyben született, amelyre az Egyezmény nem alkalmazandó.

Az előbbieken említett példánál maradva: ha a szerződésszegéssel okozott kár tárgyában hozott ítélet előzetes kérdésként rendelkezést tartalmaz az egyik peres fél szerződéskötési képességéről, ez a rendelkezés nem elismerhető az Egyezmény alapján, mivel az a 2. cikk (1) bekezdés a) pontja alapján kizárt ügy. Ugyanezen gondolatmenet alapján, amennyiben a vezető tisztségviselő felelősségéről szóló ítélet előzetes kérdésként rendelkezik a részvényesi közgyűlésen született döntés érvényességéről, ez nem ismerhető el az Egyezmény értelmében, mivel az a 2. cikk (1) bekezdés i) pontja alapján nem tartozik a hatálya alá. Ez egyben azt is jelenti, hogy ezekben az előzetes kérdésként említett ügyekben az Egyezmény nem zárja ki, hogy a megkeresett államban újabb eljárásokat folytassanak le (például a szerződéskötési képesség tárgyában), a megkeresett állam jogrendszerének a feladata, hogy feloldja a két ítélet közötti kollíziót. Az Egyezményhez fűzött magyarázó jelentés alapján még az is elképzelhető, hogy a külföldi ítélet hatását felülvizsgálják, ha a megkeresett államban az „előzetes kérdés” ezúttal, mint az eljárás fő tárgya szolgált az ítélet alapjául.⁴⁸

Az előzetes kérdésre vonatkozóan az Egyezmény még tovább is megy: lehetővé teszi az ítélet elismerésének és végrehajtásának megtagadását (kiegészítve a megtagadási okok 7. cikkben szereplő listáját), ha és amilyen mértékben az az Egyezmény hatálya alól kizárt ügyben született (előzetes) döntésen alapul.⁴⁹ A magyarázó jelentés példája szerint a megkeresett állam bírósága megtagadhatja a szerződés semmisségéről szóló (ez az eljárás fő tárgya) ítélet elismerését, ha és amilyen mértékben az a szerződést kötő természetes személy cselekvőképességének a hiányán (mint kizárt előzetes kérdésen) alapult.⁵⁰

A 8. cikk (2) bekezdése tehát valódi kihívás elé állítja majd a megkeresett állam jogalkalmazóját: meg kell vizsgálnia, hogy az előzetes kérdés tárgyában hozott döntés befolyásolta-e, illetve milyen mértékben befolyásolta az ügy fő kérdésének eldöntését. A dilemma vélhetően leggyakrabban úgy fogalmazódik meg a jövőben, hogy vajon az előzetes kérdés máskénti eldöntése más végső ítéletet eredményezett volna-e, azaz az

⁴⁷ Explanatory Report, 21. o. 73. pont.

⁴⁸ Explanatory Report, 64-65. o. 283. pont.

⁴⁹ Lásd: Ítélet-egyezmény 8. cikk (2) bekezdése

⁵⁰ Explanatory Report, 65. o. 285. pont.

előzetes kérdésben született döntés szükségszerű premisszája-e a végső döntésnek. A magyarázó jelentés példájában: ha a származási állam bírósága megállapítja egy szerződés semmisségét cselekvőképesség hiánya és jóerkölcsbe ütközés (a konkrét példában „fraud” szerepel) miatt is, akkor a cselekvőképesség hiányára vonatkozó döntés (amely az Egyezmény hatálya alól kizárt tárgykörre vonatkozik) nem elengedhetetlenül szükséges a végső ítélet meghozatalához, mert a szerződés semmisségét a jóerkölcsbe ütközés önmagában is megalapozza.⁵¹ A 2005. évi joghatósági megállapodásokról szóló Egyezményhez készült Hartley/Dogauchi Jelentés⁵² a 2005. évi Egyezmény hasonló szabályával kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy ez a speciális megtagadási lehetőség csak akkor kerülhet alkalmazásra, ha a megkeresett állam bírósága az előzetes kérdést másként döntötte volna el, és ennek következtében az ügy fő tárgya tekintetében is más döntés született volna. Ezt az értelmezést az Ítélet-egyezmény szövegét véglegesítő ülésen (2019. június 18-a és 2019. július 2-a között) résztvevő delegációk is elfogadták a 8. cikk (2) bekezdésére vonatkozóan. Így amennyiben a szerződésszegéssel okozott kár megtérítése (mint az eljárás fő tárgya) iránti perben született pénzfizetésre kötelező ítélet a szerződést kötő fél cselekvőképességével (mint előzetes kérdéssel) kapcsolatos döntésen alapul, a megkeresett állam bírósága csak akkor tagadhatja meg az ítélet elismerését vagy végrehajtását, ha ez a bíróság másként döntött volna a cselekvőképesség kérdésében, és ez ténylegesen más ítéletet eredményezett volna.⁵³

5.4. Az Egyezmény hatálya alól kizárt területek

Az Egyezmény hatálya alól kizárt ügyek három főbb csoportba sorolhatók. Egyrészt meg kell említeni azon kérdések csoportját, amelyek más nemzetközi instrumentumok, különösen a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia égisze alatt született egyezmények szabályozási körébe tartoznak, és az a megoldás tűnt hatékonynak, hogy ezen jogi eszközök továbbra is működhessenek és elkerülhető legyenek ezek és az Egyezmény közötti esetleges interferenciák.⁵⁴ A második csoportba azok az esetek tartoznak, amelyek számos állam számára különösen érzékeny területek, és különösen nehéz lett volna konszenzust elérni közöttük abban a tekintetben, hogy miként szabályozza azokat a konvenció. Végül azon ügyek említhetők, amelyek esetében eleve vitatott lehet polgári vagy kereskedelmi ügyként történő besorolásuk, ezért a nemzeti jogokon alapuló különböző értelmezések elkerülése érdekében indokolt a kizárás. A kizárt ügyek többsége egyébként szerepel a 2005. évi joghatósági megállapodásokról szóló egyezményben is, érdemes ugyanakkor rámutatni, hogy az Ítélet-egyezmény tárgyi hatálya szélesebb: utóbbi kiterjed munkaszerződésekre, fogyasztói szerződésekre,

⁵¹ Explanatory Report, 65. o. 286. pont.

⁵² Lásd: Hartley/Dogauchi Report 200. pont.

⁵³ Explanatory Report, 65. o. 286. pont.

⁵⁴ Lásd ezzel összefüggésben: Hartley/Dogauchi Report 53. pont.

személyi sérülésekre, ingó dologban bekövetkezett károokra, dologi jogokra, ingatlan bérletére, és egyes versenyjogi ügyekre is.

Az Egyezmény nem alkalmazható a természetes személyek jogállására és jogképességére.⁵⁵ Ez a kizárás magában foglalja a házasság felbontását, a különválást, a házasság érvénytelenítését, a szülő-gyermek kapcsolatok megállapítását vagy vitatását, az örökbefogadást, valamint a kiskorúak vagy a fogyatékossgal élő személyek státusát és képességét érintő ítéleteket, a gyámságról, gondnokságról vagy azzal egyenértékű intézkedésekről hozott ítéleteket, valamint a gyermekek védelmére vagy a gyermekek vagyonának kezelésére, megőrzésére vonatkozó intézkedéseket is. Ugyancsak ide tartoznak a természetes személy névviselésével, illetve állampolgárságával kapcsolatos ítéletek is.⁵⁶

A tartási kötelezettségek szintén kizártak az Egyezmény hatálya alól⁵⁷, legyen szó akár családjogi viszonyból, szülő-gyermek közötti viszonyból, házasságból vagy bármilyen más rokonságból fakadó tartási kötelezettségről⁵⁸, illetve az egyéb családjogi ügyek, ideértve a házassági vagyoni rendszereket és a házasságból vagy hasonló kapcsolatokból eredő egyéb jogokat vagy kötelezettségeket,⁵⁹ valamint a végrendeletek és az öröklés.⁶⁰

Nem tartoznak az Egyezmény alkalmazási körébe a fizetéseképtelenséggel kapcsolatos kérdések⁶¹, ideértve mind a természetes mind a jogi személyek fizetéseképtelenségét. A kizárási ok magába foglalja az adós és hitelezői közötti adósságrendezési megállapodásokra irányuló eljárásokat (például csődeljárás) is⁶², valamint a pénzügyintézetek fizetéseképtelenségének kockázata esetén igénybevehető, több jogrendszerben is létező eszközöket (erre utal a szövegben „a pénzügyi intézmények összetétele, megszüntetése és hasonló kérdések” szövegrész).⁶³

A területen funkcionáló számos nemzetközi egyezmény, illetve az ezekkel való potenciális konfliktusok megelőzésének szándéka magyarázza az utasok és áruk fuvarozásának kizárását⁶⁴, amely értelemszerűen kiterjed a tengeri, szárazföldi és légi fuvarozásra, illetve ezek kombinációira is.⁶⁵

Nem tartozik az Egyezmény hatálya alá a határokon átnyúló tengeri szennyezés, tengeri szennyezés a nemzeti joghatóságon kívüli területeken, a hajók által okozott tengeri szennyezés, a tengeri követelésekre vonatkozó felelősség korlátozása és közös hajókár⁶⁶, akárcsak a nukleáris károkkért való felelősség.⁶⁷

⁵⁵ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés a) pont.

⁵⁶ Explanatory Report, 11. o. 43. pont.

⁵⁷ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés b) pont.

⁵⁸ Explanatory Report, 11. o. 44. pont.

⁵⁹ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés c) pont.

⁶⁰ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés d) pont.

⁶¹ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés e) pont.

⁶² Explanatory Report, 13. o. 47. pont.

⁶³ Explanatory Report, 13. o. 48. pont.

⁶⁴ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés f) pont.

⁶⁵ Explanatory Report, 14. o. 52. pont.

⁶⁶ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés g) pont.

⁶⁷ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés h) pont.

Jogpolitikai szempontból érzékeny voltuk indokolja a jogi személyekkel kapcsolatos kizárást, amely magában foglalja a jogi személyek, illetve természetes vagy jogi személyek egyesületeinek érvényességével, érvénytelenségével vagy megszüntetésével, valamint szerveik határozatainak érvényességével kapcsolatos ítéleteket,⁶⁸ valamint a nyilvános nyilvántartásokban szereplő bejegyzések érvényességével összefüggő ítéletek kizárását.⁶⁹

Komoly viták után végül bekerültek a kizárt esetek közé a jóhírnév sérelmével,⁷⁰ és a magánélet védelmével összefüggő ítéletek⁷¹ is. A jóhírnév sérelmével kapcsolatos kizárás magában foglalja mind a természetes, mind a jogi személyek hírnevének sérelmét, a nyilvános kommunikáció bármely eszköze, például sajtó, rádió, televízió által vagy az interneten közzétett nyilatkozatokat (a személy jó hírnevét befolyásoló híreket vagy véleményeket).⁷² A magánélet védelmével kapcsolatos kizárás oka a különböző alkotmányos jogok (ezek között különösen hangsúlyosan a magánélethez való jog és a véleménynyilvánítási szabadság) közötti érzékeny egyensúlyban kereshető, amelynek pontos körvonalai jelentősen eltérnek az egyes jogrendszerekben. Ez az érzékenység akár kezelhető is lenne a 7. cikkben szereplő megtagadási lehetőségekkel, azonban annak érdekében, hogy azok (elsősorban a közrend) valóban csak kivételes esetekben kerüljenek alkalmazásra, és figyelembe véve azt is, hogy a magánélet védelmével kapcsolatos joganyag számos országban újragondolás alatt áll, indokolt volt külön kizárt tárgykörként szerepeltetni a magánélet sérelmével összefüggő ítéleteket.⁷³ Az Egyezmény nem határozza meg a magánélet védelmének definícióját, a kizárás azonban a magyarázó jelentés szerint kiterjed magánéletre vonatkozó információ bármilyen formában (szöveg, kép, hang- vagy videófelvétel) történő jogosulatlan nyilvánosságra hozatalára, mégha ennek határai nem is tökéletesen tisztáztak.⁷⁴

Ugyancsak komoly viták keresztüztüzebe került az Egyezmény tárgyalása során a szellemi tulajdonjog kérdése. A végső szövegben a szellemi tulajdonnal kapcsolatos ítéletek egyértelműen kizártak az Egyezmény hatálya alól,⁷⁵ és azokra (fennállásukra, érvényességükre, megsértésükre) – ellentétben a korábbi verziókkal – előzetes kérdésként sem vonatkozik speciális szabályozás. Bár az előzetes kérdésekre vonatkozó fejtegetések tükrében komoly kihívást jelent majd a jogalkalmazók számára, hogy például egy szabadalom licenc-szerződésével kapcsolatos ítélet (amelynek fő tárgya szerződéses kötelezettség, és mint ilyen az Egyezmény hatálya alá tartozik), vajon főként az általános szerződési jogi szabályokon, vagy a (kizárt) szellemi tulajdonjogi szabályokon alapult.

⁶⁸ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés i) pont.

⁶⁹ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés j) pont.

⁷⁰ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés k) pont.

⁷¹ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés l) pont.

⁷² Explanatory Report, 16. o. 58. pont.

⁷³ Explanatory Report, 16. o. 59. pont.

⁷⁴ Explanatory Report, 17. o. 60. pont.

⁷⁵ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés m) pont.

Az Egyezmény hatálya alól kizárt ügyként kerültek nevesítésre továbbá a fegyveres erők tevékenysége, beleértve személyzetük tevékenységét hivatali feladataik ellátása során⁷⁶, a bűnüldözési tevékenységek, beleértve a bűnüldözési személyzet tevékenységét hivatali feladataik ellátása során,⁷⁷ illetve rendkívül bonyolult megfogalmazásban a versenyjogi ügyek jelentős része.⁷⁸ Ez utóbbi szerint az Egyezmény nem alkalmazandó trösztellenes (verseny) ügyekre, kivéve, ha az ítélet olyan magatartáson alapul, amely a tényleges vagy potenciális versenytársak versenyellenes megállapodását vagy összehangolt magatartását eredményezi az árak megállapítása, összejátszás az ajánlattétel során, a kibocsátási korlátozások vagy kvóták megállapítása, vagy az elosztás korlátozása érdekében; a piacokat az ügyfelek, a szállítók, a területek vagy a kereskedelmi vonalak elosztása révén, ahol az ilyen magatartás és hatása a származási államban fordult elő. Végül a kizárt ügyek között szerepelnek azon ítéletek, amelyek egyoldalú állami intézkedések révén megvalósuló államadósság-szerkezetátalakításra vonatkoznak.⁷⁹

A kizárt ügyek listáját tartalmazó 2. cikk (1) bekezdése mellett a 2. cikk (3) bekezdése is tartalmaz egy fontos esetkört, amelyre az Egyezmény nem alkalmazható: választottbíráskodásra és a kapcsolódó eljárásokra. A kizárást a magyarázó jelentés szerint azért kell tágan értelmezni, hogy megelőzhető legyen a külföldi választottbíróági ítéletek elismerésére és végrehajtására vonatkozó 1958. évi New York-i Egyezménnyel való kollízió. Ezért az Egyezmény nem alkalmazható sem választottbíróági ítélet elismerésére és végrehajtására, sem olyan állami bírósági ítélet elismerésére és végrehajtására, amely a választottbíróági eljárásban nyújt segítséget, így például megállapítja, hogy a választottbíróági klauzula semmis, hatálytalan vagy nem teljesíthető, választottbíróági útra utasítja a feleket, kijelöli a választottbírákat, meghatározza a választottbíráskodás helyét, vagy érvényteleníti a választottbíróági ítéletet.⁸⁰ Sőt, a választottbíráskodásra vonatkozó kizárás kiterjed azokra hatásokra is, amelyeket a választottbíróági megállapodás vagy választottbíróági ítélet az Ítélet-egyezmény egyéb szabályaira, így elsősorban a külföldi ítélet elismerését és végrehajtását előíró 4. cikkre vonatkozóan kifejt. Ez alapján a megkeresett állam bírósága nemzeti joga vagy nemzetközi egyezmény (elsősorban az 1958. évi New York-i Egyezmény) alapján megtagadhatja egy másik államban született ítélet elismerését és végrehajtását, ha az ellentétes egy választottbíróági megállapodással, vagy a származási államban a választottbíróági megállapodással ellentétes módon született, még akkor is, ha a származási állam bírósága rendelkezett a választottbíróági klauzula érvényességéről, mint előzetes kérdésről. Figyelembe véve a rendelkezés célját (az Ítélet-egyezmény és a választottbíráskodás közötti kollízió elkerülése) a megkeresett állam bírósága a választottbíróági megállapodással ellentétes külföldi ítélet elismerését és végrehajtását akkor is megtagadhatja, ha a megállapodás

⁷⁶ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés n) pont.

⁷⁷ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés o) pont.

⁷⁸ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés p) pont.

⁷⁹ Ítélet-egyezmény 2. cikk (1) bekezdés q) pont.

⁸⁰ Explanatory Report, 21. o. 76. pont.

érvényességéről a származási állam bírósága nem döntött, így például mulasztási ítélet esetén. Ha viszont az alperes megjelent a származási állam bírósága előtt, és ott érdemben perbe bocsátkozott anélkül, hogy a bíróság joghatóságát a választottbírósági megállapodásra hivatkozással vitatta volna, az így születő ítélet elvileg nem ellentétes a választottbírósági megállapodással, ezért nem vonatkozik rá az Egyezmény hatályának kizárása.⁸¹

⁸¹ Explanatory Report, 22. o. 77. pont.

Melléklet: Az Ítélet-egyezmény fordítása⁸²

Text of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters	A polgári és kereskedelmi ügyekben a külföldi ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló egyezmény szövege
The Contracting Parties to the present Convention,	A jelen Egyezmény szerződő felei,
Desiring to promote effective access to justice for all and to facilitate rule-based multilateral trade and investment, and mobility, through judicial co-operation,	Azzal az óhajjal, hogy mindenki számára előmozdítsa az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférést, és elősegítse a szabályokon alapuló többoldalú kereskedelmet és befektetéseket, valamint a mobilitást az igazságügyi együttműködés útján
Believing that such co-operation can be enhanced through the creation of a uniform set of core rules on recognition and enforcement of foreign judgments in civil or commercial matters, to facilitate the effective recognition and enforcement of such judgments,	Úgy véelve, hogy az ilyen együttműködést a polgári és kereskedelmi ügyekben a külföldi ítéletek elismerésére és végrehajtására vonatkozó egységes szabályrendszer létrehozásával lehetne javítani, hogy könnyebbé váljon az ilyen ítéletek hatékony elismerése és végrehajtása,
Convinced that such enhanced judicial co-operation requires, in particular, an international legal regime that provides greater predictability and certainty in relation to the global circulation of foreign judgments, and that is complementary to the Convention of 30 June 2005 on Choice of Court Agreements,	Meggyőződve arról, hogy az ilyen fokozott igazságügyi együttműködés mindennek előtt olyan nemzetközi jogi rendszert igényel, amely nagyobb kiszámíthatóságot és bizonyosságot biztosít a külföldi ítéletek globális áramlásával kapcsolatban, és amely kiegészíti a joghatósági megállapodásokról szóló 2005. június 30-i egyezményt,
Have resolved to conclude this Convention to this effect and have agreed upon the following provisions –	Úgy döntöttek, hogy ezen egyezményt e célból megkötik, és megállapodtak az alábbi rendelkezésekről
CHAPTER I – SCOPE AND DEFINITIONS	I. FEJEZET – HATÁLY ÉS FOGALOMMEGHATÁROZÁSOK
Article 1	1. cikk
<i>Scope</i>	<i>Hatály</i>
1. This Convention shall apply to the recognition and enforcement of judgments in civil or commercial matters. It shall not extend in particular to revenue, customs or administrative matters.	(1) Ez az egyezmény a polgári vagy kereskedelmi ügyekben hozott ítéletek elismerésére és végrehajtására vonatkozik. Hatálya nem terjed ki különösen az adó-, vám- vagy közigazgatási ügyekre.

⁸² Az Ítélet-egyezmény fordítását Nemessányi Zoltán készítette, komoly segítséget kapott ugyanakkor ehhez kollégájától, Czellecz Botondtól.

2. This Convention shall apply to the recognition and enforcement in one Contracting State of a judgment given by a court of another Contracting State.	(2) Ez az egyezmény egy Szerződő Állam bírósága által hozott ítéletnek egy másik Szerződő Államban történő elismerésére és végrehajtására vonatkozik.
Article 2	2. cikk
<i>Exclusions from scope</i>	<i>Kivételek a hatály alól</i>
1. This Convention shall not apply to the following matters -	(1) Ez az egyezmény nem alkalmazandó a következő ügyekre:
(a) the status and legal capacity of natural persons;	a) a természetes személyek jogállása és jogképessége;
(b) maintenance obligations;	b) tartási kötelezettségek;
(c) other family law matters, including matrimonial property regimes and other rights or obligations arising out of marriage or similar relationships;	c) egyéb családjogi ügyek, ideértve a házassági vagyoni jogi rendszereket és a házasságból vagy hasonló kapcsolatokból eredő egyéb jogokat vagy kötelezettségeket;
(d) wills and succession;	d) végrendeletek és öröklés;
(e) insolvency, composition, resolution of financial institutions, and analogous matters;	e) fizetési képtelenség, fizetési képességi megállapodásokra vonatkozó eljárás, pénzügyi intézmények összetétele, megszüntetése és hasonló kérdések;
(f) the carriage of passengers and goods;	f) utasok és áruk fuvarozása;
(g) transboundary marine pollution, marine pollution in areas beyond national jurisdiction, ship-source marine pollution, limitation of liability for maritime claims, and general average;	g) határokon átnyúló tengeri szennyezés, tengeri szennyezés a nemzeti joghatóságon kívüli területeken, a hajók által okozott tengeri szennyezés, a tengeri követelésekre vonatkozó felelősség korlátozása és közös hajókár;
(h) liability for nuclear damage;	h) felelősség a nukleáris károkért;
(i) the validity, nullity, or dissolution of legal persons or associations of natural or legal persons, and the validity of decisions of their organs;	i) a jogi személyek vagy természetes vagy jogi személyek egyesületeinek érvényessége, érvénytelensége vagy megszüntetése, valamint szerveik határozatainak érvényessége;
(j) the validity of entries in public registers;	j) a nyilvános nyilvántartásokban szereplő bejegyzések érvényessége;
(k) defamation;	k) jóhírnév sérelme;
(l) privacy;	l) magánélet védelme;
(m) intellectual property;	m) szellemi tulajdon;
(n) activities of armed forces, including the activities of their personnel in the exercise of their official duties;	n) a fegyveres erők tevékenysége, beleértve személyzetük tevékenységét hivatali feladataik ellátása során;
(o) law enforcement activities, including the activities of law enforcement personnel in the exercise of their official duties;	o) büntetőrendészeti tevékenységek, beleértve a büntetőrendészeti személyzet tevékenységét hivatali feladataik ellátása során;

<p>(p) anti-trust (competition) matters, except where the judgment is based on conduct that constitutes an anti-competitive agreement or concerted practice among actual or potential competitors to fix prices, make rigged bids, establish output restrictions or quotas, or divide markets by allocating customers, suppliers, territories or lines of commerce, and where such conduct and its effect both occurred in the State of origin;</p>	<p>p) trösztellenes (verseny) ügyek, kivéve, ha az ítélet olyan magatartáson alapul, amely a tényleges vagy potenciális versenytársak versenyellenes megállapodását vagy összehangolt magatartását eredményezi az árak megállapítása, összejátszás az ajánlattétel során, a kibocsátási korlátozások vagy kvóták megállapítása, vagy az elosztás korlátozása érdekében; a piacokat az ügyfelek, a szállítók, a területek vagy a kereskedelmi vonalak elosztása révén, és ahol az ilyen magatartás és hatása a származási államban fordult elő;</p>
<p>(q) sovereign debt restructuring through unilateral State measures.</p>	<p>q) államadósság-szerkezetátalakítás egyoldalú állami intézkedések révén.</p>
<p>2. A judgment is not excluded from the scope of this Convention where a matter to which this Convention does not apply arose merely as a preliminary question in the proceedings in which the judgment was given, and not as an object of the proceedings. In particular, the mere fact that such a matter arose by way of defence does not exclude a judgment from the Convention, if that matter was not an object of the proceedings.</p>	<p>2. Az ítélet nincs kizárva ezen egyezmény hatálya alól, ha azt olyan eljárásban hozták, amelyben egy olyan ügy, amelyre az Egyezmény nem alkalmazható, csupán előzetes kérdésként és nem az eljárás tárgyaként merült fel. Különösen: önmagában az a tény, hogy egy ilyen ügy a védekezés során merült fel, nem zárja ki az ítéletet az Egyezmény hatálya alól, ha ez az ügy nem képezte az eljárás tárgyát.</p>
<p>3. This Convention shall not apply to arbitration and related proceedings.</p>	<p>3. Ez az egyezmény nem alkalmazandó a választottbíráskodásra és a kapcsolódó eljárásokra.</p>
<p>4. A judgment is not excluded from the scope of this Convention by the mere fact that a State, including a government, a governmental agency or any person acting for a State, was a party to the proceedings.</p>	<p>4. Nincs kizárva ezen Egyezmény hatálya alól az ítélet önmagában azon tény miatt, hogy állam, ideértve a kormányt, a kormányzati szervet vagy egy államot képviselő személyt, félként vett részt az eljárásban.</p>
<p>5. Nothing in this Convention shall affect privileges and immunities of States or of international organisations, in respect of themselves and of their property.</p>	<p>5. Ezen Egyezmény egyetlen rendelkezése sem érinti az államok vagy a nemzetközi szervezetek kiváltságait és mentességeit saját maguk és tulajdonuk tekintetében.</p>
<p>Article 3</p>	<p>3. cikk</p>
<p><i>Definitions</i></p>	<p><i>Definíciók</i></p>
<p>1. In this Convention -</p>	<p>1. Ebben az egyezményben -</p>
<p>(a) "defendant" means a person against whom the claim or counterclaim was brought in the State of origin;</p>	<p>a) „alperes”: az a személy, aki ellen a keresetet vagy a viszontkeresetet a származási államban benyújtották;</p>

(b) "judgment" means any decision on the merits given by a court, whatever that decision may be called, including a decree or order, and a determination of costs or expenses of the proceedings by the court (including an officer of the court), provided that the determination relates to a decision on the merits which may be recognised or enforced under this Convention. An interim measure of protection is not a judgment.	b) „ítélet”: a bíróság által hozott bármely érdemi határozat, függetlenül a határozat elnevezésétől, ideértve a végzést vagy rendelvényt, valamint az eljárás költségeinek vagy kiadásoknak a bíróság általi meghatározását (ideértve a bíróság tisztviselőjét is), feltéve, hogy ez utóbbi az ezen egyezmény alapján elismerhető vagy végrehajtható érdemi döntéshez kapcsolódik. Az ideiglenes védelmi intézkedés nem ítélet.
2. An entity or person other than a natural person shall be considered to be habitually resident in the State -	(2) A természetes személytől eltérő személy vagy jogalany szokásos tartózkodási helyének azt az államot kell tekinteni,
(a) where it has its statutory seat;	a) ahol alapszabály szerinti székhelye van;
(b) under the law of which it was incorporated or formed;	b) amelynek joga alapján bejegyezték vagy megalapították;
(c) where it has its central administration; or	c) ahol központi ügyintézése van; vagy
(d) where it has its principal place of business.	d) ahol üzleti tevékenységének elsődleges központja van.
CHAPTER II - RECOGNITION AND ENFORCEMENT	II. FEJEZET - ELISMERÉS ÉS VÉGREHAJTÁS
Article 4	4. cikk
<i>General provisions</i>	<i>Általános rendelkezések</i>
1. A judgment given by a court of a Contracting State (State of origin) shall be recognised and enforced in another Contracting State (requested State) in accordance with the provisions of this Chapter. Recognition or enforcement may be refused only on the grounds specified in this Convention.	1. Az egyik Szerződő Állam bírósága (származási állam) által hozott ítéletet e fejezet rendelkezéseivel összhangban egy másik Szerződő Államban (megkeresett állam) el kell ismerni és végre kell hajtani. Az elismerést vagy a végrehajtást csak az ezen egyezményben meghatározott okokból lehet megtagadni.
2. There shall be no review of the merits of the judgment in the requested State. There may only be such consideration as is necessary for the application of this Convention.	2. A megkeresett államban az ítélet érdemének felülvizsgálata tilos. Ilyen vizsgálatnak csak annyiban van helye, amennyiben az az Egyezmény alkalmazásához szükséges.
3. A judgment shall be recognised only if it has effect in the State of origin, and shall be enforced only if it is enforceable in the State of origin.	3. Az ítélet csak akkor ismerhető el, ha az a származási államban joghatással bír, és csak akkor hajtható végre, ha a származási államban végrehajtható.

4. Recognition or enforcement may be postponed or refused if the judgment referred to under paragraph 3 is the subject of review in the State of origin or if the time limit for seeking ordinary review has not expired. A refusal does not prevent a subsequent application for recognition or enforcement of the judgment.	4. Az elismerés vagy végrehajtás elhalasztható vagy elutasítható, ha a 3. bekezdésben említett ítélet a származási államban jogorvoslat alatt áll, vagy ha a rendes jogorvoslat kérelmezésének határideje nem járt le. Az elutasítás nem akadályozza meg az ítélet elismerésére vagy végrehajtására vonatkozó későbbi kérelem előterjesztését.
Article 5	5. cikk
<i>Bases for recognition and enforcement</i>	<i>Az elismerés és a végrehajtás alapja</i>
1. A judgment is eligible for recognition and enforcement if one of the following requirements is met –	1. Az ítélet alkalmas elismerésre és végrehajtásra, ha az alábbi követelmények valamelyike teljesül:
(a) the person against whom recognition or enforcement is sought was habitually resident in the State of origin at the time that person became a party to the proceedings in the court of origin;	a) az a személy, akivel szemben az elismerést vagy végrehajtást kérik, a származási államban szokásos tartózkodási hellyel rendelkező abban az időpontban, amikor a származási állam bírósága előtt folyamatban lévő eljárásban féllé vált;
(b) the natural person against whom recognition or enforcement is sought had their principal place of business in the State of origin at the time that person became a party to the proceedings in the court of origin and the claim on which the judgment is based arose out of the activities of that business;	b) a természetes személy, akivel szemben az elismerést vagy végrehajtást kérik, a származási államban rendelkező fő üzleti tevékenységi hellyel rendelkező abban az időpontban, amikor ez a személy a származási állam bírósága előtt folyamatban lévő eljárásban féllé vált, és az ítélet alapjául szolgáló követelés ezen üzleti tevékenységből fakadt;
(c) the person against whom recognition or enforcement is sought is the person that brought the claim, other than a counterclaim, on which the judgment is based;	c) az a személy, akivel szemben az elismerést vagy a végrehajtást kérik, az a személy, aki -vizontkereset kivételével - azt a követelést érvényesítette, amelyen az ítélet alapult;
(d) the defendant maintained a branch, agency, or other establishment without separate legal personality in the State of origin at the time that person became a party to the proceedings in the court of origin, and the claim on which the judgment is based arose out of the activities of that branch, agency, or establishment;	d) az alperes abban az időpontban, amikor a származási országban az eljárásban részes féllé vált, fióktelepet, ügynökséget vagy egyéb, önálló jogi személyiség nélküli szervezetet tartott fenn a származási államban, és az ítélet alapjául szolgáló követelés az adott fióktelep, ügynökség vagy szervezet tevékenységéből fakadt;
(e) the defendant expressly consented to the jurisdiction of the court of origin in the course of the proceedings in which the judgment was given;	e) az alperes kifejezetten hozzájárult a származási állam bíróságának joghatóságához azon eljárás során, amelyben az ítélet megszületett;

(f) the defendant argued on the merits before the court of origin without contesting jurisdiction within the timeframe provided in the law of the State of origin, unless it is evident that an objection to jurisdiction or to the exercise of jurisdiction would not have succeeded under that law;	f) az alperes érdemben perbe bocsátkozott a származási állam bírósága előtt anélkül, hogy a joghatóságot a származási állam jogszabályaiban meghatározott határidőn belül vitatta volna, kivéve, ha nyilvánvaló, hogy a joghatósági kifogás vagy a joghatóság gyakorlása elleni tiltakozás ezen állam joga alapján nem lett volna sikeres;
(g) the judgment ruled on a contractual obligation and it was given by a court of the State in which performance of that obligation took place, or should have taken place, in accordance with	g) a szerződéses kötelezettségről hozott ítélet annak az államnak a bírósága hozta meg, amelyben az említett kötelezettség teljesítése történt meg, vagy annak ott kellett volna megtörténnie,
(i) the agreement of the parties, or	i. a felek megállapodása alapján, vagy
(ii) the law applicable to the contract, in the absence of an agreed place of performance, unless the activities of the defendant in relation to the transaction clearly did not constitute a purposeful and substantial connection to that State;	ii. megállapodás szerinti teljesítési hely hiányában a szerződésre alkalmazandó jog alapján , kivéve, ha az alperes tevékenysége a tranzakcióval kapcsolatban egyértelműen nem mutatott szándékos és lényeges kapcsolatot az állammal;
h) the judgment ruled on a lease of immovable property (tenancy) and it was given by a court of the State in which the property is situated;	h) az ingatlan bérbeadásáról szóló ítélet (bérbeadás), és azt annak az államnak a bírósága hozta, amelyben az ingatlan fekszik;
(i) the judgment ruled against the defendant on a contractual obligation secured by a right in rem in immovable property located in the State of origin, if the contractual claim was brought together with a claim against the same defendant relating to that right in rem;	i. az alperes ellen hozott ítélet a származási államban található ingatlanra vonatkozó dologi joggal biztosított szerződéses kötelezettségről szól, amennyiben a szerződéses követelést ugyanezen alperes ellen benyújtott, az említett dologi jogi igényrel együtt nyújtották be;
(j) the judgment ruled on a non-contractual obligation arising from death, physical injury, damage to or loss of tangible property, and the act or omission directly causing such harm occurred in the State of origin, irrespective of where that harm occurred;	j) az ítélet halál, testi sérülés, ingó dolog károsodása vagy elveszése által okozott szerződésen kívüli kötelmi viszonyra vonatkozott, és a közvetlenül a sérelmet okozó cselekmény vagy mulasztás a származási államban történt, függetlenül attól, hogy hol történt a károsodás;
(k) the judgment concerns the validity, construction, effects, administration or variation of a trust created voluntarily and evidenced in writing, and -	k) az ítélet az önként létrehozott és írásban megerősített trust érvényességére, felépítésére, hatásaira, igazgatására vagy változására vonatkozik, és
(i) at the time the proceedings were instituted, the State of origin was designated in the trust instrument as a State in the courts of which disputes about such matters are to be determined; or	i. az eljárás megindításának időpontjában a származási államot a trustot létrehozó jogi eszközben olyan államként jelölték meg, amelynek bíróságai az ilyen ügyekkel kapcsolatos vitákat el kell dönteniük; vagy
(ii) at the time the proceedings were instituted, the State of origin was expressly or impliedly designated in the trust instrument as the State in which the principal place of administration of the trust is situated.	ii. az eljárás megindításakor a származási államot kifejezetten vagy hallgatólagosan a trustot létrehozó jogi eszközben olyan államként jelölték meg, amelyben a trust fő ügyintézési helye található.

This sub-paragraph only applies to judgments regarding internal aspects of a trust between persons who are or were within the trust relationship;	Ez az albekezdés csak a trust tagjai közötti, a trust belső viszonyaival kapcsolatos ítéletekre vonatkozik;
(l) the judgment ruled on a counterclaim –	l) az ítélet a vizontkeresetre vonatkozott
(i) to the extent that it was in favour of the counterclaimant, provided that the counterclaim arose out of the same transaction or occurrence as the claim; or	i. olyan mértékben, amennyiben az a vizontkeresetnek kedvezett, feltéve, hogy a vizontkereset ugyanazon ügyletből vagy eseményből ered, mint a követelés; vagy
(ii) to the extent that it was against the counterclaimant, unless the law of the State of origin required the counterclaim to be filed in order to avoid preclusion;	ii. amennyiben az a vizontkeresetet benyújtó személy ellen irányult, kivéve, ha a származási állam joga megköveteli a vizontkereset benyújtását a jogvesztés (preklúzió) elkerülése érdekében;
(m) the judgment was given by a court designated in an agreement concluded or documented in writing or by any other means of communication which renders information accessible so as to be usable for subsequent reference, other than an exclusive choice of court agreement.	m) az ítéletet írásban, vagy bármely más olyan kommunikációs eszközzel kikötött bíróság hozta meg, amely hozzáférhetővé teszi az információt, hogy a későbbi hivatkozásra felhasználható legyen, ide nem értve a kizárólagos joghatósági megállapodást.
For the purposes of this sub-paragraph, an “exclusive choice of court agreement” means an agreement concluded by two or more parties that designates, for the purpose of deciding disputes which have arisen or may arise in connection with a particular legal relationship, the courts of one State or one or more specific courts of one State to the exclusion of the jurisdiction of any other courts.	Ezen albekezdés alkalmazásában a „kizárólagos joghatósági megállapodás” olyan két vagy több fél által kötött megállapodást jelent, amelynek célja egy adott jogviszony kapcsán felmerült vagy felmerülő jogviták eldöntése érdekében valamely állam bíróságainak vagy egy vagy több konkrét bíróságának kijelölése más bíróságok joghatóságának kizárása mellett.
2. If recognition or enforcement is sought against a natural person acting primarily for personal, family or household purposes (a consumer) in matters relating to a consumer contract, or against an employee in matters relating to the employee’s contract of employment –	2. Ha az elismerést vagy végrehajtást olyan természetes személlyel szemben kéri, aki elsősorban személyes, családi vagy háztartási célból jár el (fogyasztó) a fogyasztói szerződéssel kapcsolatos ügyekben, vagy a munkavállalóval szemben kéri a munkaszerződésével kapcsolatos ügyekben -
(a) paragraph 1(e) applies only if the consent was addressed to the court, orally or in writing;	a) az 1. bekezdés e) pontja csak akkor alkalmazható, ha a hozzájárulást a bírósághoz szóban vagy írásban címezték;
(b) paragraph 1(f), (g) and (m) do not apply.	b) az 1. bekezdés f), g) és m) pontja nem alkalmazandó.
3. Paragraph 1 does not apply to a judgment that ruled on a residential lease of immovable property (tenancy) or ruled on the registration of immovable property. Such a judgment is eligible for recognition and enforcement only if it was given by a court of the State where the property is situated.	3. Az 1. bekezdés nem vonatkozik az ingatlan lakáscélú bérletére vagy az ingatlan tulajdonjogának nyilvántartásba vételére vonatkozó ítéletre. Az ilyen ítélet csak akkor alkalmas elismerésre és végrehajtásra, ha azt annak az államnak a bírósága hozta, ahol az ingatlan található.
Article 6	6. cikk
<i>Exclusive basis for recognition and enforcement</i>	<i>Az elismerés és végrehajtás kizárólagos alapja</i>

Notwithstanding Article 5, a judgment that ruled on rights in rem in immovable property shall be recognised and enforced if and only if the property is situated in the State of origin.	Az 5. cikk ellenére az ingatlanokra vonatkozó dologi jogokról szóló ítéletet akkor és csak akkor ismerhető el és hajtható végre, ha az ingatlan a származási államban található.
Article 7	7. cikk
<i>Refusal of recognition and enforcement</i>	<i>Az elismerés és a végrehajtás megtagadása</i>
1. Recognition or enforcement may be refused if –	(1) Az elismerést vagy a végrehajtást meg lehet tagadni, ha
(a) the document which instituted the proceedings or an equivalent document, including a statement of the essential elements of the claim –	a) a követelés lényeges elemeit tartalmazó, az eljárást megindító dokumentumról vagy azzal egyenértékű dokumentumról,
(i) was not notified to the defendant in sufficient time and in such a way as to enable them to arrange for their defence, unless the defendant entered an appearance and presented their case without contesting notification in the court of origin, provided that the law of the State of origin permitted notification to be contested; or	i. nem értesítették az alperest kellő időben és oly módon, hogy lehetővé tegyék számára a védelem megszervezését, kivéve, ha az alperes megjelent, és perbe bocsátkozott a származási állam bíróságán anélkül, hogy az értesítést vitatta volna, feltéve, hogy a származási állam joga megengedte az értesítés megtámadását; vagy
(ii) was notified to the defendant in the requested State in a manner that is incompatible with fundamental principles of the requested State concerning service of documents;	ii. a megkeresett államban olyan módon értesítették az alperest, amely összeegyeztethetetlen a megkeresett állammal az iratok kézbesítésére vonatkozó alapvető elveivel;
(b) the judgment was obtained by fraud;	b) az ítéletet csalással hozták meg;
(c) recognition or enforcement would be manifestly incompatible with the public policy of the requested State, including situations where the specific proceedings leading to the judgment were incompatible with fundamental principles of procedural fairness of that State and situations involving infringements of security or sovereignty of that State;	c) az elismerés vagy a végrehajtás nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen lenne a megkeresett állam közrendjével, beleértve azokat az eseteket is, amelyeknél az ítélethez vezető konkrét eljárás összeegyeztethetetlen az adott állammal az eljárás tisztességességére vonatkozó alapelveivel, vagy amelye ezen állam biztonságát vagy szuverenitását sértik;
(d) the proceedings in the court of origin were contrary to an agreement, or a designation in a trust instrument, under which the dispute in question was to be determined in a court of a State other than the State of origin;	d) a származási állam bíróságán folytatott eljárás ellentétes volt egy olyan megállapodással, vagy a trust-ot alapító okiratban szereplő kijelöléssel, amely szerint a vitatott kérdést egy, a származási államtól eltérő állam bíróságán kell rendezni;
(e) the judgment is inconsistent with a judgment given by a court of the requested State in a dispute between the same parties; or	e) az ítélet összeegyeztethetetlen a megkeresett állam bírósága által ugyanazon felek közötti jogvitában hozott ítélettel; vagy
(f) the judgment is inconsistent with an earlier judgment given by a court of another State between the same parties on the same subject matter, provided that the earlier judgment fulfils the conditions necessary for its recognition in the requested State.	f) az ítélet összeegyeztethetetlen egy másik állam bírósága által ugyanazon ügyben ugyanazon felek között korábban hozott ítélettel, feltéve, hogy a korábbi ítélet megfelel a megkeresett államban való elismeréséhez szükséges feltételeknek.

2. Recognition or enforcement may be postponed or refused if proceedings between the same parties on the same subject matter are pending before a court of the requested State, where	2. Az elismerést vagy végrehajtást el lehet halasztani vagy el lehet utasítani, ha ugyanazon felek közötti, ugyanazon tárgyban a megkeresett állam bíróságán eljárás van folyamatban, ahol -
(a) the court of the requested State was seised before the court of origin; and	a) a megkeresett állam bíróságához a származási állam bírósága előtt fordultak; és
(b) there is a close connection between the dispute and the requested State.	b) szoros kapcsolat áll fenn a jogvita és a megkeresett állam között.
A refusal under this paragraph does not prevent a subsequent application for recognition or enforcement of the judgment.	Az e bekezdés szerinti megtagadás nem akadályozza meg az ítélet elismerésére vagy végrehajtására vonatkozó későbbi kérelem előterjesztését.
Article 8	8. cikk
<i>Preliminary questions</i>	<i>Előzetes kérdések</i>
1. A ruling on a preliminary question shall not be recognised or enforced under this Convention if the ruling is on a matter to which this Convention does not apply or on a matter referred to in Article 6 on which a court of a State other than the State referred to in that Article ruled.	1. Az előzetes kérdésre vonatkozó rendelkezést ezen egyezmény alapján nem lehet elismerni vagy végrehajtani, ha a rendelkezés olyan ügyben született, amelyre az Egyezmény nem alkalmazandó, vagy a 6. cikkben említett ügyben, amennyiben abban az ott említett állam bíróságától eltérő állam bírósága hozott döntést.
2. Recognition or enforcement of a judgment may be refused if, and to the extent that, the judgment was based on a ruling on a matter to which this Convention does not apply, or on a matter referred to in Article 6 on which a court of a State other than the State referred to in that Article ruled.	2. Az ítélet elismerése vagy végrehajtása megtagadható, ha és amilyen mértékben az olyan döntésen alapul, amelyre az Egyezmény nem alkalmazandó, vagy a 6. cikkben említett ügyben, amelyben az ott említett állam bíróságától eltérő állam bírósága döntött.
Article 9	9. cikk
<i>Severability</i>	<i>Elkülöníthetőség</i>
Recognition or enforcement of a severable part of a judgment shall be granted where recognition or enforcement of that part is applied for, or only part of the judgment is capable of being recognised or enforced under this Convention.	Az ítélet elválasztható része akkor ismerhető el vagy hajtható végre, ha e rész elismerését vagy végrehajtását kérik, vagy csak az ítélet egy része ismerhető el vagy hajtható végre ezen egyezmény alapján.
Article 10	10. cikk
<i>Damages</i>	<i>Kártérítés</i>
1. Recognition or enforcement of a judgment may be refused if, and to the extent that, the judgment awards damages, including exemplary or punitive damages, that do not compensate a party for actual loss or harm suffered.	1. Az ítélet elismerése vagy végrehajtása megtagadható, ha az ítélet olyan kártérítésre kötelez, beleértve az elrettentő vagy büntető kártérítést is, amely nem kompenzálja a felet a tényleges veszteségért vagy elszenvedett kárért.
2. The court addressed shall take into account whether and to what extent the damages awarded by the court of origin serve to cover costs and expenses relating to the proceedings.	(2) A megkeresett bíróság figyelembe veszi, hogy a származási bíróság által megítélt károk milyen mértékben fedezik-e, illetve milyen mértékben fedezik az eljáráshoz kapcsolódó költségeket és kiadásokat.
Article 11	11. cikk

<i>Judicial settlements (transactions judiciaires)</i>	<i>Bírósági egyezségek</i>
Judicial settlements (transactions judiciaires) which a court of a Contracting State has approved, or which have been concluded in the course of proceedings before a court of a Contracting State, and which are enforceable in the same manner as a judgment in the State of origin, shall be enforced under this Convention in the same manner as a judgment.	Az egyik Szerződő Állam bírósága által jóváhagyott vagy az egyik Szerződő Állam bírósága előtti eljárás során megkötött és a származási államban hozott ítélettel azonos módon végrehajtható bírósági egyezségek, a jelen Egyezmény értelmében ugyanúgy végrehajthatók, mint az ítéletek.
Article 12	12. cikk
<i>Documents to be produced</i>	<i>Benyújtandó dokumentumok</i>
1. The party seeking recognition or applying for enforcement shall produce -	(1) Az elismerést kérő vagy a végrehajtás iránti kérelmet kérő fél köteles benyújtani
(a) a complete and certified copy of the judgment;	a) az ítélet teljes és hiteles másolatát;
(b) if the judgment was given by default, the original or a certified copy of a document establishing that the document which instituted the proceedings or an equivalent document was notified to the defaulting party;	b) mulasztási ítélet esetén, azon dokumentum eredeti vagy hiteles másolatát, amely igazolja, hogy az eljárást megindító dokumentumról vagy azzal egyenértékű dokumentumról értesítették a mulasztó felet;
(c) any documents necessary to establish that the judgment has effect or, where applicable, is enforceable in the State of origin;	c) az ítélet hatálybalépésének vagy adott esetben a származási államban végrehajthatóvá tételéhez szükséges dokumentumokat;
(d) in the case referred to in Article 11, a certificate of a court (including an officer of the court) of the State of origin stating that the judicial settlement or a part of it is enforceable in the same manner as a judgment in the State of origin.	d) a 11. cikkben említett esetben a származási állam bírósága (beleértve a bíróság tisztviselőjét is) által kiállított okiratot, amely megállapítja, hogy a bírósági egyezés vagy annak egy része ugyanolyan módon végrehajtható, mint az ítélet a származási államban.
2. If the terms of the judgment do not permit the court addressed to verify whether the conditions of this Chapter have been complied with, that court may require any necessary documents.	2. Ha az ítélet rendelkezései nem teszik lehetővé a megkeresett bíróságnak, hogy ellenőrizze az e fejezetben foglalt feltételek teljesülését, a bíróság kérhet bármely szükséges dokumentumot.
3. An application for recognition or enforcement may be accompanied by a document relating to the judgment, issued by a court (including an officer of the court) of the State of origin, in the form recommended and published by the Hague Conference on Private International Law.	3. Az elismerés vagy a végrehajtás iránti kérelemhez csatolható a származási állam bírósága (beleértve a bíróság tisztviselőjét is) által kibocsátott, az ítélethez kapcsolódó dokumentumot a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia által ajánlott és közzétett formában.
4. If the documents referred to in this Article are not in an official language of the requested State, they shall be accompanied by a certified translation into an official language, unless the law of the requested State provides otherwise.	(4) Ha az e cikkben említett dokumentumok nem a megkeresett állam hivatalos nyelvén készültek, azokat a hivatalos nyelvre történő hitelesített fordítással kell ellátni, kivéve, ha a megkeresett állam joga másként rendelkezik.
Article 13	13. cikk
<i>Procedure</i>	<i>Eljárás</i>

1. The procedure for recognition, declaration of enforceability or registration for enforcement, and the enforcement of the judgment, are governed by the law of the requested State unless this Convention provides otherwise. The court of the requested State shall act expeditiously.	(1) Az elismerési, a végrehajthatóvá nyilvánítási vagy a végrehajtásra való nyilvántartásba vételi eljárást és az ítélet végrehajtását a megkeresett állam joga szabályozza, kivéve, ha ez az Egyezmény másként rendelkezik. A megkeresett állam bírósága soron kívül jár el.
2. The court of the requested State shall not refuse the recognition or enforcement of a judgment under this Convention on the ground that recognition or enforcement should be sought in another State.	(2) A megkeresett állam bírósága nem tagadhatja meg az ezen egyezmény alapján hozott ítélet elismerését vagy végrehajtását azon az alapon, hogy az elismerést vagy végrehajtást egy másik államban kellene kérni.
Article 14	14. cikk
<i>Costs of proceedings</i>	<i>Az eljárás költségei</i>
1. No security, bond or deposit, however described, shall be required from a party who in one Contracting State applies for enforcement of a judgment given by a court of another Contracting State on the sole ground that such party is a foreign national or is not domiciled or resident in the State in which enforcement is sought.	(1) Az olyan féltől, aki az egyik Szerződő Államban egy másik Szerződő Állam bírósága által hozott ítélet végrehajtását kéri, nem követelhető biztosíték, vagy letét (akárhogy is nevezzék) önmagában azon az alapon, hogy a fél külföldi állampolgár, vagy nem rendelkezik lakóhellyel azon államban, ahol a végrehajtást kéri.
2. An order for payment of costs or expenses of proceedings, made in a Contracting State against any person exempt from requirements as to security, bond, or deposit by virtue of paragraph 1 or of the law of the State where proceedings have been instituted, shall, on the application of the person entitled to the benefit of the order, be rendered enforceable in any other Contracting State.	2. Az eljárás költségeinek vagy kiadásainak a megfizetésére irányuló, Szerződő Államban született döntést a kedvezményezett személy kérelmére bármely másik Szerződő Államban végrehajthatóvá kell nyilvánítani minden olyan személy ellen, aki a biztosíték, vagy letét megfizetése alól mentesül az (1) bekezdés szerint, vagy annak az államnak a joga alapján, ahol az eljárást megindították.
3. A State may declare that it shall not apply paragraph 1 or designate by a declaration which of its courts shall not apply paragraph 1.	(3) Az állam kijelentheti, hogy nem alkalmazza az (1) bekezdést vagy nyilatkozattal kijelöli, hogy mely bíróságaira nem alkalmazza az (1) bekezdést.
Article 15	15. cikk
<i>Recognition and enforcement under national law</i>	<i>Elismerés és végrehajtás a nemzeti jog alapján</i>
Subject to Article 6, this Convention does not prevent the recognition or enforcement of judgments under national law.	A 6. cikk kivételével ez az Egyezmény nem akadályozza meg ítéletek elismerését vagy végrehajtását a nemzeti jog alapján.
CHAPTER III - GENERAL CLAUSES	III. FEJEZET - ÁLTALÁNOS SZABÁLYOK
Article 16	16. cikk
<i>Transitional provision</i>	<i>Átmeneti rendelkezés</i>
This Convention shall apply to the recognition and enforcement of judgments if, at the time the proceedings were instituted in the State of origin, the Convention had effect between that State and the requested State.	Ezt az egyezményt az ítéletek elismerésére és végrehajtására kell alkalmazni, ha az eljárás a származási államban történt megindításakor az egyezmény az adott állam és a megkeresett állam között hatályban volt.

Article 17	17. cikk
<i>Declarations limiting recognition and enforcement</i>	<i>Az elismerést és a végrehajtást korlátozó nyilatkozatok</i>
A State may declare that its courts may refuse to recognise or enforce a judgment given by a court of another Contracting State if the parties were resident in the requested State, and the relationship of the parties and all other elements relevant to the dispute, other than the location of the court of origin, were connected only with the requested State.	Az állam kijelentheti, hogy bíróságai megtagadhatják egy másik szerződő állam bírósága által hozott ítélet elismerését vagy végrehajtását, ha a felek a megkeresett államban lakóhellyel rendelkeztek, és a felek és a származási állam bíróságát kivéve a jogvita szempontjából releváns egyéb elemek közötti kapcsolat csak a megkeresett államhoz kapcsolódott.
Article 18	18. cikk
<i>Declarations with respect to specific matters</i>	<i>Nyilatkozatok a konkrét ügyekre vonatkozóan</i>
1. Where a State has a strong interest in not applying this Convention to a specific matter, that State may declare that it will not apply the Convention to that matter. The State making such a declaration shall ensure that the declaration is no broader than necessary and that the specific matter excluded is clearly and precisely defined.	1. Ha egy Államnak lényeges érdeke fűződik ahhoz, hogy az Egyezményt egy adott ügyre ne alkalmazza, az Állam kijelentheti, hogy nem fogja alkalmazni az Egyezményt erre az ügyre. Az ilyen nyilatkozatot benyújtó állam gondoskodik arról, hogy a nyilatkozat ne legyen szélesebb körű, mint a szükséges, és hogy a kizárt konkrét ügyet világosan és pontosan meghatározzák.
2. With regard to that matter, the Convention shall not apply -	2. Ezzel kapcsolatban az Egyezmény nem alkalmazandó
(a) in the Contracting State that made the declaration;	a) a nyilatkozatot tevő Szerződő Államban;
(b) in other Contracting States, where recognition or enforcement of a judgment given by a court of a Contracting State that made the declaration is sought.	b) más szerződő államokban, ahol a nyilatkozatot tevő Szerződő Állam bírósága által hozott ítélet elismerését vagy végrehajtását kérik.
Article 19	19. cikk
<i>Declarations with respect to judgments pertaining to a State</i>	<i>Nyilatkozatok az állammal kapcsolatos ítéletekre vonatkozóan</i>
1. A State may declare that it shall not apply this Convention to judgments arising from proceedings to which any of the following is a party -	1. Az állam kijelentheti, hogy nem alkalmazza ezt az Egyezményt olyan eljárásokra vonatkozó ítéletekre, amelyekben az alábbiak egyike félként szerepelt:
(a) that State, or a natural person acting for that State; or	a) az adott állam vagy az adott állam helyett eljáró természetes személy; vagy
(b) a government agency of that State, or a natural person acting for such a government agency.	b) az adott állam kormányzati szerve vagy az ilyen kormányzati szerv helyett eljáró természetes személy.

The State making such a declaration shall ensure that the declaration is no broader than necessary and that the exclusion from scope is clearly and precisely defined. The declaration shall not distinguish between judgments where the State, a government agency of that State or a natural person acting for either of them is a defendant or claimant in the proceedings before the court of origin.	Az ilyen nyilatkozatot benyújtó állam biztosítja, hogy a nyilatkozat nem szélesebb körű, mint a szükséges, és hogy a hatály alól való kizárás egyértelműen és pontosan meg van határozva. A nyilatkozat nem tesz különbséget az ítéletek között annak alapiján, hogy az állam, az adott állam kormányzati szerve vagy valamelyikük helyett eljáró természetes személy alperes vagy felperes a származási állam bírósága előtti eljárásban.
2. Recognition or enforcement of a judgment given by a court of a State that made a declaration pursuant to paragraph 1 may be refused if the judgment arose from proceedings to which either the State that made the declaration or the requested State, one of their government agencies or a natural person acting for either of them is a party, to the same extent as specified in the declaration.	2. Az 1. bekezdés szerinti nyilatkozatot benyújtó állam bírósága által hozott ítélet elismerése vagy végrehajtása a nyilatkozatban meghatározott mértékben megtagadható, ha az ítélet olyan eljárásból származik, amelyben a nyilatkozatot tevő állam vagy a megkeresett állam, az ő kormányzati szervük vagy bármelyikük helyett eljáró természetes személy félként szerepel.
Article 20	20. cikk
<i>Uniform interpretation</i>	<i>Egységes értelmezés</i>
In the interpretation of this Convention, regard shall be had to its international character and to the need to promote uniformity in its application.	Ezen Egyezmény értelmezése során figyelembe kell venni annak nemzetközi jellegét és annak szükségességét, hogy előmozdítsák az alkalmazás egységességét.
Article 21	21. cikk
<i>Review of operation of the Convention</i>	<i>Az Egyezmény működésének felülvizsgálata</i>
The Secretary General of the Hague Conference on Private International Law shall at regular intervals make arrangements for review of the operation of this Convention, including any declarations, and shall report to the Council on General Affairs and Policy.	A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia főtítkára rendszeres időközönként gondoskodik az egyezmény működésének felülvizsgálatáról, beleértve a nyilatkozatokat is, és jelentést tesz az Általános Ügyek és Politika Tanácsának.
Article 22	22. cikk
<i>Non-unified legal systems</i>	<i>Nem egységes jogrendszerek</i>
1. In relation to a Contracting State in which two or more systems of law apply in different territorial units with regard to any matter dealt with in this Convention -	1. Olyan Szerződő Állam vonatkozásában, amelyben két vagy több jogrendszer alkalmazandó a különböző területi egységekben az ebben az Egyezményben tárgyalt bármely kérdésben -
(a) any reference to the law or procedure of a State shall be construed as referring, where appropriate, to the law or procedure in force in the relevant territorial unit;	a) az állam jogára vagy eljárására való utalást adott esetben az adott területi egységben hatályos jogszabályokra vagy eljárásokra való utalásként kell értelmezni;
(b) any reference to the court or courts of a State shall be construed as referring, where appropriate, to the court or courts in the relevant territorial unit;	b) az állam bíróságára vagy bíróságaira való utalást adott esetben az adott területi egység bíróságára vagy bíróságaira való utalásként kell értelmezni;

(c) any reference to a connection with a State shall be construed as referring, where appropriate, to a connection with the relevant territorial unit;	c) az állammal való kapcsolatra utalást adott esetben az érintett területi egységgel való kapcsolatra utalásként kell értelmezni;
(d) any reference to a connecting factor in relation to a State shall be construed as referring, where appropriate, to that connecting factor in relation to the relevant territorial unit.	d) a kapcsoló tényezőre való utalást valamely állam vonatkozásában adott esetben úgy kell értelmezni, hogy az az adott területi egységre vonatkozó kapcsoló tényezőre utal.
2. Notwithstanding paragraph 1, a Contracting State with two or more territorial units in which different systems of law apply shall not be bound to apply this Convention to situations which involve solely such different territorial units.	(2) Az (1) bekezdéstől eltérve, az a Szerződő Állam, amely két vagy több olyan területi egységgel rendelkezik, amelyekben különböző jogrendszerek alkalmazandók, nem köteles alkalmazni ezt az Egyezményt olyan helyzetekre, amely kizárólag ilyen különböző területi egységeket érintenek.
3. A court in a territorial unit of a Contracting State with two or more territorial units in which different systems of law apply shall not be bound to recognise or enforce a judgment from another Contracting State solely because the judgment has been recognised or enforced in another territorial unit of the same Contracting State under this Convention.	3. A Szerződő Állam területi egységének két vagy több olyan területi egységgel rendelkező bírósága, amelyekben különböző jogrendszerek alkalmazandók, nem kötelesek elismerni vagy végrehajtani egy másik szerződő állam ítéletét kizárólag azért, mert az ítéletet ezen Egyezmény alapján ugyanezen Szerződő Állam egy másik területi egységében elismerték vagy végrehajtották.
4. This Article shall not apply to Regional Economic Integration Organisations.	4. Ez a cikk nem vonatkozik a regionális gazdasági integrációs szervezetekre.
Article 23	23. cikk
<i>Relationship with other international instruments</i>	<i>Kapcsolat más nemzetközi eszközökkel</i>
1. This Convention shall be interpreted so far as possible to be compatible with other treaties in force for Contracting States, whether concluded before or after this Convention.	1. Ezt az egyezményt a lehető leginkább úgy kell értelmezni, hogy az összeegyeztethető legyen a Szerződő Államokra vonatkozó más szerződésekkel, akár az egyezmény előtt, akár azt követően kötötték meg azokat.
2. This Convention shall not affect the application by a Contracting State of a treaty that was concluded before this Convention.	2. Ez az Egyezmény nem érinti az ezen Egyezmény előtt megkötött szerződésnek Szerződő Állam általi alkalmazását.
3. This Convention shall not affect the application by a Contracting State of a treaty concluded after this Convention as concerns the recognition or enforcement of a judgment given by a court of a Contracting State that is also a Party to that treaty. Nothing in the other treaty shall affect the obligations under Article 6 towards Contracting States that are not Parties to that treaty.	3. Ez az egyezmény nem érinti a Szerződő Államnak az ezen Egyezmény után megkötött szerződés alkalmazását azon Szerződő Állam bírósága által hozott ítélet elismerése vagy végrehajtása tekintetében, amely szintén a Szerződő Fél ez utóbbi szerződésben. A másik Szerződés egyetlen rendelkezése sem érinti a 6. cikk szerinti kötelezettségeket azon szerződő államok felé, amelyek abban nem szerződő felek.

4. This Convention shall not affect the application of the rules of a Regional Economic Integration Organisation that is a Party to this Convention as concerns the recognition or enforcement of a judgment given by a court of a Contracting State that is also a Member State of the Regional Economic Integration Organisation where -	4. Ez az Egyezmény nem érinti az olyan regionális gazdasági integrációs szervezet azon szabályainak alkalmazását, amely ezen Egyezményben szerződő fél, azon szerződő állam bírósága által hozott ítélet elismerése vagy végrehajtása tekintetében, amely a regionális gazdasági integrációs szervezetben is tagállam, ahol -
(a) the rules were adopted before this Convention was concluded; or	a) a szabályokat ezen Egyezmény megkötése előtt fogadták el; vagy
(b) the rules were adopted after this Convention was concluded, to the extent that they do not affect the obligations under Article 6 towards Contracting States that are not Member States of the Regional Economic Integration Organisation.	b) a szabályokat ezen Egyezmény megkötése után fogadták el, amennyiben azok nem érintik a 6. cikk szerinti kötelezettségeket azon szerződő államok felé, amelyek nem tagjai a regionális gazdasági integrációs szervezetnek.
CHAPTER IV - FINAL CLAUSES	IV. FEJEZET - ZÁRÓ RENDELKEZÉSEK
Article 24	24. cikk
<i>Signature, ratification, acceptance, approval or accession</i>	<i>Aláírás, megerősítés, elfogadás, jóváhagyás vagy csatlakozás</i>
1. This Convention shall be open for signature by all States.	1. Ez az Egyezmény minden állam számára aláírásra nyitva áll.
2. This Convention is subject to ratification, acceptance or approval by the signatory States.	2. Ezt az Egyezményt az aláíró államok ratifikálják, elfogadják vagy jóváhagyják.
3. This Convention shall be open for accession by all States.	3. Ez az Egyezmény csatlakozásra nyitva áll minden állam számára.
4. Instruments of ratification, acceptance, approval or accession shall be deposited with the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of the Netherlands, depositary of the Convention.	4. A megerősítő, elfogadó, jóváhagyó vagy csatlakozó okiratokat a Holland Királyság Királyságának Külügyminisztériumánál, az Egyezmény letéteményesénél kell letétbe helyezni.
Article 25	25. cikk
<i>Declarations with respect to non-unified legal systems</i>	<i>A nem egységes jogrendszerekre vonatkozó nyilatkozatok</i>
1. If a State has two or more territorial units in which different systems of law apply in relation to matters dealt with in this Convention, it may declare that the Convention shall extend to all its territorial units or only to one or more of them. Such a declaration shall state expressly the territorial units to which the Convention applies.	1. Ha egy államnak két vagy több területi egysége van, amelyekben a jelen Egyezményben tárgyalt ügyek vonatkozásában különböző jogrendszerek alkalmazandók, az állam nyilatkozhat, hogy az Egyezmény kiterjed minden területi egységére, vagy csak egy vagy több területi egységére. Az ilyen nyilatkozatban kifejezetten fel kell tüntetni azokat a területi egységeket, amelyekre az Egyezmény vonatkozik.
2. If a State makes no declaration under this Article, the Convention shall extend to all territorial units of that State.	2. Ha az állam e cikk alapján nem tesz nyilatkozatot, az Egyezmény kiterjed az adott állam valamennyi területi egységére.

3. This Article shall not apply to Regional Economic Integration Organisations.	3. Ez a cikk nem alkalmazandó a regionális gazdasági integrációs szervezetekre.
Article 26	26. cikk
<i>Regional Economic Integration Organisations</i>	<i>Regionális gazdasági integrációs szervezetek</i>
1. A Regional Economic Integration Organisation which is constituted solely by sovereign States and has competence over some or all of the matters governed by this Convention may sign, accept, approve or accede to this Convention. The Regional Economic Integration Organisation shall in that case have the rights and obligations of a Contracting State, to the extent that the Organisation has competence over matters governed by this Convention.	1. Egy regionális gazdasági integrációs szervezet, amelyet kizárólag szuverén államok alkotnak, és amelynek hatáskörébe tartozik az ezen Egyezmény által szabályozott kérdések egy része vagy mindegyike, aláírhatja, elfogadhatja, jóváhagyhatja az Egyezményt vagy csatlakozhat az Egyezményhez. Ebben az esetben a regionális gazdasági integrációs szervezet olyan mértékben rendelkezik a Szerződő Állam jogaival és kötelezettségeivel, amennyiben a Szervezet rendelkezik hatáskörrel rendelkezik az Egyezmény által szabályozott kérdésekben.
2. The Regional Economic Integration Organisation shall, at the time of signature, acceptance, approval or accession, notify the depositary in writing of the matters governed by this Convention in respect of which competence has been transferred to that Organisation by its Member States. The Organisation shall promptly notify the depositary in writing of any changes to its competence as specified in the most recent notice given under this paragraph.	2. A regionális gazdasági integrációs szervezet az aláírás, az elfogadás, a jóváhagyás vagy a csatlakozás időpontjában írásban értesíti a letéteményest az ezen Egyezmény által szabályozott azon ügyekről, amelyek tekintetében a tagállamok hatáskört ruháztak át az adott szervezetre. A Szervezetnek haladéktalanul írásban értesítenie kell a letéteményest a hatáskörének minden olyan változásáról, amelyet az e bekezdés szerinti legutóbbi közlemény határoz meg.
3. For the purposes of the entry into force of this Convention, any instrument deposited by a Regional Economic Integration Organisation shall not be counted unless the Regional Economic Integration Organisation declares in accordance with Article 27(1) that its Member States will not be Parties to this Convention.	3. Ezen egyezmény hatálybalépése céljából a regionális gazdasági integrációs szervezet által letétbe helyezett bármely okmány nem számítható be, kivéve, ha a regionális gazdasági integrációs szervezet a 27. cikk (1) bekezdésével összhangban kijelenti, hogy tagállamai nem lesznek részes felei ezen Egyezménynek.
4. Any reference to a "Contracting State" or "State" in this Convention shall apply equally, where appropriate, to a Regional Economic Integration Organisation.	(4) A jelen Egyezményben szereplő „Szerződő Állam”-ra vagy „államra” történő bármely hivatkozás - adott esetben - regionális gazdasági integrációs szervezetre is alkalmazandó.
Article 27	27. cikk
<i>Regional Economic Integration Organisation as a Contracting Party without its Member States</i>	<i>Regionális gazdasági integrációs szervezet, mint a Szerződő Fél, tagállamai nélkül</i>

1. At the time of signature, acceptance, approval or accession, a Regional Economic Integration Organisation may declare that it exercises competence over all the matters governed by this Convention and that its Member States will not be Parties to this Convention but shall be bound by virtue of the signature, acceptance, approval or accession of the Organisation.	1. Az aláírás, elfogadás, jóváhagyás vagy csatlakozás időpontjában a regionális gazdasági integrációs szervezet kijelentheti, hogy hatáskörrel rendelkezik az ezen Egyezmény hatálya alá tartozó valamennyi ügy tekintetében, és hogy tagállamai nem lesznek ezen Egyezmény részes felei, de az köti őket a Szervezet aláírása, elfogadása, jóváhagyása vagy csatlakozása révén.
2. In the event that a declaration is made by a Regional Economic Integration Organisation in accordance with paragraph 1, any reference to a "Contracting State" or "State" in this Convention shall apply equally, where appropriate, to the Member States of the Organisation.	2. Abban az esetben, ha egy regionális gazdasági integrációs szervezet nyilatkozatot tesz az (1) bekezdésnek megfelelően, az ezen Egyezményben szereplő „szerződő állam”-ra vagy „államra” történő hivatkozásai egyaránt alkalmazandók, adott esetben, a Szervezet tagállamaira.
Article 28	28. cikk
<i>Entry into force</i>	<i>Hatálybalépés</i>
1. This Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of the period during which a notification may be made in accordance with Article 29(2) with respect to the second State that has deposited its instrument of ratification, acceptance, approval or accession referred to in Article 24.	1. Ez az Egyezmény annak a hónapnak a lejártát követő hónap első napján lép hatályba, amelyben a 29. cikk (2) bekezdésével összhangban értesítést lehet benyújtani a 24. cikkben említett ratifikáló, elfogadó, jóváhagyó vagy csatlakozó okiratát letétbe helyezett második állam tekintetében.
2. Thereafter this Convention shall enter into force –	2. Ezt követően az egyezmény hatályba lép
(a) for each State subsequently ratifying, accepting, approving or acceding to it, on the first day of the month following the expiration of the period during which notifications may be made in accordance with Article 29(2) with respect to that State;	a) minden olyan állam esetében, amely ezt követően ratifikálja, elfogadja, jóváhagyja vagy csatlakozik hozzá, annak a hónapnak az első napján, amelyen a 29. cikk (2) bekezdésével összhangban az adott állam tekintetében értesítéseket lehet benyújtani;
(b) for a territorial unit to which this Convention has been extended in accordance with Article 25 after the Convention has entered into force for the State making the declaration, on the first day of the month following the expiration of three months after the notification of the declaration referred to in that Article.	b) azon területi egység esetében, amelyre az Egyezményt a 25. cikkel összhangban az Egyezmény hatálybalépése után terjesztették ki a nyilatkozatot benyújtó állam tekintetében, az azt követő hónap első napján, amely három hónappal követi az ezen cikkben említett nyilatkozatot.
Article 29	29. cikk
<i>Establishment of relations pursuant to the Convention</i>	<i>Az Egyezmény szerinti kapcsolatok kialakítása</i>

<p>1. This Convention shall have effect between two Contracting States only if neither of them has notified the depositary regarding the other in accordance with paragraph (2) or (3). In the absence of such a notification, the Convention has effect between two Contracting States from the first day of the month following the expiration of the period during which notifications may be made.</p>	<p>1. Ez az Egyezmény két szerződő állam között csak akkor érvényes, ha egyikük sem értesítette a letéteményest a másikra vonatkozóan a (2) vagy (3) bekezdésnek megfelelően. Ilyen értesítés hiányában az egyezmény két Szerződő Állam között hatályos az azt az időszakot követő hónap első napjától, amely alatt az értesítéseket meg lehet tenni.</p>
<p>2. A Contracting State may notify the depositary, within 12 months after the date of the notification by the depositary referred to in Article 32(a), that the ratification, acceptance, approval or accession of another State shall not have the effect of establishing relations between the two States pursuant to this Convention.</p>	<p>2. A szerződő állam a 32. cikk a) pontjában említett értesítésétől számított 12 hónapon belül értesítheti a letéteményest arról, hogy egy másik állam ratifikálása, elfogadása, jóváhagyása vagy csatlakozása nem eredményezhet a két állam közötti kapcsolatokat ezen Egyezmény alapján.</p>
<p>3. A State may notify the depositary, upon the deposit of its instrument pursuant to Article 24(4), that its ratification, acceptance, approval or accession shall not have the effect of establishing relations with a Contracting State pursuant to this Convention.</p>	<p>3. Az állam a 24. cikk (4) bekezdése szerinti letétbe helyezését követően értesítheti a letéteményest, hogy megerősítése, elfogadása, jóváhagyása vagy csatlakozása nem eredményez kapcsolatokat egy Szerződő Állammal ezen Egyezmény alapján.</p>
<p>4. A Contracting State may at any time withdraw a notification that it has made under paragraph (2) or (3). Such a withdrawal shall take effect on the first day of the month following the expiration of three months following the date of notification.</p>	<p>4. A Szerződő Állam bármikor visszavonhatja a (2) vagy (3) bekezdés alapján tett bejelentését. Az ilyen visszavonás az értesítés napját követő három hónap lejártát követő hónap első napján lép hatályba.</p>
<p>Article 30</p>	<p>30. cikk</p>
<p><i>Declarations</i></p>	<p><i>Nyilatkozatok</i></p>
<p>1. Declarations referred to in Articles 14, 17, 18, 19 and 25 may be made upon signature, ratification, acceptance, approval or accession or at any time thereafter, and may be modified or withdrawn at any time.</p>	<p>(1) A 14., 17., 18., 19. és 25. cikkben említett nyilatkozatok az aláíráskor, ratifikációkor, elfogadáskor, jóváhagyáskor vagy csatlakozáskor, vagy azt követően bármikor megtehetőek, és bármikor módosíthatók vagy visszavonhatóak.</p>
<p>2. Declarations, modifications and withdrawals shall be notified to the depositary.</p>	<p>(2) A nyilatkozatokról, módosításokról és visszavonásokról értesíteni kell a letéteményest.</p>
<p>3. A declaration made at the time of signature, ratification, acceptance, approval or accession shall take effect simultaneously with the entry into force of this Convention for the State concerned.</p>	<p>(3) Az aláírás, a megerősítés, az elfogadás, a jóváhagyás vagy a csatlakozás időpontjában tett nyilatkozat az egyezmény hatálybalépésével egyidejűleg lép hatályba az érintett állam vonatkozásában.</p>

4. A declaration made at a subsequent time, and any modification or withdrawal of a declaration, shall take effect on the first day of the month following the expiration of three months following the date on which the notification is received by the depositary.	(4) A későbbi időpontban tett nyilatkozat, valamint a nyilatkozat bármely módosítása vagy visszavonása az értesítésnek a letéteményes általi kézhezvételétől számított három hónap elteltét követő hónap első napján lép hatályba.
5. A declaration made at a subsequent time, and any modification or withdrawal of a declaration, shall not apply to judgments resulting from proceedings that have already been instituted before the court of origin when the declaration takes effect.	(5) A későbbi időpontban tett nyilatkozat, valamint a nyilatkozat bármely módosítása vagy visszavonása nem alkalmazandó azokra a határozatokra, amelyek a származási állam bírósága előtt a nyilatkozat hatálybalépésekor indultak.
Article 31	31. cikk
<i>Denunciation</i>	<i>Felmondás</i>
1. A Contracting State to this Convention may denounce it by a notification in writing addressed to the depositary. The denunciation may be limited to certain territorial units of a non-unified legal system to which this Convention applies.	1. Az ezen Egyezményben részes Szerződő Állam felmondhatja azt a letéteményesnek címzett írásbeli értesítéssel. A felmondás a nem egységes jogrendszer egyes olyan területi egységeire korlátozható, amelyekre az Egyezmény alkalmazandó.
2. The denunciation shall take effect on the first day of the month following the expiration of 12 months after the date on which the notification is received by the depositary. Where a longer period for the denunciation to take effect is specified in the notification, the denunciation shall take effect upon the expiration of such longer period after the date on which the notification is received by the depositary.	2. A felmondás az értesítésnek a letéteményes általi kézhezvételét követő 12 hónap elteltét követő hónap első napján lép hatályba. Amennyiben a bejelentésben a felmondás hatálybalépésének hosszabb időtartama van, a felmondás az értesítésnek a letéteményes általi kézhezvételét követő hosszabb időszak lejártával lép hatályba.
Article 32	32. cikk
<i>Notifications by the depositary</i>	<i>A letéteményes értesítése</i>
The depositary shall notify the Members of the Hague Conference on Private International Law, and other States and Regional Economic Integration Organisations which have signed, ratified, accepted, approved or acceded to this Convention in accordance with Articles 24, 26 and 27 of the following – (a) the signatures, ratifications, acceptances, approvals and accessions referred to in Articles 24, 26 and 27; (b) the date on which this Convention enters into force in accordance with Article 28; (c) the notifications, declarations, modifications and withdrawals referred to in Articles 26, 27, 29 and 30; and (d) the denunciations referred to in Article 31. In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Convention.	A letéteményes értesíti a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia tagjait, valamint más államokat és regionális gazdasági integrációs szervezeteket, amelyek a 24., 26. és 27. cikknek megfelelően aláírták, megerősítették, elfogadták, jóváhagyották vagy csatlakoztak az alábbiakhoz: \ t a) a 24., 26. és 27. cikkben említett aláírások, megerősítések, elfogadások, jóváhagyások és csatlakozások; b) az a nap, amikor ez az egyezmény a 28. cikkel összhangban hatályba lép; c) a 26., 27., 29. és 30. cikkben említett értesítések, nyilatkozatok, módosítások és visszavonások; és d) a 31. cikkben említett felmondások. Ennek hitelül az alulírott, erre felhatalmazott személyek aláírták ezt az egyezményt.

Az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződési kikötés tisztességtelensége esetén alkalmazandó jogkövetkezmény

1. Bevezetés

Az elmúlt évek egyik legtöbbet vitatott magánjogi problematikája a deviza alapú finanszírozási konstrukciókhoz kapcsolódik. Figyelemmel arra, hogy 2004 és 2008 között e szerződések a lakossági finanszírozás domináns elemévé váltak, az ezek teljesítésével kapcsolatos problémák társadalmi léptékű zavarokat okoztak, ami kiváltotta úgy a politika, mint a közvélemény érdeklődését. A társadalmi problémák megoldásának ígéretével egy jól körülhatárolható ügyvédi kör perек tömegét indította e szerződések érvénytelenségének megállapítása és az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonása iránt.

Amint arra egy korábbi cikkemben már utaltam,¹ a „bíróságnak ... azonban nem az a feladata, hogy egy jogvitában valamelyik fél oldalára álljon, és nem is az, hogy egyedi peres ügyekben rendszerszinten jelentkező társadalompolitikai vagy gazdaságpolitikai problémákat oldjon meg.”² Éppen ezért „[a] bírói gyakorlatban érvényesülő jogi megoldás a jogszabályokból és a jogi dogmatikából kiindulva, az ügylet valamenynyí szereplőjének jogos érdekeit figyelembe véve, a szereplők magatartását a polgári jog és annak alapelvei fényében értékelve született meg. Ez a megoldás nyilván nem oldja meg a devizahiteles problematikát; de a jogi helyzet ilyenén tisztázása jó alapul szolgálhat a szükséges további, differenciált társadalompolitikai, gazdaságpolitikai és szociálpolitikai intézkedések kialakítása és végrehajtása során”.³

Jelen írásomban alapvetően nem a deviza alapú kölcsönszerződés konstrukciójának érvényességének kérdését teszem vizsgálat tárgyává – ezt megtettem a korábbi cikkemben – hanem az érvénytelenség jogkövetkezményei levonásának módját elemzem. Teszem ezt különösen azért, mert a Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásának (a továbbiakban: CKOT) 2015. november 9-10-ei ülésén e tárgyban (valójában egyhangúlag) elfogadott álláspont az én előterjesztésemen alapul. Ezt az

¹ Pomeisl András József: A devizaalapú kölcsön fogalmi elemei és konstrukció jogi megítélése a Kúria gyakorlatában. *Acta Humana*, 2017/4. sz., 71–88.

² Uo. 71.

³ Uo. 88.

álláspontot azóta többen vitatták; a joggyakorlatban teljes egészében nem gyökeresedett meg, bár egyes elemeit a joggyakorlat befogadta.

A Kúria Elnöke által 2016-ban felállított, a fogyasztói kölcsönszerződések érvénytelenségével kapcsolatos kérdéseket vizsgáló konzultációs testület (a továbbiakban: Konzultációs Testület) 2019. június 19-ei állásfoglalásában e megoldás mellé – az uniós jogi szempontokra figyelemmel – egy másik megoldást is megfogalmazott. Álláspontom szerint azonban ez a két megoldás valójában ugyanazon eredményre vezet, és egyformán kielégíti az uniós jogi követelményeket.

2. A CKOT 2015. november 9-10-ei ülésén elfogadott álláspont

A 2/2014. PJE határozat 1. pontjához fűzött, a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Tanácskozása által elfogadott értelmezés szerint „ [a]bban az esetben, ha az adott szerződés tekintetében az 2/2014. PJE határozat 1.pontjának harmadik bekezdésében megjelölt okból teljesen érvénytelen, és ezért a fogyasztó az árfolyam-kockázat viselésére nem kötelezhető, a szerződés érvényessé vagy hatályossá nyilvánítása esetén a tartozás tőkeösszegének a ténylegesen folyósított forintösszeget kell tekinteni, ügyleti kamatként pedig a szerződésben kikötött kamatfelár alapulvételével megállapított piaci forintkamatot kell alkalmazni. Amennyiben a kamatfelár mértékét a szerződésben a felek kifejezetten nem rögzítették, a kamatfelarat akként kell megállapítani, hogy a szerződésalkötéskor meghatározott ügyleti kamatból ki kell vonni a szerződésalkötés napján a szerződésben kirovó pénznemként meghatározott devizanemre irányadó pénzpiaci kamat mértékét. Az így képzett kamat-felarat kell hozzáadni a szerződésalkötés napján a forintra irányadó pénzpiaci kamat (HUF BUBOR) mértékéhez. Ebben az esetben az érvényessé vagy hatályossá nyilvánított szerződés – minthogy a kirovó pénznem megváltozása miatt már nem minősül devizaszerződésnek – nem tartozik a 2014. évi LXXVII. törvény hatálya alá.”⁴

A gyakorlatban ez az álláspont nem érvényesült csonkítatlanul. Néhány ügyben a szerződés hatályossá nyilvánítására került sor, forintkölcsönként, a BUBOR és a kamatfelár összegével megegyező mértékű kamattal; más ügyekben a szerződést forintkölcsönként érvényessé nyilvánították, az ügyleti kamat mértékének érintetlenül hagyásával. A problémát egyfelől az okozta, hogy egyes bíróságoknak kétségei voltak abban a tekintetben, hogy van-e helye az érvényessé nyilvánításnak, vagyis az érvénytelenség oka – különösen már megszűnt szerződések esetén – kiküszöbölhető-e, másfelől az, hogy a 93/13/EGK irányelv (a továbbiakban: fogyasztói irányelv) 6. cikkének (1) bekezdése – figyelemmel az Európai Unió Bíróságának az ún. Banco Espanol-ügyben (C-618/10. sz. ügy) hozott határozatára – lehetőséget ad-e a kamatmérték módosítására.

⁴ Emlékeztető a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Tanácskozásáról, II. napirendi pont, A/II.1.1. pont. Megjelent: a Kúriai Döntések – Bírósági Határozatok, 2016. januári számában.

Az e megoldással kapcsolatos első aggályt a Konzultációs Testület sem osztotta, hiszen a 2019. június 19-ei állásfoglalás szerint „[a]z 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 5. pontja értelmében, ha az érvénytelenség oka kiküszöbölhető, a bíróság az érvénytelen szerződést a megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé nyilváníthatja. A szerződés érvényessé nyilvánítása egyenrangú lehetőség az eredeti állapot helyreállításával; ha mindkettő alkalmazható lenne, akkor a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik annak eldöntése, hogy az érvénytelenség melyik jogkövetkezményét alkalmazza. A 6/2013. PJE határozat 4. pontja is megerősítette, hogy ha a bíróság a szerződés érvénytelenségét állapítja meg – a jogkövetkezmények alkalmazására irányuló kereset (vizontkereset) esetén, feltéve, hogy az érvénytelenség oka kiküszöbölhető – a bíróságnak elsősorban a szerződés érvényessé nyilvánítására kell törekednie. [...] Az érvényessé nyilvánításnak nincs akadálya, ha a szerződés érvénytelenségének kizárólag az az oka, hogy az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződéses rendelkezés(ek) tisztességtelen(ek), hiszen ebben az esetben az érvénytelenség oka kiküszöbölhető azáltal, hogy a fogyasztót mentesítjük a tisztességtelen kikötésből fakadó árfolyamkockázat viselése alól. Az érvénytelenség jogkövetkezményeiről szóló 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 5. pontja szerint ugyanis »[a]z érvénytelenségi ok kiküszöbölése voltaképpen a szerződés tartalmának a módosításával az érvénytelenségi ok miatt keletkezett érdeksérelem kiküszöbölését jelenti.« Mindezekből következően az egyedüli alkalmazható érvénytelenségi jogkövetkezmény ilyen esetben a szerződés érvényessé nyilvánítása”⁵

Ami a második aggályt illeti, azt a magam részéről is megfontolandónak tartottam, mert ami a kamatra vonatkozó rendelkezések érintetlenül hagyása valójában nem tekinthető az egységes állásponttól elviekben eltérőnek. A kamatmérték módosításának alapvető indoka ugyanis az CKOT által elfogadott álláspont szerint az volt, hogy „[a] szerződés érvényessé vagy hatályossá nyilvánítása ugyanakkor nem járhat azzal a következménnyel, hogy a felek közti szerződési egyensúly olyan mértékben és módon boruljon fel, hogy a jogviszonyban a szolgáltatás és ellenszolgáltatás között feltűnő értékaránytalanság alakuljon ki.” Az adott esetekben azonban a bíróság úgy ítélte, hogy a deviza alapú szerződésben kikötött kamat mértéke nem marad el jelentős mértékben a forintkölcsönök kamatától, így az érvényessé nyilvánítás körében a kamatmérték változatlanul hagyása nem veti fel azt a veszélyt, hogy ez által a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás között feltűnő értékaránytalanság alakul ki.

A Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalása azonban rámutatott: „[a]z 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 8. pontja szerint az érvénytelenség jogkövetkezményei levonásánál a bíróságnak gondoskodnia kell az eredetileg egyenértékű szolgáltatások értékegyensúlyának a fenntartásáról, meg kell akadályoznia bármelyik fél jogalap nélküli gazdagodását. A PK vélemény indokolása szerint »A bíróságnak arra kell törekednie, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeinek rendezése során egyik fél se kerüljön a másikkal szemben aránytalanul kedvezőbb, illetve méltánytalanul súlyosabb vagyoni helyzetbe, más szóval meg kell akadályozni bármelyik fél jogalap nélküli gazdagodását. ... érvényesülnie kell annak

⁵ Az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződési kikötések érvénytelensége esetén alkalmazandó továbbá jogkövetkezmények köre és tartalma. L.: <https://kuria-birosag.hu/hu/konz-ervenytelenseg>

az elvnek, hogy az eredetileg fennállt értékegyensúly fennmaradjon, hogy egyik fél részéről se következhesen be jogalap nélküli gazdagodás. Ezt az elvet kell érvényesíteni az érvényesség nyilvánítás, illetve a hatályosság nyilvánítás során is az esetleg ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének a pénzbeli megtérítésekor. A bíróságnak a jogviszony rendezése során tehát arra kell törekednie, hogy a már teljesített szolgáltatással egyenértékű ellenszolgáltatást rendeljen el. Az elszámolás során a bíróságnak figyelemmel kell lennie arra, hogy egyik fél se kerüljön kedvezőbb helyzetbe annál, mintha eleve érvényes szerződést kötött volna»⁶.

A CKOT 2015. november 9-10-ei ülésén elfogadott megoldás tehát mindenben megfelel a magyar jog szabályainak és elveinek.

3. A Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásának javasolt 2. megoldás

Az uniós jogi aggályokra tekintettel a Konzultációs Testület kidolgozott egy alternatív megoldást, amely szerint „[a] szerződést a bíróság akként nyilvánítja érvényessé, hogy a deviza-forint átváltási árfolyamot maximálja, a szerződésben rögzített kamatmérték forintosítási fordulónapig történő érintetlenül hagyásával. ... A bíróság által maximált árfolyam a forintosítás során is irányadó. A forintosítás fordulónapjától a forintosítási törvényekben meghatározott kamatszabályok az irányadóak. A fogyasztó tartozását, vagy a részére esetleg visszajáró összeget ennek megfelelően kell kiszámítani»⁷.

Az álláspont indokolása szerint „[a] megoldás kiindulópontja, hogy az EUB joggyakorlata [C-453/10., C-415/11., C-26/13., C-186/16., C-483/16., C-38/17., C-51/17., C-118/17.] értelmében nem önmagában az árfolyamkockázat viselésével kapcsolatos tájékoztatás nem megfelelő volta eredményezi a vonatkozó szerződési rendelkezés tisztességtelenségét, hanem annak az a következménye, hatása, amely a fogyasztó hátrányára jelentős mértékben felborítja a felek közötti érdekegyensúlyt. Nem önmagában az egyenlőtlenség, hanem annak jelentős mértéke az, ami a 93/13. Irányelv 3. cikk (1) bek., valamint az EUB e rendelkezéshez kapcsolódó joggyakorlata szerint megalapozza a tisztességtelenség megállapítását. A »jelentős egyenlőtlenség« – amely a tisztességtelenség kategóriáján keresztül a semmisség jogkövetkezményével jár – lényegében analóg fogalom a magyar jogban megtámadási okként szabályozott feltűnő értékaránytalanság fogalmával, így az érvényesség nyilvánítás során analóg módon alkalmazhatóak a bírói gyakorlatban (PK 267. számú állásfoglalás) kialakult elvek, amelyek szerint nem teljes értékegyensúlyt kell létrehozni az érvényesség nyilvánítás során, hanem az aránytalanságnak csak azt a mértékét kell kiküszöbölni, amely már feltűnővé (jelentőssé) tette az értékaránytalanságot (egyenlőtlenséget). [...] Annak meghatározása, hogy a fogyasztó milyen mértékű árfolyamkockázatot viselésére köteles (maximált árfolyam) bírói mérlegelés tár-

⁶ Az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződési kikötések érvénytelensége esetén alkalmazandó továbbá jogkövetkezmények köre és tartalma. L.: <https://kuria-birosag.hu/hu/konz-ervenytelensegi>

⁷ Uo.

gya, hiszen a jelentős egyenlőtlenség mindig csak a konkrét szerződés tekintetében vizsgálható szükség esetén szakértő bevonásával”.⁸

Az indokolás kiemeli, hogy „[a]z árfolyamváltozás azon mértékének a meghatározása, amely a felek jogaiban és kötelezettségeiben bekövetkezett egyenlőtlenséget az adott esetben már „jelentőssé” teszi, több szempont figyelembevételével állapítható meg. Elsődlegesen annak van jelentősége, hogy a devizaalapú szerződés alacsonyabb kamatmértéke által nyújtott előnyök meddig ellensúlyozták – az adott szerződési tartalom mellett – az árfolyamváltozásból eredő hátrányokat. Jelentősége van továbbá a felvételtől árfolyamnak, az alkalmazott kamatmértéknek. Figyelembe kell venni, hogy tisztességtelenség hiányában milyen helyzetben lenne a fogyasztó. Ennek kapcsán figyelembe vehető, hogy tájékoztatás hiányában, vagy nem megfelelő tájékoztatás mellett is az átlagos fogyasztónak tudnia kellett, miszerint az árfolyam akár reá nézve kedvezőtlen irányban is változhat, különösen, ha csak annak mértékéről nem kapott megfelelő tájékoztatást.”⁹

Az álláspont elvi magja tehát az, hogy a „jelentős egyensúlytalanság” fennálltának megállapításánál vizsgálni kell (I) elsődlegesen azt, hogy „a devizaalapú szerződés alacsonyabb kamatmértéke által nyújtott előnyök meddig ellensúlyozták – az adott szerződési tartalom mellett – az árfolyamváltozásból eredő hátrányokat”; (II) továbbá – valójában korrekciós tényezőként – (1) a felvételtől árfolyamot; (2) az alkalmazott kamatmértéket; (3) a fogyasztó által a tájékoztatás hiányában is belátható kedvezőtlen változás mértékét.

Ez a megoldás – a kamatmérték változatlanul hagyására tekintettel – a fogyasztói irányelv 6. cikke (1) bekezdésének második fordulatában foglalt szabályra koncentrálna, ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a 6. cikke (1) bekezdésének első fordulatával csak akkor egyeztethető össze, ha jelentős egyensúlytalanság hiánya esetén nem állapítja meg a tisztességtelenséget, mert ha az árfolyamkockázatra vonatkozó szerződési kikötés tisztességtelen, akkor ahhoz semmilyen joghatás nem fűződhet, hiszen a Banco Espanol-ügyben az Európai Unió bírósága világosan kimondta, hogy: „[a] 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan tagállami szabályozás, [...] amely a nemzeti bíróság számára lehetővé teszi, hogy az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó közötti szerződésben foglalt feltétel tisztességtelen jellegének a megállapítása esetén az említett szerződést e feltétel tartalmának a módosítása útján kiegészítse”.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

4. Az érvénytelenség további jogkövetkezményeinek uniós jogi szempontú meghatározása

4.1. A kérdéskör nemzeti jog körébe utalása

Az érvénytelenség további jogkövetkezményének meghatározása szempontjából lényeges szempontokat adott az Európai Unió Bírósága a C-260/18. számú, ún. Dziubak-ügyben. Ennek indokolásában az Európai Unió Bírósága hangsúlyozta, hogy „a 93/13 irányelv 6. cikke (1) bekezdésének második tagmondata nem határozza meg a szerződés tisztességtelen feltételek nélküli fennmaradásának lehetőségét szabályozó kritériumokat, hanem a nemzeti jogrendre bízta, hogy azokat az uniós jog tiszteletben tartása mellett állapítsák meg, [...] Így egy konkrét helyzetben főszabály szerint a **nemzeti jog által előírt szempontokra tekintettel** kell megvizsgálni azon szerződés fennmaradásának lehetőségét, amelynek egyes kikötéseit érvénytelenné nyilvánították” [40–41. pont].

A Bíróság ebben az ügyben azt is kimondta, hogy „azok a következmények, amelyekkel szemben az érdekeit védeni kell, amennyiben a nemzeti bíróság e szerződés érvénytelenségét állapítja meg, a jogvita időpontjában fennálló vagy előre látható körülmények között valóban bekövetkező következmények, nem pedig azok a következmények, amelyek – az említett szerződés megkötésének időpontjára vetítve – a szerződés érvénytelenségének megállapításából erednek” [51. pont].

Az alkalmazandó jogkövetkezményeket tehát a nemzeti jog alapján kell meghatározni, biztosítva ugyanakkor, hogy a fogyasztó által **ténylegesen** elszenvedett jogsérelmet teljes egészében orvosolják. A jogkövetkezmények tartalmának meghatározásához tehát először is azt kell megállapítani, hogy miben áll a fogyasztónak az a sérelme, amelyet orvosolni kell.

4.2. A tisztességtelenség fogalmi elemeinek jelentősége a jogkövetkezmények szempontjából

A tisztességtelenség fogalmát elemezve az Európai Unió Bírósága már korábban, a C415/11. sz., ún. Aziz-ügyben rámutatott: „az állandó ítélkezési gyakorlat szerint a **Bíróság hatásköre** [...] **kiterjed** az irányelv 3. cikkének (1) bekezdésében és az irányelv mellékletében szereplő »tisztességtelen feltétel« fogalmának, valamint **annak az értelmezésére, hogy a nemzeti bíróság milyen szempontokat alkalmazhat vagy köteles alkalmazni** valamely szerződési feltétel irányelvi rendelkezésekre tekintettel történő vizsgálatkor, azzal, hogy **az említett bíróság feladata**, hogy e szempontok alapján az adott tényállás sajátos körülményei függvényében az **adott szerződési feltétel konkrét minősítéséről döntsön**. Ebből következik, hogy a Bíróságnak válaszában arra kell szorítkoznia, hogy olyan iránymutatásokat adjon a kérdést előterjesztő bíróság számára, amelyeket ez utóbbi feltehetően figyelembe tud venni az érintett feltétel tisztességtelen jellegének értékelése során [...] Így meg kell állapítani, hogy az említett irányelv 3. cikkének (1) bekezdése, a jóhiszeműség és a felek szerződésből eredő jogai-

ban és kötelezettségeiben a fogyasztó kárára fennálló jelentős egyenlőtlenség fogalmaira utalva, csak általános módon határozza meg azokat a körülményeket, amelyek valamely egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltételt tisztességtelenné tesznek” [kiemelés tőlem].¹⁰

A fogyasztói irányelv 3. cikkének (1) bekezdése szerint „[e]gyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel abban az esetben tekintendő tisztességtelen feltételnek, ha a jóhiszeműség követelményével ellentétben a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben jelentős egyenlőtlenséget idéz elő a fogyasztó kárára”.

E rendelkezést értelmezve az Európai Unió Bírósága leszögezte: „annak megállapításához, hogy valamely feltétel a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben »jelentős egyenlőtlenséget« idéz-e elő a fogyasztó kárára, különösen a nemzeti jognak a felek ezirányú megállapodása hiányában irányadó szabályait kell figyelembe venni. Ilyen összehasonlító vizsgálat alapján ítélni meg a nemzeti bíróság, hogy adott esetben a szerződés mennyiben hozza a hatályos nemzeti jogban szabályozottnál kedvezőtlenebb jogi helyzetbe a fogyasztót”.¹¹

A másik előfeltételt elemezve rámutatott: „[a]zon kérdés kapcsán, hogy milyen körülmények között jön létre az ilyen egyenlőtlenség »a jóhiszeműség követelményével ellentétben«, meg kell állapítani, hogy az irányelv tizenhatodik preambulumbekzdésére tekintettel, [...] a nemzeti bíróságnak e célból meg kell vizsgálnia, hogy az eladó vagy szolgáltató a fogyasztóval szembeni tisztességes és méltányos eljárása esetén ésszerűen elvárhatta-e, hogy utóbbi az egyedi tárgyalást követően elfogadja az érintett feltételt. [...] Ezenkívül az irányelv 4. cikke szerint valamely szerződési feltétel tisztességtelen jellegét az e szerződés tárgyát képező áruk vagy szolgáltatások természetének figyelembevételével, és a szerződés megkötésének időpontjában fennálló, a szerződés megkötését kísérő összes körülmény alapján kell megítélni [...]. Ebből következik, hogy ezzel összefüggésben értékelni kell azokat a következményeket is, amelyeket az említett feltétel a szerződésre irányadó jog keretében előidézhet, és ez a nemzeti jogrend szerinti vizsgálatot feltételez [...]”.¹²

A fenti megállapításra tekintettel tehát elsősorban a nemzeti jog diszpozitív szabályaira tekintettel kell megállapítani azt, hogy (1) a felek jogaiban és kötelezettségeiben fennáll-e fogyasztó kárára jelentős egyenlőtlenség, (2) ez a jóhiszeműség és tisztességtelenség követelményeivel ellentétben áll-e. Valójában arról van szó, hogy ha a felek megállapodásukkal a fogyasztó hátrányára eltérnek a nemzeti jog diszpozitív rendelkezésétől, akkor vizsgálni kell, hogy ez az eltérés a jóhiszeműség és tisztességtelenség követelményeivel ellentétes-e, vagyis van-e a szerződésnek olyan kapcsolódó rendelkezése, amely az eltérést objektíve indokoltá teszi, azaz az abból eredő hátrányt megfelelően kompenzálja. Valójában tehát a diszpozitív szabályozástól való eltéréseknek az együttes hatását értékelve lehet eldönteni, hogy a vitatott kikötés folytán a fogyasztót érte-e hátrányt.

Ez másik oldalról azt jelenti, hogy ha a kikötés tisztességtelenséget a bíróság megállapítja, a diszpozitív szabályoktól való eltérésnek a kompenzációra szolgáló kikötésekkel csökkentett, együttes hatása az az érdeksérelem, amely alól a fogyasztói irányelv

¹⁰ Aziz-ügy indokolás 66-67. pont

¹¹ Aziz-ügy indokolás 68. pontja

¹² Aziz-ügy indokolás 69-71. pont

6. cikkének (1) bekezdésének első fordulata alapján alól fogyasztót mentesíteni kell. A nemzeti jog szabályai alapján az érvénytelenségnek olyan további jogkövetkezményét kell alkalmazni, amely ezt az érdeksérelem teljes egészében, ax tunc hatállyal megszünteti.

4.3. Az érdeksérelem meghatározása a deviza alapú finanszírozási szerződések esetén

A deviza alapú kölcsönszerződések és pénzügyi lízingszerződések esetén a „jelentős egyenlőtlenséget” az okozta, hogy a forintban fennálló finanszírozási igényt kielégítő kölcsönszerződésben a felek – a szerződés támadott kikötése alapján – kölcsönösszégként nem a ténylegesen átadott forintösszeget, hanem annak folyósításkori deviza-egyenértékét vették figyelembe, és ennek következtében a fogyasztó forintban kiszámított tartozása a folyósítást követő árfolyamváltozás hatására megnövekedett, ami egyfelől a tőketartozás forintban kiszámított összegét növelte, másrészt ugyanazon forintösszeg megfizetése kisebb mértékben csökkentette a fogyasztó tartozását. Ez a kikötés a 2/2014 PJE határozat 1. pontja értelmében valójában akkor volt a „jóhiszeműség és tisztesség követelményeivel ellentétes”, ha a fogyasztó – a pénzügyi intézménytől származó megfelelő tájékoztatás hiányában – nem volt tisztában az árfolyamkockázat mibenlétével és mértékével, és ezért nem tudta felmérni a rá háruló valós pénzügyi terheket.

A fogyasztói irányelv 4. cikkének (1) bekezdése szerint egy szerződési feltétel tisztességtelen jellegét azon áruk vagy szolgáltatások természetének a figyelembevételével kell megítélni, amelyekre vonatkozóan a szerződést kötötték, és hivatkozással a szerződés megkötésének időpontjában az akkor fennálló összes körülményre, amely a szerződés megkötését kísérte, valamint a szerződés minden egyéb feltételére vagy egy olyan másik szerződés feltételeire, amelytől e szerződés függ.

A 6/2013. PJE határozat a devizaalapú kölcsön konstrukciójának lényegét abban ragadta meg, hogy a fogyasztó alacsonyabb kamatmérték mellett devizában adósodik el, és „[a] szerződéses konstrukcióból származó árfolyam kockázatot az adós szempontjából kiegyenlíthette az az előny, amely az alacsonyabb kamatban és törlesztőrészletben mutatkozott”. A „jelentős egyenlőtlenség” fennálltát tehát az árfolyamkockázat és a kamatmérték együttes hatásának vizsgálatával legcélszerűbb megítélni. Ahogyan a Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásában ajánlott megoldás indokolása is rögzíti: „[e] lsődlegesen annak van jelentősége, hogy a devizaalapú szerződés alacsonyabb kamatmértéke által nyújtott előnyök meddig ellensúlyozták – az adott szerződési tartalom mellett – az árfolyamváltozásból eredő hátrányokat”.

Figyelemmel arra, hogy az árfolyamváltozás hatás egészen a szerződések forintosításáig fennállt, a folyósítástól a forintosításig terjedő időszak vonatkozásában kell megvizsgálni, hogy a fogyasztó jelentősen rosszabbul jár-e a devizaalapú elszámolás és az alacsonyabb kamatmérték alkalmazása mellett, mintha forintalapú, forintkölcsönökre iránypadó kamatmérték elszámolást alkalmaznának. Az esetleges hátrány egyetlen

tényezőben is megragadható: a fogyasztónak „jelentős egyenlőtlenség” esetén – adott törlesztés mellett – a forintosítás fordulónapján forintban magasabb tőketartozása áll fenn, mintha nem viselte volna az árfolyamváltozást. Olyan megoldást kell tehát találni, amely alapján a forintosításkor forintban kifejezve annyi tőketartozása legyen a fogyasztónak, mintha nem devizában adósodott volna el.

A gyakorlati problémát valójában az okozza, hogy hogyan határozzuk meg azt, hogy „a devizaalapú szerződés alacsonyabb kamatmértéke által nyújtott előnyök meddig ellensúlyozták – az adott szerződési tartalom mellett – az árfolyamváltozásból eredő hátrányokat”. Ehhez ugyanis azt kell meghatározni, hogy deviza alapú elszámolás hiányában milyen fizetési kötelezettsége keletkezne a fogyasztónak. Ennek kapcsán viszont jelentősége van annak, hogy a pénzügyi intézmény – miként arra a 6/2013. PJE határozat is utal – arra tekintettel állapított meg a szerződésben „az adott időszakban irányadó forintkölcsönnél kedvezőbb” kamatmértéket, mert a fogyasztó „devizában adósodott el”. Maga a 6/2013. PJE határozat indokolása is utal rá: „[a] deviza alapú kölcsönszerződés megkötésekor a kölcsönvevő szándéka arra irányult, hogy forintban jusson a kölcsönhöz és tartozását is forintban fizesse vissza, kamatfizetési kötelezettsége ugyanakkor a szerződéskötés idején jellemző forint kölcsönre irányadó kamatnál jelentősen alacsonyabb legyen”.

Felmerül tehát az a kérdés, hogy vajon ebben a körben melyik kamatmértéket kell figyelembe venni, feltéve, hogy a szerződésben kikötött kamatmérték meghatározása önmagában nem tisztességellen.

1.) Elvben lehetséges lenne, hogy ilyen esetben is a törvényes kamatmértéket vesszük figyelembe, arra hivatkozással, hogy a fogyasztó helyzetét a diszpozitív szabályozáshoz képest kell vizsgálni. Ez a megközelítés azonban a fogyasztói irányelv 4. cikkének (1) bekezdésével ellentétesen figyelmen kívül hagyja, hogy a fogyasztó üzletszerű banki tevékenység keretében kötötte a finanszírozási szerződést, így a felek forint alapú elszámolás mellett is megengedetten kiköthettek magasabb kamatmértéket, mint a törvényes forintkamat.

2.) A második megoldás, hogy a szerződésben kikötött kamatmértéket vesszük figyelembe, mert ebben a tekintetben a felek megállapodása érvényesen tért el a diszpozitív szabálytól. Ez az álláspont viszont – ugyancsak a fogyasztói irányelv 4. cikkének (1) bekezdésében foglaltak figyelmen kívül hagyásával – azt nem veszi figyelembe, hogy a kamatmértéket a tőkeösszeg meghatározásának módjára (is) tekintettel állapították meg a felek, vagyis nem a forintra, hanem a devizára irányadó referenciakamathoz viszonyítottan határozták meg.

3.) A harmadik megoldás, hogy a kamatmérték tekintetében figyelembe vesszük a kikötött kamatnak a törvényes kamatmértéktől, vagy más referenciakamat mértékétől való eltéréseinek mértékét (kamatfelárat), illetve a kamat meghatározásának módját. Ez az álláspont arra is lehetőséget ad, hogy figyelembe vegyük: a törvényes kamatmértékre vonatkozó diszpozitív szabály (tartalma) függ a tartozás pénznemétől. A kamatfelár megállapításánál ezért nem a forintra vonatkozó törvényes kamattól, hanem az adott devizára vonatkozó törvényes kamattól való eltérés is figyelembe vehető, illetve az is, ha a felek a kikötött kamat mértékét nem a törvényes kamathoz, hanem a pénzügyi kamathoz viszonyították.

A harmadik megoldás helyességét támasztja alá az is, hogy a banki gyakorlatban a kamatfelár szolgál arra, hogy az ügyletben és az adós személyében rejlő speciális kockázatot tükrözze, míg a referenciakamat – amely lehet akár a törvényes kamatmérték, akár a pénzügyi kamat, akár az állampapírok kamata – az adott pénznemben fennálló tartozások általános kockázatát. A fogyasztói irányelv 4. cikkének (1) bekezdésének is az felel meg, hogy a deviza alapú szerződés alapján fennálló tartozást az ugyanazon forintösszegű, azonos kockázatú forintszerződéshez viszonyítjuk. Ez azt jelenti, hogy a „jelentős egyenlőtlenség” fennálltát ahhoz a forintszerződéshez viszonyítva kell vizsgálni, amelyben a tőke a ténylegesen folyósított forintösszeg, és a kamatmérték a szerződésben meghatározottal azonos típusú referenciakamat és a szerződésben meghatározott kamatfelár összege; a törlesztéseket pedig a ténylegesen teljesített összegben és időpontokban kell figyelembe venni.

A „jelentős egyenlőtlenség” meghatározásához tehát a CKOT 2015. november 9-10-ei ülésén javasolt tartalmú szerződést kell figyelembe venni. Ezzel kapcsolatban a legfontosabb ellenérve az szokott lenni, hogy a jelentősen magasabb kamatmérték miatt a fogyasztó lényegében nem nyer semmit az érvénytelenség megállapításával, így ennek a megoldásnak nincsen a fogyasztói irányelv 7. cikkének (1) bekezdésében megkövetelt „hatékony visszatartó hatása”. Ez azonban pusztán feltevés; az általam végzett modellszámítások azonban ezt nem támasztják alá.

Az, hogy mekkora tartozása keletkezett a fogyasztónak, nagyban függ attól, hogy mikori árfolyamon vették fel a devizahitelt, milyen kamatra adták, milyen törlesztési módon kell törleszteni (lineáris, annuitásos), milyen hosszú a futamidő, vannak-e fizetési késedelmek stb. Figyelemmel arra, hogy a lezárt, rövid (< 1 év) és középtávra (1-5 év) felvett devizaalapú kölcsönszerződésekből eredő árfolyamkockázat visszatérítési igény már elévült, és a törlesztési kötelezettség elmulasztásának egyedi jellege nem teszi lehetővé a modellszámítások elvégzését, a modellszámítást 20, 15, 10 évre 4, 8 és 12 százalékos kamattal felvett, 1.000.000,-forintnak megfelelő összeg alapulvételével, mind lineáris, mind annuitásos törlesztési módra végeztem el, az árfolyamváltozásra tekintettel egy magas árfolyamon (2006. június 15-én) és egy alacsony árfolyamon (2007. július 13-án) felvett kölcsönre.

Magas CHF/HUF árfolyamon felvett kölcsön esetén (1. ábra) valóban lehetséges, hogy a fogyasztónak nem keletkezik visszatérítési igénye, ez azonban pusztán arra utal, hogy – mivel ebben az esetben a fogyasztó ténylegesen kisebb árfolyamkockázatot viselt – a fogyasztó a deviza alapú elszámolás alapján nem szenved el érdeksérelmet.

Futamidő	Törlesztési mód	Eredeti			CKOT			Visszajár			Százalékos		
		4%	8%	12%	4%	8%	12%	4%	8%	12%	4%	8%	12%
20 év	Lin	812 042	812 042	812 042	909 951	791 962	650 316	-97 909	20 080	161 726	-12	2	20
	Ann	954 170	1 081 827	1 193 070	861 708	879 132	835 099	92 462	202 695	357 971	10	19	30
15 év	Lin	590 576	590 576	590 576	750 663	633 583	497 750	-160 087	-43 007	92 826	-27	-7	16
	Ann	698 046	804 736	915 319	603 701	610 454	572 687	94 345	194 282	342 632	14	24	37
10 év	Lin	147 644	147 644	147 644	432 086	316 823	192 618	-284 442	-169 179	-44 974	-193	-115	-30
	Ann	175 552	205 927	257 840	77 367	29 827	-48 481	98 185	176 100	306 321	56	86	119

1. ábra

Alacsonyabb CHF/HUF árfolyamon felvett kölcsön esetén (2. ábra) azonban – amikor a fogyasztó ténylegesen nagyobb árfolyamkockázatot viselt – a fogyasztónak adott esetben jelentős visszatérítési igénye keletkezik.

Futamidő	Törlesztési mód	Eredeti			CKOT			Visszajár			Százalékos		
		4%	8%	12%	4%	8%	12%	4%	8%	12%	4%	8%	12%
20 év	Lin	1 241 423	1 241 423	1 241 423	909 951	791 962	650 316	331 472	449 461	591 107	27	36	48
	Ann	1 205 105	1 344 878	1 704 481	861 708	879 132	835 099	343 397	465 746	869 382	28	35	51
15 év	Lin	1 077 593	1 077 593	1 077 593	750 663	633 583	497 750	326 930	444 010	579 843	30	41	54
	Ann	948 228	1 075 216	1 394 895	603 701	610 454	572 687	344 527	464 762	822 208	36	43	59
10 év	Lin	751 934	751 934	751 934	432 086	316 823	192 618	319 848	435 111	559 316	43	58	74
	Ann	424 197	492 461	662 061	77 367	29 827	-48 481	346 830	462 634	710 542	82	94	107

2. ábra

A fentiekre tekintettel az eset körülményeitől függ, hogy az adós fogyasztó szenvedett-e el ténylegesen valamilyen érdeksérelmet a deviza alapú elszámolásból adódóan. Az a fenti táblázatból jól látszik, hogy a CKOT 2015. november 9-10-ei ülésén javasolt megoldás mellett a magas CHF/HUF árfolyamon, rövid futamidővel és alacsonyabb kamattal felvett, lineárisan törlesztett kölcsön mellett „hátrányos” a fogyasztóra. Lineáris törlesztés esetén azonban – különösen, ha a kölcsön rövidebb futamidejű – a tőketartozás gyorsabban csökken, így az adós eleve kisebb mértékben volt kitéve az árfolyam-kockázatnak. Ez tehát nem jelenti azt, hogy a megoldás ne lehetne hatékony a fogyasztói irányelv 7. cikkének (1) bekezdése értelmében.

Ha elfogadjuk, hogy a „jelentős egyenlőtlenség” fennálltát ahhoz a forintszerződéshez viszonyítva kell vizsgálni, amelyben a tőke a ténylegesen folyósított forintösszeg, és a kamatmérték a szerződésben meghatározottal azonos típusú referenciakamat és a szerződésben meghatározott kamatfelár összege, akkor a Konzultációs Testület

2019. június 19-ei állásfoglalásában megjelölt két megoldás tehát céljában és hatásában egyenértékű megoldás. A 93/13/EGK irányelv éppúgy az érdeksérelem kiküszöbölését kívánja meg a nemzeti jogból, mint ahogy az a szerződés érvényessé nyilvánításának is a feltétele. Ez az érdeksérelem a forintosításkori magasabb tőkeösszegben ragadható meg.

A Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásában megjelölt 1. megoldás, amely megegyezik a CKOT 2015. november 9-10-ei ülésén javasolt megoldással, ezt akként küszöböli ki, hogy a szerződést olyan tartalommal nyilvánítja érvényessé, hogy az érvényessé nyilvánított szerződés a forintosításig a referencia-szerződéssel egyezzen meg, tehát a tőkeösszeget forintban, a kamatot az irányadó referenciakamat (törvényes kamat, pénzüpi kamat) és a kamatfelár összegében határozza meg. A Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásában megjelölt 2. megoldás pedig akként, hogy kiszámítja azt a maximális árfolyamot, amely alkalmazása mellett a forintosításig a deviza-tőkeösszeg és a kamatmértéket érintetlenül hagyva az árfolyamkockázatot csak olyan mértékig terheli a fogyasztóra, hogy összes fizetési kötelezettsége ne haladja meg a referencia-szerződés szerinti.

Igaz, hogy a Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásában megjelölt 2. megoldás olyan további korrekciós tényezők figyelembe vételét is előírja, mint (1) a felvételtori árfolyamot; (2) az alkalmazott kamatmértéket; (3) a fogyasztó által a tájékoztatás hiányában is belátható kedvezőtlen változás mértékét. Ennek kapcsán csak utalnék arra, hogy a felvételtori árfolyamot és a kamatmértéket a referencia-szerződés tartamának meghatározásánál és a támadott szerződéssel való összevetésénél már figyelembe vettük. A tájékoztatás hiányában is belátható tartozás mértékének figyelembevétele viszont önmagában problematikus.

Ha ugyanis a fogyasztó nem ismerte fel az árfolyamkockázat mibenlétét, akkor annak mértékét sem láthatta be. Ha viszont megállapítható az a mérték, amely erejéig a fogyasztó az árfolyamkockázatot fennálltát felismerhette, akkor a 2/2014. PJE határozat 1. pontja szerint az árfolyamkockázatot telepítő rendelkezés csak részlegesen érvénytelen. Márpedig a CKOT 2015. november 9-10-ei ülésén elfogadottak szerint „ha a bíróság azt állapította meg, hogy a fogyasztó csak egy konkrét mértéket meghaladóan nem kötelezhető az árfolyamkockázat viselésére (»részleges érvénytelenség«), a szerződést – a tőkeösszeget és az ügyleti kamat mértékét meghatározó kikötés érintetlenül hagyásával – olyan tartalommal nyilvánítja érvényessé vagy hatályossá, hogy az árfolyamkockázatot e meghatározott mértékig terhelje a fogyasztót, vagyis az átszámításra a hivatalos árfolyamon, illetve a banki középárfolyamon, de legfeljebb a tájékoztatásban "konkrét, hitelt érdemlőnek tűnő" módon megjelölt maximális árfolyamon kerüljön sor”.¹³

Ráadásul az Európai Unió Bírósága a C483/16. sz., ún. Sziber-ügyben leszögezte: „hogy jóllehet a tagállamok feladata az, hogy a nemzeti joguk által meghatározzák a valamely szerződésben foglalt kikötés tisztességtelen jellege megállapításának és e megállapítás

¹³ Emlékeztető a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Tanácskozásáról, II. napirendi pont, A/II.1.2. pont. Megjelent: a Kúriai Döntések – Bírósági Határozatok, 2016. januári számában.

*konkrét joghatásai érvényesülésének módját, a tisztességtelen jelleg megállapításának lehetővé kell tennie azon jogi és ténybeli helyzet helyreállítását, amelyben a fogyasztó e tisztességtelen feltétel hiányában lett volna; többek között azzal, hogy a fogyasztó számára biztosítja az eladó vagy szolgáltató jogalap nélküli – a fogyasztó kárára az említett tisztességtelen feltétel alapján való – gazdagodásának visszatérítéséhez való jogot”.*¹⁴ Ha tehát megállapítható – és a referencia-szerződésre tekintettel megállapítható – „azon jogi és ténybeli helyzet ... , amelyben a fogyasztó e tisztességtelen feltétel hiányában lett volna”, akkor ezt kell a bíróságnak helyreállítania.

Végül meg kell jegyeznünk, hogy ahogyan azt a CKOT 2015. november 9-10-ei ülésén leszögezte, „[a] 2/2014. PJE határozat, illetve az Európai Bíróság C-26. számú ítéletének indokolása, továbbá az 1996. évi CXII. törvény (továbbiakban: régi Hpt.) korábban hatályban volt 203. §-a mögött meghúzódó jogalkotói szándék is abból indul ki, hogy az átlagos fogyasztónak az árfolyamkockázat valós tartalmával nem kell tisztában lennie, azt a pénzügyi intézménynek egyedileg, konkrétan el kell magyaráznia a fogyasztó számára”.¹⁵ Ezzel a Kúria által is követett értelmezéssel állna szemben, ha vélelmeznénk, hogy a fogyasztónak külön tájékoztatás nélkül is tisztában kellett lennie bizonyos konkrét mértékig az árfolyamkockázattal.

5. Összegzés

A fentiekre tekintettel látható, hogy a CKOT 2015. november 9-10-ei ülésén a szerződés árfolyamkockázat tisztességtelensége miatti teljes érvénytelenségének esetén alkalmazandó további jogkövetkezmények tekintetében elfogadott álláspontja nemcsak a magyar polgári jog dogmatikájának felel meg, hanem az uniós jogi következményeknek, és a fogyasztóra gyakorolt hatásában megegyezik a Konzultációs Testület 2019. június 19-ei állásfoglalásában ajánlott 2. megoldással, feltéve, hogy azt az uniós joggal összhangban alkalmazzák.

Természetesen az, hogy az Európai Unió Bírósága a konkrét megoldásokat a fogyasztói irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével összhangban állónak minősíti-e, csak egy olyan előzetes döntéshozatali eljárásban lenne tisztázható, amelyben a megoldások magyar dogmatikai hátterét és az érvénytelenséggel kapcsolatos hazai bírósági gyakorlatot, valamint az egyes megoldások valós pénzügyi hatásait korrektil ismertetik.

¹⁴ Szíber-ügy indokolás 34. pont

¹⁵ Emlékeztető a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Tanácskozásáról, II. napirendi pont, A/II.2. pont. Megjelent: a Kúriai Döntések – Bírósági Határozatok, 2016. januári számában.

dr. Sárközy Szabolcs
ügyvéd, adjunktus
Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdasági Jogi Tanszék

Társasági részesedés a társaság tulajdonában (az ún. saját részvény, illetve saját üzletrész jogintézménye)

1. Bevezetés

A hagyományos társasági gondolkodás – és ez megjelent már a XIX. századi – XX. század eleji részvénytársasági, illetve korlátolt felelősségű társaságokra vonatkozó törvényekben is – elutasította és egyben mintegy elméletileg elfogadhatatlannak tartotta, hogy egy gazdasági társaság a saját társaságában lévő részesedésnek, és ezáltal mintegy önmagának (még ha csak részben is) tulajdonosa lehessen. Ennek megfelelően Magyarországon is az 1875-ös Kereskedelmi Törvénykönyv részvénytársasági rendelkezései, illetve a Kt. 1930-as kft. novellája sem ismerte a saját részvény, saját üzletrész fogalmát.

A saját részvény a XX. század második felében a részvénytársasági szabályozás során alakult ki, elsősorban praktikus okokból és azután – egyes országokban, így Magyarországon is – honosodott meg a kft. szabályozásába is. A saját részvény ugyanis a befektetők, a tulajdonosok számára előnyös lehet (főleg, ha a rá eső osztalékot ők kapják), egyben megkönnyítheti a társaság vezetését is (pl. a közgyűlésen a határozatképesség szempontjából nem kell figyelembe venni). Különösen a részvénytársaságoknál, ezen belül a tőzsdei nyilvánosan működő részvénytársaságoknál a saját részvénnyel jelentős árfolyamnyereséget is elérhetnek a részvényesek. Természetesen elméleti szempontból a saját részvény „kakukktójás”, hiszen milyen részvény az, amellyel nem lehet részvényesi jogokat gyakorolni?

A saját részvény intézménye ellentétes azzal is, hogy a részvény tagsági jogokat megtestesítő értékpapír. (Ahogyan hasonló a helyzet a kft.-nél is: az üzletrész a törzsbetéthez kapcsolódó tagsági jogok és kötelezettségek összessége, viszont saját üzletrésznél a tagsági jogok nem gyakorolhatók.) A német jogi elmélet persze nem lenne valódi német, ha ezen ellentmondás kiküszöbölésére ne talált volna ki valamilyen elméleti magyarázatot: ez a Claus Ott nevéhez fűződő *Unternehmen an sich* doktrína, a saját

magért való vállalat koncepciója¹, amelyben a vállalat, mint jogi személy saját tulajdonosává válik, továbbfejlesztve az egyszemélyes társaság ugyancsak elméletileg vitatható konstrukcióját (olyan társaság, ahol nincs társ, lényegében egyéni vállalkozás korlátolt felelősséggel), ahol azért még a tulajdonos és a társasági ügyvezetés jogilag elkülönül egymástól (még akkor is, ha az egyedüli részvényesnek nem csak korlátlan utasítási és hatáskör elvonási joga, de arra is lehetősége van, hogy ő legyen a társaság vezető tisztviselője). Mindenesetre a részvénytársasági törvények a saját részvényt általában nem tekintik részvényfajtának. A magyar Ptk.-ban is a saját részvény a részvényekre vonatkozó általános szabályok között külön pontban szerepel (Ptk. 3:222-225.§), megelőzve a részvényfajták szabályozását (Ptk. 3:228-240.§). Hasonló a helyzet a kft.-nél, a saját üzletrész szabályozása (Ptk. 3:174-175.§) elkülönül a többletjogokat adó üzletrésztől. Ugyanakkor a saját részvény/saját üzletrész konstrukció jelentős veszélyeket is rejt magában, részben a hitelezők, részben a társasági kisebbség szempontjából. Ezért aztán az rt.-re, kft.-re vonatkozó törvényi szabályozás számos garanciális jellegű korlátozó rendelkezést épített be a társaság tulajdonába kerülő részesedésekre.

A saját részvényre, illetve saját üzletrészre vonatkozó jogi szabályozás 1988-tól fokozatosan alakult ki Magyarországon és fejlődött az új Ptk. jelenlegi szabályozásáig. Először ezért áttekintjük az első, a második és a harmadik Gt. vonatkozó szabályozását, majd rátérünk a Ptk. ezirányú rendelkezéseinek elemzésére, mégpedig a kft. és az rt. összehasonlító jellegű feldolgozásával. Megjegyezzük, hogy mivel a Ptk. – a német, illetve az osztrák jogtól eltérően – jogi személlyé nyilvánította a kkt.-t és a bt.-t, továbbá már a második Gt. óta lehetővé vált ezeknél a személyegyesítő társaságoknál a társasági részesedések átruházása, elvileg a kkt. és a bt. is megszerezheti a benne lévő társasági részesedést, így a saját üzletrészhez hasonló konstrukció alakítható ki ebben a körben is. Mivel a kkt. és a bt. szabályozása az új Ptk.-ban teljes mértékben diszpozitív, álláspontom szerint ez elvileg lehetséges lenne. Olyan vélemény is képviselhető azonban, hogy ez a kkt., bt. személyegyesítő jellegére tekintettel dogmatikailag kizárt, mert ellentétes e két társaság fogalmi lényegével. Szintén ellenérvként hozható fel a Ptk. 3:90.§ (2) bekezdése is, miszerint „Közkereseti társaság, betéti társaság és egyéni cég nem lehet gazdasági társaság korlátlanul felelős tagja.” Mivel e kérdésben bírói gyakorlat nem ismeretes, a következőkben csak a tagok mögöttes felelőssége nélkül működő kft.-t és rt.-t vizsgáljuk, ahol maga a törvény intézményesíti a saját részvényt, illetve a saját üzletrészt.

2. Történeti fejlődésmenet

Mint ezt fent írtuk, az 1945 előtti társasági jogunk nem ismerte a saját részvényt, illetve saját üzletrészt. Mivel 1948 után a Kt. rendelkezéseit nem helyezték hatályon kívül,

¹ Claus Ott: Recht und Realität der Unternehmenskorporation. Ein Beitrag zur Theorie der juristischen Person. J.C.B. Mohr, Tübingen, 1977.

amikor az ún. új gazdasági mechanizmus jegyében 1968-ban felújították a kft. és rt. szabályait, a saját részvényre (üzletrészre) vonatkozó rendelkezést nem iktattak be a szabályozásba. Ez így maradt egészen a rendszerváltozásig, az első Gt.-ig.

2.1. Az 1988. évi VI. törvény (első Gt.) szabályozása

A gazdasági jogi irodalomban eléggé ismeretes, hogy az első Gt.-re jelentős hatást gyakorolt az 1965-ös német részvénytörvény, amely 71.§-ában bevezette a saját részvényt (a saját részvény egyébként 1966 óta szerepel a francia részvénytársasági törvényben, sőt az olasz Codice Civile 2357.§-ában is). Ezen hatás alapján az első Gt.-ben már mind a saját részvény, mind a saját üzletrész megjelent. Miután 40 éve tetszalott állapotban lévő társasági formák szabályozásáról volt szó, ez az első saját részvény, saját üzletrész szabályozás még eléggé hiányos, nem olyan részletességű, mint a második, illetve a harmadik Gt.-ben.

A. Az első Gt. a saját részvényről 247-248.§-ában rendelkezik. A 247.§ (1) bekezdése szerint az rt. alaptőkéen felüli vagyonából megszerezheti saját, már teljesen befizetett részvényeit. A megfogalmazásból levonható egyértelmű következtetés, hogy alapításkor rögtön saját részvény létrehozása még nem lehetséges, az csak az rt. működése során jöhet létre. A létrehozatal módjáról ekkor még a törvény nem beszél, tehát ez lehetséges adásvétel vagy részvénycseré útján, illetve ingyenesen is; ugyancsak mód van a létrehozásra tőkeemeléssel összekötve (ha van alaptőke feletti vagyon).

Eredetileg a 247.§ (2) bekezdése valamennyi részvénytársaságra nézve kimondta, hogy a megszerzett, az rt. tulajdonában álló saját részvények együttes névértékének összege nem haladhatja meg az rt. alaptőkéjének egyharmadát. Később azonban az 1996. évi CXI. törvény 94.§-a a nyilvánosan működő rt.-knél a nyilvános kibocsátású saját részvények együttes névértékének összegét igen alacsonyan, az alaptőke 5%-ában maximálta.

A 247.§ (3) bekezdése kimondta, hogy az rt. a megszerzett saját részvények alapján főszabályként részvényesi jogokat nem gyakorolhat – tehát nem szavazhat, osztalékot nem húzhat. Ugyanakkor a (3) bekezdés szerint ezen szabály alól a törvény kivételt tehet – ilyen kivételt tett a Gt. például az alaptőkeemelés esetére szóló elővásárlási jog esetén. Az első Gt. a saját részvényre eső osztalék sorsáról nem rendelkezik, nem mondja ki, hogy azt a részvényesek között szét kell osztani. Ebből az a következtetés vonható le, hogy elvileg a saját részvényre eső osztalék „bennmarad” a társaság vagyonában. Az LB. Cg.II.32394/1991/2. határozat a saját részvény kapcsán a szavazati jog tekintetében igen szigorú értelmezést tett magáévá: ha a közgyűlésen a saját részvényt mégis szavaznak, a közgyűlésen hozott valamennyi határozat érvénytelenné válik.

A saját részvényt a részvénytársaság három éven belül köteles elidegeníteni – ez a szabály *lex imperfecta*, mert külön szankciót ehhez a szabályhoz nem fűz. (A cégbí-

rósági törvényességi felügyeleti szankciók természetesen rendelkezésre állnak.) A már hivatkozott 1996. évi CXI. törvény a nyilvánosan működő rt.-knél ezt a határidőt a nyilvános kibocsátású saját részvényekre nézve egy évre lerövidítette.

A részvénytársaságnak ezen határidő alatt a saját részvényt el kell idegenítenie (visszterhesen vagy ingyenesen), de a 248.§ (1) bekezdés szerint a saját részvényt a társaság be is vonhatja. Ez a sajátos bevonás az alaptőkét nem csökkenti. A „bevonás” következtében a névre szóló részvényt az igazgatóságnak a részvénykönyvből törölnie kell és az erre vonatkozó külön jogszabály szerint (98/1995. (VIII.24.) Korm. rendelet) mind a névre-, mind az akkor még fennálló bemutatóra szóló részvényt meg kell semmisíteni. A bevonásról szóló döntés – bár ebben a kérdésben a korabeli irodalomban vita volt – az igazgatóság hatásköre. A bevonást a cégbíróságnak 30 napon belül be kell jelenteni.

- B. A saját üzletrészre vonatkozó szabály a 179.§-ban található, de azt érinti a 170.§ (2) bekezdése, valamint a 181.§ is.

A 179.§ szerint a társaság üzletrészeinek egyharmadát törzstőkéen feletti vagyonából „megvásárolhatja” (tehát az rt.-vel ellentétben ingyenesen nem szerezheti meg). Csak azok az üzletrészek vásárolhatók meg, amelyekre nézve a törzsbetét összegét teljesen befizették. Az rt.-vel ellentétben a saját üzletrész vásárlásra a törvény hatásköri szabályt is ad: csak a taggyűlés dönthet erről, mégpedig minősített, háromnegyedes szótöbbséggel.

A saját üzletrésszel szavazni nem lehet, tehát azt a taggyűlés határozatképessége szempontjából figyelmen kívül kell hagyni. Az osztalékról viszont – az rt.-vel ellentétben – rendelkezik a kft. szabályozás: az utána járó nyereséget a tagok között kell felosztani (az általános szabályokból következően nyilván törzstőkearányosan) és ez a helyzet a kft. végelszámolás útján való megszűnése esetén is.

A saját üzletrészt a „vásárlástól” (érdekes módon a Gt. a Ptk.-ban az adásvételnél nem szereplő „vásárlás” szót használja) számított egy éven belül a társaság köteles vagy bármilyen jogcímen elidegeníteni, vagy a törzstőkeleszállítás szabályainak megfelelő alkalmazásával bevonni (a szabályozás itt is precízebb, mint az rt.-nél). A kft.-nél a törvény kimondja – amit az rt.-nél nem, de álláspontom szerint ez az rt.-re is már akkor irányadó volt –, hogy egyszemélyes társaság saját üzletrészt nem szerezhethet.

Miután az 1988-as szabályozásban csak az rt. szabályozása volt kögens, a kft. társasági szabályozása pedig diszpozitív, a 179.§ kimondja, hogy a saját üzletrészre vonatkozó szabályoktól való létesítő okirati eltérés semmis, tehát ez a szabályozást a törvény kögennsé teszi.

2.2. Az 1997-es második Gt. (1997. évi CXLIV. törvény) szabályozása

A. A második Gt. saját részvényre vonatkozó szabályait alapvetően befolyásolta az Unió 2. sz. irányelvének 18-19. cikke, amely változást igényelt az 1988-as szabályozás tekintetében mind a saját részvények mennyisége, mind azok elidegenítése időtartama vonatkozásában. Az irányelv ugyanis a hitelezővédelmi szempontok érvényesítése érdekében jelentősen megszigorította a saját részvényre vonatkozó szabályozást.

Az 1997-es törvény 189.§ (1) bekezdése szerint az rt. változatlanul az alaptőke feletti vagyonából a teljesen befizetett részvényeket szerezheti meg – ennek a módját a törvény szabadon hagyja, nem szabályozza. A szabályozás azonban az rt.-k működési rendje szerint azonnal differenciál és a korábbinál jóval alacsonyabban tartja a saját részvények össz mennyiségét: az a zártan működő részvénytársaságnál az alaptőke 10%-át, a nyilvánosan működőnél 5%-át nem haladhatja meg. A szabály annyiban is szigorodott, hogy a (2) bekezdés szerint a saját részvény maximumába be kell számítani azokat a részvényeket is, amelyeknek ugyan nem az rt. a tulajdonosa, de a tulajdonos velük a „részvénytársaság javára jár el”, illetve azokat a részvényeket is, amelyet az rt. követelése biztosítékául kapott. Ezek a részvények ugyan nem saját részvények, de a saját részvényösszeg felső határa szempontjából beszámítódnak.

A saját részvényről való döntés az igazgatóságtól átkerült a közgyűléshez, kivéve, ha a részvénytársaságra az rt.-t „fenyegető súlyos károsodás elkerülése érdekében” kerül sor. Ez utóbbi esetben a döntést az igazgatóság önállóan is meghozhatja, de erről a következő közgyűlésen köteles beszámolni.

A törvény most már nem beszél arról, hogy a saját részvény alapján nem lehet részvényesi jogokat gyakorolni, hanem az (5) bekezdésben csak a szavazati jogot vonja el a társaságtól. Ebből következik, hogy a saját részvény alapján maga a részvénytársaság is kaphat osztalékot és ez a társaság vagyonába kerül, hiszen a törvény a részvényesek közti felosztásról nem beszél.

A saját részvényt az igazgatóságnak – ha az rt.-nél ún. irányító felügyelőbizottság működik a 202.§ alapján, úgy annak előzetes hozzájárulásával – egy éven belül el kell idegenítenie. A törvényszövegben ez így nem szerepel, de az egy évet nyilván a szerzéstől kell számítani. Az elidegenítési kötelezettség elmulasztása új kötelezettséget keletkeztet: a részvényt az alaptőke leszállításával be kell vonni (speciális szankciót a Gt. ezen kötelezettséghez sem fűz). Azt azonban kötelező jelleggel kimondja a törvény (ez új szabály), hogy az rt. nem adhat kölcsönt senkinek sem a saját részvény megszerzéséhez, továbbá a szerző javára készfizető kezességet sem vállalhat. A beszámítás tekintetében a 294.§-ával konszernjogi előírás is beiktatásra került a Gt.-be: az ellenőrzött társaságban többségi befolyást szerző részvénytársaság esetén az ellenőrzött társaság tulajdonában lévő – egyébként szintén elidegenítési kötelezettség alá eső – részvényeket is figyelembe kell venni a saját részvény maximumának számítása során.

A Gt. 189.§-át azonban a 2003. évi XLIX. törvény 5. § (2) bekezdése hatályon kívül helyezte és helyébe egy új részvényfajtát, a visszaváltható részvényt iktatta be. A saját részvényről szóló szabályozást – első ízben – kivette a részvényfajták közül és a társasági vagyon védelme című részben a 226/A-226/H. §-okban helyezte. Ez a 2004. január 1-jén hatályba lépett törvény néhány tartalmi változást is hozott, ezek a következők.

A részvénytársaság saját részvény jegyzésére, zrt. esetén a részvények átvételére nem jogosult. A részvénytársaság saját részvényt főszabály szerint csak akkor szerezhethet, ha az igazgatóságot arra a társaság közgyűlése (megfelelő törvényi részletezettséggel) felhatalmazta. Ez alóli kivétel, ha a részvények megszerzésére a részvénytársaságot közvetlenül fenyegető, súlyos károsodás elkerülése érdekében kerül sor. Csak azok a részvények szerezhethők meg, amelyek vonatkozásában a vagyoni hozzájárulást előzetesen teljesítették. Tilos a saját részvények megszerzése, ha a részvénytársaság osztalék fizetéséről sem határozhatja. A saját részvények együttes névértékének összege nem haladhatja meg az alaptőke tíz százalékát. Az nyrt. saját részvényeinek megszerzése és elidegenítése során, ha arra nem a tőzsdei forgalomban kerül sor, nyilvános vételi, illetve eladási ajánlatot köteles tenni.

A saját részvénnel szavazati jog nem gyakorolható, a saját részvényt a határozatképesség megállapításánál figyelmen kívül kell hagyni. Diszpozitív szabály, hogy a saját részvényre eső osztalékot az osztalékra jogosult részvényeseket megillető részesedésként kell részvényeik arányában számításba venni.

A fenti szabályokat kell alkalmazni azokban az esetekben is, amikor a részvénytársaság részvényeit olyan (belföldi vagy külföldi) részvénytársaság vagy korlátolt felelősségű társaság (illetve ennek minősülő személy) szerzi meg, amelyben a részvénytársaság – közvetlenül vagy közvetve – a szavazatok több mint ötven százalékával vagy meghatározó befolyással rendelkezik.

A részvénytársaság a munkavállalói részvénytörvény elősegítésének kivételével nem nyújthat kölcsönt, nem adhat biztosítékot, továbbá pénzügyi kötelezettségeit azok esedékessé válását megelőzően nem teljesítheti, ha annak célja az általa kibocsátott részvények harmadik személy részéről történő megszerzésének az elősegítése. Az ebbe ütköző szerződés semmis.

B. Saját üzletrész

A 143.§ a kft. törzstökén felüli vagyonából (a cégbírósági gyakorlat ekkor már megkövetelte, hogy könyvvizsgálói nyilatkozattal, vagy évközi mérleggel ezt igazolják) vásárlás útján megszerezheti a teljes mértékben befizetett üzletrészeket, mégpedig az üzletrészvagyont legfeljebb egyharmadáig. Változatlanul szükséges ehhez a taggyűlés legalább háromnegyedes szótöbbséggel hozott határozata. A saját üzletrészt a kft. a vásárlástól számított egy éven belül köteles elidegeníteni, de itt két új lehetőséget is tartalmaz az időközben diszpozitívból kőgenssé vált szabályozás: a) a törzstőkeleszállítás szabályainak alkalmazásával bevonni (így volt eddig is), b) a tagoknak törzsbetétjeik arányában ingyenesen átadni (ez új szabály).

A tagsági jogokból a második Gt. – az rt.-hez hasonlóan – csak a szavazati jogot vonja el. Ez azt jelenti, hogy a saját részvény után magát a kft.-t illeti meg az osztalék – ezt most már nem lehet külön megállapodás alapján a tagok közt szétosztani (hiszen a szabályozás kógenssé vált).

A szerzésen kívül a 144.§ alapján üzletrész a társaság tulajdonába úgy is kerülhet, hogy a társaság az üzletrészt „magához vonja”. A magához vont üzletrészt a Gt. azonban nem nevezi saját üzletrésznek. A magához vonásnak több esete van (tag jogutód nélküli megszűnése, kizárás, stb.) és a magához vont üzletrészeket vagy a társaság vagy a társaság tagjai vásárolják meg igen rövid határidőn belül vagy be kell vonni (kivételesen az üzletrész a tagoknak ingyenesen is átadható). Bevonás esetén az érintett üzletrész/törzsbetét megszűnik és a társaság törzstőkéjét le kell szállítani.

Változatlanul fennmaradt az a szabály – ami az rt.-nél kifejezett kimondásra nem került –, hogy egyszemélyes társaság a saját üzletrészét nem szerezheti meg (173.§ (1) bekezdés).

2.3. A harmadik Gt. szabályozása – 2006. évi IV. törvény

A. Saját részvény

A harmadik Gt. 223.§-ában kiegészíti azokat a korábbi rendelkezéseket, amely szerint

- a. alapítás során az rt. nem veheti át részvényeit;
- b. az rt. csak alaptőként felüli vagyonából szerezheti meg (a törvény a „fedezete mellett” kifejezést használja);
- c. csak azon részvények szerehetők meg, amelyek névértékének (kibocsátási értékének) teljes befizetése megtörtént
- d. azzal, hogy tiltja a részvény saját részvényként való megszerzését, ha az adott üzleti évben az rt. a Gt., illetve a számviteli törvény szabályai szerint nem fizethet osztalékot.

A szerzés módját a Gt. nem határozza meg, annak jogcíme lehet adásvétel, de történhet ingyenesen is.

Lényeges változás azonban, hogy a Gt. 223.§ (2) bekezdése a korábbiakkal lényegében egyezően az alaptőke 10%-ában határozta meg a megszerzhető részvények felső határát. Ez a szabályt azonban – a 2006-2009 közti általános liberalizációs tendencia jegyében – a 2007. évi CXVI. törvény 8.§-a kivette a Gt.-ből. Ennek következtében elvileg korlátlanul (100% mínusz 1 db részvényig) szerezhethet egy rt. saját részvényt – erre az igen vitatható szabályra még visszatérünk.

Most már az rt.-nél is kimondásra került, hogy egyszemélyes társaság saját részvényt nem szerezhethet (284.§ (4) bekezdés). A 230.§ alapján viszont nem minősülnek saját részvények azok a részvények, amelyeket törvényi szabályok alapján ideiglenesen az rt. köteles megszerezni (két ilyen eset volt, nevezetesen a dolgozói részvény, illetve a visszaváltható részvény esetében). Ezekkel a részvényekkel – azon

határidőn belül, amíg ezek a részvények az rt.-nél vannak – egyáltalán nem illetik meg az rt.-t részvényesi jogok. A törvényszöveg valamennyi részvényesi jogról beszél, amelybe a többségi álláspont beleértette az osztalékszerzési jogot is. Volt azonban olyan kisebbségi értelmezés is (pl. Sándor Tamás²), hogy a 227.§ kiterjesztő értelmezésével ezen részvényekre eső osztalék a részvényeseket illeti meg névértékarányosan.

Főszabályként kimondásra került a 334-335.§-ban, hogy a saját részvényt az igazgatóság szerzi meg a közgyűlés előzetes – a szerzés tartalmi feltételeit is megállapító – felhatalmazása alapján, amely szólhat egyszeri alkalomra vagy legfeljebb 18 hónapra. A Gt. azonban több olyan esetet is meghatároz, amikor az igazgatóság önállóan, közgyűlési felhatalmazás nélkül is dönthet (pl. közvetlenül fenyegető súlyos károkozás elhárítása, bírósági eljárás, átalakuláshoz kapcsolódóan). Ezekben az esetekben utólag kell a közgyűlést tájékoztatni a saját részvény létrejöttéről.

Az általános liberalizálási tendenciának megfelelően a harmadik Gt. általában nem ír elő határidőt a saját részvények elidegenítésére, csak ha a saját részvényt peres eljárás, illetve átalakulás kapcsán szerezte meg. Ezen két esetben a saját részvények az alaptőke 10%-át meghaladó részét el kell idegeníteni a szerzéstől számított 3 éven belül.

Az eddigi szabályozatlanságot megszüntetve a 226.§ (4) bekezdése kimondja, hogy ha az rt. törvénytelenül szerzett saját részvényt, úgy köteles ezeket a részvényeket a szerzéstől számított egy éven belül vagy elidegeníteni vagy az alaptőke leszállításával bevonni.

A saját részvényre vonatkozó szabályokat több esetben alkalmazni kell szerzés esetén kívül is, így

- a. ha harmadik személy a részvények megszerzése során saját nevében, de az rt. javára jár el;
- b. ha az rt. követelése biztosítékként fogad el részvényt;
- c. ha az rt. részvényeit akár magyar, akár külföldi rt. vagy kft. szerzi meg, amelyben az rt. közvetlenül vagy közvetve a szavazatok több, mint 50%-ával vagy a Ptk. 185/B.§ szerinti meghatározott befolyással rendelkezik (228.§).

Az rt. – ez változatlan szabály – nem nyújthat kölcsönt vagy biztosítékot azért, hogy saját részvényei harmadik személyek általi megszerzését elősegítse. Az ilyen szerződés a 229.§ (2) bekezdése szerint semmis. A tilalom alól kivételek a banki ügyletek, illetve azok az ügyletek, amelyek a munkavállalók tulajdonszerzését segítik elő (329.§).

A 329.§ újraszabályozza a saját részvényre eső osztalék sorsát, mivel ez a harmadik Gt. hatálybalépése után már részvényeik névértéke alapján a részvényeseket illeti (a névértékarányos felosztás ezen szabályától az rt. alapszabálya eltérhet, feltehetően

² Sárközy Tamás (szerk.): Gazdasági társaságok – Cégtörvény. HVG Orac, Budapest, 2014. 148-221.

az elsőbbségi részvényfajtára tekintettel). A szavazati jog elvonása a korábbiakkal azonosan került szabályozásra.

C. Saját üzletrész

A harmadik Gt. jelentősen liberalizálta a kft. saját üzletrészére vonatkozó szabályozást is, mert a 135.§

- megszüntette a megszerezhető saját üzletrész felső határát, tehát az elvileg korlátlan (100% mínusz egy db üzletrész) lehet;
- a saját üzletrésszerzéstől számított 1 éven belül elidegenítés szabályától (tagoknak való térítés nélküli átadásától, illetve bevonásától) a társasági szerződésben a tagok eltérhetnek.

Változatlanul maradt az a szabály, hogy saját üzletrészt a törzstőke feletti vagyonból lehet megszerezni és csak olyan üzletrészt lehet – egyébként nem bármilyen módon, hanem csak adásvétel útján („megvásárlás”) – venni, amelyre a törzstőke teljes összegét befizették. Ugyanakkor, ha a társaság a Gt. szabályai alapján nem fizethetne a tagoknak osztalékot, tilos az üzletrész vásárlás a kft. részéről.

Újdonság – és az rt.-vel azonos szabály –, hogy a saját üzletrész alapján csak a szavazati jog nem gyakorolható, de az osztalék nem marad benne a társaságban, hanem a törzsbetét arányában a tagok között kell felosztani (a törzsbetétarányosságtól a társasági szerződés eltérhet).

3. Az új Polgári Törvénykönyv szabályainak elemzése

Az új Polgári Törvénykönyv alapvető újdonsága, hogy visszaállította a saját részvény, illetve üzletrész összmenyiségének felső korlátját, a részvénytársaság esetében az alaptőke legfeljebb 25%-ában (3:222.§ (1) bekezdés), a kft. esetében a törzstőke legfeljebb 50%-ában (3:174.§ (4) bekezdés) meghatározva azt. A különbséget lényegében a két társaság tőke ellátottsági követelménye közti különbséggel indokolták. A lényeg, hogy a saját részvények semmiképp ne kerüljenek többségbe. A Ptk. ebből a szempontból nem tesz különbséget zártan, illetve nyilvánosan működő részvénytársaságok között.

A saját részvények megszerzési korlátai tekintetében a Ptk. folytatja a korábbi szabályozást: beszámítani rendeli az rt. befolyása alatt álló belföldi és külföldi rt.-k és kft.-k tulajdonában álló részvényeket, valamint azokat a részvényeket, amelyeket az rt. követelés biztosítékaként fogadott el, illetve amelyeknek a tulajdonosa az rt. javára szerzett meg, vagy tart magánál (3:222.§ (1) bekezdés). Ilyen szabályokat viszont a kft.-re nézve a Ptk. nem tartalmaz, pedig erre szerintem ennél a társasági formánál is szükség lenne.

Lényegében azonosak a kft.-nél és az rt.-nél a saját részvény/üzletrész szerzés hitelező, illetve alap-/törzstőke védelmi biztosítékai. Az alapítás során nem lehet saját részvényt szerezni. A 3:222.§ (2) bekezdés ezt a tilalmat az alaptőke emelésre is kimondja, ilyen szabály a kft.-nél nincs. (Egyébként az alapításkori tilalmat is csak jogértelmezés

után lehet levezetni a kft. esetében.) A szerzés csak az alap-/törzstőke feletti vagyonból történhet és csak akkor, ha az osztalékfizetés feltételei fennállnak, mégpedig az osztalékként kifizethető vagyon terhére. Csak azokat a részvényeket lehet saját részvényként megszerezni, amelyek névértékét vagy kibocsátáskori értékét teljes mértékben befizették. Ez a szabály megfelelően irányadó a kft.-re is.

A saját részvényt csak ellenérték fejében szerezheti meg a részvénytársaság – ennek módját a törvény nem határozza meg, de az ingyenes szerzést kizárja (3:222.§ (4) bekezdés). A kft.-nél viszont a 3:174.§ (1) bekezdés csak „átruházással” való szerzésről beszél, ez tehát ingyenes is lehet. Az ingyenes szerzés kizárása az rt.-nél véleményem szerint aligha indokolt.

Kft.-nél a taggyűlés határozatára van szükség a saját üzletrész megszerzéséhez – a törvény most erre már nem ír elő minősített többséget (Ptk. 3:174. § (1) bekezdés). Mivel azonban a Ptk. 3:4. §-a alapján a szabályozás diszpozitív, a társasági szerződés előírhat minősített többséget, továbbá álláspontom szerint a társasági szerződésnek módja van arra is, hogy erre a döntésre az ügyvezető(ke) is felhatalmazza. Az rt.-nél viszont fennmaradt az a főszabály, hogy erre a döntésre elsődlegesen a közgyűlés jogosult, amely egyben meg is határozza a szerzés részletfeltételeit. Fennmaradt az ezen szabály alóli három kivétel is: az igazgatóság a közgyűlés előzetes felhatalmazása nélkül is dönthet a) súlyos károsodás elkerülése, b) átalakulás, c) rt.-t megillető követelés kiegyenlítését célzó bírósági eljárás esetében. Az a) pont szerinti kivétel azonban nem alkalmazható a nyrt.-k részvényesinek felvásárlására irányuló eljárás során. Amennyiben az igazgatóság önállóan dönt, a következő közgyűlésen erről beszámolni köteles.

A kft.-re vonatkozó szabályozás nem rendelkezik külön arról az esetről, ha a kft. jogsértő módon szerez saját üzletrészt – ennek szankcionálására így a Ctv.-ben szabályozott törvényességi felügyeleti eljárás során kerülhet sor. A Ptk. 3:224. §-a viszont kimondja, hogy az rt. a jogsértő módon szerzett részvényt köteles a megszerzéstől számított egy éven belül az alaptőke leszállításával bevonní. A szabályozás abból a szempontból is szigorodott, hogy kimondja, ha a jogsértő módon megszerzett részvények száma (összege) nem állapítható meg, akkor az összes saját részvényt be kell vonni. Ezt a szabályozást sokan kifogásolják és törvénymódosítást javasolnak, mivel a Ptk. megszüntette azt a korábbi Gt. szerinti lehetőséget, hogy az rt. az egyéves határidőn belül a jogsértéssel szerzett saját részvényt elidegenítse, eladja. Ez a kifogás véleményem szerint megalapozott: főleg tőzsdén szereplő társaságoknál az rt. imázsát, vállalati értékét csökkent(het)ti az alaptőke leszállítása. A jogsértés szankcionálására a törvényességi felügyeleti eljárás keretein belül pedig rendelkezésre állnak más módok is.

Az rt.-nél a Ptk. nem állapít meg a saját részvényekre nézve elidegenítési kötelezettséget, illetve határidőt. A kft.-nél viszont – de csak az ellenérték fejében szerzett saját üzletrészekre, tehát az ingyenesen szerzetteknek nem – a Ptk. 3:175.§ (3) bekezdése a vásárlástól számított egy éven belül elidegenítési kötelezettséget ír elő, amely helyett a társaság választhatja a tagok részére történő törzsbetétárányos átadást, illetve a saját üzletrész törzstőkeleszállítás szabályainak alkalmazásával való bevonását is.

A Ptk. visszatér az eredeti elvi alapokon álló szigorú szabályozáshoz: saját részvény, illetve saját üzletrész alapján az rt., illetve kft. részvényesi (3:225.§ (1) bekezdés),

illetve tagsági jogokat nem gyakorolhat (3:178.§ (1) bekezdés). Mivel saját részvény-üzlet rész alapján nem lehet szavazni, ezeket a társasági részesedéseket a köz-/taggyűlés határozatképessége megállapításánál figyelmen kívül kell hagyni. A saját részvényre/üzlet részre eső osztalékot az osztalékra jogosult részvényesek, illetve tagok között részvényeik névértéke (kibocsátási értéke), illetve törzsbetétjeik arányában kell felosztani.

A jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről és szétválásáról szóló 2011. évi CLXXVI. törvény 15.§ (1) bekezdés c) pontja szerint beolvadás esetén nem lehet figyelembe venni a jogutód jogi személy tulajdonában álló részesedéseket – azaz elsődlegesen a saját üzlet részt, illetve saját részvényt, de a saját részvénynek/üzlet résznek nem minősülő, de azok felső összeghatára szempontjából figyelembe veendő részvényeket/üzlet részeket sem (26. §).

Az új szabályozás lényeges problémája a Ptk. társasági szabályozásának alapvető diszpozitivitása. A 3:4.§ alapján ugyanis főszabályként a társulók most már nem csak a kft. társasági szerződésében, hanem az rt. alapszabályában is a törvény szabályaitól eltérhetnek. Az eltérés csak akkor semmis, ha azt a törvény tiltja vagy az a hitelezők, a munkavállalók, illetve a társasági kisebbség „nyilvánvaló jogait” sérti. Erre való tekintettel a Ptk. 3:226.§-a speciális szabálya kimondja, hogy semmis a rt. alapszabályának azon rendelkezése, amely a saját részvény megszerzésére, vagy a saját részvényel gyakorolható jogokra nézve (ez a két feltétel voltaképp a teljes saját részvényre vonatkozó Ptk.-beli szabályozást felöleli) a társaságra nézve „enyhébb” követelményeket állapít meg.

A Ptk. 3:226. §-a ugyan kaucukszabály, de azért alapvetően megfelelően értelmezhető. Ugyanakkor a kft.-nél ilyen szabály nincs, így kérdéses lehet például az, hogy a saját üzlet részszerzés felső határára, az üzlet részszerzés feltételeire, az elidegenítés időtartamára, illetve a saját üzlet rész alapján gyakorolható jogokra vonatkozó szabályaktól a társasági szerződés eltérhet-e. Álláspontom szerint azonban a 3:174. §-a szabályaitól való eltérés azért tilos, mert ez alapvetően a hitelezők lényeges jogait sértené. Ez alól szerintem kivétel a 3:175. § (2)-(3) bekezdése szerinti, tagok közti törzstőkearányos szétosztás, mert ott az eltérés szerintem nem sérti a Ptk. 3:4. § (3) bekezdésében meghatározottakat. Mindenesetre ezzel kapcsolatos bírói gyakorlat egyelőre nem ismeretes.

A Ptk. 3:209. § (2) bekezdése, illetve 3:323. § (3) bekezdése szerint az egyszemélyes részvénytársaság, illetve korlátozt felelősségű társaság saját részvényt/üzlet részt változatlanul nem szerezhet.

A Ptk. a kft. törzstőke felemelésére vonatkozó szabályai között a saját üzlet részről nem rendelkezik, amiből következik, hogy a törzstőkeemelés előtt szerzett saját üzlet rész változatlan marad. Kérdéses lehet, hogy a törzstőkeemelés folyamatában szerezhet-e az erre vonatkozó általános szabályok szerint a kft. saját üzlet részt. Mivel nincs tiltó szabály, a diszpozitivitás folytán – ha a taggyűlés úgy rendelkezik – álláspontom szerint szerezhet. Az rt. alaptőke emelése során természetesen a döntéshozatalnál a saját részvényel nem lehet szavazni (3:293.§ (2) bekezdés). A Ptk. 3:306. § (5) bekezdése pedig kimondja, hogy az alaptőke emelés lebonyolításával kapcsolatban az rt. „birtokába” (a törvény nem tulajdont ír!) került részvények nem minősülnek saját részvénynek, de azokkal az rt. ettől függetlenül részvényesi jogokat nem gyakorolhat. Ezt

kiegészítve a 3:222. § (2) bekezdése kimondja, hogy az rt. az alaptőke emelés során saját részvényt nem szerezhet.

A Ptk. az rt. jogutód nélküli megszűnése esetén a saját részvényre speciális szabályt nem tartalmaz, de a kft.-nél a 3:207.§ (2) bekezdése kimondja, hogy ha a megszűnő társaság tulajdonában saját üzletrész volt, úgy azt a tagok között – hacsak a társasági szerződés másként nem rendelkezik – törzsbetétarányosan kell felosztani. Ez az rt. esetén is álláspontom szerint irányadó.

4. Néhány elméleti következtetés

Az előzőekben leírt jogfejlődés eléggé egyértelműen bizonyítja, hogy az a konstrukció, mely szerint egy jogi személy gazdasági társaság saját társaságában lévő részesedés tulajdonosává válik, kivételes intézmény. Ennek lényegében két eszköze van

- a. amikor ez a tulajdonlás akaratlagos, tehát a társaság saját szerveinek (közgyűlés, taggyűlés, igazgatóság) döntése alapján szerez tulajdont. Ebben az esetben beszélünk az rt.-nél saját részvényről, illetve a kft.-nél saját üzletrészről (de mivel az új Ptk.-ban a kkt./bt. is jogi személy és a tagok társasági részesedése elidegeníthető, a diszpozitivitás alapján ilyen saját részesedéseknél a személyegyesítő társaságoknál is létrejöhetne);
- b. speciális törvényi rendelkezések alapján, pl., ha a társaság követelése biztosítéka-ként szerez részvényt, bírósági eljárás során ítélik ezt meg számára, stb.

A saját részvény/üzletrész tehát szerzésen alapul és a törvény több esetben a szerzőmódot is meghatározza – visszterhesen vagy ingyenesen, a visszterhes szerzésnél adásvételi szerződéssel vagy másképp. Nem minősülnek saját részvénynek viszont azok a részvények, amelyeket ugyan be kell számítani a saját részvény legfelsőbb mértékébe, de nem állnak az rt. tulajdonában (pl. más a tulajdonos, de az rt. javára jár el) – érdekes, hogy ilyen beszámítási szabályt a Ptk. csak az rt.-nél tartalmaz, a kft.-nél – talán az átfogó diszpozitivitás miatt – ezek a rendelkezések hiányoznak, bár szerintem erre szükség lenne.

A gyakorlat kimutatta, hogy sem dogmatikai, sem hitelezővédelmi, sem kisebbségvédelmi szempontokból nem volt helyes 2008-ban a saját részvény-saját üzletrész vonatkozásában a felső határ, illetve az elidegenítési idő eltörlése: egy jogi személy nem lehet az elvileg csak a tagokat illető részesedések korlátlan és tartós tulajdonosa. Ad abszurdum mondjuk egy 99%-os saját részvény (üzletrész) vagyon esetén a részvényesek (tagok) az 1% alapján döntenének a társaság ügyeiben, hiszen a társaság a saját részvény (üzletrész) alapján nem szavazhat. Mindenképp helyesnek kell tekinteni ezért a Ptk. azon szabályát, amely a megszerzhető saját részvények számát a jelentős részesedési határ alatt (25% + 1 szavazat), a saját üzletrészek arányát a többségi részesedés határa alatt (50% + 1 szavazat) tartja. Ugyancsak helyes, hogy az rt.-nél – ez a szabályozás is hiányzik a kft.-nél – beszámítani rendelt más, de a saját részesedéshez hasonlóan felhasználható társasági részesedéseket, mégpedig a konszernjogi hatásokat is figye-

lembe véve. Álláspontom szerint viszont a Ptk. a saját részvénynél-saját üzletrészénél az elidegenítési szabályt túl enyhén fogalmazta meg. A kft.-nél a szerzéstől számított 1 éven belül csak a visszerhesen szerzett üzletrészeket kell átruházni, az rt.-nél viszont – a korábbi Gt.-től eltérően – elidegenítési szabályt csak a jogellenesen megszerzett saját részvényekre nézve állapították meg. Ez dogmatikailag helytelen, mert tartósítja, állandóvá teheti a saját részvényt, amely viszont ideiglenesnek szánt kivételes jogintézmény.

Nagyon helyesen kiforrt az a szabály, hogy a saját részvényhez/üzletrészhez semmilyen tagi (részvényesi) jog nem fűződhet (a törvényszöveg a jog gyakorlásáról beszél és nem szól a kötelezettségekről, de ha nincs tagi-részvényesi jog, akkor kötelezettség sem lehet). Az az első két Gt.-ben való megoldás, hogy a saját részvényre/üzletrészre eső osztalék bennmarad a társaságban, dogmatikailag helytelen volt, mert akkor áttételesen mégiscsak fűződik tagi jog a saját részesedéshez. A Ptk. helyes megoldása: az osztalék a tagokat illeti, ellentétes megállapodás hiányában névérték (kibocsátási érték), illetve törzsbetétarányosan.

Az is tisztázódott, hogy a saját részvény nem részvényfajta, a saját üzletrész nem különleges jogokat biztosító üzletrész – egy sajátos különleges megoldásról van szó, amelyet speciális hitelező-, illetve kisebbségvédelmi garanciákkal kell körül venni. Ezek a garanciális korlátok a Gt. fejlődése során létrejöttek és alapvetően az rt.-re és a kft.-re nézve egységesen kerültek szabályozásra. Az is helyes, hogy a saját részvényekről/üzletrészekről szóló döntést a Ptk. felvitte a társaság legfőbb szerve szintjére. Szerintem a kft.-nél indokolt lett volna a korábbi minősített többséget előíró szabály fenntartása kisebbségvédelmi szempontokból, továbbá ugyancsak ezen megfontolásból semmisnek kellene tekinteni a társasági szerződés esetleges azon rendelkezését, amely az ügyvezetők hatáskörébe utalná a saját üzletrészről való döntést. Miután pedig az rt.-nél a törvény csak a társaságra nézve kedvezőbb rendelkezéseket tiltja, álláspontom szerint nincs akadálya, hogy egy zrt. vagy nyrt. alapszabálya ehhez a döntéshez minősített többséget írjon elő.

Látható, hogy a Ptk. 3:4. §-ának az eltérési lehetőséggel kapcsolatos szabályai e körben is értelmezési nehézségeket okoznak. Célszerűbb lett volna, ha a Ptk. saját részvénnyel, illetve üzletrésszel kapcsolatos rendelkezései a kötelező jelleg szempontjából egyértelműek lennének. Például kimondhatja-e egy rt. alapszabálya, hogy az rt.-nél saját részvény szerzésére nem kerülhet sor? Szerintem igen, de ebből a szempontból a 3:227.§ nem releváns, tehát értelmezés útján kell ezt eldönteni. Mivel ezt a törvény nem tiltja, és nem érinti sem a hitelezők, sem a munkavállalók, sem a kisebbség jogait, ezt lehetővé kell tenni, de természetesen más bírói gyakorlat is kialakulhat.

A fizetéseképtelenségi jog Ausztriában²

1. Bevezetés

1.1. Bevezetés az osztrák fizetéseképtelenségi eljárásba

Az osztrák fizetéseképtelenségi eljárás egészen a 2010-es fizetéseképtelenségi törvény-módosításig egy kettős rendszerben zajlott, amelyet leginkább az jellemzett, hogy külön törvény szabályozta a felszámolási eljárást, és külön törvény a csődeljárást. A felszámolási eljárás célja a fizetéseképtelenné vált cég teljes felszámolása volt, mely sokszor értékek megsemmisítésével járt. A csődeljáráson belül az adós (vállalkozás) megmentése játszott döntő szerepet, de a meglehetősen magas, kötelezően legalább 40 %-os kielégítési kvóta miatt a megnyitott csődeljárások száma fokozatosan csökkent, így a dualista rendszer átszervezése többé már nem volt elkerülhető.³

A 2010-es törvény-módosítás („IRÄG”) során egységesítették a két eljárást, így jött létre a ma is érvényes monista rendszer. Ugyanakkor a fogalom, mint fizetéseképtelenségi eljárás („Insolvenzverfahren”) egy gyűjtőfogalom, mely két részre osztható: a csődeljárásra („Sanierungsverfahren”) és a felszámolási eljárásra („Konkursverfahren”). A monista rendszert igazolja, hogy a két eljárási forma jelenleg egy törvényben van szabályozva. A csődeljárásnál⁴, mint ahogy német nevéből is következtetni lehet⁵, a vállalkozás megmentése a cél, melyben bizonyos feltételek mellett a vállalkozást továbbra is az adós vezetheti („Sanierung mit/ohne Eigenverwaltung”)⁶ egy csődbiztos felügyelete alatt, ahol egy csődegyezség elfogadtatása a cél.⁷ Amennyiben eleve felszámolási eljárás („Konkursverfahren”) megnyitására kerül sor, mert az adós már nem rendelkezik elegendő aktívával, itt is van lehetőség egy bizonyos fizetési egyezség elfogadtatására (amit a német terminológia itt is „Sanierungsplan”-nak nevez). Ha ez nem sikerül, és az adott vállalkozás már nem menthető, akkor az eljárás elsődleges célja a vagyon

¹ A szerzők a Gálffy & Vecsey Rechtsanwälte Partnerschaft (Bécs, Ausztria), illetve a Gálffy & Vecsey Ügyvédi Társulás (Budapest) munkatársai, akik legfőképpen az osztrák, valamint a magyar gazdasági magánjoggal foglalkoznak.

² A tanulmány megírására az Igazságügyi Minisztérium által szervezett kutatás keretében került sor.

³ Korábban a csődeljárást németül „Ausgleichsverfahren”-nek hívták, mely magyarra fordítva kiegyezési eljárást jelent. A felszámolási eljárást már korábban is „Konkursverfahren” volt németül.

⁴ Ld. bővebben 11. fejezet.

⁵ „Sanierung” = szanálás, rendbe tétel.

⁶ Ld. 11.6. fejezet.

⁷ Természetes személyek saját vagyonuk felett is kérhetik a csődegyezség elindítását. Ekkor az eljárást magáncsődnek vagy adósságrendezési eljárásnak nevezik.

felosztása és a hitelezői követelések kielégítése. Átmenetet alkot a két eljárás között, hogy egy sikertelen csődeljárás után a megkezdett eljárás felszámolási eljárásként folytatódik. A fizetésképtelenségi eljárást az osztrák fizetésképtelenség rendjéről szóló törvény szabályozza („*Insolvenzordnung*” – „IO”). A csődeljárás intézménye és annak sajátosságai a 11. fejezetben kerülnek közelebbre bemutatóra. Az alábbi fejezetekben bemutatott eljárási sajátosságok így elsősorban az általános felszámolási eljárásra („*Konkursverfahren*”) vonatkoznak.

1.2. Áttekintés

Fizetésképtelenségi eljárás az adós vagy egy hitelező kérelmét követően nyitható meg, ha bizonyos alaki és anyagi feltételek fennállnak. A fizetésképtelenségi eljárás megnyitását nyilvánosan is kihirdetik. Ezt követően kell a hitelezőknek a követeléseiket bejelenteniük. Ezután a bíróság kirendeli a fizetésképtelenségi biztost („*Insolvenzverwalter*”), aki megvizsgálja az adós gazdasági helyzetét, valamint összeírja az aktívákat és a passzívákat.

Tizennégy nappal a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása után a bíróság összehívja az első hitelezői közgyűlést („*Gläubigerversammlung*”), később a Vizsgáló Tárgyalást („*Prüfungstagsatzung*”) majd egy Összegző Tárgyalást („*Berichtstagsatzung*”), ahol a cég sorsáról döntenek. Amennyiben a vállalkozás folytatása még reális, kérheti az adós a csődegyezség („*Sanierungsplan*”) elfogadását. A fizetésképtelenségi eljárás személy- és tőkeegyesítő társaságok esetében, ha a cég még megmenthető a csődegyezség elfogadásával, ellenkező esetben az aktívák eladásával és az abból származó bevétel szétosztásával ér véget.

Ha a hitelezők követeléseit nem lehetett teljes mértékben kielégíteni a cég felszámolása után, a személyegyesítő társaságok tagjait, mint magánszemélyeket lehet a későbbiek során egy adósságrendezési eljárás („*Schuldenregulierungsverfahren*”) keretein belül felelősségre vonni. A tőkeegyesítő társaságok tagjai a felelősségük korlátozása miatt rendszerint mentesülnek minden további fizetési kötelezettség alól.

Eltérő rendelkezések érvényesek az egyéni vállalkozókra. Az IO az egyéni vállalkozókat egy kalap alá veszi – kisebb-nagyobb különbségekkel – a magánszemélyekkel, így ők a már fent említett adósságrendezési eljárás keretein belül rendezhetik anyagi helyzetüket.⁸

1.3. A fizetésképtelenségi eljárás alapelvei

Az osztrák fizetésképtelenségi jog elsődleges célja a vállalkozások megmentése, az esetleges csőd elkerülése. Ugyanakkor egy fizetésképtelenségi eljárásban a hitelezők érdekeit sem lehet figyelmen kívül hagyni. A két ellentétes cél elérésének érdekében a

⁸ Ld. 12. fejezet.

jogalkotó a következő alapelvek megalkotásával próbálja a különböző érdekeket összhangba hozni:

- A hitelezők egyenlő bánásmódjának elve („*Gleichbehandlungsgrundsatz*”): 1982-ig Ausztriában a fizetésképtelenségi eljárásokat a hitelezők osztályokba sorolása uralta, ami a hitelezők különböző mértékű kielégítése miatt elégedetlenségekhez vezetett. Ezt elkerülendő létrehozták az osztályok nélküli fizetésképtelenségi eljárást („*klassenlose Insolvenz*”), melynek lényege, hogy minden hitelezőt egyenlően kezelnek. Nincsenek rangok, hanem minden hitelező százalékosan, ugyanolyan mértékben, kvótákban kerül kifizetésre. Kivételt képeznek ez alól – a fiduciárius és dologi hitelbiztosítékok mellett – bizonyos privilegizált követelések, amelyek teljes mértékű kielégítése nélkül a fizetésképtelenségi eljárások megvalósítása lehetetlen lenne.⁹
- Az egyetemesség elve („*Universalitätsgrundsatz*”): Az egyetemesség elve alapján a fizetésképtelenségi eljárás az adós egész vagyona felett elindítható.
- A peres és végrehajtási eljárások félbeszakításának elve („*Prozess- und Exekutionssperre*”): A fizetésképtelenségi eljárás megnyitását követően életbe lép a peres és végrehajtási eljárások félbeszakadása. A hitelezők egyénileg nem indíthatnak eljárást az adós ellen, csak a fizetésképtelenségi eljárás keretén belül érvényesíthetik követeléseiket, valamint minden már elindított ilyen jellegű eljárás a fizetésképtelenségi eljárás megnyitásával félbeszakad.

1.4. A fizetésképtelenségi eljárás sajátosságai

Az IO 252. §-a kimondja, hogy a fizetésképtelenségi eljárásra az egyéb peres eljárásokra érvényes rendelkezések is alkalmazandók. Kivételt képeznek ez alól többek között a peres eljárások költségeiről, az eljárás nyugvásáról, vagy az ügyvédi képviselet szükségességéről szóló rendelkezések.

Sajátosságokat lehet megállapítani továbbá az eljárás lefolyását, valamint az egyéb eljárási elveket illetően. Ezek közé tartozik példának okáért a nyomozati elv („*Untersuchungsgrundsatz*”), minek alapján minden körülményt a fizetésképtelenségi bíróságnak hivatalból kell vizsgálnia.

Továbbá mindenféle egyezség a felek között az illetékességet, valamint hatáskört illetően érvénytelen (IO 253. §), szóbeli tárgyalások – amennyiben vannak – csak a felek számára nyilvánosak. Bármiféle fizetésképtelenségi bírósági döntés ellen a jogorvoslati lehetőség határideje tizennégy nap.

⁹ Ld. bővebben 7.5. fejezet.

2. A fizetéseképtelenséggel kapcsolatos szervek

A fizetéseképtelenségi eljárás három állandó szerve a Fizetéseképtelenségi Bíróság, a fizetéseképtelenségi biztos, valamint a hitelezői közgyűlés. Bizonyos esetekben egy úgynevezett hitelezői bizottság létrehozása is elengedhetetlen. Az alábbiakban bemutatásra kerül ezen szervek felépítése és egymáshoz fűződő viszonya.

2.1. Fizetéseképtelenségi bíróság („Insolvenzgericht“)¹⁰

A fizetéseképtelenségi bíróság az illetékességét hivatalból vizsgálja (IO 63. §). Amennyiben az eljárás bármely szakaszában egy másik bíróság illetékessége kerül megállapításra, a bíróság hivatalból továbbítja az ügyet az illetékes szervnek. Mint minden bíróságnál, a Fizetéseképtelenségi Bíróságnál is meg kell vizsgálni az adott bíróság hatáskörét és területi illetékességét. A tárgyi feltételeknél különbséget kell tenni természetes és jogi személyek között, hiszen míg a jogi személyeknél már az első fokú ítéletet is egy törvényszék hozza, természetes személyeknél alsó fokon a kerületi bíróságok illetékesek. A jogi személyek körébe tartoznak az szabadfoglalkozású vállalkozók is, pl. orvosok, ügyvédek vagy építészmérnökök, mert a bírósági illetékességnél a jogi vagy természetes személy tevékenységének jellege irányadó (IO 182. §).

A területi illetékesség elsősorban ott adott, ahol az adós a vállalkozói tevékenységét gyakorolja. Amennyiben ez nem megállapítható, úgy másodlagosan az adós tartózkodási helye, belföldi telephelye vagy a meglévő vagyonának helye az irányadó a bírósági illetékesség megállapításakor.

A hatáskör megállapítása után tudja a bíróság a feladatait ellátni, melyek közé tartozik az eljárás megnyitása, lebonyolítása, egy fizetéseképtelenségi biztos kirendelése, annak felügyelete, valamint minden olyan intézkedés meghozatala, amely a csődtömeget védi. Az eljárás későbbi fázisaiban bizonyos feltételek mellett a bíróság engedélyével történik a vagyon elosztása, valamint a Fizetéseképtelenségi Bíróság feladata a fizetéseképtelenségi eljárás lezárása.

2.2. Fizetéseképtelenségi biztos („Insolvenzverwalter“): Csődbiztos („Sanierungsverwalter“) Felszámolóbiztos („Masseverwalter“)

Mivel a fizetéseképtelenségi biztos jogi pozíciója az IO-ban nem szabályozott, így a gyakorlatban többféle elmélet is létezik. Az egyes elméletek az eljárás menetében azonban semmilyen különbséget nem tesznek, így csak jogdogmatikai szempontból érdekesek.

Az eljáró megnevezése függ a megnyitott eljárástól. A csődbiztos (IO 177. § és 178. §.) a csődeljárásnál jár el, míg a felszámolási eljárásoknál a felszámolóbiztos az eljáró

¹⁰ Ld. bővebben IO 63. §.

személy. A fizetésképtelenségi biztos (IO 81. § kk) egy ezek fölé rendelt fogalom, akkor használatos, ha általánosságban beszélünk a fizetésképtelenségi eljárásról.¹¹

A fizetésképtelenségi biztost¹² a Fizetésképtelenségi Bíróság rendeli ki. Az ő feladata az IO 81. §-a szerint gyakorlatilag a fizetésképtelenségi eljárás lebonyolítása. Fizetésképtelenségi biztosnak csak egy feddhetetlen, megbízható személyt lehet kijelölni, aki az adóssal nem konkurens és nem áll rokoni kapcsolatban. Nem csak természetes személyek, hanem jogi személyek is betölthetik a fizetésképtelenségi biztos szerepét, ebben az esetben viszont meg kell jelölni egy természetes személyt, aki a fizetésképtelenségi biztosként eljáró jogi személyt képviseli.

A fizetésképtelenségi biztos főbb feladatai közé tartozik az adós vagyoni és gazdasági helyzetének a felmérése, az eddigi cégvezetés vizsgálata, valamint a fizetésképtelenség okának felderítése. Az IO 81. (2) §-a szerint a fizetésképtelenségi biztos a bíróság hozzájárulásával szakértő bevonását is kérheti, ha a cég gazdasági illetve vagyoni helyzetének a felmérése különösen nehéznek bizonyul. Az IO 81. § összefüggésben az IO 141. § (2) bek., 142. §, valamint 178. §-ával arra lehet következtetni, hogy az adós rosszhiszemű vagyonkimentésének vizsgálata is a fizetésképtelenségi biztos hatásköre alá esik.

Továbbá az ő hatáskörébe tartozik annak a vizsgálata is, hogy az eladósodott céget még tovább lehet-e vezetni, vagy a már bezárt vállalkozást újra lehet-e nyitni. Mint ahogy már az alapelveknél is említésre került¹³, az osztrák fizetésképtelenségi jog egyik legfőbb alapelve az eladósodott cég életben tartása, és a cég bezárásának elkerülése. A fizetésképtelenségi biztosnak leltárt kell készítenie az aktívákról, valamint ő vezeti a bejelentési jegyzéket („Anmeldungsverzeichnis”) is, amelyre minden bejelentett követelés felkerül. Ezt a jegyzéket később a bíróságnak is be kell mutatnia. Az ő feladata továbbá ezen bejelentett követelések vizsgálata, és annak megállapítása, hogy ezek a követelések jogosan állnak-e fent. Ennek értelmében az ellenőrző tárgyaláson nyilatkozik arról, hogy a bejelentési listán található követelések közül melyeket ismeri el.

A későbbiekben ő felel azért, hogy a privilegizált hitelezők követeléseit kielégítésre kerüljenek, valamint gondoskodnia kell arról is, hogy az ehhez szükséges anyagi források rendelkezésre álljanak.

A fizetésképtelenségi biztos a bíróság és a hitelezői bizottság felügyelete alatt áll. A bíróság szóbeli és írásbeli utasításokat adhat a fizetésképtelenségi biztosnak, tőle beszámolót, felvilágosítást és az írásos dokumentumokba betekintést kérhet. Amennyiben az a bíróság meggyőződése, hogy a fizetésképtelenségi biztos nem tudja a feladatait megfelelően ellátni, úgy a bíróság felmentheti őt a tisztsége alól, valamint felmentését más is kérvényezheti. A fizetésképtelenségi biztos kártérítési jogi szempontból fokozott felelősséggel tartozik.

¹¹ A csődbiztos, valamint a csőd eljárás közelebbi bemutatására a 11. fejezetben kerül sor.

¹² A gyakorlatban általában ügyvédeket jelölnek fizetésképtelenségi biztosnak. A linzi tartományi bíróság vezeti a fizetésképtelenségi biztosok listáját.

¹³ Ld. 1.3. fejezet.

A 2017-es törvénymódosítás óta a fizetésképtelenségi biztosok alapbére esetenként 3.000 euró, amihez még a nyolc bérezési kulcsból származó százalékos jövedelem – melyet a vagyontárgyak értékesítéséből befolyt bruttó összegből számolnak ki – is hozzászámítandó. A százalék mértéke nagyban függ az eljárás fajtájától, valamint az értékesítésből befolyt összeg nagyságától (IO 82. §). Különleges bérezési szabályok érvényesek csődeljárás és egy biztosított vagyontárgyak értékesítésének esetében, valamint akkor, ha a fizetésképtelenségi biztos a cég életben tartása mellett dönt.

A fizetésképtelenségi biztos a fizetését a tevékenysége befejezését követően kérheti. A követelésének jogosságáról a bíróság a hitelezői bizottsággal egyetemben dönt. A döntés ellen a fizetésképtelenségi biztosnak lehetősége van kifogást emelni. A fizetésképtelenségi biztos bére a privilegizált követelések közé tartozik („*Masseforderung*” – 7.5. fejezet).

2.3. Hitelezői közgyűlés („*Gläubigerversammlung*” – IO 92. §)

A hitelezői közgyűlés tagjai a fizetésképtelenségi eljárásban résztvevő hitelezők. A hitelezői közgyűlés egy eljárásban legalább kétszer ülésezik, melyet a bíróság hívja össze és vezeti is azt. Feladatuk a közös hitelezői érdek védelme, valamint lehetőségük van a fizetésképtelenségi biztos és a hitelezői bizottság felügyeletére is. A közgyűlés egy felszámolási eljárásnál csak csekély jelentőséggel bír, ugyanakkor jelentős a szerepe egy csődegyezés elbírálásánál (11. fejezet).

2.4. A hitelezői bizottság („*Gläubigerausschuss*” – IO 88. §§ kk.)

A hitelezői bizottság tagjait a bíróság jelöli ki a hitelezők javaslatai alapján, melynek figyelembe veszik üzemi érdekképviselőket valamint előjoggal rendelkező, hitelezőket védő szervezeteket¹⁴ is. A hitelezői bizottság tagjainak száma három és hét között mozog. Tagok nem csak természetes, hanem jogi személyek is lehetnek.

A bíróság hitelezői bizottságot csak akkor nevez ki és hív össze, ha az adós cég sajátosságai vagy annak nagysága ezt megköveteli. Hitelezői bizottság akkor is kinevezendő, ha az adós a vállalkozást előreláthatóan el akarja adni, vagy bérbe akarja adni. A hitelezői bizottság többségi döntéseket hozhat.

Feladata továbbá a fizetésképtelenségi biztos felügyelete, valamint támogatása. A fizetésképtelenségi biztosnak minden fontosabb intézkedés előtt ki kell kérnie a hitelezői bizottság véleményét. A legfontosabb jogügyleteket, amelyeknél a hitelezői

¹⁴ Hitelezőket védő szervezetek kérelem alapján szerezhetnek előjogot. Ezt az előjogot az osztrák Igazságügyi Minisztérium adhatja meg. Feltétele, hogy a szervezet már legalább két éve hitelezők védelmével foglalkozik. Jelenleg Ausztriában négy ilyen előjoggal rendelkező, hitelezőket védő egyesület van, a KSV (Kreditschutzverband von 1870 Wien), az AKV (Alpenländischer Kreditorenverband Graz), az ISA (Insolvenzschutzverband für Arbeitnehmer und Arbeitnehmerinnen) valamint az ÖVC (Österreichischer Verband Creditreform).

bizottság engedélye szükséges az IO 117. §-ában találjuk meg. Ezek közé tartozik a vállalkozás eladása, haszonbérletbe¹⁵ adása, egy ingatlan, vagy például a vállalkozás forgóvagyonának eladása.

A hitelezői bizottság tagjai felelősségre vonhatók minden olyan károkozás miatt, amelyet vétkes magatartásukkal okoztak. A hitelezői bizottság tagjai feladatuk ellátásáért külön díjazásban nem részesülnek, a szükséges kiadások ugyanakkor megtérítésre kerülnek. Ezen felüli bérezés csak akkor jár, ha a tagokra a fizetésképtelenségi bíróság külön ügyleteket átruházott.

A hitelezői bizottság egyes tagjait a bíróság hivatalból vagy a hitelezői közgyűlés kérésére felmentheti. Hogy a bíróságnak lehetősége van-e az egész bizottságot egyszerre felmenteni, a törvény nem szabályozza. Ugyanakkor a szakirodalom szerint erre megvan a hatásköre, például abban az esetben, ha hitelezői bizottság fennállásának feltételei kétségesek.

3. A fizetésképtelenségi eljárás megnyitása

3.1. Kérelmezés

A fizetésképtelenségi eljárás megnyitását vagy egy hitelező vagy az adós kérelmezheti. Utóbbi esetben a fizetésképtelenségi eljárás, amennyiben van fedezet a kiadásokra („Kostendeckung”), azonnal megnyitandó. Az adósnak az túladósodást követően hatvan napon belül kérelmeznie kell a fizetésképtelenségi eljárás elindítását.¹⁶

Ha a fizetésképtelenségi eljárást egy hitelező kéri, akkor a hitelezőnek a fizetésképtelenségi eljárás elindításához szükséges törvényi tényállás fennállást igazolnia kell. Ha ezeket a hitelező sikeresen igazolni tudja, akkor az adósnak megküldik a kérelmet a fizetésképtelenségi eljárásra, valamint értesítik az adóst a csődegyezség megnyitásának feltételeiről. A bíróságnak lehetősége szerint meg kell hallgatnia az adóst.

3.2. A fizetésképtelenségi eljárás törvényi tényállási elemei

A fizetésképtelenségi eljárás megnyitása iránti kérelem mellett az eljárás megnyitásának még számos feltétele van. Az egyik legfontosabb feltétel már megszűnt jogi vagy cégnyilvántartásban nem szereplő személyeknél, hogy a jogi személy vagyona a

¹⁵ Az osztrák jogrend ismeri a vállalkozások haszonbérletbe adásának intézményét („Unternehmenspacht”). Erről bővebben ld. 5.2.1. fejezet.

¹⁶ Jogi személy esetén ezt a jogi személy képviselője köteles megtenni. Ennek elmulasztása kárfelelősséggel jár (IO 69. §).

fizetésképtelenségi eljárás kérelem beadásakor még nincs szétosztva, mert ebben az esetben a jogi személy nem rendelkezik többé perbeli jogképességgel.¹⁷

A törvényi tényállás elemei:

- legalább egy el nem évült követelés az adóssal szemben,
- az adós túladósodása vagy fizetésképtelensége, valamint
- elegendő fedezet az eljárás megindításához.

3.2.1. Követelés (IO 70. §)

A fizetésképtelenségi eljárás megnyitásához elengedhetetlen, hogy a hitelezőnek az adóssal szemben követelése legyen. A követelésnél az esedékesség nem játszik szerepet, és az sem számít, hogyha az adós vitatja a hitelező követelésének fennállását. Az állandó jogi gyakorlat szerint ugyanakkor, ha egy hitelező követelése zálogjoggal elegendően biztosítva van, úgy a hitelező által beadott kérelem fizetésképtelenségi eljárás elindítása iránti joggal való visszaélésnek minősül. Ugyanis a dologi biztosítékkal rendelkező hitelező ezt a követelését a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása előtt polgári peres úton is érvényesítheti. Ezzel szemben, ha a fiduciárius vagy dologi hitelbiztosítékkal rendelkező hitelező mégis a fizetésképtelenségi eljárás megnyitását választja, úgy az adós esetleges – átmeneti – fizetésképtelensége napvilágra kerül, ami hírnévromláshoz, ezt követően pedig egy tényleges csődhelyzethez vezethet.

Az osztrák fizetésképtelenségi jog különbséget tesz aközött, hogy az adós fizetésképtelen-e, vagy csupán túladósodott.

3.2.2. Túladósodás („Überschuldung“)

Túladósodás csak a következő jogi formáknál vezethet fizetésképtelenségi eljáráshoz (IO 67. §):

- bejegyzett személyegyesítő társaságoknál¹⁸, amelyeknél egy teljes vagyonnal felelő tag egy jogi személy (pl. GmbH & Co KG),
- jogi személyeknél, valamint
- hagyatékoknál.¹⁹

Túladósodás akkor áll fenn, amikor az adósságok túllépik az aktívák értékét. Alapjában véve ez az egyszerű számítási eredmény nem vonja a fizetésképtelenségi eljárás meg-

¹⁷ Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy személyegyesítő társaságok esetében a cég megszűnése után a cég volt tagjai saját vagyonnal továbbra is felelnek. A ki nem elégített követeléseiket a hitelezők egy adósságrendezési eljárásban tudják érvényesíteni.

¹⁸ Ausztriában adójogi megfontolásból de iure nem rendelkeznek jogi személyiséggel, holott de facto jogi személyek.

¹⁹ Ausztriában halálesettel a hagyaték egy nem száll át ipso iure az örökösökre. Az ezáltal „nyugvó hagyaték” (sui generis) jogi személyiséggel rendelkezik.

nyitását maga után. Ehhez még szükséges, hogy az adott cég jövőbeni fennállásának prognózisa negatív irányba fordul („*negative Fortbestandsprognose*”). Ebben az esetben, ha a fent említett további feltételek is teljesítve vannak, megnyitja a bíróság a fizetéseképtelenségi eljárást.

3.2.3. Fizetéseképtelenség („*Zahlungsunfähigkeit*”)²⁰

Az adós fizetéseképtelensége általában elegendő egy fizetéseképtelenségi eljárás elindításához. Ebben az esetben az, hogy az adós természetes vagy jogi személy-e, nem mérvadó. Az adósfizetéseképtelensége akkor állapítható meg, ha az adósságait nem tudja tovább fizetni, mert beláthatóan nem rendelkezik elegendő anyagi eszközzel (IO 66. §).

Továbbá akkor is beállhat fizetéseképtelenség, ha az adós a hitelezők esedékes követeléseit arányos időn belül nem tudja teljesíteni, vagy rendelkezik ugyan vagyonnal, de ahhoz belátható időn belül nem tud hozzájutni. Ebben az esetben fizetőeszköznek tekintendő készpénz, bankszámlán elhelyezett pénz, értékpapír, követelések vagy könnyen értékesíthető vagyontárgyak, mint pl. nemesfémek). A fizetéseképtelenség tényállási feltételei mindenképpen teljesülnek, ha az adós csak a legstürgeőbb adósságait tudja kielégíteni és mindemellett adó-, vagy egyéb járuléktartozása van. Az újabb bírói gyakorlat szerint megállapítható a fizetéseképtelenség, ha az adós kötelezettségeinek több mint 5 %-át nem tudja teljesíteni.

E contrario a bírói gyakorlat alapján az adós fizetőképes, ha csupán átmenetileg nem rendelkezik fizetőeszközzel,²¹ vagy csak egy hitelezői követelést nem tud kielégíteni.

3.2.4. Fedezet

A fizetéseképtelenségi eljárás megnyitásának feltétele, hogy az adós a vagyonából fedezni tudja legalább az eljárás elindítási költségeit (IO 71. §). Az, hogy elegendő fedezet áll-e rendelkezésre, azt a bíróság hivatalból vizsgálja. Ennek többféle módja van. A bíróság szabadon dönthet a fedezet vizsgálatának módjáról.

A legtöbb esetben a bíróság kihallgatja az adóst, amely során az adósnak egy vagyonyilatkozatot is a bíróság elé kell terjesztenie. A kihallgatás keretein belül az adósnak nyilatkoznia kell meglévő vagyonáról, valamint a vele szembeni követelésekről.

A bíróság dönthet úgy, hogy egy szakértő bevonását kéri a fedezet meglétének vizsgálatára. Ugyanakkor a szakértők magas költségei miatt egy szakértő kirendelése csak kivételes esetekben történik. Nem egyértelmű, hogy kinek kell a szakértői vélemény költségeit fizetnie. A szakirodalom szerint ez az összeg a szakértői vélemény kérvé-

²⁰ Ld. IO 66. §.

²¹ A Bécsi Itélőtábla joggyakorlata szerint az adós fizetőképes, ha a fizetőeszköz átmeneti hiánya a 60 napot nem haladja meg (OLG Wien 6 R 103/93 (1993.4.15.); 6 R 57/94 (1994.6.1.).

nyezőjétől követelhető, vagy állami pénzből fizetendő. Egységes ugyanakkor, hogy a szakértőnek a neki járó szakértői díj mindenképpen kifizetendő, tehát a szakértői díj a privilegizált követelések közé tartozik.

Továbbá a fedezet vizsgálatakor segítségül lehet hívni az előjoggal rendelkező hitelezőket védő szervezetek állásfoglalását, valamint az állami által foglalkoztatott bírósági végrehajtókat („*Gerichtsvollzieher*”).

Subsidiáriusan az adós jogi képviselője (IO 72a. §) vagy többségi részesedéssel rendelkező tagja (IO 72d. §) is 4.000 eurós összegig kötelezhető a fedezet kifizetésére.²² Ha az adós vezető tisztségviselője vagy többségi részesedéssel rendelkező tagja letétbe helyezi az előleget, vagy legalább megállapítható, hogy elegendő magánvagyonnal rendelkezik, a fizetéseképtelenségi eljárást a bíróság a kellő fedezet megléte nélkül is elindíthatja. Ebben az esetben a bíróság nem vizsgálja, hogy az adós vagyona fedezi-e az eljárás elindításához szükséges költségeket.

Ha hiányzik a fedezet a fizetéseképtelenségi eljárás elindításához, akkor a bírósági előleg lerovását írja elő a kérelmezőnek. Az előleg rovása nem szükséges, ha a hitelező egy szerződésmegettámadási joggal rendelkezik, és az ebből befolyó összeg elegendő az eljárás elindításához. Ha az előleg nincs időben letétbe helyezve, a bíróság visszautasítja a kérelmet.

Ha a fent említett feltételek mindegyike teljesül, a fizetéseképtelenségi eljárás iránti kérelmet jóváhagyják. Ellenkező esetben a kérelmet elutasítja a fizetéseképtelenségi bíróság. Formális hibák esetén hiánypótlásra van lehetőség. A hozott ítélet ellen bárki kifogást emelhet, akinek a jogai ez által érintve vannak. A jogorvoslati határidő – függetlenül a döntés kézhezvételétől a – a döntés közzétételétől indul.

3.2.5. A fedezet hiányának következményei

A fedezet hiányának különös, az alábbiakban taglalt szabályai elsősorban a tőkeegyesítő gazdasági társaságokat, mint jogi személyeket érintik, mert a személyegyesítő – Ausztriában jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági – társaságok tagjai rendszerint személyesen felelnek és így, mint természetes²³ személyek, kerülnek középpontba.

Ha az adós, valamint annak jogi képviselője, vagy többségi részesedéssel rendelkező tagja nem tudja vagyonából fedezni a fizetéseképtelenségi eljárás elindításának a költségeit, akkor a kérelem a fizetéseképtelenségi eljárás megindítására egy határozattal „*a limine litis*” visszautasításra kerül (IO 71b. §). Ezen felül a határozatban indoklásoként utalni kell az adós fizetéseképtelenségére vagy túladósodására. Ebben az esetben

²² Ezen összeg tőlük végrehajtás útján is behajtható (IO 72b. §). Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy később a vezető tisztségviselő vagy többségi részesedéssel rendelkező tag ezt az összeget az eljárásban az osztály nélküli követelésekkel szemben privilegizált követeléseként („*Masseforderung*”) bejelentheti. Lásd bővebben 7.5. pont.

²³ Ld. lent 12. fejezet.

bármely hitelező kérheti, hogy a bíróság kötelezze az adóst büntetőjogi felelősségének tudatában egy vagyonyilatkozat leadására, amin keresztül egy, az eljárási költségek fedezésére alkalmas vagyontárgy is felszínre kerülhet.

A kérelmet elutasító határozat bekerül a nyilvánosan hozzáférhető fizetésképtelenségi adattárba (ld. 3.3. fejezet). Az ily módon történő kihirdetés minden jogosult felet fellebbezésre jogosít. A törvényhozó ezzel a rendelkezéssel a hitelezőket arra próbálja ösztönözni, hogy rendszeresen tájékozódjanak az eljárásról a fizetésképtelenségi adattáron keresztül.

A kérelem visszautasításának számos következménye van:

- A cégjegyzékbe bejegyzett társaság az osztrák cégtörvény szerint hivataltól törésre kerül.²⁴
- Munkajogi szempontból, ha a kérelem fedezet hiánya miatt kerül elutasításra, akkor a Bérgarancia Alapról szóló rendelkezések azonnal életbe lépnek (Ld. 5.2.3. fejezet).
- Az iparüzési jog szempontjából a kérelem elutasítása az iparüzési engedély visszavonásával járhat.²⁵
- Az adós jogi személy nem köthet csődegyezséget a hitelezőkkel, hiszen ha az eljárás költségeit nem tudja fedezni, biztosan nem tudja a követelések legalább 20 %-át visszafizetni²⁶.
- Az adós által vállalt kezesség elveszíti szubszidiárius jellegét, és a kezes vagyona mindenféle előzetes felszólítás nélkül azonnal igénybe vehető.

Az IO 71b. § (1) bekezdése szerint az újbóli fizetésképtelenségi eljárás megindítására irányuló kérelmezés határidejét legalább hat hónapban – az elutasító határozat jogerőre emelkedésétől számítva – szabta meg. Ugyanakkor ez a hat hónap nem egy abszolút határidő, ami azt jelenti, hogy ha a körülmények jelentősen és igazoltan megváltoznak,²⁷ akkor a kérelmet a fizetésképtelenségi eljárás újbóli megnyitására a fizetésképtelenségi bíróság jóvá fogja hagyni.

Az IO 123a.-124a §§ alapján a fizetésképtelenségi eljárást meg kell szakítani, ha a rendelkezésekben megszabott feltételek teljesülnek, és az adós jogi személy csőd-tömege, a vezető tisztségviselő, vagy egy többségi részesedéssel rendelkező tag nem tud fedezetet biztosítani a már megindított, azaz folyamatban lévő, fizetésképtelenségi eljárás folytatásához (*Masseunzulänglichkeit*). Ezen fedezet a privilegizált követelések²⁸ kielégítésére vonatkozik. Azonban ezek közül is kiemelt helyet élvez az eljárás költségeinek fedezése – amennyiben előreláthatóan a cég vagyona az eljárás költségeit sem

²⁴ V.ö. a osztrák cégtörvény (Firmenbuchgesetz, BGBl Nr. 1991/10) 39. § (1) bekezdését a Korlátolt felelőségi társaságról szóló törvény (GmbHG, RGBl Nr. 1906/58) 84. § (1) bekezdésének 4. pontjával, illetve a Részvénytársaságokról szóló törvény (AktG, BGBl 1965/98) 203. § (1) bekezdésének 3. és 4. pontjával.

²⁵ Ugyanis a kérelem elutasítása megtestesíti az Iparüzések rendjéről szóló törvény (GewO 1994 = Gewerbeordnung, BGBl 1994/194) 13. § tényállását, amely az iparüzési engedély kiadás megtagadásának egyes eseteit szabályozza.

²⁶ Ld bővebben 11. fejezet.

²⁷ Tehát, ha a kérelmező igazolni tudja, hogy az eljárás megnyitásához elegendő fedezet rendelkezésre áll.

²⁸ Ld. bővebben 7.5. fejezet.

képes fedezni, az eljárást a fizetésképtelenségi bíróság az IO 123a. § alapján azonnal megszakítja.

Természetes személyek esetében az IO 123a. § egészen addig nem alkalmazandó, ameddig az IO 183. § (1) bek.²⁹ feltételei fennállnak.

Az eljárás megszűnésének következményei hasonlítanak a korábban az IO 71b. §-nál említettekhez. Azonban az eljárás megszüntetésének következtében az adós újból rendelkezhet vagyona felett. Ez viszont azt is jelenti, hogy a hitelezők az adós ellen pert vihetnek, valamint végrehajtási eljárást is indíthatnak. Az IO 12. §-a alapján minden³⁰ külön kielégítési jog³¹ az eljárás megszüntetését követően újra feléled. A fizetésképtelenségi biztos mentesül a feladatai alól, és a többi, az eljárásban résztvevő szerv is elveszti jogosultságát.

3.3. A fizetésképtelenségi hirdetmény („Insolvenzdatei“)

A fizetésképtelenségi eljárás megnyitásáról szóló döntést a fizetésképtelenségi hirdetményben teszik közzé, ahol az eljárástól függően csődeljárásnak vagy felszámolási eljárásnak nevezik. Bizonyos, az eljárással kapcsolatos, nyilvános iratokat és határozatokat feltöltik a fizetésképtelenségi adattárba³² („Insolvenzdatei“), ami utána mindenki számára elérhetővé válik. A fizetésképtelenségi hirdetményben közzé kell tenni minden külföldön megnyitott fizetésképtelenségi eljárást, ha az adós rendelkezik telephellyel Ausztriában.

A fizetésképtelenségi hirdetményben – a teljesség igénye nélkül – többek között a következő adatok szerepelnek: az adós neve, dátumok és határidők, a fizetésképtelenségi biztos személye, eljáró bíróság megnevezése stb.³³

4. A fizetésképtelenségi eljárás megnyitásának hatásai

4.1. Az adós jogi helyzetére

A fizetésképtelenségi eljárás megnyitásától kezdődően az adós már nem rendelkezhet az eljárásba bevont vagyonáról, erre csak a fizetésképtelenségi biztos jogosult. Kivétel képez ez alól a csődeljárás azon formája, amikor az adós bizonyos feltételek fennál-

²⁹ Ezek a következők: A vagyonyilatkozat leadása, egy fizetési egyezség megkötése, valamint annak igazolása, hogy az adós jövőbeni bevételei az eljárás költségeit fedezni tudják.

³⁰ Tehát nem csak azok, amelyeket legalább 60 nappal a fizetésképtelenségi eljárás megindítását megelőzően kötöttek.

³¹ Ld 7.3. fejezet.

³² www.edikte.justiz.gv.at.

³³ Vö. IO 74. § (2) bek.

lása mellett és egy csődbiztos felügyelete alatt továbbra is vezetheti a cégét.³⁴ Az adós továbbra is tulajdonos marad, de innentől kezdve ezek a vagyontárgyak egy különleges vagyont képeznek, aminek a célja a hitelezők követeléseinek a kielégítése.

A fizetésképtelenségi eljárás megnyitását követően minden egyes jogügylet az adós részéről, amely az elkülönített vagyont/vagyontárgyakat érint, a hitelezőkkel szemben (relatív) hatálytalan. Amennyiben a fizetésképtelenségi biztos a jogügylet hatálytalanságára hivatkozik, úgy a jogügylet előtti állapotot kell visszaállítani, vagyis az adós által jogügyletben teljesített része visszakerül a csődtömegbe, a harmadik fél pedig jogosult a jogügylet általa teljesített részét visszakövetelni. Bármiféle teljesítés az adós részére harmadik féltől csak akkor mentesíti a harmadik felet teljes egészében az újbóli teljesítés alól, ha az a csődtömegbe kerül, vagy a harmadik fél bizonyítani tudja, hogy jóhiszeműen teljesített, vagyis nem saját hibájából nem volt tudomása a fizetésképtelenségi eljárás megnyitásáról.

4.2. Jelenleg folyamatban lévő perekre

Ebben a fejezetben különbséget kell tenni a csődtömeget nem érintő, a csődtömeget érintő, valamint az újonnan indított perek között. A csődtömeget nem érintő perekre, mint például egy válóperre, a fizetésképtelenségi eljárás megnyitásának semmiféle hatása nincs.

Ellenben a csődtömeget érintő perekre, amelyek a fizetésképtelenségi eljárás megnyitását követően félbeszakadnak (IO 7. §).³⁵ Ha a csődtömeget érintő perben az adós az alperes, akkor az ellenfelének a követelését a fizetésképtelenségi eljárásban be kell jelentenie. Ha az Vizsgáló Tárgyaláson a követeléssel kapcsolatban kétség merülne fel, akkor a pert megállapítás iránti perként („*Feststellungsprozess*”) folytatni lehet. Ha az adós a felperes, akkor a fizetésképtelenségi biztos dönthet arról, hogy átveszi-e a per folytatását. Amennyiben ezt a fizetésképtelenségi biztos elutasítja, vagy egy bizonyos, a fizetésképtelenségi bíróság által megszabott határidőn belül nem nyilatkozik átvételi vagy elutasítási szándékáról, úgy az adós folytathatja tovább a pert egy folytatási kérelem benyújtása után. Ebben az esetben a vitatott követelés kiválik a csődtömegeből.

A fizetésképtelenségi eljárás megnyitása után az adós ellen nem lehet pert indítani, minden követelést a fizetésképtelenségi eljárás keretein belül kell bejelenteni a bejelentési jegyzékbe. Ha az adósnak vannak követelései harmadik féllel szemben, akkor pedig perindításra a fizetésképtelenségi biztos a meghatalmazott. Ezek a követelések a csődtömeg részét képezik.

³⁴ Erről bővebben ld. 11. fejezet.

³⁵ Kivételt képeznek az osztrák Legfelsőbb Bíróság (OGH – Oberster Gerichtshof) által hozott ítéletek, amelyek ítélethozatalakor a bíróságnak nem volt tudomása a fizetésképtelenségi eljárás megnyitásáról.

4.3. Kitekintés: végrehajtási jog (IO 10. §)

Mint ahogy már az alapelveknél is említésre került, a fizetésképtelenségi eljárás megnyitását követően nem indítható végrehajtási eljárás az adós ellen, ahogy semmilyen más dologi biztosítékjogot sem lehet az adós egyes vagyontárgyain szerezni.³⁶

Ugyanakkor, hogy a hitelezők közötti egyenlő bánásmódot biztosítani tudják, minden, a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása előtti hatvan napon megszerzett dologi biztosítékjog érvényét veszti.

4.4. A cég folytatására vagy bezárására (IO 114a., 115. §§)

A fizetésképtelenségi eljárás egyik alapelve a cég megmentése, a felszámolás elkerülése. A vállalkozás vezetését legalább az Összegző Tárgyalásig folytatni kell. Ezen a tárgyaláson a fizetésképtelenségi biztosnak nyilatkoznia kell arról, hogy a vállalkozás megmenthető-e. Ha szerinte ez lehetséges, akkor a bíró egy tizennégy napos határidőt rendel el, amin belül az adósnek kérvényeznie kell a csődegyezséget. Ha a hitelezők a csődegyezséget nem fogadják el kilencven napon belül, vagy a cég további vezetésének feltételei már nem állnak fenn, a céget értékesíteni kell, és a csődeljárást át kell vezetni egy felszámolási eljárásba.

A cég ennél korábbi felszámolását csak akkor rendelheti el a bíróság, ha a vállalkozás életben tartása annyira veszélyes, hogy az veszélyezteti a hitelezők követeléseit. A felszámolás előtt a fizetésképtelenségi biztosnak meg kell hallgatnia a hitelezői bizottságot és az adóst, valamint kérnie kell a bíróságtól egy erre szóló engedélyt is.

4.5. Az adós megélhetési lehetőségeire

Az adósnak rendelkezésére állnak egyrészt a csődvagyonból szabad használatra visszaadott vagyontárgyak, valamint a fizetésének azon része, amit nem zálogosítottak. Az adósnak a csődtömeeggel szemben követelése nincs. Ha a megkeresett jövedelméből az adós nem tudja magát eltartani, akkor az újbóli vagyonszerzésből az adóst akkora összeg illeti, ami egy átlagos, szerény életvitelhez elegendő.

5. Függőben lévő jogügyletek lebonyolítása

Az előző fejezetben már vizsgáltuk a fizetésképtelenségi eljárás megnyitásának határait az újonnan indított, valamint a függőben lévő perekre. Ez a fejezet olyan kétol-

³⁶ IO 10. § (1) bek.

dalú szerződésekre fekteti a hangsúlyt, amelyek még nem, vagy csak részben kerültek teljesítésre.

5.1. Eredménykötelem („Zielschuldverhältnis”)

Eredménykötelem alatt a nem tartós jogviszonyokat értjük. A függőben lévő jogügyletek lebonyolításánál a fizetésképtelenségi biztos nagy szerepet játszik, hiszen ellenében a peres eljárásokkal, itt nincs lehetőség arra, hogy a fizetésképtelenségi biztos a jogügylet lebonyolítását – pl. visszautasítás formájában – az adósra hárítsa.³⁷

5.1.1. Kétoldalúan függőben lévő jogügyletek

Az osztrák fizetésképtelenségi törvény szerint kétoldalúan függőben lévő jogügyleteknél, ha még egyik fél sem teljesítette a szerződést, akkor a fizetésképtelenségi biztos döntheti el, hogy teljesíteni szeretné-e a szerződést, vagy inkább felbontja azt (IO 21. § (4) bek.). A döntéshozatalnál a fizetésképtelenségi biztosnak a csődtömeg érdekeit kell első sorban szem előtt tartania. Ezzel a törvényhozó lehetőséget ad arra, hogy az amúgy rossz anyagi és gazdasági helyzetben lévő cég „megszabaduljon” a számára kedvezőtlen szerződésektől:

Ha a fizetésképtelenségi biztosnak az a meggyőződése, hogy a szerződés előnyös a csődtömegnek, akkor mindkét félnek teljesítenie kell a szerződés rá eső részét. A fizetésképtelenséggel szemben álló fél egy privilegizált követelést („*Masseforderung*”)³⁸ tud érvényesíteni.

Amennyiben a szerződés teljesítése még hátrányosabb helyzetbe hozná a csődtömeget, úgy a fizetésképtelenségi biztos elállhat a szerződéstől. Az általános polgári jog szerint ebben az esetben a másik félnek kártérítési igénye van, amit függetlenül attól, hogy ki okozta a kárt, követelésként a követelési jegyzékbe bejelenthet.

Külön rendelkezés érvényes az olyan jogügyletekre, amelyek teljesítése felosztható. Ha a fizetésképtelenségi eljárás megnyitásakor a másik fél a szerződés egy részét már teljesítette, akkor a szerződést felosztják. Külön teljesítésnek minősül az eredeti szerződés már teljesített része. A még mindkét oldalról függőben lévő jogügyletre a fent említettek irányadók, tehát a fizetésképtelenségi biztos választhat, hogy teljesíti-e a szerződést, vagy eláll-e attól. A másik fél a saját követeléseit a követelések jegyzékébe jelentheti be.

³⁷ Ld. 4.2. fejezet.

³⁸ A privilegizált hitelezők követelése a többi hitelező követelése előtt kerülnek kielégítésre. Bővebben ld. 7.5. fejezet.

5.1.2. A tulajdonjog fenntartása („Eigentumsvorbehalt“)

Azoknál a vagyónáruházási jogügyleteknél, amelyeknél valamelyik fél még nem szerzett teljes tulajdonjogot, a fizetésképtelenségi eljárás rendelkezései csak korlátozottan érvényesek. Ha a vevő vagyona felett indítanak fizetésképtelenségi eljárást, akkor a fizetésképtelenségi biztosnak ismét választási joga van. Ha a szerződés teljesítése mellett dönt, akkor a vételár fennmaradt részét a biztos kiegyenlíti, és így a tulajdonjog átszáll a csődtömegre. Amennyiben a fizetésképtelenségi biztos a szerződés felbontását választja, akkor az eladónak vagyonekülönítési joga („*Aussonderungsrecht*“) van, ugyanakkor a vevő által eddig kifizetett ellenértéket vissza kell szolgáltatnia.

Abban az esetben, ha az eladó fizetésképtelenné válik, mérlegelni kell. Nem várható el egy vevőtől, hogy a megvásárolni kívánt vagyontárgyat – amelynek értékét adott esetben például már nagyobb részt kifizette – a csődtömegnek visszaszolgáltassa, és mindezt csak egy bejelenthető követelést kapjon. A helyzet tisztázására a törvényhozó a vevőt egy kvázi-dologi joggal ruházza fel, a vevő így várományos lesz („*quasi-dingliches Anwartschaftsrecht*“), és ebből kifolyólag a fizetésképtelenségi biztosnak nincs lehetősége ezeket a jogügyleteket felbontani. Kivételt képez, ha a vevő a részletfizetéssel késedelemben van. Ekkor az általános polgárjogi rendelkezések alapján az eladó elállhat a szerződéstől.

5.1.3. A fizetésképtelenségi biztos választási joga

A fizetésképtelenségi biztos nyilatkozata arról, hogy teljesíti-e a kérdéses jogügyletet, vagy az elállást választja, informálisan történik. A másik fél ugyanakkor kérve nyelzheti, hogy a bíróság szabjon ki egy határidőt a fizetésképtelenségi biztosnak egy ezzel kapcsolatos nyilatkozat leadására, amelynek utolsó napja az Összegző Tárgyalást követő harmadik nap. Ha a jogügylet adósra eső része természetbeni teljesítésből áll, akkor a fizetésképtelenségi biztosnak a másik fél felszólítását követően öt napon belül választ kell adnia. A fizetésképtelenségi biztos megtagadhatja a nyilatkozattételt, ami a szerződéstől való elállásnak minősül. A fizetésképtelenségi biztosnak a bíróság felé csak akkor van bejelentési kötelezettsége a választott opciót illetően, ha a jogügylet tárgyi értéke a 100.000 eurót meghaladja, így biztosítva a bíróságnak lehetőséget arra, hogy a jogügylettel kapcsolatban utasításokat hozzon, vagy annak teljesítését megakadályozza.

5.1.4. Egyoldalúan teljesített jogügyletek

Ha az egyik fél már teljesítette a jogügylet rá eső részét, és ez a teljesítés semmiféle módon sincs biztosítva, akkor az adóssal szemben csak egy a bejelentési jegyzékbe bejelentendő hitelezői követelése van.

5.2. Tartós kötelmek („Dauerschuldverhältnis”)

Tartós kötelemnek nevezünk minden olyan hosszabb időszakra megkötött jogviszonyt, amely egyszeri létrejötte után mindkét fél köteles bizonyos időközönként a szerződést teljesíteni. Tartós jogviszonyokat a felek határozott vagy határozatlan időre is köthetnek.

5.2.1. Bérleti szerződések (IO 23. §)

Alapvetően a felszámolási eljárás megnyitását követően a csődtömeg veszi át a bérleti szerződéseket. A fizetésképtelenségi eljárás megnyitását megelőző időszakban keletkezett követelések hitelezői követelésekké válnak. Azok a követelések, amelyek a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása után keletkeztek, privilegizált hitelezői követeléseknek („*Masseforderungen*”) minősülnek.

Ha a bérlő válik fizetésképtelenné, a fizetésképtelenségi biztos tudja csak felmondani a bérleti szerződést, mégpedig a törvényben előírt határidővel. Az, hogy a bérleti szerződés esetlegesen egy hosszabb felmondási időt ír elő, ebben az esetben nem játszik szerepet. Figyelembe kell viszont venni, hogy az adott szerződés tartalmaz-e olyan rendelkezéseket, amelyek a bérleti szerződés felmondásának időpontját határozzák meg, mert ilyenkor a bérbeadónak esetleges kártérítési igénye van, amit hitelezői követelésként a fizetésképtelenségi eljárásban be kell jelentenie. Ha az érintett bérlő csődegyezséget kötött, a fizetésképtelenségi biztosnak lehetősége van arra, hogy a korábbi nemfizetés miatti kilakoltatási végzés végrehajtásának elhalasztását kérje. Az adós bérleti szerződése csak azért, mert ő fizetésképtelenné vált, nem bontható fel a bérbeadó által.

Különös rendelkezések érvényesek vállalkozások bérbeadásakor (vállalkozási haszonbérlet – „*Unternehmenspacht*”). Az osztrák jogrend ismeri a vállalkozások bérbeadásának intézményét, melynek konstrukciója leginkább a földek haszonbérletéhez hasonlítható. A bérlő bérbe veszi a vállalkozást annak nevével, felszerelésével, forgóvagyonával és vendégkörével együtt, így a bérlő lesz számlaképes és a haszon is őt illeti, ugyanakkor a bérbeadó marad továbbra is a vállalkozás tulajdonosa. Mivel az osztrák bérleti jogról szóló törvény alól a haszonbérlet kivételt képez, így az ilyen jellegű szerződésekre az osztrák Polgári Törvénykönyv („*ABGB*”) rendelkezései az irányadók. Az *ABGB* 1118. §-a alapján a bérbeadó felmondhatja a megegyezettnél korábban a bérleti szerződést, ha a bérlő késik a bérleti díj fizetésével, vagy a bérleményt károsítja, amely törvényi tényállási elem egy fizetésképtelen cég esetében mindenképpen teljesül.

A bérbeadó vagyona felett elindított fizetésképtelenségi eljárásnak semmilyen következménye nincs a bérleti szerződésre. Arra a szerződés természetétől függően továbbra is az *ABGB*, vagy Az osztrák bérleti jogról szóló törvény („*MRG*”) rendelkezései irányadók.

5.2.2. Munkaszerződések (IO 25. §)

A munkavállaló fizetésképtelensége miatt elindított eljárás semmilyen hatással nincs a munkavállaló és munkáltató közötti jogviszonyra. Ellenben, ha a munkáltató kerül ilyen helyzetbe, akkor egy fizetésképtelenségi biztos bekapcsolása elkerülhetetlen.

Az eljárás megnyitását követően a fizetésképtelenségi biztos gyakorolja a munkáltató jogait és teljesíti kötelezettségeit. A jogszabály biztosít a fizetésképtelenségi biztosnak egy különös, privilegizált jogot a felmondásra, amivel a fizetésképtelenségi biztos a fennálló munkaszerződéseket felbonthatja, ezzel is az adott üzem érdekeit szolgálva. A munkavállalók a szerződésből eredő kártérítési igényeiket követeléseik bejelentésével érvényesíthetik. A felmondási határidőket illetően a bérleti szerződéseknél említettek mérvadóak. A fizetésképtelenségi biztosnak csupán a törvényben, valamint az adott szakágra vonatkozó kollektív szerződésben foglalt feltételeket kell betartania. Ellenben a bérleti szerződésekkel, itt nem kell az esetlegesen előre meghatározott felmondási időket figyelembe venni.

Azonban elkerülhetetlen, hogy a munkaviszonyok felbontása az Összegző Tárgyalás napjától számított egy hónapon belül megtörténjen, kivéve akkor, ha a bíróság a vállalkozás továbbműködtetése mellett dönt. Ebben az esetben a jogviszonyokat csak a cég teljes, vagy részleges³⁹ felszámolása után lehet felmondani. Hogy a munkavállaló mikor élhet rendkívüli felmondási jogával, az nagyban a vállalkozás sorsától függ. A következőkben a törvényhozó által alkotott rendelkezések kerülnek bemutatásra.

Adósságrendezési eljárás esetében a jogviszonyok az eljárás megnyitása után megszüntethetők. Azon munkavállalók szerződése, akik bizonyos okok miatt – pl. várandósság, vagy fogyatékoság – védett pozícióban vannak, peres eljárás, vagy bírósági engedély útján felmondhatók. Ebben az esetben elegendő, ha a kereset vagy a kérelem az említett határidőn belül benyújtásra kerül. Ugyanez érvényes akkor, ha a felszámolási biztos egyszerre több munkaviszony felmondását tervezi. Ilyenkor a fizetésképtelenségi biztosnak bejelentési kötelezettsége van az illetékes regionális munkaügyi hivatal felé.

Közös megegyezéssel akkor mondható fel a munkaviszony, ha a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása óta legalább négy hónap telt el, és sem egy Összegző Tárgyalásra nem került sor, sem a cég folytatásáról nem született döntés.

A fizetésképtelenségi eljárás megnyitásával, nem azonban a csődeljárásnál, a munkavállalónak is különös joga van a munkaviszony befejezésére. A munkavállaló esetleges végkielégítési igénye ezzel nem veszik el, csupán követelésként kell bejelenteni. Ha a munkavállalónak kártérítési igénye is van a munkaviszony megszűnését követően, akkor esetlegesen más kereseti lehetőségéből befolyt jövedelmet a kártérítési igény összegéből le kell vonni.

³⁹ Részlegesen bezárásánál csak az adott részlegesen foglalkoztatott munkavállalók szerződése érintett.

A munkavállalónak akkor is jogában áll a munkaviszonyt felmondani, ha nem kap megfelelő rendszerességgel fizetést. Kivételt képez ez alól, ha a munkáltató a fizetéseképtelenségi eljárás megnyitását megelőzően késett a munkabér kifizetésével.

5.2.3. Bérgarancia Alap

A Bérgarancia Alap egy olyan állam által létesített pénzalap, amely azoknak a munkavállalóknak nyújt segítséget, akik a munkáltató fizetéseképtelensége vagy eladósodása miatt hátrányos helyzetbe kerülnek. Ebben az esetben a Bérgarancia Alapból kerülnek a követeléseik kifizetésre. A Bérgarancia Alap fő bevételi forrását a munkáltatók által befizetett járulékok adják, ugyanakkor a Bérgarancia Alap azzal, hogy kifizeti a munkavállalók bérét, átveszi azok helyét, mint hitelező a fizetéseképtelenségi eljárásban. Így a Bérgarancia Alap az eljárás végén jogosult legalább a követeléseinek részleges kielégítésére.

Jogosult erre minden munkavállaló, megbízott, bedolgozó („*Heimarbeiter*”), valamint az ő örököseik.⁴⁰ A Bérgarancia Alap akkor teljesít követeléseket, ha egy belföldi vállalkozás vagyona felett fizetéseképtelenségi eljárás indul, vagy az indítványozott eljárást fedezet hiánya miatt elutasítják, és az adott cég munkavállalójának a munkaviszonyból eredően érvényes, esedékes követelése van. A kifizethető összeg felső határa havi bruttó 9.960,- euró.

Időbeli korlátozás tekintetében mindenképpen követelhető a fizetéseképtelenségi eljárás megnyitását megelőző hat hónapban keletkezett követelés. Az ezt megelőző követelést csak akkor fizeti ki a Bérgarancia Alap, ha a munkavállaló ezeket a követeléseket peres eljárás keretében megpróbálta érvényesíteni. A fizetéseképtelenségi eljárás megnyitása után keletkezett követeléseket az Összegző Tárgyalás időpontjáig fizetik ki, ugyanis akkor dől el a cég sorsa. Ha ezt követően a munkaviszony továbbra is fennáll, akkor a fizetéseképtelenségi biztos köteles első sorban a munkavállalóknak fizetést adni, a Bérgarancia Alap erre csak kártalanító kezességet vállal. A Bérgarancia Alap csak akkor köteles fizetni, ha a fizetéseképtelenségi biztos valamilyen okból kifolyólag nem tudja a munkavállalók bérét előteremteni.

⁴⁰ Kivételt képeznek ez alól a területi önkormányzati alkalmazottak, azon munkavállalók, akik a fizetéseképtelenné vált társaság(rész) tagjai és ott befolyásos pozíciót töltenek be, valamint büntetésüket töltő elítéltek.

6. A fizetésképtelen cég vagyonának („Insolvenzmasse”) megállapítása

6.1. Általános bevezetés/ Fizetésképtelenségi eljárással kapcsolatos követelések

A csődtömeghez tartozik az adós minden vagyontárgya, ami a fizetésképtelenségi eljárás megnyitásakor a tulajdonában volt, vagy amelyet a fizetésképtelenségi eljárás alatt szerez. Kivételt képeznek ez alól azok a vagyontárgyak és követelések, amelyeket nem lehet elzálajosítani, továbbá amelyeket a hitelezői bizottság az adósnak szabad használatra átenged.

6.2. Az adós (cég) vagyonának megállapítása (IO 96. §)

Az adós vagyonának megállapítása céljából a fizetésképtelenségi biztos leltárt készít. Ezzel a feladattal a bíróság egy másik végrehajtási szervet is megbízhat. A leltár elkészítése a vagyon felbecsülésének célját is szolgálja, melynél egy szakértő megbízására is sor kerül. Az adósnak a minél pontosabb becslés érdekében minden fontosabb információt a fizetésképtelenségi biztos rendelkezésére kell bocsátania. Ehhez tartozik egy vagyonyilatkozat elkészítése is, amelyben minden egyes vagyontárgy értékének, a követeléseknek és ezek behajthatóságának is szerepelnie kell. Ha bizonyos vagyontárgyak harmadik félnél találhatók, a harmadik felet fel lehet szólítani ezen vagyontárgyak bemutatására.

6.3. A tartozások megállapítása, követelésbejelentés („Forderungsanmeldung”)⁴¹

A hitelezők a követeléseiket írásbeli vagy szóbeli bejelentés útján tudják érvényesíteni, amelyet a bíróság jegyzőkönyvbe vesz. A bejelentés határidőhöz kötött, melyet általában a fizetésképtelenségi hirdetményben tesznek közzé, ugyanakkor a később bejelentett követeléseket is figyelembe szokták venni. Bizonyos követeléseket, mint például az elkülönítési jogon alapuló követeléseket, nem kell bejelenteni.

Az írásbeli bejelentésnek bizonyos formai és tartalmi követelményei vannak. A 2017-ben életbe lépett uniós rendelkezések alapján a követelést az Igazságügyi Minisztérium honlapján közzétett formanyomtatványon kell megnevezni. A bejelentésben számszerűsíteni kell a követelést, meg kell nevezni annak fajtáját (privilegizált követelés vagy sem), valamint jelezni kell, ha a hitelező beszámítást akar érvényesíteni.

⁴¹ Ld. IO 102. §§.

Amennyiben a hitelező által bejelentendő köve-telésről már peres eljárás van folyamatban, úgy meg kell nevezni az eljáró bíróságot és az ügy-iratszámot.

6.4. Bejelentési jegyzék („Anmeldungsverzeichnis”)

A hitelezői követeléseket az illetékes fizetésképtelenségi bíróságnál kell bejelenteni. Ezt követően a fizetésképtelenségi biztos feladata a bejelentett követeléseket a bejelentési jegyzékbe felvenni, és azt végső soron a bíróságnak bemutatni. A bejelentési jegyzék hivatalból vagy kérelemre módosítható.

6.5. Vizsgáló Tárgyalás („Prüfungstagsatzung”)

A bejelentett követelések elbírálására a Vizsgáló Tárgyaláson kerül sor, amelyet általában tizennégy nappal a bejelentési határidő után hívnak össze. Ezen a tárgyaláson az adósnak valamint a fizetésképtelenségi biztosnak kötelező a részvétel, a hitelezőknek viszont nem.

A bíróság felolvassa a bejelentett követeléseket a bejelentett sorrendjük alapján, és a fizetésképtelenségi biztosnak minden egyes követelésnél nyilatkoznia kell arról, hogy elismeri-e az adott követelést vagy fenntartásai vannak azzal kapcsolatban. A követelések meglétét és azok jogosságát nem csak a fizetésképtelenségi biztos és az adós vitathatja, hanem azok a hitelezők is, akiknek a követeléseit a fizetésképtelenségi biztos elismerte, vagy kielégítési joguk miatt szavazati joggal felruházta.

A későn bejelentett követelések elbírálásához egy külön tárgyalást tűznek ki, melynek költségeit a késedelmes hitelezők viselik.

6.6. Vizsgálati Eljárás („Prüfungsprozess”)

Azok a követelések, amelyeket a tárgyalás során a fizetésképtelenségi biztos, vagy egy szavazati joggal rendelkező hitelező nem ismert el, nem vehetnek részt a fizetésképtelenségi eljárásban. A követelés jogossága a Vizsgálati Eljárásban kerül megvizsgálásra. Ebben az esetben a bíróság egy egyhónapos határidőt ad a hitelezőnek, amin belül a hitelező keresetet nyújthat be a fizetésképtelenségi biztos és a követelésüket el nem ismerő hitelezők ellen. A Vizsgáló Tárgyalás költségeit a csődtömeg viseli, amennyiben a fizetésképtelenségi biztos is részt vesz a perben.

7. Privilegizált követelések

7.1. A követelésekről általában

Követelésnek nevezzük a hitelezők azon vagyoni igényeit, amelyek a fizetésképtelenségi eljárás megnyitásának időpontjában az adóssal szemben fennállnak.

A fizetésképtelenségi eljárás megnyitása után minden olyan követelést, amely nem pénzfizetésre irányul, számszerűsíteni kell. Azok a követelések, amelyek tartós jogviszony alapján folyamatosan teljesítendőek, összevonásra kerülnek.

A fizetésképtelenségi eljárás megnyitása után nem követelhetők a kamatból, pénzbüntetésből, vagy ajándékozásból származó igények valamint eljárási költségek.

Az osztrák fizetésképtelenségi jog egyik alapelve, hogy minden hitelezőt egyenlő bánásmódban kell részesíteni. Ennek értelmében – miután csődtömeget mentesítették az idegen tulajdonban lévő vagyontárgyaktól – nincsenek külön hitelezői osztályok. Csupán vannak olyan hitelezők, akik valamiféle biztosítékkal rendelkeznek, így az ő követelései privilegizált követelésnek tekintendők. Minden olyan hitelezőt, aki nem rendelkezik privilegizált követeléssel „Insolvenzgläubiger”-nek és akinek a követelése a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása előtt keletkezett⁴², vagyis egyszerűen fizetésképtelenségi hitelezőnek nevez a törvény.

Az alábbiakban a privilegizált hitelezők kerülnek bemutatásra.

7.2. Vagyonelkülönítési jog („Aussonderungsrecht” – IO 44. §§)

Vagyonelkülönítési joga van annak, aki igazolni tudja, hogy egy az adós vagyonában található vagyontárgy nem az adóshoz tartozik. Ez akkor fordulhat a legtöbb esetben elő, ha az adós nem tulajdonos, vagy még nem szerezte meg a tulajdonjogot az adott vagyontárgyon. Ekkor a vagyontárgy eredeti tulajdonosa vagyonelkülönítési joggal rendelkezik, aminek következtében a vagyontárgyat nem vonják be a fizetésképtelenségi eljárásba. Ha az adós a tulajdonjog fenntartás miatt még nem szerzett tulajdonjogot, akkor az 5.1.2.-es fejezetben írtak mérvadók.

Az a hitelező, aki tulajdonjogát csupán egy követelés biztosítására alapozza („*Sicherungseigentum*” – biztosítéki célú tulajdon), nem élhet az vagyonelkülönítési joggal, viszont külön kielégítési joggal igen.

Ugyanakkor fennállhat olyan eset is, amikor az adós ténylegesen a vagyontárgy birtokosa, ugyanakkor ez a vagyontárgy egy harmadik fél tulajdonába tartozik. Ilyen például egy lakás bérbeadása, vagy egy vagyontárgy letétbe helyezése. Ebben az esetben a harmadik félnek vagyonelkülönítési joga van.

⁴² A fizetésképtelenségi eljárás megnyitása után keletkezett követelések, amelyek a fizetésképtelenségi eljárás intézményének fenntartását hivatottak szolgálni (mint pl. A Bér garancia Alap, vagy a fizetésképtelenségi biztos honoráriuma) az osztály nélküli követelésekkel szemben elsőbbséget élveznek. Lásd bővebben 7.5. pont.

Különös rendelkezés irányadó azokra az adásvételi szerződésekre, ahol a megvásárolni kívánt vagyontárgy nem kerül azonnali átadásra. Az eladó visszakövetelheti a még nem teljesen kifizetett árut, de csak akkor, ha az eladó az árut a fizetésképtelenségi eljárás megnyitását követően szállította le az adósnak.

A jogosult kérheti a tulajdonába vagy vagyonába tartozó vagyontárgy átadását. Ha a fizetésképtelenségi eljárás során a vállalkozás fenntartása a cél, akkor a fizetésképtelenségi biztosnak azonban hat hónapja van a fizetésképtelenségi eljárás megnyitásától számítva a vagyontárgyat használni, ha a vagyontárgy – legyen az egy gép vagy autó – a cég működéséhez feltétlenül hozzájárul. Ezt a használatot a jogosultnak tőrnie kell. Erre az időszakra ugyanúgy jár neki egy használati díj/bérelti díj, amit privilegizált követelésként (külön kielégítési jog) érvényesíthet.

A vagyonekülönítési jog érvényesítése hasonlóan történik, mint a követelések érvényesítése. Minden, egy bizonyos vagyontárgy elkülönítésével kapcsolatos igényt a fizetésképtelenségi biztosnak kell jelezni. Ő a hitelezőnek ezt a jogát vagy elismeri, vagy vitatja. Ha vitatott a hitelező vagyonekülönítési joga, és a fizetésképtelenségi biztos megtagadja a vagyontárgy átadását, a hitelező keresetet nyújthat be, aminek keretein belül az illetékes bíróság⁴³ megállapítja az vagyonekülönítési jog érvényességét.

Ha a vagyonekülönítési jog fennállása ellenére a vagyontárgyat a fizetésképtelenségi eljárás során már eladták, úgy a jogosult követelheti csődtömegetől a vagyontárgy értékét. Ha már a vagyoneelosztás is megtörtént, akkor a jogosultnak a többi hitelezővel szemben áll fent követelése jogalap nélküli gazdagodás miatt („*ungerechtfertigte Bereicherung*”).

7.3. Külön kielégítési jog („Absonderungsrecht” – IO 48. §)

Az csődtömegetől elkülönített kifizetésre jogosultak azok a hitelezők, akiknek követelésük egy vagyontárgy által biztosítva van (fiduciárius vagy dologi hitelbiztosítékok). Ekkor a vagyontárgy eladásából származó bevételből elsősorban az ő követéseiket elégítik ki. Az egyik legjelentősebb példa az elkülönített kifizetési jogra a zálogjog. Ebbe a kategóriába sorolható a már fent említett követelés biztosításának céljából átruházott tulajdonjog, valamint a visszatartási jog is.

A külön kielégítési jog nem érvényesíthető a fizetésképtelenségi eljárás megnyitását követő hat hónapon belül, ha a vagyontárgy a cég további működéséhez elengedhetetlen. A fizetésképtelenségi biztos ebben az esetben is dönthet arról, hogy elismeri-e a követelést vagy vitatottnak tartja. Ha vitatja a követelés jogszerűségét, akkor a hitelező keresetet nyújthat be a külön kielégítési jogának megállapítására.

Az ilyen típusú hitelezők kifizetése általában a fizetésképtelenségi eljárás keretein kívül történik meg. A fizetésképtelenségi biztosnak azonban lehetősége van a hitelezők követéseinek kifizetésére. Ezáltal a fizetésképtelenségi biztos kiváltja a vagyon-

⁴³ A hitelező választhatja az eljáró Fizetésképtelenségi Bíróságot, mint illetékes bíróságot.

tárgyat. Harmadik megoldásként a vagyontárgy bíróság által meghirdetett úton kerül értékesítésre. A vagyontárgyat más módon is el lehet adni, ugyanakkor itt figyelembe kell venni, hogy a jogosult hitelezőnek ellentmondási joga van, ami után az értékesítés módjának jogszerűségéről a bíróság dönt.

Ha az érintett vagyontárgy a hitelezőnél van, akkor a vagyontárgyat ő is értékesítheti, melynél ugyanakkor a zálogtárgyak értékesítéséről szóló általános polgárjogi rendelkezéseket figyelembe kell vennie.

A fent említettek alapján megállapítható, hogy az elkülönített kifizetési joggal felruházott hitelezők kettős pozíciót töltenek be a fizetésképtelenségi eljárásban. Egyrészt hitelezők, hiszen az adós tartozik nekik, másrészt ugyanakkor dologi jogi jogosultsággal is rendelkeznek.

Amennyiben a vagyontárgy értékesítésével befolyt összeg fedezi a követeléseiket, úgy saját kockázatra, nem kötelesek a követeléseiket a bejelentési jegyzékbe felvetetni. Ez fordítva is érvényes, tehát a hitelező választhatja azt is, hogy lemond az elkülönített kifizetés jogáról és bejelenti a követelését, mint minden más hitelező. A leggyakoribb ugyanakkor, hogy ebben a kettős pozícióban lépnek fel, így a törvényhozó feladata megakadályozni, hogy ezek a hitelezők ily módon előnyhöz jussanak. Az elkülönített vagyontárgy értékesítése után így a hitelezők csak a fennmaradt összegig jelenthetik be a követeléseiket. Ha követelésbejelentés és a vagyontárgykból származó bevétel elosztása hamarabb történik, mint az elkülönített vagyontárgy értékesítéséből származó kifizetés, akkor az utóbbiból a kifizetett kvóta levonandó. Így lesz biztosítva, hogy a duplán biztosított hitelező nem jut nyereséghez.

7.4. Beszámítás a fizetésképtelenségi jogban („Aufrechnung im Insolvenzverfahren” – IO 29., 30. §§)

A beszámítás a fizetésképtelenségi jogban sok hitelezőnek segítséget nyújt abban, hogy ne kelljen a fizetésképtelenségi eljárás végén egy viszonylag alacsony kvótával beérnie. Ebben az esetben a következő a konstrukció: nem csak a hitelezőnek van az adóssal szemben követelése, hanem fordítva is, tehát a hitelező is tartozik az adósnak.

A beszámítás megállapításához ugyanakkor az ABGB rendelkezései mérvadók,⁴⁴ bár a fizetésképtelenségi jog tesz engedményeket: a fizetésképtelenségi jogi különleges rendelkezései alapján nem kell, hogy a szemben álló követelés esedékes legyen, hiszen a fizetésképtelenségi eljárás egyik következménye, hogy minden követelés a megnyitás pillanatában azonnal esedékessé válik. Továbbá nem szükséges az sem, hogy a szemben álló követelés hasonló eredetű legyen, mert – mint fent is említettük – a fizetésképtelenségi eljárás megnyitását követően minden követelést pénzbeli követeléssé kell átszámítani. A fizetésképtelenségi jog ugyanakkor a számos engedmény mellett

⁴⁴ Eszerint feltétel, hogy legyen két egymással szemben álló követelés, amelyek a beszámítás időpontjában esedékesek és hasonló eredetűek.

kiszabott egyetlen feltételt is, mely szerint a hitelező adóssága a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása előtt keletkezett. A beszámítás akkor sem lehetséges, ha a szemben álló követelés a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása előtti hat hónapban keletkezett, és a hitelező tudott a fizetésképtelenségről, vagy erről tudnia kellett volna.

Ha a feltételek fennállnak, akkor a beszámítás az eljárás bármelyik szakaszában érvényesíthető. Amennyiben ezt a hitelező nem teszi meg, akkor később például egy csődegyezség elfogadása után már csak kvótájával számíthatja be az adósságát. Ha a hitelező még a követelések bejelentése előtt közli a beszámítási szándékát a fizetésképtelenségi biztossal, akkor a hitelezőnek a fizetésképtelenségi eljárásban nem kell részt vennie, ugyanis a beszámítással a hitelező minden követelése kielégítésre kerül. Ez azzal magyarázható, hogy a csődtömeg egy követelést veszít el.

7.5. A fizetésképtelenségi eljárással kapcsolatos privilegizált követelések („Masseforderungen“)

A privilegizált csődtömeg követeléseit a vagyonekülönítésre és külön kielégítésre jogosult hitelezők után, de a többi, nem privilegizált hitelező követeléseit („*Insolvenzforderungen*“) előtt elégitik ki. A vagyon értékesítését követően megmaradt összegből az eljárásban kapcsolatosan privilegizált hitelezők („*Massegläubiger*“) követeléseit teljes mértékben ki kell fizetni, amennyiben erre a fennmaradt összeg elegendő. Ezen hitelezők követeléseinek elsőbbsége azzal magyarázható, hogy bizonyos hitelezőknek számolniuk kell egy bizonyos szinten biztosított kifizetéssel, különben maga a fizetésképtelenségi eljárás intézménye is meghiúsulna. Ezeknek a követeléseknek a sajátossága, hogy ezek csak a fizetésképtelenségi eljárás megnyitását követően keletkeznek, mégis előrébb helyezkednek el, mint azok a nem biztosított követelések, amelyek az eljárás megnyitását megelőzően jöttek létre.

A törvény kimerítően felsorolja (IO 46. §), hogy mi számít csődkövetelésnek. Ha a fennmaradt összeg nem elegendő az összes követelés kielégítésére, úgy a következő sorrendet kell betartani:

1. fizetésképtelenségi biztos követeléseit,
2. ezt követően az egyéb eljárási költségek,
3. munkavállalók bérveteléseit és bizonyos, a munkaviszony befejezésével kapcsolatos követeléseket, és
4. minden további követelés, mint a csődtömeg fenntartásához szükséges költségei; a munkavállalókat kifizető pénzalapok követeléseit; a csődtömeget érintő adók, járulékok; az adós temetkezési költségei; valamint az előjoggal rendelkező hitelezőket védő szervezetek költségei.

Amennyiben a csődtömeg nem fedezi ezeket a követeléseket, a csoportokat a fent bemutatott sorrend alapján kell kielégíteni. Ha ehhez sem elég, akkor az egyes csoporton belül a követeléseket arányosan kell kifizetni. A már egyszer kifizetett összeg a csődtömegetől nem követelhető vissza.

Alapvetően a fizetésképtelenségi eljárással kapcsolatosan privilegizált hitelezők nem vesznek részt a csődtömeg általános felosztásán, mert az ő követeléseiket külön kell kielégíteni. Ha ez nem történik meg, akkor két lehetőségük van. Vagy benyújtanak a fizetésképtelenségi bírósághoz egy kérelmet, amiben a bíróság segítségét kéri, amennyiben még maradt elosztandó vagyon. Ezt akkor érdemes megtenni, ha a privilegizált hitelezőknek egy elismert követelése van. A másik lehetőség egy kereset, ami peres eljárást von maga után.

8. A fizetésképtelen cég vagyonának értékesítése

A fizetésképtelen cég vagyonának értékesítését a felszámolóbiztos intézi (IO 114. §). Minden fontosabb jogügylet, valamint fontosabb intézkedés végrehajtása előtt szükséges a hitelezői bizottság és/vagy a fizetésképtelenségi bíróság engedélye. A hitelezői bizottság dönthet úgy, hogy a cég vagyonának kevésbé értékes tárgyait az adósnak szabad használatra visszaadja. Ez ellen bármelyik hitelező kifogással élhet („*Rekurs*”).

A felszámolóbiztos a vagyonelosztásnál szabad kezet kap, csak bizonyos esetekben szükséges egy a bíró fizetésképtelenségi bíróság által elrendelt vagyonfelosztás végrehajtása. A fizetésképtelenségi bíróság a vagyontárgy eladását követően az engedélyét visszavonhatja, ha egy esetleges későbbi ajánlattal a vagyontárgyból jelentősen több nettó bevétel származik.

A felszámolási eljárásba bevont vagyon elsősorban a felszámolóbiztoson keresztül – esetleges engedélyek megszerzése után – nyilvánosan kerül eladásra. Vállalkozásoknál figyelembe kell venni, hogy általánosságban a teljes cégvagyon együttes értékesítése („*Gesamtveräußerung*”) a hitelezők számára minden esetben kedvezőbb, mint a vállalkozás felosztása. A cég vagyonában lévő, zálogjoggal biztosított tárgyakat a felszámolóbiztos a követelések kiegyenlítésével bármikor kiválthatja. Ebben az esetben az ilyen vagyonekülönítési joggal rendelkező hitelezőket az eladásról értesíteni kell. A hitelezőknek tizennégy napjuk van, hogy a Fizetésképtelenségi Bíróságnál ellenvetést tegyenek a tárgy eladásával szemben. Amennyiben fennáll a késedelem veszélye, úgy az eladást a fizetésképtelenségi bíróság is engedélyezheti.

Esetleges elővásárlási jogot a felszámolóbiztosnak figyelembe kell vennie, és a jogosultat a bírósági engedély megkérése előtt értesítenie kell. Az elővásárlási jog a bírósági engedély kibocsátásával megszűnik.

Ha a bíróság úgy dönt, hogy a vagyontárgyat bírósági úton („*gerichtliche Verwertung*”) értékesíti, mert a felszámolási eljárás előtt már egy végrehajtási eljárás is folyamatban volt az adós ellen, akkor az eladást a végrehajtó bíróság végzi, és osztja el az abból befolyt összeget azok között a hitelezők között, akiknek a vagyontárgyra külön kielégítési joguk volt.

9. A fizetésképtelen cég vagyonának elosztása (IO 128-139. §§)

A fizetésképtelen cég vagyonának felosztása a felszámolási eljárás utolsó fázisa, melyet a felszámolóbiztos a hitelezői bizottsággal és a fizetésképtelenségi bírósággal egyetértésben vezet. Ebben a fázisban az elkülönítésre jogosultak – a követeléseik kielégítése miatt – már nem játszanak szerepet. A fennmaradt vagyonból először az IO 46. §-ban említett privilegizált hitelezők és azt követően a többi hitelező követeléseik lesznek (arányosan) kielégítve.

A felosztásnak három formája létezik: a részletekben történő felosztás („*Abschlagsverteilung*”), ami azt jelenti, hogy amint elegendő vagyon áll rendelkezésre, az a hitelezők között felosztásra kerül. Ez a felosztási fajta általában informális, csupán a hitelezői bizottság és a fizetésképtelenségi bíróság engedélye szükséges hozzá.

A végleges felosztás („*Schlussverteilung*”) lényege, hogy a vagyon csak akkor lesz elosztva, amint minden kétes követelésről döntés születik, valamint a felszámolóbiztos igényei is megállapításra, majd kifizetésre kerültek. Ez a felosztási forma – más bonyolultabb felosztások mellett – mindig formához kötött. Ebben az esetben a felszámolóbiztos egy a hitelezői bizottság által engedélyezett felosztási tervet kell a bíróság elé terjesztenie.

A harmadik forma az utólagos vagyonfelosztás („*Nachtragsverteilung*”), ami csak akkor lehetséges, ha egy a bíróság által kiszabott díj, vagy egyéb befizetett díj utólagosan újra a tömeg rendelkezésére áll, valamint ha eddig ismeretlen vagyon előkerül. Amennyiben az utólagos vagyonfelosztás díja a vagyon összértékét meghaladja, úgy a vagyont az adósnak fizetik ki.

10. Szerződésmegettámadás

A fizetésképtelenségi eljárással kapcsolatos szerződésmegettámadás célja, hogy azok a hitelezők, akiknek egy az adós anyagi helyzete miatt behajthatatlan követelése van, az adós ellen felléphessenek, ha az adós a hitelezők számára hátrányos vagyonmozgásokat hajtana végre vagy számukra hátrányos jogügyleteket kötne (IO 27. §). Ilyen például, ha az adós nem sokkal a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása előtt bizonyos hitelezők követeléseit kielégíti, vagy ha az adós megpróbál a csódtömegből vagyont menteni.

Mindezekon kívül szükséges még, hogy a következő hat feltételből legalább egy teljesüljön (IO 28-33. §§):

- az adós szándéka, hogy a hitelezők pozícióját tovább rontsa és ezt a harmadik fél is szándékozta (érvényesíthető 10 éven belül), vagy gondatlanságból nem tudta (2 éven belül érvényesíthető) („*Benachteiligungsabsicht*”);
- ha az adós a vagyont elszórja, és ezt a harmadik fél felismerte, vagy fel kellett volna, hogy ismerje („*Vermögensverschleuderung*”);
- az adós a vagyont vagy a vagyon egy részét vagy bizonyos vagyontárgyakat elajándékozott. Ez alól kivételt képeznek alkalmi ajándékozások, vagy „erkölcsí”

ajándékozások, pl. adományok, amennyiben ezek mértéke arányos („*unentgeltliche Verfügungen*” – 2 éven belül érvényesíthető);

- ha az adós a fizetésképtelenség vagy a fizetésképtelenségi eljárás iránti kérelem beadása után, vagy hatvan nappal azelőtt bizonyos hitelezők követeléseit kielégíti. Egy előnyben részesítés a többi hitelezővel szemben mindenképp fennáll, ha a követelések keletkezése egy évvel a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása előtt történt. Mindemellett szükséges, hogy az adós szándékában állt az adott hitelezőt a többi hitelezővel szemben előnyben részesíteni, és ennek a hitelező tudatában volt, vagy az adott körülményekből tudnia kellett volna. Közeli hozzátartozók esetében a hozzátartozónak kell bizonyítania, hogy nem tudott a fizetésképtelenségről, és hogy az ő részéről gondatlanság nem áll fenn („*Begünstigung*”);
- amennyiben a hitelezőnek tudomása volt az adós fizetésképtelenségéről, vagy erről tudnia kellett volna. Ennél a pontnál különbséget kell tenni közvetlen és közvetett hátrányba hozás között. A közvetett hátrányba hozásnál a jogügylet csak akkor támadható, hogyha a harmadik fél számára a csődtömeg hátrányba hozása előre látható volt. Közeli hozzátartozók esetében a hozzátartozónak kell bizonyítania, hogy nem tudott a fizetésképtelenségről, és hogy az ő részéről gondatlanság nem áll fenn („*Kenntnis der Zahlungsunfähigkeit*”).
- váltótüzletnél valamint csekkfizetéseknél a jogügylet akkor hatástalanítható, ha a kedvezményezett a kifizetést nem volt köteles átvenni (IO 33. § (1) bek).

A sikeres szerződésmegtámadás következtében a jogügylet visszamenőleg, azaz relatív hatálytalanná válik, valamint az adósnak a csődtömegeből eltávolított vagyont/ vagyontárgyat vissza kell szolgáltatnia.

A szerződésmegtámadási jogot a fizetésképtelenségi biztos gyakorolhatja, mégpedig azok ellen, akik az adóssal az utólag hatástalan jogügyletet kötöttek, vagy akik felé az adós a jogügyletet teljesítette. A szerződéstámadás mindig sikeres egyetemleges jogutódlásnál, egyedi jogutódlás esetében viszont csak akkor, ha a kedvezményezett közeli családtag, nem volt jóhiszemű, vagy ajándékozásról van szó. A fizetésképtelenségi biztos a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása után egy éven belül kérelmezheti a szerződésmegtámadás elindítását. Egy ellene elindított perben határidő nélkül élhet a szerződésmegtámadás kifogásával.

11. Csődeljárás és csődegyezség

A fizetésképtelenségi eljárás – mint ahogy az első fejezetben bemutatásra került – két külön eljárásra osztható: a csődeljárásra és a felszámolási eljárásra. Ebben a fejezetben a csődeljárás sajátosságai olvashatók. Csődeljárás akkor kérvényezhető, ha az adós már a csődeljárási kérvény beadásakor egy csődegyezség tervezetét is benyújt a bírósághoz. A csődeljárás akkor is kérvényezhető, ha az adós még nem túladosodott, vagy nem fizetésképtelen, de közel áll hozzá.

11.1. A csődegyezség elfogadásának kérelmezése („Sanierungsplanantrag“)

A csődeljárás kérelmezésének feltételeit az IO 140. §-a szabályozza. Csődeljárást csak az adós kérvényezhet. A csődegyezségi kérelemnek teljesítenie kell az IO 149. §-ában felsorolt követelményeket. Ezek közé tartozik, hogy a csődegyezség által a vagyonekülönítésre, valamint a külön kielégítésre jogosult hitelezők jogai nem sérülnek, valamint hogy a privilegizált hitelezők követeléseit teljes mértékben kifizetésre kerülnek.

A többi hitelező kifizetésével kapcsolatban az egyenlő bánásmód elve irányadó. Az adósnak egy olyan csődegyezséget kell előkészítenie, amelyben az egyes követelések legalább 20 %-át legfeljebb két éven belül⁴⁵ teljesíteni tudja.

A csődegyezségi kérelem bizonyos feltételek fennállása mellett – az általános követelmények vizsgálata után – mindenképp visszautasításra kerül. Ezeket a feltételeket a csődbiztos vizsgálja.⁴⁶ Ilyen például többek között, ha az adóst egy büntetőeljárásban sikkasztás vagy csalás miatt jogerősen elítélték, ha az adós a vagyonebavallás elkészítését megtagadja, vagy ha például az adós a csődegyezséget rosszhiszemű vagyonementés miatt kérvényezi.⁴⁷

11.2. Az egyezségi tárgyalás („Sanierungsplantagsatzung“)

A csődeljárás iránti kérelem beadását követően a csődbiztos feladata a csődegyezség vizsgálata, annak teljesíthetőségének megítélése. Amennyiben a csődegyezség elfogadható, az Összegző Tárgyaláson a csődbiztos tájékoztatja a hitelezőket a vállalkozás folytatásáról.

A csődegyezség beadásának időpontjától a Fizetésképtelenségi Bíróságnak hat hét áll a rendelkezésére az egyezségi tárgyalás időpontjának kitűzésére („Sanierungsplantagsatzung“), amelyet általában hatvan-kilencven nappal a kérelem beadása után tartanak meg. Ennek időpontját és tartalmát nyilvánosan is közzé kell tenni (IO 145. §). Ezen a tárgyaláson az adósnak kötelezően részt kell venni, egy helyettesítés csak különleges esetben engedélyezett.

Az egyezségi tárgyaláson még az adósnak lehetősége van a kérelmét visszavonni, vagy azt változtatni. Ebben az esetben a bíróság dönt arról, hogy a változtatás ellenére a hitelezők szavazhatnak-e a csődegyezség elfogadásáról. Ha az új javaslat nem hátrányosabb az eredeti tervetnél, akkor a bíróság elrendelheti a szavazást. Ellenkező esetben az ülést el kell napolni.

Az egyezségi tárgyaláson csak azok a hitelezők rendelkeznek szavazati joggal, akiknek a követelése a csődegyezség által érintve vannak (IO 143. §). Nem rendelke-

⁴⁵ Magánszemélyeknél ez az idő maximum öt év lehet.

⁴⁶ Ld. bővebben 2.2. fejezet.

⁴⁷ Ld. IO 141. § (2) bek.

nek tehát szavazati joggal példának okáért a privilegizált hitelezők sem⁴⁸. A hitelezői közgyűlés már akkor döntésképes, ha legalább egy hitelező részt vesz az egyezségi tárgyaláson.

11.3. A csődegyezés jóváhagyása és a csődeljárás megszűnése

Az érvényes csődegyezés elfogadásához legalább a résztvevő hitelezők felének kell a csődeljárás elfogadása mellett döntenie, valamint a fizetési terv mellett szavazó hitelezők követeléseinek az összege el kell, hogy érje az összkövetelések legalább felét. Ha a fent említett kettős többség megvan, akkor a csődegyezés elfogadottnak tekintendő.

Nem hagyható ugyanakkor figyelmen kívül, hogy bizonyos hitelezők szavazata nem teljes jogú szavazat. Egyrészt közeli hozzátartozók szavazata csak akkor érvényes, ha ők a csődegyezés ellen szavaznak (IO 148. §). Másrészt a vitatott követelésekkel rendelkező hitelezők szavazatait a bíróság érvénytelennek tekintheti, ha ezeknek a hitelezőknek a szavazatain múlik a végeredmény. Ebben az esetben a bíróság az IO 93. §-a szerint összehasonlítja a szavazás eredményét egy olyan, fiktív szavazati eredménnyel, amelyben a vitatott követeléssel rendelkező hitelezők szavazatait figyelmen kívül hagyják. Ha a bíróság eltérő eredményre jut, akkor a felek meghallgatását, valamint egy vizsgálatot követően a bíróság eldöntheti, hogy ezeknek a hitelezőknek a szavazatait milyen mértékben veszi figyelembe a végeredmény alakulásától függően. A bírónak az eljárás alatt rendelkezésére áll az egyéb peres eljárásokra alkalmazandó rendelkezések teljes eszköztára, így a hatáskörén belül bármikor elrendelheti egy szakértő bevonását vagy esetleges tanúk kihallgatását.

Hozzá kell tenni, hogy ezeknek a hitelezőknek a szavazatai ugyanúgy érvényesek, mint a nem vitatott követeléssel rendelkező hitelezőké, csak a jogalkotó ebben az esetben felruházta a bíróságot egy ezen túlmenő joggal, aminek segítségével a bíróság egyéni mérlegelés útján a felek érdekeit szem előtt tartva befolyással lehet a szavazat végeredményére.

Ha a szavazás során a kettős többségből csak az egyik teljesül, akkor az adós kérheti az egyezségi tárgyalás újbóli összehívását. Ha a csődegyezséget a hitelezők ezután sem fogadják el, az adós, vagy minden olyan hitelező, aki nem az elfogadás elutasítására szavazott tizennégy napon belül kifogással élhet a döntés ellen.

Ha a hitelezők elfogadják a csődegyezséget és azt a Fizetéseképtelenségi Bíróság is elismeri, akkor annak tartalmát nyilvánosan ki kell hirdetni (IO 147. §). A bíróság csak akkor adja a hozzájárulását a csődegyezés, ha a csődbiztosnak járó illetménynek kifizetése biztosítva van, a privilegizált követelések kielégítésre kerültek, valamint semmilyen olyan ok nem áll fenn, ami a csődegyezés bíróság általi elutasítását vonja

⁴⁸ Amennyiben a fiduciárius vagy dologi hitelbiztosíték értéke nem éri el a követelés értékét, úgy ők is a bíróságnál kérelmezhetik a szavazati jogot.

maga után.⁴⁹ A csődegyezség elfogadását követően az adós a csődegyezségben meghatározott és elfogadott kvóta teljesítésével minden más adósságától mentesül (IO 156. §). Ez azt jelenti, hogy a kvótán túlmenő rész, mint csonka kötelem továbbra is él, ugyanakkor ez a követelés az adós ellen peres úton nem érvényesíthető. Ez a rendelkezés érvényes azokra a hitelezőkre is, akik az egyezségi tárgyaláson nem vettek részt. Az adós mindemellett a kezesekkel szemben is mentesül az adósságok alól.

Ugyanakkor a csődegyezség elfogadását követően minden olyan hitelező kifogással élhet, aki nem a csődegyezség elfogadása mellett döntött (IO 155. §). Jogorvoslatot tizennégy napon belül kell benyújtani a csődegyezség elfogadásáról szóló határozat kézhezvételétől.

11.4. Késedelem

Ha az adós késik a csődegyezségben foglalt kvóta kifizetésével, akkor minden régi adósság újra feléled és egyből esedékessé is válik („*Terminsverlust*”). Ennek feltétele, hogy az esedékes kvóta kifizetésével az adós késik és őt erre a hitelező egy tizennégy napos póthatáridő kiszabásával írásban figyelmeztette (IO 156a. §).

11.5. A csődegyezség semmissége és érvénytelensége

A csődegyezség semmissé válik, ha az adóst a csődegyezség elfogadását követő két éven belül (például ideiglenes vagyontkimentés miatt) sikkasztás vagy csalás miatt jogerősen elítélik. Ebben az esetben a csődegyezség megszűnik létezni, és hitelezői kérelemre a fizetéseképtelenségi eljárás újból elindítható.

Érvénytelen a csődegyezség, ha az adós csalással, vagy egyes hitelezőknek előnyben részesítésével érte el annak elfogadását. Ekkor bármelyik hitelező a csődegyezség elfogadásától számolt három éven belül peres úton követelheti a kvóta fennmaradt részét (IO 161. §).

11.6. Csődeljárás az adós önrendelkezésével („*Sanierung mit Eigenverwaltung*”)

A csődeljárás az adós önrendelkezésével azt jelenti, hogy bizonyos feltételek teljesülése esetén az adós továbbra is rendelkezhet a csődtömeg felett, adott esetben továbbra is vezetheti a cégét. A feltételek közé tartozik, hogy az adós számos kötelezően beadandó

⁴⁹ A bíróság akkor utasítja el csődegyezséget, ha az adósnak megadott kedvezmények az adós anyagi helyzetével ellentétben áll, ha a csődegyezség nem a hitelezők érdekeit szolgálja, vagy ha a hitelezők követeléseik kevesebb, mint 30 %-át kapják csak meg, mert az adós saját hibájából vagy rosszhiszeműségéből adódóan nincs elegendő vagyon a hitelezői követelések kielégítésére.

dokumentum mellett⁵⁰ a csődegyezségben legalább egy 30 %-os kvóta kifizetését helyezi kilátásba.

A csődbiztos feladata az adós tevékenységeinek a felügyelete. Ilyen esetekben az első hitelezői közgyűlést három héttel a fizetésképtelenségi eljárás megnyitása után kell megtartani.

Bizonyos jogügyletek teljesítésénél, amelyek nem a cég szokványos üzemeltetésével állnak összefüggésben a csődbiztos engedélye szükséges. Ilyenek például a lemondás egy követelésről, valamint a munkaszerződések felmondása. Továbbá a Fizetésképtelenségi Bíróság is megtilthatja bizonyos jogügyletek megkötését, vagy azokat a csődbiztos engedélyéhez kötheti. Ha az adós nem várja meg a csődbiztos beleegyezését, akkor az ilyen jogügyletek a hitelezőkkel szemben relatív hatálytalanok.

Bizonyos tevékenységeket azonban változatlanul kizárólag a csődbiztos gyakorolhat. Ezek közé tartozik a szerződésmegtámadás, a hitelezői követelések jogosságának vizsgálata vagy bizonyos vagyontárgyak bírósági értékesítése.

A csődbiztos felügyelete alatti csődeljárás határozott idejű jogintézmény, amely a fizetésképtelenségi eljárás megnyitásától számított kilencven napig áll fenn. Három hónap alatt az adósnak el kell érnie, hogy a hitelezők elfogadják az általa felállított csődegyezséget. Ha ez nem sikerül, az eljárás ugyanúgy tovább folytatódik, csak az adóstól megvonják az önállóságát.

12. Fizetésképtelenség egyéni vállalkozók és magánszemélyek esetében

Ez a fejezet elsősorban az egyéni vállalkozók fizetésképtelenségét célozza bemutatni, de nem hagyható figyelmen kívül, hogy ezek a rendelkezések nagy része magánszemélyekre is ugyanúgy vonatkozik.

12.1. Kérelem a fizetésképtelenségi eljárás megnyitására

Ha az adós kérelmezi a fizetésképtelenségi eljárás megnyitását, nincs szükség fedezet meglétére, amennyiben az adós a kérelemhez egy vagyonyilatkozatot és egy elfogadható fizetési egyezséget (IO 71. §) is csatol. Mindezen felül az adósnak igazolnia kell, hogy a jövedelme az eljárás költségeit fedezi. Ezt a törvényi tényállási elemet az adós már általában azáltal teljesíteni tudja, hogy igazolja, hogy a jövőben olyan nagyságú jövedelemre tesz szert, ami az eljárás költségeit fedezni tudja.

⁵⁰ Vö. IO 169. §.

12.2. Adósságmentesítés („Entschuldung“)

Általánosan elmondható, hogy természetes személyek esetében a fizetéseképtelenségi eljárás fő funkciója az adós adósságmentesítése, amelyre a törvényhozó a fizetéseképtelenségi eljárásán belül három konstrukciót hozott létre: a csődegyezségeit („Sanierungsplan”)⁵¹, a fizetési egyezségeit („Zahlungsplan”) valamint a folyamatos beszédést („Abschöpfungsverfahren”).

12.2.1. Fizetési egyezség („Zahlungsplan“)

A fizetési egyezség a csődegyezség egyik formája. A különbség abban rejlik, hogy természetes személyeknél nincs általános minimális kvóta, ami a csődegyezség létrejöttéhez szükséges lenne. Ebben a konstrukcióban egy relatív minimális kvóta („relative Mindestquote”) az irányadó, amit az adós az elkövetkezendő öt évben valószínűsíthetően megszerzendő, zálogosítható jövedelméhez igazítanak. Így, ha előreláthatólag az adósnak nem lesz zálogosítható jövedelme a kvóta nulla („Null-Quote”) is lehet.⁵²

Azoknak az adósoknak, akinek nagy valószínűséggel csak egy nulla kvótájuk lesz, nem is kell fizetési egyezségeit beadni, hanem egyből el lehet indítani az kérelmet a folyamatos beszédés („Abschöpfungsverfahren”) elindítására, hiszen ebben az esetben egy fizetési egyezség semmilyen szerepet nem játszik⁵³.

Egyes vélemények szerint viszont a törvényből nem lehet egyértelműen erre következtetni, így szerintük a Lefölözési Eljárás csak egy kiegészítő lehetőség az adós számára és nem választási lehetőség.

Azoknál az adósoknál, ahol egy relatív kvóta megállapítható, ott a fizetési egyezségeit a csődeljárásban foglalt fizetési egyezség szerint bírálják el.⁵⁴ A megszabott relatív kvóta kifizetésére az adósnak maximum hét év áll rendelkezésére. A fizetési egyezség utólagos változtatására van lehetőség, ha az adós vagyoni helyzete önhibáján kívül rosszabbodik, ugyanakkor a határidők is „feleződnek”, tehát az öt év helyett csak két és fél év áll az adós rendelkezésére a korrigált kvóták kifizetését illetően.

A csődegyezséggel ellenben természetes személyeknek biztosított kedvezmény, hogy a privilegizált hitelezők követeléseinek kielégítése nem követelmény a fizetési egyezség elfogadásához. Természetes személyeknek ezen követelések kifizetésére maximum három év és négy hét áll rendelkezésükre, amiből az utolsó négy hét egy írásos fizetési felszólítás után kezdődik. Ha az adós a megszabott határidőn belül nem tudja teljesíteni a privilegizált hitelezői követeléseket, úgy a fizetési egyezség visszamenőleg semmissé válik (IO 196. §).

⁵¹ Ld. bővebben 11. fejezet.

⁵² IO 194. §.

⁵³ A 2017-es törvénymódosításig elfogadott álláspont volt, hogy a Lefölözési Eljárás az adós ellen csak a legvégső esetben indítható el (ultima ratio), hiszen a hitelezőknek ez a konstrukció igencsak kedvezőtlen. A fent megjelölt kivétellel ez az alapelv megingani látszik.

⁵⁴ Vö. 11.2. fejezet.

12.2.2. Lefölözési Eljárás („Abschöpfungsverfahren“)

Ha a fizetési egyezséget a hitelezők nem fogadják el, vagy az adós nem tud egy relatív kvótát felajánlani, úgy elindítható a lefölözési eljárás. Az adósnak öt éven keresztül mindennemű jövedelme zálogosításra kerül, amit egy vagyongazdálkodó („Treuhand“) felügyel. A beszedett pénzt úgy kell letétbe helyezni, hogy az kamatozzon. Az öt év letele után a vagyongazdálkodó az összegyűlt összegből kifizeti a hitelezői követelések egy részét. A vagyongazdálkodó ebben az esetben hasonló funkciót tölt be, mint a csődeljárásban.

Ha letelelt az öt év és a pénzt szétosztották, függetlenül a visszafizetett adósság mértékétől az adós mentesül az összes többi adóssága alól. A logika ott keresendő, hogy a törvényhozó szerint az az adós, aki öt éven keresztül vállalja minden jövedelme létminimum feletti zálogosítását, a visszafizetett adósságoktól függetlenül „megérdemli“ az adósságmentességet. Természetesen az öt év alatt az adósnak számos kötelezettsége van, amelyek betartása nélkül a kedvezmény nem valósul meg.

Ezek közé tartozik többek között, hogy az adós keresői tevékenységet folytat, és minden jövedelméről nyilatkozik. Továbbá az adós nem köthet semmiféle jogügyletet, amelyet előreláthatólag nem tud majd teljesíteni (IO 210. §).

Az eljárás elindításáról a Fizetéseképtelenségi Bíróság dönt. A hitelezőknek lehetőségük van az eljárás elindítását megakadályozni, ha bizonyítani tudják, hogy az IO 201. §-ának valamelyik törvényi tényállási eleme fennáll. Ezek közül – többek között – a legfontosabbak talán, hogy a Lefölözési Eljárás nem indítható el, ha az adóst korábban bármiféle, hitelezőket károsító bűncselekmény miatt jogerősen elítélték, vagy ha az adós nagyfokú gondatlanság következtében bizonyos információs vagy közreműködési kötelezettségét megszegi. Továbbá megakadályozható az eljárás elindítása, ha az adós elpazarolta a vagyonát, vagy a vagyonyilatkozatban hamisan nyilatkozott anyagi helyzetéről.

Az adós végleges adósságmentesítése különösen kirívó esetekben visszavonható. Ez például akkor áll fenn, ha az adós egy fent említett kötelezettségét szándékosan megszegi. Az adósságmentesítés visszavonását a fizetéseképtelenségi bíróság csak kérelem útján vizsgálja. A kérelmet az érintett hitelező(k) adhatja be az adósságmentesítésről szóló határozatát kiállításától kezdődő két éven belül.

A Lefölözési Eljárást egy magánszemély húszévente csak egyszer kérvényezheti.

13. Magánjogi rendelkezések fizetéseképtelenséghez közeli állapotban

Az osztrák társasági jog is tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek egy fizetéseképtelenségi eljárás elkerülését, illetve az adott eljárás kiegészítését célozzák meg. Különös jelentőséggel bír a vállalkozások restrukturálásáról szóló törvény (továbbiakban:

URG)⁵⁵ valamint a saját tőkét pótló kölcsönről szóló törvény (továbbiakban: EKEG)⁵⁶. A következőkben e két törvény kerül bemutatásra.

13.1. A restrukturálási eljárás ("Reorganisationsverfahren")

A hitelintézetek, nyugdíjpénztárak, biztosító társaságok és értékpapír társaságok kivételével az URG minden vállalkozásra irányadó. Erre az eljárásra időben a fizetéseképtelenségi eljárás előtt kerül sor és a fizetéseképtelenségi probléma megelőzését szolgálja. Egy vállalkozás akkor hajt végre restrukturálást, ha pénzügyi válságba kerül. A törvény taxatív meghatározása alapján ez a krízis akkor áll fenn, ha a vállalkozó saját tőke aránya („*Eigenmittelquote*”) 8% alá esik és a vállalkozó tartozásának törlesztésére fennálló fiktív időtartam több mint 15 évet tesz ki (URG 22. §). A restrukturálás szükségessége ugyanakkor nem áll fenn, ha bebizonyosodik, hogy a vállalkozó (például röviddel a vállalatalapítás után, miután számtalan beindítási költség adódott) nincs gazdaságilag kritikus helyzetben.

A restrukturálási eljárás általános feltétele, hogy a vállalkozás vezető tisztségviselője a saját belső ellenőrzési rendszere alapján a vállalati krízist felismeri és egy rendkívüli közgyűlést összehív, amelyen a restrukturálási eljárás elindításáról döntenek. A továbbiakban kérelmezi a vállalat az illetékes cégbíróságnál az eljárás lefolytatását. A bíróság ezzel együtt kinevez egy úgynevezett restrukturálási biztost („*Reorganisationsprüfer*”), melynek a költségeit a vállalkozónak kell megelőlegeznie (URG 5. §).

A vállalatnak az URG 5. § (2) bekezdése alapján hatvan napon belül ki kell dolgoznia egy restrukturálási tervet („*Reorganisationsplan*”), amit a restrukturálási biztos ellenőriz. A restrukturálási tervnek különösen a restrukturálás szükségének okait, valamint a gazdasági krízis elhárítására tervezett gazdasági intézkedéseket kell bemutatnia. Ezeknek az intézkedéseknek legkésőbb 2 éven belül kell lezárulniuk. A restrukturálási eljárás a restrukturálási biztos szakértői állásfoglalásának leadása után a biztos felmentésével és az eljárás felfüggesztésével végződik (ez abban az esetben történik meg, ha a restrukturálási biztos a restrukturálási tervet sikeresnek tartja). Amennyiben a biztos véleménye alapján a restrukturálási eljárás nem lehetséges, úgy az eljárást leállítják. Az utóbbi eset különösen akkor áll fenn, ha a költségelőleg nem kerül befizetésre, vagy kiderül, hogy egy fizetéseképtelenségi eljárás elindítása szükséges. Minden esetben elmarad a restrukturálási eljárás foganatosításának nyilvánosságra hozatala, mivel egyedül egy ilyen információ is képes lenne az érintett vállalkozót a hitelezők elbizonytalanodása miatt egy még nagyobb válságba vagy akár fizetéseképtelenségbe taszítani.

Az URG két említésre méltó szabályozást tartalmaz, amely a restrukturálási eljárás elindítását céloz ösztönözni. Pozitív szempontként említhető, hogy az áthidalási,- és

⁵⁵ BGBl I 1997/114.

⁵⁶ BGBl I 2003/92.

restrukturálási intézkedések, amelyek egy restrukturálási tervvel kapcsolatban kerülnek rögzítésre, egy későbbi fizetésképtelenségi eljárásban nem megtámadhatók, illetve hogy ezek az intézkedések az EKEG (lásd a későbbiekben) alkalmazási köréből kivételt képeznek.

A restrukturálási eljárás másik fő mozgatórugója az ügyvezető objektív felelősségre vonhatósága abban az esetben, ha az – akár önhibáján kívül is – elmulasztja a restrukturálási eljárás elindítását. Ez a felelősség – hogy egy D & O biztosítás keretén belül is költséget kímélően biztosítható legyen – 100.000 euróra korlátozódik. Az ügyvezető felelőssége áthárul a tagsági gyűlés vagy felügyelőbizottság érintett tagjaira, ha azok a szavazati jogukkal a restrukturálási eljárási kérelmet a cégbíróságnál megakadályozzák.

A törvényben előírt (*de iure*) felelősség nem valósul meg ténylegesen (*de facto*), ha egy adótanácsadói szakvélemény a vállalkozás restrukturálási szükségességét megcáfolja. Továbbá nem áll fenn a fent említett személyek felelősségre vonhatósága az okozatiság hiánya miatt akkor sem, ha bizonyítható, hogy nem a vállalkozás restrukturálásának elmulasztása okozta a vállalkozás későbbi fizetésképtelenségét. Szintén kizárható a felelősség, ha bizonyítást nyer, hogy a vállalkozás a formális restrukturálási eljárást megkerülve, egy rendkívüli audit („*Sonderprüfung*”) keretein belül, és különleges intézkedéseket megtéve a vállalkozás megmentésére törekszik.

Összeségében megállapítható, hogy a gyakorlatban alig kerül alkalmazásra az URG. Ennek oka leginkább a restrukturálási biztos magas honoráriuma és a restrukturálási terv előállításának rendkívül magas költsége, valamint a vállalkozó félelme, hogy a reorganizációs terv végrehajtásáról – akármilyen okból kifolyólag – harmadik fél is tudomást szerez. Nem utolsó sorban a számos kibúvó az ügyvezető felelősségre vonása alól is csorbítja a restrukturálási eljárások vonzerejét.

13.2. A saját tőkét pótló kölcsön („Eigenkapitalersatzendes Gesellschafterdarlehen”)

A fizetésképtelenségi osztályok eltörlése oda vezetett, hogy azok a társasági tagok, akik a tőkéjüket kölcsön formájában juttatták a társaságba, egy fizetésképtelenségi eljárás esetén, mint általános hitelezők a tőkéjük egy részét visszakapták. Azok a tagok, akik ezzel ellentétben tőkéjüket betétként forgatták a társaságba, egy fizetésképtelenségi eljárás során üres kézzel távoztak.

Ennek az egyenlőtlenségnek a kiküszöbölésére és egy célszerű eredmény elérése érdekében a jogalkotó az EKEG keretein belül rendelkezett arról, hogy a cégnek egy gazdasági krízishelyzetben a tagok által biztosított kölcsön ugyanúgy kezelendő, mint az egyes tagok által befizetett saját tőke. Ebben az esetben a fizetésképtelenségi eljárás során a tagnak nem kerül visszafizetésre a vállalkozásnak nyújtott kölcsön/pénz, és a nem jogszerűen visszaszerzett tőkét az adott tagnak vissza kell fizetnie a csódtömegbe.

A gazdasági krízis fogalmának meghatározásánál az EKEG 2. §-a egyrészt az URG-ben rögzített fogalomból indul ki (8 % alá esik a saját tőke aránya, a vállalkozó

tartozásának törlesztésére fennálló fiktív időtartam több mint 15 évet tesz ki – kivéve, ha hiányzik a reorganizációs igény). A válság fogalmát az is kimeríti (*argumentum a minori ad maius*), ha a vállalkozó fizetéseképtelen vagy túladósodik.

Az URG-vel ellentétben, az EKEG rendelkezései nem minden vállalkozásra irányadók, csupán a tőketársaságokra, a korlátozott felelősséggel rendelkező szövetkezetekre, valamint azokra a személyegyesítő társaságokra, amelyek nem rendelkeznek korlátlan felelősséggel bíró természetes személlyel. Ennek tipikus példája egy GmbH & Co. KG. Továbbá megállapítható, hogy nem minden tag érintett az EKEG által, csak azok, akik az EKEG 5. §-a szerint:

- felülvizsgálat céljából a társaság tagjai
- részesedés nélkül döntő befolyással bírnak; vagy
- legalább egy 25%-os tőkerészesedéssel rendelkeznek.

Döntő befolyásról különösen akkor beszélhetünk,

- ha a szindikátusi szerződések kötötnek;
- a részes tagok között közeli rokonság áll fenn,
- egy bizalmivagyongkezelő jár el, vagy
- vállalatcsoporthi struktúra áll fenn.

Továbbá az EKEG 3. §-a korlátozza a kölcsön fogalmát. Ez alapján kölcsönről beszélhetünk, ha a kölcsön futamideje nem kevesebb, mint 60 nap (ez alól azonban a hitel láncszerződések (*Kettenkreditverträge*) szintén kivételt képeznek), ha egy áruhitel legalább 6 hónapra szól, ha a hosszabb fizetési határidők az adott üzletágban megszokottak, vagy ha egy válság előtti kölcsön kifizetésének, illetve annak visszafizetésének a határideje eltolódik.

Egy a vállalkozásban használatos tárgy átengedése (például ingatlan vagy termelési eszköz) a vállalkozó válsághelyzete miatt vagy a cég megmentése érdekében, nem kerül szabályozásra az EKEG-ben. Ugyanez érvényes arra az esetre is, ha a kölcsönt szolgáltatás formájában nyújtják – ebben az esetben az EKEG csak a szolgáltatás ellenértékére alkalmazható.

Az EKEG hatásai a kezesség átvállalásán vagy egy tag dologi biztosíték iránti felelősségvállalásán is megjelennek. Ezzel együtt azonban a tagnak nincs lehetősége egy fizetéseképtelenségi eljárás során privilegizált hitelezőként fellépni.

Másrészt az EKEG keretein belül ismeretes egy úgynevezett szanálási privilégium („*Sanierungsprivileg*”) minek értelmében egy – mint ahogy korábban már ismertetésre került –⁵⁷ restrukturálási eljárás során adott kölcsön nem, mint saját tőke pótlását célzó kölcsön nyilvánul meg. Ez hasonlóképpen viszonyul egy újonnan belépő tag tőkájéhez, aki ezt a vállalkozás talpra állításához nyújtja.

Az EKEG úgy rendelkezik, hogy a tag egy saját tőke pótlását célzó kölcsönt nem követelhet vissza egészen addig, amíg a társaság gazdaságilag talpra nem áll. Továbbá egy elfogadott csődegyezség teljesítése alatt az adott tag nem kaphat vissza több

⁵⁷ Vö. 131. pont.

pénzt, mint a többi hitelező. Amennyiben a tag a fizetésképtelenségi eljárás megkezdését megelőző öt éven belül ki tudja eszközölni, hogy számára az általa adott kölcsön visszafizetésre kerüljön vagy a kölcsön ellenében biztosítékot nyújtson, úgy ez kölcsön visszafizetendő, valamint a biztosítékot is figyelembe kell venni. A határidőn túlmenően az ilyenfajtakölcsön nem tekinthető már saját tőkét pótló kölcsönnek, így az visszafizetendő, vagy egy esetleges fizetésképtelenségi eljárás során követelésként érvényesíthető.

14. Értékelés/Következtetések

Összefoglalva és értékelve a fent említetteket az osztrák fizetésképtelenségi joggal kapcsolatban – összehasonlítva a magyar fizetésképtelenségi joggal – a lenti következtetéseket lehet levonni:

A témát illetően megállapítható, hogy az osztrák jogalkotó azon fáradozik, hogy a fizetésképtelenség jogrendszerét az adós szemszögéből pozitívan, de legalább semlegesen fogalmazza meg. Ennek van igazolható pozitív hatása. Az osztrák fizetésképtelenségi jog alapján véve működőképes, és a hitelezők követeléseinek csupán kismértékű kielégítése nem a törvényben foglalt rendelkezésekre vezethetők vissza. Ez sokkal inkább annak tudható be, hogy az adós cégen belüli belső ellenőrző rendszere alkalmatlan volt arra, hogy felhívja az adós figyelmét az esetleges cégen belüli, gazdasági krízishelyzetekre. Előfordulhat az is, hogy a belső rendszer jól működött, csak ezt az adós pszichológiai okokból kifolyólag egyszerűen nem akarta tudomásul venni, hogy vállalkozása – akármilyen okból kifolyólag – megbukott.⁵⁸

Az URG, mint már fent is említettük⁵⁹ túlmutat egy általános felelősségre vonáson, aminek következtében az ügyvezető nem csak akkor vonható felelősségre, ha későn nyújt be egy a fizetésképtelenségi eljárás elindítását célzó kérelmet, hanem akkor is, ha bármiféle intézkedéssel a hitelezői érdekeket sérti („*wrongful trading*”). Az URG-ben többnyire gazdasági mutatókkal és értékekkel próbálják a vállalkozási krízishelyzetet definiálni. Ez segítség lehet az adósoknak a saját kötelességeik betartásában, így még idő előtt kimentethetik magukat egy esetleges felelősségre vonás alól. Az URG ugyanakkor követi az nemzetközi trendet, valamint megfelel a „*London Approach*”⁶⁰-nak is, amelynek értelmében a fizetésképtelenségi eljárás megindítása előtt az adósnak lehetőséget kell adni a vállalkozásának restrukturálására.

⁵⁸ 2010-ig a fizetésképtelenségi eljárás iránt benyújtott kérelmek 75 %-a későn érkezett be az illetékes szervekhez. Itt kell megjegyezni, hogy minden olyan eljárási kérelem, amelyet nem az adós adott be, késeinek számított. V.ö. Steiger, Die Haftung des GmbH-Geschäftsführers für Insolvenzverschleppung (2018), szakdolgozat a Fachhochschule Burgenland intézményében, 64 kk.

⁵⁹ Ld 13.1. pont.

⁶⁰ V.ö. Vecsey, Restrukturierung und Insolvenz in Ungarn im Lichte des Richtlinienvorschlags über präventive Restrukturierungsmaßnahmen in Winner/Cierpial-Magnor (Hrsg), Sanierung, Reorganisation, Insolvenz (2018) 231 k.

Az osztrák fizetésképtelenségi eljárás összességében egységesnek és átláthatónak mondható. Ezt igazolja, hogy mind a csődeljárásnál, mind a felszámolási eljárásnál azonosak a törvényi tényállás elemei. Ez a jogi helyzet képes egyrészt egy arányos, folyamatos átmenet biztosítani arra az esetre, ha egy még a felszámolási eljárás előtt, az adós önrendelkezésével elindított csődeljárásból egy a csődbiztos által felügyelt csődeljárás lesz, másrészt hogy a csődeljárásnál a fenti két forma között könnyedén lehet váltani. Harmadrészt ez a rendszer egy egyszerű átmenetet biztosít a csődeljárás és a felszámolási eljárás között a csődeljárás sikertelensége esetén.

Észszerűnek tűnik továbbá a csődeljárás további felosztása aszerint, hogy az eljárás az adós felügyelete, vagy egy csődbiztos felügyelete alatt folyik-e majd. Ideális esetben ugyanis egy vállalkozó, aki a cége krízishelyzetét időben felismeri, a hitelezőinek egy viszonylag kedvező kielégítési kvótát tud nyújtani, így nem szükséges egy csődbiztos bekapcsolása az eljárásba. Ugyanakkor abban az esetben, ha a cég felett csak később indul el egy fizetésképtelenségi eljárás, és a cég még egy csődeljárás keretén belül megmenthető, úgy a kritikus hitelezők érdekében célszerűbb ezt a csődeljárást egy csődbiztos felügyelete alatt lefolytatni. Természetesen ahhoz, hogy a csődeljárás csődbiztos felügyelete nélkül is végebe mehessen, további törvényi tényállási elem fennállása szükséges. Az egyik ilyen, hogy legalább egy 30 %-os kielégítési kvótát kell az adósnak a csődegyezségben felajánlani, így is biztosítva az osztálytalan fizetésképtelenségi eljárárs fennmaradását.⁶¹

Ausztriában, a gyakorlatban egy követelés fennállásának esetén a fizetésképtelenségi eljárás elindítása és egy fizetési meghagyás indítványozása nem zárja ki egymást. Ennek oka többek között abban rejlik, hogy a fizetésképtelenségi eljárást kérvényező hitelezőnek a fizetésképtelenségi eljárás költsége mellett még a 4.000 eurós bírósági költségelőleget is meg kell előlegeznie.⁶² Emiatt az esetek többségében sokkal vonzóbb egy hitelező számára a követeléseit elsősorban egy fizetési meghagyás formájában érvényesíttetni.

A fizetésképtelenségi bíróságok által vezetett adattár („*Insolvenzdatei*”)⁶³ több mint egy egyszerű cégközlöny, hiszen itt minden egyes folyamatban lévő fizetésképtelenségi eljárás állása naprakészen megtekinthető. Így van az állandó jogbiztonság és áttekinthetőség az érintett hitelezőknek biztosítva.

A Bérgarancia Alap⁶⁴ osztrák megfelelője gondoskodik az egyrészt egy fizetésképtelen vállalat, másrészt a fizetésképtelen cégnek dolgozó munkavállalók érdekeinek kiegyenlítéséről (Minden cégnek havonta a munkavállalóinak kifizetett bér 0,35 %-át kell ebbe az alapba befizetnie). Ez a Bérgarancia Alap teszi lehetővé a későbbiekben egy fizetésképtelen cég fizetésképtelenségi eljárásának lebonyolítását.

Az osztrák fizetésképtelenségi eljárás nem csak az adósnak kedvez, hanem nagy hangsúlyt fektet a hitelezők érdekeinek figyelembevételére is. Ebben az összefüggés-

⁶¹ V.ö. 11.6. pont.

⁶² Ld. 3.2.4. pont.

⁶³ V.ö. 3.3. pont.

⁶⁴ Ld. 5.2.3. pont.

ben az EKEG szabályozásai példa értékűek, amiben említésre kerül, hogy egy társasági tag által folyósított kölcsön csak akkor tekinthető saját tőkének, ha a társaság a kölcsönt egy esetleges gazdasági krízis áthidalásához kapja.⁶⁵

Továbbá említésre méltó az a tény is, hogy a későn bejelentett követeléseket (egy bizonyos, viszonylag kedvező összeg fejében) egy jövőbeni vagyonfelosztás során ugyanígy kezelik, mint az összes többi követelést. Ebből következik, hogy egy követelés határidőn túli bejelentése semmiképp sem jelenti azt, hogy ezt a követelés a többi, időben bejelentett követeléshez képest rangban hátrébb helyezkedne el, vagy esetleg a kései követelésbejelentés jogvesztéssel járna.

Az osztrák jog egy másik jellemzője, hogy eltekintve a hitelbiztosítókkal, valamint privilegizált követeléssel rendelkező hitelezőktől, nincsen semmiféle különbség az egyes hitelezői követelések között (osztály nélküli hitelezők). Mindezeknek köszönhetően összességében mind a gazdasági helyzet, mind az osztrák fizetésképtelenségi eljárás pozitív értékelésnek örvend a külföldi vállalkozók és hitelezők szemszögéből. (A teljesség érdekében itt meg kell jegyezni, hogy az állami járulékok, mint adók, társadalombiztosítási járulékok ugyan nem privilegizált követelések, de a hatályos idevágó adójogi szabályozások alapján a vezető tisztségviselő személyesen felel ezeknek a járulékoknak a megtérítéséért).

Rövidítések és idegen szavak jegyzéke

<i>Abschlagsverteilung</i>	részletekben történő felosztás
<i>Abschöpfungsverfahren</i>	Lefölözési Eljárás
<i>Absonderungsrecht</i>	külön kielégítési jog
ABGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (osztrák Polgári Törvénykönyv)
<i>Anmeldungsverzeichnis</i>	bejelentési jegyzék
<i>Aufrechnung im Insolvenzverfahren</i>	beszámítás a fizetésképtelenségi jogban
<i>Aussonderungsrecht</i>	vagyon elkülönítési jog
<i>Berichtstagsatzung</i>	Összegző Tárgyalás
<i>Dauerschuldverhältnis</i>	tartós kötelelem
<i>Eigenkapital ersetzendes Gesellschafterdarlehen</i>	saját tőkét pótló kölcsön
EKEG	Eigenkapitalersatz-Gesetz (Törvény a Saját Tőke Pótlásáról)
<i>Eigentumsvorbehalt</i>	tulajdonjog fenntartás
<i>Eigenmittelquote</i>	Saját-tőke arány
<i>Entschuldung</i>	adósságmentesítés
<i>Feststellungsprozess</i>	megállapítás iránti per
<i>Fortbestandsprognose</i>	prognózis a cég fennmaradásáról

⁶⁵ Ld. 13.2.

<i>Gleichbehandlungsgrundsatz</i>	egyenlő bánásmód elve
<i>gerichtliche Verwertung</i>	vagyontárgy bírósági úton történő értékesítése
<i>Gläubigerausschuss</i>	hitelezői bizottság
<i>Gläubigerversammlung</i>	hitelezői közgyűlés
<i>Heimarbeiter</i>	bedolgozó
<i>Insolvenz-Entgelt-Fonds</i>	Bérgarancia Alap
<i>Insolvenzdatei</i>	Fizetéseképtelenségi Adattár
<i>Insolvenzdekret</i>	Fizetéseképtelenségi Hirdetmény
<i>Insolvenzforderung</i>	hitelezői követelés
<i>Insolvenzgericht</i>	Fizetéseképtelenségi Bíróság
<i>Insolvenzmasse</i>	csődtömeg / fizetéseképtelen cég vagyona
IO	Insolvenzordnung (A Fizetéseképtelenség rendjéről szóló törvény, Szövetségi Közlöny I 114/1997)
<i>Insolvenzverfahren</i>	fizetéseképtelenségi eljárás
<i>Insolvenzverwalter</i>	fizetéseképtelenségi biztos
<i>Kettenkreditverträge</i>	hitelláncszerződések
<i>klassenlose Insolvenz</i>	osztályok nélküli fizetéseképtelenségi eljárás
<i>Konkursverfahren</i>	felszámolási eljárás
<i>Kostendeckung</i>	fedezet
<i>Masseforderung</i>	privilegizált hitelezői követelés
<i>Massegläubiger</i>	privilegizált hitelezők
<i>Masseverwalter</i>	felszámolóbiztos
MRG	Mietrechtsgesetz (Az osztrák bérleti jogról szóló törvény)
<i>Nachtragsverteilung</i>	utólagos vagyonfelosztás
<i>Naturalobligation</i>	csonka kötelelem (naturalis obligatio)
<i>Prozess- und Exekutionssperre</i>	peres- és végrehajtási eljárások félbeszakadása
<i>Prüfungsprozess</i>	Vizsgálati Eljárás
<i>Prüfungstagsatzung</i>	Vizsgáló Tárgyalás
<i>quasi-dingliche Anwartschaft</i>	kvázi-dologi váromány
<i>Rekurs</i>	kifogás
<i>Reorganisationsplan</i>	restrukturálási terv
<i>Reorganisationsprüfer</i>	restrukturálási biztos
<i>Reorganisationsverfahren</i>	restrukturálási eljárás
<i>Sanierungsplan</i>	csődegyezség
<i>Sanierungsplantaagsatzung</i>	egyezségi tárgyalás
<i>Sanierungsprivileg</i>	szanálási privilégium
<i>Sanierungsverfahren</i>	csődeljárás
<i>Sanierungsverwalter</i>	csődbiztos
<i>Schlussverteilung</i>	végleges felosztás
<i>Schuldenregulierungsverfahren</i>	adósságrendezési eljárás
<i>Sicherungseigentum</i>	biztosítéki célú tulajdon
<i>Sonderprüfung</i>	rendkívüli audit
<i>Terminsverlust</i>	követelések azonnali esedékessége

<i>Treuhänder</i>	vagyongazdálkodó
<i>unentgeltliche Verfügungen</i>	díjmentes rendelkezés
<i>ungerechtfertigte Bereicherung</i>	jogalap nélküli gazdagodás
<i>Universalitätsgrundsatz</i>	egyetemesség elve
<i>Unternehmensgesamtveräußerung</i>	cégvagyon együttes értékesítése
<i>Unternehmenspacht</i>	vállalkozás haszonbérbeadása
<i>Untersuchungsgrundsatz</i>	nyomozati elv
URG	Unternehmensreorganisationsgesetz (Törvény a vállalkozások restrukturálásáról)
Überschuldung	túladósodás
<i>Vermögensverschleuderung</i>	vagyontelkieladás
<i>Wechsel</i>	váltótűzlet
<i>Zahlungsplan</i>	fizetési egyezség
<i>Zahlungsunfähigkeit</i>	fizetéseképtelenség
<i>Zielschuldverhältnis</i>	eredménykötelelem

dr. Vecsey Marc¹

Rechtsanwalt (Bécs), európai közösségi jogász (Budapest)

Választottbíró

tudományos munkatárs – Wirtschaftsuniversität Wien

Anfechtungstatbestände wegen inäquivalenter Geschäfte (Gläubigeranfechtung)

1. Allgemeines

Im deutschsprachigen Raum ist insbesondere das Rechtsinstitut der Gläubigeranfechtung (*actio Pauliana*) zur Anfechtung inäquivalenter Verträge einschlägig.² Es kann in der Regel angewendet werden, wenn der Schuldner durch Abschluss eines Rechtsgeschäfts mit einem Dritten seinen Haftungsfonds gegenüber seinem Gläubiger schmälert. Oft wird innerhalb der Gläubigeranfechtung zwischen den Tatbeständen der Absichtsanfechtung, Vermögensverschleuderungsanfechtung und Schenkungsanfechtung unterschieden.

Es gibt mehrere Rechtsinstitute, welche in Ungarn der Gläubigeranfechtung (*hitelvezői szerződésmeztámadás*) gleichkommen: zunächst die zivilrechtliche, sogenannte relative Vertragsunwirksamkeit (*szerződés relatív/ viszonylagos hatálytalansága*; § 6:120 des V. Gesetzes aus 2013 über das Bürgerliche Gesetzbuch, kurz zitiert: BGB) und ihr insolvenzrechtliches Pendant, die Absichtsanfechtung (§ 40 Absatz (1) lit a) des XLIX. Gesetzes aus 1991 über das Vergleichsverfahren und das Konkursverfahren, kurz zitiert: KonkursG). Die zivilrechtlichen Institute der Verkürzung über die Hälfte (*laesio enormis*; § 6:98 BGB) und der Schenkungsanfechtung (§ 6:237 BGB) entsprechen der insolvenzrechtlichen Schenkungs- und Vermögensverschleuderungsanfechtung (§ 40 Absatz (1) lit b) KonkursG). Ein dritter Tatbestand, welcher in Ungarn oft in Zusammenhang mit der Gläubigeranfechtung genannt wird (§ 40 Absatz (1) lit c) KonkursG), ist funktional dem Eigenkapitalersatzrecht zuzuordnen und hier nicht erörtert. Mit dem vierten, seit 1.7.2017 eingeführten Tatbestand soll das Ausspielen von Gläubigern durch Gewährung von Sicherheiten an dritte Schuldner bekämpft werden (§ 40 Absatz (1) lit d) KonkursG – Besicherungsanfechtung). Diesem Rechtsinstitut entspricht (im weiteren Sinn) das zivilrechtliche Rechtsmissbrauchsverbot (§ 1:5 BGB),

¹ Dr. Marc Vecsey ist Rechtsanwalt in Wien (Gálffy & Vecsey Rechtsanwälte Partnerschaft), europäischer Rechtsanwalt in Budapest (Gálffy & Vecsey Ügyvédi Társulás), Landesreferent für ungarisches Recht an der Wirtschaftsuniversität Wien, Schiedsrichter des Schiedsgerichts der Handels- und Industriekammer Ungarns (MKIK) sowie Lektor für ungarisches Recht an der Fachhochschule Burgenland. Sein Forschungs- und Tätigkeitsschwerpunkt ist das österreichische und ungarische Vertrags- und Gesellschaftsrecht.

² Vergleiche für Deutschland: §§ 1 ff Anfechtungsgesetz (Deutschland), §§ 129 ff Insolvenzordnung (Deutschland); für Österreich: §§ 27 ff Insolvenzordnung (Österreich).

auf das hier nicht näher eingegangen werden kann. Der Begriff „Anfechtung eines haftungsfondsverringerrnden Vertrags“ (*fedezetelvonó szerződés megtámadása*) wird in der ungarischen Literatur als Überbegriff oder als Ausdruck des jeweils gemeinten Rechtsinstituts verwendet.

2. Die zivilrechtliche Gläubigeranfechtung (relative Vertragsunwirksamkeit)

Die relative Vertragsunwirksamkeit ist im allgemeinen vertragsrechtlichen Teil des BGB positiviert (§ 6:120 BGB). Sie ist festzustellen, wenn ein unentgeltliches Rechtsgeschäft vorliegt oder wenn bei einem synallagmatischen Vertrag ein unredlicher Dritter mit dem Schuldner einen Vertrag abschließt, aufgrund dessen es dem Gläubiger ganz oder teilweise verunmöglicht wird, seine Forderungen zu befriedigen. Dies ist der Fall, wenn sich dadurch die Bilanz des Schuldners verschlechtert. Nach herrschender Ansicht³ gilt dies auch, wenn die Verbindlichkeit mittels Aufrechnung (*beszámitás*; §§ 6:49 und 6:52 BGB) beglichen wird.

Es ist fraglich, ob der Gläubiger den Schuldner zuerst klagen und dann (erfolglose) Exekution in sein Vermögen führen muss, ehe er sich mit § 6:120 BGB an den Dritten wenden kann. Nach herrschender Ansicht wird dem Kläger dieser Weg jedenfalls nicht zugemutet, wenn offensichtlich ist, dass sich der Gläubiger nicht (gänzlich) aus dem allgemeinen Haftungsfonds des Schuldners befriedigen kann; in ständiger Rechtsprechung hat es sich als zulässig erwiesen, den Schuldner zusammen mit dem Dritten in Streitgenossenschaft zu klagen.⁴ Dies ist meines Erachtens sinngemäß auch auf Gesellschaften anzuwenden, die Verbindlichkeiten haben und insolvent sind.

Als Rechtsfolge dieser Gläubigeranfechtung wird der Vertrag des Schuldners mit dem Dritten im Verhältnis zum Gläubiger (relativ) unwirksam. Der Gläubiger kann in weiterer Folge seine Forderung so befriedigen, als ob keine vertragliche Vermögensverschiebung zwischen Schuldner und Drittem erfolgt wäre; der Dritte muss dies dulden, hat aber gegebenenfalls Ersatzansprüche gegenüber seinem Vertragspartner. Der Gläubiger ist jedoch nicht berechtigt, auf vertragsfremde Vermögenswerte des Dritten zu greifen.⁵ Wie gleich dargestellt wird, ist in der Insolvenz der Schuldnerin (Gesellschaft) diese relative Wirkung der Anfechtung seit der Einführung von § 40 Absatz (1a) KonkursG meines Erachtens im Interesse der übrigen Gläubiger in Zweifel zu ziehen. § 6:120 BGB ist eine mächtige Unterstützung

³ Osztoivits in Osztoivits (Hg), A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jog-szabályok nagykommentárja III [Großkommentar des V. Gesetzes aus dem Jahr 2013 über das bürgerliche Gesetzbuch und der damit verbundenen Rechtsvorschriften] (2014), kurz zitiert: Osztoivits in Osztoivits, Großkommentar III, 123 ff.

⁴ Vékás in Vékás/Gárdos (Hg), Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz II [Kommentar zum BGB], (2014), kurz zitiert: Vékás in Vékás/Gárdos, Kommentar zum BGB; Wellmann in Petrik (Hg), Polgári jog I.-IV. – új Ptk – Kommentár a gyakorlat számára [Bürgerliches Recht I.-IV. – neues BGB – Praxiskommentar], kurz zitiert: Wellmann in Petrik, Praxiskommentar, am Ende.

⁵ Vékás in Vékás/Gárdos, Kommentar zum BGB, 1498 ff.

des Rechtsschutz suchenden Gläubigers – darin wird nämlich für gewisse Fälle eine Umkehr der Beweislast der Bösgläubigkeit des Dritten und der Unentgeltlichkeit des Rechtsgeschäfts normiert. In diesem Sinne ist widerlegliche Bösgläubigkeit insbesondere dann anzunehmen, wenn der Dritte ein Angehöriger,⁶ ein Tochter- beziehungsweise Schwesterunternehmen,⁷ ein Gesellschafter, ein leitender Repräsentant oder ein Angehöriger des leitenden Repräsentanten des Schuldners ist.

Die Gläubigeranfechtung gewährt ein Anfechtungsrecht, welches innerhalb eines Jahres ab Vertragsabschluss (unter Berücksichtigung etwaiger Fristhemmungs- und Unterbrechungsgründe) geltend gemacht werden kann (§ 6:89 Absatz (3) BGB). Der Gläubiger sowie jede andere Partei, die ein rechtliches Interesse daran nachweist, ist nach § 6:89 Absatz (2) BGB zur Anfechtung legitimiert. Das Schrifttum schweigt darüber, ob auch Gläubiger der verkürzten Partei darunter subsumiert werden dürfen. Gesellschafter der verkürzten Partei sind nicht klageberechtigt.⁸

3. Die insolvenzrechtliche Gläubigeranfechtung (Absichtsanfechtung)

§ 40 KonkursG bildet den Kern der insolvenzrechtlichen Gläubigeranfechtung. Sowohl für die Absichtsanfechtung als auch für die Verschleuderungsanfechtung wird mit Absatz (3) eine Beweislastumkehr aufgestellt: Es ist widerleglich anzunehmen, dass Verträge mit nahestehenden Personen unentgeltlich waren und dass beide Parteien zum Zeitpunkt des Vertragsabschlusses bösgläubig waren. Als nahestehende Personen werden insbesondere Gesellschaften angesehen, die nach § 8:2 BGB unter dem Einfluss der insolventen Gesellschaft stehen; Gesellschafter der insolventen Gesellschaft; ihre Geschäftsführer und deren nahe Angehörige; schließlich auch Schwestergesellschaften, selbst wenn sie nicht direkt mit einander verflochten sind. Nahe Angehörige der Gesellschafter sind von der Beweislastumkehr nicht umfasst.

Mit der Einführung von § 40 Absatz (1a) S 1 KonkursG hat der Gesetzgeber klargestellt, dass auch auf diese Anfechtung die Parallelbestimmungen des BGB anwendbar sind. Darüber hinaus wird durch § 40 Absatz (1a) S 2 KonkursG normiert,

⁶ Dieser Personenkreis ist gemäß § 8:1 Absatz (1) Z 2 BGB sehr breit angelegt. Angehörige sind daher Ehepartner, eingetragene Lebenspartner, Lebensgefährten, Verlobte, Verwandte in gerader Linie, Adoptiv-, Stief- und Pflegekinder, Adoptiv-, Stief- und Pflegeeltern sowie Geschwister, Geschwister des Ehepartners beziehungsweise des eingetragenen Lebenspartners sowie Ehepartner beziehungsweise eingetragene Lebenspartner der Geschwister.

⁷ Der damit in Zusammenhang stehende Beherrschungsbegriff (§ 8:2 BGB) ist ebenfalls äußerst weitreichend. Demzufolge liegt Beherrschung bei überhäufigem Stimmrecht oder entscheidendem Einfluss [*meghatározó befolyás*] einer natürlichen oder juristischen Person vor. Entscheidender Einfluss liegt vor, wenn der Gesellschafter (Aktionär) auf direkte oder indirekte Weise zur Bestellung beziehungsweise Abberufung der Mehrzahl der leitenden Repräsentanten *und* Aufsichtsratsmitglieder berechtigt ist *oder* das überhäufige Stimmrecht durch Syndikatsverträge erzielt wird.

Nach der Formulierung von § 6:120 Absatz (2) BGB ist kein direkter mehrheitlicher Einfluss erforderlich; es genügt das beschriebene Naheverhältnis der natürlichen beziehungsweise juristischen Personen.

⁸ BH 1997/124.

dass nach Maßgabe von §§ 6:110 ff BGB *restitutio in integrum* begehrt werden kann.⁹ Damit entfalten die verschiedenen insolvenzrechtlichen Anfechtungen im Gegensatz zur zivilrechtlichen Gläubigeranfechtung nicht bloß relative Wirkung gegenüber der anfechtenden Person, sondern absolute Wirkung gegenüber allen Gläubigern.

Die Absichtsanfechtung (§ 40 Absatz (1) lit a) KonkursG) hat drei Tatbestandsmerkmale:

- Das Rechtsgeschäft muss die Verringerung des Vermögens der Gesellschaft bewirken (i);
- Die Gesellschaft muss in der Absicht handeln, Gläubiger „auszuspielen“ (*kijátszani*) (ii); und
- ihr Vertragspartner muss diesbezüglich zumindest grob fahrlässig bösgläubig sein (iii).

Das Schrifttum gibt keine Antwort darauf, worin die Verringerung des Vermögens der Gesellschaft (i) bestehen kann. Zweifelsohne fallen alle Geschäfte darunter, bei denen sich die Bilanz der insolventen Gesellschaft verändert. Der Unterschied zu § 40 Absatz (1) lit b) KonkursG (Anfechtung wegen Vermögensverschleuderung) liegt darin, dass hierbei das Austauschverhältnis in einem nicht so krassen Missverhältnis stehen muss; immerhin sind für die Absichtsanfechtung auch subjektive Tatbestandselemente der Vertragsparteien (Absicht, Bösgläubigkeit) erforderlich.¹⁰ Fraglich ist jedoch, ob auch bereits eine marktübliche Versilberung von Gesellschaftswerten eine Vermögensverringerung darstellen kann. Dies ist meines Erachtens zu bejahen (*arg „ausspielen“*), wenn dadurch andere Personen effektiv in eine nachteiligere Lage versetzt werden. Man denke hier an die Aufrechnung mit Gegenforderungen¹¹ oder an Sachverhalte, in denen ein anderer Gläubiger der Gesellschaft bevorteilt wird. Auch in letzterem Fall wird die Abgrenzung zu § 40 Absatz (1) lit c) KonkursG im starken subjektiven Tatbestandsmerkmal der Absichtsanfechtung zu finden sein.

Es bereitet Schwierigkeiten, festzustellen, ob für das Ausspielen Absicht oder bloß Vorsatz der Gesellschaft beziehungsweise ihrer Geschäftsführung (ii) erforderlich ist. Der Wortlaut des Gesetzes spricht für bloßen Vorsatz, welcher zwischen nahestehenden Vertragsparteien gesetzlich zu vermuten ist (§ 40 Absatz (3) KonkursG). Teil der Lehre fordern jedoch Absicht.¹² Da dieses subjektive Tatbestandsmerkmal nicht von der genannten Beweislastumkehr miterfasst ist, müsste die klagende Partei beweisen, dass die Gesellschaft absichtlich, also mit dem Willen zur Gläubigerschädigung gehandelt hat.

⁹ Bis dahin war diese Auffassung umstritten, wurde aber von der Rechtsprechung bejaht: Csóke/E.Fodorné Letter/Juhász, A Csódtörvény magyarázata [Kommentar des Konkursgesetzes] 2009, kurz zitiert: Csóke et mult, KonkursG, 434 ff; Kiss/Sándor, 327 f; Kemenes, A szerződés megtámadása a Cstv 40. §-a alapján [Die Vertragsanfechtung aufgrund § 40 KonkursG], in Cégbírók 1999/8, 3 ff.

¹⁰ Dies gilt sinngemäß auch für die Anfechtung wegen § 6:98 Absatz (1) und § 6:120 BGB.

¹¹ Sinngemäß Osztovits in Osztovits, Großkommentar III, 123 ff.

¹² Csóke et mult, KonkursG, 437.

Für die Absichtsanfechtung ist zumindest grob fahrlässige Bösgläubigkeit (iii) erforderlich. Wie bereits weiter oben ausgeführt wurde, ist diese Bösgläubigkeit des Vertragspartners der insolventen Gesellschaft anzunehmen, wenn er ihr nahe steht.

Kiss/Sándor vertreten die Meinung, dass mit § 40 Absatz (1) lit a) KonkursG alle Verträge insolvenzrechtlich angefochten werden können, die sittenwidrig (nunmehr § 6:96 BGB) sind.¹³ Dieser Auffassung ist meines Erachtens nicht zuzustimmen: Zunächst lässt der Wortlaut der Absichtsanfechtung so eine extensive Anwendung nicht zu. Freilich können jedoch sittenwidrige Verträge unter Umständen auch den Tatbestand von § 40 Absatz (1) lit a) KonkursG erfüllen, wie dies in BH 2000/24 der Fall war. Ferner normiert § 6:88 BGB, dass sittenwidrige Verträge unwirksam sind, dass sie auch durch Zeitablauf (Verjährung) nicht geheilt werden können, dass sie von Amts wegen zu beachten sind. Laut Rechtsprechung steht jedem, also auch dem Gläubiger der insolventen Gesellschaft, eine Klage auf Feststellung der Sittenwidrigkeit eines Vertrages zu, wenn er ein rechtliches Interesse nachweisen kann.¹⁴ Somit besteht meines Erachtens gar kein rechtliches Bedürfnis, die Absichtsanfechtung mit dem Sittenwidrigkeitsthema zu überfrachten.

Es ist auch jene Auffassung von *Kiss/Sándor* abzulehnen, welcher zufolge die Absichtsanfechtung zur Auflösung von Scheinverträgen taugt.¹⁵ Denn absolute Scheinverträge sind nichtige Verträge, weil die Parteien keinen Vertragsbindungswillen hatten (§ 6:92 Absatz (2) BGB). Für nichtige Verträge gilt – wie vorhin dargelegt wurde – § 6:88 BGB. Bei einem verdeckten Geschäft (relativer Scheinvertrag) ist jener Vertrag an § 40 Absatz (1) lit a) KonkursG zu messen, den die Parteien tatsächlich abschließen wollten.

§ 40 Absatz (1) lit a) KonkursG ist auch in Zusammenhang mit dem Eigenkapitalrecht von Bedeutung; Diese Bestimmung eröffnet oft auch die Haftung der (faktischen) Geschäftsführer aufgrund von *wrongful trading*, da sie offensichtlich nicht die Interessen der Gesellschaftsgläubiger im Auge hatten.

§ 40 KonkursG ist ab Eröffnung des Konkursverfahrens anwendbar. Gläubiger – beziehungsweise in ihrer Vertretung: der Konkursverwalter – sind berechtigt, innerhalb von 120 Tagen ab Kenntnis der Eröffnung des Konkurses, längstens jedoch innerhalb von einem Jahr ab Konkurseröffnung diesen Anspruch gerichtlich geltend zu machen (§ 40 Absatz (1) KonkursG).¹⁶ Trotz Verstreichens dieser 120-tägigen Frist kann der Gläubiger innerhalb von 15 Tagen ab Kenntnis eines anfechtbaren Rechtsgeschäfts Klage einreichen, sofern die einjährige absolute Frist noch nicht verstrichen ist.¹⁷ Die beschriebenen Fristen wirken nach § 40 Absatz (5) am Ende KonkursG präklusiv.

¹³ *Kiss/Sándor*, A szerződésnek érvénytelensége [*Die Unwirksamkeit von Verträgen*] (2008), kurz zitiert: *Kiss/Sándor*, 329.

¹⁴ BH 1991/107; 1997/439; BH 2001/335; BH 2004/421.

¹⁵ *Kiss/Sándor*, 329.

¹⁶ *Kiss/Sándor*, 343: Klagt der Gläubiger, ist die insolvente Gesellschaft, die vom Konkursverwalter zu vertreten ist, die beklagte Partei. Klagt der Konkursverwalter für die Gesellschaft, ist der Vertragspartner der Gesellschaft die beklagte Partei.

¹⁷ § 40 Absatz (5) KonkursG mit weiteren Anmerkungen.

Die insolvenzrechtliche Absichtsanfechtung kann sich nur auf Verträge der konkursgegenständlichen Gesellschaft beziehen, die längstens 5 Jahre vor Beantragung der Konkurseröffnung geschlossen wurden (§ 40 Absatz (1) lit a) KonkursG).

4. Die zivilrechtliche Verkürzung über die Hälfte

Die Verkürzung über die Hälfte (*laesio enormis*) ist durch § 6:98 Absatz (1) BGB positiviert.¹⁸ In ihrem Sinne kann ein Vertrag bekämpft werden, wenn objektiver Weise ein Wertunterschied besteht, welcher zum Zeitpunkt des Abschlusses des entgeltlichen Vertrags auffallend hoch war. Lehre und Rechtsprechung bejahen die *laesio enormis* ab einem Wertunterschied von 40% – 50% zum marktüblichen Wert, wobei es auf die gesamten Umstände des Vertragsabschlusses ankommt; mangelnde Entgeltlichkeit ist sinngemäß anzunehmen, wenn die verkürzte Vertragspartei Kenntnis vom marktüblichen Wert der Gegenleistung hatte. Die Verkürzung über die Hälfte gewährt ein Anfechtungsrecht, welches innerhalb eines Jahres ab Vertragsabschluss geltend gemacht werden kann (§ 6:89 BGB). Eine erfolgreiche Anfechtung führt nach § 6:114 Absatz (1) BGB idR¹⁹ zur Ungültigkeit des gesamten Vertrags.

Die verkürzte Partei sowie jede andere Partei, die ein rechtliches Interesse daran nachweist, ist nach § 6:89 Absatz (2) BGB zur Anfechtung legitimiert. Das Schrifttum schweigt darüber, ob auch Gläubiger der verkürzten Partei darunter subsumiert werden dürfen. Gesellschafter der verkürzten Partei sind nicht klageberechtigt²⁰.

5. Die zivilrechtliche Schenkungsanfechtung

Liegt kein entgeltlicher Vertrag vor, da die Parteien (teilweise) Schenkungsabsicht haben, kann § 6:98 BGB nicht angewendet werden. Diesfalls sind die Bestimmungen des Schenkungsrechts (§§ 6:235 ff BGB) einschlägig. Mit Ausnahme der Schenkung von Immobilien ist ein Schenkungsvertrag ein Konsensualvertrag ohne ein besonderes Formerfordernis. Somit kann er auch konkludent geschlossen werden. Der Schenkende wird in Ungarn aber durch § 6:61 Absatz (1) BGB vor übereilter Schenkung geschützt,

¹⁸ Vergleiche in Österreich das Schrifttum zu § 934 ABGB. In Deutschland wurde die *laesio enormis* nicht positiviert. Sie hat ihren Einzug ins deutsche Privatrecht der richterlichen Rechtsfortentwicklung zu verdanken, welche die Verkürzung über die Hälfte als Unterfall der Sittenwidrigkeit (§ 138 Absatz (1) dtBGB) ansieht. Vergleiche Finkenauer, Zur Renaissance der *laesio enormis* beim Kaufvertrag, in: Aderhold/ Grunewald/ Klingberg/ Paefgen (Hg), Festschrift für Harm Peter Westermann zum 70. Geburtstag (2008) 188 ff mit weiteren Anmerkungen.

¹⁹ Die in dieser Bestimmung ebenfalls dargestellte Alternative (partielle Ungültigkeit des Vertrages) würde nämlich voraussetzen, dass sich die verkürzende Vertragspartei in Zusammenhang mit ihrer Hauptleistung auch mit einer niedrigeren Gegenleistung zufrieden gegeben hätte. Diese Annahme scheint allerdings lebensfremd zu sein und der objektiven Interessenlage der verkürzenden Vertragspartei zu widersprechen. Vergleiche Vékás in Vékás (Hg), A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal [Das Bürgerliche Gesetzbuch mit Kommentaren], (2013); kurz zitiert: BGBneu, 582.

²⁰ BH 1997/124.

demzufolge bei der Vertragsauslegung im Zweifel nur dann von einer Schenkung ausgegangen werden darf, wenn dies aus den Umständen des Vertragsabschlusses eindeutig hervorgeht. Außerdem muss sein Schenkungswille nach § 6:8 Absatz (3) BGB ausdrücklich vorliegen.

Mangels Synallagma ist das Interesse der beschenkten Partei nachrangig; der Schenkende kann den Vertrag vor (§ 6:236 BGB) und nach seiner Erfüllung (§ 6:237 BGB) widerrufen, wenn die Voraussetzungen hierfür vorliegen. Näheres s weiter unten.

Die Verweigerung der Erfüllung des Schenkungsvertrages ist zulässig, wenn beim Schenkenden nachweislich beachtliche Umstände aufgetreten sind. Beachtlich ist eine Verschlechterung des Verhältnisses zur beschenkten Person, eine Verschlechterung der eigenen Vermögensverhältnisse, der Wegfall des Motivs der Schenkung sowie alle Tatbestände, welche auch die strengere Schenkungsanfechtung nach Vertragserfüllung rechtfertigen.²¹ Zum Ausgleich der beiden Prinzipien *clausula rebus sic stantibus* und *pacta sunt servanda* gilt stets als Maßstab, dass es objektiver Weise aufgrund der neuen Umstände von der schenkenden Person nicht erwartet werden kann, weiter am Vertrag festzuhalten.²²

Nach Erfüllung der Schenkung wird das Interesse der beschenkten Partei, nicht mit einem Schenkungswiderruf überrascht zu werden und das Geschenk ungestört nutzen zu können, vom Zivilrecht stärker berücksichtigt. In diesem Sinn ist die Rückforderung gewöhnlicher, geringfügiger Geschenke überhaupt ausgeschlossen. Ansonsten sind drei Widerrufstatbestände anerkannt: Schenkungsanfechtung wegen groben Undanks (§ 6:237 Absatz (2) BGB), wegen Motivirrtums (§ 6:237 Absatz (3) BGB) oder wegen wirtschaftlicher Not der schenkenden Person (§ 6:237 Absatz (1) BGB). Angesichts des Forschungsthemas (Konzernhaftung) wird hier nur der letztgenannte Tatbestand näher erörtert.

Die Schenkungsanfechtung wegen wirtschaftlicher Not setzt voraus, dass die schenkende Person in eine derartige Lage geraten ist, dass ihre Existenz davon bedroht ist. Ein kausaler Zusammenhang zwischen der Schenkung und der wirtschaftlichen Not ist allerdings nicht erforderlich. Die Existenzbedrohung darf nicht auf die Frage der Finanzierung von Unterkunft und Verpflegung der schenkenden Person reduziert werden; vielmehr muss auch die Finanzierung von medizinischen oder altersbedingten Sonderbedürfnissen sichergestellt sein. Die wirtschaftliche Not darf nicht bloß vorübergehender Natur sein (Liquiditätsengpass).²³

Das Ausmaß der Rückforderung des Geschenkes ist mit dem Bedarf zur Beseitigung der wirtschaftlichen Notlage gedeckelt. Der Schenkungsvertrag kann überhaupt nicht widerrufen werden, wenn das Geschenk nicht mehr existiert oder wenn seine

²¹ In der Insolvenz hat der Konkursverwalter gem § 47 Absatz (1) KonkursG das Sonderrecht, auch den noch nicht erfüllten Schenkungsvertrag kündigen zu können.

²² *Kisfaludi* in Vékás/Gárdos, Kommentar zum BGB; 1730; *Miskoczi-Bodnár* in Osztoivits, Großkommentar III, 572 f.

²³ BH 1978/ 203; BH 1992/245; BH 1997/211; BH 1999/68 sowie 76. PK.

(teilweise) Rückgabe eine ähnliche wirtschaftliche Not der beschenkten Person verursachen würde. Dabei ist es unerheblich, warum das Geschenk oder Teile davon nicht mehr im Eigentum der beschenkten Partei stehen, solange sie nicht bösgläubig vorgegangen ist; diesfalls würde sie sogar mit ihrem gesamten Vermögen und nicht bloß mit den noch bestehenden Teilen des Geschenkes haften. Der schenkenden Partei steht es somit auch nicht zu, das stellvertretende *commodum* des untergegangenen oder weiter gegebenen Geschenks von der beschenkten Partei heraus zu verlangen²⁴.

Nach § 6:235 BGB ist die Schenkung die unentgeltliche Übereignung einer Sache. Auch Geld ist als Sache anzusehen (§ 5:14 Absatz (2) BGB). Das Eigentumsrecht an Sachen geht regelmäßig aufgrund von Vereinigung oder gutgläubigem entgeltlichen Erwerb (§ 5:39 Absatz (2) BGB) durch Dritte unter. Das Sachenrecht kann daher ein beachtliches Hindernis bei der Rückforderung des Geschenks darstellen.

Nicht nur im deutschen Rechtskreis²⁵ wirft die gemischte Schenkung Fragen auf. Auch in Ungarn liegt eine gemischte Schenkung (*vegyes ajándékozás*) vor, wenn es Wille der Parteien war, einen Teil der Vermögensverschiebung unentgeltlich und einen anderen Teil entgeltlich vorzunehmen. Nach herrschender Meinung²⁶ sind auf den Vertrag die Bestimmungen beider Vertragstypen anzuwenden, wenn eine entsprechende Aufteilung des Vertrages möglich ist; ansonsten (etwa bei einem Geschäftsanteil-Vorkaufsrecht, das nur bei synallagmatischen Verträgen besteht)²⁷ gelten die Bestimmungen jenes Vertragstyps, welcher den Vertrag dominiert.

Auch wenn sich die Bestimmungen und das Schrifttum beider Schenkungsanfechtung fast ausschließlich mit Sachverhalten natürlicher Personen auseinandersetzen, sind ihre Wertungen nach § 3:1 Absatz (3) BGB sinngemäß auch auf eine juristische Person wie etwa eine Kft. oder Rt. anzuwenden.

Die schenkende Person ist wie jede andere Person, die ein rechtliches Interesse daran nachweist, nach § 6:89 Absatz (2) BGB zur Schenkungsanfechtung legitimiert. Das Schrifttum schweigt darüber, ob auch Gläubiger der verkürzten Partei darunter subsumiert werden dürfen. Gesellschafter der verkürzten Partei sind nicht klageberechtigt.²⁸ In der Insolvenz kann sich auch der Konkursverwalter auf § 6:237 Absatz (1) BGB stützen.²⁹ Das Recht zur Anfechtung verjährt nach den allgemeinen Regeln des Verjährungsrechts.

²⁴ Vergleiche den Wortlaut von § 6:237 Absatz (1) und (2) BGB (*arg. „oder den an die Stelle getretenen Wert“*).

²⁵ Exemplarisch für Deutschland: Brox/Walker, *Besonderes Schuldrecht* (2008)³³, kurz zitiert: Brox/Walker 33, 148 f; für Österreich: Welser/Zöhlring-Jud, *Grundriss des Bürgerlichen Rechts II* (2015), 195.

²⁶ Boóc, *Az ajándékozási szerződés néhány kérdése a magyar magánjogban* [Ausgewählte Fragen des Schenkungsrechts im ungarischen Zivilrecht], in *ÁJ* 2005/1, 63 ff; Kisfaludi in Vékás/Gárdos, *Kommentar zum BGB*, 1728.

²⁷ Sinngemäß BH 1994/666.

²⁸ BH 1997/124.

²⁹ § 48 (1) KonkursG; Újlaki/Török in *G.Török*, *Konkurs*, 296.

6. Die insolvenzrechtliche Vermögensverschleuderungsanfechtung

Der Tatbestand von § 40 Absatz (1) lit b) KonkursG umfasst in Hinblick auf Gesellschaften sowohl die Anfechtung wegen Schenkung als auch wegen Vermögensverschleuderung. Im Folgenden wird dieses Rechtsinstitut einheitlich Vermögensverschleuderungsanfechtung genannt.

Die Vermögensverschleuderung kennt drei alternative Untertatbestände:

- das Verschenken von Gesellschaftsvermögen (i);
- die unentgeltliche **Übernahme** von Verpflichtungen (ii); sowie
- den Abschluss von entgeltlichen Verträgen, welche die Gesellschaft auffallend verkürzen (iii).

Die beiden Tatbestände (i) und (ii) untersagen den Abschluss von unentgeltlichen Verträgen zu Lasten der Gesellschaft. Zur Bewertung dessen sind die Erkenntnisse des Schrifttums zur zivilrechtlichen Schenkung (§ 6:235 ff BGB) beachtlich. Der letzte Tatbestand (iii) entspricht inhaltlich der zivilrechtlichen *laesio enormis*.³⁰ Wenn die Gesellschaft mit ihr nahestehenden Personen kontrahiert hat,³¹ ordnet § 40 Absatz (3) KonkursG die Beweislastumkehr an, welcher zufolge von einem unentgeltlichen Vertrag auszugehen ist. Der Natur der dargestellten Anfechtungsinstitute entsprechend ist keine Bösgläubigkeit der Vertragspartei der Gesellschaft erforderlich³².

Die insolvenzrechtliche (Schenkungs- und) Vermögensverschleuderungsanfechtung kann sich nur auf Verträge der konkursgegenständlichen Gesellschaft beziehen, die längstens 3 Jahre vor Beantragung der Konkursöffnung geschlossen wurden. Auf die allgemeine Frist zur Geltendmachung durch die Gläubiger nach § 40 Absatz (1) KonkursG wurde bereits oben eingegangen. Aktivlegitimiert sind Gläubiger und Konkursverwalter der insolventen Gesellschaft. Klagt der Gläubiger, ist die insolvente Gesellschaft, die vom Konkursverwalter zu vertreten ist, die beklagte Partei. Klagt der Konkursverwalter für die Gesellschaft, ist der Vertragspartner der Gesellschaft die beklagte Partei³³.

7. Die (insolvenzrechtliche) Besicherungsanfechtung

Die oben dargestellten Anfechtungsinstrumente sind in Zusammenhang mit der Gewährung von Sicherheiten nicht anwendbar, da solche Rechtsgeschäfte oder

³⁰ Kiss/Sándor, 330 f; Juhász, Megtámadási perek a felszámolási eljárásban [Anfechtungsprozesse im Konkursverfahren], in MJ 1999, 159.

³¹ § 8:2 iVm 8:1 Z 2 BGB.

³² Csőke et mult, KonkursG, 437; Kiss/Sándor, 331.

³³ Kiss/Sándor, 343.

Willenserklärungen nach herrschender Meinung entgeltfremd sind.³⁴ Mit der – erst – im Juli 2017 eingeführten Besicherungsanfechtung versucht der Gesetzgeber eine – offenbar als planwidrig identifizierte – Lücke zu schließen, die davor darin bestand, dass der Schuldner durch das Gewähren von Sicherheiten an bestimmte Gläubiger die Verringerung seines Haftungsfonds gegenüber anderen Gläubigern bewirkte. Von dem her ist dieses Rechtsinstitut ein Sonderfall des Rechtsmissbrauchsverbots (§ 1:5 BGB) sowie der Absichtsanfechtung³⁵. Durch die meines Erachtens kasuistisch formulierten Anwendungsbereiche der Besicherungsanfechtung wird deutlich, dass der Gesetzgeber einen Ausgleich zwischen einem Rechtsschutzbedürfnis von (stets) anfechtungsinteressierten, betroffenen Gläubigern einerseits und dem Gegenargument andererseits schaffen wollte, dass die bewährte Praxis³⁶ der gutgläubigen Begründung von Sicherheiten nicht beeinträchtigt werden soll beziehungsweise dass sich der betroffene Gläubiger den Vorwurf gefallen lassen muss, selber nicht rechtzeitig für die angemessene Besicherung der eigenen Forderung gesorgt zu haben.

Jedem Tatbestand zur Besicherungsanfechtung nach § 40 Absatz (1) lit d) KonkursG ist gemein, dass er von einem Vertrag oder einer anderen Willenserklärung des Schuldners in Zusammenhang mit einer Sicherungsübereignung, einer Sicherungszession oder der Ausübung einer Sicherungskaufoption ausgelöst wird und dass dieses Ereignis weniger als drei Jahre vor der Beantragung der Eröffnung eines Konkursverfahrens liegt. In der Folge gliedert sich die Besicherungsanfechtung in nachstehende zwei alternative Untertatbestände:

- Der berechtigte dritte Gläubiger macht von seinen Rechten aus der eingeräumten Sicherheit Gebrauch und verletzt gleichzeitig seine damit verbundenen Abrechnungspflichten gegenüber dem Schuldner.
- Der berechtigte dritte Gläubiger gibt den Verwertungs- oder Deckungsüberschuss (*hyperocha, superfluum*) nicht dem Schuldner heraus.

Wenn der berechtigte dritte Gläubiger die Sicherungsübereignung oder die Sicherungszession – je nachdem – nicht in das Kreditsicherungsregister oder ins Grundbuch eintragen lässt, wird gesetzlich vermutet, dass er seine Abrechnungspflicht verletzt oder die Herausgabe des Überschusses unterlassen hat (§ 40 Absatz (1) lit d) am Ende KonkursG).

In Hinblick auf den 1. Fall von § 40 Absatz (1) lit d) KonkursG, der Verletzung von Abrechnungspflichten, üben *István* und *Péter Gárdos* Kritik daran, dass eine solche Abrechnungspflicht in dieser Form (noch) nicht bestanden hätte. Es müsste daher Umfang und Inhalt der Abrechnungsverpflichtung ermittelt werden. Hierzu

³⁴ Vgl. EBH 2010/2146; BDT 2015/3342. Ausführlich: *I. Gárdos/ P. Gárdos*, Fiducia és dologi biztosítékok – A fiduciaárius hitelbiztosítékok helyzete a törvénymódosításokat követően [*Fiducia und dingliche Sicherheiten – Die Situation der fiduziarischen Kreditsicherheiten nach den Gesetzesnovellen*] in Polgári Jog 2018/5, kur zitiert: *Gárdos*, Randziffer 11.

³⁵ Näheres siehe oben Punkt 3.

³⁶ Vgl. *Winner/Cierpial-Magnor* in *Winner/Cierpial-Magnor* (Hg), Dingliche Kreditsicherheiten in der Insolvenz in Mittel- und Osteuropa (2016), 1 f.

könnte der Inhalt der Besicherungsvereinbarung herangezogen werden. Dies hätte aber sehr wenig Schutzwirkung für anfechtende Gläubiger, wenn die Parteien dieser Vereinbarung keine solche Verpflichtung vereinbaren oder sogar ausschließen. Von dieser Bestimmung könnte aber auch abgeleitet werden, dass aufgrund der Natur der Gewährung von Sicherheiten stets eine Abrechnungsverpflichtung bestehe oder dass diese Pflicht – in materieller Ergänzung des BGB, als Fremdkörper erst – durch das KonkursG normiert werde.³⁷

Meines Erachtens ist in diesem Zusammenhang zunächst auf den *telos* der neuen Bestimmung abzustellen. Diesem zufolge gilt es zu verhindern, dass ein bevorzugter, besicherter Gläubiger mehr Nutzen aus einer Sicherheit zieht, als ihm aufgrund seiner Forderung zustehen würde. Dieser Akzessorietät sicherstellende Zweck kann zweifelsohne dem 2. Fall von § 40 Absatz (1) lit d) KonkursG unterstellt werden. Aber bereits der 1. Fall dieser Bestimmung kann *de facto* seine Bereicherung in Form einer Überkompensation bewirken, weil ohne Abrechnung (Transparenz) sein Verhalten nicht überprüft werden kann. Daraus kann abgeleitet werden, dass ein vertraglicher Ausschluss oder weitgehende Einschränkung einer Abrechnungsverpflichtung unzulässig ist.

Als Auslegungshilfe zu dieser Bestimmung ist aber auch zu untersuchen, welches Verhalten aufgrund der allgemeinen Rechtsgrundsätze des BGB – hier könnten insbesondere das Verbot von Rechtsmissbrauch (§ 1:5) und Sittenwidrigkeit (§§ 6:95 f) sowie das Gebot von Treu und Glauben (§§ 1:3 f) genannt werden – von einem besicherten Gläubiger (hier: Sicherungseigentümer, Forderungsberechtigten oder Kaufoptionsberechtigten) erwartet wird. Aus diesen Grundsätzen ist meines Erachtens ableitbar, dass er – sofern er nicht mit dem Schuldner oder dem Besteller der Sicherheit weitergehende Pflichten vereinbart hat – jedenfalls nachzuweisen hat, in welchem Umfang die fiduziarische Sicherheit *effektiv* seine Forderung befriedigen konnte und ob noch ein allfälliger Überschuss besteht (welchen er in der Folge herausgeben muss).

³⁷ Gárdos, Randziffer 31.

A Budapesti Corvinus Egyetem Gazdasági Jogi Tanszéke munkatársainak, valamint az egyetemen kívüli, neves szerzőknek a tanulmányaiból összeállított legújabb kötet azokat az aktuális témákat kívánja az Olvasó elé tárni, amelyek az elmúlt évben a leginkább meghatározták a szakmai diskurzust a gazdasági jog, valamint az adójog terén.

Ennek alapján talán nem meglepő, hogy a fizetéseképtelenségi joggal három tanulmány is foglalkozik. Az Igazságügyi Minisztériumban 2018-ban indultak meg a hazai fizetéseképtelenségi jog megújítására és a hatályos (1991-ben született) Csődtörvény felváltó, új fizetéseképtelenségi törvény megalkotására irányuló szakmai munkálatok. Ennek természetesen nagyon komoly uniós jogi szegmense is van, amely többek között az ún. Szerkezetátalakítási Irányelvhez kapcsolódik. Ezért is lényeges Fabók Zoltánnak az ezzel foglalkozó tanulmánya. Egy új fizetéseképtelenségi törvény megalkotása során természetesen a releváns külföldi szabályozási minták sem hagyhatók figyelmen kívül. A szoros gazdasági kapcsolatok és a közös történelmi hagyományok okán a magyar jogra gyakorolt hatása miatt kiemelkedő a szerepe az osztrák jognak. Erre tekintettel nyugodtan nevezhetjük hézagpótlónak Csády-Nagy Írisz és Vecsey Marc közös tanulmányát, amely az osztrák fizetéseképtelenségi jogot mutatja be, magyar nyelven. Ezt egészíti ki Vecsey Marc német nyelvű tanulmánya a hitelezőket a fizetéseképtelenségi eljárás alatt megillető megtámadási jog kérdésével foglalkozik.

Egy másik nagy jelentőségű téma a 2018-ban személyileg és szervezetenként is megújult hazai kereskedelmi választottbíráskodás, amely vonzó alternatívát jelenthet a hazai és külföldi befektetők számára a hagyományos bírósági úthoz képest. A befektetők számára is fontos azt tisztán látni, hogy egy választottbírási kikötés kapcsán pontosan milyen jogviszonyok is jönnek létre. Ebben segít eligazodni Lajer Zsolt tanulmánya.

A kötetben több érdekes és aktuális társasági jogi tanulmány mellett (Dzsula Marianna, Gál Judit, Sárközy Szabolcs írásai), a kártérítési jog (Csöndes Mónika tanulmánya), az ingatlan-nyilvántartási jog (Metzinger Péter munkája), a fogyasztói kölcsönszerződések joga (Pomeisl András), valamint a nemzetközi magánjog (Nemessányi Zoltán írása) legújabb tendenciáit bemutató munkák is olvashatók.

Dudás Gábor és Zavodnyik József közös írása pedig részben már a jövőbe vezet el az Olvasót, hiszen a személyes adat mint ellenszolgáltatás kérdéseivel a hazai jogirodalom még nem igazán foglalkozott.

Bán Dániel tanulmánya az angol jog oldaláról járja körbe azt a kérdést, amely minden piacgazdaságban felmerül: hogyan ítélje meg a polgári jog a bármelyik szerződő fél oldalán fennálló információhiányt, illetve hogyan kezelje az ebből fakadó kockázatot?

Végül szeretném az Olvasó figyelmébe ajánlani a kötet két kiváló adójogi tanulmányát. Czoboly Gergely írása nemcsak egy érdekes olvasmány, de sokat segíthet megérteni azokat a sajátos finanszírozási eszközöket, amelyek az adótervezésben is kiemelkedő szerepet játszanak. Erdős Gabriella pedig az adókikerülés elleni európai küzdelem legújabb eredményeit mutatja be, érintve az agresszív adótervezés elleni nemzetközi fellépés eddigi folyamatát is.